

1159
1157-1158

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ ΔΕ
ΕΠΙΣΤΡΑΤΩΝ

[Handwritten notes in Greek script, including the word 'ΕΠΙΣΤΡΑΤΩΝ' and other illegible characters.]

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ (1802)

1159

Τὸ περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν περίφημον σύγγραμμα, γραμμένον καταρχὰς Ἰταλιστὶ, μετεφράσθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας, καὶ μεγάλως ἐπαινέθη εἰς ὅλην τὴν φωτισμένην Εὐρώπην. Πολλοὶ ἡγεμόνες, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὰ φῶτα, καὶ φροντίζοντες πλέον νὰ ἀγαπῶνται ἀπὸ τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὑπηκόους, παρὰ νὰ γίνωνται φοβεροὶ εἰς αὐτοὺς, ἀφοῦ ἐδημοσιεύθη τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἔγιναν ἔτι φιλανθρωπότεροι, ἐμαλάκυναν τὴν σκληρότητα τῶν νόμων, καὶ πολλὰς τυραννικὰς τῶν ἀδικημάτων ποινὰς, ἢ παντάπασι κατήργησαν, ἢ εἰς πατρικὰς σχεδὸν παιδείας μετεσχημάτισαν. Καὶ ἐν ἡ μεταβολῇ αὕτη δὲν ἔγινεν ἀκόμη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην κοινὴ, αἷτιον εἶναι ἡ δυσκολία, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶσιν ὡσεπιτοπολὸν αἱ φιλοσοφικαὶ νοουθετήσεις, ὅσας ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ ἐκριζώσωσι πεπαλαιωμένας ὑπολήψεις καὶ δόξας· καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον παραβλέπουν οἱ ἄνθρωποι πολλάκις, διὰ χάριν πατροπαράδοτου τινὸς πλάνης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι προσκολλημένοι. Ὁ καιρὸς ὅμως δὲν εἶναι μακρὰν, ὅταν τὰ ἀληθῶς συμφέροντα εἰς αὐτοὺς ἔχουν νὰ κατασταθῶσι τόσο φανερά, ὅσον καὶ

αὐταὶ αἱ πλέοναι μορφολογικαὶ γεωμετρικαὶ ἀποδείξεις. Πρὶν φανερώσω τὸ τέλος, διὰ τὸ ὁποῖον ἠθέλησα νὰ μεταφράσω, καὶ μὲ σημειώσεις νὰ ἐξηγήσω τὸ σύγγραμμα τοῦτο, εὐλογον εἶναι νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ Συγγραφέως.

Καῖσαρ ὁ Βικκαρίας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1738, καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1793 ἔτος, εἰς τὸ Μεδιόλανον, τὸ ὁποῖον κατεστάθη τὴν σήμερον Μητρόπολις τῆς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων Δημοκρατίας. Ἐξέδωκε πρώτην φοράν τὸ παρὸν σύγγραμμα κατὰ τὸ 1765 ἔτος. Ἐξω τούτου ἔγραψε καὶ ἄλλα τινὰ συγγραμμάτια, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ Περὶ Χαρακτῆρος λόγου. ἔλαβεν ἀμοιβὴν τῶν κόπων καὶ τῆς ἀρετῆς του τὰ ἐγκώμια τῶν κατὰ πάσαν τὴν Εὐρώπην εὐρισκομένων φιλοσόφων, καὶ ἐτιμήθη μὲ πολλῶν ἡγεμόνων εὐεργεσίας. Ἡ ἐν Γερμανίᾳ Αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τὸν κατέστησεν εἰς τὸ Καθολικὸν φροντιστήριον τοῦ Μεδιολάνου διδάσκαλον τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας.

Πρῶτος εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν τὸ μετεγλώτισσε, κατὰ τὸ 1766 ἔτος, ὁ φιλόσοφος Μορελλέτος, μεταλλάξας μόνον τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων, διὰ νὰ τὸ κάμῃ συμφέτερον εἰς τοὺς ἀναγιγνώσκοντας. Μετὰ ταῦτα ἐφάνησαν ἄλλα πολὺ καὶ μεταφράσεις, ὡς εἶπα, εἰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης γλώσσας. Ὀλίγα φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἔκαμαν τόσον κρότον, ὅσον ἔκαμεν αὐτό· διότι καθὼς διήγειρε τὸν ζῆλον τῶν ἀληθινῶν φιλοσόφων, οὕτως ἐτάραξε καὶ τὴν χολὴν τῶν δεισιδαιμόνων, αἱ ὁποῖοι μὲ κραυγὰς ἀναισχύντους ἐζήτησαν εἰς μάτην νὰ κατασιγά-

σωσι τὴν ἡμέρον καὶ πράξιν φωνὴν τῆς φιλοσοφικῆς φιλάνθρωπίας.

Ἡ ἰδική μου μετάφρασις εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτως ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἔκαμα πρὸ πολλοτάτων ἐτῶν. Διτίαι, περιστάσεις, ἀσχολίαι διάφοροι, τὰς ὁποίας μάταιον, καὶ ἴσως οὐδὲ πρέπον εἶναι νὰ ἀναφέρω, μ' ἐμπόδισαν μέχρι τῆς σήμερον νὰ τὴν δώσω εἰς φῶς, καὶ μ' ἐμποδίζουν ἀκόμη νὰ δώσω εἰς αὐτὴν, καὶ εἰς τὰς σημειώσεις, μορφὴν ἴσως καὶ τάξιν εὐπρεπεστέραν. Ἠκολούθησα τὴν Ἰταλικὴν ἔκδοσιν, ἐπιγραφομένην μὲν εἰκονικῶς ἐν Λονδίνῳ, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τυπωθεῖσαν εἰς Βενετίαν, ἐν ἔτει 1774. Εἰς ταύτην τὴν ἔκδοσιν ἐφυλάχθη ἡ ἀποδεχθεῖσα ἀπὸ τὸν Συγγραφέα τάξις τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Μορελλέτου.

Ἐσπούδασα, ὅσον ἦτο δυνατόν, νὰ κάμω τὴν μετάφρασιν σαφεστέραν παρὰ τὸ προτότυπον, τὸ ὁποῖον εἰς πολλὰ μέρη εἶναι σκοτεινόν. Καὶ μ' ὄλον τοῦτο ἐκεῖνοι μόνον ἴσως ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς θέλουσιν τὴν καταλάβειν, ὅσοι ἔλαβαν χρηστὴν ὅπωςδήποτε ἀνατροφὴν, καὶ μετρίαν γραμμάτων εἶδησιν. Οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἰταλοὺς ὄλους, μ' ὄλον ὅτι γεγραμμένον Ἰταλιστὶ, εἶναι εὐκατάληπτον τὸ σύγγραμμα. Τὸ αἶτιον εἶναι, ὅτι ὁ Συγγραφεὺς λαλεῖ περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐμποροῦν νὰ νοησῶσιν εὐκόλως, ὅσοι δὲν ἔχουν μετρίαν καὶ εἶδησιν τῆς Πολιτικῆς. ἠθέλησε πρὸς τούτοις ὁ Βικκαρίας ἐξεπίτηδες ν' ἀποφύγῃ τὴν ἄκραν σφηνεῖαν, διὰ τὴν φόβον τῆς τυραννίας, ἧτις εὐλογον πρόφασιν ἠθέλε λάβειν νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ, εἰάν ἦτο δυνατόν εἰς τοὺς χυδαίους νὰ κατα-

λάβωσιν ακριβῶς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου, ὅτι ἡ κτῆσις, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ζωὴ των ὑπόκεινται εἰς νόμους ἀδίκους, καὶ πολλάκις εἰς μόνην τὴν παράνομον θέλησιν ἑνὸς ἀχρείου Δεσπότη. ἔχουσιν αἱ φιλοσοφικαὶ ἀλήθειαι τὸν κίνδυνον τοῦτον, ὁπόταν σπείρωνται χωρὶς φρόνιμον σκέψιν καὶ προφυλακὴν εἰς ἀκοὰς ἀσθενεῖς· γεννώσι δηλαδὴ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον ἤθελαν κάμειν εἰς τὸν ἀσθενῆ στόμαχον τὰ ἰσχυρὰ βρώματα. Ὄταν ἐξ ἀτυχίας διαλυθῶσι τῆς πολιτικῆς κοινωνίας οἱ δεσμοί, τὸ ἀδικούμενον μέρος τῶν πολιτῶν, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀδικοῦνται, νομίζουσι, ὅτι ἔχουσι ὅλα τὰ δίκαια. Δὲν προσέχουσι πλέον εἰς ὅσας κακίας ἔπραξαν, ἢ πράττουσι αὐτοὶ, ἀλλ' ἀσχολοῦνται εἰς ὅσα ἔπαθον ἀπ' ἄλλους. Ἐντεῦθεν τὰ φρικτὰ καὶ πάνδεινα κακὰ, ὅσα συνώδευσαν τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν Δημοκρατιῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἴδαμεν πρὸ μικροῦ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας μεταβολήν. Χρειαστῆ λοιπὸν ὁ φιλόσοφος φιλόσοφος νὰ νοουθετῆ αἰνιγματωδῶς τοὺς δυνατοὺς, ἢ, ὁπότε κηρύττει τὴν δικαιοσύνην εἰς αὐτούς, ἐνταυτῷ νὰ διδάσκη καὶ τοὺς ἀδυνάτους, ὅτι αἱ ἀδικίαι δὲν θεραπεύονται μὲ ἀλλας ἀδικίας. Οὗτος εἶναι ὁ μόνος ἀληθὴς τρόπος νὰ φωτίζῃ τοὺς ἀνθρώπους· τοῦτον ἐμεταχειρίσθη ὁ Σωκράτης (1), καὶ τὸν αὐτὸν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ βιβλίου ἠθέλησε νὰ μιμηθῆ καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλόσοφος.

1. Δὲν θέλω, εἶπε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, μήτε νὰ ἀδικῶμαι, μήτε νὰ ἀδικῶ· ἀλλ' ἂν ἴσως ἦτον ἀνάγκη νὰ πάθω τὸ ἓν, ἢ νὰ πράξω τὸ ἄλλο, ἤθελα προτιμήσειν νὰ ἀδικῶμαι μᾶλλον παρὰ νὰ ἀδικῶ. *Βουλοίμην

Ἀπὸ τὰς σημειώσεις τὰς ὑποκειμένας εἰς τὴν μετάφρασιν, ὅσαι δὲν ἔχουσι τὸ ὄνομα τοῦ Διδεροῦ εἰς τὸ τέλος, εἶναι αὐτοῦ τοῦ Συγγραφέως. Ἐξω τούτων ἔγραψε τινὰς σημειώσεις καὶ ὁ περιβόητος Βολταίρος· ἀλλ', ἐπειδὴ δὲν περιέχουσι πλὴν τὴν ἱστορίαν τινῶν ἀτόπων, συμβάντων κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ τὴν ἀταξίαν τῶν νόμων, οὐδ' ἐξηγοῦν ἀμέσως κανένα σκοτεινὸν τοῦ συγγράμματος τόπον, δὲν ἔκρινα εὐλόγον ν' αὐξήσω μὲ αὐτὰς εἰς μᾶτην τὸν ὄγκον τοῦ βιβλίου, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἐμελέτων νὰ προσθέσω ἰδικὰς μου σημειώσεις, ἐξηγητικὰς τινῶν ἀσαφῶν τόπων.

Εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας (τὰς ὁποίας ἐπρόσθεσα εἰς τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος), πρῶτον μὲν ἐξήγησα λέξεις τινὰς νομικὰς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἤθελ' εἶσθαι παράδοξον, ἂν οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐλληνίζοντας ὅλους ἦναι γνωσταί· ἔπειτα παρέθηκα πολλῶν παλαιῶν Φιλοσόφων καὶ Νομοθετῶν πολιτικὰς γνώμας, καὶ διὰ σαφήνειαν ὧν ὁ Βεγκαρίας λέγει, καὶ πλέον ἔτι διὰ νὰ διεγείρω τοὺς νέους τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους εἰς ζῆλον τῆς προγονικῆς αὐτῶν δόξης, βλέποντας, ὅτι τῶν ἐπιστημῶν, ὅσαι φωτίζουν σήμερον τὴν Εὐρώπην, τὰ πρῶτα σπέρματα καὶ στοιχεῖα ἐγεννήθησαν εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ σώζονται εἰς τὰ βιβλία τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων. Εἶναι κατασχὴν μας, ἐνῶ οἱ ξένοι τὰ φυτεύουσι, τὰ καλλιεργοῦσι, τὰ αὐξάνουσι εἰς μεγάλα δένδρα, καὶ τρέφονται μὲ τοὺς καρ-

* μὲν ἂν ἔγωγε οὐδέτερον· εἰ δ' ἀναγκασθῶ εἶη ἀδικεῖν, ἢ ἀδικεῖσθαι, ἢ εἰλοίμην ἂν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, ἢ ἀδικεῖν. Πλάτ. Γοργ. σελ. 469.

13'

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

πούς των, ἡμεῖς μὴδὲ νὰ ἐξεύρωμεν, ὅτι αὐτὰ εἶναι προγονικὴ ἡμῶν κληρονομία.

Οὔτε τὰ παραδείγματα ταῦτα, οὔτ' ἡ ἀσθενὴς μου φωνή, ἤθελαν ἀρκέσειν νὰ διεγείρωσιν εἰς μίμησιν τῶν καλῶν τὸ γένος, ἐὰν ἐξ ἀτυχίας οἱ Γραικοὶ ἦσαν ἀκόμη εἰς ἐκείνους τοὺς ἀξιοθρηνητοὺς καιροὺς, ὅπότεν Ἀλλὰ τίς χρεῖα νὰ μνημονεύω τὰ παρελθόντα κακὰ ἔβησεν, τέλος πάντων, ἡ ὥρα, τὴν ὁποίαν οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πατέρες ἐπεθύμησαν εἰς μάτην. Οἱ Γραικοὶ τὴν σήμερον, μ' ὅλον ὅρι πολλὰ μακρυσμένοι ἀπὸ τὴν παλαιάν τῶν ἰδίων προγόνων δόξαν, εἶναι ὅμως ἀσυγκρίτως πλέον φωτισμένοι, ἀφ' ὅ,τ' ἤθελαν εἶσθαι πολλὰ ἄλλα ἔθνη, ἐὰν ἔπασχον καὶ μέρος μικρὸν μόνον τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοὶ στολισμένοι μὲ φυσικὰ προτερήματα, καὶ παιδευόμενοι κατὰ τὸ παρὸν μὲ σπουδαιότεραν ἀνατροφὴν, ἥτις αὐξάνει καθημέραν, δείχνουν εἰς ὅλους, ὅσοι χωρὶς πάθος ἐξετάζουσι τὰ πράγματα, ὅτι δύνανται⁶ τινὲς δυστυχεῖς περιστάσεις νὰ ἐρημώσωσιν ὀλίγελα τὴν πλέον καρποφόρον γῆν, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ τῆς ἀφαιρέσωσι τὴν φυσικὴν γονιμότητα· ὀλίγη βροχὴ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μικρὰ γεωργία ἀρκούν νὰ τὴν στολίσωσι καὶ πάλιν, ὡς πρότερον.

Οἱ σημερινοὶ Γραικοὶ τόσοι εἶναι πληροφορημένοι, ὅτι παρὰ τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς ἄλλο φάρμακον νὰ τοὺς θεραπεύσῃ δὲν δύναται, ὥστε, καταφρονησύντες ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια, παραβλέποντες ὅλους τοὺς κινδύνους, τρέχουν πανταχόθεν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ ἀπολλάξωσιν ἐκεῖνα τὰ φῶτα, μὲ τὰ ὁποῖα

ζῶντες ἐφώτιζαν τὰλλα ἔθνη, καὶ φωτίζουσι ἔτι καὶ μετὰ θάνατον τοὺς σημερινούς Ἑυρωπαίους οἱ πρόγονοί των.

Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὅλους τοὺς φιλογενεῖς πλουσίους, ὅσοι ἐπιταχύνουσι τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενούσης πατρίδος, καταβάλλοντες προθύμως εἰς σύστασιν σχολείων, εἰς συνάθροισιν βιβλίων, καὶ εἰς τὴν διὰ τύπου ἐκδοσιν πολλῶν ὠφελίμων συγγραμμάτων μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ἐκείνους τοὺς συνετοὺς νέους, ὅσοι περιέρχονται τὴν Εὐρώπην ἀπανθίζοντες, ὡς μέλισσαι, τὰ ὠφέλιμα ἄνθη, διὰ νὰ πλέξωσι τὸν στέφανον, μὲ τὸν ὁποῖον μέλλει νὰ στεφανιωθῇ καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ Πατρίς των.

Οἱ φιλογενεῖς πλούσιοι τῶν Γραικῶν ἐπληροφορήθησαν τὴν σήμερον, ὅτι ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἀργυροῦς ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ εὐτελεῆ μέταλλα, αὐτὰ γίνοντ' ἀληθινὰ χρήματα, πλὴν εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, ὅσοι ἐξεύρουσι τὴν χρῆσιν καὶ μεταχειρίσιν αὐτῶν· ἐπληροφορήθησαν, ὅτι ὁ πλοῦτος χωρὶς παιδείαν καὶ ἀρετὴν τόσοι ὀλίγον ἔμπορεῖ νὰ στολίσῃ τὸν ἔχοντα, ὥστε καὶ κάμνει φανερωτέραν αὐτοῦ τὴν γυμνότητα· ἐπληροφορήθησαν, ὅτι καὶ ἂν αὐτοὺς τοῦ Κροίσου τοὺς θησαυροὺς ἀποκτήσωσι, καὶ ἂν αὐτὰς τὰς πέτρας μάθωσι νὰ μεταβάλλωσιν εἰς χρυσοῦν (1), οὐδεμίαν

1. «Οὐδὲν πλέον, οὐδ' εἰ ἀκουσθῶσι πρᾶγματων καὶ τοῦ ὀφύττειν τὴν γῆν « τὸ πᾶν ἡμῖν χρυσοῦν γένοιτο· ὥστε οὐδ' εἰ τὰς πέτρας χρυσοῦς ἐπιταξί- « μεθα ποιῆσιν, οὐδενὸς ἂν ἀξία ἢ ἐπιστήμη εἴη· εἰ γὰρ μὴ κεχρησθῆαι « ἐπιστητάμεθα τῆ χρυσίῳ, οὐδὲν ὄφελος αὐτοῦ ἔφάνη ἐν.» Πλάτων Ἐυθυδῆμ. σελ. 288.

τιμὴν θέλουν λάβειν παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἐνόσω ἢ πα-
τρὶς των εὐρίσκεται εἰς πτωχείαν καὶ ἀδοξίαν· ἐπληρο-
φορήθησαν τέλος πάντων, ὅτι ἡ τιμὴ, μὲ τὴν ὁποίαν
σπουδάζουν νὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνωσιν τῆς Πατρίδος,
ἐπαναστρέφει πολλαπλασία εἰς τὰς κεφαλὰς των.

Ἰσαύτως οἱ φιλόμουσι νέοι τοῦ γένους, ὅσον πλέον
σπεύρου τὰ φῶτα, τόσον πλειότερους ἐγκωμιαστὰς εἰδή-
μονας θέλουν λάβειν τῆς προκοπῆς καὶ σοφίας των, τόσον
πλειότεραν εὐγνωμοσύνην θέλει δείξειν εἰς αὐτοὺς ἡ εὐερ-
γετηθεῖσα Πατρίς. Ἴί τοὺς ὠφελεῖ ὁ παρὰ τῶν χυδαίων
ἔπαινος, οἱ ὅποιοι ἐπαινοῦν ὅ,τι δὲν καταλαμβάνουν, καὶ
ψέγουν χωρὶς κρίσιν, ὅ,τι δὲν κολακεύει τὰ πάθη των;
ἔ τί τοὺς ὠφελεῖ ἡ σοφία, ὅταν ἡ Πατρίς, σκοτισμένη, δὲν
ἔχη οὔτ' ὀφθαλμοὺς νὰ τοὺς ἰδῆ, οὔτε φρόνησιν νὰ τοὺς
διακρίνη, καὶ νὰ ἀνταμείψῃ, ὡς εἶναι δίκαιον, τοὺς ἰδρω-
τάς των;

Λυξήσατε λοιπὸν, ὦ νέοι φιλόμουσοι τῆς Ἑλλάδος,
τὴν προθυμίαν νὰ φωτίζετε τὴν Πατρίδα, διὰ νὰ ἀνακα-
λέσετε πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν τῶν προγόνων μας
δόξαν. Ἐνθυμήθητε, ὅτι εἴσθε Ὀμήρου, Ἀριστοτέλους
Πλάτωνος, Δημοσθένους, Θουκυδίδου, Σοφοκλέους, καὶ
μυρίων ἄλλων τοιούτων ἀνδρῶν ἀπόγονοι. Συλλογίσθητε
πόσους κόπους υπέφεραν οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι ἄνδρες, διὰ
νὰ τιμήσωσι τὴν Πατρίδα, πόσην δόξαν ἀπέλαβαν ζῶν-
τες ἀπ' αὐτὴν, πόσην λαμβάνουν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον
ἀπὸ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς
ἐξενιτεύθησαν, καθὼς ξενιτεύεσθε τὴν σήμερον, διὰ νὰ
συλλέξωσιν ὅ,τι χρήσιμον εὐρίσκαν εἰς ἄλλα ἔθνη, καὶ

νὰ πλουτίσωσι τὴν ἰδίαν Πατρίδα. Προσέχετε μάλιστα
μὴ σας ἀπατήσῃ ἡ νεότης εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ,
μὴ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ μετὰ μακρὰν ξενιτείαν ἐπι-
στρέψετε μὲ κενὰς χεῖρας (1), ἢ γέμοντες ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς
Εὐρώπης. Εἶναι βέβαια πλήρης ἀναριθμητῶν καλῶν ἡ
Εὐρώπη· ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰς ἀφορμὰς διαστροφῆς, καὶ
προβάλλει πολλὰς παγίδας εἰς τὴν ἄπειρον νεότητα. Μι-
μήθητε τὰς μελίσσας, ἀπανθίζοντες τὰ χρήσιμα, καὶ ὄχι
τὰς μυίας, αἱ ὁποῖαι προσκολλῶνται εἰς τὰς δυσωδίας.
Τῶν τιμίων ἡδονῶν ἡ μετρία χρῆσις γίνεται ἄνεσις τῶν
κόπων, καὶ διεγείρει εἰς νέους ἄλλους κόπους· ἡ κατά-
χρησις φεύγει τοὺς ἀναγκαίους κόπους, μαλακύνει τὸ
σῶμα, ἐκνευρίζει κατὰ μικρὸν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς,
καὶ τυφλόνει εἰς τὸ ὕστερον τοῦ νοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς.
Προσέχετε μὴ σᾶς ἀποθηριώσῃ ἡ φιληδονία, καὶ σᾶς
μεταβάλλῃ, καθὼς τοῦ Ὀδυσσεὺς τοὺς φίλους ἡ Κίρκη,
εἰς χοίρους. Αναγινώσκετε συνεχῶς τὸν θαυμαστὸν ἀπόλο-
γον τοῦ Προδίκου περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἡρακλέους· καὶ
ἀκολουθήσατε τὴν σεμνὴν ἐκείνην γυναῖκα, ἣτις εἰκόνιζε
τὴν ἀρετὴν, καὶ ὄχι τὴν ἀνάσχυτον Σειρήνα, ἡ ὁποία
ἐτόλμα νὰ ὀνομάζεται εὐδαιμονία (2). Ἀπὸ σᾶς ἡ Πατρίς
δὲν ζητεῖ Στωϊκὴν ἀπάθειαν, οὐδὲ μοναστικὴν σκληρα-

1. = Ἀισχρὸν τοι δὴρὸν τε μένειν κενεὸν τε νέεσθαι. » Ἰλιάδ. β', 298.

2. Ὁ μῦθος οὗτος εὐρίσκεται εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Ἀπομνημο-
νιμάτων τοῦ Ξενοφῶντος· τὸν διηγείται αὐτὸς ὁ Σωκράτης πρὸς τοὺς
νέους τῶν Ἀθηναίων. Ὅστις ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς δύναται νὰ τὸν ἀναγνώσῃ
εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ξενοφῶν τὸν ἔγραψε, καὶ δὲν

γωγίαν καὶ κακοπάθειαν· ζειτεῖ φῶτα, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν τέρψωσιν, ἐνδύματα, διὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν γύμνωσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ μήτε νὰ τὴν φωτίσετε, μήτε νὰ τὴν ἐνδύσετε εἰσθε ἱκανοὶ, ἐὰν δὲν ἔχετε τὴν φιλοσοφικὴν μετριότητα.

Μιμήθητε λοιπὸν τοὺς φρονίμους ἡμῶν προγόνους, οἱ ὅποιοι, φλεγόμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὸν ἔρωτα, ἔτρεχαν πανταχόθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἀπολαύσωσι τὰς ἀληθεῖς ἡδονὰς τῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖ ἐφάνησαν ἄνθρωποι νέοι, καθὼς σεῖς, καὶ πένητες, καθὼς πολλοὶ ἀπὸ σᾶς, οἱ ὅποιοι τὴν ἡμέραν ἐσύχναζαν τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων, καὶ τὴν νύκτα ἐργάζοντο μὲ μισθόν, διὰ νὰ λημβάνωσι τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα (1). Τοιαύτην ἐνδεικν τὴν σήμερον νὰ φοβηθῆτε δὲν ἔχετε· δεῖξετε προθυμίαν νὰ φωτισθῆτε,

μεγαυθῆ καὶ ἀπὸ τὴν κομψότητα τοῦ μύθου, καὶ ἀπὸ τὴν ἀμίμητον ἡδονὴν τοῦ Ξενοφωντείου χαρακτήρος, ἐκείνου ἢ ταλαίπωρος ψυχῆ, ἢ ἤρχισαι νὰ σκληρύνεται, ἢ καὶ ἀπελιθώθη παντάπασιν.

1. Μενέδημος καὶ Ασκληπιάδης, νέοι καὶ πένητες φιλόσοφοι, μὴν ἔχοντες τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα, ἤλεθον τὴν νύκτα εἰς τὸν μύλον διὰ δύο δραχμὰς μισθόν. Τοῦτο μαθάντες οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου πάγου, τοὺς ἐτίμησαν καὶ τοὺς ἐφιλοδοῦσαν πλουσίως, διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ μύλου (Ἀθῆν. δ', 19, σελ. 108). Κλεάνθης ὁ περίφημος φιλόσοφος (μαθητῆς τοῦ Ζήνωνος), ἐπινομάσθη φρεάντλης διὰ τοῦτο, ὅτι ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τέσσαρας μόνας δραχμὰς, δὲν εὕρηκε τρόπον ἄλλον νὰ ἀκροᾶται τοὺς φιλοσόφους παρὰ νὰ ἀνασύρῃ τὴν νύκτα ὕδωρ ἀπὸ τὰ πηγάδια, καὶ νὰ ὑπηρετῇ δι' ὀλίγον μισθόν εἰς τοὺς κήπιους, ἢ εἰς τῶν ἀρτοποιῶν τὰ ἐργαστήρια. Ὅθεν ἀντημίφθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀρεοπαγίτας μὲ τὴν αὐτὴν τιμὴν. Ὅταν Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς, ὅστις δι' αὐτὸ τοῦτο τὸν

καὶ ἡ Πατρίς θέλει προθυμηθῆν νὰ σᾶς χορηγήσῃ δωρεάν τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα.

Ὅσα ἕως ἐδῶ εἶπα, φιλόμουσοι νέοι τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι παρέκδοσις τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ μᾶλλον προδοποίησις εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Βεκκαρίου. Σεῖς εἰσθε τὴν σήμερον οἱ παιδευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅταν ἡ Πατρίς μέλλῃ νὰ ζητήσῃ νόμους ἀπὸ σᾶς. Ἦπως ἔχετε λοιπὸν νὰ διδάξετε τοὺς ἄλλους τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀρετὴν; πῶς ἔχετε νὰ τοὺς μάθετε τὰ καθήκοντα τοῦ χρηστοῦ πολίτου, τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσετε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας, ἐὰν πλανᾶσθε, ὡς ἀγρίανθρωποι, ἢ μᾶλλον, ὡς ἀνήμερα θηρία, εἰς τὸν σκοτεινὸν λαβύρινθον τῆς ἀνομίας; Τὸ πλείτερον μέρος τῶν καταδικαζομένων ἀπὸ τοὺς νόμους κολάζονται, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ χαλινώσωσι τὰ πάθη εἰς τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν. Κακὸς ἄνθρωπος δὲν γίνεται κἀνεὶς εἰς μίαν στιγμὴν χρόνου· καὶ τὰ πάθη δὲν εἶναι καταρχῆς, πλὴν μικροὶ σπινθῆρες. Ὅταν ὁ λόγος τὰ κυβερνᾷ, γίνονται φῶς, τὸ ὅποιον λάμπει εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ νέου, καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην του τὴν Πατρίδα. Ὅταν ἀφεθῶσι νὰ φέρωνται χωρὶς χαλινῶν, ἀνάπτουν πυρκαϊάν ὀλέθριον, τὴν ὅποιαν νὰ σθέσῃ ἄλλο τι

ἐφιλοδοῦσε μεγαλοπρεπῶς, τὸν ἠρώτησε, διὰ τί ἀντιεῖ; ἀπεκρίθη ὁ φρόνιμος καὶ μεγαλόψυχος νέος, « ἰ ἀντιῶ γὰρ μόνον; τί δ' οὐχὶ ἀνάπτω; » « τί δ' οὐχὶ ἄρθω, καὶ πάντα παιδὶ φιλοσοφίας ἐνέκα; » Διογ. Λαέρτ. ζ, 169.

πλέον δὲν δύναται παρὰ τὰς ποινὰς τῶν νόμων. Ἀλλὰ τί τοι μῶ νὰ ὀνομάζω νόμους; αὐτοὶ πρέπει νὰ φοβίζωσι τὰς ἀγεννεῖς καὶ ἀχρείας ψυχὰς. Σεῖς, ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος, ἔχετε ψυχὰς Ἑλληνικάς. Ἐξεύρετε καλῶτατα, ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴν ἐπράξετε κακὸν ἐναντίον τῶν νόμων, ἀλλὰ θέλουν ζητηθῆν ἀπὸ σαῶς καὶ ὅσα δυνάμενοι νὰ πράξετε ἡμελήσατε· δὲν ἀρκεῖ ὅτι δὲν ἐπροδώκατε τὴν Πατρίδα, ἀλλ' ἀμάρτημα λογίζεται, καὶ ἂν δὲν τὴν ὠφελῆτε. Προδότης τῆς Πατρίδος γίνεται, ὅχι μόνον ὅστις ἀνοίγει τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ ὅστις δὲν ἐλευθεῖ τὴν πτωχείαν τῆς, δὲν ἐνδύει τὴν γύμνωσίν τῆς, δὲν τὴν ὠφελεῖ κατὰ πάντας τρόπους μὲ τοὺς κόπους του. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν τὰ ἀνδράποδα ζῶσι βίον ἀνδραπόδων· ἀλλὰ τῶν Ἑλληνικῶν ψυχῶν τὰ φρονήματα πρέπει νὰ ᾔηνοι ἐλευθέρων ψυχῶν φρονήματα. Σεῖς ἔχετε τὰς ἀκούσας πληρωμένας ἀπὸ τόσα καλὰ τῆς προγονικῆς ἀρετῆς ἀκούσματα καὶ παραδείγματα, ὥστε κινδυνεύετε, ἂν δὲν τὰ μιμηθῆτε, νὰ κατασταθῆτε καὶ παρὰ τὰ ἀνδράποδα ἀχρειέστεροι. Περιστρέψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὦ νέοι, εἰς ὅλα τὰ μέρη, καὶ ἴδατε ἂν κένεν ἀπὸ τὰ σημερινὰ Ἕθνη ἕρη προπάτορας τοιούτους, ὁποίους ἡμεῖς, παραδείγματα ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐνωμένα τόσα, ὅσα ἀναγινώσκουμεν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων μας. Συλλογίσθητε, ἂν ᾔηνοι τίμιον καὶ καλὸν νὰ κευχώμεθα εἰς ταύτας τὰς πατραρχθίας, χωρὶς νὰ δείξωμεν καὶ ἡμεῖς ἴδιον πατραρχθίας· νὰ υποφέρωμεν ὀνειδιζόμενοι ἀπὸ τὰ ἄλλα Ἕθνη, ὡς ἀνάξιον τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐγενείας καὶ δόξης, ὡς ἔθνος ἡλίθιον, ὡς ἀνωφελὲς βάρος τῆς

γῆς¹. Συλλογίσθητε, ὦ τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι νέοι, ἂν ᾔησθε ἀξιοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἂν δυνάμενοι νὰ φωτίσετε τὴν Πατρίδα καὶ νὰ τὴν ἐκδικήσετε, ὡς ἄλλοι Ἱρακλεῖς, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς τὰς ὑβρεῖς, ἀκολουθῆτε, ὡς Σαρδανάπαλοι, τὴν ἀνκίσχυντον γυναῖκα, τὴν ὁποίαν, πλανηθέντες ἴσως, ἐπιστεύσατε, ὅτι εἶναι ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς μισοπόνους νέους, ἂν διὰ δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκωνται τινὲς τοιοῦτοι.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνδέχεται μήτ' ὅλοι οἱ πλούσιοι τῶν Γραικῶν νὰ ἔχωσιν ἴσως τὸν αὐτὸν ζῆλον ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δικαίως ἀνωτέρω ἐπαίνεσα, δὲν ἤθελ' εἶσθαι περιττὸν νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ καὶ πρὸς αὐτούς. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς φιλαργύρους σιωπῶ, ἐπειδὴ εἶναι τόσον ἀναίσθητοι, ὅσον τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου τὰ μέταλλα, τὰ ὁποῖα ἐθεοποίησαν· νὰ προσπαθῆ τις νὰ μεταβάλλῃ τοιούτους ἀνθρώπους εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ λέγῃ τὸν χρυσὸν, γενοῦ ἄργυρος, ἢ τὸν ἄργυρον, γενοῦ χρυσός. Ὁ λόγος μου λοιπὸν εἶναι πρὸς μόνους ἐκείνους, ὅσοι μετὰ χαρᾶς ἐξουδεύουν ἐκ τοῦ περισσεύματος, ἀλλὰ πρῶ, πότε καὶ πῶς νὰ ἐξουδεύωσι δὲν ἔμαθάν ἀκόμη.

Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ εὐτελέστατον ἀνδράποδον, ὦ φίλοι πλούσιοι, δύναται πολλάκις ἡ τύχη νὰ δώσῃ ὀπισχυροὺς

1. Ἡλίθιον ἔθνος μᾶς ὀνομάζει ὁ Βεϊκάρδης, Ἰατρὸς Γερμανός· βάρος ἀνωφελὲς τῆς γῆς μᾶς ὀνομάσιν ὁ Πάυιος, Γερμανός φιλόσοφος. Καὶ σημείωσα, ὅτι τὸ βάρος ἀνωφελὲς τῆς γῆς εἶναι ἡ γινωστὴ ἐκείνη φράσις τοῦ Ὀμήρου « ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, » ἠγουν, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι πλουτοῦν τοὺς ταλαιπώρους Ἕλληνας μὲ αὐτὰ τῶν Ἑλλήνων τὰ ὄπλα.

μεγάλους χρημάτων· ἀλλὰ μόνος, ὅστις ἔχει γενναίαν ψυχὴν, ἐξεύρει τὴν ἀληθῆ χρῆσιν τοῦ πλούτου. Ἡ ἀληθὴς χρῆσις τὴν σήμερον εἶναι νὰ τὸν δαπανᾷτε εἰς θεραπείαν τῆς πληγωμένης καὶ νοσοῦσης πατρίδος, νὰ ἀγοράσετε φάρμακα, νὰ πληρώσετε ἰατροὺς. Τὰ φάρμακα εἶναι τῶν ἐπιστημῶν τὰ φῶτα, οἱ ἰατροὶ εἶναι οἱ ἐπιστήμονες καὶ συνετοὶ ἄνδρες. Ἰτί σᾶς χρησιμαῖε ὁ πλοῦτος, ὅταν δὲν ἐξεύρετε νὰ τὸν μεταχειρισθῆτε εἰς ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων; τίς ὠφέλεια ν' ἀφήσετε θησαυροὺς χρημάτων εἰς κληρονόμους, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαιδευσὶς θέλει κάμειν τὸν πλοῦτον κακίας, καὶ ὄχι ἀρετῆς ὄργανον¹; τί καλὸν προσμένετε ἀπὸ τὸν πλοῦτον, ὅταν δὲν συνοδεύεται μὲ τὴν τιμὴν; μήπως δύναται μόνος ὁ χρυσὸς νὰ θεραπεύσῃ τὴν αἰσχύνην νὰ λέγεσθε ἀπαιδεύτων τέκνων ἀπαιδεῦτοι γονεῖς, ἢ βαρβαρωθείσης Πατρίδος βαρβαρώτατοι πολῖται; Σαῖς ἐξοδεύετε μὲ προθυμίαν εἰς ἐλεημοσύνας· ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα ἐλεημοσύνη νὰ κόπτη τις τὰς αἰτίας τῆς πτωχείας, παρά νὰ τρέφῃ πτωχοὺς. Ἡ πτωχεία προέρχεται πολλάκις ἀπὸ ἐκούσιον ἀργίαν, ἢ ἀπὸ τὰς κοινὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς· ἀργαὶ καὶ πτωχοὶ ἐκεῖ μάλιστα εὐρίσκονται πολ-

1. Ἐκρεπεν, ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Κράτης, ἂν ἦτο δυνατόν, νὰ ἀναθῆ τις εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς πόλεως, καὶ νὰ διαλαλήσῃ ἐκεῖθεν πρὸς ὅλους τοὺς πλουσίους πατέρας, ὅσοι ἀμελοῦν τῶν ἰδίων τέκνων τὴν παιδείαν, ταῦτα τὰ λόγια. « Ἴα ἄνθρωποι, ποῦ φέρεσθε, εἴτινες χρημάτων « μὲν κτήσεως περὶ πᾶσαν παιδείαν σπουδῆν, τῶν δ' υἱῶν, οἷς ταῦτα « καταλείψετε, μικρὰ φροντίζετε; » Πλούταρχ. Περὶ παιδ. ἀγωγ. § 7.

λοῖ, ὅπου δὲν εἶναι τέχνη οὐδ' ἐπιστήμη, ὅπου δὲν βασιλεύουν νόμοι χρηστοί¹.

Ἐνώθητε λοιπὸν καὶ σεῖς μὲ τοὺς ζηλωτὰς τοῦ γένους πλουσίους, διὰ τὸ ὄνομα καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τῆς κοινῆς ἡμῶν Πατρίδος, καὶ συνεισφέρετε καθεὶς τὸ κατὰ δύναμιν, ἐπειδὴ ἡ Πατρίς, εὐρισκομένη εἰς δυστυχίαν, δὲν ἔχει ἀκόμη δημόσιον θησαυρὸν, διὰ νὰ συστήσῃ κοινὰ φροντιστήρια τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τῶν ἀπόρων νέων. Ὁ ἀπὸ τὸ δημόσιον μισθὸς τῶν διδασκάλων εἶναι καὶ αὐτὸς εὖρημα καὶ νομοθέτημα τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων καυχᾶσθε ὅτι εἰσθε ἀπόγονοι. Πολυπλασιάσετε εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰ σχολεῖα καὶ τὰς βιβλιοθήκας· πέμψετε, μὲ κοινὴν δαπάνην, χρηστοθήεις νέους εἰς τὴν

1. Εἰς τὰς Ἀθήνας οὕτε πτωχοὶ, οὕτε ψωμοζήτης εὐρίσκατο, εἰς ὅσον οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυβερνοῦντο ἀπὸ νόμους χρηστοὺς, εἰς ὅσον ἐπεμελοῦντο τὴν καλὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν τῶν νέων, εἰς ὅσον ἐτίμων τὰς τέχνας καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ ἐκόλαζαν ὡς ἀδίκημα τὴν ἀργίαν· ἀλλὰ τῶν καλῶν τοῦ Σόλωνος νόμων ἡ καταφρόνησις, καὶ τῆς χρηστῆς τῶν νέων παιδείας ἡ ἀμέλεια ἐγένισεν ἔπειτα (ὡς λέγει ὁ Ἰσοκράτης) καὶ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ψωμοζήτητος. « Τότε οὐδεὶς ἦν τῶν πολιτῶν ἐνδεὴς τῶν « ἀναγκαιῶν, οὐδέ τις πτωχῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας τὴν πόλιν κατη- « σχυνα· νῦν δὲ πλείους εἰσὶν οἱ σπικνιζόμενοι τῶν ἐχόντων. » Ἰσοκρ. Ἄριστοπαγίτ. § 38, σελ. 155.

2. Εἶναι νόμος Χερσίου τοῦ νομοθέτου τῶν Θεωρίων, περὶ τοῦ ὁποίου ταῦτα λέγει Διοδώρος ὁ Σικελιώτης (ἡ', 12, σελ. 486). « Ἐνομοθέτησε « γὰρ τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἀπαντας μακιδάνειν γράμματα, χρηματοῦσας « τῆς πόλεως τοὺς μισθοὺς τοῖς διδασκάλαις· ὑπέλαβε γὰρ τοὺς ἀπόρους « τοῖς βίοις, ἰδίᾳ μὴ δυναμένους διδάσκειν μισθοῦς, ἀποστρηθῆσθαι « τῶν καλλίστων ἐπιτηδεύματων. »

Ευρώπην, διὰ τὰ σὰς φέρωσι τὰ καλὰ τῆς Ευρώπης· καὶ παράδοτε εἰς τὰς χεῖράς των τὴν παιδείαν τοῦ Γένους. Ἀλλ' ἐνώθητε γρήγορα, ἐνόσιον ἡ Ἑλλάς ἔχει χρεῖαν βοήθειας, εἰάν θέλετε νὰ ἔχετε τὴν παρὰ τῆς Ἑλλάδος εὐγνωμοσύνην. Οἱ πιστοὶ φίλοι τρέχουν εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ φίλου· οἱ κόλακες δὲν φαίνονται, πλὴν ἀφοῦ περᾶσῃ ὁ κίνδυνος. Ἄντι νὰ λυπῆσθε τὴν εἰς τὰ καλὰ καὶ χρησιμὰ δαπάνην, χρέος ἔχετε νὰ εὐχαριστῆτε τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, ὅτι σὰς ἐγέννησεν εἰς περιστάσεις καὶ καιροὺς τοιούτους, εἰς τοὺς ὁποίους μὲ μόνον τὸ περίσσευμα τῶν ὑπαρχόντων, δαπανώμενον φρονίμως, δύνασθε νὰ ἀποκτήσετε μνήμην ἀθάνατον, ἐπονομαζόμενοι **ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**. Ἐάν ἔχετε μικρὰν φρόνησιν, δὲν σὰς λανθάνει, ὅτι ἡ πρὸς τὸ καλὸν ἀλλοίωσις τῆς Ἑλλάδος ἤρχισεν. Ὁ καιρὸς ἴσως δὲν εἶναι μακρὰν, ὅταν ἡ πατρίς θέλει ἀποστραφῆν τὰ δῶρα ὅλων τῶν ἀνοήτων ἐκείνων πλουσίων, ὅσοι δὲν ἐπρόσδραμαν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς. Ἄν δὲν σὰς κινήσῃ εἰς συμπάθειαν, ἢ ἐντροπήν, τῆς Πατρίδος ἢ γύμνωσις, ἢ σὰς κινήσῃ καὶ ἡ πρόνοια τῶν ἰδίων τέκνων. Ὅταν ἡ Ἑλλάς φωτισθῇ, δὲν ἔχετε πλέον χρεῖαν νὰ τὰ ξενιτεύετέ· ἀλλ' αὐτοῦ εἰς τὰς πατρικὰς ἀγκάλας ἔχοντες, καὶ βλέποντες αὐτὰ, θέλετ' ἀπολαύειν τοὺς καρποὺς τῆς παιδείας των, καὶ τὸ σέβας τόσοον πλειότερον, ὅσον ἡ παιδεία διδάσκει, καθὼς τ' ἄλλα, οὕτω καὶ τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καθήκοντα.

Ἀπὸ ταύτην τῶν φιλογενῶν πλουσίων καὶ τῶν σπουδαίων νέων τὴν ταχεῖαν ἔνωσιν κρέμεται τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ σωτηρία. Εἶναι κοινὴ πάντων κατα-

σχύνη νὰ ὑποφέρωμεν τὴν καταφρόνησιν τῶν ἄλλων ἔθνων, νὰ μὴν ἀριθμώμεθα μεταξὺ αὐτῶν « μῆτε τρίτοι, μῆτε « τέταρτοι, μῆτε δωδέκατοι, » καθὼς ἔλεγεν ὁ παλαιὸς χρησμὸς περὶ τῶν Μεγαρέων, νὰ μὴ λογιζώμεθα καὶ ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς· τίνας; ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ πρώτου σοφοῦ, τοῦ πρώτου μεγάλου ἔθνους τῆς γῆς· καὶ πότε; ὁπότεν ἦναι εἰς τὰς χεῖράς μας νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν κοινὴν πατρίδα, ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίας τὸ ὄνειδος¹.

Εἰς ὅσα, φιλέλληνες πλούσιοι, καὶ φιλόμουσοι νέοι, εἶπα περὶ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν χρέους, μὴ ἐκίνησεν ἡ αὐτὴ ἐκείνη τῆς πατρίδος ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σὰς βλέπω τὴν σήμερον ὀδηγουμένους εἰς τὸ καλὸν, καὶ ὄχι κανέν ἄλλο ἀνάξιον Ἑλληνικῆς ψυχῆς τέλος. Ἐάν τινες (καὶ ἐλπίζω, ὅτι οὐδεὶς τοιοῦτος θέλει εὐρεθῆν) κρινῶσι κακῶς τοὺς λόγους μου, διότι ὀλίγον τοῦς μέλει νὰ ἔδωσι καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα εὐδαίμονα καὶ στολισμένην μὲ τὰς προγονικὰς ἀρετὰς, μὲ τὴν ἀρχαίαν παιδείαν, εὐνομίαν καὶ δόξαν αὐτῆς, πρὸς αὐτοὺς λέγω ὅτι ἔλεγε πρὸς τοιούτους ἀκροατὰς καὶ κριτὰς ὁ Ἰσοκράτης· « Ἐμοὶ « δὲ τῶν μὲν τοιούτων ἀκροατῶν οὐδὲν πρόποι' ἐμέλη- « σεν, οὐδὲ τῶν ἄλλων τοῖς εὖ φρονοῦσιν· ἐκείνων δὲ, « τῶν ἅ τε προεῖπον πρὸ παντός λόγου μνημονευσόντων, « τῶ τε πλήθει τῶν λεγομένων οὐκ ἐπιτιμησόντων. . . . « πάντων δὲ μάλιστα, τῶν οὐδενὸς ἂν ἡδίων ἀκουόντων,

1. « Αἰσχρὸν . . . ὅλης τῆς Ἑλλάδος ὑβριζομένης μηδεμίαν ποιήσαι « σθαι κοινὴν τιμωρίαν, ἐξὸν ἡμῖν εὐχῆς ἄξια διαπραχῆσθαι. » Ἰσοκράτ. Παναγυρ. § 48, σελ. 74.

« ἢ λόγου διεξιόντος ἀνδρῶν ἀρετὰς, καὶ πόλεως τρόπον
« καλῶς οἰκουμένης. Ἄπερ εἰ μιμήσασθαί τινες βουλευθεῖεν
« καὶ δυνηθεῖεν, αὐτοὶ τ' ἂν ἐν μεγάλῃ δόξῃ τὸν βίον
« διαγάγοιεν, καὶ τὰς πόλεις τὰς αὐτῶν εὐδαίμονας
« ποιήσαιεν. » Ἰσοκράτ. Παναθην. § 54, σελ. 260.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ.

Ἡ παροῦσα τοῦ Περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν συγγράμματος τοῦ Βεκκαρίου δευτέρα ἐκδοσις γίνεται εἰς περιστάσεις εὐτυχεστέρας τῆς πρώτης ἐκδόσεως (1802). Ὅστις ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς ἀνέγνωσεν ἐκείνην, πιθανὸν ὅτι ἐπεθύμησε νὰ μὴν ἤθελε ποτὲ τὴν γνωρίσειν. Ἰ Τί ἄλλο εἶχε τότε νὰ προσενήσῃ εἰς τοὺς τυραννομένους Γραικοὺς τοιοῦτου βιβλίου ἀνάγνωσις, πλὴν νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ἀπελπισίαν, παραβάλλοντας ὅσα λέγει ὁ Βεκκαρίαις περὶ τῆς δικαιοσύνης τῶν νόμων μὲ ὅσας αὐτοὶ ἔπασχαν ἀνομίας τῶν ἀγρίων τυράννων, ἐνεργουμένης καθημέραν καὶ εἰς αὐτὰ των κ' ἔξω ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀξιώτερα νὰ ὀνομάζωνται μακελλεῖα παρὰ δικαστήρια;

Ἐλευθερωμένοι σήμερον ἀπὸ τὴν τυραννίαν, οἱ Γραικοὶ θέλουσι ἀναγνώσειν τὸ σύγγραμμα μὲ χαρὰν, ὅτι ἔχουν, ἢ καὶ ἐλπίζοντες ὅτι μετ' ὀλίγον θέλουσι ἔχειν καὶ αὐτοὶ δικαστήρια τοιαῦτα, ὅποια τὰ ἐπιθυμεῖ ὁ Βεκκαρίαις, καὶ πὰ ἀπαιτεῖ ἡ δικαιοσύνη, ὁ μόνος ἰσχυρὸς δεσμὸς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Ἦτον ἀκόμη ἀναγκαῖα ἡ παροῦσα ἐκδοσις, καὶ διὰ τὰ προεκδοθέντα (1821 καὶ 1822) Πολιτικὰ καὶ Ἠθικὰ

τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν ὁποίων γίνεται τρόπον τινὰ συμπλήρωμα. Ὅστις ἀπέκτησεν ἐκεῖνα ἐξανάγκης πρέπει νὰ ἔχη καὶ τὸν Βεκκαρίαν. Χωρὶς δικαστήρια δίκαια, πολιτεία χρηστοθήτης καὶ νόμιμος νὰ συσταθῆ εἶναι τῶν ἀδυνάτων, καθὼς πάλιν τῆς ἀνόμου πολιτείας ἄνομα γίνονται καὶ τὰ δικαστήρια. Παράδειγμα ἡ ληστρική τῶν Τούρκων πολιτεία, καὶ ὅσαι ἄλλαι ὁμοιάζουν χωρὶς νὰ ὑπερβάλωσι τοὺς Τούρκους.

Τῆς νέας ταύτης ἐκδόσεως ἐδιωρθώθησαν καὶ τὸ κείμενον καὶ αἱ σημειώσεις. Ἀλλὰ τοῦ μὲν κειμένου ἡ διόρθωσις περιορίζεται εἰς τὸ ὕφος αὐτὸ τοῦ λόγου· τὰς δὲ μετὰ τὸ κείμενον ἀκολουθούσας σημειώσεις μου καὶ ἐδιώρθωσα καὶ ἠύξησα μὲ νέας ἄλλας, φροντίζων πάντοτε νὰ δείχνω τοὺς παραλλήλους τόπους ἄλλων παλαιῶν καὶ νέων φιλοσόφων, ὅσων αἱ γνώμαι συμφωνοῦν μὲ τὰς γνώμας τοῦ συγγραφέως, ἢ καὶ διαφωνοῦν ἀπ' αὐτάς. Παρὰ τὰς σημειώσεις ταύτας ἐπροστέθησαν καὶ ὑποκάτω τοῦ κειμένου πολλαὶ ἄλλαι νέαι, ἐρανισμέναι ἀπὸ τὴν νεωστὶ (1822) ἐκδομένην εἰς τοὺς Παρισίους νέαν Γαλλικὴν τοῦ Βεκκαρίου μετάφρασιν.

Ἡ πρώτη ἐκδοσις ἔφερεν ἐπιγραφὴν, Περὶ ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν πολιτικῶς θεωρουμένων, παράφρασιν πλέον παρὰ μετάφρασιν τῆς Ἰταλικῆς ἐπιγραφῆς, Dei delitti e delle pene. Ἡ προσθήκη τῶν τελευταίων δύο λέξεων σκοπὸν εἶχε ν' ἀποφύγω τὴν ἐνδεχομένην σύγχυσιν τῆς λέξεως Ἀμαρτήματα, ἡ ὁποία παραστένει εἰς τὴν γλῶσσάν μας τὰς κολαζόμενας μὲ πνευ-

ματικὰς ποινὰς εἰς πνευματικὰ δικαστήρια παραβάσεις τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ.

Ἄντ' αὐτῆς, τὴν ἐπιγράφω τώρα, Περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν. Ἐμποροῦσα νὰ τὴν ἐπιγράψω καὶ Περὶ ἐγκλημάτων καὶ ποινῶν, μεταχειριζόμενος τὴν λέξιν Ἐγκλημα πλατύτερον, ὡς μεταχειρίζονται κάποτε καὶ οἱ Γάλλοι τὸ delit, καὶ οἱ Ἴταλοὶ τὸ delitto¹, ἤγουν καθόσον περιέχει καὶ τὰς ἐλαφρὰς καὶ τὰς βαρεῖας τῶν νόμων παραβάσεις, εἰς ἓνα λόγον, πᾶσαν παράθεσιν ἀξίαν νὰ ἐγκαλεσθῆ εἰς δικαστήριον. Ἀλλ' οἱ Γραικορωμαῖοι νομικοὶ ὠνόμαζαν Ἐγκλήματα τὰς βαρεῖας παρανομίας, τὰς ὁποίας οἱ Γάλλοι ὀνομάζουν crimes καὶ οἱ Ἴταλοὶ crimini².

Διὰ τὰς αἰτίας ταύτας, ἐπρόκρινα τὴν ἐπιγραφὴν, Περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν, μεταχειριζόμενος εἰς τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίζοντο σημασίαν καὶ οἱ παλαιοὶ δικανικοὶ ῥήτορες τὴν λέξιν. Τὸ Ἀδίκημα ὄχι μόνον σημαίνει καὶ τὰς ἐλαφρὰς καὶ τὰς βαρεῖας τῶν νόμων παραβάσεις, ἀλλὰ συγγενεῦει ἀκόμη καὶ συναρμολογεῖται μὲ τὰς λοιπὰς κριτηριακὰς λέξεις, Δίκη, Δικάζω, Δικαστῆς, Δικαστήριον. Ἀδίκημα³ λοιπὸν εἶναι

1. Ἀπὸ τὸ Λατινικὸν delictum, τὸ ἐποῖον κυρίως σημαίνει, ἔγκλημα. Τὰ Γλωσσάρια τὸ ἐξηγοῦν, « Δέλικτον, ἀμάρτημα. »

2. Εἶναι τῶν Λατίνων τὸ crimen, ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Κρῖμα, τὸ ἐποῖον εἰς μὲν τοὺς παλαιούς ἦτο συνώνυμον τοῦ Κρῖσις, εἰς ἡμᾶς δὲ σήμερον, τοῦ ἀμαρτήματος ἢ ἀμαρτίας (péché) κατὰ θρησκευτικὴν σημασίαν.

3. « Ἀδικον μὲν γὰρ ἐστὶ τῆ φύσει ἢ τάξει· τὸ αὐτὸ δὲ ταῦτο,

κη

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

καὶ λέγεται πᾶσα πράξις ἀδικος, εἴτ' ἐλαφρὰ, εἴτε βαρῆα, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀδικημένος ἐγκαλεῖ τὸν ἀδικήσαντα εἰς δικαστήριον, μὲ σκοπὸν νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ δώσῃ τὴν ὀφειλομένην ἰκανοποίησιν.

Εἰς τὰ Προλεγόμενα τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἐσημείωσα τινὰ περὶ τοῦ Βεκκαρίου, καὶ περὶ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, μεταφρασμένου εἰς ὅλας τῆς Εὐρώπης τὰς γλώσσας. Τώρα δ' ἔχω νὰ προσθέσω, ὅτι ἐμεταφράσθη, πράγμα παράδοξον! καὶ εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν, ὡς μανθάνομεν ἀπὸ τὰς πολιτικὰς ἐφημερίδας· καὶ τὸ παραδοξότερον, ὅτι ἡ μετάφρασις ἐγίνε μὲ τὴν συνευδοκίαν τοῦ Σατράπου τῆς Αἰγύπτου. Τοσαύτη καὶ τοιαύτη εἶναι τῆς τυπογραφίας ἡ δύναμις. Καὶ αὐτοὶ οἱ τύραννοι, καταστροφόμενοι ὡς ἀπὸ χεῖμαρρον τὴν δι' αὐτῆς ἀκαταμάχητον διασπορὰν τῶν φώτων, προετοιμάζουν, οὔτε θέλοντες, οὔτε γνωρίζοντες τί κάμνουν, αὐτὴν αὐτῶν τῆς καταδυναστείας τὴν κατάργησιν.

Ἐλεγε' ἀκόμη εἰς αὐτὰ, ὅτι ὁ πρῶτος μεταφράσας τὸν Βεκκαρίαν εἰς τῶν Γάλλων τὴν γλῶσσαν ἦτον ὁ φιλόσοφος Μορελλέτος· ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζα τότε ὅ,τι μετ' ὀλίγας ἡμέρας¹ ἔμελλε νὰ μάθω ἀπ' αὐτὴν τὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιστολὴν

τοῦ σήμερον μακκρίτου Μορελλέτου¹, τῆς ὁποίας τὸ πανομοιότυπον (fac-simile) προσθέτω εἰς τὸ τέλος τῶν Προλεγόμενων. Κατ' αὐτὴν, τὸ σύγγραμμα τοῦ Βεκκαρίου, ἐν ἀπὸ τὰ πολλὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα, ὅτων ἡ εἴσοδος δὲν ἐσυγχωρεῖτο τότε τόσον εὐκόλα εἰς τὴν Γαλλίαν, τὸ ἔρθε αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἔργον εἶχε νὰ ἐπαγρυπνῇ καὶ νὰ διευθύνῃ τὴν βιβλιοπραγματείαν (Directeur de la Librairie)· καὶ ὄχι μόνον τὸ ἔρθε αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἐπαρακίνησε τὸν Μορελλέτον νὰ τὸ γνωστοποιήσῃ εἰς τοὺς συμπολίτας του διὰ τῆς μεταφράσεως. Οὗτος ἦτον ὁ καὶ διὰ σοφίαν καὶ δι' ἀρετὴν ἐνδοξὸς Μαλεσέρβης, (Malesherbes), ὁ κατασταθεὶς ἐπειτα λειτουργὸς τοῦ σφαγέντος ἀπὸ τοὺς δημοκόπους βασιλέως Λοδοβίκου τοῦ δεκάτου ἑκτου, καὶ μετ' ὀλίγον (1794) ὑπομένουσ καὶ αὐτὸς τὴν σφαγὴν, εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἡλικίαν τοῦ Σωκράτους, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Σωκράτης ἐπιε τὸ κώνειον. Παρατρέχω τὴν λοιπὴν διαγωγὴν καὶ πολιτείαν τοῦ Γάλλου Σωκρατικοῦ τούτου, ὡς εὐκόλον εἰς καθένα νὰ τὴν γνωρίσῃ ἀπὸ τὰς Βιογραφίας· ὅθεν ἔχει νὰ μάθῃ, ὅτι οὐδ' αὐτὴ ἡ πολυβιβλίος καὶ πολύπυγος Ἐγκυκλοπαιδεία ἤθελ' ἰδεῖν τὸ φῶς χωρὶς τὴν προστασίαν τοῦ ἀειμνήστου Μαλεσέρβου.

Τὴν πρώτην ἐκδοσιν ἐπροσφώνησα εἰς τὴν τότε νεοσύστακτον ἑλληνικὴν πολιτείαν τῶν ἑπτὰ νήσων· καὶ ἡ

* ἔταν πραγμῆ, ἀδικημᾶ ἐστι· πρὶν δὲ πραγμῆναι, οὐπω, ἀλλ' ἀδικον.» Ἀριστοτέλ. Ἠθ. Νικομ. Β, ζ', σελ. 97. Τὸ ὅταν πραγμῆ σημαίνει μάλιστα, ἔταν ἀποδειχθῆ ὅτι ἐπράχθη· «Τὰ τοιαῦτα πάντα πρὸ τοῦ μὲν τὴν κρίσιν γενέσθαι αἰτιῶν (accusationis, plaitis) ὀνόματά ἐστιν· ἐπειδὴν δὲ κριθεὶς τις ἐξελεγχθῆ, τοιοικαῦτα ἀδικήματα [delicta] γίνονται.» Δημοσθέν. κατὰ Ἀριστοκράτ. σελ. 628.

1. Τὴν 19 Φεβρουαρίου, 1802, ἥτις συμπίπτει μὲ τὴν 30 τῆς

Ἰπέρβρου (Pluviose), ἔτους 10, κατὰ τὴν τότε δημοκρατικὴν μηνολογίαν.

1. Ἀπέθανε κατὰ τὸ 1819, ἡλικίᾳ 92 ἔτη.

συντομωτάτη προσφώνησις ἔφερε τελευταῖα τὰ λόγια ταῦτα, ΔΙΑ ΤΑΣ ΧΡΗΣΤΑΣ ΕΛΠΙΔΑΣ ΑΝΕΘΗΚΕ. Τὰ ἐλπίζόμενα ὁμῶς τότε χρηστὰ κυφοροῦνται ἀκόμη, οὐδ' ἐξέρω τί τὰ ἐμπόδιο' ἕως τώρα νὰ γεννηθῶσιν. Εἶθε μὴ κατηγορηθῶσι δι' ἄλλο οἱ ὁμογενεῖς μας παρὰ διὰ τὸ μᾶκρος τῆς κυφορίας! Οἱ Ἑπταννησιῶται αἰτιῶνται ἴσως τοὺς Ἀγγλους· οἱ Ἀγγλοὶ πάλιν τοὺς Ἑπταννησιώτας. Τίνων ἡ κατηγορία δικαιολογεῖται, δὲν εἶν' εὐκόλος ἡ περὶ τούτου κρίσις.

Ἄν οἱ Ἀγγλοὶ κυβερνώσι τὴν Ἑπτάννησον ἀδίκως· ἂν οἱ πεμπόμενοι ἀπ' αὐτοῦς κυβερνῆται ὁμοιάζωσι τοὺς Ἀρμοστές τῆς Σπάρτης, ἢ τοὺς Ἀνθυπάτους τῆς Ἰώμης· ἂν ἐκκτῆντησαν εἰς τὴν ἀδικὸν ἐπιθυμίαν νὰ δουλώσωσι τὰ ἔθνη, ἃς ἐτοιμάζωνται ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ φορέσωσι τὴν πένθιμον στολὴν τῆς ἰδίας των ἐλευθερίας. Ἡ ἱστορία στέκει ἀνεξάλειπτος· οὐδ' ἡ ἀπώλεια τόσων ἄλλων μισανθρώπων πολιτειῶν ἔχει νὰ στήσῃ δι' αὐτοῦς τὸν δρόμον τῆς. Φθάνει πολλὰκις ὁ φυσικὸς θάνατος νὰ λυτρώσῃ ἕνα τινὰ μερικὸν ἀδικὸν ἀπὸ τὴν δικαίαν τῶν ἀδικημάτων του ποινήν· ἀλλὰ τῶν πόλεων, ἐπειδὴ εἶναι ἀθάνατοι, ἂν δὲν κολασθῶσι πάραυτα διὰ τὰς ἀδικίας των, ἡ ποινὴ ὑπερβάλλεται, δὲν συγχωρεῖται ποτέ¹. Ἐὰν ἐξεναν-

1. « Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀσεβὴς καὶ πονηρὸς τυχὸν ἂν φθάσει τελευταίως, πρὶν δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων· αἱ δὲ πόλεις, διὰ τὴν ἀθανασία, ὑπομένουσι καὶ τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίας. » Ἰσοκράτ. Συμμαχικ. § λή, σελ. 182. Ἴδου πῶς ἐξέφρασε τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἰσοκράτους (εἴτε μιμηθεὶς τὸν Ἰσοκράτην, εἴτε

τίας οἱ Ἑπταννησιῶται, καὶ κυβερνώμενοι δικαίως ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, ἔμειναν ὁμῶς εἰς τὴν αὐτὴν ἐλείνην λιθαργίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἀφῆκε τῶν Βενετῶν ἡ ἄνομος ὀλιγαρχία, τῆς δικαιοσύνης τῶν Ἀγγλων πάλιν ἦτο νὰ ἐρευνήσωσι καὶ νὰ ἀφανίσωσι τὰς αἰτίας τῆς τύσης λιθαργίας.

Ὀνειδίζονται¹ οἱ ἐπισημότετοι κτηματικοὶ τῆς Ἑπταννήσου, ὡς σώζοντες ἀκόμη τὰς ὀλιγαρχικὰς προλήψεις τῶν Βενετῶν, καὶ ἐξαιρέτως τὴν μωροτάτην ὄλων τῶν προλήψεων, τὴν πρόληψιν τῆς εὐγενείας, ἣτις ἀρκεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὰ κατὰ προκοπὴν των. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν αἱ ψυχαὶ τινῶν ἠβρώσασαν τοιαύτην τῶν φρενῶν ἀρρώστίαν, ἐπειδὴ κἀνεὶς ἐξ ἡμῶν δὲν τολμᾷ νὰ καυχῆθῃ ὅτι ἔχει ψυχὴν ὑγιαίνουσαν ὀλίγελα ἀπὸ προλήψεις. Παράδοξος καὶ πολλὰ παράξενος γίνεται ὅστις δὲν σπουδάζει νὰ καθάρσῃ τὴν κεφαλὴν του ἀπ' αὐτὰς μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου· εἰς τὴν παρούσαν ἐποχὴν μάλιστα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, ὅτε καὶ πράγματα καὶ πρόσωπα ὀρίζονται καὶ γνωρίζονται ἀκριβέστερον.

τυχερῶς συμφωνήσας μ' αὐτὸν) ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπισημότετους στρατηγούς τῶν Γάλλων: Il a existé de tout temps, dans les événements humains une récompense des vertus et une punition des vices. Les particuliers peuvent échapper à cette providence; . . . mais parcourez l'histoire, vous y verrez que les peuples n' y échappent jamais. La vie et les mémoires du général Dimouriez, tom. III, pag. 410. Paris, 1823.

1. Ἴδε τὴν Revue encyclopédique, tom. XI, pag. 454.

Γέννησις ἀπὸ ἐπιστήμου; γονεῖς μόνη, καὶ ἂν καυχᾶται τις πρόγονον τὸν Ἰρακλέα ἢ τὸν Πέλοπα, ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ ἄνθρωπον ἀνθρώπου διάφορον τὴν τύχην, ἀλλ' ὄχι διάφορον καὶ τὴν φύσιν. Προλήψεις εὐγενείας εἶναι προλήψεις ἰδιωτῶν¹ καὶ βαρβάρων, οἱ ὅποιοι μὴν ἔχοντες ἴδια προτερήματα, σπουδάζουν νὰ σκεπάσωσι τὴν ἀσχημίαν των μὲ τῶν ἄλλων τὴν λαμπρότητα, καὶ νὰ κατασιγάσωσι τὴν περὶ αὐτῶν ἀτυχεστάτην φήμην μὲ τῆς πατραγαθίας τοῦς κρότους.

Ταῦτα μᾶς διδάσκει ἡ φιλοσοφία, ἥτις ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ὁ ὀρθὸς λόγος. Ἡ δὲ θρησκεία: τί μᾶς παραγγέλλει; Ἀπὸ τὴν πρώτην ἕως τὴν τελευταίαν τῶν βιβλίων τῆς σελίδα ἄλλο δὲν εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης παρὰ ἀγάπην τοῦ πλησίον, ἀδελφικὴν ἰσονομίαν καὶ εὐνομίαν, καταδρομὴν τῆς φαρισαϊκῆς φιλαρχίας, καὶ κατηγορίαν τῶν ψευδοχριστιανῶν, ὅσοι τολμοῦν νὰ μεταχειρίζονται τοὺς ἀδελφούς των ὡς δούλους: διότι, ἴ τί ἄλλο ἐπιθυμεῖ νὰ κάμῃ παρὰ νὰ δουλώσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἂν καὶ δὲν τυλμᾷ νὰ τὸ ὁμολογήσῃ, ὅστις τὸν καταφρονεῖ, ὄχι διὰ τὰ ἀληθῶς καταφρονήσεως ἄξια, ἀλλὰ διὰ γενεαλογίαν, πράγμα' ἀπὸ τὴν προαίρεσίν του ἀνεξάρτητον;

Ὁ φιλάδελφος καὶ φιλογενῆς πολίτης, εἶναι ὁ μόνος εὐγενῆς: ἂν οἱ πρόγονοί του ἔπραξαν ἔργα λαμπρὰ, (καὶ

1. « Ἰδιώτου στάσις καὶ χαρακτήρ: οὐδέποτε ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ « ὠφέλειαν ἢ βλάβην, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἕξω. Φιλοσόφου στάσις καὶ χαρακτήρ: πάσαν ὠφέλειαν καὶ βλάβην ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ. » Ἐπικτῆτ. Ἐγγχειρίδ. § 48.

τὰ λαμπρὰ δὲν εἶναι ἄλλα παρὰ τὰ δίκαια καὶ ὠφέλιμα εἰς τὸ κοινόν), δὲν καυχᾶται, ἀλλὰ σπουδάζει νὰ πράξῃ καὶ αὐτὸς ὅμοια, διὰ νὰ μὴ καταισχύνῃ τοὺς πρόγονους. Ὁ ἐκ μνημάτων εὐγενῆς, ἂν ἐκατέρωθωσαν τι καλὸν εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους οἱ πρόγονοί του, φαντάζεται, ὅτι τὸ ἐκατέρωθωσαν, διὰ νὰ χωρίσῃ αὐτὸς τὴν οἰκογένειάν του ἀπὸ τὸ γένος, καὶ νὰ μεταφέρῃ εἰς ἐκείνην ὅσα καλὰ χρεωστοῦνται εἰς τοῦτο: ἀρπάζει τὰς εἰς ἄλλους χρεωστούμενας τιμὰς καὶ ὠφελείας: σπουδάζει νὰ ἄρχῃ μεταξὶ τῶν ὁμοίων του, οὐδ' ὑποτάσσεται εἰς τὸν αὐτὸν μ' ἐκείνου; ζυγὸν τῶν νόμων. Ἐπαιρόμενος εἰς ἰδίαν χωριστὴν γενεαλογίαν, καταφρονεῖ ὄχι μόνον τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ τὴν θρησκείαν του, καὶ γίνεται τῆς μερίδος τῶν Ἰουδαίων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐλέγχει ὁ Χριστὸς, ὅτι καὶ πράσσοντες ἔργα ἀλλότρια τοῦ Ἀβραάμ, ἐκαυχῶντο ὅμως ὡς εὐγενεῖς διὰ τὸν Ἀβραάμ, ὡς μόνον ἐλεύθεροί¹, καὶ τῶν ὁμοίων τὴν μωρὰν ταύτην τῆς γενεαλογίας καύχῃσιν μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀπόστολος², διότι καὶ ἀφοῦ ἐπίστευσαν εἰς Χριστὸν, καταφρονοῦντες τὴν χριστιανικὴν ἰσότητά, ἤθελαν νὰ νομίζωνται εὐγενέστεροι τῶν λοιπῶν χριστιανῶν.

1. « Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμέν, καὶ οὐδενὶ δουλεύομεν ποτέ: πῶς οὐ λέγεις: ὅτι ἐλεύθεροι γεννηθήσῃ; . . . Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς: « Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἂν . . . » Ἰωάνν. γ', 33-44.

2. « Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας, καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομίζετε: καὶ περιήτασο: εἰσὶ γὰρ ἀσφιλεῖς καὶ μάταιοι. » Πρὸς Τίτ. γ', 9.

! Εἰς ποίαν ἄλλην αἰτίαν ἔχουν ἢ ἀποδώσωσιν οἱ πολλοὶ χόθην ἀκόμη σήμερον διωκόμενοι, παντοῦ σπαρμένοι, καὶ παντοῦ καταφρονούμενοι Ἰουδαῖοι τὰς δυστυχίας των, παρὰ εἰς τὴν μωρὰν τῆς Ἀβραμικῆς των εὐγενείας πρόληψιν, ἥτις τοὺς ἔκαμε νὰ καταφρονῶσιν ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ νὰ φεύγωσιν ὡς μίσμα τὴν κοινωνίαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων; Τὴν αὐτὴν τύχην, καὶ ὄχι διάφορον, ἄς προσμένωσι καὶ οἱ εἰς ἄλλας ὁποιασδήποτε εὐγενείας καυχώμενοι. Ὅστις σπουδάζει νὰ χωρίζεται ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς ὡς ἀγενεῖς, μὴν ἀμφισβᾶλλῃ, ὅτι ὡς χωρισμένον καὶ ἀλλότριον τὸν κρίνουν καὶ οἱ ὁμογενεῖς του· μὴν ἐλπίζῃ, ὅτι ἔχουν νὰ τὸν ἀγαπήσωσι ποτὲ ὡς ἀδελφόν, ὡς τέκνον τῆς αὐτῆς μητρὸς τῆς πατρὸς· μὴ φαντασθῇ, ὅτι μέλλουν νὰ ἐξαλείψωσι πρὸς χάριν του τὰ φυσικὰ τῆς ἀνθρωπότητος αἰσθήματα. Ἄς ἔχη πάντοτε εἰς τὴν μνήμην του ὅ,τι λέγει ἡ Ὀρησκεία, καὶ βεβαιώνει ἡ καθημερινὴ πείρα: « Ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν¹. »

Ἀπὸ τὴν αὐτὴν Ὀρησκείαν μανθάνομεν, ὅτι καταγόμεθα ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεσιν ἀπὸ ἑνα ἀνθρώπου, ὀνομαζόμενον Ἀδάμ, ὅστις ἐπλάσθη ἀπ' αὐτὰς τοῦ Θεοῦ τὰς χεῖρας. Τοιαύτης γενεαλογίας εὐγενεστέραν ἄλλην νὰ ἐπινοήσωμεν εἶναι τῶν ἀδυνάτων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἀδαμικὴ εὐγένεια εἶναι κοινὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀπογόνους του, ἔμεινε πλέον νὰ ἐξηγηθῶμεν, ἢ ἀπὸ τίνα τῶν υἱῶν του καυχᾶται καθεὶς ἐξ ἡμῶν ὅτι κατάγεται, ἀπὸ τὸν δίκαιον Ἄβελ,

ἢ ἀπὸ τὸν ἀδελφοκτόνον Κάιν; Τοῦτον ἀδιστακτως ἔχουν πρόγονον (καὶ κανεῖς δὲν τοὺς φθονεῖ διὰ τοιαύτην ἀνθρωποκτόνον εὐγένειαν) ὅσοι καταφρονῶντες τὴν δικαιοσύνην, ἥτις εἶναι ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη¹, θέλουν νὰ λογιζῶνται ἀνώτεροι τοῦ πλησίον διὰ μόνας προγονικὰς ἀρετὰς, ὁπότε οὐδὲ διὰ τῆς ἰδίας ἀρετὰς συγχωρεῖται εἰς τὸν χριστιανὸν ἡ ὑπερφρόνησις.

Εἶναι καὶ ἄλλο εἶδος ἀρετῶν προγονικῶν πολλὰ γελοίων, ἱκανῶν νὰ σαλεύσωσι τὴν κεφαλὴν, ὅσων ἡ κεφαλὴ δὲν ἐστερεώθη διὰ τῆς χρηστῆς ἀνατροφῆς, οὐδ' ἐφρόντισε νὰ μάθῃ τί σημαίνει ἡ λέξις ἀρετῆ. Τοιαῦται εἶναι οἱ προγονικὸι μεγάλοι πλοῦται, ἀποκτημένοι ἀπὸ καμμίαν εὐτελεῖαν καὶ βάνουσον τέχνην², τοὺς ὁποίους ὁ βάνουσος κτήτωρ δὲν ἐπρόβλεπεν, ὅτι ἐμελλαν νὰ δώσωσ' ἀφορμὴν εἰς τοὺς μωροὺς ἀπογόνους του νὰ καταφρονῶσι τοὺς ὁμοίους του.

1. « Ἐν τούτῳ φανερὰ ἐστὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου· πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ . . . καθὼς Κάιν ἐκ τοῦ ποιητοῦ ἦν, καὶ ἐσφαξεν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Καὶ χάριν τίνος ἐσφαξεν αὐτόν; ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ ποιητὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δίκαια . . . Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ. » Ἰωάν. Α, γ', 10-15.

2. « Πῶς οὐκ ἔτοπον, μάγειρον μὲν ἢ σκυτεῖα, καὶ ναὶ, μὰ Δία! κερὰ μὲν τινὰ, χρήματα ἐκ τῆς τέχνης ἢ καὶ ἀλλοθὶν ποθεῖν ἀβροίσαντα, ἢ μὴ δοκεῖν εὐγενῆ . . . εἰ δὲ ὁ τούτου παῖς διαδεξάμενος τὸν κληρονομίαν εἰς τοὺς ἐκγόνους διαπερθεύσει, τούτους δὲ ἔδη μέγα φρονεῖν, καὶ τοῖς Παλοπίδαϊς ἢ τοῖς Ἰρακλεῖδαϊς ὑπὲρ τῆς εὐγενείας ἀμιλλᾶσθαι; Ἄλλ' οὐδὲ ὅστις προγόνων ἀγαθῶν ἔφυ, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν ἐναντίαν τοῦ βίου ῥοπὴν κατανέχθη, δικαίως ἂν μεταποιεῖτο τῆς πρὸς ἐκείνους εὐγενείας. » Ἰσ' ὑλιαν. Αὐτοκρ. Περὶ βασιλ. σελ. 52-53

Τοιαῦται καὶ ἔτι γελοϊότεραι εἶναι, ὅσαι στηρίζονται εἰς προγόνων ὑπουργήματα σχεδὸν δουλικά, καὶ πολλάκις αἰσχρά. Δὲν εἶναι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀρετὴ μεγάλη, ὅτι τούτου ἕνας ἀπὸ τοὺς προπάτορας ἦτο βασιλέως ἱπποκόμος! ἐκείνου, ὅτι ἀμαξάριος! ἄλλου, ὅτι γελωτοποιὸς ἢ μαστροπὸς! καὶ ἄλλου, ὅτι ἐγεννήθη νόθος ἀπὸ βασιλέα μοιχόν! Καὶ ὅμως ἡμεῖς οὐδ' εἰς τοιαύτας μωρὰς γενεαλογίας ἔχομεν νὰ καυχώμεθα· ἐπειδὴ συνέπεσαν ὅλοι (καθὼς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα) μὲ τὴν πτώσιν τῶν Γραικορωμαίων δεσποτῶν. Μετ' ἐκείνους ἤθελαν βέβαια γεννηθῆναι ἀληθιναὶ ἀρεταί, ἐὰν εἰς τὸν θρόνον ἐκείνων δὲν ἐκαθέζοντο ἀγριώτεροι τῶν λύκων τυράννοι οἱ Τοῦρκοι, ἃ δὲν ἐσφετεριζέτο μέρος τῆς Γραικορωμαίας βασιλείας ἢ δολιωτέρα τῶν ἀλωπέκων Βενετικὴ ὀλιγαρχία.

Ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τοιούτους τυράννους, βλέπομεν σήμερον πρώτην φοράν ἔμπροσθέν μας ἀνοιγόμενον τὸ στάδιον τῶν ἀληθινῶν ἀρετῶν· καὶ τοῦτο πιστεύω ἀδιστακτικῶς ὅτι σπουδάζουν καὶ οἱ Ἑπταννησιῶται νὰ τρέξωσιν ἐντάμα μὲ τοὺς λοιποὺς ὁμογενεῖς των Γραικοὺς, διὰ νὰ ἀποκτήσωσι τὴν προσωπικὴν, τὴν μόνην ἀληθινὴν εὐγένειαν, ἀφίνοντες εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ἀπὸ κάλλος ἀρετῆς ν' ἀλείφονται μὲ τῶν νεκρῶν τὴν σκόνην, καθὼς τὰ ἄσχημα γυναικάρια μὲ τὸ ψιμύθιον.

Ὅπως ἂν ἦναι, τοῦ Βεκκαρίου τὸ σύγγραμμα προσφέρεται σήμερον εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθερωμένους Γραικοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους περιέχονται καὶ οἱ Ἑπταννησιῶται· διότι δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι καὶ τούτων τὰ δικαστήρια, προστα-

τευομένων ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, ἀκολουθοῦν τῶν Ἀγγλικῶν δικαστηρίων τοὺς κανόνας. Εἰς τὴν παροῦσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ὅχι μόνον ἀδίκον, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἀσύμφορον εἰς τοὺς Ἄγγλους ἤθελ' εἶσθαι, νὰ συγχωρῶσιν εἰς τοὺς Ἑπταννησιώτας δικαστὰς τὴν παράβασιν τῶν νόμων.

Ἢ προτέρα μας κατάστασις ἦτο κατάστασις προβάτων περικυκλωμένων ἀπὸ λύκους, εἰς τοὺς ὁποίους (τὸ χειρότερον) μεταμορφόνοντο κάποτε καὶ αὐτοὶ οἱ φύλακές μας σκύλοι. Τὰ δικαστήρια εἰς τὰ ὁποῖα ἐκρινόμεθα, ὁμοίαζαν τὸ ἄντρον τοῦ Κύκλωπος, ἐπειδὴ ὁ ἐγκαλούμενος εἰς αὐτὰ ἐστερεῖτο πολλάκις τὴν ζωὴν, καὶ πάντοτε τὴν περιουσίαν ἢ τὴν τιμὴν του· τοῦτο μόνον ἐκέρδαινε ἀπ' αὐτὰ, νὰ μάθῃ καὶ αὐτὸς νὰ ἀδικῇ· καὶ τοῦτο ἐξανάγκης συμβαίνει παντοῦ, ὅπου βασιλεύουν ἄνθρωποι, καὶ ὅχι νόμοι. Ὅταν αὐτοὶ οἱ κύριοι τοῦ πολιτεύματος καταφρονήσωσι τὴν δικαιοσύνην, δὲν μένει εἰς τοὺς πολίτας ἄλλο μέσον νὰ φυλάσσωνται, ἢ νὰ θεραπεύωσι καὶ τὰς παρὰ τῶν ἄλλων ἀδικίας, παρὰ νὰ ἀδικῶσι καὶ αὐταί¹.

Δὲν λέγω, ὅτι δὲν εὐρίσκονται εἰς τοιαύτας πολιτείας καὶ ἄνθρωποι προκρίνοντες νὰ ἀδικῶνται παρὰ νὰ ἀδικῶσιν· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶναι κατὰ δυστυχίαν ἀπὸ τοὺς πολλὰ ὀλίγους ἐκείνους θεῖους ἀληθῶς ἄνδρας, « οἵτινες « οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν. » Ὅστις καταδικασθῆ εἰς τῶν εἰλώτων τὴν τάξιν, φυσικὰ ἐπιθυμεῖ νὰ γένη Σπαρ-

1. Ἴδε κατωτέρω τὰς σημειώσεις, σελ. 255.

τιάτης, διὰ νὰ μὴν ἀδικῆται πλέον ἀπὸ Σπαρτιάτας, ἀλλὰ νὰ συναδικῆ μ' αὐτούς· καὶ ὅστις ἐδυστύχησε νὰ δουλεύῃ Τούρκους, ἂν ἦναι τῆς τάξεως τῶν ὀλοτέλ' ἀναισχύντων, περιτέμνεται καὶ φοραίνει τὴν στολὴν τὴν τουρκικὴν, διὰ νὰ πράσῃ καὶ αὐτὸς ἀτιμωρήτως ὅ,τι θέλει· ἂν δὲν τολμᾷ ν' ἀναισχυνηθῆσιν τόσο πολύ, φυλάσσει τὴν ἀκροβυστίαν του, ἀλλὰ δὲν ἐντρέπεται νὰ κολακεύῃ ἢ νὰ δωροδοκῆ Τούρκους, διὰ νὰ μετέχη καὶ μικρὰν μερίδα τουρκικῆς ἐξουσίας· καὶ γίνεταί τώσον ἀχρειέστερος τῶν γνήσιων Τούρκων, ὅσον προσκολλᾷ εἰς τὴν ἀδικίαν τὴν ὑπόκρισιν.

Χάρις εἰς τὰ ἐκχυθέντα αἵματα τῶν γενναίων τῆς ἐλευθερίας ὑπερμάχων μας! Αὐτὰ θέλουν ἔσως κατακλύσειν τοὺς τουρκικοὺς μολυσμαῖς, καὶ κρημνίσειν τὸ μεσότοιχον εἰλώτων καὶ δεσποτῶν, ὥστε νὰ μὴ μας ἀφήσωσι πλέον οὔτε πειρασμόν, οὔτε πρόφασιν κήρυξιαν νὰ ἤμεθα τὸ φαινόμενον χριστιανοί, τὸ δὲ ἀληθὲς μαθηταὶ τοῦ Κορανίου. Χάρις εἰς τὰ ἡρωϊκά των τῆς ἐλευθερίας φρονήματα! Ἀπελαύσαμεν τέλος πάντων τὰ ὅποια πρὸ πολλοῦ ἀναστενάζοντες καὶ ὀδυρόμενοι ἐζητούσαμεν ἀπὸ τὴν θεῖαν πρόνοιαν δίκαια. Δὲν ἔχομεν πλέον νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τυράννους, ἀλλ' εἰς νόμους νομοθετημένους καὶ κυρωμένους ἀπ' ὅλον τὸ γένος. Δὲν ἔχομεν πλέον νὰ κρινώμεθα ἀπὸ δικαστὰς ἀνόμους εἰς ἄνομα δικαστήρια. Εἰς τὰ κριτήριά μας μέλλει τοῦ λοιποῦ νὰ μᾶς ἀπολύῃ ἢ νὰ μᾶς καταδικάζῃ, ὅχι ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὴ τοῦ νόμου ἡ ἀπροσώπητος φωνή.

Ἦτο καιρὸς, ὅποτε τῆς Εὐρώπης ὅλης τὰ δικαστήρια

διέφεραν ὀλίγον ἀπὸ τὰ τουρκικὰ δικαστήρια. Καὶ ἂν σήμερον οἱ φωτισμένοι Εὐρωπαῖοι καυχῶνται, ὅτι ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ των δὲν κρέμεται πλέον ἀπὸ τὴν αὐτογνώμονα κρίσιν τῶν δικαστῶν, χρεωστοῦν τὸ πολῦτιμον τοῦτο τῆς ἐλευθερίας τοῦ πολίτου καλὸν εἰς τὴν πρόοδον τῆς φιλοσοφίας. Αὐτῆς αἱ περὶ τῶν νόμων φωναί, συνεσταλμέναί ἀκόμη εἰς τὸ στόμα τοῦ Μοντεσκιῶ, ἐξεφωνήθησαν μὲ πλειότερον θάρρος ἀπὸ τὸν Βεκκαρίαν, καὶ προφέρονται σήμερον ἀνυποστόλως καὶ ἀπὸ τὸν κοινὸν λαόν, ὡς καὶ αὐταὶ αἱ ἀπλούσταται ἀλήθειαι.

Δὲν ἦσαν ὅμως ἄγνωστοι εἰς τοὺς προγόνους μας αἱ τοιαῦται ἀλήθειαι· ἀλλὰ δὲν εἶχαν πῶς νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπ' αὐτὰς οὐδὲ πῶς νὰ τὰς φυλάξωσιν εἰς ἄλλων ὠφελειαν. Ἐπραξαν βέβαια, καὶ πρὸ τῆς καταδίκης καὶ μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους, πολλὰς πολλακίς ἀνομίας τὰ Ἀττικὰ δικαστήρια· ἀλλ' ἦτο δυνατόν νὰ μὴ τὰς πράξωσιν εἰς ἐκείνην τοῦ κειροῦ τὴν ἐποχὴν, στερημένοι ὅσα μέσα ἔχομεν ἡμεῖς σήμερον νὰ τὰς ἀποφύγωμεν, ὡς ὀρθῶς κρίνει ὁ ἀπολογούμενος ὑπὲρ αὐτῶν σοφὸς Ἄγγλος·
 « Ἐἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι συνέδριον ἀντιπροσώπων; Ἐἶχαν
 « τὸ φῶς δύο χιλιάδων ἐτῶν ἱστορίας νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ,
 « ἢ τὴν τέχνην τῆς τυπογραφίας νὰ τὸ διασπείρωσι
 « παντοῦ; Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐφαίνοντο σκληροὶ καὶ ἀδικοὶ εἰς τὰς κρίσεις των, ἢ μήπως οἱ Διονύσιοι τῆς Σικελίας, καὶ οἱ Ἀρταξέρξαι τῆς Περσίας ἐδειχναν ὀλιγωτέραν σκληρότητα; Εἰς τὴν δημοκρατίαν, ἢ ἀδικία
 « εἶχε καὶ ἀκόλουθον τὴν μετάνοιαν . . . ὁ δεσπότης ὅσον

«πλέον ἀδικεῖ, πόσον πλείοτερον ἂν μίσηι τὸν ἀδικούμενον¹. ἂν εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι τυπογραφίαν, καθὼς ἐκατέργησαν τοὺς φονικούς νόμους τοῦ Δράκοντος, πιθανὸν ὅτι προχωρηθῆντες κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς νομοθεσίας, ἤθελαν διορθώσῃν ὅλους αὐτῶν τοὺς δικαστικούς κανόνας. Καὶ μ' ὅλον τούτο οὔτε τὰ δικαστήρια τῶν ἑπράξαν τόσας ἀδικίας, ὅσαι ἐγένοντο ἔχι πρὸ πολλοῦ ἀκόμη εἰς τῶν Εὐρωπαίων τὰ δικαστήρια, οὔτε τόσην φρικτὴν περιεργίαν ἔδειξαν εἰς τὰς κεφαλικάς τιμωρίας, ὅσην ἐτόλμησαν νὰ δείξωσιν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν εὔρεσιν τῆς τυπογραφίας. Ἀπὸ τούτους, ἔχι ἀπ' ἐκείνους, ἐκολάσθησαν οἱ βλασφημοῦντες εἰς θεὸν μὲ τὴν ἐκκοπήν τῆς γλώσσης, μὲ τὴν ἐκδορὰν τοῦ σώματος, καὶ μὲ τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, διὰ πρόφασιν (θεοσεβῆ κατ' αὐτούς), ὅτι ἐκδικοῦσαν τὴν θεῖαν μεγαλειότητα². Καὶ τὸ κακὸν δὲν ἐστάθη μέχρι τούτων τῶν ἐκ διαστήματος φόνων· ἀλλ' ἐπενόησαν καὶ μόνιμον δικαστήριον ἐξαίρετον, τὸ ὀνομαζόμενον Δικαστήριον τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεπέωσαν καὶ ἐξεπέρασαν μακρὰν τὰς

1. Had the Athenians representative bodies? Had they light of two thousand years of history to guide them? or the art of printing to diffuse it? When the Athenians were cruel and unjust, were the Dionysius's and the Artaxerxe's less so? In the people, when he has at least been followed by repentence . . . a Despot, when has injured a man, hates him but the more J. BENTHAM, Judicial Establishm chap. V, tit III, pag. 21.

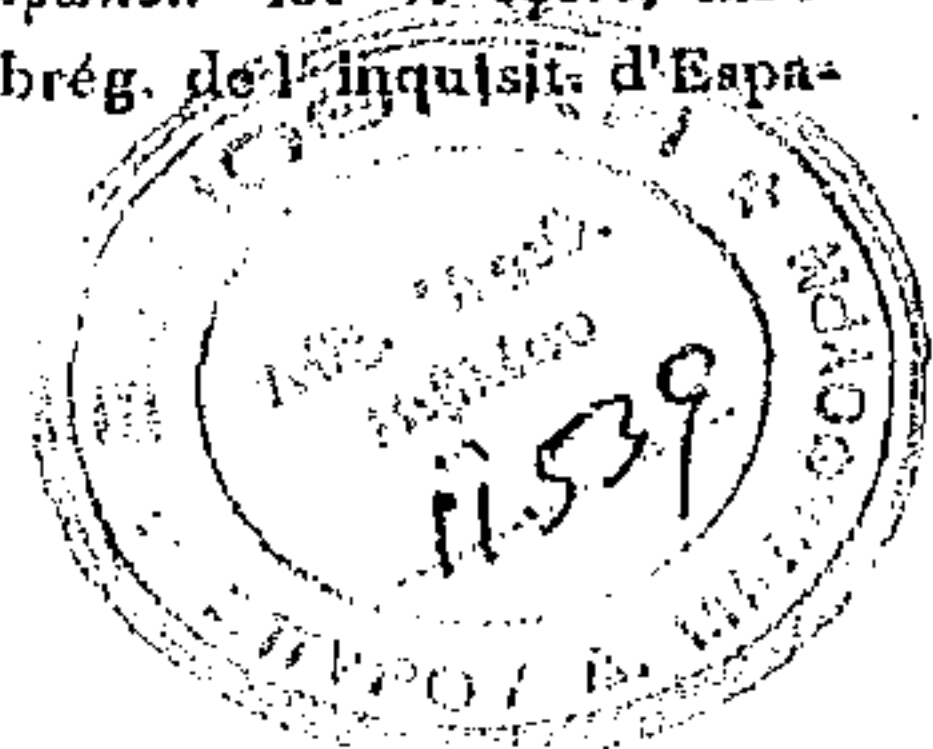
2. Le mal est venu de cette idée, qu'il faut venger la divinité. Mais il faut faire honorer la divinité, et ne la venger jamais, etc. MONTESQ. Espr. des lois, XII, 4.

ἱστορουμένας ἀνθρωποθυσίας τῶν Δρυίδων τῆς Γαλλίας καὶ τῶν Καρχηδονίων¹. Εἰς τὸ ἀσεβέστατον τοῦτο δικαστήριον καθεζόμενοι ἄνδρες, ἐπαγγελόμενοι ἱερεῖς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐγένοντο αὐτοὶ κατήγοροι, αὐτοὶ μάρτυρες, αὐτοὶ κριταί, καὶ ἐπρόσφεραν εἰς τὸν θεὸν τῆς εὐσπλαγχνίας, ὡς αἰρετικούς, μυριάδας πολιτῶν ἀθώων², ἄλλους κρεουργοῦντες μὲ βασανιστήρια θηριώδη, ἄλλους σφάζοντες, ἄλλους ἐξορίζοντες τῆς πατρίδος, καὶ ἄλλων δημεύοντες τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀφίνοντες τοὺς γνησίους αὐτῶν κληρονόμους εἰς τὴν ἀπαρηγόρητον ἀνάγκην νὰ ψωμοζήτῶσι τὴν ἐπιούσιον τροφήν.

Ἡ τυραννίς πάντοτε ἄγρυπνος, καὶ περικυκλωμένη ἀπὸ πολλοὺς τυραννίσκους ὑπαλλήλους, ἀναιδεστάτους κόλακας τῶν κατὰ χώρας μεγάλων τυράννων, δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀπὸ τοῦ ἔπαυσε νὰ πολεμῇ τὰ ἀπὸ τὴν τυπογραφίαν διασπειρόμενα πανταχοῦ τῆς φιλοσοφίας φῶτα. Πῆν ἀρκουμένη νὰ ἐμποδίζῃ τὰ βιβλία τῶν φιλοσόφων, ἐδίωκε καὶ αὐτοὺς τοὺς φιλοσόφους. Μ' ὅλα ταῦτα ὑπερίσχυσεν ἡ ἀκαταμάχητος ἀλήθεια, καὶ ἂν δὲν ἐδυνήθη ἀκόμη νὰ ἐπιστομίσῃ τοὺς συνηγόρους ὅλους τῶν παλαιῶν ἀνομημάτων, ἔσχυσεν ὅμως νὰ φωτίσῃ τοὺς ἡγεμόνας,

1. Διοδωρ. Σικελιώτ. V, 31 καὶ XX. 14. Ἴδα καὶ Στράβων. IV, σελ. 198.

2. Εἰς μόνον τὴν Ἰσπανίαν, εἰς 339 ἐτῶν διάστημα, κατεδικιάσθησαν ἀπὸ τὴν ἱερὴν ἐξέτασιν εἰς θάνατον, κάτεργον, ἐξορίαν, δήμευσιν παρχόντων, ἢ φυλακὴν αἰδίων 240,921 ἄνθρωποι. Ἴδα τὸ ἐφέτος ἐκδοθὲν συγγαμμάτιον, L. GALLOIS, Histoire abrég. de l'Inquisit. d'Espagne, pag. 357.

τῶν ὁποίων ματαίως πλέον ἐλπίζουν τὴν βοήθειαν καὶ προστασίαν οἱ φίλοι τοῦ ψεύδους.

Οἱ ἡγεμόνες σήμερον πληροφορημένοι, ὅτι ἡ εὐδαιμονία των κρέμεται ἀπὸ τὴν εὐδαιμονίαν ὅχι τούτου ἢ ἐκείνου μικροῦ τινὸς μέρους πολιτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν εὐδαιμονίαν ὅλων τῶν ὑπηκόων, τρεφουμένην καὶ αὐξάνουσαν καθημέραν ἀπὸ τὴν ἀκώλυτον διάδοσιν τῶν φώτων, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν διόρθωσιν ὅλων τῶν μερῶν τῆς νομοθεσίας, καὶ ἐξαιρέτως τῶν δικαστηρίων. Καὶ ἰδιὰ τί νὰ μὴν ἀσχολῶνται, ἐπειδὴ βλέπουν φανερά, ὅτι πᾶσα διόρθωσις φέρει ἀναψυχὴν, φέρει ὑγίαν καὶ ἰσχὺν εἰς τὸ ἀρρώστημένον ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα πολιτικὸν σῶμα;

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διόρθωσις δὲν εἶναι οὔτ' ἐνὸς ἀνθρώπου, οὔτ' ὀλίγου χρόνου ἔργον. Πολλὰ, βέβαια, ἐμπόδια τῆς διορθώσεως ἠφαιρέθησαν ἀλλ' ὅσα ἀκόμη ἔμειναν δὲν εἶναι ὀλίγα, καὶ τὰ μέσα τῆς ἐξαλείψεώς των δὲν ἐπολυπλασιάσθησαν ἀκόμη ἀρκετά. Εἰς τοιούτων κακῶν θεραπείαν ἡ φιλοσοφία δὲν ἔχει νὰ πολεμῇ μόνην τὴν ἀρρώστιαν· ὁ μεγαλύτερος αὐτῆς κόπος εἶναι, νὰ καταπέσῃ τὸν ἀρρώστον, ὅτι ἔχει ἀληθῶς χρεῖαν θεραπείας.

Εἰς ἡμᾶς ἤθελ' εἶσθ' ὀλιγώτερον παράδοξον ἂν εὐρίσκοντο τοιαῦτα ἐμπόδια. Οἱ Εὐρωπαῖοι μ' ὅλην τῶν ἰδίων ἡγεμόνων τὴν παρελθοῦσαν ἀπόλυτον ἀπὸ νόμου ἐξουσίαν, δὲν ἐδυστύχησαν ὅμως ποτὲ νὰ ἔχωσι Τούρκους ἡγεμόνας· καὶ αὐτοὶ οἱ πλέον ἀπόλυτοι βασιλεῖς των ἀπὸ τετρακοσίων μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν δὲν ἐφθασαν ἕως νὰ δεῖξωσι φανερά Σουλτανικὴν ἀγριότητα. Ἡ ἀνατροφή των, πάν-

ποτε κακῆ, διέφερε καὶν τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀνατροφήν τῶν τυράννων Τούρκων, ὅτι δὲν τοὺς ἔκαμνεν ὁλότελ' ἀπρόσιτους εἰς τὸν λαόν· ἐξεναντίας ἐσπούδαζαν νὰ κρύπτωσι μὲ κάποιαν ἐξωτερικὴν εὐμένειαν τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν μισανθρωπίαν. Πρῶσθες εἰς τὴν ἀνατροφήν, καὶ τὸν χαλινὸν τῆς θρησκείας, χαλινὸν, τὸν ὁποῖον δὲν ἐσεβάσθησαν πάντοτε, ἀλλ' οὐδ' ἐτόλμησαν ποτὲ νὰ δαγκάσωσι φανερά. ὄντες ὁμόθρησκοι μὲ τοὺς λαοὺς των, συνεκκλησιάζοντο εἰς τοὺς αὐτοὺς ναοὺς, τὸ αὐτὸ εὐαγγέλιον ἤκουαν, καὶ τὰς αὐτὰς νοθεσίας τῆς θρησκείας ἐνουθετοῦντο ἀπὸ τοὺς ἱεροκλήρυκας· ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς (ἄνδρες τόσον πλέον ἀξιώματι, ὅσον ὁ κληρὸς τῶν δυτικῶν δὲν ἐμίσησε ποτὲ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν) καὶ ἐτόλμησαν πολλάκις νὰ τοὺς νοθετήσωσιν αὐστηρότερα παρὰ τοὺς ὑπηκόους των.

ἰ Τί συνέβαινεν ἐκ τούτου; Οἱ ὑπήκοοι ἠρρώστουν· δὲν ἐκαταλάμβαναν ὅμως, ὅτι ἦσαν ἀρρώστοι, ἢ καὶ ἐν τὸ ἐκαταλάμβαναν, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπεστρέφοντο τὴν θεραπείαν, προκρίνοντες νὰ ἦναι ἀνδράποδα ἐνὸς ἢ ὀλίγων τινῶν δεσποτῶν, παρὰ ἵσοι μὲ τοὺς λοιποὺς ὅλους ὁμογενεῖς των. Ἀκόλουθον ἦτο βέβαια, ἐπειδὴ ἐκαυχῶντο εἰς εὐγένειαν, καὶ κατεργόουν τοὺς ἀγενεῖς, νὰ καταφρονῶσι καὶν καὶ τὴν ἀγενεστάτην ὅλων τῶν καταστάσεων, τὴν ἀνδραποδιώδη κατάστασιν· ἢ κατάστασις ὅμως αὕτη τοὺς ἐπλούτιζε, τοὺς ἐλάμπρυνε μὲ ἀξιώματα, τοὺς ἔκαμνε καὶ αὐτοὺς δεσπότης τῶν ὑπαδεστέρων. ἰ Τί θέλεις; Τοιοῦτοι εἶναι καὶ θέλουν εἶσθαι, ἕωσοῦ νὰ κατασταθῶσι τὰ φῶτα τῆς παιδείας κοινότερα, οἱ πλείότεροι ἄνθρωποι ἀνδριάντες πλέον παρὰ ἄνδρες. Καὶ ἀπὸ τοιαῦτα ἄψυχα

ἀγάλματα ἐμποδίζεται ἀκόμη ἢ φιλοσοφία νὰ γεννήσῃ ὅλα τῆς τὰ ἐλπίζόμενα καλὰ.

Εἰς ἡμᾶς σήμερον, . . . ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐκφωνήσω, Χάρις εἰς τὸν τύραννον! ἐπειδὴ ὁ ἀγενέστατος τύραννος, οὐδ' αὐτὴν τὴν προσωπικὴν καὶ νόμιμον εὐγένειαν, οὔτε ἐγνώρισεν, οὔτε κἀνένα νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ἐσυγχώρησε ποτέ· εἰς ἡμᾶς (λέγω) σήμερον λείπει τὸ ἐμπόδιον τοῦτο, καὶ ῥήχνοντες τὸν τυραννικὸν ζυγὸν, ὅλοι ὁμοφώνως λέγομεν, χάρις εἰς τὸν Θεὸν! ὄχι μόνον ὅτι μᾶς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοιαύτην θανάσιμον ἀρρώστιαν, τῆς ὁποίας καὶ τὸν κίνδυνον ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέσειν ἠσθανόμεθα, καὶ τὴν θεραπείαν δὲν ἐπαύσαμεν νὰ ζητῶμεν μεγαλοφώνως εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν Θεὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ μᾶς ἠλευθέρωσεν εἰς καιρὸν, ἀφοῦ πρῶτον ἡ τυραννία ἐξήλειψεν ὀλοτελα πᾶσαν διάκρισιν εὐγενῶν καὶ ἀγενῶν, ἐπειδὴ ὅλους ἡμᾶς χωρὶς ἐξαιρέσειν εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ θυσιάζῃ ἀκρίτως, ὅπότε ἤθελεν, ὡς κτήνη¹.

Τοῦτο ἔκαμεν, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πλησιάζοντες καὶ ὑπουργοῦντες τὸν τύραννον, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν τυραννίσκους, ἢ δὲν ἐτόλμων νὰ τοὺς κολακεύωσι, παρὰ μὲ τὴν κοινὴν εἰς ὅλους βωβὴν κολακείαν τῶν βαθυτάτων προσκυνήσεων ἢ καὶ κολακεύοντες, ἀμοιβὴν ἄλλην τῆς κολακείας δὲν ἀπελάμβαναν, πλὴν προσωρινὴν τινὰ ἐξου-

1. Ἡ τῶν δούλων τύχη οὐδεμίαν ἐπιδέχεται διαίρεσιν. οὐ γὰρ ἐστὶν « εἰπεῖν ἐπ' αὐτῶν, Ἴπτον δούλος, ἢ Μᾶλλον δούλος . . . εὐγενής ἐστὶν ὁ εὐθείως ἄμα τῷ τεχθῆναι ἐλεύθερος ὢν, καὶ μήπω τεθ ζυγοῦ τῆς δουλείας γευσάμενος. » Θεόφιλ. τίτλ. γ' καὶ δ', σελ. 23

σίαν τυραννίας, συνωδευμένην ὄχι μὲ τὴν ἡδονὴν, τὴν ὁποίαν ἠοθάνοντο οἱ κόλακες τῶν χριστιανῶν δεσποτῶν, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀδιάλειπτον φόβον τοῦ κινδύνου τῆς ἰδίας τῶν ζωῆς. Εἰς τοιούτων θηρίων δούλευσιν οὔτε προσωπικὴν εὐγένειαν ἦτο δυνατόν ν' ἀποκτήσωσιν, οὔτε τῶν μνημάτων τὴν εὐγένειαν εἶχαν νὰ ἐλπίζωσι ποτέ. Ὅθεν πληροφρονημένοι, ὅτι ἄλλο τί δὲν τοὺς διέκρινε καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀγενέστατον ψωμοζήτην, πλὴν ὅτι εἶχαν πλησιέστερον τὸν τράχηλον εἰς τὴν μάχαιραν τοῦ αἰμαβόρου τυράννου, κῦχοντο καὶ αὐτοὶ, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἰδίας τῶν ζωῆς, τὴν κοινὴν ὅλων εὐχὴν, τὴν συντριβὴν τῆς μαχαίρας.

Εἰς τὴν παροῦσαν νέαν μας κατάστασιν ἐμποροῦν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ λοιποὶ Γραικοὶ νὰ εὐγενισθῶσιν, εὐγένειαν ὅμως προσωπικὴν, ἣτις κύνει τὸν ἄνθρωπον γνῶριμον¹ καὶ ὀνομαστόν, ὄχι διότι κατάγεται ἀπὸ γνωρίμους, ἀλλ' ὅτι πράσσει αὐτὸς ἔργα εἰς κοινὴν ὅλου τοῦ γένους ὠφέλειαν, ἄξια νὰ γνωρίζωνται καὶ νὰ ἐγκωμιάζωνται ἀπὸ ὅλον τὸ γένος.

Παρὰ ταύτην τὴν εὐγένειαν, ἂν γνωρίσωμεν ἄλλην εὐγένειαν, μὴν ἐλπίζωμεν μήτε νομοθεσίαν δικαίαν, μήτε δικαστήρια ἀδέκαστα νὰ ἔχωμεν ποτέ. Ἄλλην παρὰ ταύτην ἂν ὑποφέρωμεν, ἄλλο δὲν θέλωμεν κατορθώσιν, πλὴν νὰ

1. Noble, ἀπὸ τὸ Λατινικὸν nobilis, ἄλλο δὲν σημαίνει κατὰ λέξιν, παρὰ Γνωστός, Γνώριμος. Καὶ ταύτην τὴν λέξιν μεταχειρίζετ' ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς συνώνυμον τοῦ Εὐγενής. Ἰδ. τῶν Πολιτικ. τὸν Πίνακ. λέξ. Γνώριμοι.

φορτισθῶμεν εἰς τῆσιν ἀλλοφύλλων δεσπότην ὁμογενεῖς δεσπότης, καὶ νῦν θησαυρίζομεν ἀπὸ τῆς σήμερον κληρονομίαν εἰς τοὺς ἀπογόνους μας νέαν πολιτικὴν μεταβολὴν τόσον φρικτοτέραν, ὅσον θέλουσιν ἀναγκασθῆναι νῦν τὴν κάμωσιν μὲ ἐμφύλιον πόλεμον, ὅχι πλέον πολεμοῦντες Τούρκους, ἀλλὰ σφάζοντες Γραικοὶ Γραικούς. Ὅταν ἡ πολιτεία δὲν στηρίζεται εἰς τὴν ἰσότητα, ἐξανάγκης ἔχει νὰ κλονῆται ἀδικλείπτως, ἕως οὗ νὰ πέσῃ καὶ νὰ καταπλακώσῃ καὶ τοὺς φίλους τῆς ἰσότητος καὶ τοὺς ἐχθρούς.

Διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ νὰ παραδώσωμεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἐκ τῆς ἰσότητος εἰρήνην, χρεωσταῖμεν ἀπὸ τῆς παρούσης ὥρας νὰ μὴ συγχωρήσωμεν νὰ λάβῃ εἴσοδον εἰς τὸ πολίτευμά μας ἡ λέπρα τῆς κατὰ διαδοχὴν εὐγενείας. Ἀπὸ τῆς παρούσης ὥρας, λέγω διότι, ἂν δὲν ἀγρυπνήσωμεν εὐθύς κατ' ἀρχάς¹ εἰς τὴν φυλακὴν τούτου τοῦ κακοῦ, ὡς ἔκαμαν οἱ φρόνιμοι Ἀγγλοαμερικανοί, τὸ κακὸν θέλει ἀνεπαισθήτως ἐμβῆναι, σύρον ἐξοπλισμὸν τοῦ τῶν δικαστηρίων τὴν φθορὰν συνωδευμένην μὲ μυρία ἄλλα κακὰ, τῶν ὁποίων ἔσχατον εἶναι τῆς ἐλευθερίας ἡ ἀπώλεια. Αἱ φθοροποιαὶ πυρκαϊαὶ ἀρχίζουσιν ἀπὸ μικροῦς σπινθῆρας, καὶ τῶν κατακλυζόντων ποταμῶν αἱ πρῶται πηγαὶ δὲν εἶναι παρὰ ρύακες πολλὰ μικροί. Τοῦ πολυτι-

1. « Ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμικρημένου μὴ « ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακόν τι . . . Πολλάκις λαμβάνει μεγάλη γιγνημένη « μετάδοσις τῶν νομίμων, ὅταν παρορῶσι τὸ μικρόν. » Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 144 καὶ 147.

κοῦ ἀνδρὸς ἢ φρόνησις λάμπει μάλιστα εἰς τὴν διάκρισιν καὶ φυλακὴν τῶν κατ' ἀρχὰς φουμένων, μικρῶν εἰς τὸ φαινόμενον, καὶ διὰ τοῦτο παραβλεπομένων κακῶν¹. Πόσῃν εἰρήνην δὲν ἤθελαν ἀπολαύσειν πολλὰ ἔθνη, ἂν οἱ πρῶτοι νομοθέται τῶν ἐδιώριζαν ἐγγράφως εἰς τὸν Συντακτικὸν χάρτην ποινὴν κατὰ τοῦ πολίτου, ὅστις ἤθελε τολμήσειν νὰ ζητήσῃ δι' ἑαυτὸν ἢ δι' ἄλλον προνόμια πολιτικά, διὰ προγονικὰς εἰς τὴν πολιτείαν ὑπουργίας! Ὅπου εἰσχωρήσουν προνόμια, ἐκεῖ νόμοι δὲν ἰσχύουν, καὶ ὅπου νόμοι δὲν ἰσχύουν, ἐκεῖ μὴ προσμένης δικαιοσύνης ἀπὸ τὰ δικαστήρια. Προσέχετε, ἔλεγεν ὁ ἐπισημότερος τῶν σημερινῶν διδασκάλων τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης πρὸς τοὺς Ἀγγλοαμερικανούς, « Προσέχετε μὴ δεχθῆτε ποτὲ « διαδοχικὴν εὐγένειαν, ἂν δὲν θέλετε νὰ δίδεται εἰς « τὴν γέννησιν ἡ χρεωστούμενη ἀμοιβὴ εἰς τὴν ἀρετὴν. « Χαρίζετε δῶρα, ἀνεγείρετε ἀνδριάντας· ὅλαι ὅμως αἱ « τοιαῦται τιμαὶ καὶ διακρίσεις ὡς ἦναι προσωπικαί· « φυλάσσετε τὴν ἰσχὺν καὶ καθαρότητα τῆς τιμῆς, μηδὲ « στερήσετε τὴν πολιτείαν σας τὸν πολῦτιμον τοῦτον « θησαυρόν, διὰ νὰ τὸν χαρίσετε εἰς μίαν τάξιν πολιτῶν

1. « Τὸ ἐν ἀρχῇ γιγνόμενον κακὸν γινῶναι οὐ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ τοῦ « πολιτικοῦ ἀνδρὸς. » Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 101. Καὶ εἰς τοῦτο μάλιστα ἐπαινοῦνται οἱ Ἀγγλοαμερικανοί, οἱ ὁποῖοι ἐξαρχῆς ἐπρονόησαν νὰ μὴ πράξωσι τίποτε, τὸ ὁποῖον μετὰ ταῦτα ἔμελλαν ν' ἀναγκασθῶσι νὰ κάμωσιν ἀπρακτόν, το *do nothing that might afterward require to be undone*, ὡς λέγει ἡ ἀνώνυμος Ἀγγλίς εἰς τὴν Περιήγησίν της, ἐπιγραφομένην *Views of societ. and. manner in Americ.* London, 1821, pag. 99.

« ὑπερήφανον, ἥτις δὲν θελεῖ ἀργήσῃν νὰ τὸν μεταχειρισθῆ ἔναντιόν σας¹. »

Προσέχετε, ἄς συγχωρηθῆ, φίλοι ὁμογενεῖς, καὶ εἰς ἐμὲ νὰ σᾶς παρακαλέσω, Προσέχετε, μὴ νεκρώσετε τὴν ζῶσαν καὶ ἀληθινὴν εὐγένειαν, μεταφέροντες τὰς χρεωστούμενας εἰς αὐτὴν ἀμοιβὰς εἰς τῶν μνημάτων τὴν εὐγένειαν. Δικαιότερον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ νὰ τιμῶνται ὅσοι ἀπὸ τοὺς πολίτας συνεργοῦν εἰς τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν καὶ δόξαν τῆς πατρίδος· ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τούτους διδομένη τιμὴ διὰ νὰ ᾖναι δίκαια, πρέπει νὰ ἀναλογίζεται μὲ τοῦ καθενὸς τὰς πράξεις· « Τῷ Σαούλ ἐν χιλιάσι, καὶ « τῷ Δαβὶδ ἐν μυριάσι. » Ὅ,τι δίδεται ὑπὲρ ἀξίαν ψυχραίνει τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλον τῶν πολιτῶν, καὶ διεγείρει τὴν κατ' ἀλλήλων ζηλοτυπίαν· ἀδικεῖ προφανῶς τοὺς ἀξιους καὶ πληθύνει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναξίων. Ὅ,τι δὲ δίδεται καὶ εἰς τὸν ὀλότελ' ἀχρηστον πολίτην διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι οἱ πρόγονοί του ἐφάνησαν χρήσιμοι, νεκρῶνει τοὺς χρησίμους πολίτας, καὶ παρακινεῖ τοὺς ἀχρήστους ν' ἀνασκάπτωσι τὰ μνήματα, μὲ ἐλπίδα νὰ προσκολλήσῃσι καὶ αὐτοὶ κάρμιν μωρῶν γενεαλογίαν εἰς τὸ ἀξιολοσηθέν αὐτῶν ὄνομα, καὶ ν' ἀπολαμβάνωσιν ἀπὸ τὸν μωρὸν ὄχλον τὰς χρεωστούμενας εἰς μόνην τὴν ἀρετὴν τιμὰς.

Ἄν θέλετε νὰ ἀποκλείσετε ἀπὸ τὸ πολίτευμα τοὺς ὀλοθίους τούτους σπουδαρχίδας, χρεωστεῖτε νὰ προσέχετε εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν πολιτικῶν κυβερνητῶν ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας τάξεως· μηδὲ νὰ συγχωρῆτε νὰ

1. BENTHAM, Théor. des peïn. et des récompens. tom. 2, pag. 38.

ἐκλέγεται εἰς πολιτικὸν ἐπάγγελμα, μηδ' αὐτὸς ὁ χρηστότατος τὸ φαινόμενον πολίτης μὲ ἀνευφημίας (acclamations) ἐνθουσιαστικὰς τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ μὲ σκέψιν ὄριμον καὶ ψηφοφορίαν ἀκριθεῖ. Ὁ ἐνθουσιασμὸς γίνεται ὄπλον θαυμαστὸν εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν τῶν ἀγώνων· ἀλλ' ἔταν ὁ λόγος ἦναι περὶ ἐκλογῆς τῶν πολιτῶν εἰς πολιτικὰ ὑπουργήματα, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὴν ἀκριθεῖ πλήρωσιν κρέμεται ἡ φυλακὴ τῆς ἐλευθερίας, ὅστις ἐνθουσιάζεται, τρέχει μέγαν κίνδυνον νὰ δημιουργήσῃ τυράννους. Καὶ τοῦτον τὸν ἐνθουσιασμὸν ζητοῦν μάλιστα νὰ ἐξάπτωσιν οἱ σπουδαρχίδαι καὶ οἱ δημοκόποι εἰς τὰς ψυχὰς τοῦ λαοῦ, ὅταν ὁ λαὸς δὲν φυλάσσεται τὰς παγίδας των.

Ὅπου μάλιστα χρειάζεται ἡ περὶ τῆς ἐκλογῆς προσοχὴ, εἶναι τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν δικαστῶν ἡ κατάστασις. Διὰ νὰ ἀσφαλίσῃσι τὰ δικαστήρια εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴν εὐρίσκη πλέον εἴσοδον ἡ ἀδικία εἰς αὐτὰ, πρέπει νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ προβιβάζωνται εἰς τὸ δικαστικὸν ἀξίωμα ἄνδρες σεβάσμιοι καὶ διὰ τοῦ βίου τὴν χρηστότητα, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν ἐμπειρίαν τῶν νομικῶν κανόνων καὶ διαταγῶν. Πρέπει δεῦτερον νὰ ᾖναι ὀλότελα ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴν Νομοθετικὴν καὶ ἀπὸ τὴν Νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν¹· τρίτον, ἀφοῦ ἐκλεχθῶσι, νὰ μένωσιν ἐπὶ

1. Ἀπὸ τὴν Νομοθετικὴν, λέγω, καὶ ἀπὸ τὴν Νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀνεξάρτητοι, ἔγι ἔμωσ καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν τῶν πολιτῶν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν καθενὸς κριτεῖ δικαιοδοσίαν (jurisdiction), οἱ ὅποιοι ἔχουν καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ τοὺς ἐγκαλέσωσιν καὶ νὰ τοὺς κἀ-

ζωῆς των ἀμετακίνητοι, παρεκτός ἂν φαμερωθῶσιν ἀνάξιοι τοῦ τόσου ἰσροῦ ἐπαγγέλματος, διὰ δεκασμὸν ἢ ἄλλην τινὰ προᾶξιν παράνομον· καὶ τέταρτον νὰ προσλαμβάνωσι, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν εὐνομουμένων ἐθνῶν, συνδίκους τοὺς ὀνομαζομένους ὀρκωτοὺς κριτάς¹. Ὅλα ταῦτα ἐμποδίζουν τὰς προσωποληψίας καὶ τὰς ἐνδεχομένας ἀπάτας τῶν δικαστῶν.

Εἰς ἓνα λόγον, τὰ δικαστήριά μας ἀπὸ τοῦ νῦν πρέπει νὰ ἦναι τοιαῦτα, ὥστε ὁ ἐγκαλούμενος εἰς αὐτὰ πολίτης, ἂν ἦναι ἀθῶος, νὰ ἔχη πάντοτε ἀχώριστον τῆς ψυχῆς του τὴν πληροφορίαν, ὅτι τῆς ἀθώότητος αὐτοῦ ἢ ἀπόδειξις δὲν ἔχη νὰ φοβῆται ἐμπόδια². ἂν ἦναι ἐνοχος, ὅτι καταδικάζεται, ὄχι ἀπὸ κρίσιν αὐτογνώμονα ὁμοίων του συμπολιτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀδέκαστον ἀπόφασιν τῶν αὐτῶν ἐκείνων νόμων, εἰς τοὺς ὑποίους συγκατένευσεν αὐτοπροσώπως, ἢ δι' ἀντιπροσώπων, νὰ πείθεται, ὅταν ἐγίνετο μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Εἰς τὴν φυλακὴν, εἰς τὰ δεσμὰ, εἰς αὐτὴν τὴν ἀγχόνην, ὁ ἐγκαλούμενος πρέπει νὰ ἔχη πάντοτε τὴν ἀσφάλειαν, ὅτι εἶναι ἐλευθέρως πολιτείας πολίτης ἐλεύθερος³. Ὅπου δὲν εἶναι

αιρέσειν, ἔαν τοὺς εἴρωσι παραβάτας τῶν νόμων. Ἴδε Βεντσαμ, *Judic. establishm. tit. III, pag. 19-20.*

1. Περὶ τῶν ὁποίων ἴδε τὰ Προλεγόμενα τῶν Ἰθικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, σελ. ξά-ξγ'.

2. Quand l'innocence des citoyens n'est pas assurée, la liberté ne l'est pas non plus. Μοντσκυεϋ, *Esprit des lois*, XII, 2.

3. Dans un état qui aurait là-dessus [dans les jugemens] les meilleures lois possible, un homme à qui on ferait son procès, et

τούτο, μὴν ἀμφιβάλλῃ, [ὅτι ἔγινε δούλος τυράννων, ἢ φανερῶν, ὡς εἶναι οἱ Τούρκοι, ἢ σκεπασμένων μὲ προσωπαῖον πατρικῆς κυβερνήσεως, καὶ διὰ τοῦτο βδελυρωτέρων παρὰ τοὺς Τούρκους.

Νὰ ἐκθέσω διεξοδικώτερον ὅσα χρειάζονται εἰς ὀρθὴν δικαστηρίων [καὶ] δικαστῶν κατάστασιν, δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν μου. Ὅστις ἐπιθυμεῖ πλείονα, ἄς μελετήσῃ μὲ προσοχὴν τὸν Βεκκαρίαν· ἄς ἐξετάσῃ παρ' αὐτὸν ὅσα εἶπαν ἄλλοι νομικοὶ, καὶ ἐξικρέτως ὅλα τοῦ περιφήμου Βενθάμου τὰ συγγράμματα¹. καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις των, ἄς σπουδάσῃ νὰ καταστήσῃ τὰ δικαστήρια τῆς πατρίδος του ἀνεξάρτητα. Ὅπου οἱ δικασταὶ δὲν εἶναι κήριοι ν' ἀκολουθῶσι τοῦ νόμου τὴν φωνὴν, ἐκεῖ πρῶτον κακὸν ἀναφέρεται ἡ διαφθορὰ τῶν πολιτῶν, καὶ τελευταῖον ἡ παντελής καταστροφὴ τῆς πολιτείας². Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ νόμου εὐκόλα παραβιβίνεται εἰς ἐκείνας τὰς πολιτείας, εἰς τὰς ὁποίας συγχωρεῖται εἰς μέρος ἢ τάγμα πολιτῶν νὰ διακρίνεται ἀπὸ τοὺς λοιποὺς πολίτας, στολισμένον μὲ παράσημα καὶ τίτλους διαδοχικῆς εὐγενείας· μάλιστα, ἂν οἱ δικασταὶ, ὡς συμβαίνει, τύχῃσι νὰ ἦναι τοῦ τάγματος τούτου.

qui devrait être pendu le lendemain, serait plus libre qu'un hachis ne l'est en Turquie. Μοντσκυεϋ, *ibid.*

1. Μεταφρασμένα εἰς τὸ Γαλλικόν, Βεντσαμ, *Traité de la législation civil. et pénal.* 1802; *Théor. des pein. et des récompens.* 1819; καὶ τὸ ἔτι ἀμετάφραστον, *judicial establishm.* 1790.

2. Ἀριστοτέλ. *Πολιτικ.* 5, γ', § 3 σελ. 191.

Ἐάν τις ἀπορῆ, διὰ τί κ' ἐδῶ καὶ ὅπου ἄλλοῦ ἔλαβ' ἀφορμὴν νὰ λαλήσω περὶ πολιτείας, ἀνακυκλεύω καὶ λέγω πολλάκις τὰ αὐτὰ κατὰ τῆς ἀλαζονικῆς εὐγενείας, κατὰ τῆς φιλαρχίας, καὶ πάσης ἄλλης πολιτικῆς πλεονεξίας καὶ ἀνισότητος, τὸν παρακαλῶ νὰ συλλογισθῆ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεώς μας, καὶ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀναγκαίων μέσων νὰ φέρωμεν τὴν ἐπιχείρησιν εἰς εὐτυχῆ ἔκβασιν.

Ἄν ἡ ἐπιχείρησίς μας δὲν ἐσκόπευεν ἄλλο παρὰ τὴν καταστροφὴν τῶν τυράννων, εἴχαμεν νὰ παρηγοριώμεθα καὶ ἀπ' ὅσα ἐκατιώρθωσαν ἕως τὴν ὥραν ταύτην διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης οἱ γενναῖοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχοι, καὶ ἀπὸ τὴν ἐλπίδα ὅσων ἀκόμη μέλλουν νὰ κατορθώσωσι. Τὸ δύσκολον ὅμως τῆς ἐπιχειρήσεως στέλει ὄχι μόνον εἰς τὴν σύντριψιν τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ πολὺ πλέον εἰς τὴν σύνδεσιν καὶ συνάρμοσιν νέας πολιτείας τοιαύτης, ὁποίας οἱ πολῖται μήτε νὰ ὑποτάσσονται, μήτε νὰ κινδυνεύωσι τοῦ λοιποῦ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς κἀνέν' ἄλλον ζυγὸν παρὰ τὸν ζυγὸν τῶν νόμων.

Εἰς κατάστασιν τοιαύτης πολιτείας χρειάζονται ἀπαραιτήτως δύο μέτρα, γνώσεις πολιτικαί, καὶ ἀρεταὶ ἠθικαί· καὶ οὗδ' αὐταὶ ἀρκεῖν, ἂν δὲν ᾔνοι σπαρμέναι εἰς μέγα μέρος τοῦ ἔθνους. Πηταίως ὁ Νουρθέτης ἤθελ' ἔχειν καὶ τὰς δύο, ἂν δὲν εὔρη εἰς τὸ ἔθνος του καὶ πολλοὺς ἄλλοις ὁμοίους του, ἐταίρους νὰ συνεργήσωσι μ' αὐτὸν, καὶ νὰ πείσωσι καὶ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς διαγωγῆς των τοὺς λοιποὺς πολῖτας. Ἔτι τὸν ὠφελεῖ νὰ ἔχη τὴν ἀφιλοκέρδειαν τοῦ Σόλωνος, καὶ νὰ καυχᾶται ὡς ἐκεῖνος,

Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα
Τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον,

ἢ νὰ λέγη μ' ἐκεῖνον,

Χρήματα δ' ἰμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πιπᾶσθαι
Οὐκ ἐθέλω,

Ἔτι τὸν ὠφελεῖ, λέγω, ἐὰν τὰ χρυσᾶ ταῦτα λόγια λέγονται εἰς ἔθνος, τοῦ ὁποίου μέγα μέρος ἐσυνείθισεν εἰς τὴν πλεονεξίαν; Ἔτι τὸν ὠφελεῖ νὰ φεύγη αὐτὸς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τυραννήσῃ τὴν πατρίδα του, ὡς τὴν ἔφευγεν ὁ Σόλων,

Γῆς ἐφεισάμην
Πατρίδος, τυραννίδος δὲ καὶ βίης ἀμειλίχου
Οὐ καθυψάμην,

ἐὰν τὸ ἔθνος του γέμῃ ἀπὸ ἐχθροῦς τῆς ἰσονομίας;

Ἄν ἀμφιβάλλῃ τις περὶ τῆς δυσκολίας, ἃς στρέψῃ τὴν ὀφθαλμοῦς εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται τὴν σήμερον ἄνδρες ἴσοι τὴν ἀρετὴν μὲ τὸν Σόλωνα, καὶ ἀνώτεροι τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην· καὶ ἃς παρατηρήσῃ, ἂν ἐδυνήθησαν ἀκόμη αἱ φωναὶ καὶ τὸ παράδειγμα των νὰ γαληνίσωσι τὰς ἀπὸ τριάκοντα ἔτη μὲχρι τῆς σήμερον γεννηθείσας ταραχὰς τῆς Εὐρώπης. Καὶ γράφοντες, καὶ δημηγοροῦντες ἐπὶ τοῦ βήματος οἱ φιλόσοφοί των, σπουδάζουσιν νὰ δείξωσιν, ὅτι ἐν ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα κακὰ, τὸ μεγαλύτερον ἴσως, τῆς ἀπολύτου τῶν ἡγεμόνων ἐξουσίας, εἶναι καὶ τῶν δικαστηρίων ἡ ἀταξία· καὶ μ' ὅλον τοῦτο οἱ ἀδυσώπητοι ἐχθροὶ τῆς ἰσονομίας προκρίνουσιν τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ὄχι διότι δὲν βλέπουν καὶ αὐτοὶ τὸν κίνδυνον

τῆς τιμῆς καὶ τῆς ζωῆς των, κρινόμενοι εἰς τοιαῦτα δικαστήρια· δὲν εἶναι τόσον μωροί· ἀλλὰ διότι, γινόμενοι ἀνδράποδα τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας, ἀποκτῶσιν, ὡς ἔλεγα, δύναμιν καὶ πλοῦτον, μὲ τὰ ὅποια βιάζοντες τοὺς νόμους, ἔχουν πῶς ν' ἀποφύγῃσι καὶ τῶν δικαστηρίων τὸν κίνδυνον.

Διὰ νὰ πείσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς ἐπιθυμούντας νὰ διορθώσωσι τὰς πολιτείας των, νὰ ἀπέχῃσιν ἀπὸ τὴν σωτήριον ταύτην διόρθωσιν, δὲν αἰσχύνονται νὰ συκοφαντῶσι τοὺς λαοὺς ὡς ἐτούμους νὰ στασιάσωσιν, ἂν δὲν κυβερνῶνται μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Ἐκαὶ πόσοι εἶναι οἱ συκοφάνται οὗτοι; Μικρὰ μέρη τῶν κατὰ διαδοχὴν εὐγενῶν, βοηθουμένη ἀπ' ὅχι μεγαλητέραν, πανουργοτέραν ὅμως μερίδα, τοὺς Μοναχοὺς.

Οἱ λαοὶ δὲν ἐστασίασαν ποτὲ κατὰ τῶν νομίμων ἡγεμόνων. Ἡ καταφρόνησις καὶ ἄδικος μοιρασία τῶν ἀπὸ τῆς πολιτείας καλῶν τοὺς ἔφερον εἰς ἀγανάκτησιν, μὴν ὑποφέροντας νὰ βλέπωσι τὴν πατρίδα νὰ μεταχειρίζεται τοὺς εὐγενεῖς καὶ Μοναχοὺς ὡς μήτηρ, καὶ αὐτοὺς ὡς μητροιά. Ὅλα τὰ βάρη τῆς πολιτείας κατέβλησαν τὸν λαόν, ὅλα τὰ κέρδη, καρποὶ τῶν ἰδρώτων τοῦ λαοῦ, ἐμοιράζοντο εἰς τοὺς εὐγενεῖς, ἢ ἤρπάζοντο ἀπὸ τοὺς Μοναχοὺς. Οἱ εὐγενεῖς, παρεκτός ὅτι ἦσαν ἐλεύθεροι ἀπὸ φόρον, ἐσφετερίσθησαν ἀκόμη ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικά, πολιτικά, δικαστικά, καὶ στρατιωτικά ἀξιώματα. Τοιαύτην ἄδικον μοιρασίαν ἴπῳ ἐδύνατο νὰ τὴν ὑποφέρῃ ὁ λαός; πῶς ἦτο δυνατόν, διδασκόμενος ἀπὸ μόνον τὸν ὀρθὸν λόγον, νὰ μὴν ἐξυπνίσῃ τελευταῖον, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν δικαίαν

ἀνάλογον ἰσομοιρίαν καὶ τῶν πόνων καὶ τῶν καρπῶν τῆς πολιτείας¹; Αὕτη καὶ ὅχι ἄλλη ἐχρημάτισεν ἡ ἀληθὴς αἰτία τῶν ταραχῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ πλεονεξία τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν Μοναχῶν· καὶ οὗτοι πάλιν πασχίζουσι νὰ τὰς διεγείρωσι καὶ δεύτερον μὲ ἐλπίδα νὰ πλεονεκτῶσιν ὡς πρότερον.

Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη, εἰς τὰ ὅποια εὐρίσκονται καὶ γνώσεις πολιτικαί, καὶ ἀρεταὶ ἠθικαί, ἀπαντῶσι τόσας δυσκολίας νὰ διορθωθῶσιν αἱ πολιτεῖαι, καὶ τρέχῃσι τόσον κίνδυνον νὰ διαστραφῶσιν αἱ διορθωμέναι, ἴπῳ ἔχομεν νὰ πράξωμεν ἡμεῖς, στερημένοι ἀκόμη ἀπὸ φῶτα;

Μὴν ἔχοντες, ὡς ἔλεγα, εὐγενεῖς, (κατὰ τὴν ὅποιαν ἐπροσκόλλησαν εἰς αὐτὸ σημασίαν οἱ καυχώμενοι εἰς πατραγαθίας) οὐδ' ἐμπόδια ἐξ αὐτῶν ἔχομεν νὰ φοβώμεθα τὴν αὐτὴν ἀμφοβίαν ἐλπίζομεν καὶ ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους μας, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ τυραννικὸς ζυγὸς, ἂν καὶ ἐσυγχώρη νὰ φορολογῶσι τοὺς λαϊκοὺς, δὲν ἐσυγγώρησεν ὅμως

1. Outre les exemptions d'impôts, elle [la noblesse] s'attribua exclusivement les hauts emplois ecclésiastiques et civils; et, au dix-septième, au dix-huitième siècles, toutes les places de juges, dans les cour dites souveraines, enfin, en 1781, tous les grades militaires, à commencer par celui de sous-lieutenant. Sans doute, des institutions si absurdes et si oppressives ont du s'anéantir au réveil de la raison. LANJUISAIS, Constitut. de la nat. française, tom. I, pag. 26.

Ταῦτα τὰ προνόμια καταρτιθεῖ ὁ ἴαλλος συγγραφεὺς· εἰσιώπησε τὰ πρὸ αὐτῶν ἄλλα ἀνεμώτερα τῶν εὐγενῶν κατὰ τῶν ταλαιπώρων δουλοπαροίκων προνόμια; μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ ἀσχερὸν πρᾶγμα καὶ ὄνομα droit de cuissage.

ποτέ ν' ἀποκτήσωσι μηδὲ τὸ μυριστὸν ὕσου πλούτου καὶ δυνάμεως ἀπέλαυσαν οἱ ἱερωμένοι τῶν δυτικῶν χριστιανῶν. Τῶν δύο τούτων ἐμποδίων ἡ ἀπουσία εἶναι βέβαια μέγα εὐτύχημα δι' ἡμᾶς.

Ἐντὶ τούτων ὁμοίως, ἔχομεν ἐμπόδιον ἄλλο φανερόν τὴν παρελθοῦσάν μας κατάστασιν, ἥτις ὄχι μόνον μᾶς ἐφθειρεν ὅλους μὲ τὰ καθημερινὰ τῆς ἀνομίας παραδείγματα, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἐστέρησεν ὅλα τὰ μέσα ν' ἀποκτήσωμεν πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς γνώσεις. Ἰπόθεν εἶχαμεν νὰ τὰς διδασχῶμεν; Ὅχι βέβαια ἀπὸ τὰ σχολεῖά μας, τὰ ὑποῖα μόλις ἐλευθερωμένα ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ γραμματικοῦ σχολαῖσμοῦ, ἐπεριωρίζοντο ἀκόμη εἰς ὀλίγας τινὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας. Ὅχι βέβαια ἀπὸ τὸ Ἰουαγγέλιον, κώδικα τῆς ἀληθινῆς Πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς, κώδικα ὁμοίως ἐξηγούμενον ἀπὸ διδασκάλους, τῶν ὑποῖων οἱ πλειότεροι ἦσαν τὴν διαγωγὴν ὄχι διάφοροι ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς, καὶ τὴν γνῶσιν τοιοῦτοι, ὥστ' ἐδύνατο πᾶς ἓνας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ, χωρὶς νὰ τοὺς συκοφαντήσῃ. Ἰ Ἄρα γε γινώσκεις ἀ ἀ ν α γ ι ν ὴ σ κ ει ς; Γεννημένοι καὶ ἀναθραμμένοι καὶ αὐτοὶ, καθὼς ἡμεῖς, εἰς τῆς δουλείας τὸν ζυγόν, Ἰ π ὶ ῶ ς ἐδύναντο νὰ ἔχωσι φρονήματ' ἐλευθεριώτερα παρ' ἡμᾶς; Ἰ ρ ι ς ποῖον ἔθνος δουλωμένον ἐφάνη ἀκόμη ἀρετῆ; ἢ ποῖος δούλος ὕψωσε ποτὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ ζητήσῃ τὰ ἐκεῖ φυλαγμένα χρυσόβουλλα τῆς ἀληθινῆς εὐγενείας του, καὶ νὰ καυχῆθῃ μεγαλοφρόνως ὅτι ἐδημιουργήθη λογικὸς καὶ αὐτεξούσιος, μὴ γνωρίζων κύριον τῶν λόγων του καὶ πράξεων ἀνώτερον ἄλλον παρὰ τὸν νόμον;

Ἢ παρελθοῦσά μας κατάστασις ἐξανάγκησεν πρέπει νὰ ἔχῃ, διὰ πολὺν ἔσως καιρὸν ἀκόμη, ἐπιβροῆν εἰς τὴν μέλλουσαν διαγωγὴν καὶ πολιτείαν μας, ἂν δὲν ἐπινοήσωμεν κανένα τρόπον νὰ φράζωμεν τὴν ἐπιβροῆν, ἢ κἂν νὰ συντέρωμεν τὸν χρόνον αὐτῆς. Ἐὰν δυσκολεύεται πᾶς ἓνας νὰ μάθῃ ὅ,τι δὲν γνωρίζει, ἀσυγκρίτως δυσκολώτερον ἀπομαθαίνει καὶ λησμονεῖ ὅ,τι μίαν φορὰν ἔμαθε, καὶ μάλιστα ἐὰν ἔλαβε τὸ μάθημα, κατὰ διαδοχὴν, ἀπὸ πατέρας, πάππους καὶ προπάππους πολλοὺς. Εἰς τοιαύτην περίστασιν ἡ παλαιωθείσα ἔξις μεταβάλλεται εἰς φύσιν ἂν ἦναι πράξις, νομίζεται τόσον ἀναγκαία, ὅσον ἡ τροφή, ἡ σκέπη καὶ πᾶσ' ἄλλη φυσικὴ τοῦ σώματος χρεία. ἂν ἦναι δόξα ψευδῆς, πιστεύεται ἔσα μὲ τὰς πλέον ἀναντιρρήτους ἀληθείας¹. Νὰ ζητῆς νὰ ἀπομάθῃς τὸν ἀναθραμμένον καὶ μαθημένον εἰς τοιαύτας δόξας καὶ πράξεις εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ζητῆς νὰ τοῦ ἀποσπάσῃς τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἰ Π ὶ ῶ ς εἶναι δυνατόν νὰ συνδέσῃς εἰς τὸν αὐτὸν τῆς ἰσονομίας ζυγόν, τὸν συνειθισμένον νὰ ὀνομάζεται Ἄ ὕ θ ἔ ν τ η ς μὲ τὸν μισθωτὸν αὐτοῦ ὑπηρετήν, τὸν ὁποῖον συνήθως ὠνόμαζε δούλον; π ὶ ῶ ς τὸν ὀνομαζόμενον, διὰ μόνον τὸν πλοῦτον, Ἄ ρ χ ο ν τ α, μὲ τὸν πένητα, εἰς τὸν ὁποῖον ὁμοίως δὲν εἶχε κανέν ἀρχῆς οὐδ' ἐξουσίας δίκαιον; π ὶ ῶ ς τὸν

1. «Χαλεποῦ ὄντος τοῦ διδάσκειν, τῷ παντὶ χαλεπώτερον τὸ μετα-
α διδάσκειν· ἄλλως τε καὶ ἔταν πολὺν τινα χρόνον ὄσοι τὰ ψευδῆ ἀκη-
« κούτες, καὶ μὴ μόνον αὐτοὶ ἐξηπατημένοι, ἀλλὰ καὶ αἱ πατέρες αὐτῶν
« καὶ αἱ πάπποι, καὶ σχεδὸν πάντες αἱ πρότερον· αὐτὰρ ἔστι βῆθιον
« τούτων ἀφελεῖσθαι πᾶν δόξαν, οὐδ' ἂν πάνυ τις ἐξελέγη. » Δίων ὁ
Χρυσόστ. Λόγ. 14, σελ. 307.

Τσελεπήν; πῶς τὸν Βεϊζαδέν¹, καὶ ἄλλους ὅσοι ἐσεμνύοντο εἰς βαρβάρου ἔθνους βαρβαρώτατα ὀνόματα; πῶς καὶ αὐτούς, ὅσοι, οὔτε χρηματίσαντες οὔτε τολμήσαντες ποτὲ νὰ ὀνομασθῶσι τίποτε ἀπὸ τὰ νομιζόμενα ταῦτα λαμπρά, ἀνεβλάστησαν ἀπροσδοκῆτως τώρα εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ λαλοῦν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς γλώσσαν δεσποτῶν, τοὺς προστάσσουν ῥητῶς ΝΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΙΝ ΑΠΑΡΑΒΑΤΩΣ ΤΑΣ ΟΠΟΙΑΣΔΗΠΟΤΕ ΔΙΑΤΑΓΑΣ ΤΩΝ; καὶ τοὺς φοβερίζουν μὲ κολάσεις, ΕΑΝ ΠΑΡΟΡΙΣΩΣΙ ΤΗΝ ΚΑΛΟΣΥΝΗΝ ΤΩΝ; Τοιαύτην γλώσσαν ἐλαλοῦσαν οἱ πρὸ μικροῦ στρατηγήσαντες τὸν ἀφανισμόν τῆς Χίου².

Ἰς ἐχειροτόνησε τοὺς τοιαύτους στρατηγούς; Ἄν ἐστρατήγησαν αὐτεπαγγέλτως ἔπρεπε νὰ κολασθῶσιν ἀπὸ τὴν πολιτείαν. Ἄν προφασισθῶμεν, ὅτι δὲν εἵχαμεν ἐμπειροτέρους τούτων στρατηγούς, οὐαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα! Διότι, ἂν δὲν ἔχη ἀνθρώπους ἱκανοὺς εἰς τῆς στρατηγίας

1. Ἰπῶς καὶ αὐτὸν τὸν Χαντσαῖν; ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐφαντάζετο τὴν προσκύνησιν τοῦ ἀγίου τάφου, ὡς θρησκευτικὴν εὐγένειαν· καὶ ἐκατακράσθη τὸν, ἕσπες δὲν εἶχε πέσσερας ἢ τίντε χιλιάδας χρυσίων νὰ καταχωνηθῶσιν εἰς τῶν ἀγιοταφῶν τοὺς φάρυγγας. Εἰς τοὺς χρεωσταῦντας νὰ τὸν ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τοιαύτην φαντασίαν, ἐσύμφερε μᾶλλον νὰ τοῦ κολακεύωσι τὴν μαορίαν· ὅθεν ἐφώνηζαν καὶ αὐτοὶ ἐπ' ἐκκλησίας, εἰς ἐπήκουσιν ὅλου τοῦ λαοῦ, δοξολογοῦντες τὸν Χαντσαῖν, « Ἰπὲρ υγείας τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ . . . προσκυνητοῦ. » Ἦσαί λευτρά χρειάζονται νὰ μᾶς ἀναβάπτισωσι καὶ νὰ μᾶς καθάρισωσιν ἀπὸ τούτους μολυσμοῦς!

2. Ἰδε μετὰ τὸ τέλος τῶν Προλεγόμενων τὰς διαταγὰς τῶν ἑλληνικῶν ἀρχιστρατηγῶν τούτων.

τὸ ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὅποιον ἤρκεσε πολλάκις καὶ μόνῃ τῶν στρατευομένων ἢ ἀνδρία, νὰ θεραπεύσῃ τοῦ στρατηγοῦ τὴν ἀπειρίαν, ἰ ποῦ ἔχει νὰ εὔρη αξιοπρεπεῖς δικαστάς; πόθεν ἔχει νὰ συγκροτήσῃ δικαστήρια τοιαῦτα, εἰς τὰ ὅποια ἡ τιμὴ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ δικαζομένου πολίτου νὰ κρέμεται ὄχι ἀπὸ τὴν ΚΑΛΟΣΥΝΗΝ ἢ ΚΑΚΟΣΥΝΗΝ, ὄχι ἀπὸ τὰς ΟΠΟΙΑΣΔΗΠΟΤΕ ΔΙΑΤΑΓΑΣ τοῦ δικαστοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἱερὰν καὶ ἀδέκαστον τοῦ νόμου φωνήν; πόθεν, πρῶτον πάντων, νὰ ἐκλέξῃ νομοθέτας ἱκανοὺς νὰ θέσωσι νόμους τοιούτους, ἐκ τῶν ὁποίων νὰ γεννᾶται ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀχώριστος αὐτῆς εἰρήνη εἰς τοὺς πολίτας;

Ὁ νόμος ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ αὐτὸς ὁ τόσον ἐγκωμιαζόμενος ὀρθὸς λόγος¹. Ἄλλ' ὁ ὀρθὸς οὗτος λόγος, τετραχῆσια σχεδὸν ἔτη κυοφορούμενος διὰ τῆς τυπογραφίας μόλις ἐγεννήθη σήμερον εἰς τὴν φωτισμένην Ἰερωπικὴν, ὅπου φοβερίζεται ἀκόμη ἀπὸ τόσοις βρεφοκτόνοις, μὴν ὑποφέροντας ν' ἀκούωσιν οὐδ' αὐτὰ τοῦ τὰ ἀκόμη νηπιώδη ψελλίσματα. Καὶ ἔνν εἰς τούτους ἀπαντᾷ τόσας δυσκολίας ἰ πῶς ἔχομεν ἡμεῖς νὰ στήσωμεν ἡγεμόνα, νόμον καὶ κανόνα τῆς διαγωγῆς μας τὸν ὀρθὸν λόγον, πνιγμένον ἄλλα τόσα σχεδὸν ἔτη ἀπὸ τὴν θηριώδη τῶν Τούρκων ἀλογίαν, χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὸν πρὸ αὐτῶν πολὺ μα-

1. « Ἰδε μὲν, ἔφη, ΔΙΚΗ . . . παρὰ δε αὐτὴν ΕΥΝΟΜΙΑ . . . ἐκ δὲ αὐτῆς ἐπὶ θάτερα μέρις γυνὴ σφόδρα ὠραία, καὶ ἀετῶς ἐσταλμένη, καὶ μαιδεῖσα ἀλύπως ΕΙΡΗΝΗΝ καλοῦσιν αὐτήν. Ὁ δ' ἐγγὺς εὗτος « ἐστηκὸς . . . ἰσχυρὸς ἀνὴρ, πολλὸς καὶ μεγαλόφρων, εὗτος δὲ καλεῖται « ΝΟΜΟΣ· ὁ δ' αὐτὸς καὶ ΛΟΓΟΣ ὀρθός κέλεται. » Δίων ὁ Χρυσὸς στοικ. Λόγ. ἀ, σελ. 68.

κρότερον χρόνον, ὅτε οἱ Γραικορωμαῖοι δεσπόται ἐτοίμαζαν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν ὁδὸν τῆς Ἑλλάδος;

« Λύσε μας λοιπὸν τὴν τόσῃν ἀπορίαν (ἤθελε τις εἰπεῖν)
 « σὺ, ὅστις μᾶς φέρεις εἰς τόσῃν ἀπελπισίαν. Ὅτι ὅλους,
 « ἄλλον πάλυ, ἄλλον ὀλίγον, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἡλι-
 « κίας καθενὸς, μᾶς ἔφθειρε τὸ Τουρκικὸν διδασκαλεῖον,
 « δὲν ἔχομεν χρεῖαν νὰ τὸ μάθωμεν ἀπὸ σέ. Ἢ ὀχληρὰ
 « συνείδησις τὸ φωνάζει καθημέραν εἰς ὅλους μας. Ἢ
 « φθορὰ εἶναι πολλή, καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τὴν ἡλι-
 « κίαν τόσον πλειότερα, ὅσον μακρότερον ἐποτίσθησαν
 « τὰ Τουρκικὰ μαθήματα. Ἰ Τί θέλεις, τί ζητεῖς; νὰ σφά-
 « ξωμεν ἐκ τῶν κακομαθημένων τούτων ὅσους ἀφῆκαν οἱ
 « Τοῦρκοι; Τοιαύτη γεροντοκτονία εἶναι ἄνομος. »

Ὅχι μόνον ἄνομος (ἀποκρίνομαι), ἀλλὰ καὶ μιωρὰ, διότι δὲν ἐλπίζεται κἀνὲν ὄφελος ἀπ' αὐτῆν. Οἱ σφραγεῖς αὐτοὶ εἶναι τέκνα καὶ μαθηταὶ τῶν γερόντων, μαθηταὶ τόσον ἐπικινδυνώτεροι, ὅσον εὐρωστώτεροι παρὰ τοὺς γέροντας. Ἰ ἕως ποῦ μέλλει νὰ σταθῇ τοιαύτη ἀκερδῆς σφαγή; Ἀρκετὴν ὠφέλειαν εἰς τὸ παρὸν θέλομεν ὠφελῆσθαι, ἂν ὁμολογήσωμεν τὴν ἀρρώστιάν μας· ὁμολογίαν ἐκ τῆς ὁποίας κρέμεται ἡ θεραπεία της, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ ἐντρέπεται ὅστις ἀληθῶς ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα του¹.

1. Ὅποιος ἦτον ὁ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ συνεδρίου, ὁ μακαρίτης Κανακάρης. Ἰδοὺ τί ἔγραφεν ἀπὸ Κορίνθου, τὴν 20 Μαρτίου 1822, πρὸς ἕνα μου φίλον, ὁμόφρονά του. « Τὸ φιλικὸν της ἔλαβον εἰς τὰ « τέλη Φεβρουαρίου, γεγραμμένον ἐν Πείραις τῆς Τροαίας, καὶ ἔγραψα « τὰ γραφόμενα. Ἐπιθυμῶ νὰ εὐρίσκωνται πολλὰ τέκνα τῆς μητρὸς μας

Αἱ ἀπὸ ἐπιδημικὰς σωματικὰς ἀρρώστιας ἐνοχλούμε-
 ναι πόλεις, προσκαλοῦν ἔξωθεν, ὅταν δὲν ἔχωσιν ἐντο-
 πίους ἱκανοὺς ἰατρούς. Τὸ αὐτὸ χρεωστοῦν καὶ τὰ ἔθνη
 νὰ κἀνωσιν εἰς τὰς ἠθικὰς των ἀρρώστιας, καὶ τὸ ἔκα-
 μαν πολλάκις, προσκαλέσαντες ξένους νομοθέτας. Ὁ Πλά-
 των ἐκαλέσθη καὶ ἀπὸ τοῦς Κυρηναίους καὶ ἀπὸ τοῦς
 Ἀρκάδας, νὰ γένη νομοθέτης αὐτῶν. Τὸν ἐμπόδισε νὰ
 δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν ἡ ἀνίατος τῶν καλεστῶν ἀρρώ-
 στία. Τοὺς Κυρηναίους ἀπέβαλε, διὰ τὴν ὑπερβολικὴν
 αὐτῶν τρυφήν, μὴν ἐλπίζων νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐ-
 τήν· τοὺς Ἀρκάδας ἠρώτησε πρῶτον, πῶς ἔχουν πρὸς
 τὴν ἰσονομίαν· ὅταν ἀπεκρίθησαν ὅτι τὴν ἀποστρέφον-
 ται, τοὺς ἀπεστράφη καὶ αὐτὸς,¹ καὶ τοὺς ἀφῆκε νὰ

« Ἑλλάδος ἀγαθοφρονεῦντα καὶ ἐνάρετα· καὶ εἴθε νὰ τὰ ἀποκτήσῃ!
 « ἐπειδὴ ἡμεῖς, γεννηθέντες εἰς δουλείαν, καὶ συνανατραφέντες καὶ
 « γραβασάντες μὲ τοὺς τυράννους μας, δυσκόλως μεταβάλλομεν τῆς
 « συνειθισμένης ζωῆς μας τὴν ἕξιν καὶ τῆς σκληρικῆς χρήσεως τὰς
 « ἰδέας. . . . εἶναι χρέος ἀπαραίτητον, ἀδελφοί, τοῦ καθὲ πατριώτου
 « νὰ συντρέχῃ μὲ τὸ δωρεθὲν αὐτῷ παρὰ θεοῦ τάλαντον, ὃ μὲν μὲ τὴν
 « ἀνδρίαν, ὃ δὲ μὲ τὴν φρόνησιν, ἄλλας μὲ τὸν πλοῦτον, καὶ ἄλλας μὲ
 « τὴν σοφίαν καὶ μάθησίν του· ἔτι, κατὰ τὸν ἐνδοξὸν ποιητὴν Ὅμηρον,
 « Οὐ πῶ πάντ' ἅμα θεὸς ἔδωκε. Συντρέξατε λοιπὸν πρεθύμως
 « ἀδελφοί. . . . Συντρέχω καὶ ἐγὼ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς βοήθειαν τῆς πα-
 « τρίδος· ἐμβαίνω εἰς τοὺς μεγαλητέρους κινδύνους μὲ στήθος ἀναικτῶν,
 « εἰς τὴν ὀρμὴν τῶν ἐχθρῶν, πολεμικῶς, καὶ κατὰ τῶν θελόντων δια-
 « στρέφειν τὰ ἀγαθὰ φρονήματα τῶν πατριωτῶν, πολιτικῶς καὶ φω-
 « νάζω πάντοτε τὸ, Ἄριστα θὲν πόλις οἰκοῖτο, ἔπου πλέον
 « τῶν ἀδικουμένων ἀγανακτοῖεν οἱ μὴ ἀδικούμενοι
 « κ. τ. λ. »

1 Ἰδε Δίλιον. Παικίλ. ἱστορ. β', 12 καὶ 13', 30.

ζαλίζονται εἰς τὸν κλύδωνα τῆς ἀνισότητος, ἐωσοῦ κατε-
βυθίσθησαν εἰς τὴν δουλείαν ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες.

Καὶ αὐτῶν τῶν ἐπισημοτέρων ἐθνῶν οἱ ἐντόπιοι νομο-
θέται, θέλοντες νὰ ἰσχυροποιήσωσι τοὺς νόμους των,
ἔπραξαν ὡς νὰ ᾔσαν ἐξωθεν καλεσμένοι· ἀφοῦ τοὺς ἔθε-
σαν, ἐξενώθησαν ἐκουσίως ἀπὸ τὴν πατρίδα, ἄλλοι πρὸς
καιρὸν, καὶ ἄλλοι αἰδίως. Ὁ Λυκούργος μετὰ τὴν νομο-
θεσίαν, ἀναχωρεῖ, οὐδ' ἐπιστρέφει πλέον εἰς τὴν Λακε-
δαίμονα, ἀλλ' ἀποθνήσκει εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ Σόλων δίδει
νόμους εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἀφίνει πάραυτα τὰς Ἀθή-
νας, οὐδὲ τὰς ἐξαναβλέπει πλὴν μετὰ πολλοὺς χρόνους.
Πρᾶγμα παράξενον! τὸ ὁποῖον ἴσως οὐδ' αὐτὸς ὁ Πλού-
ταρχος ἐκατάλαβεν, ἱστορῶν τὸν βίον τοῦ Λυκούργου,
μ' ὄλον ὅτι μᾶς ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ τὸ καταλάβωμεν εἰς
τὸν βίον τοῦ Σόλωνος¹.

1. Εἰς τοῦ Λυκούργου τὸν βίον (§ 29), ἀρκεῖται νὰ σημειώσῃ, ὅτι
ὤρκωσε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ φυλάξωσι τοὺς νόμους του, ἕως νὰ ἐπι-
στρέψῃ, σκοπὸν ἔχων νὰ τοὺς ἀφήσῃ πάντοτε εἰς τὸν δεσμὸν τοῦ ὅρκου.
Εἰς δὲ τοῦ Σόλωνος τὸν βίον (§ 25) λέγει πλατύτατον· « Ἐπεὶ δὲ τῶν νό-
μων εἰσενεγκθέντων, ἔνιοι τῶ Σόλωνι καθ' ἐκάστην προσήεσαν ἡμέραν,
« ἐπαινοῦντες, ἢ ψέγοντες, ἢ συμβουλεύοντες ἐμβλαῖν τοῖς γεγραμμέ-
« ναις, ἕπε τῶν τύχαιον, ἢ ἀφαιρῖν· πλείστοι δ' ᾔσαν οἱ πυνθανόμενοι καὶ
« ἀνακρίνοντες, καὶ κελεύοντες αὐτὸν, ὅπως ἕκαστον ἔχει, καὶ πρὸς ἣν
« κεῖται διάνοιαν, ἐπεκιδιδάσκειν καὶ σαφηνίζειν ἔργων, ὅτι ταῦτα καὶ
« τὸ μὴ πράττειν, ἄτοπον, καὶ τὸ πράττειν, ἐπίφθονον, ὅπως δὲ ταῖς
« ἀπερίαις ὑπεκτιῆναι βουλόμενος καὶ διαφυγεῖν τὸ δυσάρεστον καὶ τὸ
« φιλαίτιον τῶν πολιτῶν . . . πράσχημα τῆς πλάνης τὴν ναυκληρίαν
« πειρασάμενος, ἐξέπλευσε, δεκαετῆ παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἀποδημίαν αἰτη-
« σάμενος. Ἰλιπίζε γὰρ ἐπὶ τῷ χρόνῳ τούτῳ καὶ τοὺς νόμους αὐτοῖς ἐπι-
« σθαι σιγήθεις. »

Ἢ πηγὴ τῶν παθῶν μας ὄλων, ἢ φιλαυτία, δὲν ὑπο-
φέρει νόμους ἢ προσταγὰς ἄλλων· καθεὶς ἐπιθυμεῖ νὰ
γίνεται, ἂν ᾔτο δυνατόν, ἴδιός του νομοθέτης καὶ ἄρχων
καὶ τόσον πλειότερον ὅσον εἶναι πλέον φθαρμένος. Κατα-
νεύοντες νὰ λάβωσι νόμους ἀπ' ἄλλον, δὲν ὑποφέρουν
ὅμως νὰ βλέπωσι τὸν νομοθέτην ἔμπροσθέν των καθ' ἡμέ-
ραν, χωρὶς νὰ τὸν μέμφωνται, εὐρίσκοντες μυρίας ἀφορ-
μὰς νὰ κρίνωσι τοὺς νόμους του. Ἄλλος τὸν συμβουλεύει
νὰ προσθήσῃ τι ὡς ἀναγκαῖον, ἄλλος νὰ τὸ ἀφαιρέσῃ ὡς
περιττόν· ἄλλος ζητεῖ τὴν ἐξήγησιν καὶ τὴν αἰτίαν
τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ νόμου, καὶ ἄλλος τὴν παντελεῖαν
κατάργησιν· εἰς ἓνα λόγον, φανταζεται καθεὶς ὅτι πολὺ
καλητέρους νόμους ἤθελ' αὐτὸς θέσειν, ἂν ἐψηφίζετο
νομοθέτης ἀντ' ἐκείνου. Πρῶσθες ἀκόμῃ, ὅτι καὶ αὐ-
τὸς ὁ νομοθέτης τρέχει κίνδυνον νὰ μετακινή καθ' ἡμέ-
ραν τοὺς νόμους του, δι' οὐτιδανὰς αἰτίας· τρέχει κίν-
δυνον ἀκόμῃ, διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς ὄλους φιλαυτίαν, νὰ
φαντασθῇ ἀνώτερος τῶν ὑποίων βλέπει καθ' ἡμέραν συμ-
πολιτῶν του, καὶ ἀκολούθως νὰ καταφρονήσῃ πρῶτος
τοὺς ὁποίους ἔδωκε νόμους εἰς τὴν πατρίδα του. Κάνεν
ἀπὸ ταῦτα δὲν ἔχουν νὰ φοβῶνται οἱ πολῖται, ὅταν ᾔναι
ξένος ἢ ἀπόδημος ὁ νομοθέτης. Τοιαύτη εἶναι τῶν ἀν-
θρώπων ἢ φύσις· καὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅστις πάσχει
νὰ τὴν κρύψῃ, πάσχει πρῶτον ἑαυτὸν νὰ πλανήσῃ.

Ὅτι ἐντόπιον νομοθέτην ἱκανὸν νὰ κτίσῃ πολιτείαν
δὲν ἔχομεν ἀκόμῃ κανένα, κανεὶς ἄλλος δὲν τολμᾷ νὰ τὸ
ἀρνηθῇ, πλὴν ὅστις δὲν ἐσυλλογίσθη ποτὲ πόσον εἶναι
δύσκολον πολιτείας εὐνομος οἰκοδομὴ, οὐδὲ πόσας γνώ-

σεις χρεωστεῖ νὰ ἔχη ὅστις μέλλει νὰ τὴν οἰκοδομήσῃ, καὶ πόσῃν δύναμιν, διὰ νὰ ἀντιστέκη εἰς ὅσους δὲν συμφέρει ἢ εὐνομία. Λεωνίδαὶ καὶ Μιλτιάδαι δὲν λείπουν ἀπὸ τὸ γένος μας, ὡς οὐδ' ἔλλειψαν ἀπὸ κἀνὲν ἄλλο ἔθνος ὁσάκις ἠθέλησε ν' ἀποκτήσῃ ἢ νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Σόλωνες, Ἀριστεῖδαι, καὶ οἱ τούτων ὅμοιοι μᾶς λείπουν· πρᾶγμα τόσον ὀλιγώτερον παράδοξον, ὅσον οὐδ' αὐτὰ τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη πλημυροῦν ἀπὸ Σόλωνας καὶ Ἀριστείδας. Οἱ Λεωνίδαὶ καὶ Μιλτιάδαι εἶναι καλοὶ νὰ ταπεινώσωσι τυράννους, ἀλλὰ μόνοι Σόλωνες καὶ Ἀριστεῖδαι δύνανται ν' ἀναστήσωσι πολιτείαν εὐνομον εἰς τόπον τῆς ἀνομίας. Ἐὰν εἰς τοὺς πρὸ πολλοῦ φωτισμένους Εὐρωπαίους δὲν εἶναι πολὺς ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων, εἰς ἡμᾶς ἴ ποθεν εἶχαν νὰ βλαστήσωσι τόσον ἐγρήγορα; Ὅχι βέβαια ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμαθητεύθη τέσσαρας σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας τὸ ταλαίπωρον γένος.

Ἰ Τί μᾶς ἐμποδίζει λοιπὸν νὰ προσκαλέσωμεν ἓνα ἢ καὶ δύο ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη ἐπιστήμονας τῆς ἀληθινῆς πολιτικῆς, ἢ γουν τῆς ἐνωμένης μὲ τὴν Ἰθικὴν Πολιτικῆς; Εὐρίσκονται, ἂν καὶ ὀλίγοι, ὡς εἶπα, εὐρίσκοντ' ὅμως τοιοῦτοι μεταξὺ τῶν Γάλλων, τῶν Ἀγγλων, καὶ πολλοὶ πλείοτεροι μεταξὺ τῶν Ἀγγλομερικανῶν. Ἀπὸ τούτους μάλιστα τοὺς τελευταίους ἦτον ἄξιον εὐχῆς νὰ προσκαλεσθῇ ὁ μέλλων νομοθέτης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος· ἢ βαθυτάτη εἰρήνη τὴν ὁποίαν ἀπολαύει τὸ μακάριον ἔθνος τοῦτο, ἀποδείχνη ἀναντιρρήτως ὅσῃν ἔλαβαν φροντίδα ἀπαρχῆς νὰ μὴν ἀφήσωσι τίποτε

συχρόν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς πολιτείας των'. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἢ τοιαύτη ἐντιμος πρόσκλησις δὲν κινδυνεύει νὰ ματαιωθῇ. Οὐτ' ὡς τρυφήλους νὰ μᾶς ἀποβάλλῃ ἔχει ὁ προσκαλούμενος, ὡς ἀπέβαλεν ὁ Πλάτων τοὺς Κυρηναίους· ἐπειδὴ δὲν μᾶς ἐσυγχώρησεν ἢ τυραννίαν νὰ τρυφήσωμεν ποτέ· καὶ τῆς ἰσονομίας τὴν ἀγάπην, διὰ τὴν ἀποστροφὴν τῆς ὁποίας ἀπεστράφη τοὺς Ἀρκάδας ἐκεῖνος, μόνος ξένος νομοθέτης δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς ψυχὰς ἀνθρώπων βλασημένων ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν ἰσανομίαν.

Τοιαύτης νομοθεσίας ἐρχομένης ἔξωθεν τὸ κάλλιστον, τὸ κρᾶτιστον καὶ τὸ πλέον ἐπιθυμητὸν ἀποτέλεσμα εἶναι τοῦτο, ὅτι ἔχει νὰ καταπραῦνῃ τὰ πάθη, νὰ χαλινώσῃ τὰς ὁρμὰς τῆς φιλαρχίας καὶ τῆς πλεονεξίας, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ ὅλους εἰς ὁμόνοιαν. Τοιαύτην νομοθεσίαν θέλουν δεχθῆν οἱ δημοτικοί, ὡς μέσον νὰ μὴ δουλωθῶσιν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς, οἱ ὀλιγαρχικοί, ὡς ἐξισούμενοι μὲ τοὺς ἀδελφούς των, ὅχι ἀπὸ βίαν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἀπὸ συμβουλήν ξένων, καὶ ὅλοι ἐντᾶρα, ὡς χαλινὸν εὐνομίας, τοῦ ὁποίου τοὺς χαλινοποιούς δὲν βλέπουν παρόντας. Ἢ ἀπατώματι πολὺ, ἢ ἀπὸ τοιαύτην θεραπείαν κρέμεται ἢ παροῦσα καὶ μέλλουσα σωτηρία τῆς αὐτονομίας, ἂν ἀληθῶς ἐπιθυμῶμεν νὰ μείνωμεν αὐτόνομοι.

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα πόσῃν κίνδυνον τρέχομεν, ἂν φαντασθῶμεν, ὅτι εἴμεθα καλοὶ νὰ συγκροτήσωμεν αὐτοὶ πολιτείαν εὐνομον, χωρὶς βοήθειαν καὶ συμβουλήν ἄλλογενῶν, ἐμπείρων πολιτικῆς ἐπιστήμης ἀνδρῶν.

1, Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. ρζ', σημ. 1.

Οἱ ὀλιγαρχικοὶ, καὶ ὀλιγαρχικοὺς ὀνομάζω, ἔχουσι μέρος τι χωριστὸν καὶ σημειῶδες τοῦ γένους, ἀλλ' ὅσοι διὰ πλοῦτον δικαίως ἢ ἀδίκως ἀποκτημένον, διὰ δύναμιν πασχίζουσιν νὰ ἀνασκηθῶσι, ἀφοῦ κατέπεσε μὲ τοῦ τυράννου τὴν πτώσιν, ἢ γεννηθεῖσαν ἀναγκαίως ἀπὸ τῆς χρείας τῆς νέας πολιτείας, ὅποια εἶναι τῶν στρατηγῶν ἢ δύναμις, ἢ καὶ διὰ παιδείαν, διαφέροντες ἀπὸ τοὺς ἄλλους, μεταχειρίζονται καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν παιδείαν εἰς καταφρόνησιν τῶν ἄλλων· οἱ ὀλιγαρχικοὶ, λέγω, ποτισμένοι τὰ μαθήματα τοῦ Τουρκικοῦ σχολείου, κινδυνεύουσι νὰ φαντασθῶσιν, ὅτι τῶν δημοτικῶν τὰ αἵματα ἐχύθησαν δι' αὐτοὺς, αἱ λαμπραὶ νίκαι διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης κατὰ τῆς ἀνόμου Τουρκικῆς ἐξουσίας ἐγέναν, διὰ νὰ ἐξουσιάζωσιν αὐτοὶ, εἰς ἓνα λόγον, νὰ σφετερισθῶσιν ὅλου τοῦ ἔθνους τὴν δύναμιν καὶ δόξαν, περιορίζοντες αὐτὴν εἰς ὀλίγας τινὰς οἰκογενείας, ὡς δὲν ἐδίστασαν τινὲς ἐξ αὐτῶν νὰ ἰδιοποιουθῶσι καὶ αὐτὴν τὴν πρόνοιαν τῆς παιδείας καὶ προπαρασκευῆς εἰς τοὺς σημερινοὺς ἀγῶνας τοῦ γένους. Τοῦτα δὲν εἶναι γεννήματα τῆς φαντασίας μου. Ἐκκρύχθη πρὸ ὀλίγου διὰ τοῦ τύπου εἰς ἀνδρὸς ἀξιόλογου ἀξιόλογον σύγγραμμα, ὅτι ὅσα μετὰ ἐμεταχειρίσθη τὸ ἔθνος, νὰ προετοιμασθῆ διὰ τοῦ φωτισμοῦ τῆς παιδείας εἰς τὸν δικαιοτάτον κατὰ τοῦ τυράννου παρόντα πόλεμον, ἦσαν τῶν ἐπονομαζομένων φαναριωτῶν ἔργα καὶ βουλευήματα. Δὲν κατηγοροῦ τοὺς φαναριώτας, ὡς κήρυκας τοιαύτης ἀλαζονείας· πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐγνώρισα τιμίους ἀνδρας, οὐδ' ἀμφιβάλλω, ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι ἠγανάκτησαν διὰ τὴν ἀναίδειαν ἐκείνου,

ὅστις ἐτόλμησε νὰ προσάψῃ εἰς αὐτοὺς τόσον ἀδίκου σφετερισμοῦ ὄνειδος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Γάλλος συγγραφεὺς οὔτε νὰ πλάσῃ, οὔτε νὰ ὀνειρευθῆ τοιαῦτα παραμύθια ἦτο δυνατόν, ἀπ' ἐκείνου ἐξανάγκης κανεῖς μωροὺς (καὶ μωροὶ τοῦ δὲν εὐρίσκονται!) πρέπει νὰ ἦναι, ὅστις ἐμεταμόρφωσε τοὺς Ζωσιμάδας, τοὺς Καπλάνης, τοὺς ^{***}, καὶ τὸν καλὸν Βαρβάκην εἰς φαναριώτας, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ πιστώσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ξένους, ὅτι τούτων αἱ πλουσιπάρχοι εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους δωρεὰν, ἦσαν φαναριωτῶν εὐεργεσίαι· ὅτι τὰ γυμνάσια τῶν Ἰωαννίνων, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, ἐθεμελιώθησαν καὶ ἐπροκίσθησαν ἀπὸ φαναριώτας· ὅτι δὲν ἐσυνήργησαν τίποτε οἱ ἄλλοι, ἀπ' αὐτοὺς ὑδηγούμενοι, αὐτῶν τὰ ἔγνη πατοῦντες, καὶ αὐτοὺς ἔχοντες τοῦ καλοῦ παράδειγμα, τὰ ἐσυνήργησαν! Τόσος εἶναι ὁ ἀπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν κίνδυνος.

Οἱ δημοτικοὶ πάλιν, μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ τοῦ Τουρκι-

1. Depuis cinquante ans à peu près, quelques-unes de ces familles [des familles du Fanar] et d'autres Grecs à leur exemple, ont fait un noble emploi de leur fortune en fondant des écoles et des collèges dans l'île de Scio*, à Cydomia ou Aivali, dernièrement détruite, à Janina, et dans plusieurs autres îles, en répandant ainsi, par tous les moyens qui ont dépendu d'elles, l'instruction parmi leurs compatriotes. BIGNON, Les cabinets et les peuples. pag. 270 de la 1° édit. Σύγγραμμα πολύτιμον, εἰς τὸ ἑσπεῖον ἄλλην ἀσκησιάνδην εὐρίσκεις παρά τοὺς ὀλίγους τούτους λόγους καὶ τὴν ἐξῆς ὑποσημείωσιν, τόσον ἀτυχῆ στίραν, ὅσον ἀναφέρεται εἰς αὐτὸ τῆς Χίου τὸ γυμνάσιον.

* Une seule famille [καὶ πάντες τὰς φαναριωτικὰς οἰκογενείας] a donné 120,000 fr. pour contribuer à la fondation du gymnase d

κοῦ σχολείου, ἀλλὰ μαθηταὶ τῆς κατωτέρας τάξεως, συνειθισμένοι νὰ ὑπομένωσι καὶ τῶν διδασκάλων Μουσουλμάνων τὰς ἀνομίας, καὶ τῶν ἀνωτέρων μαθητῶν ὁμογενῶν τὴν καταφρόνησιν, αἰσθάνονται πρῶτην φοράν σήμερον τὴν ὁποίαν τοὺς ἔδωκεν ἡ φύσις δύναμιν, καὶ τὴν μεταχειρίζονται νὰ ραβδίζωσιν (εὐγέ τους!) τοὺς ὑπερφάνους διδασκάλους των. Ἀλλὰ φρονηματισμένοι διὰ τὰς κατὰ τῶν βαρβάρων νίκας, τόσον δικαιοτέρον τῶν ὀλιγαρχικῶν, ὅταν καὶ τὰς οὐσίας των κατεδαπύνησαν, καὶ τὸ αἶμά των ἔχυσαν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦτον, κινδυνεύουν καὶ αὐτοὶ νὰ φαντασθῶσιν, ὅτι τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐλευθερία χρεωστεῖται εἰς μόνους αὐτοὺς, νὰ διγυνοήσωσι καὶ νὰ στασιάζωσι κατὰ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, καὶ μὲ πρόφασιν ὅτι πολεμοῦν τὴν ὀλιγαρχίαν, νὰ καταστήσωσιν αὐτοὶ τὴν χειρίστην ὅλων τῶν πολιτικῶν καταστάσεων πολυαρχίαν.

Χρέος μου νομίζω ἀπαραίτητον νὰ μὴ κρύψω τίποτε ἀπὸ ὅσα συλλογίζομαι τὴν ὄραν ταύτην ἐνδεχόμενα νὰ γεννηθῶσι κακὰ ἀπὸ τὰς διγυνοίας μας. Βαρημένον ἀπὸ αὐτὰς τὸ γένος κινδυνεύει νὰ ἀνατρέψῃ ἐκουσίως τὴν ὁποίαν ἐσύστησε κ' ἐκήρυξεν εἰς ὄνομα τοῦ Θεοῦ πολιτείαν αὐτόνομον, καὶ νὰ ζητήσῃ βασιλέα, ἢ καὶ ν' ἀναγκασθῇ νὰ τὸν δεχθῇ ἀπὸ ξένων προσταγὰς. Δὲν κατηγοροῦ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς πολιτείας, ἀπαγε! Βλέπω πολλὰ τῆς Εὐρώπης

cette ile. Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς ἔλη γνωρίζει, ὅτι ὁ βαρβάρικος, ὅστις ἐχάρισεν εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Χίου τὰς 120,000 φρ. δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν οὐδὲ συγγένειαν μὲ Φαναριώτας.

ἔθνη βασιλευόμενα καὶ εὐδαιμονοῦντα· ἢ διότι εὐτύχησαν νὰ κυβερνῶνται ἀπὸ βασιλεῖς προνοητὰς τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, ἢ διότι ἔμιξαν τὴν βασιλείαν μὲ τὴν δημοτικὴν πολιτείαν.

Ἄλλ' εἰς ἡμᾶς, ἔθνος μικρὸν, ἔθνος πτωχὸν, ἔθνος μόλις ἐλευθερωμένον ἀπὸ τύραννον ληστήν, ὅστις μᾶς ἀφῆκεν ὄχι θησαυροὺς χρημάτων, ἀλλὰ θησαυροὺς κόπων καθημερινῶν καὶ μεριμνῶν, πῶς ν' ἀναστήσωμεν γεωργίαν, τέχνας, ἐπιστήμας, ἐμπόριον, πῶς νὰ δώσωμεν εἰς τὰ τέκνα μας ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν ὁλότελα διάφορον ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθημεν ν' ἀνατραφῶμεν ἡμεῖς τουρκικὴν ἀνατροφὴν, εἰς βραχυλογίαν, πῶς νὰ ἀναγεννήσωμεν ὅσα ὁ τύραννος ἐνέκρωσε πολλὰ καὶ μεγάλα μέσα τῆς εὐδαιμονίας· εἰς ἡμᾶς, λέγω, ἔ συμφέρει νὰ παραβλέψωμεν ὅλα ταῦτα, καὶ ν' ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν φροντίδα πῶς νὰ φυτεύσωμεν εἰς τὸ μέσον μας βασιλέα, καὶ νὰ ἀναστήσωμεν εἰς τῆς ἐρημωμένης Ἑλλάδος τὰ ἐρείπια βασιλικὴν Αὐλὴν, πρᾶγμα βαρυδάπανον, ἀπὸ μόνον τὰ πολυπληθῆ καὶ πλούσια ἔθνη δυνατὸν νὰ βασταγῶν¹ καὶ ἱκανὸν ἀκόμη

1. Εἰς μόνον τὴν στέφιν τοῦ σήμερον βασιλεύοντες εἰς τὴν Ἀγγλίαν, λέγουσιν αἱ πολιτικαὶ ἐφημερίδες, ὅτι ἐδαπανήθησαν ἕξ ἑκατομμύρια φράγκων (6,000,000). Δὲν ἐξέρω πῶς δύναται ἡ Ἑλλάς νὰ διαπανθῆ εἰς ὅμοίαν περίστασιν, εὐθὺς μὲ πῶσους λειτουργοὺς (ministres) μέλλει νὰ περικυκλώσῃ τὸν βασιλέα της· ἐπειδὴ καὶ ἀσπίλευτος ἀκόμη ἐχειροτόνησεν ἀκτῶ. Ὅταν τοὺς ἴδῃ πρῶτην φοράν εἰς τὸ Π ρ ο σ ω ρ ι ν ὸ ν π ο λ ι τ ε υ ρ ι α (§ κβ'), ἠθέλησε νὰ περιεργασθῶ τὸν εἰς τὰ βασιλευόμενα ἔθνη ἀριθμὸν τῶν λειτουργῶν, καὶ ἐδιάλειξα τὸ πολυπληθέστατον, τοὺς Κινέζους. Κατὰ τὰς τελευταίας ἀπαιρηθήσεις, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Κίνας δε-

ν' αὐξήσῃ τὴν φθορὰν μας, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν αὐλὴν, ὡς ἀπὸ Χαρόνειον ἄντρον, ἀποπνέουν οἱ μεφίτικοὶ καὶ δηλητήριοι τῆς κακοηθείας ἀτμοὶ, τῆσον ταχύτεροι νὰ διαδοῦσιν εἰς ἡμᾶς, ὅσον εἴμεθ' ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν;

Ὅστις δὲν γνωρίζει βασιλέων αὐλὰς, οὐδὲ ποίου εἴδους ἄνθρωποι εἶναι οἱ λεγόμενοι αὐλικοὶ, ὡς ἀκούσῃ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν τοῦ ἐνδόξου Μοντεσκιῶ. « Φιλοτιμία ἐνω-
« μένη μὲ ἀργίαν, χαμέρπει μὲ ὑπερηφάνειαν, ἐπιθυμία
« πλούτου χωρὶς κόπους, ἀποστροφή τῆς ἀληθείας, κο-
« λακεία, προδοσία, ἀπιστία, ἄρνησις συνθηκῶν ἢ ὑπο-
« σχέσεων ὅποιωνδήποτε, καταφρόνησις τῶν καθηκόντων
« τοῦ πολίτου, φόβος τῆς χρηστότητος τοῦ ἡγεμόνος,
« ἐλπίς ὠφελείας ἀπὸ τὰ πάθη του, καὶ τὸ χειρότερον,
« καθημερινὴ φροντίς νὰ περιγελῶσι καὶ νὰ περιπαίζωσι
« τὴν ἀρετὴν· ὅλα ταῦτα ἐχαρακτήρισαν παντοῦ καὶ
« πάντα τοὺς πλειοτέρους αὐλικούς. Ἄλλ' ὅταν οἱ πλει-

σπάζει τριακῆντα τριάκοντα τρία ἑκατομμύρια (333,000,000) λαοῦ, καὶ δὲν ἔχει ὅμως πλὴν ἑξ̄ λειτουργοῦ, ἀνομαζομένου ἐκεῖ Κολάου (Banou, Voyage en Chine, chap. VI, IX et X, édit. 1817). Καὶ τὸ ὀλιγοπληθέστατον καὶ πτωχόν μας γένος τρέφει ὀπίω Κολάου! . . . Ἄλλὰ τὴν περὶ τούτων καὶ τῶν ταιούτων σκέψιν ἀφίνω εἰς τὸν φίλον μου . . . Ὅστις ἀσχολεῖται τώρα νὰ ἐλθῶσῃ τὸ Πρωσικὸν πολι-
τεῦμα μὲ ἑλίγας τινας πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀμειψώσεις. Τοῦτο μόνον προσθέτω, ὡς πολιτικὸν ἀξίωμα: Ἐὰν οἰκονομικώτερα εἰς τὰς δαπάνας πολιτεύματα εἶναι τὰ φρονιμώτερα καὶ τὰ πλέον ἱκανὰ νὰ φυλάξωσιν ἐλευθερίαν. Ὅπου βλέπεις πλῆθος Κολάων καὶ Ὑποκόλλων, μὴν ἀμφιθέλλῃς, ὅτι βδέλλαι αἰμαθῆροι ἐπρασολήθησαν εἰς τὸ πολιτικὸν σῆμα, καὶ τῷ βροφῶν τὸ αἷμα, ἐωσοῦ νὰ τὸ καταφέρωσιν εἰς φθίσην. Ἔχομεν ἔμως ἀπολογίαν ἡμαῖς καὶ τούτου, καὶ ἄλλων τιῶν σφαλμάτων, τὸν ἀναπόφευκτον εἰς ἀπροσδοκίτους περιστάσεις σχεδιασμένον.

« υατροὶ ἀπὸ τοὺς προέχοντας τοῦ ἔθνους καταντήσωσιν
« εἰς τόσην ἀχρεϊότητα, δυσκολιώτατα εὐρίσκειται πλέον
« ἀρετὴ εἰς τοὺς κατωτέρους· ὅταν ἐκεῖνοι μεταχειρίζων-
« ται τὴν ἀπάτην καὶ τὸν δόλον, δύσκολα φυλάσσουν
« ψυχῆς ἀπλότητα οἱ ὑποδεέστεροί¹. Τοιοῦτοι θέλουν
εἶσθαι οἱ μέλλοντες νὰ δορυφορῶσι τὸν βασιλέα μας αὐλι-
κοὶ, καὶ τοιοῦτον συμφέρει εἰς αὐτοὺς νὰ προθυμῶνται νὰ
τὸν κάμωσιν, ἂν τὸν εὐρωσιν ἀνόμοιον αὐτῶν.

! Καὶ πῶθεν ἔχομεν νὰ ζητήσωμεν τὸν βασιλέα τοῦτον;
! Ἀπὸ κάμμιν ἡγεμόνων Ἀφρικτυονίαν; ἀλλὰ γνωρίζον-
τες τὴν κατάστασίν μας, πιθανὸν ὅτι μέλλουν νὰ μᾶς πε-
ριγελάσωσιν, ἀποροῦντες τὴν αὐτὴν ἀπορίαν τὴν ὁποίαν
ἠπύρησαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτε οἱ μωροὶ Καππαδόκαι ἐζητοῦ-
σαν ἀπ' αὐτοὺς βασιλέα². ! Ἀπὸ τὸν θεόν; ἀλλὰ ! δὲν
εἶναι φόβος μὴ μας ἀποκριθῇ ὅ,τι ἀπεκρίθη ὀργιζόμενος
εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι μὴν ἀρκούμενοι εἰς τὸ συνέ-
δριον καὶ τοὺς Κριτάς των, ἐφώναζον, « Κατάστησον
« ἐπ' ἡμᾶς βασιλέα δικάζειν ἡμᾶς, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ
« ἔθνη; » Ἴδου τί τοὺς ἀποκρίνεται ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Σα-
μουήλ. « Ἄκουε τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ, καθὰ ἂν λαλῶσί σοι,
« ὅτι οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἢ ἐμὲ ἐξουθενήκασι τοῦ

1. ΜΟΝΤΕΣΚΙΟΥ, Esprit des lois, III, 5.

2. « Οἱ μὲν Ῥωμαῖοι συνεχώρουν αὐτοῖς [τοῖς Καππαδόξιν] ΑΥΤΟΝΟ-
« ΜΕΙΣΘΑΙ . . . Οἱ δὲ, προσβευτάμενοι, τὴν μὲν ἐλευθερίαν παρητοῦντο·
« οὐ γὰρ δύνασθαι φέρειν αὐτὴν ἔργασαν· ΒΑΣΙΛΕΑ δ' ἠξίουσαν αὐτοῖς ἀπο-
« δειχθῆναι. Οἱ δὲ, θαυμάσαντες, εἴ τινες οὕτως εἶεν ἀπειρηκότες πρὸς
« τὴν ἐλευθερίαν, ἐπέτρεψον αὐτοῖς ἐξ ἑαυτῶν ἐλέσθαι κατὰ χειροτονίαν,
« ἐν ἧν βούλοιντο· καὶ εἶλοντο Ἀρισβαρζάνην. » Στραβῶν. ἱβ', σελ. 54α

« μὴ βασιλεύειν ἐπὶ αὐτῶν. . . . Πλὴν ὅτι διαμαρτυρο-
 « μένος διαμαρτυρῆ αὐτοῖς, καὶ ἀπαγγελεῖς αὐτοῖς τὸ δι-
 « καίωμα τοῦ βασιλέως, ὃς βασιλεύσει ἐπὶ αὐτούς. . .
 « Τοὺς υἱοὺς ὑμῶν λήψεται, καὶ θήσεται αὐτοὺς ἐν ἄρ-
 « μασιν αὐτοῦ καὶ ἐν ἵππευσιν αὐτοῦ, καὶ προτρέχοντας
 « τῶν ἁρμάτων αὐτοῦ. Καὶ θήσει αὐτοὺς ἑαυτῷ ἑκατον-
 « τάρχους καὶ χιλιάρχους, καὶ θερίσει θερισμὸν αὐτοῦ,
 « καὶ τρυγᾶν τρυγητὴν αὐτοῦ, καὶ ποιεῖν σκεύη πολεμικὰ
 « αὐτοῦ, καὶ σκεύη ἁρμάτων αὐτοῦ. Καὶ τὰς θυγατέρας
 « ὑμῶν λήψεται εἰς μυρεψίδας καὶ εἰς μαγειρίτσας καὶ εἰς
 « πεσσούσας. Καὶ τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς ἀμπελῶνας ὑμῶν
 « καὶ τοὺς ἐλαιῶνας ὑμῶν τοὺς ἀγαθοὺς λήψεται καὶ
 « δώσει ταῖς δούλοις ἑαυτοῦ. Καὶ τὰ σπέρματα ὑμῶν καὶ
 « τοὺς ἀμπελῶνας ὑμῶν ἀποδεκατώσει, καὶ δώσει τοῖς
 « εὐνούχοις αὐτοῦ, καὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Καὶ τοὺς δού-
 « λους ὑμῶν καὶ τὰς δούλας ὑμῶν, καὶ τὰ βουκόλια ὑμῶν
 « τὰ ἀγαθὰ, καὶ τοὺς ὄνους ὑμῶν λήψεται, καὶ ἀποδε-
 « κατώσει εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ τὰ ποιμνία ὑμῶν
 « ἀποδεκατώσει, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθε ἑαυτῷ δούλοι. Καὶ
 « βοηθήσεσθε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκ προσώπου βασιλέως
 « ὑμῶν, οὗ ἐξελέξασθε ἑαυτοῖς, ἡ καὶ οὐκ ἐπακούσεται
 « κύριος ὑμῶν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ὅτι ὑμεῖς ἐξελέ-
 « ξασθε ἑαυτοῖς βασιλέα¹. »

« Ἡ ζωγραφημένη ὅμοιος αὕτη ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰκὼν,
 « (ἤθελε τις εἰπεῖν) ὁμοιάζει πλέον δεσπότης Τούρκους
 « παρὰ βασιλεῖς χριστιανούς· οὐδὲ μᾶς ἐμίσησαν τόσοι ὅ

« Θεός, ὥστε νὰ βάλωμεν εἰς τὸν τοῦ τυράννου μας
 « ἄλλον ὅμοιον αὐτοῦ, ἢ καὶ χειρότερον τύραννον. Ἄν
 « ἀποφασίσωμεν νὰ βασιλευώμεθα, αὐτὸ τὸ συμφέρον
 « μᾶς διδάσκει νὰ ἐκλέξωμεν ὅμοιον τῶν σήμερον βασι-
 « λευόντων εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ἡγεμόνων κα-
 « νένα, βασιλέα νόμιμον, βασιλέα πρᾶον, βασιλέα τῆς
 « κοινῆς εὐδαιμονίας προνοητήν. » Ἐγὼ προσθέτω, καὶ
 « βασιλέα ἄγγελον· καὶ τοῦτο μάλιστα μὲ φοβίζει.

Ἡ παραῦσά μας κατάστασις εἶναι τοιαύτη, ὥστε, καὶ
 ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἂν καταβῆ νὰ μᾶς βασιλεύσῃ, κινδου-
 νεύομεν νὰ τὸν μεταμορφώσωμεν εἰς διάβολον. Μαθημένοι
 νὰ προσκυνῶμεν Τούρκους, τόσοι προθυμώτερον θέλομεν
 μεταβάλλειν εἰς ἀνθρωπολατρίας τὰς προσκυνήσεις, ὅσον
 εἶν' ἀνομιώτερος τῶν Τούρκων ὁ προσκυνούμενος, καὶ
 ὀλιγώτερον ἀναγκασμένη ἢ προσκύνησις. Ὅτι καὶ μόνη
 τοιαύτη λατρεία ἀρκεῖ νὰ σαλεύσῃ καὶ τοῦ φρονιμωτάτου
 τὰς φρένας, δὲν εὐρίσκεται, νομίζω, ὅστις δὲν τὸ κα-
 ταλαμβάνει. Ἄλλ' εἶν' ἐν ἄλλο εἶδος προσκυνητῶν, τῶν
 ὁποίων ἴδεν' ἀνωτέρω τὴν εἰκόνα ζωγραφημένην ἀπὸ τὸν
 Μοντεσκιῶν, καὶ οἱ ὁποῖοι προσκυνοῦν ὄχι διότι σέβονται
 τὸν προσκυνούμενον, ἀλλὰ διότι ἐλπίζουσιν πλοῦτον, δύνα-
 μιν, ἀξιώματα, ἢ καὶ ξηροὺς τίτλους ἀξιομάτων. Εἰς
 τοιοῦτους προσκυνητὰς δὲν συμφέρει κατ' οὐδένα τρόπον
 βασιλεὺς ἄγγελος ὅθεν ἢ πᾶσά των σπουδὴ θελ' εἶσθαι νὰ
 τὸν καταστήσωσι τοιοῦτον, ὥστ' αὐτούς, καὶ ὄχι τοὺς
 ἀξίους, νὰ ἐκλέγῃ, αὐτοὺς νὰ προτιμᾶ, καὶ εἰς αὐτοὺς νὰ
 ἀσωτεύῃ τοὺς ἰδρωτάς τοῦ ἔθνους, καὶ τελευταῖον νὰ τὸν
 καταπείσωσι μηδὲ νὰ ἐνεργῇ πλέον τίποτε, χωρὶς αὐτῶν

τὴν συμβουλὴν καὶ θέλησιν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ταλαιπώροι Γραικοὶ, ἀντ' ἐνὸς καλεσμένου βασιλέως, μέλλουν νὰ δεσπόζονται ἀπὸ τόσους αὐτοκλήτους τυραννίσκους, ὅσους ἔχει κόλκκας ὁ βασιλεὺς, νὰ ὑποφέρωσι τὴν καθημερινὴν ὑπερφρόνησιν αὐτῶν, καὶ νὰ ἐργάζονται καθημέραν διὰ νὰ καταπλουτίζωσι μὲ κόπους ἀκαταπαύστους πολλῶν Σαρδαναπάλων ἀργίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ταλαιπωρία τῶν γεννᾶται ἀπ' ἀνοησίαν, οὐδ' ἀπὸ τὸν θεὸν πλέον ἔχουν νὰ ἐλπίζωσι βοήθειαν, τοῦ ὁποίου ἐλησμόνησαν τοὺς λόγους

• Οὐκ ἐπακούσεται κύριος ὑμῶν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, • ὅτι ὑμεῖς ἐξελέξασθε ἑαυτοῖς βασιλέα. »

Εἰς τὴν ἐξουσίαν μας εἶναι ν' ἀποφύγωμεν ὅλους τοῦτους τοὺς κινδύνους, ἐὰν ἀποφασίσωμεν νὰ προσκαλέσωμεν ξένον νομοθέτην, καὶ νὰ τὸν παρακαλέσωμεν τὴν ὠριστάτην παράκλησιν τοῦ φιλοπάτριδος Κωμικοῦ, νὰ μᾶς συγκεράσῃ ὅλους καὶ ὀλιγαρχικοὺς καὶ δημοτικοὺς εἰς ἓνα χυλὸν, τὸν σωτήριον χυλὸν τῆς ἰσονομίας,

Μίξον δ' ἡμᾶς
 Τὸς Ἕλληνας πάλιν ἐξ ἀρχῆς
 Φιλίας χυλῶ, καὶ συγγνώμῃ
 Τινὶ πραττέῃ κέρυσον τὸν νοῦν.

Τότε, παραβλέποντες ὅλοι τῆς φιλαυτίας τοὺς πειρασμοὺς, θέλομεν μετὰ χαρᾶς ἀκούσειν τὴν ξένην φωνὴν, ὡς φωνὴν θεοῦ· οἱ ὀλιγαρχικοὶ συλλογιζόμενοι, ὅτι χωρὶς τῶν δημοτικῶν τὰς ἀφθόγους χρηματικὰς καὶ ζωϊκὰς οὐσίας, ἤθελαν ἀκόμη τρέμειν μὲ τὰς χεῖρας σταυρωμένους καὶ

τοὺς ὀφθαλμοὺς πηγμένους εἰς τὴν γῆν ἔμπροσθεν κτηνῶν ἀνθρωπομόρφων· καὶ οἱ δημοτικοὶ πάλιν, ὅτι διὰ τὴν ἐλευθέρωσιν ταύτην ἡ Ἑλλάς δὲν τοὺς γνωρίζει κάμμίαν χάριν, ἂν αὐτοὶ πρῶτοι δὲν δέσωσι τὸν αὐχένα τῶν εἰς τὸν ζυγὸν τῶν νόμων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνους κρέμεται ἡ εὐδαιμονία τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ νόμοι εἶναι ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους θέλησις καὶ συνθήκη· ὅταν ἄρχωσιν αὐτοὶ, τίς τολμᾷ νὰ σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν τῶν νόμων, ἢ τίς ἔχει δίκαιον νὰ παραπονεθῇ, ὅτι ἄρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους; Τὸ στάδιον τῆς ἀρετῆς ἀνοίγεται εἰς ὅλους κοινόν· εἰς ὅλους συγχωρεῖται νὰ τὸ τρέξωσι, καὶ νὰ ἀπολάβωσι καθεὶς τὰ χρεωστούμενα εἰς αὐτὸν βραβεῖα ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς πατρίδος, ἂν τὸ τρέξωσι διὰ τὴν ὠφέλειαν αὐτῆς. Ἡ πατρίς δὲν ἐξετάζει ποῖα ἦσαν τὰ φρονήματα τῶν τέκνων τῆς, ὅταν ἐδούλευαν τυράννους, ἀλλὰ τί φρονοῦν τὴν σήμερον ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τὸ σχολεῖον τῆς τυραννίας.

Τὸ κακὸν σχολεῖον τοῦτο ἔφθειρε βέβαια πλειότερον τοὺς καὶ πλειότερον συναναστραφέντας μὲ τὸν τύραννον· ἀλλὰ δὲν ἔφθειρε μόνους αὐτούς· ὅλους μᾶς ἐμόλυνε μὲ τὴν βαφὴν τῆς ὀλιγαρχίας. Μικρὰ προτερήματα μᾶς ἔκαμαν ὀλιγαρχικοὺς· ὁ πλοῦτος ἤρκει νὰ ἐξάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς μας τὴν ὀλιγαρχίαν· τὸ παραμικρὸν ἀρχικὸν ἐπάγγελμα, τὴν δεσποτίαν· τοῦ παραμικροῦ χωρίου ὁ πραεστὼς ἢ δημογέρων ἐμεταμορφώνετο εἰς τυραννίσκον, καὶ τυραννίσκον τόσον ἀνομώτερον, ὅσον ἐτυράννει τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ὁμοθρήσκους του, καὶ τόσον γελοιότερον, ὅσον ἐκινδύνευεν αὐτὸς πᾶσαν ὥραν νὰ ἀτιμασθῇ, νὰ

ος'

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ξύλοκοπιθῆ, ἢ καὶ νὰ κρεμασθῆ ἀπὸ τοὺς ἀσεβέστατους ἀλλογενεῖς τυράννους. Μόλις ἐλευθερωθέντες ἀπ' αὐτοὺς, ἐδείξαμεν, ὅτι μόνον μὲν τὰ σώματα ἠλευθερώσαμεν ἀπὸ τὰς ὕβρεις των, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη καὶ τὰς ψυχὰς μας ἀπὸ τὰ τυραννικά των φρονήματα· ὡς τὸ μαρτυρεῖ ὁ Ἀσιανὸς κόμπος τῶν ὑποίων ἔλεγ' ἀνωτέρω¹ στρατηγῶν τῆς Χίου ὡς τὸ μαρτυρεῖ ἡ δίψα τῶν τίτλων, καὶ πολλὰ ἄλλα ὀλιγαρχικῆς ἀρρώστιας συμπτώματα, τὰ ὅποια παρατηροῦν μὲ λύπην οἱ γνήσιοι τῆς ἐλευθερίας ἐρασταί.

Ἀδύνατον πράγμα φαντάζονται ὅσοι μὲ τοιαύτην ψυχῆς διάθεσιν ἐλπίζουν νὰ φυλάξωσι τὴν μὲ τύσους κόπους ἀποκτημένην ἐλευθερίαν. Μόνον ἀσφαλῆς αὐτῆς φυλακῆ εἶναι ἡ δικαιοσύνη· καὶ οὐδ' αὐτὴ ἀρκεῖ, ἂν καθεὶς ἀρκῆται νὰ μὴν ἀδικῆ τοὺς ἄλλους, μηδὲ φροντίζῃ νὰ ἐμποδίζῃ καὶ τὰς ἀδικίας τῶν ἄλλων, τρέχων εἰς βοήθειαν τῶν ἀδικουμένων.

Ἐγνώρισαν, καθὼς ἄλλας πολλὰς², καὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι, τὴν ἐκήρυξαν ἐπὶ σκηνῆς οἱ ποιηταί, τὴν ἐβεβαίωσαν ἡ πτώσις τόσων ἀδίκων πολιτειῶν· ἀλλ' ἀπὸ κένενα δὲν ἐπαρῆγγελλθη τῆς δικαιοσύνης ἡ ἀνάγκη τόσον ζωηρὰ, ὅσον ἀπὸ τὸν ἐπονομασθέντα Ἴλιον τῆς δικαιοσύνης Χριστόν. Ἄς ἐξετάσωμεν πρῶτον τοὺς φιλοσόφους καὶ ποιητάς.

Ἐλεγεν ὁ Σόλων, ὅτι ἐκείνη ἡ πόλις κατοικεῖται κάλλιστα, εἰς τὴν ὅποίαν οἱ μὴ ἀδικούμενοι ἀγανακτοῦν ἴσα

μὲ τοὺς ἀδικουμένους κατὰ τῶν ἀδικούντων· « Οἰκεῖται κάλλιστα τῶν πόλεων, ἐν ἧ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἦττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας· » καὶ διὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐνομοθέτησε καὶ τὴν ἀδειαν, ἂν κανεὶς ἀδικημένος δὲν ἐφρόντιζε νὰ ζητήσῃ τὴν ἐκδίκησιν ἀπὸ τοὺς νόμους, νὰ ἐγκαλῆ ἄλλος, ὅστις ἤθελ' ἀντ' αὐτοῦ, καὶ νὰ σύρῃ εἰς τὸ δικαστήριον τὸν ἀδικοῦντα, ὕλων (λέγει ὁ Πλούταρχος) νὰ συνειθίσῃ μὲ τοῦτο τοὺς πολίτας νὰ συναισθάνωνται καὶ νὰ συμπονῶσιν ὡς ἐνὸς σώματος μέλη, τὴν βλάβην καθενὸς μέλους· « Ὄρθως ἐθίζοντος τοῦ νομοθέτου τοὺς πολίτας, ὡσπερ ἐνὸς μέλη σώματος, συναισθάνεσθαι καὶ συναλγεῖν ἀλλήλοις¹. »

Τὸ αὐτὸ ἐνόει καὶ ὁ Πλάτων μὲ τὸ πολλὰ εὐκατάληπτον εἰς καθένα παράδειγμα τοῦτο. Καθὼς ὅστις πληγωθῆ τὸν δάκτυλον, δὲν λέγει, Πονεῖ ὁ δάκτυλός μου, ἀλλὰ Πονῶ τὸν δάκτυλον, ἐπειδὴ ὅλος ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὸν πόνον, παρόμοια καὶ ἡ δικαίως συγκροτημένη πολιτεία ὅταν ἐν ἀπὸ τὰ μέλη τῆς πάσχῃ, χρεωστεῖ ὅλη νὰ συμπάσχῃ καὶ νὰ συμπονῆ, καθὼς ἐξεναντίας νὰ συγχαίρῃ καὶ νὰ συνευφραίνεται, ὅταν συμβαίῃ τι χαροποιὸν εἰς κένενα τῆς πολιτείας². Ἀλλοῦ

1. Πλούταρχ. Σόλ. § 18.

2. « Ὅταν ποὺ ἡμῶν δάκτυλός τοῦ πληγῆ, πᾶσα ἡ κοινωνία ἢ κατὰ τὸ σῶμα . . . ἅμα ἐκνήλησε μέρους πονήσαντος ὅλη· καὶ οὕτω δὴ λέγομεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τὸν δάκτυλον ἀλγεῖ . . . Τοῦ τοιοῦτου ἐγγύτατα ἢ ἀριστα πολιτευομένη πόλις οἰκεῖ· ἐνὸς δὴ, οἶμαι, πᾶσχοντος τῶν πολιτῶν ὁτιοῦν ἢ ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἢ τοιαύτη πόλις

1. Σελ. νή.

2. Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 20'.

πάλιν διαίρει τὴν δικαιοσύνην εἰς τρεῖς βαθμούς. Ὁ κατώτατος εἶναι, νὰ μὴν ἀδικῆ κανεὶς κανένα· ὁ μετ' αὐτὸν, νὰ μὴ συγχωρῆ μηδ' εἰς τοὺς ἄλλους νὰ ἀδικῶσιν· ὁ ἀνώτατος, νὰ συντρέχῃ καὶ νὰ συμβουθῆ τοὺς κολάζοντας τὴν ἀδικίαν¹.

Τρεῖς σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὸν Σόλωνα ἐνθούμιζεν ἐπὶ σκηνῆς ὁ κωμικὸς Μένανδρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους στιχουργημένον τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος². Ἀλλὰ ἴπως ἦτο δυνατόν νὰ σωφρονισθῶσι πλέον οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἡ ἀρρώστια τῆς πολιτείας τῶν ἐγαγγραϊνῶν διὰ τὰς καθημερινὰς ἀδικίας, διὰ τὰς ὁποίας ἦσαν ἤδη καὶ μονονόχῃ παντάπασι δουλωμένοι εἰς τοὺς Μακεδόνας;

Μετὰ τοὺς ποιητὰς καὶ φιλοσόφους τῶν Ἑλλήνων, λοιπὸν ἔμεινε νὰ ἐξετάσωμεν τί λέγει περὶ τῆς δικαιοσύνης ὁ Χριστός. Παρατρέχω τ' ἄλλα του πολλὰ περὶ αὐτῆς παραγγέλματα, ἀρκούμενος εἰς ἓν ἀπ' αὐτὰ τὸ « Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται³. » τοῦ ὁποίου δὲν ἐξεύρω ἂν

¹ « μάλιστα τε φήσει ἐκυτῆς εἶναι τὸ πάσχον, καὶ ἡ ξυγκολήσεται ἀπασα ἢ ξυλλυπήσεται. » Πλάτων, Πολιτ. ε', σελ. 462.

² « Τίμιος μὲν δὴ καὶ ὁ μηδὲν ἀδικῶν· ὁ δὲ μηδ' ἐπιτρέπων τοῖς ἀδικῶσιν ἀδικεῖν, πλέον ἢ διπλασίας τιμῆς ἄξιός ἐκείνου· ἔμιν γὰρ ἓνός, ὁ δὲ πολλῶν ἀντάξιός ἐτέρων, μινύων τὴν τῶν ἄλλων τοῖς ἀρχουσιν ἀδικίαν· ὁ δὲ καὶ συγκολάζων εἰς δύναμιν τοῖς ἀρχουσιν, ὁ μέγας ἀνὴρ ἐν πόλει καὶ τέλεις αὐτὸς ἀναγερευέσθω, νικηφόρος ὄρετῆ. » Λύτ. Νόμ. ε', σελ. 730.

³ Ἴδε τοῦ Μενάνδρου τοὺς στίχους κατωτέρω (σημειώσ. σελ. 218).

³ Μιχθ. ε', 6.

κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἱεροκήρυκας ἢ πνευματικούς μας διδασκάλους ἐκατάλαβεν ἀκόμη, ἢ μᾶς ἔδωκε νὰ καταλάβωμεν, ὡς ἔπρεπε, τὴν δύναμιν. Ἀλλὰ καὶ ἂν μᾶς τὸ ἔκαμνε καταληπτὸν, ἴπως εἶχε νὰ ἀνάψῃ τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν τῆς δικαιοσύνης εἰς ψυχὰς δούλων κυβερνωμένων ἀπὸ πεινῶντας καὶ διψῶντας ἀδικίαν τυράννων;

Δύο τινὰ σημειώσεως ἄξια φαίνονται εἰς τὸν Μακαρισμὸν τοῦτον. Πρῶτον, ὅτι τῆς προτάσεως αὐτοῦ τὸ ὑποκείμενον δὲν ἐξεφράσθη ἀπλῶς, Μακάριοι οἱ δίκαιοι, καθὼς εἶπε, Μακάριοι οἱ πραεῖς, Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί. Δεύτερον ὅτι ἐξεφράσθη μὲ μεταφορὰν παρὰδοξον, δανεισμένην ἀπὸ δύο χρεῖας ἢ ἐπιθυμίας σωματικὰς, τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν τῶν ὁποίων τυραννικωτέραν ἄλλην δὲν αἰσθάνεται κάμψιν ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ἀποληθῆσκει, ἂν καταντήσῃ εἰς ἀνάγκην νὰ μὴν ἔχη πῶς νὰ τὰς πληρώσῃ.

Ἴτι λοιπὸν ἠλέησε νὰ μᾶς δείξῃ μὲ τὴν παράδοξον ταύτην μεταφοράν; Ὅτι τὴν αὐτὴν χρεῖαν τῆς δικαιοσύνης ἔχει τὸ πολιτικὸν σῶμα, τὴν ὁποίαν ἔχει τροφῆς τὸ φυσικόν· ὅτι καθὼς τοῦτο παύει νὰ ζῆ, εὐθύς ἀποῦ τοῦ λείψῃ ἢ σωματικῆ τροφῆ, παρόμοια παύει καὶ διαλύεται ἢ πολιτικῆ συμβίωσις καὶ κοινωνία τῶν πολιτῶν, εὐθύς ἀποῦ παύσωσι νὰ τρέφονται μὲ τὴν δικαιοσύνην· ὅτι δὲν εἶν' ἄξιός νὰ μακαρίζεται ὅστις ἀρκεῖται νὰ μὴν ἀδικῆ τοὺς ἄλλους διὰ τὸν φόβον τῶν νόμων, οὐδ' ἀκόμη ὅστις, ἔχων ἐξουσίαν νὰ τοὺς παραβῆ, δὲν τολμᾷ ὅμως νὰ ἀδικήσῃ κανένα· ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον μάλιστα ἀρμόζει τὸ νομα τοῦ μα-

καρίου, ὅστις πεινᾷ καὶ δίψᾳ τὴν δικαιοσύνην¹, ἤγουν ὅστις παραβλέπων τὰ ἰδιά του συμφέροντα (ἂν ἦναι δυνατὸν νὰ ὑποθεώσιν ἄλλα τὰ συμφέροντα παρὰ τὰ δίκαια), περιβλέπει γύρω του, καὶ ἐξετάζει, ἐὰν ἀδικῆται ἄλλος τις ἀπὸ τοὺς συμπολίτας, διὰ νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειάν του, ὡς ἀναγκάζεται νὰ τρέξῃ εἰς τροφήν ὁ πεινασμένος, καὶ ποτὸν ὁ διψασμένος. Τοιαύτη εἶναι ἡ ζωοποιῶσα τὰς πολιτικὰς κοινωνίας παντέλειος δικαιοσύνη, τὴν ὁποίαν ἐκατάλαβαν, ὡς ἴδαμεν, οἱ παλαιοὶ νομοθέται, ἀλλὰ κανεῖς δὲν ἐπαράστησε τόσον ζωηρὰ, ὅσον τὴν εἰκόνισεν ὁ νομοθέτης Χριστός, παραβάλλων μὲ τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν τὴν ἀπαραίτητον αὐτῆς ἀνάγκην.

Ἐπιθυμεῖτε, φίλοι ὁμογενεῖς, νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀνδρωθῆ ἡ νεογέννητος πολιτεία μας; Τρέφετέ τὴν μὲ δικαιοσύνην, ποτίζετέ τὴν μὲ δικαιοσύνην. Ἡ δικαιοσύνη φυλάσσει τὴν εἰρήνην, καὶ ἡ εἰρήνη σώζει τὴν ἐλευθερίαν. Ἄν ἡ ἐλευθερία ἀποκτᾶται μὲ τὸν πρὸς τοὺς τυράννους πόλεμον, νὰ φυλαχθῆ ὅμως εἶναι τῶν ἀδυνάτων, ἐὰν δὲν εἰρηνεύωσι πρὸς ἀλλήλους οἱ πολῖται καὶ εἰρήνην πρὸς ἄλλον νὰ ἔχῃ δὲν ἔμπορεῖ ὅστις δὲν εἰρηνεύσῃ πρῶτον τὴν ψυχὴν του, ἀποκλείων ἀπ' αὐτὴν ὅλας τὰς πλεονεκτικὰς ἐπιθυμίας ἐκείνας, ὅσαι τὴν μεταβάλλουν εἰς στρατόπεδον, καὶ τὴν πολεμοῦν ὡς τυράννου στρατιῶται, κατὰ τὴν προσφυῆ μεταφορὰν

1. Παράδειγμα τοιαύτης πείνης καὶ δίψης τῆς δικαιοσύνης προσφύεσται ὅτι εἰς εὐρεῖν ὁ ἀναγκαστικὸς εἰς τὰ περὶ τοῦ μακαρίτου (Ὁλίβου κατωτέρω) (σελ. 196) ἱστορούμενα.

τοῦ Ἀπαστόλου¹. Μόναι συγχωρημέναι ἡδοναὶ εἰς τὸν πολίτην νομίζονται ὅσαι δὲν ταρασσούν τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του, καὶ τοιαῦται εἶναι ὅσαι δὲν βλάπτουν τὴν πρὸς τοὺς συμπολίτας δικαιοσύνην.

Μὴν ἀρκεῖσθε νὰ τὴν φυλάσσετε σεῖς πρὸς τοὺς ἄλλους, ἢ νὰ τὴν ζητῆτε πρὸς σᾶς μόνους ἐαυτοὺς ἀπὸ τοὺς ἄλλους. ἀλλ' ἀγρυπνεῖτε εἰς τὴν ἀπ' ὅλους τοὺς πολίτας φυλακὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἀπὸ τοιαύτην πείναν καὶ δίψαν αὐτῆς κεντούμενοι, μὴν ἀμφισβάλλετε, ὅτι πράσσετε τὰ ἰδιά σας συμφέροντα. Δὲν εἶν' ἄλλα τὰ συμφέροντα παρὰ τὰ δίκαια· ὅ, τι εἶναι δίκαιον, ἐκεῖνο καὶ ὠφελεῖ καθένα μας, ὅ, τι εἶναι ἀδίκον, ἐκεῖνο καὶ μᾶς βλάπτει, ὅχι μόνον ὅταν ἀδικῶμεν ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑποφέρωμεν τὰς εἰς ἄλλους γινομένας ἀδικίας.

Ὅταν τις ἀπὸ σᾶς, διὰ πυρκαϊᾶν ἀνκμμένην εἰς οἶκον γείτονος, ὅχι μόνον τρέχῃ εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ προσκαλῆ συμβοητοὺς εἰς τὴν σβέσιν αὐτῆς ὅσους ἀπαντήσῃ, τί ἄλλο πράσσει παρὰ ἔργον δίκαιον καὶ συμφέρον ἐν ταυτῇ; Δίκαιον, διότι κάμνει πρὸς τὸν γείτονα, ὅ, τι ἐλπίζει ἀπ' ἐκεῖνον, ἐὰν εὐρεθῆ εἰς ὁμοίαν περίστασιν· συμφέρον, διότι σώζων τοῦ γείτονος τὴν κατοικίαν, ἐμποδίζει τὴν πυρκαϊᾶν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἰδικήν του. Τὸ αὐτὸ λοιπὸν χρεωστεῖ καθεὶς νὰ πράσῃ καὶ εἰς τὸν ἀδικούμενον συμπολίτην του. Ἐλέπει ἀδικίαν γινομένην

1. « Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ἡμῖν; εὐκ ἐντεῦθεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν « ἡμῶν τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς μάχαις ἡμῶν; Ἐπιθυμεῖτε καὶ εὐαρεστεύετε καὶ ἐπιθυμεῖτε καὶ ζήλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτυχεῖν. » Ἰακώβ. δ', 1.

εις αὐτόν; μὴν ἀμφιβάλλης, ὅτι ἀργότερα ἢ γρηγορώτερα μέλλει νὰ πλακώσῃ καὶ σὲ ἡ ἀδικία, ἂν δὲν δράμῃς νὰ τὴν σβέσῃς ὡς πυρκαϊάν.

Ἄρα δὲν ἤθελ' εἶσθαι εὐτυχέστερον, ἂν εὕρισκετο κάμμία μηχανὴ νὰ μὴ γεννῶνται ἀδικίαι εἰς τὴν πολιτείαν ὀλότελα, παρὰ νὰ τὰς ἀφανίζωμεν ἀφ' οὗ γεννηθῶσι; Ἦ τίς ἀμφιβάλλει περὶ τούτου; Ἀλλὰ τοιαύτη πολιτεία ἴσως εἶν' ἀδύνατος εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· τοιαύτην πολιτείαν πρέπει νὰ τὴν ἐλπίζωμεν εἰς ἄλλην ζωῆς κατάστασιν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος¹. Μ' ὅλον τοῦτο ἄς προσέχωμεν, μὴ, διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ὀλοτελουῦς τῶν ἀδικιῶν ἐξελείψεως, φαντασθῶμεν, παρεξηγοῦντες τοῦ Ἀποστόλου τοὺς λόγους, ὅτι ἀρκεῖ νὰ τὰς θρηνώμεν ἀπομακρόθεν ἀργοὶ καθήμενοι, καὶ ζητοῦντες ἀπὸ τὸν θεὸν τὴν παῦσιν αὐτῶν μὲ τὰς βαττολογικὰς μας προσευχὰς. Ὅστις ἀποκλείετ' ἐκουσίως ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, οὐδὲ συνεργάζεται μὲ τοὺς χρεῖαν ἔχοντας τῆς συνεργίας ἀδελφούς του, αὐτὴν του τὴν ἀργίαν πρέπει νὰ φοβῆται ὡς μεγαλωτάτην ἀδικίαν, ἥτις μέλλει νὰ τὸν ἀποκλείσῃ καὶ ἀπὸ τὴν ἐν οὐρανοῖς πολιτείαν².

Ἐὰν ᾖν' ἀδύνατον νὰ ἐμποδίσωμεν ὅλας τὰς ἀδικίας, χρεωστοῦμεν καὶ νὰ σμικρύνωμεν, ὅσον δυνατὸν, τὸν

1. « Ἰμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει . . . Οὐ γὰρ ἔχμεν « ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. » Πρὸς Φιλιππ. γ', 20, Πρὸς Ἑβρ. ιγ', 14.

2. « Ἀπόστατε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας. » Λουκ. ιγ', 27.

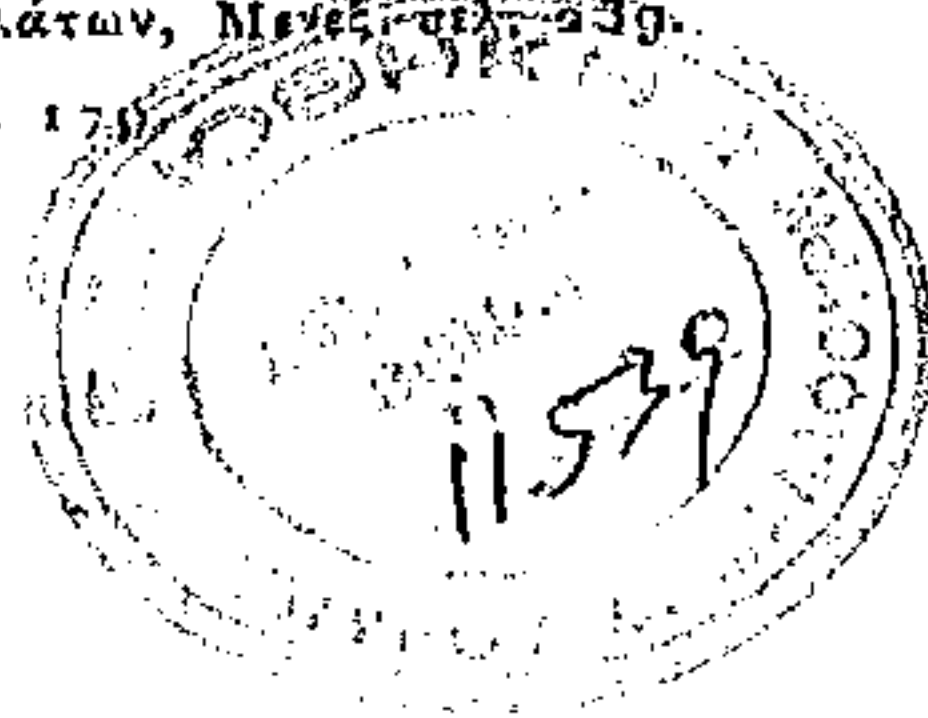
ἀριθμὸν αὐτῶν. Καὶ τοῦτο γίνεται, ἂν ἀπαρχῆς φροντίσωμεν νὰ κτίσωμεν τὴν πολιτείαν δικαίως· ἂν ἀπαρχῆς προνοήσωμεν νὰ μὴν ἐμβῆ εἰς οἰκοδομὴν κατοικίας ἰσογόνων ἀδελφῶν κάμμία σαθρὰ ὕλη ἀνισότητος¹. Καὶ διὰ νὰ φέρω πάλιν τῆς πυρκαϊᾶς τὸ παράδειγμα, καθὼς αἱ πετρόκτιστοι οἰκοδομαὶ τρέχουν ὀλιγώτερον κίνδυνον νὰ καυθῶσι παρὰ τὰς ξυλίνας, παρόμοια καὶ αἱ κτιζόμεναι εἰς αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην πολιτεῖαι κινδυνεύουν ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερον νὰ διαλυθῶσιν ἀπὸ τῶν πολιτῶν τὰς διχονοίας, παρὰ τὰς ἀπαρχῆς ἀδίκως κτισμένας εἰς τὴν ἀνισότητα πολιτείας.

Πρὶν δώσω τέλος εἰς τὰ Προλεγόμενά μου ταῦτα, ἀναγκάζομαι νὰ ἐξηγήσω σαφέστερα, ὅ, τι καὶ ἄλλοτε πολλάκις εἶπα περὶ ἰσότητος, διὰ νὰ μὴν ἀφήσω μὴδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς συκοφάντας μηδεμίαν ἀφορμὴν νὰ παρεξηγήσωσι τοὺς λόγους μου.

Εἰς τῶν παροιμιῶν τὸν κατάλογον ἔθεσαν αἱ πρόγονοί μας τὸ ἸΣΟΤΗΣ ΦΙΛΟΤΗΣ², ἤγουν τὸ ἔκριναν μίαν ἀπ' ἐκείνας τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἀναντιρρήτους αὐτὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ ἔρευνα, καὶ ἡ μὲ τὴν ἔρευναν σύμφωνος καθημερινὴ πείρα. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἰσότης γεννᾷ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τὴν φιλίαν, ἐξανάγκης

1. « Μιᾶς μητρὸς πάντες ἀδελφοὶ φῶντες οὐκ ἀξιοῦμεν δεῦλοι, οὐδὲ « δεσπύται ἀλλήλων εἶναι· ἀλλ' ἡ ἰσογονία ἡμᾶς ἢ κατὰ φύσιν ἰσογονίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ νόμον, καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ὑπεῖκεν ἀλλήλοισι, ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως. » Πλάτων, Μενέξενος, 39.

2. Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομαχ. Θ, ἡ, σελ. 179.

ἡ ἀνισότης ἔχει θυγατέρα τὴν ἔχθραν. Κάνεις ὁμῶς δὲν εὐχαριστεῖται νὰ μισῆται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, διότι εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ εὐδαιμονήσῃ ὅστις δὲν ἀγαπᾶται ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του· Ἰδιὰ τί λοιπὸν οἱ μὲν ὀλιγαρχικοὶ ἀποστρέφονται τὴν ἰσότητα, οἱ δὲ δημοτικοὶ δὲν ἀρκοῦνται πολλάκις οὐδ' εἰς τὴν ἀπόκτησιν αὐτῆς; Διότι, ὡς φαίνεται, δὲν ἐξέτασαν ἀκριβῶς, οὐτ' εἰς τί στέκει ἡ ἰσότης, οὔτε πόθεν γεννᾶται ἡ ἀνισότης¹.

Ἢ φύσις μᾶς ἐγέννησε τὴν ἀρχὴν ὅλους ἴσους, ἐπειδὴ εἰς ὅλους ἔδωκε τὰς αὐτὰς αἰσθήσεις, τὰ αὐτὰ πάθη, καὶ τὰς αὐτὰς χρεῖας. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἰσότης δὲν μένει πλὴν ἐν ὄσῳ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα εὐρίσκεται εἰς τὴν νηπιότητά του· εὐθὺς ἀποῦ ἀνδρωθῆ, ἀναφαίνεται ἓνας τοῦ ἄλλου νοημονέστερος, ἓνας τοῦ ἄλλου ἀνδρειότερος, ἓνας τοῦ ἄλλου πλέον προικισμένος μὲ φυσικὰ προτερήματα· ὅθεν ἐξανάγκη ἐγεννήθη ἡ ἀνισότης, ἥτις ἔδωκε ἀφορμὴν εἰς τὴν διχόνοιαν. Τοιαύτη εἶναι ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἡ πρώτη κατάστασις. Εἶναι λοιπὸν ἡ ἀνισότης αὐτῆς τῆς φύσεως ἔργον, καὶ ἡ θεραπεία της ἐπροσμένετο ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν.

Ἢ πολιτικὴ ἔνωσις ἄλλο μέσον προχειρότερον νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀνισότητα, καὶ νὰ παύσῃ τὴν διχόνοιαν, δὲν εἶχε καταρχὰς παρὰ τὴν ἰδιοκτησίαν, ἥτις ὁμῶς μὲ τὸν καιρὸν ἔμελλ' ἀπαραιτήτως καὶ αὐτὴ νὰ γεννήσῃ

1. « Οἱ μὲν, ὅτι, εἴαν κατὰ τι ἴσοι ὦσιν, ὅλως ἴσοι νομίζουσιν εἶναι, « οἱ δὲ, ὅτι, εἴαν κατὰ τι ἀνίσωι, πάντων ἀνίσωι ἀξιοῦσιν ἑαυτοῦς. » Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Β, α', Σελ. 7, 144.

μεγκλήτερας τῶν προτέρων ἄλλας ἀνισότητος, ἐπειδὴ εἰς τοῦ πλέον παρὰ τοὺς ἄλλους προικισμένου μὲ φυσικὰ προτερήματα τὰς χεῖρας ἔδιδ' ὄργανα ν' αὐξήσῃ καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰ προτερήματά του. Τοιαύτη ἀνισότης ἦτον ἀναγκαῖα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, διότι χωρὶς αὐτὴν δὲν ἤθελε ποτὲ τελειοποιηθῆν ἡ κοινωνία, καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἤθελε περιορισθῆν εἰς μόνην τὴν περὶ τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων κτηνώδη μέριμναν. Πᾶσα καλῶς ὀργανισμένη πολιτεία πρέπει ἐξανάγκης νὰ ἔχῃ ἀνισότητος. Ὁ υἱὸς δὲν εἶναι ἴσος μὲ τὸν πατέρα, ὁ μαθητὴς μὲ τὸν διδάσκαλον, ὁ κρινόμενος μὲ τὸν δικαστὴν, ὁ ἀρχόμενος μὲ τὸν ἄρχοντα, ὁ ὑπηρέτης μὲ τὸν οἰκοδεσπότην, ὁ μισθωτὸς ἐργάτης μὲ τὸν μισθοδότην, ὁ πλούσιος μὲ τὸν πένητα. Ὅστις ζητεῖ νὰ ἐξισώσῃ κατὰ πάντα τοὺς ὑπερέχοντας μὲ τοὺς ὑπερεχομένους τούτους, ζητεῖ νὰ φέρῃ τὴν ἀναρχίαν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ζητεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ τὸν πολιτισμένον ἄνθρωπον εἰς τὴν προτέραν του ἀγρίαν κατάστασιν.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλιν, ἡ ἐμφυτος εἰς ὅλους φιλαρχία, πειράζει καὶ τοὺς ὑπερέχοντας νὰ μεταβάλλωσι τὴν ὑπεροχὴν εἰς δεσποτίαν, ὡς καὶ τοὺς ὑπερεχομένους ν' ἀρπάξωσιν ἀδίκως τὴν ἐξουσίαν ἐκείνων, ὥστε διχονοοῦντες νὰ διαλύσωσι τελευταῖον τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἐ' ἐδῶ ἐφάνη ἡ ἀπαραίτητος χρεῖα τῶν νόμων, ὡς δεσμῶν ἀναγκαίων νὰ ἐμποδίωσι τὴν διάλυσιν.

Ἰ ἀλλὰ τίς ἔπρεπε νὰ δώσῃ τοὺς νόμους τούτους; Ὅχι βέβαια οἱ ὑπερέχοντες· αὐτῶν οἱ νόμοι ἤθελαν σκοπεύειν τὴν φυλακὴν καὶ αὐξήσιν τῆς ὑπεροχῆς των. Ὅχι πάλιν

οί υπερεχόμενοι· διότι και τούτων οί νόμοι ἐκινδύνευαν νά ἐξαλείψωσιν ἀπό τήν πολιτείαν πᾶσαν ἀναγκαίαν ἀνισότητα. Οί υπερέχοντες ἦτον ἀδύνατον νά ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς νόμους τῶν ὑπερεχομένων, καθὼς πάλιν οὔτοι δὲν ἤθελαν ποτὲ δεχθῆν ἐκουσίως τοὺς νόμους τῶν ὑπερέχόντων.

Διὰ νά δεθῶσι λοιπὸν ὅλοι εἰς τὸν ζυγὸν τῶν νόμων, ἀνάγκη ἦτο νά τεθῶσιν ἀπ' ὅλους κοινῶς καὶ συμφώνως οί νόμοι· καὶ ἡ κοινὴ αὕτη συνθήκη ἐγέννησε τὴν ἀληθινὴν πολιτικὴν ἰσότητα, ἥτις εἶναι ἡ κατ' ἀξίαν ἰσότης, μόνη ἱκανὴ νά κάμῃ μόνιμον τὴν πολιτείαν¹. Αὕτη δὲν ἀναιρεῖ, οὐδὲ ν' ἀναιρέσῃ δύναται, κάμψιν ἀπὸ τῆς ἀναγκαίας εἰς τὴν πολιτείαν ἀνισότητος· τὰς περιορίζει μόνον καὶ τὰς κανονίζει ὅλας, μοιράζουσα ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς πολίτας καὶ τὰ βάρη καὶ τὰ κέρδη τῆς πολιτείας. Τοῦ βάρους τόσον μόνον μέρος ἐπιβάλλει εἰς καθένα, ὅσον δύναται νά βαστάσῃ. Τοῦ κέρδους τόσον μόνον μέρος χαρίζει εἰς αὐτὸν, ὅσον ἐμπόρει νά πραγματοποιῆ εἰς κοινὴν ὅλων τῶν πολιτῶν ὠφέλειαν.

Ἐὰν τὸ σύνταγμα τῆς πολιτείας ἦναι ἀβασίλευτον, δίδει εἰς καθένα πολίτην τὸ δίκαιον νά ἐκλέγεται εἰς ὅλα χωρὶς ἐξαιρέσειν τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα, ἀπὸ τοῦ πρώτου εἰς τὸ ἔσχατον, ἂν ἔχῃ μόνον τὴν χρειαζομένην ἱκανότητα εἰς τὸ ἀξιῶμα. Ἐὰν βασιλεύεται, πλὴν μόνως τῆς βασιλείας, εἰς ὅλα πάλιν τὰ λοιπὰ ἀξιώματα ἀφίνει ἀνοικτὴν

1. « Μόνον γὰρ μόνιμον τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον, καὶ τὸ ἔχειν τὰ αὐτῶν, » Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Β, 5', 5, σελ. 158.

εἰς ὅλους τοὺς πολίτας τὴν εἴσοδον. Ὅταν οί νόμοι δὲν συγχωρῶσιν εἰς τοὺς υπερέχοντας τὴν κατάχρησιν τῆς ὑπεροχῆς, εἰς δὲ τοὺς ὑπερεχομένους δίδωσιν ἀδειαν, εἰς τὸν ὑπηρέτην, νά γενῆ οἰκοδεσπότης, εἰς τὸν μισθωτὸν, μισθοδότης, εἰς τὸν σήμερον ἀρχόμενον, ἢ δικαζόμενον, νά ἐκλεχθῆ αὐριον ἀρχῶν ἢ δικαστῆς, καὶ ἀπλῶς εἰς καθένα, νά μεταβάλλῃ εἰς τὸ κάλλιον διὰ τῆς ἐργατικῆς καὶ σώφρονος διαγωγῆς τὴν παροῦσάν του κατάστασιν, ἢ τίς ἔχει δίκαιον νά μεμφθῆ τοὺς νόμους διὰ τοιαύτην ἀεικίνητον καὶ κοινὴν ἀνισότητα; αὕτη ἡ κοινότης τὸν καταστένει μ' ὅλους ἴσον, καὶ τὸν κάμνει ἀληθῶς πολίτην¹. Τοιαύτην ἰσότητα, ὅστις δὲν ἐπιθυμεῖ, εἶναι ἀνδράπαδον· ὅστις πλειότεραν αὐτῆς ἐπιθυμεῖ, ἔξω τῆς ἀνοήτου ἐπιθυμίας τῶν ἀδυνάτων, ζητεῖ νά φέρῃ τὴν ἀναρχίαν καὶ τῆς ἀναρχίας τὴν ἀκόλουθον τυραννίαν εἰς τὴν πατρίδα του.

Τὴν ἐξήγησιν τῆς πολιτικῆς καὶ νομίμου ταύτης ἰσότητος ἔκριν' ἀναγκαίαν διὰ τὰς συκοφαντίας τῶν ὀλιγαρχικῶν. Καὶ σήμερον, καθὼς καὶ πάλαι, ὅτινα γνωρίσωσι διδύσκαιον ἰσωνομίας, τὸν συγκαταριθμοῦν μὲ τοὺς ἀποστέλους τῆς ἀναρχίας. Οἱ παλαιὸι ὀλιγάρχοι ἐσύγγεναν τοὺς φιλοπάτριδας δημαγωγοὺς μὲ τοὺς ὀχλαγωγοὺς καὶ δημοκράτους· εἰς τοὺς σημερινούς ὀλιγαρχικούς τῆς φωτι-

1. « Πολίτης δὲ ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς. — Πολίτης δὲ κοινῆ μὲν ὁ μετέχων τοῦ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι. . . κατὰ δὲ τὴν ἀρίστην [πολιτείαν] ὁ δυνάμενος ἢ καὶ προαιρούμενος ἀρχεσθαι καὶ ἀρχεῖν πρὸς τὸν βίον τὸν κατ' ἀρετὴν. » Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Γ, α', 4 καὶ ζ', 13.

σμένης Ευρώπης συρμός (mode) έγινε να τούς ονομάζωσιν Ιακωβίνους¹. Ἐτίνα σκοπὸν ἔχουν οἱ ἀναίσχυντοι οὗτοι συκοφάνται; Νὰ κατασιγάσωσι καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας τὰς φωνάς, καὶ νὰ περιορίσωσι τὴν ἀνεσιν καὶ ἀπόλαυσιν ὅλων τῶν ἀγαθῶν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας εἰς ὀλίγους τινάς, ἀφίνοντες εἰς τοὺς ἐπιλοίπους τὴν καθμερινὴν τῶν εἰλώτων θλίψιν καὶ κακουχίαν².

Ἄν τοὺς πιστεύσης ὁμῶς, σκοπὸν ἔχουν νὰ φυλάξωσι τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τὴν διδασκαλίαν, ἡ ὅποια, κατ' αὐτοὺς, εἶναι φθορὰ καὶ διαστρυφή τῶν χρηστῶν ἡθῶν, εἶναι ἐκανάστασις κατὰ τῶν νομίμων ἡγεμόνων, κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Οἱ συκοφάνται τοῦ Σωκράτους ἐφώνηζαν, ὅτι ὁ Σωκράτης φθείρει τοὺς νέους, πολεμεῖ τὴν θρησκείαν³. Αἱ κραυγαὶ τῶν συκοφαντῶν τοῦ Χριστοῦ ἦσαν, ὅτι διαστρέφει τὸ ἔθνος μὲ τὰς διδασκαλίας του, ἀνασεῖει τὸν λαὸν, καὶ τὸν ἐμποδίζει νὰ δίδῃ φόρους εἰς τὸν Καίσαρα⁴. Τοιαῦτα ἐφώνηζαν οἱ παλαιοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Παλαιστίνης συκοφάνται.

1. Ιακωβίη, ἀπὸ τὴν περιβόητον ἀλλοσηγορικὴν ἐταιρίαν τῶν ἐπονομασθέντων Ἰακωβίνων.

2. « Οὐ γὰρ ἔνα ἄλλοις ἀνεσις, ὑμῶν δὲ θλίψις· ἀλλ' ἐξ ἰσότητος, ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα· ἔνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ἕπως γένηται ἰσότης. » Πρὸς Κορινθ. Β, γ', 13 14.

3. Ξενοφ. Ἀπολογ. Σωκράτ. § 10. Πλάτων. Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 24.

4. « Τοῦτου εὖρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ κολούοντα Καίσαρι φόρους δίδουσι . . . ὅτι ἀνασεῖει τὸν λαὸν διδάσκων καθ' ἑλπίς τῆς Ἰουδαίας. » Λουκ. κγ', 2-5.

Εἶναι σημειώσεως ἄξιον ὅτι δὲν διαφέρουν ἀπ' ἐκείνους οὐδὲ τῶν σημερινῶν συκοφαντῶν αἱ φωναί. Κατ' αὐτοὺς, ἡ φιλοσοφία ὄχι μόνον ἐσάλευσε τὴν θρησκείαν καὶ τὴν εἰς τοὺς ἡγεμόνας χρεωστούμενην ὑποταγὴν, ἀλλ' ἐφθείρε καὶ τὴν σημερινὴν ὅλην νεότητα· ὅλη ἔχει χρεῖαν νέας ἀγωγῆς καὶ ἀναμορφώσεως, τὴν ὅποιαν διδάσκουν ἀναβλαστήσαντες ἀπὸ καταργηθέντα μοναστήρια νέοι ἀπόστολοι. Τὰ παλαιὰ χρηστὰ ἥθη, ἡ προγονικὴ θρησκεία, δὲν σώζονται πλέον παρὰ εἰς ὀλίγους τινάς γέροντας, φυγάδας πρῶτον τῆς πατρίδος, καὶ σήμερον ἐπιστρέφοντας εἰς τὴν πατρίδα, νὰ ἐγκεντρίσωσι τὰ χρηστὰ τῶν ἡθῶν εἰς τὴν ἀγριέλαιον νεότητα¹.

Ἐτί ἐλπίζουν; τί προσμένουν ἀπὸ τὰ παραχρῆμα κινήματα καὶ τὰς θορυβώδεις τῶν ταύτας κραυγὰς; Ἐνὰ καταρθώσωσιν, ὅτι δὲν ἐδυνήθησαν οἱ Ἄνυτοι καὶ οἱ Μέλιτοι τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ Γραμματεῖς τῆς Ἰουδαίας; Ἡ φιλοσοφία μετὰ πολλοὺς διωγμοὺς, ἀνέλαμψε πολὺ δυνατωτέρα τῆς προτέρας. Οἱ Φαρισαῖοι ἐκίνησαν πάντα

1. Τεσσαράκοντα σχεδὸν ἔτη ἐπέρχον ἀπὸ κατοικῶ τὴν Γαλλίαν. Διαρτύρομαι τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν! ἔταν παρὰ ἄλλω τοὺς σημερινούς νέους μὲ τοὺς ὁπίους ἐγνώρισα καταρχάς, πληροφροῦμαι ἐπιπλέον πόσον ἐπιβρῶν ἔχει εἰς τὰ ἥθη τὸ εἶδος τῆς πολιτείας. Ἐκείνων ὁ χαρακτήρ ἦτον ἐσεπιτοπολὺ ἡ ματαιοσπουδία (frivolité)· διότι ἐκυβερνώοντο ἀπὸ ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Μὴν ὄντες πολῖται, ἀκαλοῦθως οὐδ' εἰς ἔργα πολίτου εἶχαν νὰ ἀσχολῶνται· εἶον, διὰ νὰ θεραπεύσωσι τὴν ἀργίαν των, ἐκαταγίνοντο εἰς τὰ μάταια. Ἐξεναντίας, οἱ σημερινοὶ νέοι, βλέποντες ἔμπροσθέν των ἀνοικτὴν εἰς ἔλους ὅλων τῶν πολιτικῶν ὑπουργημάτων τὴν εἴσοδον, ἐξανάγκης ἀσχολοῦνται εἰς τὰ δυνάμενα νὰ τοὺς καταστήσωσιν ἀξίους αὐτῶν.

λίθον νὰ ἐμποδίσωσι τὴν νέαν θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἡ θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ ἐκηρύχθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ νέοι Φαρισαῖοι πολεμοῦντες τὴν ὁποίαν, μὲ θέλησιν καὶ προστασίαν τῶν ἡγεμόνων, πολλὰ ἔθνη ἐπιθυμοῦν νὰ εἰσαῶξωσιν εἰς τὰς πολιτείας των εὐνομίαν, πολεμοῦν ἐντῶμα καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θρησκείαν· ἐπειδὴ καὶ τῶν δύο τὸ σωτηριωδέστατον παράγγελμα εἶναι ἡ ἰσονομία.

Μὲ τιαύτας μωρὰς ἐλπίδας δὲν ἦτον ὀλότελα μωρὸν νὰ βόσκωνται οἱ παλαιοὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας ἐχθροί. Πολεμοῦντες δύο νεογέννητα καλὰ, ἤλπιζαν νὰ τὰ βρεφοκτονήσωσιν εὐκόλως. Ἀλλὰ σήμερον ὑπερβαίνει καὶ αὐτὴν τὴν μωρίαν ὁ τιοῦτος πόλεμος, ἀφοῦ καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας αἱ διδάχαι κηρύσσονται εἰς σχεδὸν ὅλον τὸν κόσμον μὲ τὴν μεγαλόφωνον σάλπιγγα τῆς τυπογραφίας. Τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα διασπείρονται καθημέραν διὰ τῶν ἀλληπαλλήλων ἐκδόσεων· τὸ Εὐαγγέλιον, τοῦ ὁποίου τὴν ἀνάγνωσιν δὲν ἐσυγχώρει εἰς τὸν λαὸν ἡ δυτικὴ ἐκκλησία, σήμερον μεταφρασμένον εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, διαμοιράζεται δωρεὰν εἰς τοὺς λαοὺς ἀπ' αὐτοὺς τῶν λαῶν τοὺς ἡγεμόνας. Ἡ κοινωνία ὅλων τῶν φιλοσόφων δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς (πρᾶγμα εἰς τοὺς παλαιούς ἀδύνατον) εὐκολύνθη τόσον, ὥστε συλλογίζονται, γράφουν, ἐκδίδουν τὰ αὐτὰ, χωρὶς νὰ λαλῶσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, χωρὶς νὰ συγκατοικῶσι τὸν αὐτὸν τόπον. Δικαιοσύνην, εὐνομίαν, εἰρήνην παραγγέλλουν ὅλοι συμφώνως· καὶ λαοὶ καὶ βασιλεῖς ἐκατάλαβαν, ὅτι χωρὶς αὐτὰς δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ εὐδαιμονήσωσι.

Ἐλπίση καταισχύνη, φίλοι ὁμογενεῖς, μέλλει νὰ κα-

λύψη τὰ πρόσωπά μας, ἂν ἡμεῖς μόνοι οἱ ἀπόγονοι τῶν πρώτων διδασκάλων τῆς ἰσονομίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὴν δεκάτην ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, καὶ μετὰ τόσους θριάμβους κατὰ τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἰσχύσωμεν νὰ συγκροτήσωμεν πολιτείαν ἰσόνομον! Τοιαύτης πολιτείας παράδειγμα, ἔχομεν τοὺς Ἀγγλαμερικανούς, καὶ τοιαύτην πολιτείαν ἐδείξετε ὅτι ἐπιθυμεῖτε ὅλοι διὰ τοῦ ἐκδοθέντος Προσωρινοῦ πολιτεύματος. Πείνετε λοιπὸν ἀμετακίνητοι εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ πληρώσετε τὴν δικαίαν σας ἐπιθυμίαν. Μόνη ἡ πλήρωσις αὐτῆς ἔχει νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὅστις ζητήσῃ νὰ σᾶς μετατρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, ἂν ᾖ ἐκ τῶν ὁμογενῶν, κολάσετέ τον κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν πέμτον καὶ τὸ ὀγδοηκοστὸν ἄρθρον τοῦ Προσωρινοῦ πολιτεύματος, τὰ ὅποια ἐπιβάλλουν ποινὴν δικαίαν εἰς τὸν, ὅστις τολμήσῃ νὰ καταργήσῃ τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν τοῦ ἔθνους. Εἶναι καθαρὰ ἀλαζονεία ἢ καύχησις, ὅτι ἔχετε πολιτικὴν ὑπαρξίν, ἂν δὲν ἔχετε τὴν ἐξουσίαν νὰ συντάξετε ὅπως θέλετε τὴν πολιτείαν σας. Ἄν ᾖναι ἀλλογενῆς, αὐτὰ πάλιν δείξεται εἰς αὐτὸν τὰ δύο ἄρθρα, πρόσεπιλέγοντες, ὅτι μόνοι σεῖς, ἀποκτήσαντες μὲ τὸ αἷμά σας πολιτείαν αὐτόνομον, μόνοι καὶ ἔχετε τὸ ἀναπαλλοτρίωτον δίκαιον νὰ τὴν ὀργανίσετε ὡς σας συμφέρει.

Δὲν λέγω, ὅτι πρέπει νὰ ἀποβάλλετε πᾶσαν συμβουλήν ἀλλογενῶν, καὶ μάλιστα ὅσων ἕως τώρα ἀπελαύσετε τὴν φιλάνθρωπον βοήθειαν, καὶ τῶν ὅσοι μελετοῦν νὰ σᾶς

βοηθήσωσιν ἔξεναντίας ἔλεγα, καὶ πάλιν λέγω, ὅτι ἡ συμβουλή εἶναι ἀναγκαία. Ἀλλὰ πρέπει πρῶτον νὰ ζητηθῇ ἀπὸ σαῶς ἔπειτα νὰ ἦναι ἀληθῶς συμβουλή, καὶ ὄχι προσταγή, οὐδὲ συνθήκη διὰ μέλλουσιν βοήθειαν τοιαύτη, ὅποια νὰ μεταμορφώσῃ τοὺς νόμους μας, ἢ νὰ βλάβῃ τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν τῆς Ἑλλάδος, ἢ καὶ νὰ κολοβώσῃ τὴν φυσικὴν αὐτῆς ὁλοκληρίαν.

Ἀσυγχώρητος ἀχαριστία βέβαια θέλ' εἶσθαι, ἂν δὲν φανῶμεν εὐγνώμονες καὶ πρόθυμοι νὰ ἀντευεργετήσωμεν, ὅσον δυνάμεθα, τοὺς εὐεργέτας μας¹. ἀλλὰ δὲν εἶναι χρεῖα διὰ τοῦτο νὰ ἀλλάξωμεν τὸ σύστημα τῆς πολιτείας μας ἢ νὰ κολοβώσωμεν τὴν Ἑλλάδα, προδίδοντες ἀδίκως πόλιν ἢ νῆσον ὁμογενῶν εἰς ἀμοιβὴν τῆς παρὰ τῶν ἀλλογενῶν

1. Μιτὰξὺ τῶν εὐεργετῶν τούτων, τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ νὰ ἐνομιμάσῃ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ πικρηγορικῶς πρῶτους τοὺς Γερμανοὺς. Αὐτεῖ πρῶτοι, πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ἔτρεξαν νὰ σβέσωσι τὴν ἀναφθεῖσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πυρκαϊάν. Τὴν αὐτὴν εὐεργεσίαν ἔδειξαν καὶ οἱ Ἑλλουήτιοι, καὶ οἱ ὀλλανδοὶ, καὶ οἱ γενναῖοι Γάλλοι. Τούτων ὁ ἐνδοξὸς τυπογράφος Φιρμῖνος Διδάτος πέμπει δωρεὰν εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς ζητηθέντας ἀπὸ τὸν φίλον Πολυχρονιάδην τυπογραφικοὺς χαρακτηρῆς. Εἰς τούτους εὐρέθησαν καὶ γυναῖκες, αἱ ὅποιαι, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀοράτως εὐεργετοῦντος Θεοῦ, ἀνηργέτησαν τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς νὰ φανερωθῶσιν ἀκόρη οὐδ' εἰς τὸν ὑποῖον ἠξίωσαν νὰ κἀμωσι τῆς εὐεργεσίας τῶν ὄργανον. Τελευταῖοι τρέχουν σήμερον, « περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἡ ὥραν » εἰς βοήθειάν μας καὶ οἱ φιλελεύθεροι Ἀγγλοὶ. Μὴν ἀμφισβῆλωσιν, ὅτι μέλλομεν νὰ φανῶμεν καὶ εἰς αὐτοὺς εὐγνώμονες ἴσα καὶ εἰς τοὺς « περὶ τὴν πρώτην » διότι ἀπ' αὐτοὺς, ὡς ἀρχηγέτας καὶ δημοσιογούς ἐλευθερίας, ἐλπίζομεν νὰ βοηθηθῶσιν οἱ Ἕλληνας, διὰ μόνον τὴν ἀγάπην τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔχει διὰ κἀνὸν ἄλλο τέλος ἀνάξιον τῆς γενναιότητος τῶν Ἀγγλῶν.

βοηθείας, ὅταν ἔχωμεν ἄλλα μέσα νὰ τοὺς ἀνταμεψώμεν.¹ Καὶ διὰ ποῖον δίκαιον τὸν πρέπει νὰ ὀνομασθῇ εὐεργέτης, ὅστις δὲν σὲ βοηθεῖ νὰ φυλάξῃς τὴν ζωὴν, παρὰ μὲ συνθήκην νὰ σοῦ ἀποκόψῃ πρῶτον χωρὶς ἀνάγκην ἓν ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἢ νὰ προσκολληθῇ εἰς αὐτὸ κἀνὸν ἔμπλαστρον φαρμακερὸν, ὡς ἤθελ' εἶσθαι, παραδείγματος χάριν, τὸ ἔμπλαστρον τῶν τίτλων, τῶν παρασῆμων καὶ αὐτῆς τῆς κατὰ διαδοχὴν εὐγενείας;

Ἀλλὰ διὰ νὰ φυλαχθῆτε τοὺς κακεργέτας εὐεργέτας (ἐὰν κατὰ δυστυχίαν ἀναφανῶσι τινὲς τοιοῦτοι), πολὺ πρότερον χρεωστεῖτε νὰ φυλάσσεσθε, μὴ βλαστήσῃ μεταξὺ σας κἀμμία πικρὰ ρίζα φιλαρχίας, ἥτις εὐκόλα θέλει θουσιάσειν μέρος τῆς Ἑλλάδος (ἂν δὲν δυνηθῇ ὅλην) εἰς τοὺς ξένους, διὰ νὰ δεσπόζῃ τὸ ἐπίλοιπον ἀταράχως. Βλέπετε πόσον κίνδυνον ἤθελαν τρέξειν οἱ ὁμογενεῖς μας Κρήτες, ἂν δὲν ἀνεκάλυπταν τοὺς δόλους τοῦ κακοπολίτου Ἀφενδούλου τῶν¹. Δὲν γεννᾷ μόνον ἡ Κρήτη Ἀφενδούλας. Ἀφενδούλαι φυτρώνουν παντοῦ καὶ πάντοτε, ὅταν οἱ πολῖται δὲν ἐπαγρυπνώσιν εἰς τὰ κινήματα τῶν ἐκλεγομένων εἰς πολιτικὰ ὑπουργήματα, ἢ μᾶλλον ὅταν, πρὶν τοὺς ἐκλέξωσιν, ἢ ἐμπιστευθῶσιν εἰς αὐτοὺς πράξεις πολιτικῆς, δὲν ἐξετάζωσιν ἀκριβῶς τὴν περασμένην αὐτῶν διαγωγὴν. Ὅστις πρὸ τῆς ἐκλογῆς ἦτο κακοφημισμένος ἄνθρωπος, δὲν γίνεται πάραυτα μετὰ τὴν ἐκλογὴν τίμιος καὶ φιλόπατρις. Ὅστις

1. Ἀπέκλεισαν ἀπὸ τὴν πολιτείαν οἱ φρόνημοι Κρήτες τὸν ἀνάξιον τοῦτον πολίτην, Ἀφενδούλην, διὰ δημοσίου ἀποκηρύξεως, ὑπογραμμένης ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ δικαιοκτῆρας, καὶ δημοσιευμένης τὴν 15 Νοεμβρίου, 1892.

ἐδούλευε χθές τὸν Μαρμωνᾶν, δὲν ἐμπορεῖ νὰ δουλεύῃ σήμερον ἀπροσδοκῆτως τὸν Χριστόν. Χρειαζέται μετανοίας καὶ δοκιμασίας καιρός. Δίδετε λοιπὸν καιρὸν μετανοίας καὶ δοκιμάζετε τοὺς τουούτους πρὶν τοὺς ψηφίζετε εἰς πολιτικὰ ἐπαγγέλματα. Τοῦτο εἶναι τὸ μόνον μέσον νὰ πολεμῆτε τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἰσονομίας μὲ τῆς ψήφου τὸ εἰρηνικὸν ὄπλον, πρὶν αὐτοὶ ζωσθῶσι τῆς δεσποτίας τὸν σίδηρον.

Φίλοι ὁμογενεῖς, ἐνδεχόμενον τινὰς ἀπὸ σᾶς νὰ σκανδαλίσωσιν ὅσα καὶ ἄλλοτε εἶπα καὶ τώρα ἐτόλμησα νὰ εἶπω, ὡς αὐστηρότερα παρὰ τὸ χρεωστούμενον εἰς ὅλους σας σέβας. Μὴ με καταδικάσετε πρὶν ἀκούσετε τὴν τελευταίαν μου ἀπολογία. Δὲν εἶμαι φιλαίτιος οὐδὲ φιλοκατήγορος· καὶ ἂν ἐδιψοῦσα τοιαύτην ἀδικίαν, ἤθελ' εἶσθαι μωρία νὰ κατηγορῶ τὸ γένος μου¹. Ὁμογενής, ὁμῆθησκος, ὁμοήθης σας εἶμαι κ' ἐγὼ· ἡ καταισχύνη σας εἶναι καταισχύνη τοῦ προσώπου μου, καὶ ἰπαρὰ τὴν τιμὴν σας ἄλλην τιμὴν εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, πόθεν ἔχω νὰ ἐλπίσω; Συγχωρήσετε λοιπὸν εἰς τὴν ἡλικίαν μου τὴν φανέρωσιν ὅχι νέων πραγμάτων, ἀλλ' ὅσα πολλοὶ ἀπὸ σᾶς καὶ γνωρίζετε καὶ θρηνεῖτε, καὶ νὰ διορθώσετε προθυμείσθε².

1. « Δέδοικα γὰρ μὴ, διὰ τὸ πολλάκις ἐπιτιμᾶν, δεξῶ τιτὶ προαιρεῖσθαι τῆς πόλεως κατηγορεῖν . . . νῦν δὲ πρὸς ὑμᾶς ποιῶμαι τοὺς λόγους, οὐ διαβάλλειν πρὸς ἑτέρους ἐπιθυμῶν, ἀλλὰ βουλόμενος τὴν εἰρήνην βεβαίως καὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἄλλους ἀγαγεῖν » Ἰσοκράτ. Συμμαχ. § 24, σελ. 172.

2. Ἰδ. ἀνωτέρω (σελ. 25, σημ. 1) τοῦ χρηστοῦ Κωνσταντῆ τὴν ἐξομολόγησιν.

Ὅλους σᾶς ἀγαπῶ, ὅλους σᾶς τιμῶ· ἀλλὰ καὶ ὅλους, ὡς ἀνθρώπους ὁμοιοπαθεῖς μου σᾶς κρίνω καὶ σᾶς ὑποπτεύομαι. Ἐξουσίαν εἰς κανένα δὲν ἔλαβα, οὐδ' ἐπεθύμησα νὰ λάβω ποτέ· ἀλλὰ διστάζω, ἂν, χειροτονημένος εἰς κάμμιαν ἀπ' αὐτὰς, εἶχα καὶ φρένας ἱκανὰς νὰ τὴν μεταχειρισθῶ χωρὶς νὰ βλάψω τὴν πατρίδα μου. Ὁ σφοδρότατος ὄλων τῶν πειρασμῶν εἶναι ὁ πειρασμὸς τῆς ἐξουσίας, ἢ μᾶλλον εἶναι αὐτὸς ὁ διάβολος· ὅστις δὲν σε λέγει, « Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, ἂν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι » ὡς ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Χριστόν, ἀλλ' ὄλον τὸ ἐναντίον, Κἀμε πρῶτον νὰ σε προσκυνήσωσιν ὀλίγοι τινὲς ἡλίθιοι, καὶ ἄφες με νὰ ἐνεργήσω ἐγὼ τὰ ἐπίλοιπα. Ὀλίγους ἐξουσιασὰς εὔρηκα εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀκόμη ὀλιγωτέρους ἐγνώρισα ἐξ ἰδίας μου πείρας, οἱ ὅποιοι δὲν ἐμετάβαλαν τὴν ἐξουσίαν εἰς κατεξουσίαν· ὅθεν ἐγεννήθη καὶ ἐπιστεῦθη ὡς ἀλήθεια ἡ γνωστὴ εἰς ὅλους παροιμία, « Ἄρχῆ ἀνδρα δείκνυσι. »

Ἄν ἀπιστῆ κανεὶς εἰς τοῦτο, ὡς ἀπαριθμήσῃ ὅσας ἡ φύσις ἢ ἡ τύχη ἔδωκ' εἰς αὐτὸν μικρὰς οἰκιακὰς ἐξουσίας, ὅποιαι εἶναι τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν γυναῖκα, τοῦ πατρὸς εἰς τὰ τέκνα, τοῦ οἰκοδεσπότη εἰς τοὺς ὑπηρέτας, ἔπειτα ὡς καταβῆ εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του, καὶ ὡς ἐρωτήσῃ τὴν συνείδησιν· ὡς τὴν ἐρωτήσῃ ὅπως εἰλικρινῶς, ὡς διψασμένος ν' ἀκούσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἂν ἐφύλαξεν ὅσα διδάσκει ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ παραγγέλλει ἡ θρησκεία πρὸς τὴν γυναῖκα¹,

1. « Οἱ ἄνδρες ὁμοίως, συνοικεῖντες κατὰ γνώσιν, ὡς ἀσθενεστέροι » « σκεύει τῷ γυναικεῖο ἀπονέμοντες τιμὴν. » Πέτρ. Α, γ', 2.

πρὸς τὰ τέκνα¹, πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ² καθήκοντα. ἂν εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς σχέσεις δὲν ἐξεπήδησε πολλάκις τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης τὰ ὅρια. Τῆς ἐξουσίας ἴδιον εἶναι νὰ ἐξαπλώνεται ἕωσοῦ δὲν εὕρῃσκει ἐμπόδια. Αὐτὴ ὁμοιάζει (ὡς ἔλεγ' ἕνας ἀπὸ τοὺς χρηστοὺς πολίτας τῶν Ἀθηνῶν) τὰς πόρναις, εἰς τῶν ὁποίων τὰ βρόχια ὅστις ἐμπλεχθῆ, παραφρονεῖ καὶ παραφέρεται ὡς μεθυ-
σμένο ε.

Ἀλλ' ἐὰν αἱ οἰκιακαὶ μικραὶ αὐταὶ ἐξουσίαι ᾖναι τόσο ἐπικίνδυναι, πῶς πρέπει νὰ κρίνωμεν (ἔρωτῶ σας) τὰς μεγαλητέρας καὶ πολιτικὰς ἐξουσίας, ὅπου ὁ ἐξουσιάζων αἰσθάνεται σφοδρτέρους πειρασμοὺς νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς δυναστείαν· ἔχει καὶ ποινὰς νὰ κολάσῃ τοὺς καταφρονοῦντας αὐτὴν, καὶ ἀμειβᾶς ν' ἀγοράσῃ κόλακας καὶ συνεργοὺς τῆς ἐξουσίας του. Περικυκλωμένος ἀπὸ πολλὰ δορυφόρα ἀνδράποδα, ἔτοιμα νὰ τὸν δώσωσι τίτλους ὑπερόγκους, ἔτοιμα νὰ παραβάλλωσι καὶ τοὺς ἀλόγους του λόγους μὲ τῶν σοφῶν τὰ ἀποφθέγματα, καὶ τὰς πλέον εὐτελεῖς του πράξεις μὲ τοῦ Ἡρακλέους τοὺς

ἄθλους, οὐδ' ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἂν ὑποτεθῆ, δύναται ν' ἀντισταθῆ εἰς τόσους πειρασμοὺς.

Τῆς χωρὶς ἐξάίρεσιν κατεχούσης ὅλων ἡμῶν τὰς ψυχὰς φιλαρχίας, ἄλλη προφύλαξις δὲν εἶναι παρὰ νὰ ἐπαγρυπνῶμεν ὅλοι πρῶτον εἰς τὰς ἰδίας, ἔπειτα καὶ εἰς τῶν συμπολιτῶν ἕνας τοῦ ἄλλου τὰς πράξεις· νὰ προσέχωμεν καὶ ὅταν ἡμεῖς ἐξουσιάζωμεν, ὅτι παλαίωμεν μὲ μέγαν πειρασμὸν τὴν ἐξουσίαν, καὶ ὅταν εἰς ἄλλους τὴν δίδωμεν μὲ τὰς ψήφους μας, ὅτι ἐκλέγωμεν παλαιστήν, ὅστις ἂν δὲν παλαίσῃ γενναίως τὸν πειρασμὸν, μέλλει νὰ παλαίῃ καθημέραν τὴν πατρίδα του.

Ἐἶπα (1), πῶσον πρέπει νὰ προσέχετε, ὅταν δίδετε ψήφους εἰς ἐκλογὴν τῶν πολιτῶν, ὅσους διαρίζετε νὰ σᾶς κυβερνῶσιν, ἢ νὰ ἐνεργῶσι· κἀνὲν ἄλλο τῆς πολιτικῆς ὑπόφορημα. Ἐδῶ προσθέτω, ὅτι καὶ χρεωστεῖτε καὶ τοὺς ἐκλέγοντας καὶ τοὺς ἐκλεγομένους νὰ ὑρκίζετε εἰς τὸν Θεόν, ὅτι ἡ ἐκλογή των ἔγινεν ἀπροσωπώληπτος, μόνον ἔχουσα σκοπὸν τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος.

Αἱ ψηφοφορικαὶ τῶν προγόνων μας ἐγένοντο μὲ ὄρκιον ἐπὶ τῷ βωμῷ τοῦ Διὸς, καὶ ἀπὸ τὸν βωμὸν ἐλάμβανον τὰς ψήφους, (2) διὰ νὰ ἐκλέξωσι τοὺς μέλλοντας νὰ κυβερνῶσι τὰ κοινά. Κατὰ δυστυχίαν ὁμοῦ δὲν ἐφύλαξαν μέχρι τέλους τὴν πίστιν τοῦ ὄρκου, ἀλλ' ἐκατήντησαν

1. «Οἱ πατέρες μὴ παραρρίξτε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νομοθεσίᾳ κυρίου.» Πρὸς Ἐφεσ. ε', 4.

2. «Οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχετε, «εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς.» Πρὸς Κολοσ. δ', 1.

3. «Οὐ γὰρ ᾔδεσαν τὴν ἐξουσίαν, ἧς πάντες εὐχονται τυχεῖν, ὡς αὐτὸν εἶναι τὴν φύσιν ὁμοίαν ἔχει τὰς ἐπιτάξεις, τὰς ἐργὰς μὲν ἑαυτῶν «ποιούσας, τοὺς δὲ χρωμένους ἀπολλυούσας.» Ἰσοκράτ. Συμμοσίου. § 33, σελ. 179.

(1) Ἐνωτέρ. σελ. μὴ.

(2) «Ταῦτα ἀπὸ τοῦ βωμοῦ κέρουσα [ἢ βουλή] τὴν ψῆφον ἐπραξε, «καὶ οὐδεμίαν ψῆφον ἠνέχθη τῷ μαρτῷ τούτῳ.» Δημοσθέν. Περὶ στεφάνου. σελ. 271. Ἴδε καὶ Πλάτων. Νόμ. ε', σελ. 753, καὶ ἰδ', σελ. 948.

ἕως νὰ ἐμπιστεύωνται τὴν τύχην τῆς πατρίδος, εἰς αὐτοὺς τοὺς προδότας τῆς πατρίδος (1). ὅθεν ἀπέλαβαν ὅτινα πρέπει νὰ προσμένωσι μισθὸν οἱ παραβαίνοντες τὸν ὄρκον, ἄστις, κατὰ τὸν χρησμὸν, δὲν ἀργεῖ νὰ κολάσῃ τοὺς ἐπιόρκους,

εἰσὸς πᾶσαν

Συμμάρψας ὀλέση γενεὴν καὶ οἶκον ἅπαντα (2).

ἔχασαν καὶ αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν, καὶ διαβαίνοντες κατὰ διάδοχὴν ἀπὸ βασιλεῖς εἰς Ἀυτοκράτορας, ἄλλους ἄλλων πλέον αὐτογνώμονας, καὶ πλέον μωροὺς, ἔφθασαν νὰ ὑποπέσωσιν εἰς ζυγὸν τυράννου, παρὰ τὸν ὁποῖον μωρότερος καὶ θηριωδέστερος τύραννος ἄλλος οὔτ' ἐγεννήθη, οὔτε δύναται νὰ γεννηθῇ ποτέ.

Ἐπιθυμεῖτε, φίλοι ὁμογενεῖς, ν' ἀποφύγετε ὅλα τοῦτα τὰ καταβαρύνοντα τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνοήτων κακά; λάβετε μαθήματα, τὰ περασμένα τοῦ γένους παθήματα. Καθεῖς ἀπὸ σᾶς, ὅταν κρατῇ ψῆφον, διὰ νὰ ἐκλέξῃ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας τοῦ κἀνένα εἰς ἀξιωμα, ἅς φαντάζεται, ὅτι αὐτὸς ὁ θεὸς ἀοράτως τοῦ βάλλει τὴν ψῆφον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τὸν βλέπει ἄνωθεν, πῶς μέλλει νὰ τὴν

(1) «Τοιοῦτοις συμβούλοις χρῶμεθα, ὃν οὐκ ἔστιν ἄστις οὐκ ἂν καταφρονήσειεν, καὶ τοὺς αὐτοὺς τούτους κυρίως τῶν κοινῶν ἀπάντων καθίσταμεν, οἷς οὐδεὶς ἂν τῶν ἰδίων οὐδὲν ἐπιτρέψει. Τὸ δὲ πάντων σχετικιώτατον· εὖς γὰρ ὁμολογήσαμεν ἂν πονηροτάτους εἶναι τῶν πολιτῶν, τούτους πιστοτάτους φύλακας ἡγεύμεθα τῆς πολιτείας εἶναι.» Ἰσοκράτ. Συμμαχικ. § 17, σελ. 169.

(2) Παρ. Ἱεροδ. 5, 86. Παράβαλε καὶ τὰ ἀνωτέρ. σελ. 203.

μεταχειρισθῇ· ν' ἀποκλείσῃ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν τυραννίαν, ἢ νὰ προσφέρῃ τὴν πατρίδα του, ὡς μητροκτόνος, σφάγιον εἰς τοὺς τυράννους.

Εἰς τὴν νεοκατάστατόν μας πολιτείαν, ἀδύνατον νὰ φανῶσιν αἱ πρῶται, αἱ δεύτεραι, ἴσως καὶ αἱ τρίται ἐκλογαὶ κατὰ πάντα ἀναμάρτητοι, καὶ μάλιστα μετὰ μακρὰν τυραννίαν, ἥτις δὲν μᾶς ἐσυγχώρησεν οὔτ' ἐκυτοὺς οὔτ' ἄλλους νὰ γνωρίζωμεν. Ἀφίνοντες ὅμως εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον νὰ μᾶς κάμῃ σοφωτέρους, ἅς προσέχωμεν κἂν ὡς τόσον νὰ μὴν ἀμαρτάνωμεν πλὴν ἀγνοίας ἀμαρτήματα.

Ὅταν ἔχη τις χρεῖαν οἰκίας, μεταξὺ δύο οἰκοδόμων δὲν ἐκλέγει βέβαια τὸν φίλον του, ἀλλ' ὅτινα τῶν δύο νομίζει τεχνικώτερον· ὅταν διὰ τὴν υἰείαν του ἀναγκάζεται νὰ καλέσῃ ἰατρὸν μεταξὺ δύο ἰατρῶν, δὲν καλεῖ βέβαια τὸν φίλον, ἢ ἂν οὔτω τύχη, καὶ ἀδελφὸν του, ἀλλὰ τὸν φαινόμενον ἐμπειρότερον τῆς τέχνης, καὶ οὔτω καλεῖται διὰ τὰς λοιπὰς βιωτικὰς του χρεῖας. Ἄν ἀπατηθῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν δι' ἀγνοίαν, ἔχει κἂν ἀπολογίαν τῆς ἀπάτης τὴν ἀγνοίαν. Ἄν ἀπατηθῇ διὰ φιλίαν, γίνετ' ἐνταυτῷ καὶ μωρὸς καὶ ἀδίκος· μωρὸς, διότι βάλλει εἰς κίνδυνον καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὴν ζωὴν του· ἀδίκος, διότι χαρίζει εἰς τὸν κακὸν τεχνίτην, ὅτι χρεωττεῖται εἰς τὸν καλόν. Ὅπως ἂν ᾔηται, ἡ βλάβη λογίζεται μικρά, ὡς ἐνὸς ἀνθρώπου μόνου βλάβη. Ἀλλ' ὅτινα διορίζει ἡ πατρίς εἰς τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς ἐκλογῆς, ἂν χαρίξῃ τὴν ψῆφόν του εἰς τὴν φιλίαν, ἀδικεῖ προφανῶς τὴν πατρίδα· ἐὰν δὲ καὶ τὴν πωλῇ διὰ χρήματα, ἢ ὠφελειῶν ἄλλων ἐλπίζομένην ἀπόλαυσιν, ἢ ἀδικία λαμβάνει μορφήν καὶ πρόσωπον ἀναι-

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

σχύντου προδοσίας, αξίας να κολασθῆ κυστηρότατα ἀπὸ τοὺς νόμους (1).

Τέλος, ὅλοι χρεωστεῖτε νὰ προσέχετε εἰς τὴν φυλακὴν τῶν νόμων, καὶ εἰς νὰ μὴν ὑποφέρῃ ὄχι μόνον τὰς εἰς ἑαυτὸν, ἀλλὰ μηδὲ τὰς εἰς ἄλλους γινομένας ἀδικίας, ὅλοι νὰ τὰς φοβῆσθε ὡς πυρκαϊάν, μέλλουσαν νὰ σᾶς καταφλέξῃ ὅλους, ἂν δὲν τρέξῃτε εἰς τὴν σβέσιν αὐτῆς. Τὸ πολιτικὸν σύνταγμα ἐδόθη παρακαταθήκη εἰς τὴν ἀγρυπνίαν τῶν πατέρων, τῶν μητέρων, εἰς τὴν ἀγάπην τῶν νέων, καὶ εἰς τὴν ἀνδρίαν ὅλων τῶν πολιτῶν (2)· ὡς εἰς παρακαταθήκης φύλαξιν λοιπὸν χρεωστεῖτε ὅλοι νὰ κρατῆτε ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ἄν κοιμηθῆτε πρὸς ὀλίγον, κινδυνεύετε νὰ χάσετε καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ὅλα τῆς ἐλευθερίας τὰ καλὰ· ἂν ἀγρυπνήτε, ἡ ἐλευθερία μέλει

(1) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκόλαζαν τὴν δαιροδοκίαν μὲ θάνατον, ἢ χρηματικὴν ζημίαν δεκαπλάσιαν τῆς ποσότητος τῶν δώρων. (Ἴδε Δεῖναρχ. Κατὰ Δημοσθέν. σελ. 44 καὶ Κατὰ Ἀριστογείτον. σελ. 86.) Οἱ Ἀγγλοαμερικανοὶ τὴν κολάζουσι μὲ τὴν ἀπέλασιν ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δίκαια καὶ τοῦ διδόντος καὶ τοῦ λαμβάνοντος. Τῶν Ἀγγλῶν οἱ νόμοι ἐπιβάλλουσι καὶ χρηματικὴν ζημίαν 500 στερλίων (αρχαῖον φρ. 12,000). Ἴδε Blackstone, comment. sur les lois angl. tom. I. pag. 333.

(2) Ἡ πρώτη τῆς Γαλλίας Συντακτικὴ ἐπιλευσίς ἐλεγεν εἰς τὸν ἐπίλογον τοῦ χάρτου, ὅτι παρέδιδεν ὡς παρακαταθήκην τὸ πολιτικὸν σύνταγμα, à la vigilance des pères de famille, aux épouses et aux mères, à l'affection des jeunes citoyens, au courage de tous les Français. Voy. Lanjuinais, consitut. de la nat. franç. tom. II. pag. 209. Εἰς τὸν Συντακτικὸν χάρτην τῶν Ἀγγλῶν, κυρωθέντα ἀπὸ Ἐδουάρδου τὸν πρῶτον πρὸς τὰ τέλη τῆς δεκάτης τρίτης ἐκατονταετηρίδος, ὁρίσθη καὶ ἀφορισμὸς κατὰ τῶν ἀποσδήπουσι παραβανόντων τὸν χάρτην, Blackstone, Hist. tom. I. pag. 222.

νὰ σᾶς χορτάσῃ μὲ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνόμου πολιτείας, καὶ νὰ σᾶς προετοιμάσῃ καὶ εἰς ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων τὴν ἀπόλαυσιν προσμένετε ἀπὸ τὸ ἐν οὐρανοῖς πολίτευμα. « Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, » ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.»

Ἐν Παρισίοις 3: Μαΐου 1823.

Μετὰ τὴν τελείωσιν τῶν Προλεγομένων μανθάνω σήμερον (12 Ἰουνίου) τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν, ὅτι τῆς Ἑλλάδος αἱ διχόνοιαι, περὶ τῶν ὁποίων ἔκαμα τόσον μακροὺς λόγους, ἔπαυσαν. Εἴθε μὴ μεταγεννηθῶσι πλέον

Ὡς ἔρις ἐκ τε θεῶν, ἐκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο!

ἢ ἂν ἦναι τοῦτ' ἀδύνατον, νὰ μετοικήσωσι καὶ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ βουλευτήρια εἰς τῶν Μουσουλμάνων τὰ μωρὰ Διεξάνια! Ὅ,τι μάλιστα μ' εὐφρανεν ἀπὸ τὰ ἀγγελώμενα, εἶναι ἡ Διακήρυξις τῆς ἐθνικῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων συνελεύσεως· ἐκ τῆς ὁποίας φαίνεται, ὅτι οἱ Γραικοὶ ὄχι μόνον ἀπέβραξαν τὸν ζυγὸν τῶν τυράννων, ἀλλ' ἀπεφάσισαν ἀμεταθέτως νὰ μείνωσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἔθνος χωριστὸν καὶ ἀνεξάρτητον, μὴν ὑποβάλλοντες τὸν αὐχένα εἰς κανέν' ἄλλον ζυγὸν παρὰ τὸν ζυγὸν τῶν ἰδίων νόμων. Ἐκαὶ πῶς ἦτο δυνατόν ν' ἀποφασίσωσιν ἄλλο τι παρὰ τοῦτο, χωρὶς νὰ καταισχύνωσι τὰ κατὰ τῶν τυράννων τρόπαια; ἢ ποῖαν ἄλλην ἀμοιβὴν αὐτῶν ἀξιοτέραν παρὰ τὴν αὐτονομίαν εἶχαν νὰ προσμένωσι;

Παρὰ τὴν Διακήρυξιν ἱστορεῖ ἡ ἀγγελία καὶ τὴν εἰς-

οδον εἰς τὴν Τρίπολιν (Τριπολιτζᾶν) τῶν μελῶν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως μὲ τὸν ἀξιὸν αὐτῆς πρόεδρον, Πέτρον (1) Μιαυρομηχάλην, κατὰ τὴν 19 Ἀπριλίου (παλ.). Ὁ λαὸς συναθροισμένος ὑπὲρ πᾶς δέκα χιλιάδας τοὺς ὑπεδέχθη ἀγαλλόμενος καὶ φωνάζων, Ζήτω ὁ Αὐθέντης μας! Ζήτω ὁ ἑλευθερωτῆς τῆς πατρίδος μας! Ζήτω ἡ διοίκησίς μας! Τῆς ἀνευφημίας ταύτης ὄμως τὸ Αὐθέντης εἶναι ἀναμφιβύλως γραφικὸν σφάλμα (2) τοῦ ἀντιγράφαντος τὴν ἀγγελίαν, ὅστις ἐξ ἀπροσεξίας εἰς τόπον τοῦ Ζήτω ὁ πρόεδρος μας! ἔβαλε τὸ Ζήτω ὁ Αὐθέντης μας! Παρόμοιον ἴσως εἶναι καὶ τὸ Ζήτω ὁ ἑλευθερωτῆς μας ἀντὶ τοῦ Ζήτω ἡ ἑλευθερία! Πῶς ἦτο δυνατός νὰ ἐκφωνηθῇ τοιαύτη ἀνευφημία ἀπὸ στόμα δέκα χιλιάδων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς κοινοὺς ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἀγῶνάς των, ἂν ἕως τότε δὲν τὸ ἤξευραν, ὅτι δὲν ἔχουν πλέον ἄλλον αὐθέντην παρὰ τὸν νόμον; ἢ, ἂν ἐξεφωνήθη ἀπὸ πέντε ἢ καὶ δέκα μωροὺς (καὶ δέκα μωροὶ μεταξὺ δέκα χιλιάδων λαοῦ δὲν εἶναι βέβαια πολλοί), πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ὑποφέρῃ ὁ φιλελεύθερος καὶ φρόνιμος πρόεδρος τοιαύτην

(1) Πέτρον τὸν ὀνομάζω, καὶ Πέτρος τὸν παρακαλῶ νὰ ὀνομάζεται εἰς τὸ ἔξῃς, καὶ ἔχι Πετρομπέης. Οἱ Μπέδες, οἱ Μπεϊζαντίδες, οἱ Τσελεπίδες, καὶ ἄλλῃς ἕσα ἐπίθετα ἔχουν μορφήν τουργικὴν, στέπαι νὰ ἀφελῶσιν εἰς τοὺς Τούρκους. Ὅχι μόνον ἀσχημίζει τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, τὸν Πέτρον, ἢ τρισυάριθμος λέξις Μπέης, ἀλλὰ βλάπτει τρόπον τινὰ καὶ τὸ χρεωατούμενον εἰς τὸν κερυκαίου τὴν Ἀποστολίον μας σέβας.

(2) Καθὼς καὶ κατωτέρω εἰς τὴν αὐτὴν ἀγγελίαν τῆ, Γνωμικὰ τῶν βασιλείων, ἀντὶ τοῦ, Νομικά.

βλασφημίαν, ἥτις τὸν συγχέει μὲ τὸν δεσπότην τοῦ Βυζαντίου. Ἐκεῖ μόνον καὶ εἰς τὸ Μιάρηκον εὐρίσκονται ἄνθρωποι Αὐθένται· εἰς τὴν Ἑλλάδα σήμερον τὸ μόνον ἔντιμον ὄνομα εἶναι ὁ Πολίτης.

Εἰς τὸν σεβάσμιόν μας Πρόεδρον καὶ πολίτην, Πέτρον, καὶ τοὺς ἀξιούς του συνέδρους, ἔχει τὴν ὄραν ταύτην ὅλη ἡ Ἑλλάς ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς, προσμένουσα ἀπὸ τὴν φιλογενῆ των φρόνησιν, ὅσα ἢ προτέρα διοικήσεις ἐπεθύμει μὲν ἀλλ' ἐμποδίσθη ἀπὸ τὰς περιστάσεις, καὶ ἀπὸ τὴν πολυπληθίαν τῶν λειτουργῶν νὰ πράξῃ.

Πρῶτον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διορίσωσι καὶ νὰ διατάξωσι τοὺς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀγωνιστὰς τῆς ἐλευθερίας εἰς τρόπον τοιοῦτον καὶ ἀριθμὸν τοσοῦτον, ὥστε νὰ σηκώσωσιν ἀπὸ τὸν τύραννον πᾶσαν ἐλπίδα νὰ μᾶς ὑποβάλῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν ζυγόν.

Δεύτερον, ὅχι ὀλιγώτερον ἀναγκαῖον, νὰ φροντίσωσι τὸ γρηγορώτερον τὴν χρηστὴν ἀνατροφήν τῶν νέων, καὶ τὴν κοινὴν παιδείαν τοῦ γένους, προσκαλοῦντες ἀπανταχόθεν τοὺς ἀξιούς νὰ παιδεύσωσι τὸ γένος, διορίζοντες σχολεῖα, συναθροίζοντες βιβλία, κοινοποιῶντες καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μικροτάτας κώμας καὶ χωρία τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου, τὴν γνῶσιν τῶν ἀναγκαίων κοινῶν γραμμῶν, διὰ νὰ μὴ ματαιωθῶσιν οἱ ἡρωϊκοὶ κατὰ τοῦ τυράννου μας ἀγῶνες. Τί μας ὠφελεῖ ἡ πτώσις του, ἂν δὲν φροντίσωμεν ν' ἀποπλύνωμεν καὶ τὸν βόρβορον τῆς ἀδικίας μὲ τὸν ὅποιον μᾶς κατεμάλυνεν ὅλους, βόρβορον τὸν ὅποιον μέλλει νὰ παχύνῃ πλειότερον ἢ χωρὶς παιδείαν ἐλευθερία; Δὲν εἶναι μόνον

τύραννοι οἱ Τούρκοι ἐνόσω τὸ ἔθνος μένει ἀπαιδευτον, ἀνδράποδα ἐξανάγκης ἔχει νὰ γεννᾷ, ἐπίβουλα τῆς περιουσίας, τῆς τιμῆς καὶ τῆς ζωῆς τῶν ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων ἀδελφῶν (1), ἐωσοῦ νὰ εὔρωσι καὶ κανέν' ἀγοραστὴν, νὰ πωλήσωσ' εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἰδίαν καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν. Ἔπειτα, ἵδεν εἶν' ἐντροπὴ εἰς κυβέρνησιν ἔθνους ἐλευθέρου δημοσίαν, νὰ μὴ φροντίσῃ δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἐφρόντισαν, ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀκόρη ἀναστενάζοντες οἱ Χίοι διὰ μίαν πόλιν, τὴν δυστυχεστάτην αὐτῶν πατρίδα, σταλίσαντες αὐτὴν μὲ γυμνάσιον ἐπιστημῶν, μὲ σοφοὺς διδασκάλους (2), μὲ τυπογραφίαν λαμπρὰν καὶ βιβλιοθήκην πλουσίαν;

Τρίτον, τὸ ἀναγκαιότατον, ἐπειδὴ χωρὶς τοῦτο δὲν ἔμποροῦν νὰ κατορθωθῶσι τὰ λοιπὰ, εἶναι ἡ ἀκριβεστάτη

(1). Παράδειγμα ἔτι ἐνεπλήθησαν κατὰ τῶν ὁμογενῶν, εἰς τὴν πύρριν ἀπεροδύκωτον ἐξοδὸν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἡελοπόννησον. Πολλοὶ εἶς αὐτὸν φεύγοντες πρὸς τὰ παροβλάστια, διὰ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς νήσους, ἔπεσαν εἰς χεῖρας ληστῶν χριστιανῶν, ἀπὸ τοὺς ἐπεισοὺς ἐγυμνόθησαν ὅσα λαΐφανα μικρὰ τῆς περιουσίας των ἔφεραν, ἐδάρησαν, ἐπακουχθήσαν ὡς νὰ ἦσαν ἀλλογενεῖς πολέμοι. Ταῦτα, ἤθει' αὐτῶν τις, ἐκουσῆσαν διὰ τὴν τότε δεινὴν τῶν πραγμάτων ταραχὴν, οὐδὲ θέλου' συγγνωσκῶν εἰς τὸ ἔθνος ἀπὸ τοὺς νόμους τοιαῦτ' ἀνομήματα. Ἄλλ' οἱ νόμοι γίνονται ἀράχαι θράσματα, ὅταν δὲν ᾖσι συμπληγμένοι μὲ ἤθη ἐμμερομένη ἀπὸ τὴν κοινὴν παιδείαν.

(2) Εἶς ἐκ τούτων ἦσαν ὁ Παρίσιος, καὶ μετὰ τὴν κατὰλυσιν τοῦ γυμνασίου, πάλιν εἶς ἐκ τῶν ἀγωνισαμένων ὑπὲρ ἐλευθερίας μὲ τὰ ὅπλα τοῦ λόγου οὗτος, ὁ πρῶτος. Εἶς τὴν Ἡελοπόννησον εὐμενοῦμενοι, ὑπεσχέθη νὰ ἀναδιδῶσιν τὸν ὀργανισμὸν ἑθνικῆς σχολῆς, νὰ συνάξῃ διδασκάλους καὶ συγκαταστήσῃ ἀρχομάνους εἰς μίαν τὴν πρὸς ζωὴν ἀναγκασίαν καὶ μίαν αὐτῆς ἦσαν ἑκατὸς νὰ ἐπιπέσῃ τοιαύτων ὑπέσχεσιν, ἐν ἡ τότε

οἰκονομία τῶν δημοσίων χρημάτων. Τὸ Νομοτελεστικὸν συνέδριον χρεωστεῖ ὅχι μόνον νὰ τὰ ἐμπισταύεται εἰς ἀνθρώπους δοκιμασμένους τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν δαπάνην αὐτῶν, καὶ νὰ ἀπαιτῇ ἀδυσωπήτως λογαριασμὸν, μέχρις ὀβολοῦ, ἀπὸ τοὺς οἰκονομοῦντας αὐτά. Τὰ δημόσια χρήματα, ὡς καὶ τὸ νομὰ των τὸ σημαίνει, συναθροίζονται ἀπὸ τοὺς ἰδρωτὰς τοῦ δήμου, καὶ εἰς μόνην τὴν ὠφελειαν τοῦ δήμου πρέπει νὰ δαπανῶνται ὅτι παρὰ τοῦτο ἐξοδευθῇ, ἢ κλέπτεται ἀπὸ πλεονέκτην οἰκονόμον, ἢ ἀσωτεύεται εἰς μὴ ἀναγκαῖα μηδὲ χρήσιμα πράγματα. Ἡ ἀσωτία ἐνὸς μερικοῦ ἀνθρώπου ἔνα μόνον ἄνθρωπον ἀφανίζει· ἀλλ' ἡ ἀσωτία τοῦ πολιτεύματος φθείρει τὰ ἤθη ὅλων τῶν πολιτῶν, ἐπειδὴ συγκαλεῖ πανταχόθεν τοὺς ἀργούς, ὡς μίας εἰς ἔτοιμον μέλι, τοὺς κόπους τῶν ἐργαζομένων. Τοιαύτης ἀσωτίας παράδειγμα ἐσημείωσ' ἀνωτέρω (1) τῶν ὀκτὼ Λειτουργῶν τὸν ἀριθμὸν, παραβάλλον αὐτοὺς μὲ τοὺς ἑξ Ἐκτάτους τοῦ δεσπόζοντος τριακῶσια τριάκοντα τρία ἑκατομμύρια δούλων Αὐτοκράτορος τῆς Κίνας. Εἰς τὴν ἐρημωμένην Ἑλλάδα, ἣτις ἔχει πλειοτέραν χρεῖαν ἐργωγῶν παρὰ λειτουργῶν, καὶ τέσσαρες μόνον ἦσαν ἑκατοὶ (2), τῶν ὁποίων

κυβέρνησις δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ ἄλλας μερίμνας νὰ βοηθῆται τὸν ἑλθόν του. Ὅτι δὲν ἔγινε τότε, χρεωστεῖ νὰ τὸ πράξῃ ἡ παρούσα κυβέρνησις· ἢ προσκαλέσῃ αὐτὸν, ἢ ἄλλον ἑταῖόν του, καὶ ὡς παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν φροντίδα τῆς κοινῆς παιδείας.

(1) Σελ. 86', σημ. 1.

(2) Ἡ Βαυκρία (Βανιόρο) ἔχει μόνους τρεῖς, ἡ Βιρτεμβουργία, πέντε, ἡ Γαλλία, ἑξ· εἰς ἡμᾶς ἦτο φυλαγμένη ἡ δόξα νὰ ἔχωμεν ὀκτὼ Κο-

εἰς ὁ παρὰ τοὺς ἄλλους ἀναγκαιότερος εἰς τὴν παροῦσαν
μας κκτώσταςιν ἔπρεπε νὰ διορισθῇ, Λειτουργὸς τῆς
δημοσίου παιδείας (1). Ἄν λογαριάσωμεν, ὅτι οἱ ἄκτώ
μας λειτουργοὶ, ἢ Κόλαοι, χρειάζονται ἄλλους τόσους
Ἰποκόλαους, καὶ οὗτοι πάλιν πολλοὺς ἄλλους ὑποδε-
εστέρους δορυφόρους ἢ Κολατσκοὺς, δὲν μένει πλέον
εἰς τὴν Κυβέρνησιν οὔτ' ὄρεξις, οὔτε μέσα χρηματικά, νὰ
μεριμνήσῃ τὰ ἀληθῶς εἰς τὸ ἔθνος συμφέροντα. Εἰς τοι-
αύτην πραγμάτων κατάστασιν, τὸ Ἄρχεῖον μεταβάλλεται
εἰς πολυτελῆ τροάπεζαν, καὶ συγκαλεῖ μετὰ ὑψηλοῦ
κηρύγματος ὅλους τοὺς ἀνοήτους τοῦ ἔθνους· «Ὅς ἐστὶν
» ἄφρων ἐκκλινάτω πρὸς με· καὶ τοῖς ἐνδεέσι φρενῶν
» εἶπεν, ἔλθετε, φάγετε τῶν ἐμῶν ἄρτων, καὶ πίετε οἶνον

λάου· ἔρεινε πλέον νὰ τοὺς ἐκονομάσωμεν καὶ Ἐξοχωτάτους ἢ
Ἐκλαμ. προτάτους· τοῦτο θέλ' εἶσθαι ἐτι ἐνδοξότερον. Ἄλλ' ὁ ἄκτω-
δικὸς οὗτος ἀριθμὸς δὲν ἵπενεχθη ἀπ' αὐτὴν τὴν περασμένην Κυβέρ-
νησιν, συγκροτημένην ἀπὸ φρονίμους ἄνδρας· πιθανὸν ὅτι ἐσυναρπάσθη-
σαν ἀπὸ σπευδαρχιδῶν συμβουλῆς.

(1) Ministre de l'instruction publique καὶ οὗτος ἐφορᾷ ἐνταυτῇ
καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ὥστε δὲν ἔχομεν πλέον χρεῖαν
οὗτα τοῦ ἰδίως λεγομένου Λειτουργοῦ τοῦ δικαίου, οὔτε τοῦ
Λειτουργοῦ τῆς θρησκείας, τῶν διορισθέντων εἰς τὸ Προσω-
ρινὸν Πολίτευμα. Ἡὼς παραγγίλει νὰ ἀνκρίφονται τῶν Χρι-
στιανῶν τὰ τέσσα ἢ θρησκεία· «Ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ κυρίου.»
(Πρὸς Ἐφ. τ. ς', 4.) Ἡεῖαν ὀνομάζει παιδείαν κυρίου· «Παιδείαν τὴν
» ἐν δικαιοσύνῃ.» (Πρὸς Τιμόθ. Β, γ', 16.) Τὴν αὐτὴν ἄρα βάζει
ἔχουν, καὶ τὸ αὐτὸ μάθημα παραδίδουν, ἢ παιδεία τῆς θρησκείας, καὶ
ἢ παιδεία πάσης εὐνομούμενης πολιτείας, τὴν δικαιοσύνην· καὶ χωρὶς
αὐτῆς, ψεύδεται ὅστις καυχᾶται ὅτι εἶναι ἢ καλὸς χριστιανός, ἢ καλὸς
πολίτης.

ὄν κεκέρακα ὑμῖν, » ὄχι διὰ νὰ τοὺς σωφρονίσῃ, ὡς ἔλε-
γεν ἢ σοφία τοῦ θεοῦ, (1) ἀλλὰ νὰ τοὺς μεθύσῃ, νὰ τοὺς
φθείρῃ, νὰ τοὺς καταστήσῃ ἐχθροὺς τῆς ἰσότητος καὶ
τῆς ἐλευθερίας·

Τούτων καὶ πολλῶν ἄλλων τοιούτων τὴν διόρθωσιν
ἐλπίζομεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν Νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν,
ὅν ἐπιθυμῇ νὰ φυλάξῃ τὴν αὐτονομίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ γέ-
νους, ὡς ὑπόσχεται εἰς τὴν ἐξῆς αὐτῆς διακήρυξιν.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ

ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ.

« Τρίτον ἤδη χρόνον διαρκεῖ ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἐθνι-
κὸς τῶν Ἑλλήνων πόλεμος, καὶ ὁ Τύραννος οὔτε κατὰ γῆν
οὔτε κατὰ θάλασσαν ἠὲδοκίμησεν. Ἐν ᾧ δὲ αἱ τυραννο-
κτόνοι χεῖρες τῶν Ἑλλήνων ἔπεμψαν μυριάδας Τούρκων
εἰς τὸν ἄδην, καὶ φρούρια ἀπέκτησαν, καὶ τὴν ἐπικρά-
τειαν ἐξησφάλισαν, ὁ δὲ κρότος τῶν ἡμετέρων ὄπλων
ἀντηχήσας διετάραξε τὸ Βυζάντιον, εὐτύχησε τὸ ἔθνος
νὰ διακηρύξῃ ἐν Ἐπιδαύρῳ κατὰ πρῶτον, ὡς ἔθνος, τὴν
ἀνεξαρτησίαν του, νὰ νομοθετήσῃ, καὶ ἐθνικὴν νὰ κατα-
στήσῃ Διοίκησιν. Ἰῶδη δὲ μετὰ δέκα ἕξ μῆνας δευτέραν
νὰ συγκροτήσῃ ἐν Ἄστρει συνέλευσιν, ἢ ὁποῖα ἀφ' οὗ ἐπεξ-

(1) Παροιμ. θ', 4.

εργάσθη καὶ ἐπεδιόρθωσεν ἀναλόγως τοὺς καθεστῶτας νόμους, διέταξε πολλὰ τῶν γενικῶν τοῦ ἔθνους συμφερόντων, ἀφ' οὗ ἐμελέτησε τὰ περὶ τοῦ ὑποθετικοῦ λογαριασμοῦ, ἐνησχολήθη εἰς τὰ τῶν ἀναλόγων ἐθνικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος καὶ θαλάσσης, ἀφ' οὗ ἐπροσδιώρισεν τὴν ἀρχὴν ἢ δευτέρᾳ περιόδῳ τῆς διοικήσεως, κατὰ τὸν εὐτυχῶς ἐπικρατοῦντα νόμον τῆς Ἐπιδαύρου· δὲν μένει ἄλλο, πρὶν διαλυθῆ ἢ συνέλευσις, ἀφίνουσα τὴν Διοίκησιν τὴν ἐκπληροῦν τὰ μεγάλα αὐτῆς χρεῖα, δὲν μένει, εἰ μὴ τὴν διακηρύξῃ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου νομίμως φέρει τὴν πληρεξουσιότητα, καὶ κηρύττει σήμερον κατ' ἐπανάληψιν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν τῶν Ἑλλήνων ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν, διὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ὁποίας ἔχουσε τὸ ἔθνος καὶ χύνει αἵματα παταμῆδόν μὲ ἀμετάθετον ἀπόρασιν, ὅλοι, ὅλοι οἱ Ἕλληνας, ἢ τὴν ἐπαναλάβωμεν αὐτὴν κατὰ τὰ ἀπαρχαῖα δικαιώματά μας ἀπὸ τὸν ἄρπαγα αὐτῆς Σουλτάνου, καὶ τὴν ἀνεξαρτηθῶμεν ἐντελῶς ἔθνος χωριστόν, αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον ἀναγνωριζόμενοι, διὰ τὴν δόξαν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων, ἢ μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας ὅλοι, ὅλοι οἱ Ἕλληνας τὴν καταβῶμεν εἰς τοὺς τάφους, ἀλλὰ Χριστιανοὶ καὶ ἐλεύθεροι, καθὼς ἀνήκει εἰς ἀνθρώπους προσκυθούντας τὴν ἀπολύτως ἀτίμητα ἀγαθὰ, ὅτι λογῆς εἶναι ἢ πολιτικὴ ὑπαρξίς καὶ ἀνεξαρτησία, ἀγαθὰ, τὰ ὅποια δὲν γνωρίζουν ἐκ φήμης, ἀλλ' ἔχοντες τὰ ὑστερήθησαν, καὶ ἀνήκει εἰς ἀνθρώπους κατοικοῦντας γῆν Ἡρωϊκὴν, ὅπου ὅλα, ἐνθουμίζονται τὴν προγονικὴν εὐκλείαν καὶ τῆς προγονικῆς ἀρετῆς, ἐμψυχώ-

νοῦσι μεγάλως ζωογονοῦντα, καὶ τέλος καθὼς ἀνήκει εἰς ἀνθρώπους, πατρίαν ἔχοντας, τὸν βάρβαρον τὴν καταπολεμῶσι, καὶ τὴν πατρίδα τὴν ἀπελευθερώσωσι.»

Ἐν Ἀτταρῆ 13 Ἀπριλίου, 1823.

Ὁ πρῶτος τῆς Ἑθνικῆς
συνελεύσεως

Π. ΜΑΥΡΟΜΗΧΑΛΗΣ.

Αἱ ἐξῆς εἶναι τῶν ἀνωτέρω (σελ. νη) ὀνομασθέντων δύο στρατηγῶν ἐπιστολαί· τῆς δευτέρας ἢ βαρβαρογραφία ἐφυλάχθη ἀπαράλλακτος.

« Δυνάμει τῆς δωθείσης μοι ἐξουσίας παρὰ τοῦ πληρεξουσίου τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου Δημητρίου Ὑψηλάντου, διορίζω καὶ ἀποκαθιστῶ ἐρήρους γενικοῦς τῆς Κοινοῦ τῆς νήσου Χίου, τὸν Κύριον Κουζῆν Βούρον, τὸν κύριον Παντελῆν Ζεζβουδάκη, τὸν κύριον Νικόλαον Φραγκόπουλον, τὸν κύριον Φραγκούλην Παλλάκην, τὸν κύριον Πολυχρόνην Διομαντάρην, καὶ τὸν κύριον Στέφανον Γιαννοῦτζην, διὰ τὴν ἐφορεύωσι, καὶ διοικῶσι τακτικῶς ὅλην τὴν πατρίδα ταύτην, θεωροῦντες τὰς κοινὰς ὑποθέσεις, καὶ διαφορὰς τῶν πατριωτῶν, κατὰ τοὺς νόμους, καὶ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὁμόνοιαν, εὐταξίαν, καὶ ἀσφάλειαν τῆς πατρίδος των. Διὰ δὲ τὴν σύστασιν, καὶ ἀδιάσειστον ἐπιμονὴν, καὶ στερέωσιν τῶν κοινοφελῶν ταύτων καλῶν, ὑποχρεοῦνται να ἀκολουθῶσιν ἀπαράβατως τὰς ὁποιασδήποτε κατὰ κειρὸς

διαταγὰς μου· Ὅθεν τοῖς ἐδόθη τὸ παρὸν ἡμέτερον ἐφορικὸν γράμμα εἰς ἐνδειξιν.»

Χίω, αὐκθ', Μαρτίου 16'

ἔτει 6' τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Ἀρχιστάτηγος τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων

ΛΟΓΟΘ. ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ.

Τιμιώτατοι Κύριοι ἔφοροι.

«Μιανθάνω ὅτι τινὲς ἐδῶ ἀπὸ τοῦς μεγάλους καὶ πλουσίους, ἢ μελετοῦν ἢ ἀποφασίζουσι διὰ νὰ φύγουν φαρμακικῶς· εἰς τὴν αἰτίαν νὰ ἀποδώσω αὐτοῦτον τὸ κίνημα, δὲν ἠξέυρω, πλὴν προλαμβάνω νὰ σᾶς εἶπω ὅτι ὅσον τάχιστα νὰ ἐμποδίσητε, ὅχι νὰ φύγουν ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ἐστοχάστηκαν, νὰ μεταβαλλοῦν καὶ νὰ μὴν μετ' εὐγῆ πλέον ἀπὸ τὸ στόμα των, διότι ἡ καλοσύνη μου φθάνει ἕως εἰς ἓνα βαθμὸν καὶ ἡμπορῶ πλέον καὶ ἐγὼ, ὅταν παρεργισθῶ, δι' ὅσον δύναμαι νὰ κάμω. ἰδοῦ σᾶς λέγω ἐν περιλήψει τὴν ἰδέαν μου, καὶ κρίνατε τὸ πρᾶγμα ἐμποδίσατε τοῦς τοιοῦτους στοχασμοὺς διὰ νὰ μὴν καταντᾷ τὸ πρᾶγμα ἄσχημα καὶ ὑγειένητε.»

19 Μαρτίου
ἀπόγευμα.

Ὁ ἀρχιστῆρ Χίου

ΧΑΤΖΗΠΑΤΩΝΗΣ.

Le 30 pluviöse an. 10.

Monsieur !

Je n'ai reçu qu'hier votre lettre datée du 10 de ce mois. Agréez tous mes remerciemens du présent que nous voulez bien me faire; je le dois sans doute en partie, à la bienveillance de Mr. Thurot qui se chargera de vous exprimer ma reconnaissance. Je ne puis qu'être infiniment flatté de voir mon nom passer, avec votre ouvrage, dans cette belle Grèce dont vous travaillez à réparer les ruines. J'ai vu avec plaisir, dans votre préface, que vous approuvez les transpositions que j'ai faites dans l'ordre des chapitres de mon original. J'ai reconnu aussi, dans le corps de l'ouvrage, que vous avez vous même suivi l'ordre que j'ai mis dans ma traduction; du reste, je ne suis pas en état d'apprécier le mérite littéraire de votre traduction, à raison du peu de connoissance que j'ai de votre langue; mais je ne puis douter qu'elle ne soit digne de l'original, d'après l'opinion généralement établie de vos talens.

Vous avez raison de dire que cet ouvrage a excité parmi nous le zèle des vrais philosophes, en même tems que la bile des fanatiques, et qu'il a répandu la philanthropie philosophique. C'étoit

véritablement le but des philosophes François au nombre desquels vous me faites l'honneur de me compter, et je vous donnerai une preuve particulière de ce fait, en vous disant que c'est M. de Malesherbes, cet homme aussi vertueux qu'éclairé, qui m'a remis lui même l'exemplaire qui lui avoit été adressé d'Italie, m'a engagé à le traduire, et m'a donné, comme magistrat de la librairie, la permission de le publier dans notre langue: ce qui souffroit quelque difficulté de la part de nos parlemens.

Vous n'éprouverez point, Monsieur, d'obstacles semblables dans le pays, où vous portez cette lumière nouvelle.

Je souhaite vivement que vous puissiez voir dans votre patrie, les heureux fruits de votre apostolat. Je serai glorieux de l'association, qui nous a unis dans cette bonne œuvre. Agréez les assurances de ma respectueuse considération. Rue d'Anjou, n° 971.

MORELLE'S.

Πρὸς τοὺς γονεῖς τῶν νηπίων τῆς Ἑλλάδος, ἐλευθέρων
καὶ δούλων, καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους αὐτῶν.

Ὁ ἀγαθὸς ἀδελφεός μου, Ἀθηνῶδιος, μετατόπισε τὰ ἄπαντα τὰ ἱερὰ ἔργα,
ἐκδοῦν τοῦ Σοφοῦ Καραΐ, ἀνεγκλιότατον βιβλίον εἰς τοὺς σπουδαιότες τῆς
Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀναλαμβάνει τοῦ πατρὸς μου.

Ἐγὼ, τὸν τέταρτον περιπατῶν χρόνον, διαρκεῖς τὸν Βασιλεῖαν μὲν
ἐξῆκα τοῦ ἰδίου χρόνου πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας παρ' ἑμὶ εἶναι ἕως εἰς τὴν
καθημερινότητα. Ἡ προσθήκη τῶν προλεγόμενων εἰς τὰ Πολιτικά τοῦ
Ἀριστοτέλους καὶ τὰ Ἠθικά ἢ ἀποκαθιστᾷ τὸ παρὸν σύγγραμμα ἀνεξαρτή-
του ὠφελείας! Διδάσκει τὴν καθαρωτέραν γλῶσσαν καὶ τὴν Σπανιωτέ-
ραν Ἠθικήν. Εὐγνωμοσύνη καὶ δι' αὐτὸ πρὸς τὸν Καλὸν μου Πατέρα!

18. Μουλίου: 1842: ἐν Ἀθήναις.

(1) βαπτισμένος

ΧΑΡΙΑΛΟΣ Η. ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΛΟΣ.

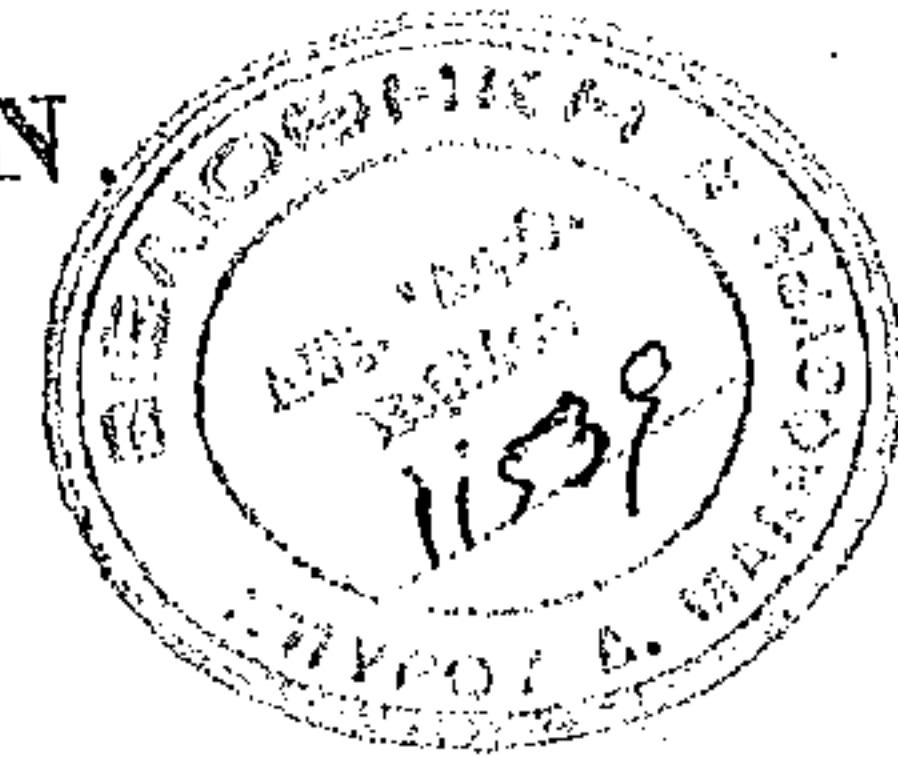
ΠΕΡΙ

ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ

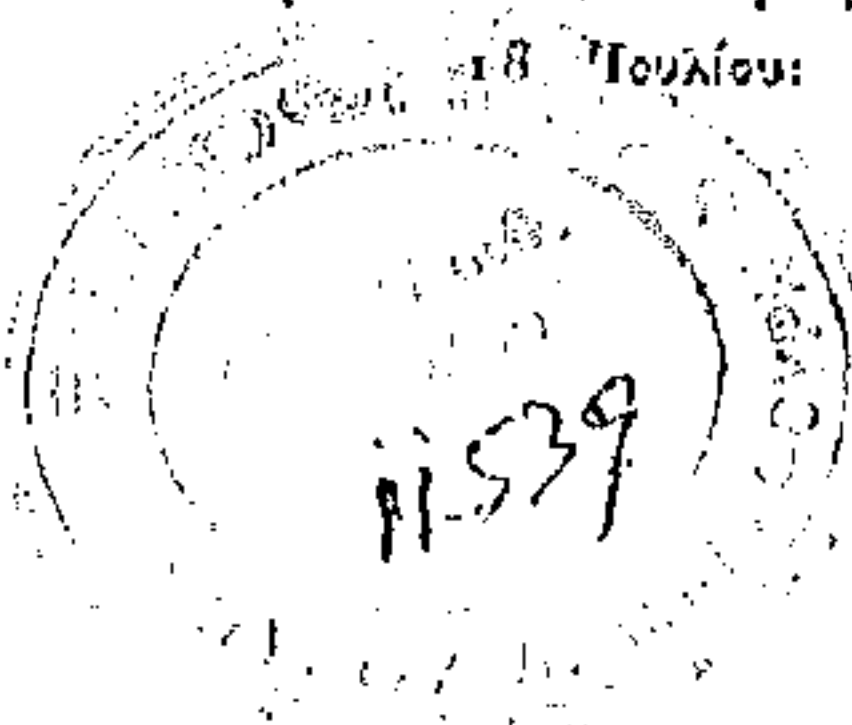
ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ

§ I.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Ἔργον τῶν ὀρθῶν νόμων εἶναι νὰ ὠφελῶσιν ὅλους ἐξί-
σου, ἐμποδίζοντες τὴν ὁποίαν ἐκ φύσεως ἔχει πᾶς ἕνας
προθυμίαν νὰ σφετερίζεται ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν
εὐτυχίαν, καὶ νὰ ἀφίνη εἰς τοὺς λοιποὺς ὅλην τὴν ἀδύ-
ναμίαν καὶ δυστυχίαν. Ἄλλ' ἀφίνου ὡσεπιτοπολὺ οἱ
ἄνθρωποι τὰς πλέον ἀξιολόγους δικταγὰς εἰς πρόσκαι-
ρον τινὰ φρόνησιν, ἢ εἰς τὴν διάκρισιν ἐκείνων, εἰς
ὅσους συμφέρει νὰ μάχωνται τοὺς προνοητικοὺς καὶ
σωτηριώδεις νόμους· οὐδὲ φροντίζουν νὰ διορθώσωσι τὰ
ἄτοπα ἀπὸ τὰ ὁποῖα βασανίζονται, πᾶρεξ ἀφοῦ δοκι-
μάσωσι μυρίας πολυχρονίους ἀπάτας εἰς αὐτὰ τὰ ἀναγ-
καιότερα πράγματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας. Τότε
μόνον, ἀφοῦ φθάσωσιν εἰς ἄκρον τὰ κακὰ, μὴ θυνά-
μενοι πλέον νὰ τὰ ὑποφέρωσιν, ἀνοίγουν τοὺς ὀφθαλμοὺς
εἰς τὰς ἐναργεστάτας ἀληθείας· αἱ ὁποῖαι, διότι εἶναι
ἀπλαῖ, φεύγουν τὴν κατάληψιν τῶν χυδαίων ἀνθρώπων,

ὅσοι μὴ συνειθισμένοι νὰ ἀναλύωσι τὰς ἐννοίας τῶν πραγμάτων, τὰς δέχονται ὀλομερῶς καὶ συγκεχυμένως, πλεον κατὰ παράδοσιν παρὰ μὲ ἐξέτασιν.

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἱστορίας θέλει μᾶς πληροφορήσειν, ὅτι οἱ νόμοι, μ' ὅλον ὅτι εἶναι, ἢ ἔπρεπε καὶ νὰ ᾔηται, ἔλευ θέρων ἀνθρώπων συνθήκαι, ἐχρημάτισαν τὸ πλεον ὄργανα τῶν παθῶν μερικῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐγεννήθησαν ἀπὸ αὐτόματον καὶ προσωρινὴν ἀνάγκην. Δὲν ὑπηγορεύθησαν ἀπὸ ἀπροσπαθῆ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐξεταστὴν, ὅστις ἤθελε θεωρήσειν καὶ ἀναφέρειν τὰς πράξεις τινὸς πλήθους ἀνθρώπων, ὡς εἰς κέντρον κοινόν, εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν, τὴν μεγίστην εὐδαιμονίαν διαμοιρασμένην εἰς ὅσον δυνατὸν πλειοτέρους ἀνθρώπους. Ὡς πῶσον εὐτυχῆ ᾔσαν τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἔθνη, ὅσα δὲν ἐπρόσμεναν τὴν βραδεῖαν τῶν ἀνθρωπίνων μεταβολῶν, καὶ τῶν διαφόρων περιστάσεων κίνησιν, νὰ τοὺς χειραγωγῆσῃ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καλοῦ, ἀλλ' ἐπετάχυναν μὲ τοὺς καλοὺς νόμους τὴν τοιαύτην μετάβασιν! Ἄξιος βέβαια τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος¹, ὅστις ἀπὸ τὸ σκοτεινὸν καὶ καταφρονημένον αὐτοῦ ταμεῖον ἐτόλμησε πρῶτος νὰ σκορπίσῃ εἰς τὸν γυθαῖον λαὸν τὰ πρὸ πολλοῦ ἄκαρπα τῶν ὠφελίμων ἀληθειῶν σπέρματα.

Ἐγνωρίσθησαν τέλος πάντων αἱ ἀληθιναὶ σχέσεις μεταξὺ Ἡγεμόνων καὶ ὑπηκόων, μεταξὺ ἔθνους καὶ ἔθνους, καὶ ἀνεψυχώθη ἡ ἐμπορία, ἀφοῦ διὰ τῆς τυπογραφίας

ἐδημοσιεύθησαν αἱ φιλοσοφικαὶ ἀληθείαι· καὶ ἀνήφθη μεταξὺ τῶν ἔθνων ὁ ἥσυχος πόλεμος τῆς βιομηχανίας, πόλεμος φιλανθρωπότατος καὶ ἄξιος λογικῶν ἀνθρώπων.

Ὅλα ταῦτα εἶναι καρποὶ τοῦ φωτισμένου τούτου αἰῶνος. Μ' ὅλον τοῦτο πολλὰ ὀλίγοι ἐξέτασαν καὶ κατεπολέμησαν τὴν σκληρότητα τῶν ποινῶν, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἐγκληματικῶν δικῶν. Καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς νομοθεσίας, ἂν καὶ τὸ κυριώτατον, ἔμεινε τὸ πλεον ἡμελημένον εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Πολλὰ ὀλίγοι, ἀνάβαινοντες εἰς ἀρχὰς καὶ κανόνας γενικοὺς, ἐζήτησαν νὰ ἐξαλείψωσι τὰ τόσων αἰῶνων συναθροισμένα σφάλματα, ἢ καὶ νὰ χαλινώσωσι μὲ τὴν δύναμιν τῶν γνωρισμένων ἀληθειῶν τὸν ἀχαλίνωτον δρόμον τῆς κακῶς ὀδηγουμένης ἐξουσίας, τῆς ὁποίας αἱ πράξεις, ἐπικρατοῦσαι μέχρι τοῦ νῦν, ἐχρημάτισαν τόσα παραδείγματα βαρβάρου καὶ ψυχρᾶς ἀπανθρωπίας. Οἱ στεναγμοὶ ὄμως τῶν ἀδυνάτων, ὅσοι θυσιάζονται εἰς τὴν ἀμαθίαν καὶ ἀσπλαγχνίαν τῶν δυνατῶν, τὰ βάρβαρα βασανιστήρια, πολυπλασιαζόμενα μὲ ἀνωφέλητον αὐστηρότητα δι' ἀδικήματα ἢ ἀναπόδεικτα, ἢ καὶ παντάπασιν ἀνυπόστατα, τῆς φυλακῆς ἢ φρικώδους κατὰστασις, τὴν ὁποίαν αὐξάνει ἔτι πλεον ἡ σκληροτάτη βάσανος τῶν δυστυχῶν, ἡ ἀδελότης τοῦ μέλλοντος· ὅλα ταῦτα, λέγω, ἔπρεπε νὰ ἐξυπνίσωσι τοὺς πολιτικοὺς φιλοσόφους, ὅσοι κυβερνοῦν τὰς ὑπολήψεις καὶ τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ἀείμνηστος Πρόεδρος Μοντεσκιὸς ἐλάλησεν, ἀλλ' ἐμπαρόδω, περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως· καὶ ἐπειδὴ μία καὶ ἀδιαίρετος εἶναι τῆς ἀληθείας ἡ ὁδός, ἠναγκάσθη κ' ἐγὼ

1. Νοεὶ τὸν περίφημον Ἰουσαῖν. Σημ. τοῦ Μιγαφρας. Γάλλου.

ν' ἀκολουθήσω τὰ φωτεινά τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός ἔχνη. Ἄλλ' ὅμως εὐκολα θέλουν διακρίνειν τὰ βήματά μου ἀπὸ τὰ ἰδικά του, ὅσοι ἐξεύρουν νὰ συλλογίζωνται, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ μόνους γράφω. Εὐτυχέστατον θέλω νομίσαι τὸν ἑαυτόν μου, ἂν, ὡς ἐκεῖνος, ἀξιωθῶ καὶ ἐγὼ νὰ λάβω τὰς μυστικὰς εὐχαριστίας τῶν ἀφανῶν καὶ ἡσυχῶν ὁπαδῶν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ ἂν ἐμπνεύσω εἰς αὐτοὺς τὴν ἡδυτάτην ἐμβρίμνησιν, μὲ τὴν ὁποίαν αἱ εὐαίσθητοι ψυχαὶ ἀντιλαλοῦν εἰς τὴν φωνὴν τῶν ὑπερασπιζομένων τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων συμφέροντα.

Διὰ νὰ λαλήσω μὲ τάξιν, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσω καὶ νὰ διακρίνω τῶν ἀδικημάτων τὰ διάφορα εἶδη, καὶ τὸν τρόπον τοῦ κολάζειν αὐτά· ἀλλ' ἡ τοικύτη λεπτομερὴς ἐκθεσις εἶναι καὶ ἄπειρος καὶ ἀηδὴς διὰ τὴν εὐμετάβλητον καὶ πολυποικίλον αὐτῶν φύσιν, ἣ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὰς διαφόρους περιστάσεις τῶν χρόνων καὶ τόπων. Ὅθεν ἀρκεῖ νὰ δείξω μόνως τὰς γενικωτέρας ἀρχάς, καὶ τὰ πλέον ὀλέθρια καὶ κοινότερα σφάλματα, διὰ νὰ ἐλευθερώσω ἐξίσου ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ ἐκείνους, ὅσοι κακῶς νοοῦντες τὸ φιλελεύθερον, σπουδάζουν νὰ φέρωσι τὴν ἀναρχίαν, καὶ ἐκείνους, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν καλογήρων τὴν μοναστικὴν εὐταξίαν.

Ἐποῖαι ποιναὶ ἀρμόζουσι εἰς τὰ ἀδικήματα;
Ἐἶναι ἄρα ποινὴ ἀληθῶς ὠφέλιμος καὶ ἀναγκαία ὁ θάνατος διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐταξίαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας; ἢ στρέβλωσις καὶ τὰ βασανιστήρια εἶσι τάχα δίκαια, καὶ τυχαῖνον τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον οἱ νό-

μοι στοχάζονται; Ἐἶναι ὁ πλέον ἀρμόδιος τρόπος τῆς ἐμποδίσεως τῶν ἀδικημάτων;
Ἐἰ αὐταὶ ποιναὶ εἶναι ἄρα ἐπίσης ὠφέλιμοι εἰς πάντα καιρὸν, καὶ ποῖα ἀποτελέσματα προξενοῦν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰ ἤθη; Ταῦτα τὰ προβλήματα πρέπει νὰ λυθῶσι μὲ τὴν γεωμετρικὴν ἐκείνην ἀκρίθειαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ οὔτε ἡ σκοτεινὴ τῶν σοφισμάτων καὶ ἀπαιτηλὴ εὐγλωττία, οὔτε ἡ δειλὴ καὶ ἀτολμὸς ἀμφιβολία. Εὐτυχῶς θέλω κριθῆν, καὶ ἂν ἄλλο προτέρημα δὲν ἔχω, ἂν παραστήσω πρῶτος εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ πλειοτέραν σαφήνειαν πράγματα, τὰ ὁποῖα ἄλλα ἔθνη ἐτύλησαν καὶ νὰ γράψωσι καὶ νὰ πράξωσιν. Ἄν ὅμως, ὑπερασπίζων τὰ ἀνθρώπινα δίκαια καὶ τὴν ἀκαταμάχητον ἀλήθειαν, συνεργήσω νὰ ἐλευθερώσω ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ τοὺς σπασμοὺς τοῦ θανάτου ἓν μόνον δυστυχὲς σπάγιον τῆς τυρανίας, ἢ τῆς ἐπίσης ὀλεθρίου ἀμαθίας, αἱ εὐλογίαι καὶ τὰ δάκρυα τῆς ὑπερβολικῆς χαρᾶς ἐνὸς μόνου ἀθῶου θέλουν εἶσθαι ἡ παρηγορία μου, καὶ ἂν ὅλος ὁ κόσμος ἐμελλε νὰ μὲ καταφρονήσῃ¹.

1. « Μετριοφρονεῖ παραπολὺ ὁ Βενκαρίας. Ἐγὼ δὲν γνωρίζω ἕνός ἢ χώραν, ὅπου ἐτέλεσε κίνεσις πρὸ τοῦ Βενκαρίου νὰ γράψῃ εἰς βοήθειαν τῶν κρινομένων ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ τὴν σκληρότητα τῶν δικαστηρίων. Οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν ἔγραψεν ἀκόμη τις περὶ τούτου, ἂν καὶ τὰ δικαστήρια τῆς κρινῶσι δικαιότερα τῶν ἄλλων.» Σημ. τοῦ BRISSET DE WAREVILLE.*

* Ὅταν ἔλεγε ταῦτα ὁ Βρισσότος, δὲν ἔσχεν ἀκόμη γνωστὰ τοῦ περιφήμου Βενθάρμου τὰ συγγράμματα. Ἐπισημ. τοῦ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΕΟΥ.

§ II.

ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΠΟΙΝΩΝ, ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΟΥ ΚΟΛΑΖΕΙΝ.

Κάμμίαν ωφέλειαν μόνιμον δὲν δύναται νὰ προξενήσῃ ἡ πολιτικὴ ἠθικὴ, ὅταν δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ ἀνεξάλειπτα τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήματα. Ὅσοι νόμοι μακρύνονται ἀπ' αὐτὰ, θέλουν ἐξ ἀνάγκης ἀπαντήπειν ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα τέλος πάντων νικῶν καὶ ἀνατρέπουν τοὺς νόμους, καθὼς ἡ δύναμις ἐνός τινος σώματος, ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ᾖναι, ὅταν ἀδικοκῶπως ἐνεργῇ, νικᾷ πᾶσαν βιαίαν ἐξωτερικὴν κίνησιν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, διὰ νὰ εὐρωμεν τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ Ἴγερμων νὰ κολλάζῃ τὰ ἀδικήματα.

Κάνει δὲν ἔδωκε χάρισμα μέρος τῆς ἐλευθερίας του διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον. Τοῦτο τὸ ἀνυπόστατον ὂν δὲν εὐρίσκεται παρὰ εἰς τὰς μυθιστορίας. Ἐπιθυμεῖ πᾶς ἕνας, ἂν ᾖτο δυνατόν¹, νὰ μένῃ ἐλεύθερος ἀπὸ τὰς συνθήκας,

1. « Ἐκατηγόρησαν τὸν Βεγκκάριαν ὡς ὀριστικῶς βεβαιούντα, ὅτι ἐπιθυμεῖ πᾶς ἕνας, ἂν ᾖτο δυνατόν, νὰ μένῃ ἐλεύθερος ἀπὸ τὰς συνθήκας κ. τ. λ. » τὸν ἔκατηγόρησαν ὁμοῦς ἀδίκως. Ὁ συγγραφεὺς ἐξέφρασε καλῶς, ὅτι τοιαύτη ἐπιθυμία ἤθελ' εἶσθαι ἀδυνατὸν ἐπιθυμία, καὶ τὸ ἐφάνερωσε διὰ τῆς ἐξαίρεσεως, ἂν ᾖτο δυνατόν. Ὁ λόγος δὲν εἶναι περὶ φρονήτου ἀνδρός, οὐδὲ περὶ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τοῦ καιροῦ, ὅτε ἀναλογιζόμενος τὴν προξενουμένην εἰς αὐτὸν ὠφέλειαν ἢ βλάβην ἀπὸ τῆν πολιτικὴν κοινωνίαν, τὴν παραβάλλει μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸ τῆς κοινωνίας

εἰς τὰς ὁποίας ζητεῖ νὰ ὑποβάλλῃ τοὺς ἄλλους. Πᾶς ἕνας θέλει νὰ ᾖναι αὐτὸς τὸ κέντρον ὅλης τῆς ὑδρογείου σφαίρας.

Τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὁ πληθυσμὸς, ἂν καὶ βραδύς καταρχὰς, ᾖτο μ' ὅλον τοῦτο ἀσυγκρίτως σφοδρότερος παρὰ ὅσα μέσα ἐπρόσφερον ἡ ἄγονος καὶ ἀκαλλιέργητος φύσις, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰς καθημερινὰς ἀλληλομάχους τῶν ἀνθρώπων χρείας· ὅθεν ἠνάγκασε τοὺς πρώτους ἀγρίους ἀνθρώπους νὰ ἐνωθῶσιν. Λί πρῶται ἐνώσεις ἐγέννησαν ἐξ ἀνάγκης ἄλλας, διὰ ν' ἀντιστέκωσι τὰς πρώτας· καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ κατάστασις τοῦ πολέμου ἐπέρασεν ἀπὸ τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους εἰς ὁλόκληρα ἔθνη.

Οἱ νόμοι εἶναι συνθήκαι, διὰ τῶν ὁποίων ἀνθρώποι ἐλεύθεροι καὶ χωρισμένοι ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἐνώθησαν εἰς μίαν πολιτικὴν κοινωνίαν, μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ

ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν· ἀλλὰ περὶ σκοτισμένου ἀπὸ πάθη ἀνθρώπου, ὅστις, καὶ μετὰ τὴν συγκατάνευσιν νὰ θυσιάτῃ μέρος τῆς ἐλευθερίας του, θέλει ὁμοῦς ἀκόμη νὰ τὴν ἔχῃ καὶ νὰ τὴν ἐνεργῇ ὁλόκληρον. Ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς κρυμμένης (πάντοτε εἰς τὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν ἐπιθυμίας, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου τρέφομεν ὅλοι πῶθεν τῆς θυσιασμένης ἡμῶν μερίδος τῆς ἐλευθερίας, μ' ὅλον ὅτι ὠφελοῦμεθα ἀπὸ ταιαύτην θυσίαν. Ὁ Βεγκκάριας ἐμολογεῖ εἰς πολλὰ μέρη τοῦ συγγράμματός, ὅτι ἂν ὁ νόμος δὲν ὑποχρεώσῃ τὸν μερικὸν πολίτην, καὶ νειὲς ἀπὸ τοῦς λοιποῦς πολίτας δὲν θέλει ὑποχρεωθῆν εἰς αὐτὸν, καὶ ἀκολούθως ὁ μερικὸς αὗτος πολίτης μελλεῖ πλέον νὰ ζημιωθῇ παρὰ νὰ καρδησῇ. Εἶναι ὁμοῦς ἀληθές, ὅτι πᾶς ἕνας μερικῶς εἰς τὴν ὥραν τοῦ πάθους, ἢ καὶ πᾶσαν ὥραν, αἰσθάνεται τὴν ὄρεξιν, ἀμυδρὰν ἴσως καὶ συνεχῶς πολεμουμένην, ὄρεξιν ὁμοῦς ν' ἀπελευθῆ ἀπὸ τὰς συνθήκας, μὲ τὰς ὁποίας θέλει τοὺς ἄλλους δεμένους. » Σημ. τοῦ ΜΟΝΚΕΙΛΕΤ.

ζῶσιν εἰς ἀκατάπαυστον πολέμου κατάστασιν, μηδὲ νὰ ἔχωσι τοιαύτην ἐλευθερίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐπρόσμεναν, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν βέβαιοι νὰ τὴν φυλάξωσιν. Ἔδωκε λοιπὸν καθεὶς ἀπ' αὐτοῦς μέρος τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, μὲ σκοπὸν νὰ φυλάξῃ τὸ ἐπίλοιπον μὲ ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν· καὶ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν μερίδων τῆς δοθείσης ἐλευθερίας διὰ τὸ συμφέρον ἐκάστου ἀποτελεῖ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔθνους. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι ὁ νόμιμος φύλαξ καὶ οἰκονόμος τούτων τῶν μερίδων. Δὲν ἦτον ὅμως ἱκανὸν νὰ ἐγχειρίσῃ τὴν παρακαταθήκην ταύτην εἰς τὸν ἡγεμόνα, ἀν δὲν τὴν ἐφύλασσαν καὶ ἀπὸ τοὺς σφετερισμοὺς τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦν πάντοτε νὰ σύρῳσιν ἀπὸ τὴν παρακαταθήκην ὄχι μόνον τὴν ἰδίαν, ἀλλὰ νὰ σφετερισθῶσι καὶ τὴν ἀλλοτρίαν μερίδα. Ἀνάγκη λοιπὸν ἦτο νὰ διορισθῶσιν ἀφορμαὶ αἰσθηταί, ἱκαναὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν τυραννικὴν κθενὸς ψυχὴν νὰ μὴ καταβυθίσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον χάος τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· αἱ αἰσθηταὶ αὗται ἀφορμαὶ εἶναι αἱ διορισθεῖσαι ποιναὶ εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων. Τὰς ὀνομάζω **Αἰσθητὰς ἀφορμας**, διότι ὁ χυδαῖος λαὸς, καθὼς ἡ πεῖρα τὸ ἐδείξε, δὲν ἀκολουθεῖ σταθεροῦς κανόνας διαγωγῆς, ἀλλὰ κλίνει πάντοτε εἰς τὴν γενικὴν ἐκείνην διάλυσιν (ἢ ὅποια δυναστεύει ἐξίσου εἰς τὸ ἠθικόν, καθὼς καὶ εἰς τὸ φυσικὸν σύμπαν), ἀν οἱ νόμοι δὲν διορίσωσιν ἀφορμὰς τοιαύτας, ὅποῖαι νὰ πλήττωσιν ἀμέσως τὰς αἰσθήσεις, καὶ νὰ παρουσιάζωνται συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἰσχυροὺς τύπους τῶν μερι-

κῶν παθῶν, ὅσα μάχονται τὸ κοινὸν συμφέρον. Οὔτε τῶν ῥητόρων ἢ εὐγλωττία, οὔτε αὐταὶ αἱ ὑφίσταται τῆς ὀρησκείας ἀλήθειαι ἀρκοῦν νὰ χαλινώσωσιν εἰς πολὺν καιρὸν τὰ πάθη, ἐρεθιζόμενα ἀπὸ τὰς σφοδρὰς προσβολὰς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων.

Ἄν ἡ ἀνάγκη λοιπὸν ἐβίασε τοὺς ἀνθρώπους νὰ δώσῃ καθεὶς μέρος τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, φανερὸν ὅτι δὲν ἔβαλε κανεὶς εἰς τὴν κοινὴν παρακαταθήκην πλὴν τὴν ὅσον δυνατόν ἐλαχίστην μερίδα τῆς ἐλευθερίας του, ἤγουν τὴν μόνον, ὅση ἦτον ἱκανὴ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ὑπερασπίζωσιν. Ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων τούτων μερίδων τὴν συνάθροισιν γεννᾶται τὸ δίκαιον τοῦ κολλάζειν. Πᾶν τὸ περιπλέον εἶναι **κατὰ χρῆσις**, καὶ ὄχι **δικαιοσύνη**, εἶναι **ἔργον συνηθείας**, ἀλλ' ὄχι **δίκαιον**¹. Ὅσαι ποι-

1. Σημείωσαι ὅτι ἡ λέξις **δίκαιον** δὲν ἀντιφάσκει εἰς τὴν λέξιν **δύναμις**. Τὸ δίκαιον εἶναι προσδιορισμὸς τῆς δυνάμεως, ἤγουν περιορίζει τὴν δύναμιν τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων διὰ τῶν πλειοτέρων τὴν ὠφέλειαν. Δικαιοσύνην ὀνομάζω τὸν ἀναγκαῖον δεσμὸν, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐνόησαν τὰ μερικὰ συμφέροντα εἰς ἓν τὸ κοινὸν συμφέρον, καὶ χωρὶς τοῦ ὁποῦ ἤθελαν διαλυθῆν καὶ ἐπιστρέψειν πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς ἀκωνωνησίας κατάστασιν. Εἰς τὴν λέξιν **δικαιοσύνη** πρόσεχε μὴ προσάψῃς ἐννοίαν δυνάμεως τινὸς φυσικῆς, ἢ πράγματος τινὸς ὑπαρτικοῦ. Ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι πλὴν ἀπλοῦς τρόπος τοῦ νοεῖν τῶν ἀνθρώπων, ὅστις συναργεῖ ἀπείρως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἐκάστου. Οὐδὲ γὰρ εἶδω περὶ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἢ ὅποια ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς τὰς ποινὰς καὶ τὰς ἀμειβὰς τῆς μελλούσης ζωῆς. Σημ. τοῦ ΒΗΚΚΑΡΙΟΥ.*

* - Ἡ σημείωσις τοῦ Βεκκαρίου δὲν εἶναι σαφής· καὶ ταῦτο δὲν εἶναι παράδεχον· διότι ἐπάρθη ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴν θεωρίαν τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων. Ἐπισημ. τοῦ BRISSEOT DE WAREVILLE.

ναί δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι· εἰς φύλαξιν τῆς παρακαταθήκης τῆς κοινῆς σωτηρίας, εἶναι φύσει ἄδικοι. Τόσον δικαιοτέρας θέλουσιν εἶσθαι αἱ ποιναί, ὅσον ἱερωτέρα καὶ πλέον ἀβίαστος γίνεται τῶν πολιτῶν ἢ ἀσφάλεια, καὶ ὅσον πλειοτέραν ἐλευθερίαν προξενεῖ εἰς τοὺς ὑπηκόους ὁ ἡγεμῶν.

§ III.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΙΡΗΜΕΝΩΝ ΑΡΧΩΝ.

Τὸ πρῶτον συμπέρασμα τῶν προειρημένων ἀρχῶν εἶναι, ὅτι μόνον οἱ νόμοι δύνανται νὰ διορίσωσι τὰς ποινὰς τῶν ἀδικημάτων, καὶ εἰς μόνον τὸν νομοθέτην ἀνήκει τὸ δίκαιον τοῦτο, ἐπειδὴ αὐτὸς παραστένει ὅλην τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἐνωμένην διὰ τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος. Κάνει δὲ λοιπὸν ἄρχων, θεωρούμενος καὶ αὐτὸς ὡς μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, δὲν δύναται δικαίως νὰ κολάζῃ ἄλλο μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας μὲ ποινὰς, τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν ἐδιόρισαν· καὶ ἐπειδὴ πᾶσα ποινὴ, ἀφοῦ περᾶσθαι τὰ θεμέλια ἀπὸ τοὺς νόμους ὄρια, γίνεται προσθήκη ποινῆς εἰς ποινὴν, ἀκολουθεῖ προσέτι, ὅτι δὲν εἶναι συγχωρημένον εἰς τὸν ἄρχοντα, δι' ὅποιανδήποτε πρόφασιν ζήλου, ἢ κοινοῦ συμφέροντος, νὰ αὐξήσῃ τὴν ποινὴν τοῦ ἁμαρτάνοντος πλέον τῆς διορισμένης ἀπὸ τοὺς νόμους ποινῆς.

Τὸ δεύτερον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι εἰς τὸν ἡγεμόνα, ἐπειδὴ παραστένει τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, δὲν εἶναι συγχωρημένον νὰ δίδῃ πλὴν γενικοὺς νόμους, ἢ γούν τοιούτους, ὁποῖοι νὰ ὑποχρεώσωσιν ὅλα τὰ μέλη, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ

κρίνη, ἂν ὁ δεῖνα (παραδείγματος χάριν) ἠθέτησε τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα· διότι τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔθνος διχοτομεῖται εἰς δύο μέρη, τὸ ἐν παρασπενόμενον ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα, ὅστις βεβαιώνει τὴν ἀθέτησιν τοῦ συναλλάγματος, καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸν ἐγκαλούμενον, ὅστις τὴν ἀρνεῖται¹. Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι νὰ κρίνη τρίτος τις περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος. Καὶ ἀπὸ τοῦτο γεννᾶται χρεὶα ἄρχοντος ἢ κριτοῦ τινός, τοῦ ὁποίου αἱ κρίσεις πρέπει νὰ ἦναι χωρὶς ἐκκλητον, καὶ νὰ περιέχωσι ψιλὰς καταφάσεις ἢ ἀποφάσεις μερικῶν πράξεων².

Τὸ τρίτον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι καὶ ἐν ἀπεδείχναι, ὅτι ἡ σκληρότης τῶν ποινῶν δὲν ἐναντιοῦται μὲν ἀμέσως

1. « Ὁ ἡγεμῶν ἀποφασίζει γενικῶς, ὅτι εἰς τὴν δεῖνα περίστασιν ἡ δεῖνα πράξις ἀθετεῖ καὶ παραβαίνει τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα, ἀλλὰ δὲν ἐγκαλεῖ ὡς ἐνοχον τῆς τριαύτης ἀθετήσεως τὸν κρινόμενον. Καὶ ἐταν αὐτὴ ἢ κοινότης τὸν εἰσαγγέλη εἰς τὸ δικαστήριον, ἄλλο δὲν ζητεῖ παρὰ ἀπλὴν τοῦ πράγματος ἐξέτασιν. Ὁ κατήγορος εἶναι κυρίως ὁ βεβαιῶν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐπράξε τὴν δεῖνα πράξιν. Ἰμολόγησε καὶ αὐτὸς ὁ Συγγραφεύς, ὅτι εἰς τὸν δικαστὴν ὁ κανὼν τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἀδίκου περιορίζεται εἰς τὴν ἐξέτασιν μόνον, ἂν ὁ δεῖνα ἐπράξεν ἢ ὄχι πράξιν ἐναντίον τῶν νόμων. Εἶπεν ὡσαύτως, ὅτι τὰ δικαστικὰ ψηφίσματα δὲν εἶναι πλὴν εἰδικαὶ προσαρμογαὶ γενικοῦ νόμου. Τρία λοιπὸν πράγματα ἔχομεν νὰ διακρίνωμεν ἐδῶ· τὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἐθήκεν ὁ ἡγεμῶν, τὴν μερικὴν πράξιν, τὴν ὁποῖαν ἐγκαλεῖ ὁ κατήγορος, καὶ τὴν προσαρμογὴν τοῦ νόμου, τὴν ὁποῖαν ὁ δικαστὴς κάμνει εἰς τὴν πράξιν, ἀφοῦ ἀποδειχθῇ ἀληθινή. Ὅθεν ὁ ἡγεμῶν δὲν εἶναι ὁ ἀντίδικος τοῦ κατηγορουμένου· οὐδὲ τοῦτο εἶναι τὸ αἷτιον, διὰ τὸ ἑποῖον δὲν πρέπει νὰ γίνεται κριτὴς του. » Σημ. τοῦ ΔΙΔΕΚΟΥ.

2. « Εἰς τὰς μοναρχίας, ὁ ἡγεμῶν κατηγορεῖ τοὺς ἐγκαλουμένους καὶ τοὺς παραδίδει εἰς τὸν κριτὴν νὰ τοὺς κολάζῃ ἢ νὰ τοὺς ἀπολύσῃ.

εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον, οὐδ' εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν τοῦ ἐμπο-
δίζειν τὰ ἀδικήματα, εἶναι δὲ μόνον ἀνωφελές, ἀκουλου-
θεῖ καὶ ἐκ τούτου ὅτι εἶναι ἀδίκος, ἐναντία εἰς τὸ πολιτι-
κὸν συνάλλαγμα, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὸν
ὀρθὸν λόγον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἱγεμὼν προκρίνει νὰ
ἐξουσιάζῃ ἀνθρώπους εὐδαίμονας παρὰ νὰ βήσκη ἀγέλην
ἀνδραπόδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων κυκλοφορεῖ ἀδιαλείπτως
ἡ ἀνανδρὸς σκληρότης.

§ IV.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ.

Τὸ τέταρτον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ δικα-
στής τῶν ἀδικημάτων δὲν εἶναι νομοθέτης, ἀρχὴ οὐδὲ
συγχωρεῖται εἰς αὐτὸν νὰ ἐξηγῇ τοὺς περὶ τῶν ποινῶν
νόμους. Οἱ νόμοι δὲν ἐδόθησαν εἰς τοὺς δικαστὰς ἀπὸ
τοὺς προγόνους ἡμῶν ὡς πατρικὴ παράδοσις καὶ διαθήκη,
ἀνγκάζουσα εἰς ὑπακοὴν τοὺς μεταγενεστέρους· ἀλλὰ
δίδονται εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ζῶσαν καὶ παροῦσαν πολι-
τικὴν κοινωνίαν, ἢ ἀπὸ τὴν Ἱγεμόνα, ὅστις ἐπέχει τὸν
τόπον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὡς νόμιμος φύλαξ τῆς
κοινῆς παρακαταθήκης, ἢ γουν τῆς ὁλοκλήρου κοινῆς θελή-
σεως. Δίδονται, ὅχι ὡς ἐνοχὴ παλαιᾶς τινὸς ὀρκω-

ἀν τοὺς ἐκρίνει αὐτὸς, ἢ θελ' εἶσθαι κριτὴς καὶ κατήγορος ὁ αὐτός. Εἰς
τάς αὐτὰς μοναρχίας, ὁ Ἱγεμὼν λαμβάνει πολλάκις τὰ δημοδόμενα
ἀν ἐκρίνε καὶ τὰ βαρῆα ἐγκλήματα, ἢ θελ' εἶσθαι πάλιν κριτὴς καὶ κατή-
γορος ὁ αὐτός. » MONTESQUIEU, Espr. des lois, VI, 5.

οίας¹, ἢ ὁποῖα ἤθελ' εἶσθαι καὶ ἄκυρος, ἐπειδὴ ἐδέσμευε
τάς ἔτι ἀνυπάρκτους τῶν μεταγενεστέρων θελήσεις, καὶ
παράνομος, ἐπειδὴ μετέβαλλε τὴν πολιτικὴν αὐτῶν κατὰ-
στασιν εἰς εὐτελῆ ἀγέλης ἀνδραπόδων κατάστασιν· ἀλλ'
ὡς ἀποτελέσματα ἀλαλήτου, ἢ ῥητῆς παρούσης ὀρκω-
μωσίας, τὴν ὁποῖαν ἔκαμαν ὀμοθυμαδὸν πρὸς τὸν Ἱγε-
μόνα αἱ θελήσεις τῶν ζώντων ὑπηκόων· δίδονται ὡς
ἀναγκαῖοι δεσμοὶ νὰ χαλινώνωσι καὶ νὰ κυβερνώσι τὸν
ἐσωτερικὸν βρασμὸν τῶν μερικῶν συμφερόντων. Αὕτη
εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθοῦς κυριότης τῶν νόμων. Ἐποῖος
λοιπὸν πρέπει νὰ ᾔηται ὁ νόμιμος ἐρμηνεὺς καὶ ἐξηγητὴς
τῶν νόμων; ὁ Ἱγεμὼν, ἢ γουν ὁ φύλαξ τῆς παρακαταθή-
κης τοῦ κοινοῦ παρόντος θελήματος, καὶ ὅχι ὁ δικαστής,
τοῦ ὁποῖου μόνον ἔργον εἶναι νὰ ἐξετάζῃ, ἂν ὁ δεῖνα (πα-
ραδείγματος χάριν) ἔπραξεν, ἢ ὅχι πράξιν ἐναντίαν τῶν
νόμων.

1. Ἔς καθὲν μέλος μερικὸν εἶναι δεμένον μὲ τὴν πολιτικὴν κοι-
νωνίαν, οὕτως ἡ πολιτικὴ κοινωνία εἶναι ἀμοιβαίως δεμένη μὲ καθὲν
μέλος διὰ συναλλάγματος, τὸ ὁποῖον ὑποχρεώνει φυσικὰ καὶ τὰ δύο
μέρη. Ἡ τοιαύτη ἐνοχὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τὸν θεῖον, καὶ τελευτῶσα εἰς
τοῦ πτωχοῦ τὴν καλύβην, δεσμεύει ἐπίσης τὸν μέγιστον, καθὼς τὸν
ἐλάχιστον· καὶ ἄλλο δὲν σημαίνει, πλὴν ὅτι συμφέρει κοινῶς εἰς ὅλους
νὰ φυλάσσωνται ὅσοι συνθήκαι εἶναι ὠφέλιμοι εἰς τοὺς πλειότερους. Ἡ
λέξις ἐνοχὴ, ἢ ὁποῖα συνεχέστερον εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἱουδαϊκὴν παρ' εἰς
κάμμίαν ἄλλην ἐπιστήμην, εἶναι συνοπτικὸν καὶ σύντομον σημεῖον συλ-
λογισμοῦ, καὶ ἔχει ἀπλῆς ἐννοίας. Θέλεις τὴν εὐρεῖν σκοτεινὴν, ἀν ζητή-
σης νὰ προσάψῃς ἀπλῆν ἐνοχίαν εἰς αὐτήν· ἀλλ' ἀν συνθέσης συλλογι-
σμὸν, θέλεις τὴν καταλάβειν καὶ τὴν κάμειν καταληπτὴν εἰς τοὺς ἄλλους.
Σημ. τοῦ ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ.

Εἰς καθὲν ἀδίκημα ὁ δικαστὴς χρεωστεῖ νὰ συνθέσῃ τέλειον ἓνα συλλογισμόν, τοῦ ὁποῖου ἢ μείζων πρέπει νὰ ᾖναι ὁ γενικὸς νόμος, ἢ ἐλάττων, ἢ πράξις αὐτῆ, σύμφωνος ἢ ἐναντία τοῦ νόμου, καὶ τὸ συμπέρασμα, ἢ ἀπόλυσις ἢ ἡ ποινὴ τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἄν ὁ δικαστὴς αὐτογνωμόνως, ἢ ἀναγκαζόμενος ἀπὸ τὴν στρεβλότητα τῶν νόμων, θελήσῃ νὰ κάμῃ καὶ δεύτερον συλλογισμόν, ἀνείγει τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀδηλόγητα.

Ἐπικινδυνώτερον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ κοινὸν ἀξίωμα τοῦτο, ὅτι Πρέπει νὰ ἐξετάζεται τὸ πνεῦμα τοῦ νόμου. Τοιουτοτρόπως ἀνατρέπεται, καὶ κατασπᾶται τὸ μόνον ἱκανὸν ἔμφραγμα νὰ κρατήσῃ τὸν χεῖμαρρον τῶν υπολήψεων. Ἐναργεστάτη μὲ φαίνεται αὕτη ἡ ἀλήθεια, ἂν καὶ παράδοξος εἰς τὴν κατάληψιν τῶν χυδαίων, τοὺς ὁποῖους ταρασσούν πλέον αἱ παροῦσαι μικραὶ ἀνωμαλίαι, παρὰ τὰ μακρυσμένα, ἀλλ' ὀλέθρια ἐπακολουθήματα σφαλερᾶς τινὸς υπολήψεως, ριζωμένης εἰς τὸ ἦθος. Εἶναι συνδεμέναι μία μὲ τὴν ἄλλην ὅλαι ἡμῶν αἱ γνώσεις καὶ ἔννοιαι· ὅσον εἶναι πολυπλοκώτερος ὁ δεσμός, διὰ τὸσον πλειοτέρων ὁδῶν ἐρχόμεθα πρὸς αὐτάς, ἢ μακρυνόμεθα ἀπ' αὐτάς. Πᾶς ἓνας ἔχει τὴν ἴδιον τοῦ θεωρεῖν καὶ τοῦ συλλογίζεσθαι τὰ πράγματα· καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος τὰ θεωρεῖ διαφόρως κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ περιστάσεις. Τὸ πνεῦμα λοιπὸν τοῦ νόμου ἤθελε κρέμεσθαι ἀπὸ τὴν ὀρθὴν ἢ στρεβλὴν λογικὴν τοῦ δικαστοῦ, ἀπὸ τὴν εὐπεψίαν ἢ δυσπεψίαν τοῦ στομάχου του, ἀπὸ τὴν ὀρμὴν τῶν παθῶν του, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔχει σχέσεις πρὸς τὸν ἐγκαλοῦντα, ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ

ἀπὸ ὅλας τὰς ἐλαχίστας αἰτίας, αἱ ὁποῖαι μετασχηματίζουν τὰ πράγματα εἰς τὴν ἄστατον ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο βλέπομεν μεταβαλλομένην πολλὰκις τὴν τύχην τοῦ πολίτου, κατὰ τὰ διάφορα δικαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα μεταβάλλει, καὶ θυσιαζομένους τοὺς δυστυχεῖς ἐγκαλουμένους εἰς τοὺς παραλογισμοὺς, ἢ εἰς τὸν βρασμὸν τῶν χυμῶν τοῦ δικαστοῦ, ὅστις νομίζει νόμιμον ἑρμηνείαν τοῦ νόμου τὸ ἀδιόριστον καὶ σφαλερὸν συμπέρασμα τοῦ συγκεχυμένου εἰρημῶ ἥλων ἐκείνων τῶν ἐνοιῶν, ὅσαι τοῦ ταρασσούν τὸν νοῦν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὰ αὐτὰ ἀδικήματα εἰς τὸ αὐτὸ δικαστήριον κολαζόμενα διαφόρως κατὰ διαφόρους καιροὺς, διότι ἐξετάσθη, ὄχι ἡ σταθερὰ καὶ ἀσάλευτος τοῦ νόμου φωνή, ἀλλ' ἡ σφαλερὰ καὶ ἄστατος τῶν ἀνθρώπων ἐξήγησις.

Ὅσαι ἀταξίαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀκριεῖ φυλακὴν τοῦ γράμματος τοῦ νόμου, εἶναι τὸ οὐδὲν συγκρινόμεναι μὲ τὰς ἀταξίας, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐξήγησιν. Αἱ προσωριναὶ ὀλίγαι ἀταξίαι παρεκκινουῦν καὶ τὸν νομοθέτην νὰ διορθώσῃ τὰς λέξεις τοῦ νόμου, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθεν ἡ ἀσάφεια, καὶ ἐμποδίζουν τοιουτοτρόπως τὴν ὀλέθριον ἐξουσίαν τοῦ συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γεννῶνται αἱ αὐτογνώμονες καὶ μισθῶται λογοτριβαὶ τῶν δικολόγων. Ὅταν φυλάσσεται τὸ γράμμα τοῦ νόμου, οὐδ' ἀφίνῃ εἰς τὸν δικαστὴν ἄλλο ἔργον παρὰ νὰ ἐξετάσῃ μόνον, ἂν αἱ πράξεις τῶν ἐγκαλουμένων πολιτῶν ᾖναι, ἢ δὲν ᾖναι σύμφωνοι μὲ τὸν νόμον, ὅταν ὁ κανὼν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ διευθύνωνται αἱ πράξεις τοῦ ἀμαθοῦς καθὼς καὶ τοῦ φιλο-

σόφου πολίτου, δὲν ὑπόκειται εἰς λογοτριβὰς καὶ φιλο-
νεικίας, ἀλλ' ἐπιστηρίζεται εἰς μόνην τὴν ἐξέτασιν, ἂν
ἐπράχθη ἢ ὄχι τὸ ἀδίκημα, τότε οἱ ὑπήκοοι δὲν ὑπό-
κεινται εἰς τὴν μικρὰν τυραννίαν τῶν πολλῶν, τυραννίαν
τόσον δεινότεραν, ὅσον ὀλιγώτερον εἶναι τὸ διάστημα με-
ταξὺ τῶν τυραννούντων καὶ τοῦ τυραννουμένου, τόσον
ὀλεθριωτέραν, ὅσον ἀναγκάζει τὸν τυραννούμενον, νὰ προσ-
δράμῃ εἰς τὴν τυραννίαν ἐνὸς μόνου, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ
ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν πολλῶν τυράννων, καὶ τόσον σκληρο-
τέραν, καθὸσον ἢ σκληρότης εἶναι ἀνάλογος μὲ τὰ ἐμπό-
δικα, καὶ ὄχι μὲ τὴν δύναμιν τῆς τυραννίας. Ὅταν οἱ
νόμοι φυλάσσωνται κατὰ τὸ γράμμα, οἱ ἄνθρωποι ἐπι-
τυχαίνουν τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐνώθησαν εἰς
πολιτικὴν κοινωνίαν, ἡγουν ἔχουν τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἰδίας
αὐτῶν ζωῆς, καὶ δύνανται νὰ κρίνωσιν ἀκριβῶς τὰς ἀτο-
πίας πάσης κακῆς πράξεως. Οὐδὲ πρέπει νὰ φοβῆται
τις, μήπως οἱ πολῖται, λαμβάνοντες τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευ-
θερίας καὶ τῆς ἀνυποταξίας, καταφρονήσωσι τοὺς ἄρ-
χοντας καὶ τοὺς νόμους. Δὲν θέλουν ἀπειθήσειν πλὴν
εἰς μόνους τοὺς τολμῶντας νὰ ὀνομάζωσιν ἀρετὴν τὴν
δουλοπρεπῆ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς καὶ φαντασιώδεις αὐτῶν
ὑπολήψεις ὑποταγῆν. Τοιαύτας ἀληθείας γράφων δὲν θέλω
βέβαια ἀρέσειν ἐκείνους, ὅσοι ἰδιοποιοῦνται ὡς δίκαιον νὰ
τυραννῶσι τοὺς ὑποδεεστέρους, καθὼς αὐτοὶ τυραννοῦν-
ται ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους, κ' ἤθελα κινδυνεύσειν πολὺ, ἂν
οἱ τύραννοι κατεγίνοντο εἰς ἀνάγνωσιν βιβλίων¹.

ΑΠΟΠΑΗΡΩΜΑ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.

« Διοχυρίζονται οἱ κρίνοντες τὸν Βεκκαρίαν, ὅτι μὲ τὸ κεφάλαιον
τοῦτο ἀναιρεῖ τοὺς νόμους, ἐπειδὴ εἶπε καταρχὰς, ὅτι « οἱ νόμοι δὲ-
« δονται, ὄχι ὡς ἐν γῆ παλαιᾷς τινος ἑρκουμασίας κ. τ. λ. » Ἐγὼ ἐξε-
ναντίας κρίνω συμφώνως μὲ τὸν Βεκκαρίαν, ὅτι οἱ νόμοι δὲν ἔχουν ἄλλαν
βάσιν παρὰ τὴν ῥητὴν ἢ ὑπενουμένην θέλησιν τῶν ζώντων πολιτῶν.
Ἄν τοῦτο δὲν ὑποτεθῇ, ἀκολουθεῖ, ὅτι ἐάν τις πολιτικὴ κοινωνία θέτῃ
καταρχὰς νόμους βλαβερωτάτους εἰς τῶν πλειοτέρων τὴν εὐδαιμονίαν,
ἡγουν νόμους τοιοῦτους, παραδείγματος χάριν, ὅποιοι νὰ δίδωσιν εἰς
τὸν Ἡγεμόνα ὑπέρμετρον δύναμιν, δὲν ἔχει πλέον ἐξουσίαν νὰ τοὺς ἀλ-
λάξῃ, καὶ οὕτως ἢ τυραννία, ἀφοῦ μίαν φορὰν στερεωθῇ ἀπὸ τὰς πρῶ-
τας συνθήκας, μένει διαπαντὸς ἀκαταμάχητος. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο,
ἂν καὶ μακρυσμένον εἰς τὸ φαινόμενον, συνέχεται ὁμοίως σφιγκτὰ μὲ
τὴν ἀρχὴν, ὅθεν τὸ ἔσυχ.

« Οἱ καταστήσαντες τὰς πρώτας κοινωνίας ἐνόμισαν, ὅτι ἐπρόβλεψαν
ὅλας τὰς περιστάσεις, ὅλα τὰ ἐνδεχόμενα κακὰ, καὶ ἀκολουθίως ἔθεσαν
τοὺς καλλιτέρους δυνατούς νόμους. Ἀπὸ τὴν τόσον φυσικὴν εἰς τοὺς ἀν-
θρώπους ὑπολήψιν ταύταν κινούμενοι ἐκήρυξαν τοὺς νόμους τῶν ἀμετα-
θέτους, καὶ ἀκολουθίως ἐμπόδισαν πᾶσαν ἐρευναν καὶ κρίσιν αὐτῶν.
Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς νομοθέτας ὤρισαν καὶ πεινῆν θανάτου εἰς
τοὺς τολμῶντας νὰ προβάλλωσι τὴν παραμικρὰν μεταβολὴν τῶν νόμων.
Ἰνωστὸν εἶναι τὸ ἱστορούμενον περὶ τοῦ Λυκούργου, τὸ ὁποῖον δείχνει
τὴν κοινὴν ὅλων τῶν νομοθετῶν ὑπόληψιν. Ἐρχισε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ
μὴν ἀλλάξωσι κανένα τοῦ νόμου, ἕως νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τοὺς Δελφούς·
καὶ ἐξορίσθη ἐκουσίως ἀπὸ τὴν πατρίδα, διὰ νὰ ἀνάγκασῃ τοὺς συμ-
πολίτας εἰς τὴν φυλακὴν τῶν νόμων του. Ἄλλοῦ πάλιν, ἔστις ἤθελε νὰ-
προβάλλῃ μεταβολὴν νόμου, ἐχρεώσεται νὰ τὴν προβάλλῃ εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν τῶν πολιτῶν, ἔχων μὲ βρόχον τυλιγμένον τὸν λαιμὸν, διὰ νὰ
πνίγεται, ἂν ἡ ἐκκλησία ἀπεψήφισε τὸ πρόβλημά του.

« Ὅλοι τῶν μοναστικῶν ταγματίων οἱ ἀρχηγοὶ ἐδειξάν τὴν αὐτὴν με-
νίαν, νὰ κρίνωσι τοὺς νόμους τῶν ἀμεταθέτους. Ὅχι μόνον τὸ γράμμα,
ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἡγεμονικῶν διαταγῶν, εἰς ὅλα τὰ πολιτισμένα
ἔθνη, εἶναι ὀρίζομεν καὶ γνωστοποιούμεν διὰ τῆς παρού-
σης αἰδέϊου καὶ ἀμετακινήτου διαταγῆς κ. τ. λ. Καὶ τοῦτο

ἀναμφιβόλως είναι ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐμπόδια τῆς διορθώσεως τῶν νόμων εἰς ὅλας τὰς πολιτικὰς κοινωνίας· ἀλλὰ τὸ ἐμπόδιον τοῦτο γεννᾶται καὶ ἰσχυροποιεῖται ἀπὸ γνώμην ἐναντίαν τῆς ἐπίσης δικαιολογῆς γνώμης τοῦ Βεκκαρίου.

« Διὰ τί οἱ νομοθέται κρίνουν, καὶ ἀναγκάζουν τοὺς ἄλλους νὰ κρίνωσιν ἀμεταθέτους τοὺς νόμους των; Πιθανόν, διότι πιστεύουν, ὅτι ἡ παροῦσά των θέλησις, κυρωμένη ἀπὸ τὴν παρεῦσιν συγκατάθεσιν τῶν ζώντων πολιτῶν, δεσμεύει διαπάντα καὶ τοὺς γεννημένους καὶ τοὺς μέλλοντας νὰ γεννηθῶσι πολίτας. Ἐὰν τὰ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων συμφωνηθέντα ἐδέσμευαν καὶ τῶν ἀκόμῃ ἀγεννητῶν πολιτῶν τὰς θελήσεις, φανερόν, ὅτι ἡ παραμικρὰ ἔρευνα τινὸς νόμου ἔπρεπε νὰ κρίνεται ἀδίκημα ἄξιον αὐστηροτάτης κολάσεως· διότι συγχωρεῖται νὰ ὑποθέσωμεν (καὶ ἡ ὑπόθεσις ἔγινεν ἔργον πολλάκις, ἂν καὶ τὴν ὥραν ταύτην δὲν ἔχω εἰς τὴν μνήμην μου τὰ παραδείγματα), ὅτι εἰς τὴν θέσιν τῶν πρώτων νόμων ἐσυμφωνήθη καὶ θανατικὴ ποινὴ κατὰ τοῦ, ὅστις τολμήσῃ νὰ ἐρευνήσῃ ὅποιονδήποτε κἀνέναν νόμον· καὶ ἡ κόλασις ἔβηλ' εἰσθαι δίκαια, ἂν αἱ θελήσεις τῶν πρώτων πολιτῶν, κατ' αὐτὴν τῆς κοινωνίας τὴν πρώτην μορφωσιν, ἴσχυαν νὰ ὑποχρεώσωσιν ὅλους τοὺς ἀπαγόνους των ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

« Αὐτὸς τοῦ Βεκκαρίου ὁ κριτικὸς, πρὸς τὸν ἐποῖον ἀπεκρίνομαι, ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ νόμος, ἀφοῦ μίαν φοράν κυρωθῆ, δὲν ὑποχρεώνει τοὺς γεννημένους, ἢ μέλλοντας νὰ γεννηθῶσι πολίτας, πλὴν ἐπὶ νὰ καταργηθῆ ἀπὸ νόμον ἄλλον, ὁμοίως κυρωμένον μετὰ τοὺς αὐτοὺς τύπους. Ὁμολογεῖ λοιπὸν, ὅτι οἱ ζῶντες πολῖται ἔχουν τὴν ἐξουσίαν νὰ καταργήσωσι νόμον παλαιόν, θέτοντες νέον ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ. Τὸν ἐρωτῶ, ἰ Πῶς ἔχουν νὰ κάμωσιν οἱ ζῶντες οὗτοι πολῖται, διὰ νὰ καταργήσωσι τὸν νόμον; Χρεωστοῦν νὰ συναθροισθῶσι, νὰ ἐρευνήσωσι τοῦ νόμου τὰ ἔτοπα, νὰ τὰ παραστήσωσιν εἰς τὸν ἡγεμόνα, νὰ προσκλαυθῶσιν. Ἀλλ', ἰ ἔάν ἡ συνάθροισις, ἡ ἔρευνα, ἡ παράστασις καὶ ἡ πρόσκλαυσις ἦναι ἐμποδισμένα; . . . » Σημ. ἀνέκδ. τοῦ ΜΟΚΚΕΛΙΕΤ.

§. V.

ΑΣΑΦΕΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ.

Ἄν ἡ ἐξουσία τοῦ ἐρμηνεύειν τοὺς νόμους ἦναι κακόν,

δὲν εἶναι μικρότερον κακόν καὶ ἡ ἀσάφεια τῶν νόμων, ἐπειδὴ μᾶς ἀναγκάζει νὰ προσδράμωμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν. Τόσον δεινότερον θέλ' εἶσθαι τὸ κακόν, ὅσον πλέον ἄγνωστος εἶναι εἰς τοὺς πολλοὺς ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένοι οἱ νόμοι. Ἡ ξένη γλῶσσα, περιορίζουσα εἰς ὀλίγους τινὰς τὴν εἶδησιν τῶν νόμων, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ ἦναι κοινὴ εἰς ὅλους, ἀναγκάζει τὸν λαόν νὰ κρέμεται ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν ὀλίγων, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ κρίνῃ ἄφ, ἑαυτοῦ ποίαν ἔκθεσιν θέλει λάβειν ἢ περὶ τῆς ζωῆς, ἢ τῆς ἐλευθερίας του κρίσις.

Ὅσον εἶναι πλειότεροι οἱ ἀναγινώσκοντες καὶ νοοῦντες τοὺς νόμους τόσοσιν σπανιότερα θέλουν εἰσθαι τὰ ἀδικήματα· διότι ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀβελόγησις τῶν ποινῶν βοηθοῦν ἀναμφιβόλως τῶν κατῶν τὴν εὐγλωττίαν, καὶ παρακινοῦν εὐκολιότερα τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν παράθεσιν τῶν νόμων, ἰ Τί πρέπει νὰ στοχασθῶμεν περὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν συλλογισθῶμεν τὸ παλαιὸν ἔθος τῆς φωτισμένης Εὐρώπης νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ νόμους γεγραμμένους εἰς ξένην γλῶσσαν;

Ἀπὸ τοὺς τελευταίους τούτους στοχασμοὺς συμπεραίνεται, ὅτι χωρὶς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν, οὐδεμίαν συνάθροισιν ἀνθρώπων θέλει ποτὲ λάβειν σχῆμα σταθερὸν πολιτικῆς κυβερνήσεως, ἢ γαυρὸν σύστημα τοιοῦτον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ δύναμις νὰ ἦναι ἀποτέλεσμα τοῦ ὅλου, καὶ ὄχι τινῶν μερῶν, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ νόμοι νὰ μὴ διαφθείρωνται ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος συμφέροντα, μηδὲ νὰ μεταβάλλωνται πάρεξ ἀπὸ τὴν κοινὴν θέλησιν. Ἡ πεῖρα καὶ ὁ λόγος ἔδειξαν, ὅτι αἱ ἀνθρώπινοι παραδόσεις, ὅσον μακρύνονται

ἀπὸ τὴν πηγὴν, τόσον ὀλιγώτερον βέβαιαι καὶ πιθαναὶ γίνονται. Ἔτι πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἀντισταθῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ χρόνου καὶ τῶν παθῶν, ἂν οἱ νομοθέται δὲν ἀφήσωσιν ἔγγραφον καὶ ἀνεξάλειπτον σημεῖον τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος;

Φαίνεται προσέτι ἐκ τούτου, πόσον ὠφέλιμος ἐχρημάτισεν ἡ τυπογραφία, διὰ τῆς ὁποίας ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ὄχι ὀλίγοι τινές, γίνονται φύλακες τῆς παρακαταθήκης τῶν νόμων, καὶ πόσον αὐτὴ διεσκέδασε τὸ σκοτεινὸν ἐκεῖνο πνεῦμα τῆς ἀπάτης καὶ τῆς βραδουρίας, μὲ τὸ φῶς τῶν ἐπιστημῶν, τὰς ὁποίας καταφρονοῦν εἰς τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ φοβοῦνται ἀληθῶς οἱ ὀπαδοὶ τοῦ σκότους. Ἡ τυπογραφία ἐμετρίασεν εἰς τὴν Εὐρώπῃ τὴν σκληρότητα τῶν ἀδικημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐστέναζαν οἱ πρόγονοί μας, τυραννοῦντες καὶ τυραννούμενοι ἀμοιβαίως. Ὅστις παραβάλη τὴν ἱστορίαν τοῦ παρόντος αἰῶνος μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν προτέρων δύο ἢ τριῶν ἑκατονταετηρίδων, θέλει μάθειν πῶς ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας ἐγεννήθησαν αἱ γλυκύταται τῆς φιλάνθρωπίας, τῆς εὐποιίας καὶ τῆς ἀνοχῆς τῶν ἀνθρωπίνων πταισμάτων ἀρεταί. θέλει ἰδεῖν ποῖοι ἦσαν οἱ καρποὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης τῶν προγόνων μας ἀπλότητος καὶ ἀκακίας, καθὼς ἀλόγως τινές τὴν ὀνομάζουν. Εἰς ἐκείνους τοὺς ἀθλίους καιροὺς, καὶ ὄχι εἰς τὸν παρόντα φωτισμένον αἰῶνα, τὸν ὁποῖον ἀδίκως ὀνομάζουν διεφθαρμένον, ἐστέναζεν ἡ ἀνθρωπότης ὑποκάτω τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀδυσωπότητος δεισιδαιμονίας· εἰς ἐκείνους, ἡ φιλαργυρία καὶ φιλοδοξία ὀλίγων τινῶν ἔβαπταν εἰς τὸ

ἀνθρώπινον αἷμα, καὶ τοῦ χρυσοῦ τὰ κιβώτια, καὶ τῶν Ἡ γεμόνων τοὺς θρόνους· εἰς ἐκείνους συνέβαιναν αἱ κρυφαὶ προδοσίαι, οἱ δημόσιοι φόνοι, ἐτυράνουν οἱ εὐγενεῖς τὸν χυδαῖον λαόν, καὶ οἱ ὑπηρέται τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἔβαπταν εἰς τὸ αἷμα τὰς χεῖρας, μὲ τὰς ὁποίας καθημέραν ἐκράτουν τὸν θεὸν τῆς πραότητος.

§. VI.

ΠΕΡΙ ΦΥΛΑΚΩΣΕΩΣ.

Σφάλμα ὄχι ὀλιγώτερον κοινόν, καὶ ἐναντίον εἰς τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἦγουν εἰς τὴν προσωπικὴν ἐκάστου ἀσφάλειαν, εἶναι νὰ ἔχη τὴν ἐξουσίαν ὁ δικαστῆς νὰ φυλακόνῃ τὸν πολίτην, νὰ ἀφαιρῇ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐχθροῦ διὰ προφάσεις οὐτιδανὰς, καὶ ν' ἀφίγη τὸν φίλον τοῦ ἀζήμιον, καὶ ἂν ἦσαν ἰσχυρότερα τὰ σημεῖα τοῦ ἀδικήματός του. Τῆς φυλακῆς ἡ ποινὴ (ἀνόμοιος παντάπασι μὲ τὰς ἄλλας ποινὰς) ἐπιβάλλεται ἐξανάγκης πρὶν φανερωθῇ τὸ ἀδίκημα. Ἀλλ' ὁ εἰδικὸς οὗτος χαρακτήρ δὲν τῆς ἀφαιρεῖ τὸν ἄλλον οὐσιώδη χαρακτήρα, ἦγουν ὅτι μόνος ὁ νόμος πρέπει νὰ διορίζῃ τὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πολίτης εἶναι ποινῆς ἄξιος. Ὁ νόμος λοιπὸν πρέπει νὰ διορίζῃ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ἀδικήματος, ὅσα ἀπαιτοῦν τὴν φυλάκωσιν τοῦ ὑπευθύνου, καὶ τὸν ὑποβάλλουν εἰς ἐξέτασιν καὶ ποινὴν. Ἡ κοινὴ φήμη, ἡ φυγὴ, ἡ πρὸ τῆς κρίσεως ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου, ἡ ἐξαγόρευσις ἐνὸς ἀπὸ τοὺς συναιτίους του, αἱ προλαβοῦσαι πρὸς τὸν ἀδικηθέντα ἀπειλαί, καὶ

ἢ γνωστὴ πρὸς αὐτὸν ἔχθρα, αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀδικήματος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα σημεῖα, εἶναι ἱκαναὶ ἀποδείξεις εἰς φυλάκωσιν τοῦ πολίτου. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἀποδείξεις πρέπει νὰ διορίζωνται εἰδικῶς ἀπὸ τὸν νόμον, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν δικαστὴν, τοῦ ὁποῦ τὰ ψηφίσματα πολεμοῦν τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ὡσὰκις δὲν εἶναι προσαρμογαὶ μερικαὶ γενικοῦ ἀξιώματος περιεχομένου εἰς τὸ βιβλίον τῶν νόμων. Ἰκανὰ θέλουν εἶσθαι ἔμπροσθεν τῶν νόμων καὶ αὐτὰ τὰ μικρότατα σημεῖα εἰς φυλάκωσιν τοῦ πολίτου, ὅταν αἱ ποιναὶ γενῶσι μετριώτεραι, ὅταν διωχθῶσιν ἀπὸ τὰς φυλακὰς ἢ ἀκαθαρσία καὶ ἢ πείνα, καὶ εἰσαχθεῖσαι ἀντ' αὐτῶν, ἢ συμπάθεια καὶ φιλανθρωπία, μαλακύνωσι τοὺς ἀδυσωπήτους καὶ σκληροὺς ὑπηρέτας τῆς δικαιοσύνης, ὅταν τέλος πάντων δὲν θέλη νομίζεσθαι ἄτιμος, ὅστις, ἀποδειχθεὶς ἀθῶος, ἀπολύεται ἀπὸ τὴν φυλακὴν. Πολλοὺς Ῥωμαίους ἐγκληθέντας διὰ δεινότητα ἀδικήματα, ἀποδειχθέντας ἔπειτα ἀθῶους, ἐσεβάσθη τὸσον ὁ λαὸς, ὥστε καὶ μὲ πολιτικὰ ἀξιώματα νὰ τοὺς τιμήσῃ.

Ἀλλὰ ἰδιὰ τί εἰς τοὺς χρόνους μας εἶναι τὸσον διάφορος ἡ τύχη τῶν ἀθῶων; Διότι τὸ παρὸν ἐγκληματικὸν σύστημα τῶν νόμων ταρασσει πλέον τὸ νοῦν μας μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς καταδυναστείας παρὰ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης· διότι ρίπτονται μιγμένοι εἰς τὸ αὐτὸ δεσποτικὸν ἐντάμα οἱ ἐγκαλούμενοι καὶ οἱ ἀποδειχθέντες ἔνοχοι· διότι ἡ φυλακὴ γίνεται ποινὴ, καὶ ὄχι φύλαξις τοῦ ἀγκαλουμένου, καὶ διότι ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις, ἢ φυλάσσουσα καὶ βοηθοῦσα τοὺς νόμους, εἶναι χωρισμένη ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν, ἥτις ὑπερασπίζει τὸν ὄρθον καὶ τὸ

ἔθνος. Ἄν ἦσαν, ὡς ἔπρεπε νὰ ἦναι, ἐνωμένοι, ἢ ἐξωτερικὴ τότε δύναμις ἤθελ' ἔχειν (μὲ τὴν κοινὴν τῶν νόμων βοήθειαν) καὶ τὴν δικαστικὴν δύναμιν, χωρὶς ὁμως νὰ κρέμεται ἀμέσως ἀπ' αὐτήν. Καὶ τοιαυτοτρόπως ἡ συνοδεύουσα δόξα τὴν πομπὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος, ἤθελ' ἐξαλείφειν τὴν ἀτιμίαν, ἢ ὅποια, καθὼς ὄλα τοῦ χυδαίου λαοῦ τὰ αἰσθήματα, προπροσκολλᾶται πλέον εἰς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐνεργεῖται τὸ πρᾶγμα, παρὰ εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα¹. Καὶ τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὰς στρατιωτικὰς φυλακώσεις, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, δὲν εἶναι τὸσον ἄτιμοι, ὅσον αἱ πολιτικαί. Μένουν ἔτι εἰς τὸν χυδαῖον λαόν, εἰς τὰ ἦθη καὶ εἰς τοὺς νόμους, αἱ βάρβαροι καὶ θηριώδεις ἔννοιαι τῶν βορειῶν κυνηγῶν, τῶν προγόνων μας· καὶ οἱ νόμοι εἶναι πλέον σύμφωνοι μὲ τὴν πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἐπικρατήσασαν βαρβαρότητα, παρὰ μὲ τὴν σημερινὴν τῶν Ἑθνῶν σοφίαν.

1. « Ἡ παρασκευὴ καὶ ὁ τρόπος τῆς φυλακώσεως, συντελοῦν ἀνεμφιβόλως πολὺ εἰς τὴν περὶ αὐτῆς ὑπόληψιν. Πλὴν θεωρεῖται καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα κάποια διαφορὰ. Εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν ἡ στρατιωτικὴ φυλάκωσις ὑποθέτει μόνον, ὅτι ὁ φυλακωθεὶς ἔπταισεν ἐναντίον τῆς στρατιωτικῆς διατάξεως· ἀλλ' ἡ πολιτικὴ φυλάκωσις φαίνεται αἰσχροτέρα τῆς πρώτης, διότι ὑποθέτει ἀδικημα ἐναντίον τῆς πολιτικῆς εὐταξίας, ἢ ὅποια ἀπεβλέπει τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν ὄλων τῶν πολιτῶν. Ὁ συγγραφεὺς, λαλῶν περὶ τῆς ἀπαγορευμένης πραγματεύσεως, ἢ ὅποια δὲν προξενεῖ ἀτιμίαν εἰς τὸν πραγματευόμενον, εἶπεν, ὅτι δὲν κινεῖν εἰς ἀγανάκτησιν τοὺς ἀνθρώπους ὅσα ἀδικήματα δὲν τοὺς βλάπτουν ἀμέσως. » Σημ. τοῦ Διδραχῆ.

§. VII.

ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ.

Κατὰ πολλὰ ὠφέλιμον εἰς τὸν ὑπολογισμὸν καὶ τὴν κρίσιν τῆς βεβαιότητος τῆς πράξεως, ἦγουν τῆς δυνάμεως τῶν ἐλέγχων καὶ ἀποδείξεων τοῦ ἀδικήματος, εἶναι τὸ θεώρημα τοῦτο· ὡςάκις οἱ ἔλεγχοι τῆς πράξεως κρέμονται ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἦγουν ὡςάκις τὰ σημεῖα δὲν ἀποδείχονται πάρεξ δι' ἀλλήλων, ἢ ὡςάκις κρέμονται ὅλοι ἐξίσου ἀπὸ ἕνα μόνον, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλέγχων οὔτ' αὐξάνει, οὔτε σμικρύνει τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως· διότι ὅλη αὐτῶν ἡ δύναμις δὲν ὑπερβαίνει τὴν δύναμιν ἐκείνου τοῦ πρώτου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κρέμονται· καὶ ἀνατρέπονται ὅλοι ὁμοῦ, ὅταν ὁ πρῶτος ἀνατραπῆ. Ἰξευαντίας ὡςάκις οἱ ἔλεγχοι εἶναι χωρισμένοι ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἦγουν ὡςάκις τὰ σημεῖα τῆς πράξεως ἀποδείχονται καθὲν χωριστὰ, καὶ ὄχι ἐξ ἀλλήλων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλέγχων αὐξάνει τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως, διότι τὸ ψεῦδος ἑνὸς ἐλέγχου δὲν ἀνατρέπει τοὺς ἄλλους. Παράδοξον ἴσως ἦθελε φανῆν ὅτι μεταχειρίζομαι τὴν λέξιν Πιθανότης, ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ ἀδικημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ κρίνωνται ποινῆς ἄξια, ὡςάκις δὲν εἶναι βέβαια. Ἡ ἠθικὴ ὅμως βεβαιότης εἶναι κυρίως πιθανότης· καὶ δι' ἄλλο δὲν ὠνομάσθη βεβαιότης, πλὴν διότι ἡ συνήθεια, ἣτις πρὸ πάσης ἄλλης θεωρίας γεννᾶται ἀπ' αὐτὴν τὴν χρείαν τοῦ ἐνεργεῖν, ἀναγκάζει τοὺς φρονίμους ἀνθρώπους νὰ τὴν πιστεύωσιν. Ἡ ἀπαιτούμενη λοι-

πὸν βεβαιότης διὰ ν' ἀποδειχθῆ ὁ ἐγκαλούμενος ἔνοχος τοῦ ἐγκλήματος, εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν βεβαιότητα, ἢ ὁποῖα μᾶς παρακινεῖ εἰς τὰς πλέον ἀξιολόγους πράξεις τοῦ βίου.

Διαιροῦνται οἱ ἔλεγχοι παντὸς ἀδικήματος εἰς τοὺς τελείους καὶ ἀτελεῖς. Τελείους ὀνομάζω, ὅσοι δείχνουν ἀδύνατον νὰ μὴν ᾖ ἔνοχος ὁ ἐγκαλούμενος. Ἀτελεῖς ἔλεγχοι εἶναι, ὅσοι δὲν δύνανται νὰ τὸ ἀποδείξωσιν. Ἀπὸ τοὺς τελείους καὶ ἕνας μόνος ἀρκεῖ εἰς καταδίκην τοῦ ἐγκαλουμένου· ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἀτελεῖς εἶναι χρεία τόσων, ὅσοι ἀρκοῦν νὰ συνθέσωσιν ἕνα τέλειον, ἦγουν ὅσοι ὁμοῦ ἐνωμένοι δείχνουν ἀδύνατον νὰ μὴν ᾖ ἔνοχος ὁ ἐγκαλούμενος, ἂν καὶ θεωρούμενοι καθεὶς κατὰ μέρος χωριστὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸ δείχνωσι δυνατόν. Οἱ ἀτελεῖς ἔλεγχοι γίνονται προσέτι τέλειοι, ὡςάκις ὁ ἐγκαλούμενος, δυνάμενος νὰ τοὺς ἀνατρέψῃ, δὲν τοὺς ἀνατρέπει κατὰ τὸ πρέπον. Εἶναι ὅμως εὐκολώτερον νὰ νοήσῃ τις, παρὰ νὰ διορίσῃ ἀκριβῶς, τὴν ἠθικὴν ταύτην βεβαιότητα τῶν ἐλέγχων. Διὰ τοῦτο κρίνω νόμον ἀριστον ἐκεῖνον, ὅστις δίδει εἰς τὸν πρῶτιστον δικαστὴν συγκαθέδρους κληρωτοὺς, καὶ ὄχι αἰρετούς· διότι εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἀσφαλεστέρα εἶναι ἡ ἀγνοία, ἢ ὁποῖα κρίνει ἐκ τῆς αἰσθήσεως, παρὰ τὴν ἐπιστήμην, ἣτις κρίνει μὲ τὴν ὑπόληψιν. Ὅπου οἱ νόμοι εἶναι σαφεῖς καὶ διωρισμένοι, ὁ κριτὴς ἄλλο δὲν ἔχει νὰ κάμῃ παρὰ νὰ βεβαιώσῃ· ἂν ἐπράχθῃ, ἢ ὄχι τὸ ἀδικημα, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἐγκαλούμενος κρίνεται. Ἄν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐλέγχων τοῦ ἀδικήματος ζητῆται σοφία καὶ δεξιότης, ἂν εἰς τὸ ἐξ-

αὐτῶν συμπέρασμα ἦναι ἀναγκαία ἢ ἀκριβῆς σαφήνεια διὰ τὰ κρίνη ὅμως ἐξ αὐτῶν τῶν ἐλέγχων, δὲν ἔχει χρεῖαν πλὴν ἀπλῆς καὶ κοινῆς φρονήσεως. Ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος εἶναι ἢ τοιαύτη φρόνησις παρὰ τὴν σοφίαν τοῦ δικαστοῦ, ὅστις, συνειθισμένος καὶ θέλων τὰ εὐρίσκη πάντοτε ἐνόχους, ἀναφέρει τὰ πάντα εἰς τεχνητὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησε μὲ τὰς σπουδὰς καὶ μελέτας του. Ὡς πᾶσον εὐτυχῆ εἶναι τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ νόμοι δὲν εἶναι ἐπιστήμη! εἶναι νόμος ὠφελιμώτατος, τὰ κρίνεται πᾶς ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του· διότι ὅπου κινδυνεύει ἢ ἐλευθερία τοῦ πολίτου, πρέπει τὰ σιωπῶσι τὰ γεννιόμενα ἀπὸ τὴν ἀνισότητά αἰσθήματα, πρέπει τὰ παύσασθαι καὶ ἢ ὑπεροψία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ εὐτυχῆς βλέπει τὸν δυστυχοῦντα, καὶ ἢ ἀγανάκτησις ἐκεῖνη, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ κατώτερος θεωρεῖ τὸν ἀνώτερον. Ἀλλ' ὅταν τὸ ἀδίκημα ἦναι εἰς βλάβην τρίτου τινός, τότε τῶν δικαστῶν τὸ ἥμισυ μέρος πρέπει τὰ ἦναι ὅμοιοι τοῦ ἐγκαλουμένου καὶ τὸ λοιπὸν ἥμισυ τοῦ ἐγκαλουμένου. Τοιουτοτρόπως ἰσορροποῦν τὰ μερικὰ συμφέροντα (τὰ ὁποῖα μεταβάλλουν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ θελότων, τὰς μορφὰς τῶν πραγμάτων), οὐδὲ λαλοῦν πλέον πλὴν οἱ νόμοι καὶ ἢ ἀλήθεια. Δίκαιον εἶναι προσέτι τὰ ἔχη τὴν ἀδειαν ὁ ἐγκαλούμενος τὰ ἀποβάλλη μέρος ἀπὸ τοὺς προβαλλομένους κριτὰς, ὅσους δηλαδὴ ὑποπεύεται· διότι μὲ ταύτην τὴν ἀδειαν φαίνεται σχεδὸν ὅτι καταδικάζει αὐτὸς ἑαυτόν. Δημόσιαι πρέπει τὰ ἦναι αἱ κρίσεις καὶ οἱ ἐλέγχοι παντὸς ἀδικήματος, διὰ τὰ χαλινοῦνται ἢ δυναστεία καὶ τὰ πάθη ἀπὸ τὴν

κοινὴν ὑπόληψιν, τὴν μόνην ἴσως δοκιμασίαν τῆς εὐνομουμένης πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ διὰ τὰ δύναται τὰ λέγη καθεῖς ἀπὸ τοὺς πολίτας, δὲν εἶμαι δ οὐλος, ἐπειδὴ οἱ νόμοι μὲ ὑπερασπίζουσι καὶ μὲ βοηθοῦν. Τοῦτο τὸ φρόνημα θαρρύνει καὶ ἐνισχύει τὸν λαόν· καὶ ὅστις ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας γνωρίζει τὰ ἀληθῆ του συμφέροντα, τὸ κρίνει τόσον ὠφελιμον, ὅσην ὠφέλειαν ἤθελεν προξενήσειν εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ τῶν ὑπηκόων οἱ φόροι. δὲν θέλω ἀναφέρειν λεπτομερῶς ὅλας τὰς ἀναγκαίας προφυλακὰς, ὅσας ἀπαιτοῦν αἱ τοιαῦται θεσμοθεσίαι· οὐδ' ἤθελα παντάπασιν ἀνοίξειν τὸ στόμα, ἂν ἦτο χρεῖα τὰ λαλήσω διεξοδικῶς περὶ πάντων.

§ VIII.

ΠΕΡΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ.

Μέρος ἀξιολογον πάσης καλῆς νομοθεσίας εἶναι τὰ διορίζωσιν ἀκριβῶς οἱ νόμοι τὴν ἐξιοπιστίαν τῶν μαρτύρων καὶ αὐτοὺς τοῦ ἀδικήματος τοὺς ἐλέγχους. Πᾶς ἄνθρωπος λογικὸς, ἢ γουν πᾶς ἄνθρωπος, τοῦ ὁποῖου οἱ λογισμοὶ ἔχουν κάποιον εἰρμὸν καὶ συνάφειαν, καὶ αἱ αἰσθήσεις δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, δύναται τὰ παρασταθῆ εἰς τὸ δικαστήριον ὡς μάρτυς. Τὸ μόνον μέτρον τῆς ἀξιοπιστίας του πρέπει τὰ ἦναι ἢ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν κερδαίνει ἀπὸ τὴν φανέρωσιν ἢ σιωπῆν τῆς ἀληθείας· ἐκ τούτου φαίνεται, πόσον εἶναι παιδαριώδεις καὶ μάταιαι αἱ ἀφορμαὶ, διὰ τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν δέχονται τὴν μαρτυρίαν οὔτε τῶν

γυναικῶν, ὡς ἀσθενῶν, οὔτε τῶν καταδικασθέντων καὶ τῶν ἀτίμων, ὡς πολιτικῶς ἀποθαμμένων. Ἀλλ' ἡ μαρτυρία τῶν τοιούτων δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος παρὰ τῶν ἄλλων, ὅσάκις ἡ ψευδομαρτυρία δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς κάμμίαν ὠφέλειαν¹.

Ἡ πλέον ἀξιοσημείωτος ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τῆς γλώσσης, ὅσαι ἐβλάψαν τῶν ἀνθρώπων τὰς πράξεις, εἶναι ἡ ἀποβάλλουσα ὡς ἄχρηστον τὴν μαρτυρίαν τῶν καταδικασθέντων. Ὁ καταδικασθεὶς (λέγουν σοβαρῶς οἱ Περιπατητικοὶ Νομοδιδάσκαλοι) ἀπέθανε πολιτικῶς· καὶ ὁ νεκρὸς δὲν εἶναι πλέον δεκτικὸς οὐδεμιᾶς ἐνεργείας. Εἰς τοιαύτην ἄλογον μεταφορὰν ἐθυσιάσθησαν πολλότατα σφάγια· καὶ πολλάκις συνέβησαν λογοτριβαὶ καὶ ζητήσεις σποσδαῖαι, ἂν ἔπρεπε νὰ προτιμῶνται καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν

1. « Ὁ συγγραφεὺς λέγει κατωτέρω, ὅτι ἡ ἀτιμία ἀποστερεῖ τὸν ἔνοχον ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν πίστιν, τὰς ὁποίας εἶχε πρὸς αὐτὸν ἡ πατρίς. Ὁ καταδικασθεὶς εὐρίσκεται τοῦλάχιστον εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν τοῦ ἀτιμωθέντος· ἔλασαν καὶ αἱ δύο τὴν κοινὴν πίστιν. Ὅθιν ἡ μαρτυρία τῶν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἀπλοῦν σημαῖεν, καὶ ὄχι ὡς ἀπόδειξις. Πρέπει, λέγει ὁ συγγραφεὺς, νὰ πιστεύωνται οἱ μάρτυρες, ὅσάκις ἡ ψευδομαρτυρία δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς κάμμίαν ὠφέλειαν. Ἀλλὰ ἰ πῶς ποτὲ εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιωθῶμεν, ὅτι οἱ κακώτροποι καὶ οἱ ἀτίμοι δὲν θέλουσιν ἀπατήσασιν τοὺς δικαστὰς δι' ἐγθραν, ἢ μῖσος κατὰ τοῦ κρινομένου, ἢ ἄλλο τι τέλος ἴδιον; Ἄν πρέπη νὰ πιστεύωνται τοιοῦτοι μάρτυρες, ἰ τίς ἔχει πλέον νὰ θερμεύσῃ εἰς τὴν ἰδίαν του ἀθωότητα; Ἄφ' οὗ ἔλασαν τὴν κοινὴν πίστιν, ἰ πρέπει πλέον οἱ νόμοι νὰ τοὺς πιστεύωσιν; ἰ ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ τῶν πολιτῶν πρέπει πλέον νὰ κρέμονται ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν; » Σημ. τοῦ Διδασκ. »

ἀλήθειαν οἱ δικαστικοὶ τύποι. ἰ Μὴ δὲν πρέπει νὰ συγχωρῆται, ἔτι καὶ μετὰ τὴν καταδίκην, εἰς τὴν ἄκραν δυστυχίαν τοῦ καταδικασθέντος, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, τόσος μόνον καιρὸς, ὅσος ἀρκεῖ ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ δικαιώσῃ ἑαυτὸν, ἢ ἄλλον τινὰ μὲ νέους ἐλέγχους, ἱκανοὺς νὰ ἀλλάξωσι τὴν μορφήν τοῦ ἀδικήματος; ἱ τοιαύτη ἀνάκρισις καὶ ἀναψηλάφησις εἶναι μάλιστα εὐλογος, ὅσάκις δὲν μακρύνεται τόσον, ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ τῆς δικαιοσύνης τὸν δρόμον. Οἱ δικαστικοὶ τύποι εἶναι ἀναγκαῖοι, διότι δὲν ἀφίνουσι τίποτε εἰς τὸ αὐτοθέλητον τοῦ δικαστοῦ, διότι δίδουσι εἰς τὸν κοινὸν ὄχλον ὑπόληψιν, ὄχι θερυζώδους καὶ δωροδόκου, ἀλλ' εὐσταθοῦς καὶ κανονικῆς κρίσεως, διότι τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, φύσει μιμητῶν καὶ δούλων τῆς ἔξεως, δραστηκώτερον πληττονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις παρὰ ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς, καὶ διότι καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, ἐπειδὴ εἶναι πολυλάκις ἢ ἀπλουστάτη, ἢ κατὰ πολλὰ σύνθετος, ἔχει χρεῖαν ἐξωτερικῆς τινὸς μορφῆς, διὰ νὰ τὴν σέβεται ὁ χυδαῖος ὄχλος. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι τύποι, ἂν διορισθῶσιν ἀπὸ τὸν νόμον τοιοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ βλάπτωσι τὴν ἀλήθειαν, ἐμποροῦν νὰ γεννήσωσι δεινὰ καὶ κινδυνώδη ἀποτελέσματα.

Ὁ μάρτυς λοιπὸν εἶναι τόσον πλέον ἢ ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος, καθόσον μισεῖ ἢ ἀγαπᾷ τὸν ἐγκαλούμενον, εἰς ἕνα λόγον, κατὰ τὰς ὁποίας ἔχει διαφόρους σχέσεις πρὸς αὐτόν. Εἷς μόνος μάρτυς δὲν ἀρκεῖ εἰς πίστωσιν τοῦ ἀδικήματος· διότι ἐνόσω ὁ ἐγκαλούμενος ἀρνεῖται τὰ μαρτυρούμενα κατ' αὐτοῦ, ὁ δικαστὴς μένει ἀβέβαιος, καὶ ὑπερσχύει τὸ ὁποῖον ἔχει πᾶς ἕνας δίκαιον νὰ πιστεύεται ἀθῶος.

Τόσον ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος πρέπει νὰ λογίζεται ὁ μάρτυς, ὅσον εἶναι δεινότερον τὸ μαρτυρούμενον ἀδίκημα¹, ἢ πλέον ἀπίθανοι αἱ περιστάσεις. Τοιαῦτα, παραδείγματος χάριν, εἶναι ἡ μαγεία, καὶ ὅσα κακὰ δὲν προξενοῦν κάμμίαν ὠφέλειαν εἰς τὸν κακοῦργον. Πιθανώτερον ὅτι ἐψεύσθησαν ὁμοῦ πολλοὶ μάρτυρες περὶ μαγείας, ἀπατιόμενοι δι' ἀγνοίαν, ἢ κινούμενοι ἀπὸ μῦθος, παρὰ ὅτι εἶναι τις ἀληθῶς μάγος, ἢ γουν ὅτι ἔχει ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ θεὸς

1. Κατὰ τοὺς ἐγκληματικούς Νομοδιδασκάλους, τόσον ἀξιόπιστότερος πρέπει νὰ λογίζεται ὁ μάρτυς, ὅσον εἶναι δεινότερον τὸ ἀδίκημα. Τὸ σιδηροῦν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ὑπηγόρευσε ἡ ἀνόητος σκληρότης εἶναι τοῦτο: *in atrocissimis leviores conjecturae sufficiunt, et licet iudici jura transgredi.* Ἄς τὸ μεταφράσωμεν εἰς τὸ κοινὸν, διὰ νὰ μάθωσιν οἱ Εὐρωπαῖοι μίαν ἀπὸ τὰς πολλὰς καὶ παραλόγους νομικὰς ἀποφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκεινται χωρὶς σχεδὸν νὰ τὸ ἐξεύρωσιν, « ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ δεινότητων ἀδικημάτων (ἔγουν περὶ τῶν « πλέον ἀπίθανων), ἄρκον καὶ αὐτὰ αἱ ἐλάχισται εἰκασίαι, καὶ ὁ « δικαστὴς ἔχει τὴν ἀδαιαν νὰ παραβιῇ τὰ δίκαια. » Ἐξ εἰς τὴν πρᾶξιν θεωρούμενα ἄτοπα τῆς νομοθεσίας γεννιῶνται πολλάκις ἀπὸ τὸν φόβον, πηγὴν ἐξαιρετὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἀντιφάσεων. Οἱ Νομοδιδασκαλοὶ (τῶν ὁποίων καὶ μετὰ θάνατον τὰ μισθωτὰ συγγράμματα κυβερνοῦν αὐτογνωμόνως τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων), ποτὲ μὲν φοβούμενοι μὴ καταδικασθῇ τις ἀθῶς, κατεφόρτισαν τὴν νομικὴν ἐπιστήμην μὲ ἐξαιρέσεις καὶ τύπους ἀνωφελεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἀκριβὴς φυλακὴ ἦθελ' ἀναβιβάζειν ἀτιμώρητον ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δικαιοσύνης τὴν ἀναρχίαν αὐτήν· ποτὲ δὲ φοβούμενοι δεινὰ τινὰ καὶ δυσκαπόμενα ἀδικήματα, ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ ἀθετήσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς παρ' αὐτῶν ὀρισθέντας τύπους· καὶ τοιαυτοτρόπως ποτὲ μὲν μὲ τυραννικὴν ἀνυπομονησίαν, ποτὲ δὲ μὲ γυναικίωδην δειλίαν μετεμόρφωσαν τὰς σεμνὰς κρίσεις εἰς παίγνια, εἰς τὰ ὁποῖα βασιλεύουσι ἡ τύχη καὶ ἡ ἀπάτη. Σημ. τοῦ ΒΗΚΚΑΡΙΟΥ.

δὲν ἔδωκεν, ἢ δὲν δίδει πλέον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὡσαύτως ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ κακῶν, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ὠφέλειαν προξενοῦν εἰς τὸν πράξαντα, πιθανώτερον ὅτι ψεύδονται οἱ μάρτυρες παρὰ ὅτι ψεύδεται ὁ ἐγκαλούμενος· διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν κάμνουν τὰ πάνδεινα κακὰ, χωρὶς ἀφορμὴν μίσους, ἢ φόβου, ἢ χωρὶς ἐλπίδα νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπ' αὐτά. Τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὰ αἰσθήματα γεννῶνται, ὅχι χωρὶς αἰτίας καὶ αὐτομάτως, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς τύπους, οἱ ὁποῖοι πλήττουν τὰς αἰσθήσεις, καὶ εἶναι ἀνάλογα μ' αὐτούς.

Ὡσαύτως σμικρίνεται ἡ ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος, ὅταν αὐτὸς ᾖ μὲλος μερικῶ τινος συστήματος, τοῦ ὁποῖου τὰ ἦθη καὶ αἱ γνώμαι, ἢ δὲν εἶναι γνωσταί, ἢ διαφέρουν ἀπὸ τὰς κοινὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας· διότι εἰς τοιαύτην περίστασιν ὁ μάρτυς ἔχει παρὰ τὰ ἴδιά του καὶ τὰ πάθη τῶν ἄλλων.

Τέλος πάντων, ἡ ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος πρέπει νὰ λογίζεται οὐδὲν, ὡσάκις οἱ λόγοι τοῦ ἐγκαλουμένου κρίνονται ὡς ἀδικήματα· διότι ὁ τόνος τῆς φωνῆς, ἡ χειρονομία καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος ἡ κίνησις, τὰ προηγούμενα τῆς ὀμιλίας, ὅσα τὴν συνοδεύουν ἢ τὴν ἀκολουθοῦν, αἱ διάφοροι σημασίαι, τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι προσαρμόζουν εἰς τὰς αὐτὰς λέξεις, μεταβάλλουν τόσον καὶ μεταμορφοῦν τοὺς λόγους τοῦ λαλήσαντος, ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ τοὺς προφέρῃ τις ἀπαραλλάκτως, ὡς ἐλαλήθησαν τὴν πρώτην φοράν. Πρόσθετες, ὅτι τῶν βιαίων πράξεων (ὁποῖα εἶναι τὰ ἀληθῆ ἀδικήματα) μένουν ἔχνη εἰς αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν περιστάσεων, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ

ἀποτελέσματα, τὰ γενώμενα ἀπὸ τὰς περιστάσεις· καὶ ὁ ἐγκαλούμενος ἔχει τόσον πλειότερους τρόπους νὰ δικιωθῆ, ὅσον πλειότεραι εἶναι αἱ περιστάσεις, τὰς ὁποίας προβάλλουν εἰς τὸ μέσον ὁ ἐγκαλῶν, ἢ οἱ μάρτυρες· ἀλλ' οἱ λόγοι δὲν μένουν παρὰ εἰς τὴν ἄπιστον καὶ πολλάκις πλανωμένην μνήμην ἐκείνων, ὅσοι τοὺς ἤκουσαν. Εἶναι λοιπὸν ἀσυγκρίτως εὐκολώτερον νὰ συκοφαντηθῆ τις διὰ λόγους παρὰ διὰ πράξεις¹.

§ IX.

ΠΕΡΙ ΚΡΥΦΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ.

Φανεραὶ, ἀλλὰ παλαιαὶ ἀταξίαι, καὶ εἰς πολλὰ ἔθνη ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως, εἶναι αἱ κρυφαὶ κατηγορίαι. Αὗται κάμνουν τοὺς ἀνθρώπους ὑποκριτὰς καὶ δολίους. Βλέπει πᾶς ἕνας ὡς ἐχθρὸν ὅτινα ὑποπτεύεται ὡς κρυφὸν κατήγορον· καὶ τοιοῦτοτρόπως συνειθίζοντες οἱ ἄνθρωποι νὰ κρύβωσι πρὸς τοὺς ἄλλους τὰ ἴδια τῶν φρονήματα, κατανοῦν τέλος πάντων ἕως νὰ τὰ κρύβωσι καὶ πρὸς ἑαυτοὺς, τὸ ὁποῖον εἶναι ὅλων τῶν δυστυχιῶν ἢ δεινότερα. Μὴν ἔχοντες πλέον κανόνας σαφεῖς καὶ σταθεροὺς ν' ἀκολουθήσωσι, πλανῶνται περιφερόμενοι εἰς τὸ μέγα τῶν ὑπολήψεων πέλαγος, καὶ

1. « Τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο περὶ μαρτύρων κεφάλαιον ἀξίζει ἀνατιθέσθαι πρὸς τὴν λογοδιάρροιαν τῶν ἐγκληματικῶν μας συγγραμμάτων. Δὲν εἶναι ἔμωσ πλὴν κείμενον πολλὰ μικρὸν, ἀξίον νὰ ἐξηγηθῆ μὲ φιλοσοφικὰ ὠφελιμώτατα σχόλια. » Σημ. τοῦ BRISSEAU DE WAREVILLE.

πάντοτε σπουδάζοντες νὰ φυλάσσωνται τοὺς κρυφοὺς κατηγοροὺς, ὡς τόσα τερατώδη θηρία. Ἢ ἀδηλόγητος τοῦ μέλλοντος φαρμακεύει τὴν παραῦσαν στιγμὴν τῆς ζωῆς τῶν, καὶ στέρημένοι ἀπὸ τὴν μόνιμον ἡδονὴν τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας, μόλις εὐρίσκουν μικρὰν παρηγορίαν εἰς ὀλίγας τινὰς ἡδονὰς ἀτάκτους καὶ θορυβώδεις, τὰς ὁποίας ἀπολαύουν κάποτε εἰς τὸ διάστημα τῆς ἀθλίας ζωῆς τῶν. Μεταξὺ τοιούτων ἀνθρώπων μὴν ἐλπίσης νὰ εὕρῃ στρατιώτας γενναίους, ἀκκταπλήκτους τοῦ θρόνου καὶ τῆς πατρίδος ὑπερασπιστάς· μὴν ἐλπίσης νὰ εὕρῃ ἄρχοντας ἀδεκάστους, διὰ νὰ ὑπερασπίσωσι καὶ νὰ διδάξωσι μὲ ἐλεύθερον καὶ φιλόπατρην εὐγλωττίαν τὰ ἀληθῆ τοῦ ἡγεμόνος συμφέροντα, διὰ νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν θρόνον, ὁμοῦ μὲ τοὺς φόρους, τὴν ἀγάπην καὶ τὰς εὐλογίας πάσης τάξεως καὶ παντὸς συστήματος πολιτῶν, καὶ νὰ μεταφέρωσιν ἀπὸ τὸν θρόνον, καὶ εἰς τὰ παλάτια τῶν μεγάλων, καὶ εἰς τὰς καλύβας τῶν πτωχῶν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν φιλόπονον ἐλπίδα νὰ μεταβάλλῃ πᾶς ἕνας τὴν τύχην του εἰς τὸ κάλλιον, ἐλπίδα, ἥτις, ὡς ὠφέλιμον ζώπυρον, αὐξάνει καὶ πολυχρονίζει τὰς πολιτικὰς κοινωνίας.

Ἐπὶ πᾶσι δύναται νὰ φυλαχθῆ ἀπὸ τὴν συκοφαντίαν ὁ πολίτης, ὅταν ἡ συκοφαντία ὀπλίζεται μὲ τὴν κραταιὰν ἀσπίδα τῆς τυραννίας, τὴν κρυφίότητα; Ἐὐρίσκετ' ἄρα ἄλλη πολιτικὴ κυβέρνησις δυστυχεστέρα παρ' ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἡγεμὼν ὑποπτεύεται τοὺς ὑπηκόους ὡς

ἐχθροὺς, καὶ ἀναγκάζεται νὰ ταρασῆ τὴν ἡσυχίαν καθενὸς, διὰ τὴν ἡσυχίαν ὄλων ὁμοῦ;

Ἰ Ποῖαι λοιπὸν εἶναι αἱ προφάσεις, μὲ τὰς ὁποίας ζητούν νὰ δικαιώσωσι τὰς κρυφὰς κατηγορίας καὶ ποινάς; Ἰ Εἶναι ἄρα ἡ κοινὴ σωτηρία, ἡ ἀσφάλεια καὶ διατήρησις τοῦ εἶδους τῆς παρούσης πολιτικῆς κυβερνήσεως; Ἀλλ' ἤθελ' εἶσθαι τερατιώδης τοιαύτη πολιτικὴ κυβερνήσις, εἰς τὴν ὁποίαν ὅστις ἔχει τὴν ἰσχὺν, καὶ τὴν ὑπόληψιν (δραστηρικωτέραν καὶ παρὰ τὴν ἰσχὺν), φοβεῖται τοὺς κατὰ μέρος πολίτας. Ἰ Εἶναι ἄρα ἡ ἀσφάλεια τοῦ κατηγοροῦ; Οἱ νόμοι λοιπὸν δὲν ἀρκοῦν νὰ τὸν υπερασπίσωσιν ἐναντίον τοῦ κατηγορουμένου, καὶ οἱ ὑπήκοοι γίνονται δυνατώτεροι τοῦ ἡγεμόνος. Ἰ Εἶναι ἄρα ἡ ἀτιμία τοῦ κατηγοροῦ; Συγχωρεῖται λοιπὸν ἡ κρυφὴ συκοφαντία, καὶ κυλάζεται ἡ δημόσιος. Ἰ Εἶναι ἄρα ἡ φύσις τοῦ ἀδικήματος; Ἄν αἱ ἀδιάφοροι πράξεις, ἢ καὶ αὐταὶ αἱ ὠφέλιμοι εἰς τὸ κοινόν, πρέπη νὰ ὀνομάζωνται ἀδικήματα, αἱ κατηγορίαι καὶ αἱ κρίσεις πρέπη νὰ γίνωνται, ὅσον εἶναι δυνατόν, κρυφίως· ἀλλὰ δὲν εὐρίσκονται ἀδικήματα, βλάβαι δὲν λαδῆ κοινὰ, τῶν ὑποίων ὁ δημόσιος παραδειγματισμὸς, ἢ οὐκ ἢ δημόσιος κρίσις, δὲν εἶναι κοινὸν συμφέρον. Ἐγὼ σέβωμαι ὅλας τὰς σημερινὰς πολιτικὰς κυβερνήσεις, οὐδὲ λαλῶ περὶ τινὸς κατὰ μέρος. Εἶναι πολλάκις τοιαῦται αἱ περιστάσεις, ὥστ' ἡ κατάργησις ἑνὸς κακοῦ φαίνεται κατάργησις τῆς πολιτείας ὅλης, ὅταν τὸ κακὸν ᾖναι προσκολλημένον εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημα τοῦ ἔθνους. Ἄν ὅμως ὑπηγόρευα νέους νόμους εἰς κἀμμίαν ἀνθρώπων συνάθροισιν ἀγνώστον εἰς τοὺς λοιποὺς, ὁ φόβος τῆς

ἐπερχομένης γενεᾶς τὴν ὁποίαν φωντάζομαι παρούσῃ ἐμπρὸς μου, ἤθελ' ἐμποδίσειν τὴν χεῖρά μου νὰ κυρώσῃ τοιοῦτον νόμον.

Εἶπε πρὸ πολλοῦ ὁ Μοντεσκιώς, ὅτι αἱ δημόσιοι κατηγορίαι ἀρμόζουσι μᾶλλον εἰς τὰς Δημοκρατίας, ὅπου τὸ κοινὸν συμφέρον πρέπει νὰ ᾖναι ὁ πρότιςτος σκοπὸς τῶν πολιτῶν, παρὰ εἰς τὰς Μοναρχίας, ὅπου τὸ αἰσθημα τοῦ κοινοῦ συμφέροντος εἶναι ἀσθενέστατον, διὰ τὴν φύσιν αὐτῆν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως· ὅθεν εἶναι σοφὴ διάταξις εἰς τὰς μοναρχίας νὰ διορίζωνται ἄρχοντες, διὰ νὰ κατηγορῶσιν εἰς ὄνομα τοῦ κοινοῦ τοὺς παραβάτας τῶν νόμων. Πᾶσα ὅμως πολιτικὴ κυβερνήσις, εἴτε δημοκρατουμένη, εἴτε μοναρχουμένη, χρεωστεῖ νὰ κυλάζῃ τὸν συκοφάντην μὲ τὴν αὐτὴν, ποινὴν τὴν ὁποίαν ἤθελε πάθειν ὁ ἐγκαλούμενος· ἂν ἀπεδείχνητο ἔνοχος.

§ X.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΥΠΟΒΛΗΤΙΚΑΙ.

Εἰς τὰς κρίσεις τῶν ἀδικημάτων ἀπαγορεύουσι οἱ νόμοι τὰς ὑποβλητικὰς ἐρωτήσεις, ἐκείνας δηλαδὴ (κατὰ τοὺς νομοδιδασκάλους), ὅσχι ἐρωτοῦν περὶ τοῦ εἶδους, καὶ ὄχι περὶ τοῦ γένους τοῦ ἀδικήματος, ὅσαι, διότι εἶναι ἀμέσως ἐνωμέναι μὲ τὸ ἀδίκημα, ὑποβάλλουσι εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ἄμεσον καὶ τὴν ἀπόκρισιν. Αἱ ἐρωτήσεις, κατὰ τοὺς ἐγκληματικούς συγγραφεῖς, πρέπει νὰ γυρίζωσι κύκλῳ τῆς πράξεως, καὶ ὄχι ποτὲ νὰ φέρωνται κατευθείαν πρὸς αὐτὴν. Τὸ αἴτιον τῆς μεθό-

δου ταύτης εἶναι, ἢ διὰ τὴν μὴν ὑπαγορεύωσιν εἰς τὸν ἐγκαλούμενον κἀμμίαν ἀπόκρισιν ἱκανὴν τὴν ἀθωώσῃ ἀπὸ τῆν κατηγορίαν, ἢ ἴσως διότι φαίνεται πρᾶγμα ἔξω τῆς φύσεως τὴν κατηγορήσῃ ἐαυτὸν ὁ ἐγκαλούμενος. Ὅτι ἂν ἦναι τὸ ἀληθὲς αἴτιον, ἀξιοσημείωτος εἶναι ἢ ἀντίφασις τῶν νόμων· αὐτοὶ ἀπαγορεύουν τὰς ὑποβλητικὰς ἐρωτήσεις, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο ὀρίζουν τὴν βᾶσανον, τῆς ὁποίας ἀδύνατον τὴν ἐπινοηθῆ ἄλλη πλέον ὑποβλητικὴ ἐρώτησις. Ἄν (διὰ τὸ πρῶτον αἴτιον) δὲν πρέπη ὁ δικαστῆς τὴν ὑπαγορεύῃ εἰς τὸν ἐγκαλούμενον τὴν ἀπόκρισιν, ὁ πόνος τῆς βρασάνου θέλει ὑπαγορεύσειν εἰς μὲν τὸν ἰσχυρὸν ἰσχυρογνώμονα σιωπῆν, διὰ τὴν ἀποφυγῆ τὴν μεγαλητέραν ποινὴν διὰ τῆς μικροτέρας, εἰς δὲ τὸν ἀσθενῆ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἀδικήματος, διὰ τὴν ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τῆν παροῦσαν βᾶσανον, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται πλέον παρὰ τὴν μέλλουσαν ποινὴν. Ἄν (διὰ τὸ δεῦτερον αἴτιον) ἢ περὶ τοῦ εἶδους ἐρωτήσεις ἀναγκάζῃ τὸν ἐγκαλούμενον τὴν ὁμολογήσῃ, ἔξω τῆς φύσεως, ἐαυτὸν ἔνοχον, οἱ σπασμοὶ βέβαια καὶ οἱ πόνοι τῆς βρασάνου θέλουν τὸν ἀναγκάσειν σφοδρότερον. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι κυβερνῶνται πλέον ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν ὀνομάτων παρὰ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων.

Τέλος πάντων, ὅστις ἐξεταζόμενος φυλάσσει σιωπῆν ἰσχυρογνώμονα, οὐδ' ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐρωτήσεις, εἶναι ἄξιος ποινῆς διορισμένης ἀπὸ τοῦς νόμους, καὶ ποινῆς βαρυτάτης, διὰ τὴν μὴν ἀποφεύγῃ μὲ τοιοῦτον τρόπον οἱ ἔνοχοι τὸν ἀναγκαῖον καὶ δημόσιον παραδειγματισμόν. Ἀλλ' ἢ μερικὴ αὕτη ποινὴ τῆς σιωπῆς δὲν εἶναι ἀναγ-

καία, ὅπου δὲν μένει ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐγκαλούμενος ἔπραξε τὸ ἀδίκημα· διότι τότε εἶναι ἀνωφελεῖς αἱ ἐρωτήσεις, καθὼς εἶναι ἀνωφελὴς καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ἀδικήματος, ὅταν αὐτὸ ἀποδείχνηται ἀπὸ ἄλλους ἐλέγχους. Αὕτη ἢ τελευταία περίστασις εἶναι ἢ πλέον κοινὴ, διότι εἰς τὰς πλειοτέρας κρίσεις οἱ ἔνοχοι ἀρνοῦνται τὸ ἀδίκημα.

§ XI.

ΠΕΡΙ ὈΡΚΩΝ.

Ἀντίφασιν μεταξὺ τῶν νόμων καὶ τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου αἰσθημάτων γεννᾷ ὁ δικαστῆς, ὅταν ἀπαιτῆ ὄρκον ἀπὸ τὸν ἐγκαλούμενον. Τοιοῦτοτρόπως τὸν βιάζει τὴν ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅταν εἰς αὐτὸν συμφέρῃ τὸ ψεῦδος. Ἐπὶ πᾶσι εἶναι δυνατὸν τὴν μὴν ἐπιόρκῆσῃ ὁ ἐγκαλούμενος, ὅταν ἀπὸ τὴν εὐορκίαν προσμένῃ ὄλεθρον; Εἰς τῶν πλειοτέρων ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς σιωπᾷ καὶ αὕτη ἢ θρησκεία, ὅταν λαλῆ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον. Ἐδειξεν ὅλων τῶν αἰώνων ἢ παῖρα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι κακομεταχειρίζονται πρὸ πάντων τὸ πολύτιμον τοῦτο δῶρον τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἔτι πᾶσι θέλεις τὴν σεβασθῶσιν οἱ ἀλιτήριοι, ὅταν καὶ αὐτοὶ οἱ νομιζόμενοι τίμιοι τὸ ἠθέτησαν; Ὀλίγον ἰσχύουν, αἱ πολλὰ μακρὰν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις ἀφορμαί, τὰς ὁποίας ἀντιβάλλει ἢ θρησκεία εἰς τὸν θόρυβον τοῦ φόβου καὶ εἰς τὴν φιλοζωίαν. Οἱ νόμοι, μὲ τοῦς ὁποίους διευθύνονται τὰ οὐράνια, διαφέρουν ὀλότελα ἀπὸ τοῦς νόμους, τοῦς κυβερνῶντας τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ἐπὶ τί λοιπὸν συγγέεις τὰ πρῶτα μὲ τὰ δεύτερα; Ἐπὶ τί βάλ-

λεις τὸν ἐγκαλούμενον εἰς τὴν φοβερὰν ἀνάγκην νὰ ψευδορκήσῃ, ἢ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ ὕλεθρον; Διὰ τί μὲ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ὄρκου τὸν ἀναγκάζεις νὰ γενῇ κακὸς χριστιανὸς, ἢ νὰ χύσῃ τὸ αἷμά του ὡς μάρτυς; Ἡ συνθήκη φέρει κατ' ὀλίγον τοὺς ἀνθρώπους νὰ στοχάζωνται τὸν ὄρκον ὡς ἀπλήν τυπικὴν προσθήκην, καὶ ἀφανίζει τοιοῦτοτρόπως τὴν δύναμιν τῆς ὕψους, ἥτις εἶναι ἡ μόνη πίστις τῆς ἀρετῆς τῶν πλειοτέρων ἀνθρώπων. Ἐδειξεν ἡ πείρα πόσον ἀνωφελεῖς εἶναι οἱ ὄρκοι· καὶ οἱ δικασταὶ ἐξεύρουν καλιώτατα, ὅτι κανένα ποτὲ ἐγκαλούμενον δὲν ἠνάγκασεν ὁ ὄρκος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ δείχνει ἀκόμη καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος, ὅστις κρίνει ἀνωφελεῖς, καὶ ἀκολούθως βλαβεροὺς, ὅλους ἐκείνους τοὺς νόμους, ὅσοι ἐναντιοῦνται εἰς τὰ φυσικὰ τῶν ἀνθρώπων αἰσθήματα. Συμβαίνει εἰς τοὺς τοιούτους νόμους, ὅ, τι συμβαίνει εἰς τὰ ἐμφράγματα τῶν ποταμῶν, ὅταν ἐμποδίζωσι τὸν κατευθεῖαν δρόμον αὐτῶν. Ἡ ἀνατρέπονται πάραυτα καὶ ἀφανίζονται, ἢ ὑποσκάπτονται κατὰ μικρὸν καὶ διαλύονται ἀπὸ τὴν συνεχῆ περιστροφὴν τῶν ὑδάτων.

§ XII.

ΠΕΡΙ ΒΑΣΑΝΟΥ.

Σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπος συνθήκη ἐπεκράτησεν εἰς τὰ πλειότερα ἔθνη, νὰ στρεβλοῦται καὶ νὰ βασανίζεται ὁ ἐγκαλούμενος, ἢ διὰ νὰ ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἀδίκημα, ἢ διὰ τὰς ἀντιφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔπεσε κρινόμενος, ἢ διὰ νὰ φανερώσῃ τοὺς συναιτίους του, ἢ

διὰ νὰ ἐξεύρω ποῖον μεταφυσικὸν καὶ ἀκατάληπτον καθαρισμόν τῆς ἀτιμίας, ἢ τελευταῖον δι' ἄλλα ἀδικήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ ἐπραξεν, ἂν καὶ δὲν κατηγορηται κατὰ τὸ παρὸν περὶ αὐτῶν.

Κανεῖς δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἔνοχος πρὶν τῆς ἀποφάσεως τοῦ κριτοῦ· οὐδ' ἐμπορεῖ ἡ πολιτικὴ κοινωνία νὰ τὸν στερήσῃ ἀπὸ τὴν κοινὴν προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν, πᾶρεξ ἀφοῦ ἀποδειχθῇ ὅτι ἠθέτησε τὰς συνθήκας, διὰ τὰς ὁποίας ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ κοινὴ ὑπεράσπισις. Εἶναι λοιπὸν φανερὰ καταδυναστεία ἢ ἐξουσία, τὴν ὁποίαν οἱ νόμοι δίδουν εἰς τὸν κριτὴν νὰ κολάζῃ τὸν πολίτην, πρὶν ἀποδειχθῇ ἔνοχος ἢ ἀθῶος. Πᾶς ἕνας δύναται νὰ καταλάβῃ τοῦτο τὸ δίλημμα. Ἡ εἶναι φανερόν, ἢ ἀδηλον τὸ ἀδίκημα. Ἄν ᾖ φανερόν, ἄλλη ποινὴ δὲν ἀρμόζει εἰς αὐτὸ παρὰ τὴν διορισθεῖσαν ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ εἶναι ἀνωφελῆ τὰ βασανιστήρια, διότι ἀνωφελὴς γίνεται καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἄν ᾖ ἀδηλον, δὲν πρέπει νὰ βασανίζεται ὁ ἀθῶος, ἐπειδὴ ἀθῶος λογίζεται κατὰ τοὺς νόμους, ὅτινος δὲν ἀπαδείχθησαν ἀκόμη τὰ ἀδικήματα.

Ἄν τὸ πολιτικὸν τέλος τῶν ποινῶν ᾖ νὰ φοβίσωσι τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν δημόσιον παραδειγματισμὸν τοῦ ἐνόχου, ἐναντιοῦνται εἰς τὸ τέλος τοῦτο αἱ κρυφαὶ βᾶσανοὶ καὶ κρεουργίαι, μὲ τὰς ὁποίας κολάζει καὶ τοὺς ἐνόχους καὶ τοὺς ἀθῶους ἢ τυραννία τῆς συνθείας. Εἶναι βέβαια ἀναγκαῖον νὰ μὴ μὲνῃ ἀκόλαστον τὸ φανερόν ἀδίκημα· ἀλλ' οὐδεμίαν ὠφέλειαν προξενεῖ ἡ φανέρωσις τοῦ αὐτουργοῦ τοῦ ἀφνοῦς ἀδικήματος. Τὸ πραχθὲν ἀδί-

κημα, ἐπειδὴ δὲν ἔχει πλέον θεραπείαν, δὲν πρέπει νὰ καλᾶ-
ζεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, πλὴν ὅσάκις παρακινεῖ
τοὺς ἄλλους εἰς μίμησιν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας¹.
Ἄν ἀληθεύῃ τοῦτο, ὅτι οἱ παραβαίνοντες τοὺς νόμους
εἶναι ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν παρὰ τοὺς ὄσοι, ἢ διὰ φόβον,
ἢ δὲ ἀρετὴν τοὺς φυλάσσουν, ὁ κίνδυνος νὰ βασανισθῇ
ὁ ἀθῶος εἶναι τόσον μεγαλήτερος, ὅσον εἶναι πιθανώτερον,
ὅτι ὁ ἐγκαλούμενος τοὺς ἐφύλαξε παρὰ ὅτι τοὺς παρέβη

Συγχέει περιπλέον ἄλλας τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων,
ὅστις βιάζει τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν
νὰ ἦναι ἐγκαλῶν καὶ ἐγκαλούμενος, νὰ γίνεταί ὁ σωματι-
κὸς πόνος τοῦ βασανιζομένου χωνευτήριον δοκιμαστικὸν
τῆς ἀληθείας, τῆς ὁποίας ἡ διάκρισις δὲν εὑρίσκεται εἰς
τὰς ἴνας καὶ τοὺς μυῶνας τοῦ ἐλεεινοῦ καταδίκου. Ὁ
νόμος τῆς βασάνου φαίνεται νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς ἀνθρώ-
πους, « Ἄνθρωποι, ὑποφέρετε τὸν πόνον. Ἄν ἡ φύσις ἐχά-
ραξεν εἰς τὰς ψυχὰς σας τὴν ἀνεξάλειπτον ἀγάπην τῆς
« ἰδίας σας φυλακῆς, ἐγὼ χαράσω² εἰς αὐτὰς αἴσθημα

1. Ἐπειδὴ ἤθελ' ὁ Συγγραφεὺς ἀισθανθῆν τὸν παραλογισμὸν του,
ἀν ἔλεγε, Ἐὐὸ ἀδίκημα δὲν πρέπει νὰ καλᾶζεται πλὴν
διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἄλλους νὰ ἀδικῶσιν, ἢ καὶ
αὐτὸν τὸν ἀδικήσαντα νὰ ἀδικήσῃ καὶ δεύτερον.
Ἐνόσῃ ὁ ἀδικήσας εἶναι κρυμμένος, μένει ἐλεύθερος καὶ ἀτιμωρη-
τος· ὅθεν δύναται νὰ κακομεταχειρισθῇ τὴν ἐλευθερίαν του, ὡς πρό-
τερον. Εἶναι λοιπὸν ὀφελιμώτατον νὰ φανερωθῇ διὰ νὰ παύσῃ νὰ
βλάπτῃ τοὺς ἄλλους. Σημ. τοῦ DIDEROT.

2. Δὲ φαίνεται ὅτι ἔπρεπε νὰ εἴπῃ, Ἐγὼ ἀπαίτῶ ἀπ' αὐτὰς
αἴσθημα κ. τ. λ. Οὕτως ἤθελ' εἶσθαι ἀκριβεστέρη καὶ σαφεστέρη ἡ
φράσις. Σημ. τοῦ DIDEROT.

« πάνταπασιν ἐναντίον, ἤγουν τὸ ἥρωϊκὸν μῖσος τῆς
« ζωῆς, προστάσσομα νὰ κατηγορῆτε ἑαυτοὺς, λέγοντες
« τὴν ἀλήθειαν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς σπαραγμοὺς τῶν
« σαρκῶν, καὶ εἰς αὐτὰς τῶν ὀστέων πᾶς ἐξαρθρώσεις. »

Τὸ αἰσχροὺν τοῦτο μέσον τοῦ ἐξετάζειν τὴν ἀλήθειαν
εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀγροίκου νομοθεσίας,
ὅταν αἱ διὰ πυρὸς καὶ βράζοντος ὕδατος ἐξετάσεις, καὶ
ἡ ἀδύνατος ἐκβασίς τῆς μονομαχίας ὠνομάζοντο κρίσεις
θεοῦ, ὡς νὰ ἦτον ἀνάγκη νὰ διασπᾶται συνεχῶς ὁ εἰρ-
μὸς τῶν διορισθέντων ἀπὸ τὸν θεὸν νόμων τῆς φύσεως
διὰ ματαιίας ἀνθρώπων διαταγᾶς. Τοῦτο μόνον διαφέρει
ἀπ' ἐκείνας ἡ βάσανος, ὅτι ἡ μὲν ἐκβασίς ταύτης κρέ-
μεται ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἐγκαλουμένου, ἡ δὲ ἐκβασίς
τῶν διὰ πυρὸς καὶ βράζοντος ὕδατος ἐξετάσεων, ἀπὸ
ἀπλῶς φυσικὴν καὶ ἐξωτέρην ἐνέργειαν. Ἡ διαφορὰ ὁμῶς
αὕτη φαίνεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι πραγματικὴ· διότι ἐπίσης
δὲν ἔχει τὴν ἐλευθερίαν ὁ βασανιζόμενος νὰ φανερώσῃ τὴν
ἀλήθειαν, εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν τῶν βασάνων, καθὼς ἦτον
ἀδύνατον εἰς τοὺς ἐξεταζομένους κατὰ τὴν ἀρχαίαν νομο-
θεσίαν νὰ ἐμποδίσωσι χωρὶς δόλου τὰ φυσικὰ τοῦ πυρὸς
καὶ τοῦ βράζοντος ὕδατος ἀποτελέσματα. Τῆς θελήσεως
ἡμῶν αἱ ἐνέργειαι εἶναι πάντοτε ἀνάλογοι μὲ τὴν δύνα-
μιν τῶν αἰσθητῶν τύπων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους γεννῶνται
καὶ ἡ καθενὸς αἰσθητικὴ δύναμις εἶναι περιορισμένη¹.

1. Ἐπρεπε νὰ εἴπῃ, ἡ καθενὸς σταθερότης, ἡ ὑπομονὴ, ἡ
καρτερίαι, ἡ πρὸς τὸν πόνον ἀντίστασις, καὶ ὅχι, ἡ
καθενὸς αἰσθητικὴ δύναμις εἶναι περιορισμένη. Διότι

τοῦ πόνου λοιπὸν ὁ τύπος δύναται ν' αὐξήσῃ τόσον, ὥστε νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν αἴσθησιν τῆς ψυχῆς, μηδὲ ν' ἀφήσῃ πλέον εἰς τὸν βασανιζόμενον παρὰ μόνην τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐκλέξῃ τὴν συντομωτέραν ὁδὸν, εἰς τὴν παρῴσαν στιγμὴν, διὰ νὰ φύγῃ τὸν πόνον. Εἰς τοιαύτην περίστασιν ἡ ἀπόκρισις τοῦ ἐγκαλουμένου εἶναι οὕτως ἀναγκασία, καθὼς καὶ οἱ τύποι τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ὕδατος. Τότε ὁ εὐκίσθητος ἀθῶος ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ἔνοχον, ἐλπίζων νὰ ἐλευθερωθῇ διὰ τῆς ὁμολογίας ἀπὸ τοῦ πόνου· καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀφανίζεται πᾶσα διακρορὰ μετὰξὺ ἐνόχου καὶ ἀθῶου μὲ τὸ αὐτὸ ἐκείνο μέσον, τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίσθη ὁ δικαστὴς διὰ νὰ τὴν διακρίνῃ.

Ἡ βία εἶναι μέσον ἀσφαλὲς νὰ ἀπολύωνται οἱ ἰσχυροὶ πταῖσται, καὶ νὰ καταδικάζωνται οἱ ἀσθενεῖς ἀθῶοι. Τοιαῦται ὀλέθρια ἀταξία γιννῶνται ἀπὸ τὸ νομιζόμενον τοῦτο τῆς ἀληθείας κριτήριον, κριτήριον ἄξιον ἀνθρωποφράγιων ἔθνων, καὶ τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι, ἂν καὶ βάρβαροι εἰς πολλὰ πράγματα, δὲν ἐμεταχειρίζοντο ὅμως, πλὴν εἰς μόνους τοὺς δούλους, τοὺς ὑπείους ἐκκμναν σπράγια τῆς ἀγροίκου καὶ ὑπέρμετρα ἐπαινουμένης αὐτῶν ἀρετῆς. Ἀπὸ δύο ἐγκαλουμένους ἐπίσης ἀθῶους, ἢ ἐπίσης ἐνόχους, ὁ ἰσχυρὸς καὶ ἀνδρεῖος θέλει ἀπολυθῆν, ὁ ἀσθενὴς καὶ δειλὸς θέλει καταδικασθῆν, διὰ τοῦτον τὸν

ταῦτο σημαίνει, ὅτι δίδεται βαθμὴς παθήσεως, τοῦ ὁποίου ἐπέκεινα ὁ πάσχων δὲν αισθάνεται πλέον τί ποτε. Καὶ τοῦτο βέβαιον δὲν εἶναι τὸ νόημα τοῦ Συγγραφίως. Σημ. τοῦ Διμανου.

καλὸν συλλογισμόν, « Ἐγὼ ὁ δικαστὴς εἶχα χρέος νὰ εὕρω « τινὰ ἔνοχον. Ἀπολύω σὲ τὸν ἰσχυρὸν, διότι ὑπέφερες « τὸν πόνον· καταδικάζω σὲ τὸν ἀσθενῆ, διότι ἐνικλήθης « ἀπὸ τὸν πόνον. Ἐξεύρω, ὅτι τοιαύτη ὁμολογία, ἀπο- « σπασθεῖσα μὲ τῶν βασάνων τὴν βίαν, δὲν ἔχει κάμ- « μίαν ἰσχύν· μὲ ὅλην τοῦτο θέλω καὶ πάλιν σὲ βασανί- « σειν, ἂν ἀρνηθῆς ὅσα ἤδη ὠμολόγησας. »¹

Εἶναι λοιπὸν τῆς βασάνου τὸ ἀποτέλεσμα ἔργον λογαριασμοῦ, καὶ σωματικῆς κράσεως, ἡ ὁποία διαφέρει εἰς καθένα, καθόσον εἶναι πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον εὐρωστος, καθόσον εἶναι εὐαίσθητος, ἢ δυσαίσθητος. Πιὲ τοιαύτην μέθοδον ἤθελε λύσειν εὐκολώτερον τοῦ δικαστοῦ ὁ μαθηματικὸς τὸ πρόβλημα τοῦτο, « Ἄφοῦ γνω- « ρισθῆ ἡ δύναμις καὶ ἡ αἴσθησις τοῦ σώματος τοῦ ἀθῶου, « ἵπόσος πόνος ἀρκεῖ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυ- « τὸν ἔνοχον τοῦ ἀδικήματος; »

Ἐξετάζεται (λέγουν) ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ νὰ γνωρισθῆ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλ' ὅμως, ἂν ἡ ἀλήθεια δυσκόλως φανερόνεται ἀπὸ τὸ εἶδος, ἀπὸ τὸ σχῆμα καὶ ἀπὸ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἡσυχίου ἀνθρώπου, πολὺ δυσκολώτερον ἔχει νὰ φανερωθῆ ἀπὸ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ βασανιζομένου, ἡ ὁποία ἠλλοιώθη ἀπὸ τῶν βασάνων τοὺς πόνους. Ἡ βία σπανος συγχέει καὶ ἀφανίζει τὰς ἐλαχίστας τῶν σημείων

1. « Εἰς τὰ μὲ θάνατον κολαζόμενα ἀδικήματα, ἡ ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου δὲν ἀρκεῖ εἰς καταδίκην του, ἂν δὲν ἔχη ἄλλας ἀποδείξεις τὸ ἀδίκημα· διότι ἐνδέχεται νὰ ἔκαμε τοιαύτην ὁμολογίαν διὰ παραγῆν τῆς ψυχῆς, ἢ ἀπελπισίαν. » DOMAT, Lois civiles, livr III, sect. 5.

τοῦ προσώπου διαφοράς, μὲ τὰς ὁποίας διακρίνεται κάποτε εἰς τοὺς πλειοτέρους ἀνθρώπους, καὶ μὴ θέλοντας, τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

Παράδειξον, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς βασάνου εἶναι, νὰ βλάπτεται ἀπ' αὐτὴν πλεόν ὁ ἀθῶος παρὰ τὸν ἔνοχον. Εἰς τὸν ἀθῶον ὄλα εἶναι βλαβερά· καταδικάζεται, ἂν ὁμολογήσῃ τὸ ἔγκλημα, ἔπαθεν ἄδικον ποινὴν, ἂν ἀποδειχθῇ ἀθῶος. Ὁ ἔνοχος ἐξεναντίας ἀπολαύει καὶ τὴν ὠφέλειαν ταύτην, ἥγουν, ἂν ὑπομείνῃ τὴν βάσανον ἀπολυθῇ ὡς ἀθῶος, ἔπαθεν ὀλιγωτέραν τῆς προεπούσης εἰς αὐτὸν ποινῆς. Ἡ βάσανος λοιπὸν βλάπτει πάντοτε τὸν ἀθῶον, καὶ ὠφελεῖ κάποτε τὸν ἔνοχον.

Ἐγνώρισαν, ἂν καὶ συγκεχυμένως, τὰ ἄτοπα ταῦτα καὶ αὐτοὶ τῆς βασάνου οἱ ὑπέρμαχοι. Ὡς ἄκυρον λογίζονται τὴν διὰ ταύτης ὁμολογίαν τοῦ ἀδικήματος, ἂν ὁ ἐγκαλούμενος δὲν τὴν βεβαιώσῃ καὶ μὲ τὸν ὄρκον, ἀφοῦ λάβῃ τέλος ἢ βάσανος. Μ' ὄλον τοῦτο, ἂν δὲν ὁμώσῃ, βασανίζεται καὶ πάλιν. Ὁ αἰσχρὸς οὗτος παραλογισμὸς συγχωρεῖται ἀπὸ τινὰς νομοδιδασκάλους, καὶ εἰς Ἰθνη τινὰ, διὰ τρεῖς μόνας φορὰς. Ἄλλοι νομοδιδασκαλοὶ, καὶ ἄλλα Ἰθνη τὸν ἀφίνου εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικαστοῦ.

Περὶ τὸν εἶναι νὰ σαφηνίσω τὰ λεγόμενα μὲ ἀναρίθμητα παραδείγματα ἀθῶων, ὅσοι ὠμολόγησαν ἑαυτοὺς ἔνοχους, μὴν ὑπορέροντες τῆς βασάνου τοὺς πόνους. Δὲν εἶν' Ἰθνος, δὲν εἶναι αἰὼν, χωρὶς τοιαῦτα παραδείγματα· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι οὔτε μεταβάλλονται, οὔτε αἰσθάνονται τὰ ἐπακολούθημα τῶν ὀλεθρίων ἀρχῶν, εἰς

τὰς ὁποίας εἶναι προσκολλημένοι. Ὅσοι ἐξεύρουσιν νὰ συλλογίζωνται πλεόν ἀφ' ὅ,τι ζητοῦν αἱ χρεῖαι τῆς ζωῆς, προστρέχουν κάποτε εἰς τὴν φύσιν, ἢ ὁποῖα μὲ μυστικὰς ἀδιάρθρωτους φωνὰς τοὺς προσκαλεῖ· ἀλλὰ φοβούμενοι τὸν τύραννον τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, τὴν συνήθειαν, ἐπιστρέφουν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀπάτην.

Τρίτον αἴτιον τῆς βασάνου εἶναι τοῦ ἐγκαλουμένου αἱ ἀντιφάσεις, ὅταν ἐξετάζεται. Ἀλλ' ὁ φόβος τῆς ποινῆς, τὸ ἀδύνατον τῆς κρίσεως, ἢ πομπὴ καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κριτοῦ, ἢ ἀμαθία, κοινὴ ἐξίσου εἰς τοὺς ἔνοχους καὶ εἰς τοὺς ἀθῶους, ἢ μὴ δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ φέρωσιν εἰς ἀντίφασιν καὶ τὸν ἀθῶον, ὅστις δειλιᾷ, καὶ τὸν ἔνοχον, ὅστις ζητεῖ νὰ κρύψῃ τὸ πταῖσμά του; Δι' ἀντιφάσεις, κοινὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὅταν ἡσυχάζῃ ἡ ψυχὴ των, γίνονται ἐξανάγκης πολὺ κοινότεραι, ὅταν ᾖναι ταραγμένοι, καὶ διόλου κυριευμένοι ἀπὸ τὴν φροντίδα ν' ἀπιφύγωσιν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον.

Ἡ βάσανος μὲ τὴν ὁποῖαν κολάζεται ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ νὰ φανερώσῃ ἂν ᾖναι καὶ ἄλλων ἀδικημάτων ἔνοχος παρὰ τὰ ὁποῖα τὸν ἐγκαλοῦν, ἰσοδυναμεῖ μὲ τοῦτον τὸν συλλογισμὸν, « Εἶσαι ἔνοχος ἑνὸς ἀδικήματος· « ἄρα δυνατὸν νὰ ᾖσαι ἔνοχος καὶ ἑκατὸν ἄλλων ἀδικημάτων. Τοιαύτη ἀμφισβολία μὲ ἔνοχλεῖ, καὶ θέλω νὰ « βεβαιωθῶ μὲ τὸ κριτήριο τοῦτο τῆς ἀληθείας. Οἱ νόμοι « σὲ βασανίζουν, ὅχι μόνον διότι εἶσαι ἔνοχος, ἀλλὰ καὶ « διότι ἐνδεχόμενον νὰ ᾖσαι πλεόν ἔνοχος, καὶ διότι ἐπι- « θυμῶ νὰ σὲ εὔρω ἔνοχον. »

Βασανίζεται ἀκόμη ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ νὰ φανερώσῃ

τούς συναιτίους, τοῦ ἀδικήματος.¹ Ἄν, ὁμῶς ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ βία δὲν εἶναι μέσον ἐπιτηδεῖον νὰ φανερώσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἴπῳς εἶναι δυνατόν νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς συναιτίους, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις εἶναι ἀλήθεια ἀφανής; Πολλὰ εὐκολώτερον θέλει κατηγορήσειν τοὺς ἄλλους, ὅστις κατηγορεῖ ἑαυτόν. Ἐπειτα ἴπῳς εἶναι δίκαιον νὰ βασανίζεται ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ τὰ ἀδικήματα τῶν ἄλλων; ἴπῳς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φανερωθῶσιν οἱ συναιτιοὶ ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ ἐγκαλούμενου, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐλέγχους, καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀδικήματος, εἰς βραχυλογία, ἀπ' ἄλλα τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα μέσα, τὰ ὁποῖα συνεργῶν νὰ ἀποδείξωσιν ἔνοχον τὸν ἐγκαλούμενον; φεύγουν ὡσεπιτοπολὺ οἱ συναιτιοὶ, ἀφ' οὗ φυλακωθῆ ὁ ἐγκαλούμενος, φοβούμενοι τῆς ἰδίας

1. Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἔχει νὰ ἀρνήσῃ, ὅτι τούτο εἶναι τὸ ἰσχυρώτερον μέρος τῆς ἀπειρίας, καὶ ὅτι ἡ λύσις, τὴν ὁποίαν δίδει, εἶναι ἀνίσχυρος. Τῶν συναιτίων ἡ γνῶσις εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐρευνητέα ἀληθείας, καὶ εἶναι ἀναμφίβητον ὅτι ἀνακαλύπτεται συχνὰ μὲ τὸ σκληρὸν τοῦτο μέσον. Δὲν εἶν' ἔστις δὲν μισεῖ τὴν βίαν τὴν γινόμενὴν πρὶν ἀποδειχθῆ τὸ ἀδικήμα. Ἄλλ' εἰς τὴν πταίστην ἢ ἐκ περισσοῦ αὕτη βία γίνεται διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ ἔχει μόνον νὰ ἐμολογήσῃ τοὺς συναιτίους, καὶ τὰ μέσα νὰ τοὺς πιάσῃ, ἀλλ' ἀκόμη καὶ νὰ φανερώσῃ τοὺς ἀναγκαίους ἐλέγχους τῆς καταδίκης του. Ἡ ποινὴ τοῦ ἀδικήματος δικαιολογεῖται ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐμποδίζωνται ἄλλα παρόμοια ἀδικήματα. Ἄν τὸ ἀδικήμα λοιπὸν ᾖ ἐκ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὑποθέτουν συναιτίους, ὡς εἶναι οἱ κλοπαὶ καὶ οἱ φόνοι οἱ γινόμενοι ἀπὸ πολλοὺς ἐντάμα, καὶ ἂν οὔτε μάρτυρες, οὔτ' ἐλέγχοι ᾖναι ἱκανοὶ νὰ διακρίνωσιν τὴν πολυπλοκὴν τῶν συναιτίων σειράν, ἢ βία, δευτέρα ποινὴ, θέλει εἰσθαι δίκαια, καθὼς ἡ πρώτη. Σημ. τοῦ Διδμοτο.

τύχης τὸ ἀδύηλον, καὶ μὲ τὴν ἐκούσιον ταύτην ἐξορίαν ἐλευθερόνουν τὸ ἔθνος ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἄλλων νέων ἀδικημάτων, ὅταν ἀπὸ τᾶλλο μέρος ἢ ποινὴ τοῦ φυλακωθέντος ἐνόχου γίνεται παράδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους νὰ ἀπέχων ἀπὸ τὸ ἀδικήμα.¹

Ἄλλη γελοιώδης αἰτία τῆς βασάνου εἶναι ὁ καθαρῖσμος τῆς ἀτιμίας, ἡγουν ὅστις ἐκρίθη ἀτιμος ἀπὸ τοὺς νόμους, πρέπει νὰ βεβηκώσῃ τὴν μαρτυρίαν του μὲ τὴν ἐξάρθρωσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελῶν.

Τοιοῦτον βάρβαρον ἔθος δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποφέρεται εἰς τὴν δεκάτην ἀγδῶν ἐκατονταετηρίδα. ἴπῳς δύναται ὁ πόνος, ὅστις εἶναι σωματικὴ αἰσθησις, νὰ καθαρῖσῃ τὴν ἀτιμίαν, ἢ ὑποῖα εἶναι ἀπλῆ ἠθικὴ σχέση; ἴπῳς εἶναι ὁ πόνος χυμνευτήριον, καὶ ἡ ἀτιμία ὕλη ἀκάθαρτος, τὴν ὁποίαν ζητοῦν νὰ χωρίσωσιν ἀπὸ τὸν βασανιζόμενον; Ἡ ἀτιμία

1. Τὸ ἐπιχείρημα τούτο εἶναι παντῆσαι ἀσθενές. φεύγουν οἱ συναιτιοὶ ἀπὸ δάσος εἰς δάσος ἢ ἀπὸ πόλιν εἰς πόλιν, ἀλλὰ δὲν ἐξορίζονται, ἡγουν δὲν ἀναχωροῦν ἀπὸ τὰ ἔθρα τῆς ἐπικρατείας. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἀναχωροῦν, ἢ πρὸς τὸν πταίστην φιλανθρωπία δὲν πρέπει νὰ ᾖναι ἀνωτέρα τῆς πρὸς τὰ ἄλλα ἔθρα φιλανθρωπίας, πρὸς τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δίκαιον, διὰ ψευδῆ συμπάθειαν, νὰ πέμπωνται λησταὶ καὶ φονεῖς. εἰς ἔργον φιλάνθρωπον θέλει στοχασθῆν τὴν βίαν ἔστις συλλογισθῆ, ὅτι ἐλίγαι στιγμαὶ βασάνου ἐνὸς κακούργου δύνανται νὰ σώσωσιν ἀπὸ τὴν θάνατον ἑκατὸν ἀθώους, τοὺς ὁποῖους ἤθελαν φονεῦσιν οἱ συναιτιοὶ του. Σημ. τοῦ Διδμοτο. *

* Ἀπατᾶται ὁ Διδμοτός. Ἡ κητάρχησις τῶν βασάνων ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ βασάνοι ἦσαν ἀνωφελεῖς· καὶ ὁ αἴτις τῆς παύσεως τῶν βασάνων Βεκκαρίας ἔπαυσε τρόπον τινὰ καὶ τοὺς μεγάλους κακούργους. Ἐπισημ. τοῦ Γαλλ. μεταφραστ.

εἶναι ἔργον τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, καὶ ὄχι τῶν νόμων, οὐδὲ τοῦ λόγου. Ἰκανὴ εἶναι αὕτη ἢ βάσανος νὰ προσε-
νήσῃ τὴν ἀτιμίαν· ὅθεν μὲ τοικύτην μέθοδον ἀτιμάζουσι
τὸν βασκνιζόμενον, θέλοντες νὰ τὸν καθαρίσωσιν ἀπὸ τὴν
ἀτιμίαν.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εὕρωμεν τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ
γελοιώδους νόμου· διότι καὶ αὐτὰ τὰ ἄτοπα τὰ κυριεύ-
οντα εἰς τὸ ἔθνος ἀναφέρονται πάντων· εἰς ἄλλας κοινὰς
ἐννοίας, τὰς ὁποίας σεβάζεται. φαίνεται λοιπὸν, ὅτι ἡ
ὑπόληψις τοῦ καθαρισμοῦ τῆς ἀτιμίας ἐγεννήθη ἀπὸ τὰς
πνευματικὰς τῆς ὀρησκείας ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι κυβερνοῦν
τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων παντὸς
αἰῶνος καὶ παντὸς τόπου. Δόγμα τῆς ὀρησκείας ἀψευδὲς
εἶναι, ὅτι αἱ κηλῖδες τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων ἐκεί-
νων, ὅσα δὲν εἶναι ἄξια τῆς αἰωνίου ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, πρέ-
πει νὰ καθαρισθῶσι διὰ πυρὸς ἀκαταλήπτου· καὶ ἐπειδὴ
ἡ ἀτιμία θεωρεῖται ὡς πολιτικὴ κηλὶς, ὁ δὲ πόνος καὶ τὸ
πῦρ καθαρίζουν τὰς πνευματικὰς κηλῖδας, ἐσυμπέραναν
ἀκολούθως ὅτι καὶ οἱ πόνοι τῆς βασάνου καθαρίζουν τὴν
πολιτικὴν κηλῖδα, τὴν ἀτιμίαν. Ἀπὸ τοιαύτην ἀρχὴν,
νομίζω, ἐγεννήθη καὶ ἡ ἀπαιτουμένη ἀπὸ τοὺς δικαστὰς
ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου, ὡς ἀναγκαῖα εἰς τὴν κατα-
δίχην· διότι εἰς τὸ πνευματικὸν δικαστήριον τῆς με-
τανοίας, ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἀδικημάτων εἶναι μέ-
ρος οὐσιώδες τοῦ μυστηρίου. Οὕτω κακομεταχειρίζονται
οἱ ἄνθρωποι τὰ λαμπρότατα καὶ βεβαιότατα τῆς ὀρη-
σκείας φωτα. Εἰς τοὺς αἰῶνας τῆς βαρβαρότητος καὶ
τῆς ἀμαθίας προστρέχουν συχνὰ εἰς αὐτὰ, μὴν ἔχοντες

ἄλλα, καὶ τὰ προσαρμόζουσι ἀλόγως εἰς παντὰσιν δια-
φόρου φύσεως πράγματα.

Γνωστὰ ἦσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νομοθέτας αὐται
αἱ ἀλήθειαι. Αὐτοὶ δὲν ἐσυγχώρουσι τὴν βάσανον πλὴν
διὰ μόνους τοὺς δούλους, οἱ ὁποῖοι κατ' αὐτοὺς δὲν ἐλο-
γίζοντο πρόσωπα. Γνωστὰ εἶναι καὶ εἰς τοὺς Ἄγγλους,
τῶν ὁποίων ἡ δόξα εἰς τὰς ἐπιστήμας, ἡ ὑπεροχὴ τῆς
ἐμπορίας, τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δυνάμεως, τὰ παρα-
δείγματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀνδρίας, δείχνουσι ἀναν-
τιρρήτως, ὅτι κυβερνοῦνται ἀπὸ νόμους ὀρθοῦς. Ἐκαταρ-
γήθη ἡ βάσανος εἰς τὴν Σουηκίαν· ἐκαταργήθη ἀπ' ἑῶν
τῶν Σοφωτάτου τῆς Εὐρώπης Μονάρχων, ὁ ὁποῖος ἀνα-
βιδάσας τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸν ὀρθόν, καὶ γενόμενος
εὐεργετικὸς νομοθέτης, ἔκαμεν ἐπίσης ἐλευθέρους τοὺς
ὑπηκόους του, καὶ δὲν τοὺς ὑπέταξε πλὴν εἰς μόνους
τοὺς νόμους, ἧτις εἶναι ἡ μόνη ἰσονομία καὶ ἐλευθερία,
τὴν ὁποῖαν δύνανται νὰ ἀπαιτήσωσιν οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι
εἰς τὴν παρούσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Δὲν ἐκρίθη
ἀναγκαῖα ἡ βάσανος ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς νόμους,
ὅπου μ' ὅλον τοῦτο ἤθελε κριθῆν ἀρμοδιωτέρα, ἐπειδὴ
οἱ στρατιῶται εἶναι ὡσεπιτοπολὺ τὸ ἀχρειέστερον μέρος
τοῦ ἔθνους. Ὅσοι δὲν ἐξεύρουσι πόσον εἶναι μεγάλη τῆς
συνήθειας ἡ τυραννία, θέλουσι ἀπορήσειν, ὅτι διδάσκονται
τὸν φιλανθρωπότερον τρόπον τοῦ δικάζειν οἱ νομοθέται
ἀπὸ ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων τὰς ψυχὰς ἐσκλήρυνεν ἡ
συνήθεια τῆς αἱματοχυσίας.

ΔΠΟΠΑΥΡΩΜΑ ΤΟΥ ΔΩΔΕΚΑΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.

Περί ἐγκρύφου. (Du secret.)

« Ἡ ἐπιγραφή μᾶς ἐπιστρέφει εἰς ἄλλην προτέραν ἑκατονταετηρίδα· καὶ ὅμως ἱστορῶ τὰ γινόμενα κατὰ τὴν δεκάτην ἐννάτην. Δύο εἶδη βασιάνων εἶχεν ἡ παλαιὰ ἐγκληματικὴ νομοθεσία· τὸ πρῶτον ὠνομάζετο Βάσανος προπαρασκευαστικὴ, καὶ εἶχε χώραν, ἔτε ἔλειπαν ἀρκεταὶ ἀποδείξεις κατὰ τοῦ ἐγκαλουμένου θανάσιμον ἀδίκημα. Τὸ εἶδος τοῦτο ἐκαταργήθη (εἰς τὴν Γαλλίαν), τὴν 24 Ἀυγούστου, 1780. Τὸ δεύτερον ὠνομάζετο Βάσανος προηγουμένη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαραδίδοτο, πρὶν θανατωθῆ, ὁ καταδικασμένος εἰς θάνατον, μὲ σκοπὸν νὰ φανερώσῃ τοὺς συναιτίους του. Ἐκαταργήθη καὶ τοῦτο τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1789· διότι τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τῆς νομοθεσίας του δὲν ἐμπόρει πλέον νὰ φυλάξῃ τὸν τόσον βάρβαρον νόμον τοῦτον.

« Ἴθιλα ἐξηγήσειν ὅσα ὑπέφεραν οἱ βασανιζόμενοι εἰς τὰ δύο τοῦτα τῶν βασιάνων εἶδη . . . Ἀλλὰ, ὡς λέγει ὁ Μοντεσκιῶς, « ἀκούω τὴν φωνὴν τῆς φύσεως κατ' ἐμῆ. » Σιωπῶ λοιπὸν περὶ πράγματος τὸ ὁποῖον ἔπαυσε πρὸ πολλοῦ· ἀρκοῦν ὅσα ἔχω νὰ ἱστορήσω περὶ τῶν ἐτι κρατούντων. — Ἡ Βάσανος ἐκαταργήθη, καθὼς κηρύττει ἡ νομοθεσία μας. — Μ' ἔλλον τοῦτο, εἰς περιστάσεις τινὰς, διὰ τὴν χρείαν τῆς ὁμολογίας τοῦ ἐνόχου, ἐπενοήθη ἄλλο νέον εἶδος βασιάνου, τὴν ὁποίαν ἡ πλέον ἰσχυρὰ καρτερία δὲν ἐμπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ πολὺν καιρὸν.

« Ὁ λόγος μου εἶναι περὶ τοῦ ἐγκρύφου (du secret), οὗδὲ φοβούμαι νὰ ἐγγυηθῶ τὴν ἀλήθειαν ὅσων μέλλω νὰ διηγηθῶ· ἀρκεῖ νὰ ἐκθέσω τὰ πλέον δημόσια ἐξ αὐτῶν. Ἰδεὺ πάντα μέσα ἐμεταχειρίσθησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς [μετὰ τὴν κατάρτησιν τῶν βασιάνων] εἰς δικαστήρια ἢ φυλακὰς τινὰς, νὰ ἀναγκάσωσι τοὺς φυλακισμένους εἰς ἀνακαλύψεις.

« Βάλλεται ὁ ἐγκαλούμενος εἰς δεσμωτήριον στενόν, ὡσεπιπλέον ὑγρὸν, λιθόστρωτον, εἰς τὸ ὁποῖον μόλις ἀνανεόνηται ὁ ἀήρ, καὶ τὸ φῶς δὲν ἐμβαίνει παρὰ διὰ ξυλίνου σίφωνος πρσαρμωμένου εἰς κλειστὸν παράθυρον.

« Ὅλα τὰ σκεύη τοῦ δεσμωτηρίου περιορίζονται εἰς ἓν ἀχυρόστρωμα· οὔτε τράπεζαν, οὔτε καθέκλαν εὐρίσκεις εἰς αὐτό· ἔθεν ὁ φυλακισμένος ἀναγκάζεται ἢ νὰ στέκῃ πάντοτε ὄρθος, ἢ νὰ μένῃ πλαγισμένος εἰς τὸ ἀχυρόστρωμα.

« Ἀνάγνωσις βιβλίου κἀνεὸς δὲν συγχωρεῖται εἰς αὐτόν. Ἔως καὶ ἡ πρηγορία νὰ γράφῃ τοὺς λογισμούς του εἶναι ἀπηγορευμένη· μόνος μὲ τοὺς θλιβεροὺς ἀναλογισμούς του, καὶ τὸ πλείοτερον μέρος τοῦ καιροῦ εἰς βαθύ σκοτός, δὲν εὐρίσκει τί ποτε νὰ τὸν περισπάσῃ ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν του.

« Σιμὰ τῆς κοίτης βάλλουν τὸ διορισμένον εἰς τὰς χεῖρας τῆς φύσεως ἄγγειον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀποπνευμένη βρῶμα τοῦ κάμνει τὴν κατοικησιν ἀνυπόφορον.

« Κατὰ πᾶσαν ὥραν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐξυπνίζεται ἀπὸ τὸν ἀγρυπνῶν θόρυβον τοῦ δεσμοφύλακος, ὅστις, ὀλίτελ' ἀναίσθητος εἰς τῶν ἄλλων τὰ πάθη, καταφρονεῖ καὶ τὴν λύπην καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ φυλακισμένου, σαλεύει μὲ κρότον τὰ κλειδιά τῆς φυλακῆς καὶ τὰ μάνδαλα, καὶ φαίνεται ὅτι χαίρει νὰ τὸν βλέπῃ βασανιζόμενον.

« Ὅλη ἡ τροφή τοῦ δυστυχοῦς εἶναι ψωμίον, συχνὰ πολλὰ ὀλίγον τὴν ποσοτήτα, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ λησμονοῦν πολλάκις ἐπίτηδες νὰ δώσωσι, διὰ νὰ τοῦ ὀλιγεύσωσι τὴν δύναμιν. Δὲν τοῦ ἀφίνουν μαχαίριον, οὐδὲ κἀνὲν ἄλλο ἐργαλεῖον· ὁ δεσμοφύλαξ φροντίζει νὰ τοῦ καταμερίξῃ τὴν τροφήν.

« Ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τὸν αὔρου ἀπὸ τὴν φρικτὴν φυλακὴν, διὰ νὰ τὸν παραστήσωσιν εἰς κἀνὲν' ἐξεταστὴν ἀπὸ τοὺς κριτὰς· μόλις δυνάμενος νὰ σταθῇ εἰς τοὺς πόδας του, μόλις νὰ ἐνθυμηθῇ τὰ πράγματα, ἐξετάζεται, καὶ μετὰ πολλὰς ἐρωτήσεις εἶναι θαῦμα, ἂν ἡ ἀσυμφωνία τῶν ἀποκρίσεων δὲν γενήσῃ ἀντιφάσις· διὰ τὰς ὁποίας ἔπειτα ὑποβάλλεται εἰς νέας κατηγορίας.

« Ἄν δὲν ἀπεκρίθῃ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐξεταστοῦ, ἐπιστρέφων εἰς τὴν φυλακὴν εὐρίσκει αὐστηρότερον τὸν δεσμοφύλακα. Ἄν ἡ φρίκη τῆς μοναξίας δὲν ἤρκεσε νὰ δαμάσῃ τὴν σταθερότητα τῆς ψυχῆς του, ἐπινοεῖται νέον εἶδος ἄλλο βασιάνου· ἀντὶ τοῦ σκοτοῦς, θέλουν κατασκευῆσαι τῆς κοίτης τοῦ ἀνταυγαστήριον (reverberé) ἀπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ὁποῖου ἐνοχλούμενος, ἀναγκάζεται νὰ κρατῇ κλειστοὺς τοὺς ἀσθενημένους ὀφθαλμούς του.

« Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς τῆς ἀστυνομίας, καθήμενος εἰς τὴν ἄλλην ἀκρὰν τῆς φυλακῆς ἐμπροσθεν τραπεζίου, τὸν παρατηρεῖ μὲ σιωπὴν, σκοπεύει τὰ κινήματά του, καὶ σημειώνει ἀκριβῶς ὅλους αὐτοῦ τοὺς στεναγμούς, τοὺς λόγους, τὰ παράπονα, καὶ οὔτιο

τὸν στερεῖει καὶ τὴν τελευταίαν παρηγορίαν ν' ἀναστενάξῃ μόνος. Εὐ-
τυχῆς ἀκόμ' ἔσθαι εἶσθαι· ἂν οἱ ἀλληλοδιαδέσχει αὐτοὶ ὑπουργοί, μισθω-
μένοι διὰ νὰ τὸν παρατηρῶσι, δὲν ἐψεύδοντο ἐναντίον τῆς ἀληθείας
καὶ τῆς συνειδήσεώς των!

« Ὁ καιρὸς, ὅσον ὑπόκειται ὁ φυλακισμένος εἰς τοιαύτην δίαιταν,
δὲν ἔχει μέτρον ὀρισμένον, ἀλλὰ κρέμεται ἀπὸ τὴν αὐτογνωμονα θέλη-
σιν τοῦ κριτοῦ. Ὁ δεῖνα ἀφέθῃ εἰς τὴν φυλακὴν πεντακοσίας πεντακοντα-
δύο ἡμέρας, ὁ δεῖνα τριακοσίας ἐξοδικονταδύο καὶ ὁ δεῖνα ἑκατὸν-
μίαν. Μετὰ τίστην κακοπάθειαν, ἐξερχόμενος ἀπὸ τὴν φυλακὴν, δὲν
εἶναι πλέον ἄνθρωπος, ἀλλὰ φάντασμα καὶ λείψανον ἀνθρώπου, τὸ
ὁποῖον δὲν αἰσθάνεται οὐδ' αὐτὸν πολλὰκις τὸν πόνον. Ἴδεὺ πείρας βα-
σάνους ἐβάλαμεν εἰς τόπον τῆς ὀνομαζομένης ἄλλοτε Προπαρα-
σκευαστικῆς βασάνου.

« Τέλος, ἀφεῖν ὁ ἐγκαλούμενος καταδικασθῆ εἰς θάνατον, ἂν ὁ κρι-
τὴς ἐπιζῆ ἀκόμη νὰ μάθῃ ἀπὸ τὸ στόμα του καμμίαν ἀνακάλυψιν,
τὸν ὑπεβιάζει εἰς νέας βασάνους· ἀπὸ τὰς ὁποίας προσμένονται τὰ
αὐτὰ ἀποτελέσματα, ἐπειδὴ ἐνεργεῦνται εἰς σῆμα σχεδὸν νεκρὸν. Καὶ
αὐτὰς τὰς βασάνους ἐβάλαμεν εἰς τόπον τῆς παλαιᾶς Προηγουμέ-
νης βασάνου. » *Bémekness, de la justice criminelle. en France,*
etc. titre. II, chap. 1, § 9.

§ XIII.

ΠΕΡΙ ΠΟΣΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΓΡΑΦΗΣ.

Ἀφοῦ γνωρισθῶσιν οἱ ἔλεγχοι, καὶ διορισθῆ ἡ βε-
βαιότης τοῦ ἀδικήματος, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ δοθῆ εἰς
τὸν ἐγκαλούμενον ὁ καιρὸς καὶ τὰ πρόσφορα μέσα νὰ
δικαιολογηθῆ. Ἀλλ' ὁ καιρὸς αὗτος πρέπει νὰ ᾖ ὀλί-
γος, διὰ νὰ μὴ βρzdύνη τὴν ποινὴν, τῆς ὁποίας ἡ ταχύ-
της εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἰσχυροὺς χαλινοὺς τῶν
ἀδικημάτων. Ὅστις, διὰ κακῶς νοουμένην φιλανθρωπίαν,
κρίνει σκληρὰν τοῦ καιροῦ τὴν ὀλιγότητα, ἀς συλλογισθῆ,

ὅτι τόσον πλέον κινδυνεύει ὁ ἀθῶος, ὅσον εἶναι πλειότερα
τῆς νομοθεσίας τὰ ἐλαττώματα,

Ἀλλ' οἱ νόμοι μόνον ἔχουν τὴν ἐξουσίαν νὰ διορίζωσι
τὸ διάστημα τοῦ καιροῦ, ὅσον ἀρκεῖ εἰς τὴν δικαιολογίαν
τοῦ ἐγκαλουμένου. καὶ εἰς τοὺς ἐλέγχους τῶν ἀδικημά-
των. Καὶ ὁ δικαστὴς δὲν ἤθελε πλέον εἶσθαι δικαστὴς,
ἀλλὰ νομοθέτης, ἂν ἐδιώριζεν αὐτὸς τὸν ἀναγκαῖον εἰς τὴν
ἀπόδειξιν τοῦ ἀδικήματος καιρὸν. Τὰ δεῖνὰ ἀδικήματα,
τῶν ὁποίων ἡ μνήμη μένει πολυχρόνιος εἰς τὰς ψυχὰς
τῶν ἀνθρώπων, δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι καμμίαν παραγρα-
φὴν χρονικὴν πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἐγκαλουμένου, ὅστις
ἐσιώθῃ μὲ τὴν φυγὴν. Εἰς τὰ μικρὰ ὅμως καὶ ἀφανῆ
ἀδικήματα πρέπει νὰ δίδεται χρονικὴ παραγραφὴ, διὰ
νὰ μὴ μένη διὰ παντὸς ἀδηλος ἡ τύχη τοῦ πολίτου.
Τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι ἡ ἀφάνεια καὶ κρυφίότης τῶν τοιού-
των ἀδικημάτων ἀναιροῦν τὸ κακὸν παράδειγμα τῆς ἀτι-
μωροσύνης, καὶ δίδουν καὶ εἰς τὸν πταίστην τὸν καιρὸν
καὶ τὰ μέσα νὰ μετανοήσῃ, καὶ νὰ γενῆ χρηστότερος.

Ἀρκεῖ μόνον νὰ παραστήσω ἐμπαρόδω τοὺς γενικοὺς
τούτους κανόνας, μὴ δυνάμενος νὰ τοὺς διορίσω ἀκρι-
βῶς καὶ κατὰ μέρος, ἐνόσω δὲν εἶναι γνωστὸν ποῖα εἶναι
ἡ πολιτικὴ κοινωνία, ποῖαν νομοθεσίαν ἔχει, καὶ εἰς ποίας
περιστάσεις εὐρίσκειται. Τοῦτο μόνον προσθέτω, ὅτι, ἂν
ἀποδειχθῆ ὠφέλιμος ἡ μετριότης τῶν ποινῶν, οἱ νόμοι,
μακρύνοντες, ἢ συντέμνοντες ἀναλόγως τὸν χρόνον τῆς
παραγραφῆς, ἢ τὸν χρόνον τῶν ἐλέγχων, καὶ κρίνοντες
ὡς ποινὴν καὶ αὐτὴν τὴν φυλάκωσιν, ἢ τὴν ἐκούσιον
φυγὴν τοῦ ἐγκαλουμένου, θέλουν συνθέσιν κατάλογον

εὔκολον ὀλίγον μετρίων ποινῶν διὰ πολλὰ τὸν ἀριθμὸν ἀδικήματα.

Οἱ χρόνοι ὅμως τῆς παραγραφῆς καὶ τῆς ἐξετάσεως δὲν πρέπει νὰ ᾖναι ἀκριβῶς ἀνάλογοι μὲ τὴν βαρύτητα τῶν ἀδικημάτων· διότι τόσον ὀλιγώτερον γίνεται πιθανὸν τὸ ἀδίκημα, ὅσον εἶναι βαρύτερον. Εἶναι λοιπὸν περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ συντέμνεται ὁ χρόνος τῆς ἐξετάσεως, καὶ νὰ μακρύνεται ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀντιφάσκει εἰς ὅσα εἶπα πρότερον, ἡγοῦν ὅτι δύνανται νὰ δοθῶσι ποιναὶ ἴσαι εἰς ἀδικήματα ἄνισα, ἂν λογισθῇ ὡς ποινὴ καὶ αὐτὸς τῆς φυλακώσεως ἢ τῆς παραγραφῆς ὁ χρόνος. Διὰ νὰ σαφηνίσω εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἔννοιάν μου, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διαιρέσω τὰ ἀδικήματα εἰς δύο τάξεις. Ἡ πρώτη εἶναι τῶν δεινῶν ἀδικημάτων, ἢ ὅποια ἄρχεται ἀπὸ τὸν φόνον, καὶ περιέχει ὅλας τὰς ἐπέκεινα κακουργίας· ἡ δευτέρα εἶναι τῶν μικροτέρων ἀδικημάτων. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐπιστηρίζεται εἰς αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν. Νὰ φυλάσῃ τις τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, εἶναι δίκαιον τῆς φύσεως· νὰ φυλάσῃ δὲ τὰ ὑπάρχοντά του, εἶναι δίκαιον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερα εἶναι τὰ αἷτια, ὅσα παρακινοῦν τοὺς ἀνθρώπους νὰ σβέσωσι τὴν φυσικὴν αἰσθησὶν τῆς συμπαθείας, πρᾶττοντες ἀδικήματα δεινότατα, παρὰ τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὅποια, ζητοῦντες φυσικὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν εὐδαιμονίαν, ἀθετοῦν τὸ δίκαιον τῆς ιδιοκτησίας, τὸ ὅποιον εὗρισκουν νομοθετημένον ἀπὸ τὰς συνθήκας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ὄχι τυπωμένον εἰς τὰς ψυχὰς των. Ἡ μεγίστη

διαφορὰ τῆς πιθανότητος τῶν δύο τούτων τάξεων τῶν ἀδικημάτων ἀπαιτεῖ διαφόρους παντάπασι κανόνας. Εἰς τὰ βαρύτερα, καὶ ἀκολούθως σπανιώτερα ἀδικήματα, πρέπει, διὰ τὴν πλειοτέραν πιθανότητα τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκαλουμένου, νὰ μακρύνεται ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς, ἀλλὰ νὰ συντέμνεται ὁ χρόνος τῆς ἐξετάσεως, διότι ἡ ταχύτης τῆς δικαστικῆς ψήφου ἀναιρεῖ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας, ἥτις εἶναι τόσον ἐπιβλαβεστέρα, ὅσον εἶναι βαρύτερον τὸ ἀδίκημα. Ἐξεναντίας εἰς τὰ ἐλαφρότερα ἀδικήματα πρέπει νὰ μακρύνεται ὁ χρόνος τῆς ἐξετάσεως, ἐπειδὴ εἶναι ὀλιγώτερα ἢ πιθανότης τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ νὰ συντέμνεται ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς, ἐπειδὴ εἶναι ὀλιγώτερα ἢ βλάβη τῆς ἀτιμωρησίας. Ἡ διμερῆς τῶν ἀδικημάτων αὕτη διαίρεσις δὲν ἤθελ' ἔχειν τύπον, ἂν κατὰ τὸ ἴσον μέτρον ἐσμικρύνετο ἢ βλάβη τῆς ἀτιμωρησίας, καθ' ὅσον ηὔξανετο ἢ πιθανότης τοῦ ἀδικήματος. Περιπλέον ὁ ἐγκαλούμενος, ἐνόσω δὲν ἀποδειχθῇ ἀθῶος ἢ ἔνοχος, καὶ ἂν ἤθελεν ἐλευθερωθῇ δι' ἔλλειψιν ἐλέγχων, δύναται, καὶ πάλιν νὰ φυλακωθῇ καὶ νὰ ἐξετασθῇ ἐκ δευτέρου διὰ τὸ αὐτὸ ἀδίκημα, εἰάν, πρὶν περάσει τῆς διωρισμένης παραγραφῆς ὁ καιρὸς, εὗρεθῶσι νέα σημεῖα ὠρισμένα ἀπὸ τὸν νόμον.¹ Τοῦτο τοῦλάχιστον τὸ μέσον μὲ φαίνεται ἐπιτήδειον νὰ φυλάσῃ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὑπηκόων,

1. Τοῦτο δὲν ἀληθεύει, τοῦλάχιστον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐπου πιστεύεται ὡς ἀξίωμα, ὅτι τὸ ἀδίκημα, ἀφοῦ μίαν φοράν κριθῇ, δὲν ἀνακρίνεται διύτερον. BRISSOT DE WARVILLE, Bibliothèque du législat. 1782.

χωρίς νὰ βλάβη τὴν μίαν διὰ νὰ ὑπερασπίζη τὴν ἄλλην. Τὰ δύο ταῦτα καλὰ εἶναι ἢ ἰσόμοιρος καὶ ἀναπαλλοτρίωτος κληρονομία καθενὸς πολίτου, ὥστε δὲν πρέπει νὰ ἀφίνωνται τὸ ἓν εἰς τὴν προφανῆ ἢ ὕπουλον τυραννίαν, καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν θορυβώδη τοῦ ὄχλου ἀναρχίαν.

Εἶναι τινὰ ἀδικήματα, ἂν καὶ συχνὰ, δύσκαλα μ' ὄλον τοῦτο ν' ἀποδειχθῶσι, καὶ ἡ δυσκολία των κάμνει πιθανωτέραν τὴν ἀθωότητα τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ συνέχεια τῶν ἀδικημάτων τούτων γεννᾶται ἀπὸ διαφόρους ἄλλας αἰτίας, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀτιμωρησίαν, εἶναι ὀλίγον φοβερὸς ὁ κίνδυνος, τῆς ἀτιμωρησίας, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ συντέμνεται ἐξίσου καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐξετάσεως, καὶ ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς. Καὶ ὅμως ἡ μοιχεία, ἡ παιδεραστία, μ' ὄλον ὅτι εἶναι ἀδικήματα δυσἀπόδεικτα, ὑπόκεινται, κατὰ τοὺς καινοὺς νόμους, εἰς τὰς τυραννικὰς εἰκασίας, εἰς τοὺς ἐξ ἡμισείας ἐλέγχους, ὡς νὰ ἠδύνατό τις νὰ ᾔηται ἐξ ἡμισείας ἀθῶος ἢ ἔνοχος, ἢ γουν ἐξ ἡμισείας ἀξίος ἀπολύσεως ἢ καταδίκης. Διὰ ταῦτα τὰ ἀδικήματα πρέπει νὰ βρασνίζωνται ὁ ἐγκαλούμενος, οἱ μάρτυρες, ὅλη τοῦ δυστυχοῦς ἐγκαλουμένου ἢ οἰκογένεια, καθὼς μὲ παράνομον ἀσπλαγχνίαν διδάσκουν τινὲς νομοδιδάσκαλοι, τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦν ὡς κανόνα οἱ δικασταί.

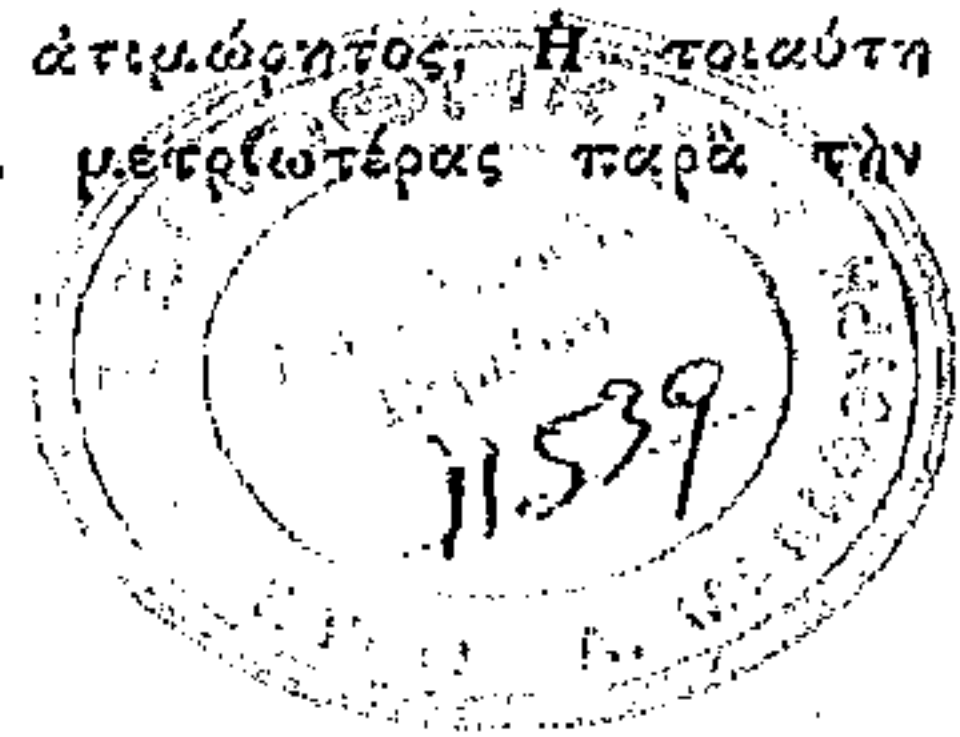
Ποτὲ σχεδὸν δὲν ἐχρημάτισε νομοθέτης τῶν Ἰθωνῶν ὁ ὀρθὸς λόγος. Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ φαίνεται παράδοξον, ἂν εἰς τὰ δεινότερα καὶ ἀφανέστερα ἀδικήματα, ἢ γουν εἰς ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ πιθανότης εἶναι ὀλιγωτέρα, οἱ νόμοι ἔκριναν ἰκανὰς τὰς εἰκασίας, ἰκανοὺς τοὺς ἀμφιβό-

λους καὶ ἀσθενεστάτους ἐλέγχους, ὡς νὰ ἐσύμπερον εἰς τὸν δικαστὴν καὶ εἰς τοὺς νόμους ὄχι νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἀδίκημα, ὡς νὰ μὴν ᾔτο τόσον πλειότερος ὁ κίνδυνος νὰ καταδικασθῇ ὁ ἀθῶος, ὅσον εἶναι μικροτέρα ἡ πιθανότης τοῦ ἀδικήματος. Λεῖπει ἀπὸ τῶν πλειοτέρων τὰς ψυχὰς ἡ δραστήριος ἐκείνη θέλησις, ἣτις εἶναι ἐξίσου ἀναγκαῖα εἰς τὰς μεγάλας κακίας, καθὼς καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἀρετάς. Μὲ τὰς μεγάλας ἀρετὰς σύγχρονοι βασιλεύουν αἱ μεγάλαι κακίαι εἰς τὰ ἔθνη, ὅσα σώζονται διὰ τὴν ἰσχὴν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν κυβερνήσεως, καὶ τὸν θερμότερον ζῆλον τοῦ κοινοῦ καλοῦ. Ἀλλ' εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα σώζονται διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν μέγεθος, ἢ διὰ τὴν σταθερὰν τῶν νόμων χρηστότητα, τὰ πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι ἀσθενῆ, καὶ συντελοῦν πλέον εἰς διατήρησιν παρὰ εἰς διόρθωσιν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως. Καὶ ἐκ τούτου συνάγεται τὸ ἀξιόλογον τοῦτο συμπέρασμα, ὅτι αἱ μεγάλαι κακίαι δὲν εἶναι πάντοτε σημαντεῖον τῆς φθορᾶς τοῦ ἔθνους.

§ XIV.

ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΑΡΧΟΜΕΝΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΙΤΙΩΝ.

Ἄν καὶ οἱ νόμοι δὲν πρέπει νὰ κολάζωσι τὸν σκοπὸν, δὲν ἀκολουθεῖ ὅμως ἐκ τούτου, ὅτι ἡ πρώτη ἐπιβολή, ἢ γουν ἡ πράξις ὅθεν ἀρχίζει τὸ ἀδίκημα, καὶ ἡ ὁποία φανερόναι τὴν θέλησιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς τελέσεως τοῦ ἀδικήματος, πρέπει νὰ μένη ἀτιμώρητος. Ἡ ποιοῦτη πράξις εἶναι ποινῆς ἀξία, ἂν καὶ μετρίωτέρας παρὰ τὴν

ὀφειλομένην εἰς τὸ τελεσμένον ἀδίκημα ποινὴν. Ἡ ποινὴ ἐμποδίζει καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιβολὴν ἢ ἀρχὴν τοῦ ἀδικήματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ μεταξύ τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς τελέσεως τῆς κακίας μεσολαβεῖ πολλάκις χρονικὸν διάστημα, ἡ ποινὴ τῆς ἀπλῆς ἐπιβολῆς πρέπει νὰ ᾖ μικρότερα παρὰ τὴν ποινὴν τοῦ τελεσμένου ἀδικήματος, διὰ νὰ ἔχη μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἀφορμὴν καὶ καιρὸν μετανοίας, ὅστις ἠθέλησεν, ἀλλὰ δὲν ἐξέτελεσεν ἀκόμη τὸ ἀδίκημα.

Ὡσαύτως μικρότερα πρέπει νὰ ᾖ καὶ ἡ ποινὴ τῶν συναιτίων παρὰ τὴν ποινὴν τοῦ αὐτουργοῦ τοῦ ἀδικήματος. Ὅσον εἶναι μεγαλύτερος ὁ κίνδυνος, τὸν ὁποῖον ἐντάμα πολλοὶ ἀναδέχονται, τόσον πλειότερον ἀγωνίζονται νὰ τὸν ἐξισώσῃ δι' ὅλους. Ὅθεν εἶναι δυσκολώτερον εἰς αὐτοὺς νὰ εὔρωσι μεταξύ των τὸν θέλοντα νὰ γενῆ αὐτουργὸς τοῦ ἀδικήματος, διότι κινδυνεύει πλειότερον παρὰ τοὺς ἄλλους. Εἶναι λοιπὸν εὐλόγον καὶ νὰ κολασθῇ βαρύτερα ὁ αὐτουργὸς παρὰ τοὺς συναιτίους, ἔξω μόνον ἂν εἶχαν τάξιν βραβεῖον εἰς αὐτὸν οἱ συναιτίοι· διότι τότε ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ᾖ ἴση εἰς ὅλους, ἐπειδὴ ἡ ταχθεῖσα εἰς τὸν αὐτουργὸν ἀμοιβὴ ἀπὸ τοὺς συναιτίους ἐξισάζει εἰς ὅλους τὸν κίνδυνον. Κατὰ πολλὰ λεπτολόγον ἠθέλων ἴσως μὲ κρίνειν, ὅσοι δὲν συλλογίζονται πόσον ὠφέλιμον εἶναι νὰ κόπῃσιν οἱ νόμοι, ὅσον δυνατὸν, τὰς ἀφορμὰς τῆς συμφωνίας πολλῶν ἀνθρώπων εἰς πρᾶξιν ἀδικήματος.

Τινὰ δικαστήρια συγχωροῦν τὸ πταῖσμα εἰς ἐκεῖνον, ὅστις φανερώσῃ τοὺς συναιτίους του. Ἡ συγχώρησις αὕτη δύναται νὰ ᾖ καὶ βλαβερὰ καὶ ὠφέλιμος. Εἶναι βλα-

βερὰ, διότι τὸ ἔθνος δικαιώνει τοιοῦτοτρόπως τὴν προδοσίαν, τὴν ὁποῖαν μισοῖν καὶ αὐτοὶ οἱ κακούργοι εἶναι βλαβερὰ, διότι ὀλιγώτερον βλάπτουν τὸ ἔθνος τὰ ἀδικήματα τῆς ἀνδρίας παρὰ τὰ ἀδικήματα τῆς ἀνανδρίας, καθόσον ἡ μὲν ἀνδρία εἶναι σπάνιος, καὶ προσμένει εὐεργετικὴν τινα δύναμιν, διὰ νὰ τὴν κατευθύνῃ πρὸς τὸ κοινὸν καλὸν, ἡ δὲ δειλία εἶναι κοινοτέρα, διαδίδεται εὐκόλως καὶ κοινωνεῖται ἀπὸ ἑνα εἰς ἄλλον αὐξάνουσα καθημέραν. Μὲ ταύτην τὴν συγχώρησιν τὸ δικαστήριον δείχνει ἀκόμη τὴν ἀμηχανίαν του, καὶ ὁ νόμος φανερόν τι τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν, ἐπειδὴ ζητεῖ βοήθειαν ἀπ' αὐτὸν τὸν παραβάτην τοῦ νόμου. ¹ Γίνετ' ἐξε-

1. Εἰς ὅλους εἶναι γνωστὸν, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀρνῆθῃ, ὅτι καὶ τὰ δικαστήρια πίπτουν εἰς ἀμηχανίαν, καὶ ὁ νόμος ἀδυνατεῖ, ὁσάκις ἡ ἐξέτασις εἶναι περὶ ἀφανῶν ἀδικημάτων. Εἶναι λοιπὸν ὠφελιμώτατον νὰ θάλῃ τις τὴν ἀπιστίαν καὶ ὑπεψίαν ἀναμείσον τῶν κακούργων, νὰ κάμῃ καθένα ἀπ' αὐτοὺς νὰ φοβῆται ὡς κατήγερον καθένα ἀπὸ τοὺς συναιτίους καὶ συμπράκτορας τῆς κακίας του. Γεννᾷ βέβαια ὁ τρόπος αὗτος τὴν ἀνανδρίαν, ἀλλὰ τὴν γεννᾷ εἰς τὰς καρδίας τῶν κακούργων. Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτως ὠφέλιμον νὰ μὴν ᾖ θασυράλκι οἱ κακούργοι. Ἡ εὐσυναιδησία τοῦ συγγραφέως προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγαθωσύνην καὶ γενναϊότητα τῆς ψυχῆς του. Ἀλλ' ἡ ἀνθρώπινος ἠθικὴ τῆς ὁποίας οἱ νόμοι εἶναι τὸ θεμέλιον, καταγίνεται εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, οὐδὲ πρέπει νὰ νομιζῇ ἀρετὴν τὴν πρὸς ἀλλήλους πίστιν τῶν κακούργων, διὰ νὰ ταράττωσιν ἀκινδύνως τὴν τάξιν, καὶ νὰ παραθαίνωσι τοὺς νόμους. Ἄν εἰς τοὺς φανεροὺς πολέμους δεχώμεθα τοὺς παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτομάτους, ἢ μὴ δὲν εἶναι πολὺ δικαιότερον νὰ τοὺς δεχώμεθα εἰς τὸν σκοτεινὸν πόλεμον τῶν κακούργων, οἱ ὁποῖοι πολεμοῦν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν μὲ ἀφανεῖς ἐνέδρας καὶ προδοσίας; Σ η μ . το ὁ ΔΙΠΡΟΤ.

ναντίας ὠφέλιμος, διότι ἐμποδίζει τὰ δεινὰ ἀδικήματα, τὰ ὅποια φοβίζουσιν περισσὰ τὸν λαὸν¹, ἐνόσω ἀγνοεῖ τοὺς αἰτίους. Συνεργεῖ ἀκόμη νὰ δείξη ὅτι εὐκόλα παραβαίνει τὰς μερικὰς συνθήκας, ὅστις παραβαίνει τὰς κοινὰς συνθήκας τῶν νόμων. Ὡφελιμώτερος ἤθελ' εἶσθαι, κατὰ τὴν γνώμην μου, γενικός τις νόμος, ὑποσχόμενος συγχώρησιν εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς συναιτίους, ὅστις φανερώσῃ τὸ ἀδικημα, παρὰ μερικὸν συγχωρήσεως διαλλάγημα εἰς μερικὴν τινα περίστασιν. Διότι τοιοῦτος νόμος ἤθελ' ἐμποδίζει τὰς ἐνώσεις καὶ συνομοσίας τῶν κακούργων, φοβίζων καθένα ἀπὸ τοὺς συναιτίους μήπως κινδυνεύσῃ μόνος αὐτός· καὶ οἱ κακούργοι δὲν ἤθελαν γίνεσθαι τουληροί, μανθάνοντες ἀπὸ τὸ δικαστήριον, ὅτι εὕρισκονται περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ νόμος ἔχει χρεῖαν τῆς βοηθείας των. Ὁ τοιοῦτος ὅμως νόμος ἔπρεπ' ἐνταυτῇ νὰ ἐξορίζῃ τὸν μνηυτὴν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐσυγχώρησε τὸ πταίσμα Ἀλλὰ ! τί ματαίως ἀγωνίζομαι νὰ

1. « Πικρῆσαι τί συμβαίνει τὴν πρώτην στιγμήν, ὅτε διασπείρεται εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία μας ἡ φήμη τινὸς δεινοῦ ἀδικήματος. Οἱ πολῖται ὁμοιάζουσιν ἀνθρώπους βλέποντας κερκυνὲν πεσμένον εἰς τοὺς πόδας των· καθίς ἀπ' αὐτοῦ ἀγανακτεῖ καὶ φρίττει· ἡ φαντασία καθενὸς εἰκονίζει ζωηρῶς τὸν κίνδυνον, καὶ ἡ ψυχὴ του κινημένη ἀπὸ συμπάθειαν, κλαίει τὰ πάθη τῶν ἀδικημένων. Αὕτη εἶναι ἡ ἀρμεδίας ὥρα τῆς κολάσεως τοῦ ἀδικήματος· μὴ τὴν ἀφίσσης νὰ περάσῃ· σπουδάσα νὰ ἐλέγξῃ καὶ νὰ κρίνῃ τὸ ἀδικημα . . . αὐρὸ τῶν ἐνοχῶν εἰς τὸ δικαστήριον, κήρυξί τον εἰς τοὺς πολίτας· καὶ θέλουσιν ἐπαινίσαι τὴν κρίσιν σου, ὡς ἀγγελίαν εἰρήνης καὶ ἐλευθερίας. »

παύσω τῆς συνειδήσεως τὴν ταραχὴν, τὴν ὁποῖαν αἰσθάνομαι, συγχωρῶν τὴν προδοσίαν καὶ τὸ ψεῦδος εἰς τοὺς ἱεροὺς νόμους, οἱ ὅποιοι εἶναι τὸ σημεῖον τῆς κοινῆς πίστεως, καὶ τὸ θεμέλιον τῆς ἠθικῆς τῶν ἀνθρώπων ; Ἐπειτα, πόσον κακὸν παράδειγμα εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, ἂν δὲν ἐπληροῦτο ἡ ὑπόσχεσις τῆς συγχωρήσεως, ἀλλὰ κατεδικάζετο μὲ μάταια σοφίσματα ὅστις ἐπίστευσεν εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τῶν νόμων !¹ Δὲν εἶναι σπάνια ταῦτα τῆς ἀπιστίας καὶ ἀπάτης τὰ παραδείγματα· καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' εἶναι σπάνιοι, ὅσοι στοχάζονται τὰ ἔθνη ὡς μηχανὰς πολυπλόκους, τῶν ὁποίων κινοῦν, ὡς θέλουσιν, τὰ ἐλατήρια οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ ἐπιδέξιοι. Αὗτοι, ἀναίσθητοι εἰς ὅσα θέλγουν τὰς ὑψηλὰς καὶ εὐκισθήτους ψυχὰς, ἐρεθίζουσιν εἰς τοὺς ἄλλους μὲ ἀτάραχον ἀγγίνοιαν τὰ πλέον καταθύμια αἰσθήματα, καὶ τὰ βιαιότατα πάθη, ὅσακις εἶναι ὠφέλιμα εἰς τοὺς σκοποὺς των, ψηλαφῶντες τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καθὼς οἱ μουσικοὶ τὰς χορδὰς τῶν ὀργάνων.

1. « Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς φυλακὰς τῆς Βικέτρε (Βικέτρε) ἐπέρασεν ἐγκλειστος τὰ τελευταῖα δεκαεπτὰ ἔτη τῆς ζωῆς του ἕνας ἀπὸ τοὺς συναιτίους τοῦ Καρτουῦχου [περισσώτου λαστοῦ]. Ὑπεσχέθησαν νὰ τοῦ χαρίσωσι τὴν ζωὴν, ὡς ἀμειβὴν τῆς ἀνακλύψεως ἄλλων ἐνόχων. Ἰκαμαι τὴν ἀνακάλυψιν, καὶ τοῦ ἐχάρισαν τὴν ζωὴν· ἀλλὰ δολίως κατὰ τὸ γράμμα τῆς ὑποσχεσεως. Ἡ ζωὴ ἐγένετο εἰς αὐτὸν ἀληθινὴ βύσσιος· καὶ εἰς δεκαεπτὰ ἔτων διάστημα ἐδιδάσκετο καθημέραν, ὅτι εἶναι ἄλλα κακὰ φρικτότερα τοῦ ὁποίου ἐφοβήθη ὡς φρικτοτάτου ἔλων τῶν κακῶν θανάτου. » MIRABEAU, Observat. sur Bicêtre.

§ XV.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΙΟΤΗΤΟΣ ΤΩΝ ΠΟΙΝΩΝ.

Γίνεται φανερόν ἀπὸ τὰς μέχρι τούτου δειχθείσας ἀληθείας, ὅτι τέλος τῶν ποινῶν εἶναι ὄχι νὰ βασανίζωσι τὰ εὐαίσθητα τῶν ἀνθρώπων σώματα, ἢ νὰ κάμωσιν ἀτέλειστον τὸ τελεσμένον ἀδίκημα. Τοιαύτη ἀνωφελὴς σκληρότης, ὄργανον τῆς μανίας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἢ τῆς ἀδυναμίας τῶν τυράννων, ἴπως εἶναι δυνατόν νὰ εἰρεθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἣτις πρέπει νὰ κυβερνᾷ μὲ γαλήνην τὰ μερικὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη, καὶ ὄχι νὰ ἐνεργῇ αὐτὴ κατὰ πάθος; ἴ μήπως αἱ κραυγαὶ τοῦ δυστυχοῦς βασανιζομένου δύνανται νὰ ἀνακαλέσωσιν ἀπὸ τὸν παρελθόντα χρόνον, ὅστις δὲν ἐπιστρέφει πλέον, τὰς ἤδη τελεσμένας κακίας; Δι' ἄλλο δὲν ἐπιβάλλονται αἱ ποιναί, παρὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν ἔνοχον νὰ προξενήσῃ νέας βλάβας εἰς τοὺς συμπολίτας του, καὶ νὰ μακρύνωσι τοὺς λοιποὺς ἀπὸ τὴν μίμησιν αὐτοῦ. ¹

1. « Ὅστις συλλεγισθῇ τὰς περὶ ἀδικημάτων κρίσεις τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων, καὶ τὴν ἀκριβεστάτην αὐτῶν προσοχὴν νὰ μὴ χύνωσι ματαιῶς τὸ αἷμα τῶν πολιτῶν ἐκπλήττεται, ὅτι τὸσον εὐκολῶς τὸ χύνουν σήμερον αἱ πλείοτεροι πολιτεῖαι. Ἦτο λοιπὸν ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτεία κακὰ διαταγμένη; ἴ ἔχουν ἄρα πλείωτέραν ἀσφάλειαν αἱ σημεριναὶ μας πολιτεῖαι; Κρατεῖ καθένα εἰς τὰ ὅρια τοῦ καθήκοντος ὄχι τὸσον ἡ σκληρότης τῶν ποινῶν, ἔσον τὸ ἀπαραίτητον αὐτῶν. Ἄν ἡ ἀπλή κλοπὴ κολάζεται μὲ θάνατον, ἴ ποία ποινὴ μένει πλέον διὰ τοὺς φονεάς; » *ΝΑΤΤΕΡ, Droit des gens, etc. liv. 1, chap. 13, § 171.*

Ἐκεῖναι λοιπὸν αἱ ποιναὶ πρέπει νὰ προκρίνωνται, ὅσαι ἀνάλογοι μὲ τὰ ἀδικήματα, προξενοῦν εἰς μὲν τὰς ψαχὰς τῶν βλεπόντων δραστηκωτέραν καὶ μονιμωτέραν, εἰς δὲ τὸ σῶμα τοῦ κολαζομένου, ὅσον δυνατόν, ὀλιγώτερον σκληρὰν τὴν αἴσθησιν.

ἴ Τίς δύναται χωρὶς φρίκην νὰ ἀναγνώσῃ εἰς τὰς ἱστορίας τὰ ἀνωφελῆ καὶ βάρβαρα βασανιστήρια, ὅσα ἀσπλάγχχνως ἐπενόησαν καὶ ἐμεταχειρίσθησαν ἄνθρωποι ὀνομαζόμενοι σοφοί; ἴ Τίς εἶναι τὸσον ἀναίσθητος, ὥστε νὰ βλέπῃ χωρὶς ἀγανάκτησιν γιλιάδας ἀνθρώπων, ἢ ἀναγκαζομένους ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν προτέραν τῆς φύσεως κατάστασιν, διὰ νὰ φύγωσι τὰ κακὰ, ὅσα προξενοῦν, ἢ ὑποφέρουν οἱ νόμοι, βοηθοῦντες πάντοτε τοὺς ὀλίγους, καὶ ἀδικοῦντες τοὺς πολλοὺς, ἢ ἐγκαλουμένους δι' ἀδικήματα ἀδύνατα, ἐπινοημένα ἀπὸ τὴν δειλὴν ἀμαθίαν, ἢ καταδικαζομένους ὄχι δι' ἄλλο, πλὴν διότι ἐφύλαξαν πιστῶς τὰς ἰδίας αὐτῶν ὑπολήψεις καὶ γνώμας; ἴ Τίς, λέγω, δύναται νὰ τοὺς βλέπῃ σπαραττομένους ἀπὸ ἀνθρώπους ὁμοιοπαθεῖς μὲ βραδείας καὶ πομπικὰς στρεβλώσεις, καὶ γινομένους

« Τῆς ποινῆς σκοπὸς, νομίζω, πρέπει ἀκόμη νὰ ἦναι ἡ πλήρωσις τῆς προξενουμένης εἰς τὴν πολιτείαν, ἢ τὸν κατὰ μέρος πολίτην ζημίας. καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον πρέπει νὰ ὀρίζεται ἡ ποινὴ παντὸς ἀδικήματος. Ἐκ τούτου γεννᾶται τὸ θεμελιώδες ἀξίωμα τοῦτο, ὅτι ἀντὶ νὰ θανατόνεται ὁ ἔνοχος, ἔπρεπε νὰ καταδικάζεται εἰς ὑπουργίας ἰωφελίμους εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, πλείωτερον ἢ ὀλιγώτερον μακρὰς κατὰ τὸ μέτρον τοῦ ἀδικήματος. » *2η μ. ἀνέκδ. τοῦ ΜΟΒΕΛΙΕΤ.*

θέαμα τερπνόν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐνθουσιασμένου ὄχλου;

Διὰ τὴν ἐπιτύχην ἢ ποινὴν τὸν σκοπὸν τῆς, ἀρκεῖ τὴν ὑπερβάλλειν τὴν ἀπὸ τῆν πράξιν τῆς κακίας ἐλπίζομένην ὠφέλειαν, τὴν ἴσως βεβαία¹, καὶ ἀναπόφευκτος, καὶ τὴν στερεῦν τὸν ἔνοχον τῆς κακίας ἀπὸ τοῦ ὁποῖον ἔλπιζε κέρδος ἀπ' αὐτῆν. Πᾶν τὸ περιπλέον εἶναι ἀνωφελές, καὶ ἀκολούθως τυραννικόν. Λαμβάνουν τοὺς κανόνας τῆς διαγωγῆς των οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆν συνεχῆ τῶν κακῶν ἐνέργειαν, ὅσα γνωρίζουν, καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἀγνωστα εἰς αὐτοὺς κακά. Ὑποθέτω δύο ἔθνη, εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τῆς κλίμακος τῶν ποινῶν (ἀναλόγου μὲ τὴν κλίμακα τῶν ἀδικημάτων) ἢ ἀνωτάτη ποινὴ εἶναι ἢ ἐπὶ ζωῆς δουλεία τοῦ ἐνόχου, καὶ εἰς τὸ ἄλλο, ὁ τροχός· καὶ κατὰ ταύτην τῆν ὑπόθεσιν λέγω, ὅτι τὸ πρῶτον θέλει φοβεῖσθαι τόσον τὴν ἐπὶ ζωῆς δουλείαν, ὅσον καὶ τὸ δεύτερον τὸν τροχόν· καὶ ἂν τὸ πρῶτον ἔκρινεν εὐλογον τὴν εἰσάξην εἰς τὰ δικαστήριά του τὰς μεγίστας ποινὰς τοῦ δευτέρου, ὡσαύτως εὐλογον ἔθελε κριθῆναι τὴν αὐξήσασθαι καὶ αἱ ποινὰι τοῦ δευτέρου, διαβα-

1. « Μὲ φαίνεται ἐξεναντίας, ὅτι ὁ νομοθέτης πρέπει τὴν συλλογίζεσθαι τὸ ἀβέβαιον τῆς ποινῆς, ὡς ἐκ μέρους τοῦ κακούργου, καὶ τὴν ἐπιβάλλειν τὴν ποινὴν τόσον φοβερωτέραν, ὅσον εἶναι δυνατώτερον εἰς ἐκεῖνον τὴν ἀποφυγῆν· καθὼς, παραδείγματι χάριν, συμβαίνει εἰς τὰ ἀδικήματα τῆς πυρπολήσεως καὶ τῆς φαρμακείας, τὰ ἅποια οἱ πυρπολοῦνται καὶ οἱ φαρμακοὶ εὐκολὰ ἐμποροῦν τὴν κρύψασθαι, καὶ τῶν ἁποῖων τὴν κολασίν εὐκολὰ ἐλπίζουσιν τὴν ἀποφυγῆσθαι. » Σημ. τοῦ ΔΙΔΚΡΟΥ.

νοῦσαι κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὸν τροχόν εἰς τὰς βραδυτέρας καὶ περιεργότερας βρασάνους, καὶ τελευταῖον εἰς αὐτὰς τὰς ἄκρας ἐξακριβώσεις τῆς γνωστῆς ἐπιστήμης τῶν τυράννων.

Ὅσον αἱ κολάσεις γίνονται σκληρότεροι, τόσον ἀποσκληρύνονται καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐξισαζόμεναι μὲ τὴν ἀγριότητα τῶν νόμων, καθὼς ἐξισαζοῦνται τὰ ὑγρά μὲ τὸ περιέχον ἀγγεῖον. Καὶ ἡ ἀείζωος ἰσχύς τῶν παθῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε μετὰ ἑκατὸν χρόνους σκληρῶν κολάσεων ὁ τροχός δὲν θέλει φαίνεσθαι φοβερώτερος ἀφ' ὅ, τι πρότερον ἐφαίνετο ἢ φυλακή.¹

Τῆς ποινῆς ἢ σκληρότης κάμνει τὸν ἔνοχον τολμηρότερον τὴν ἀποφυγῆν, καὶ τὸν παρακινεῖ τὴν πράξην πλειοτέρας κακίας, διὰ τὴν μὴ χάθῃ τὴν ποινὴν μιᾶς μόνης. Αἱ δεινόταται καὶ φοβερόταται κακουργίαι συνέβησαν πάντοτε κατ' ἐκεῖνους τοὺς χρόνους, καὶ εἰς ἐκεῖνους τοὺς τόπους, ὅπου αἱ κολάσεις ἦσαν σκληρόταται· διότι τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς θηριώδους σκληρότητος, τὸ ὁποῖον ὠδήγει τὸν κάλαμον τοῦ νομοθέτου, ἐκυβέρνα καὶ τὴν μά-

1. « Δὲν εἶμαι τῆς αὐτῆς γνώμης μὲ τὸν Συγγραφέα. Σκληρύνει βέβαια τὰς ψυχὰς ἢ σκληρότης τῶν νόμων, καὶ τοῦ πάσχειν ἢ εἶς· ἀλλ' ὅταν ὁ ἀθῶος ζῆ ἡσυχῆς καὶ ἀσφαλείας, αἱ ἀποκείμεναι εἰς τοὺς κακούργους ποινὰι θέλουσι πάντοτε φοβεῖσθαι, χωρὶς τὴν σκληρύνωσιν τῆς ψυχῆς, οὐδ' εἶναι φόβος μήπως αἱ ψυχαὶ συνειθίσωσι τὴν συλλογίζεσθαι χωρὶς φρίκην τὴν στρέβλωσιν τῶν μελῶν, καὶ τὸν ἐκ τῆς στρέβλωσεως δδυνηρὸν θάνατον. Μ' ὅλον τοῦτο δεξιᾶζω καὶ ἐγώ, ὡς ὁ Συγγραφεὺς, ὅτι εἶναι ἀνωφελὴς τῶν ποινῶν ἢ σκληρότης, καὶ παλεμῶ τοὺς λόγους, ἀλλ' ὄχι καὶ τὰς γενικὰς ἀρχὰς του. » Σημ. τοῦ ΔΙΔΚΡΟΥ.

χαιραν τοῦ πατροκτόνου καὶ τοῦ φονέως· ἀπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα κινούμενοι, οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενοι ὑπηγόρευαν νόμους σκληροῦς εἰς τὰς σκληρὰς καὶ δουλωμένας ψυχὰς τῶν ὑπηκόων, οἱ δὲ ὑπήκοοι κατέσφαζαν τοὺς τυράννους, διὰ νὰ ἀναγορεύσωσι νέους ἄλλους τυράννους.

Γεννῶται ἀπὸ τὴν σκληρότητα τῶν ποινῶν ἄλλα δύο ὀλέθρια ἐπακολουθήματα, ἐναντία εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐμποδίζειν τὰ ἀδικήματα. Τὸ πρῶτον εἶναι, ὅτι δυσκόλως φυλάσσεται ἡ οὐσιώδης ἀναλογία μεταξὺ τοῦ ἀδικήματος καὶ τῆς ποινῆς· διότι, ὅσον διάφορα καὶ ἂν ἦναι τὰ εἶδη τῶν ποινῶν, ὅσα ἐπενόησεν ἡ ἀσπλαγχνία, δὲν ὑπερβαίνουν μ' ὅλον τοῦτο τὴν ἐσχάτην ἐκείνην δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου, περιορισμένην ἀπὸ τὴν αἴσθησιν καὶ κρᾶσιν τοῦ σώματος, οὐδ', ἀφ' οὗ φθάσῃ τις εἰς τοῦτο τὸ ἄκρον, δύναται πλέον νὰ εὖρη ποινὴν ἀνάλογον εἰς βαρύτερα καὶ βλαπτικώτερα ἀδικήματα. Τὸ δεύτερον ἐπακλουθήμα εἶναι, ὅτι ἀπὸ ταύτην τῶν ποινῶν τὴν σκληρότητα γεννᾶται ἡ ἀτιμωρησία. Εἰς τὸ καλόν, καθὼς καὶ εἰς τὸ κακόν, ἡ αἴσθησις τῶν ἀνθρώπων εἶναι περικλεισμένη εἰς ὅρια· καὶ αἱ κατὰ πολλὰ σκληραὶ ποιναὶ εἶναι ἔργον προσωρινῆς μανίας, ἀλλ' ἔχει ποτὲ σταθερὸν σύστημα, ὡς ἔπρεπε νὰ ἦναι οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι ἂν ἦναι σκληροὶ, ἢ καταργοῦνται, ἢ γεννῶσι τὴν ὀλέθριον ἀτιμωρησίαν.

Κάμνω τέλος μὲ τοῦτον τὸν στοχασμὸν. Τὸ μέγεθος τῶν ποινῶν πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογον μὲ τὴν παρούσαν κατάστασιν τοῦ ἔθνους. Ἰσχυρότεραι καὶ αἰσθητικώτεραι

πρέπει νὰ ἦναι αἱ ποιναὶ εἰς τὰς σκληρὰς ψυχὰς τοῦ ἔθνους ἐκείνου, τὸ ὅποιον μόλις ἀφῆκε τὴν θηριώδη κατάστασιν τῆς φύσεως· κεραυνὸς χρειάζεται διὰ τὸν ἄγριον λέοντα, τὸν ὅποιον ἐρεθίζει, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὸ πυροβόλον ὄργανον· Ἄλλ' ὅσον αἱ ψυχαὶ ἡμερόνονται, εἰς τὴν κατάστασιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἦγουν ὅσον γίνονται πλέον εὐχίσθηται, τόσον πρέπει νὰ μαλακύνεται τῶν ποινῶν ἡ σφοδρότης, διὰ νὰ ἦναι πάντοτε ἀνάλογα τὰ ἀντικείμενα μὲ τὴν αἴσθησιν.

1. « Ἢ ἀστυρότης τῶν ποινῶν ἀρμύζει πλέον εἰς τὰς δεσποτικὰς κυβερνήσεις, τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι ὁ φόβος, παρὰ εἰς τὰς μοναρχίας καὶ δημοκρατίας, τῶν ὁποίων ἐλατήριον εἶναι ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἰσότης. — Εἰς τὰς εὐκράτους πολιτείας, ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος, ἡ ἐντροπή καὶ ὁ φόβος τῆς δυσφημίας ἀρκοῦν νὰ ἐμποδίσωσι πολλὰς κακίας. Εἰς αὐτὰς ἡ μαγνητικὴ ποινὴ τῆς κακουργίας θέλ' εἶσθαι ἡ ἀποδείξις αὐτῆς· καὶ ἀκολούθως οἱ πολιτικοὶ νόμοι διορθοῦν εὐκολώτερα τοὺς ἀνθρώπους, οὐδ' ἔχουν χρεῖαν τῆς ἀστυρότητος. — Εἰς αὐτὰς ὁ σοφὸς νομοθέτης φροντίζει πλέον νὰ ἐμποδίσῃ παρὰ νὰ καλέσῃ τὰς κακίας, πλέον νὰ δίδῃ χρηστὰ ἔθνη εἰς τοὺς πολίτας παρὰ νὰ ἐπιβάλλῃ ποινὰς. — Ἢ πείρα ἐδειξεν, ὅτι εἰς ὅσας πολιτείας αἱ ποιναὶ εἶναι μέτριαι, ὁ πολίτης τὰς φοβεῖται τόσον, ὅσον ἦλ' εἰς ἄλλην πολιτείαν φοβῆθ' ἢ τὰς σκληρὰς. — Ἄν ἐρευνήσῃς τὴν αἰτίαν τῆς εἰς τὸ κακὸν κλίσεως, θέλεις εὖρεῖν ὅτι κακοποιῦμεν πλέον, διότι δὲν κολάζονται τὰ κακὰ, παρὰ διότι κολάζονται μὲ μετριότητα. — Ἄς ἀκολουθήσωμεν τὴν φύσιν, ἥτις ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους μάστιγα τὴν ἀσχύνην· καὶ κατ' αὐτὸ, ἡ πλειοτέρα βαρύτης τῆς ποινῆς ἂν νομίζεται ἢ κατασχόνῃ νὰ ὑποφέρῃ ποινὴν. — Ἄν εὕρισκται πολιτεία, ὅπου ἡ κατασχόνῃ δὲν συνεδέει τὴν ποινὴν, τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὴν τυραννίαν, ἥτις ἐπιβάλλει τὰς αὐτὰς ποινὰς καὶ εἰς τοὺς κακοῦργους καὶ εἰς τοὺς χρηστούς πολίτας. » ΜΟΝΤΕΣΚΙΟΥ, *Espr. des lois*. VI, 91 et 101.

§ XVI.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ.

Ὁ ἀνωφελής τῶν ποινῶν πολυπλασιασμός, ὅστις ποτὲ δὲν ἐδιόρθωσε τοὺς ἀνθρώπους, μ' ἐπαρακίνησε νὰ ἐξετάσω, ἂν ὁ θάνατος ἦναι ἀληθῶς ποινή ὠφέλιμος καὶ δίκαια εἰς τὴν καλῶς ὀργανισμένην πολιτικὴν διοίκησιν. Ἰσόθεν ἔλαβαν οἱ ἄνθρωποι τὸ δίκαιον νὰ σφάζωσι τοὺς ὁμοίους των; Ὅχι βέβαια ὅθεν γεννῶνται αἱ νόμοι καὶ ἡ ἡγεμονία. Οἱ νόμοι εἶναι τὸ κεφάλαιον τῶν ἐλαχίστων μερίδων τῆς ἰδίας ἐκάστου ἐλευθερίας, καὶ παραστένουν τὴν κοινὴν θέλησιν, ἣτις εἶναι τὸ συνάθροισμα τῶν μερικῶν θελήσεων. Ἀλλὰ ἰ ποῖος ἠθέλησε ποτὲ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ἐξουσίαν νὰ τὸν φονεύωσι; ἰ ποῖος συγκατένευσε νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὴν κοινὴν παρακαταθήκην τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τὸ ἀξιολογώτατον ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὴν ζωὴν του, ἀντὶ νὰ δώσῃ τὴν ἐλαχίστην μερίδα τῆς ἐλευθερίας του¹; Καὶ ἂν αὐτὸ ἀληθῶς συνέβῃ,

1. « Διότι ἡ ζωὴ εἶναι τὸ ἀξιολογώτατον ἔλκων τῶν ἀγαθῶν, διὰ τοῦτο καὶ πᾶς ἕνας συγκατένευσε νὰ δώσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν τὸ δίκαιον νὰ φονεύῃ τὸν φονεύοντα ἄλλους. Οὐδεὶς βέβαια ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ποτὲ τὸ δίκαιον νὰ τὸν φονεύῃ διὰ πᾶσαν ὅποιανδήποτε πρόφασιν· ἀλλὰ καθεὶς ἐπιθυμῶν νὰ φυλάξῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, καὶ κἀνεὶς μὴ προβλέπων τὴν θέλησιν (τὴν ὁποίαν τότε δὲν εἶχε) νὰ στέρησῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου, ὅλοι ἡμεῖς ἐκριναν τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου πρᾶγμα ὠφέλιμον εἰς τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν, ὑπερόσπισιν καὶ ἐνδίκασιν. Εὐκόλα καταλαμβάνει πᾶς ἕνας, ὅτι ὅστις λέγει, Συγκατανεύω καὶ μεθ' ἑαυτῶν ὡς ἂν ἐγὼ θανατώσω, ἂν ἐγὼ θανατώσω

ἰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τὴν κοινὴν γνώμην ταύτην, ὅτι « ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος νὰ φονεύσῃ « ἑαυτὸν; » Ἢ θελ' ἔχει βέβαια τὴν ἐξουσίαν τῆς ἰδίας του ζωῆς, ἂν ἠδύνατο νὰ τὴν δώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους, ἢ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ὁλόκληρον.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου δίκαιον, ἀλλὰ πόλεμος ὅλου τοῦ ἔθνους ἐναντίον ἐνὸς πολίτου, τοῦ ὁποίου τὸν θάνατον ἐκρινεν ἀναγκαῖον ἢ ὠφέλιμον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἄν ὁμως ἀποδείξω, ὅτι δὲν εἶναι οὔτ' ὠφέλιμος, οὔτ' ἀναγκαῖος ὁ θάνατος, θέλω νικήσειν κρίσιν τόσον ἀξιολογώτεραν, ὅσον ὁ κρινόμενος εἶναι αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Διὰ δύο μόνας αἰτίας δύναται νὰ κριθῇ ἀναγκαῖος ὁ θάνατος τοῦ πολίτου. Ἡ πρώτη, ὅταν αὐτὸς, ἂν καὶ στερημένος τῆς ἐλευθερίας μετὰ τὴν φυλάκωσιν, ἔχῃ ὁμως

ἄλλον, συλλογίζεται ἐνταυτῷ καὶ τοῦτο· Δὲν θέλω θανατώσειν ἄλλον· ὅθεν ὁ νόμος, τὸν ὁποῖον δέχομαι, θέλει εἰσθαι ὑπὲρ ἑμοῦ, καὶ ὅχι κατ' ἑμοῦ. Ἡ συνθήκη αὕτη εἶναι τόσον σύμφωνος μετὰ τὴν φύσιν, ὥστε πολλάκις ἔχει χώραν καὶ εἰς τὰς μερικὰς κοινωνίας, ὁποῖαι εἶναι αἱ συνομοσῆαι, εἰς τὰς ὁποίας ἐρκίζονται οἱ συνομῶται νὰ χύσωσι τὸ αἷμα τοῦ, ὅστις ἐξ αὐτῶν ἀνακαλύψῃ τὴν συνομοσίαν. Ἡ δικαιοσύνη τῆς θανατικῆς ποινῆς θεμελιούται ἐπάνω εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν καὶ συναίνεσιν. Ἄν ὁ θάνατος ἦναι ἀναγκαῖος, εἶναι δίκαιος· ἀλλὰ μένει νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν ἦναι ἀναγκαῖος. Σημ. τοῦ Διδασκ. »

« Ἡ ὑπερβολικὴ πύστροπότης κατὰ τοῦ ἐνόχου κινεῖ εἰς ἀγανάκτησιν τὴν ἀνθρωπότητα· οὐδ' ἀπεφασίσθη ἀκόμη, κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον, μέχρι πόσου ἡ ζωὴ ἐνὸς ἀνθρώπου κρέμαται ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄλλου ἀνθρώπου. » LE BARRON DE BIELRIED, Institut. politiq. chap. 4.

τοιούτας μὲ ἄλλους σχέσεις, καὶ τόσην δύναμιν, ὥστε νὰ κινδυνεύῃ ἡ εἰρήνη καὶ ἡσυχία ὅλου τοῦ ἔθνους, ἢ ὅταν ἡ ζωὴ του δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὴν παροῦσαν πολιτικὴν κατάστασιν. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, ὅταν τὸ ἔθνος ἀναλαμβάνῃ, ἢ ἀποβάλλῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ἢ εἰς καιρὸν ἀναρχίας, ὅταν αἱ ἀταξίαι κρατῶσι τὸν τόπον τῶν νόμων. Ἀλλ' ἐνόσω βασιλεύουν μὲ γαλήνην οἱ νόμοι, ἐνόσω ἡ παροῦσα πολιτικὴ κατάστασις ἀρέσκει εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, καὶ ὑπερασπίζεται ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν μὲ τὴν δύναμιν, καὶ μὲ τὴν δραστηκωτέραν καὶ αὐτῆς τῆς δυνάμειος ὑπόληψιν, ἐνόσω ἡ ἐξουσία εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ γνησίου ἡγεμόνος, ἐνόσω ὁ πλοῦτος ἀγοράζει ἡδονάς, καὶ ὄχι ἀξιώματα, δὲν εὐρίσκω κάμμιαν ἀνάγκην νὰ φονεύσῃται ὁ πτωχὸς πολίτης. Ἡ δευτέρα αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἤθελε φανῆν δίκαια καὶ ἀναγκαῖα ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, εἶναι, ὅταν ἄλλο δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς λοιποὺς νὰ πράξωσι τὰς αὐτὰς κακίας παρὰ τὸ παράδειγμα τοῦ θανάτου.

Καὶ ἂν ἡ πεῖρα ὅλων τῶν αἰώνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου δὲν ἐμπόδισε τοὺς πολλοὺς κακουργοὺς νὰ βλάπτωσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἂν τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων, καὶ εἴκοσι ἔτη βασιλείας τῆς Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἐλισάβετ, ἧτις ἔδωκεν εἰς τῶν ἔθνῶν τοὺς Πατέρας τὸ παράδειγμα τοῦτο, λαμπρότερον παρὰ πολλὰς νίκας ἀγορασμένας μὲ τὴν αἱματοχυσίαν τῶν τέκνων τῆς πατρίδος, ἂν ὅλα ταῦτα, λέγω, δὲν ἦναι ἰκανὰ νὰ καταπέισωσι τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι κυβερνοῦνται πλέον ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν, παρὰ

ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀρκεῖ νὰ ἐξετάσῃ τις τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

Δὲν κινεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τόσον ἡ ἐπίτασις, ὅσον ἡ ἔκτασις τῆς ποινῆς· διότι εὐκολώτερον καὶ μονιμώτερον ἐρεθίζεται ἡ αἰσθητικὴ μας δύναμις ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους, ἀλλ' ἐπαλλήλους συνεχεῖς τύπους, παρὰ ἀπὸ τὰς σφοδράς, ἀλλὰ προσωρινὰς διαθέσεις. Ἡ ἔξις καὶ ἡ συνήθεια μᾶς κυβερνοῦν ὅλους· καὶ καθὼς λαλοῦμεν, προπατοῦμεν, καὶ πράττομεν ὅλα τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, βοηθούμενοι ἀπὸ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐξέως, οὕτω λαμβάνομεν καὶ τὰς ἠθικὰς ἐννοίας ἀπὸ τῶν πραγμάτων τοὺς συνεχεῖς καὶ μονίμους τύπους. Ἐμποδίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ ἀδικήματα ἰσχυρῶς ὄχι τὸ προσωρινόν, ἂν καὶ φρικῶδες, θέαμα τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τὸ μακρὸν καὶ ἐπίπονον παράδειγμα τοῦ κακούργου, ὅστις, στερημένος τὴν ἐλευθερίαν, ἀναγκάζεται νὰ ὑπηρετῇ ὡς κτήνος, διὰ νὰ πληρώσῃ μὲ μακροὺς καὶ συνεχεῖς κόπους ὅσπην βλάβην ἐπροξένησεν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὁ συνεχὴς λογισμὸς οὗτος, Εἰς τοιαύτην ἀθλίαν κατάστασιν θέλω καταδικασθῆν ἐπὶ ζωῆς μου κ' ἐγὼ, ἂν πράξω παρομοίας κακίας, εἶναι πολλὰ δραστηκώτερος παρὰ τὸν λογισμὸν τοῦ θανάτου, τὸν ὁποῖον κρύπτει πάντοτε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀδηλότης τοῦ μέλλοντος.

Ὁ τύπος ὁ γινόμενος ἀπὸ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἂν καὶ ἰσχυρὸς, ἐξαλείφεται ὅμως ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν μνήμην, ὅστις πολλάκις λησμονεῖ καὶ αὐτὰ τὰ πλέον οὐσιώδη καὶ ἀναγκαῖα πράγματα, μάλιστα ὅταν ταρασ-

σεται ἀπὸ τὰ πάθη. εἶναι κανὼν γενικὸς, ὅτι οἱ σφοδροὶ τύποι τῶν παθῶν ἐκπλήττουν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ὄχι πολὺν καιρὸν· καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἐπιτήδαιοι νὰ γεννῶσι τὰς παραδόξους ἐκείνας μεταβολὰς, αἱ ὁποῖαι μεταβάλλουν αἰφνιδίως τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους εἰς Πέρσας, ἢ Λακεδαιμόνας. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ γαληνὴν διοίκησιν τοῦ ἔθνους, οἱ τύποι τῶν ποινῶν πρέπει νὰ ᾔναι πλέον συνεχεῖς παρὰ ἰσχυροί.

Εἰς μὲν τοὺς πλειοτέρους ἀνθρώπους ὁ φονευόμενος κατάδικος γίνεται ἀπλοῦν θέαμα, ὀλίγους δὲ τινὰς κινεῖ εἰς συμπάθειαν ἐνωμένην μὲ ἀγανάκτησιν. Τὰ δύο ταῦτα αἰσθήματα κυριεύουν πλέον τῶν θεατῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὄχι ὁ σωτηριώδης φόβος, τὸν ὁποῖον ζητεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ ὁ νόμος. Ἐξεναντίας, ὅταν αἱ ποιναὶ ᾔναι μέτρια, ἀλλὰ συνεχεῖς, τὸ κυριεῦον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ πάθος εἶναι ὁ φόβος, διότι εἶναι μόνος. Ὅριον λοιπὸν τῆς ἀυστηρότητος τῶν ποινῶν πρέπει νὰ γίνεται ἡ συμπάθεια, ἣ γουν δὲν πρέπει νὰ κολάζεται τόσον ὁ κατάδικος, ὥστε νὰ κινῶνται οἱ θεαταὶ εἰς συμπάθειαν, καὶ νὰ πάσχωσιν αὐτοὶ πλέον παρὰ τὸν κολαζόμενον.

Διὰ νὰ ᾔναι δικαία ἡ ποινὴ, πρέπει νὰ ἔχη τὴν μόνον ἀυστηρότητα, ὅση ἀρκεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν κακίαν. Ἀλλ' οὐδεὶς συλλογιζόμενος ἐκλέγει τὴν ὀλοτελή ἐπὶ ζωῆς στέρησιν τῆς ἐλευθερίας του, ὅσον ὠφελιμώτατον εἰς αὐτὸν ὑποτεθῆ τὸ ἀδικήμα. Ἄρα ἡ ποινὴ τῆς ἐπὶ ζωῆς δουλείας εἶναι τόσον ἱκανὴ, ὅσον καὶ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου¹,

1. Ἐπὶ αὐτῆς γνώμης εἶμαι καὶ ἐγὼ μὲ τὸν συγγραφεῖα, τοῦ ὁποῖου

νὰ ἐμποδίσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς τολμηροτάτους κακούργους ἀπὸ τὰ ἀδικήματα. Ἀλλὰ προσθέτω, ὅτι εἶναι καὶ ἱκανωτέρα παρὰ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου· διότι πολλοὶ βλέπουν τὸν θάνατον μὲ ἀτάραχον καὶ γαληνὸν ὄμμα, ἄλλος δι' ἐνθουσιασμὸν μανιώδη, ἄλλος διὰ κενοδοξίαν, ἢ ὅπρῳ μᾶς συνοδεύει πολλάκις καὶ ἕως εἰς τὸν τάφον, καὶ ἄλλος διὰ τελευταίαν ἀπελπισίαν, ἣτις τὸν παρακινεῖ νὰ προτιμήσῃ τὸν θάνατον παρὰ ζωὴν ἀθλίαν· ἀλλὰ τὰ δεσμὰ, ἢ μαστίγωσις, καὶ τὸ σιδηροῦν κλωβίον, ἀφανίζουσι τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν κενοδοξίαν τοῦ καταδίκου, καὶ ἡ ἀπελπισία γίνεται εἰς αὐτὸν ἀρχὴ νέων κακῶν, ὄχι τελευτὴ τῶν παλαιῶν. Ἵποφέρει εὐκολώτερον ἢ ἀνθρώπινος ψυχὴ τοὺς σφοδρούς, ἀλλὰ προσωρινούς πόνους, παρὰ τὴν συνεχῆ καὶ πολυχρόνιον ἀθλίαν· διότι συμπυκνοῦται, νὰ εἶπω οὕτως, καὶ συστρέφεται πρὸς

τὰ ἐπιχειρήματα κάμνουν τύπους βαθεῖς καὶ πληροφοροῦν ἐξανάγκης τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι ἐλθισμόν ποτε ἐδῶ (καὶ ἔκαμε καλὰ νὰ λησμονήσῃ) τὴν πρὸς τὸν κακούργον συμπάθειαν καὶ φιλοφροσύνην. Εἰς τὰ δεσμὰ, εἰς τὴν μαστίγωσιν, εἰς τὸ σιδηροῦν κλωβίον, ἡ ἀπελπισία γίνεται εἰς αὐτὸν ἀρχὴ νέων κακῶν, ὄχι τελευτὴ τῶν παλαιῶν. Ἡ ποινὴ τῆς ἐπὶ ζωῆς δουλείας εἶναι φοβερωτέρα καὶ αὐτοῦ τοῦ τροχαῦ, σκληροτέρα καὶ παρὰ τὸν σκληρότατον θάνατον· ἀλλ' ἐπειδὴ δίδει συχνὰ καὶ μόνιμα παραδείγματα, εἶναι δραστηριωτέρα, καὶ ἀκολουθῶς προτιμωτέρα τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἢ ὁποῖα δὲν μένει πλὴν πολλὰ μικρὸν διάστημα χρόνου, καὶ πολλάκις καταφρονεῖται ἀπὸ τοὺς τολμηροὺς κακούργους. Τοῦτο εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου, τὸ ἀληθὲς αἶτιον, διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι προτιμωτέρα τοῦ θανάτου ἢ μακρὰ καὶ ἐπίπονος δουλεία, Σημ. τοῦ ΔΙΠΕΡΟΥ.

ὀλίγον διάστημα καιροῦ εἰς ἑαυτήν, διὰ να πολεμήσῃ καὶ νὰ ἀποβάλλῃ τοὺς σφοδροὺς πόνους· ἀλλ' ἀτονεῖ καὶ ἐκλύεταί ὅταν οἱ πόνοι ἦναι συνεχεῖς καὶ μακροί. Ὁ θάνατος τοῦ ἐνόχου δὲν δίδει πλὴν ἓν μόνον παράδειγμα ποινῆς εἰς τὸ ἔθνος. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ ζωῆς δουλεία δίδει συχνὰ καὶ μόνιμα παραδείγματα. Καὶ ἂν ἦναι ὠφέλιμον νὰ βλέπωσιν οἱ ἄνθρωποι συνεχῶς τῶν νόμων τὴν δύναμιν, ἔπρεπεν ἀκολουθῶς νὰ ἦναι συνεχεῖς καὶ αἱ ποιναὶ τοῦ θανάτου· ἀλλ' ἡ συνεχῆ ποινὴ τοῦ θανάτου ὑποθέτει συνεχῆ ἀδικήματα, ὑποθέτει, ὅτι δὲν φοβίσει ἱκανῶς τοὺς ἀνθρώπους, ἤγουν ὅτι εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἐνταυτῷ ὠφέλιμος.

Ἡ ἐπὶ ζωῆς δουλεία, ἢ θελ' ἴσως εἰπεῖν τις, εἶναι ἐξίσου ἐπίπονος καθὼς καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἀκολουθῶς ἐξίσου σκληρὰ. Εἰς αὐτὸ ἀποκρίνομαι, ὅτι ἂν συγκεφαλαιώσωμεν ὅλας τὰς δυστυχεῖς τοῦ χρόνου στιγμὰς τὰς ὁποίας αἰσθάνεται ὅστις ἐστερήθη τὴν ἐλευθερίαν του, ἡ διηνεκής δουλεία εἶναι ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου σκληροτέρα· ἀλλ' αἱ στιγμαὶ αὗται εἶναι διαμοιρασμένα εἰς ὅλον τῆς ζωῆς τὸ διάστημα, ἡ δὲ ποινὴ τοῦ θανάτου προβάλλει ὅλην αὐτῆς τὴν ἰσχὺν εἰς μικρὸν χρόνον διάστημα. Εἶναι ἀκόμη ἡ ποινὴ τῆς δουλείας ὠφελιμωτέρα κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκπλήττει πλέον τὸν θεατὴν παρὰ τὸν πάσχοντα· διότι ὁ πρῶτος θεωρεῖ ἐνταυτῷ ὅλων τῶν δυστυχῶν στιγμῶν τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' ὁ δεύτερος ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τῆς παρούσης στιγμῆς νὰ συλλογισθῇ τὴν μέλλουσαν. Μεγαλήτερα φαίνονται πάντοτε τὰ κακὰ εἰς τὴν φαντασίαν. Ὁ πάσχων εὕρισκει τρόπους

παρηγορίας, τοὺς ὁποίους οὔτε γνωρίζουν οὔτε πιστεύουν οἱ θεαταί, διότι κρίνουν κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν αἴσθησιν, τὴν σκληρυμένην ψυχὴν τοῦ πάσχοντος.

Ἐξεύρω, ὅτι ἡ δύναμις νὰ ἀναπτύσῃ τις τοὺς λογισμοὺς τῆς ψυχῆς του, εἶναι τέχνη, τὴν ὁποίαν διδάσκει ἡ ἀνατροφή· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κλέπτης, παραδείγματος χάριν, δὲν ἔμαθε τὴν τέχνην ταύτην, δὲν ἀκολουθεῖ ἐκ τούτου, ὅτι οὐδ' ἐνεργοῦν εἰς αὐτὸν οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς του. Τοιοῦτος εἶναι σχεδὸν ὁ συλλογισμὸς, τὸν ὁποῖον κάμνει ὁ κλέπτης, ἢ ὁ φονεὺς, ὅταν διὰ ποινὴν τῆς κακίας του προσμένῃ τὴν ἀγχόνην, ἢ τὸν τροχόν.
 « Ἐποιοὺς νόμους μὲ ἀναγκάζουν νὰ σέβωμαι; Κατ' αὐ-
 « τοὺς, ὁ πλούσιος διαφέρει παντάπασιν ἀπ' ἐμέ· αὐτὸς
 « μου ἀρνεῖται μικρὰν ἀργυρίου βοήθειαν, τὴν ὁποίαν
 « ζητῶ, καὶ μὲ πέμπει εἰς ἐργόχειρον, τοῦ ὁποίου τὸν
 « κόπον δὲν ἐδοκίμασε ποτέ. Ἐτίς ἔθηκε τοὺς τοιούτους
 « νόμους; Οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνατοὶ, οἱ ὁποῖοι δὲν
 « ἐκαταδέχθησαν ποτέ νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν ῥυπαρὰν
 « τοῦ πτωχοῦ καλύβην, διὰ νὰ τὸν ἴδωσιν, ὅταν μοι-
 « ράζῃ τὸν ξηρὸν καὶ πεπαλαιωμένον ἄροτον εἰς τὰ πει-
 « νῶντά του τέκνα, καὶ τὴν κλαίουσαν γυναῖκα. Ἄς
 « διαρρήξωμεν τοὺς τοιούτους δεσμοὺς, ἐπειδὴ εἶναι ὀλέ-
 « θριοι εἰς τοὺς πλειοτέρους, καὶ ὠφέλιμοι εἰς ὀλίγους
 « τινὰς ἀσπλάγχχνους τυράννους. Ἄς πολεμήσωμεν τὴν
 « ἀδικίαν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν της. Ἐπιστρέφω εἰς τὴν
 « πρώτην κατάστασιν τῆς φυσικῆς αὐτονομίας μου, ὅπου
 « θέλω ζῆσειν ἐλεύθερος καὶ εὐτυχῆς πρὸς ὀλίγον καιρὸν
 « μὲ τοὺς καρποὺς τῆς ἀνδρίας μου. Θέλει φθάσειν ἴσως

« ἡ ἡμέρα τοῦ πόνου καὶ τῆς μετανοίας· ἀλλ' ὁ πόνος
 « θέλ' εἶσθαι ὀλιγοχρόνιος, καὶ διὰ μίαν ἡμέραν πόνου,
 « θέλω ἀπολαύσειν πολλῶν ἐτῶν ἐλευθερίαν καὶ ἡδονήν.
 « Συνωδευμένος μὲ ὀλίγους τινὰς ὑποκειμένους τῆς ἐξου-
 « σίας μου, διορθῶν τῆς τύχης τὰ σφάλματα, κ' ἔχω
 « τὴν εὐχαρίστησιν νὰ βλέπω χλωμούς καὶ τρέμοντας
 « ἔμπροσθέν μου τοὺς τυράννους τούτους, οἱ ὅποιοι μὲ
 « ὑβριστικὴν ἀλαζονείαν μὲ κρίνουν ὑποδεέστερον καὶ
 « ἀπ' αὐτὰ τὰ τρεφόμενα εἰς τὰς αὐλὰς τῶν κτήνη. »
 Παραστένεται τότε εἰς τὸν νοῦν τοῦ κακούργου καὶ ἡ
 Ὀρησκεία, τὴν ὁποίαν κακομεταχειρίζεται, καθὼς καὶ ἄλλα
 τὰ ἄλλα, καὶ δείχνουσα εἰς αὐτὸν εὐκόλον τὴν μετάνοιαν,
 καὶ βεβαίαν σχεδὸν τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίου μακαριότη-
 τος, σμικρύνει κατὰ πολλὰ τὴν φρίκην τῆς τελευταίας
 τραγωδίας.

Ἀλλ' ὅστις συλλογίζεται, ὅτι κινδυνεύει νὰ περάσῃ
 πολὺ μέρος, ἢ καὶ ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του, εἰς
 τὴν δουλείαν καὶ εἰς τὸν πόνον, ἔμπροσθεν τῶν ἰδίων
 συμπολιτῶν, μὲ τοὺς ὁποίους ἐξῆ ἐλεύθερος, καὶ νὰ γενῆ
 δούλος αὐτῶν ἐκείνων τῶν νόμων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπρο-
 στατεύετο πρότερον, παραβάλλει ἄλλα ταῦτα τὰ κακὰ μὲ
 τὸ ἀβέβαιον τῆς ἐκβάσεως τῶν ἀδικημάτων, καὶ μὲ τὴν
 ὀλιγότητα τοῦ κειροῦ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς ὠφελείας·
 καὶ ἐντυπώνεται βαθυτέρον εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ παρά-
 δεῖγμα τῶν κολαζομένων ἐπὶ ζωῆς διὰ τὰς ἀφροσύνας
 των, παρὰ τὸ θέαμα τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἢ ὁποία
 τὸν σκληρύνει ἀντὶ νὰ τὸν διορθώσῃ.

Εἶναι πρὸς τούτοις βλαβερὰ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου,

διότι δίδει παράδειγμα σκληρότητος καὶ ἀπηνείας εἰς
 τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν τὰ πάθη, ἢ τοῦ πολέμου ἢ ἀνάγκη,
 ἐδίδαξαν τὴν γύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος, δὲν ἔπρεπε
 καὶ οἱ νόμοι (τῶν ὑποίων σκοπὸς εἶναι νὰ κυβερνώσι τὴν
 διαγωγὴν τῶν ἀνθρώπων) νὰ πολυπλασιάζωσι τοιαῦτα
 θηριώδη παραδείγματα, καὶ παρ' αὐτοὺς τοὺς φόνους
 ὀλεθριώτερα, καθόσον ὁ νομικὸς θάνατος γίνεται μὲ πα-
 ρασκευὴν καὶ διατυπώσεις νομικάς. Ἐπειδὴ οἱ νόμοι εἶναι
 δῆλωσις τῆς κοινῆς θελήσεως, ἐπειδὴ ἀποστρέφονται καὶ
 κολάζουν τὸν φόνον, ἄτοπον μὲ φαίνεται νὰ φονεύωσιν
 αὐτοὶ δημοσίως, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς κατὰ μέρος πο-
 λίτας ἀπὸ τὸν φόνον. Νόμοι ἀληθεῖς καὶ ὠφέλιμοι εἶναι
 μόνοι ἐκεῖνοι, ὅσοι γεννῶνται ἀπὸ τὰς συνθήκας, τὰς
 ὁποίας καθεὶς ἤθελε καὶ προβάλλει εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ
 φυλάξειν αὐτὸς, ἂν δὲν ἐχώριζε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἀπὸ τὸ
 κοινὸν συμφέρον. Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ τί φρονοῦν οἱ ἀν-
 θρωποι περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἄς θεωρήσῃ τὴν
 ἀγανάκτησιν καὶ καταφρόνησιν, μὲ τὰς ὁποίας βλέπουν
 τὸν δῆμιον, ὅστις μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι ἀθῶος
 ὑπηρέτης τῆς κοινῆς θελήσεως ἔπρεπε, νὰ νομίζεται καλὸς
 πολίτης, ὡς συνεργὸς τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ὡς ὄργανον
 ἀναγκαῖον τῆς ἐσωτερικῆς κοινῆς ἀσφαλείας τοῦ ἔθνους,
 καθὼς ὁ στρατιώτης εἶναι τῆς ἐξωτερικῆς. ¹ Ἔτι λοιπὸν

1. « Τοῦτο δὲν ἀποδείχναι ἄδικον τὴν θανατικὴν ποινὴν. Εἶπα πῶς
 ἡ κοινὴ θελήσις συγκατένευσεν εἰς αὐτήν, καὶ πῶς οἱ νόμοι φυσικὰ
 ὥρισαν τὸν θάνατον τοῦ φονέως. Ἡ φρικώδης ἀπὸ τὸν δῆμιον ἀπα-
 στραφὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν φυσικὰ πᾶς ἔνας

εἶναι τὸ αἴτιον ταύτης τῆς ἀντιφάσεως; ἰκαὶ διὰ τί δὲν ἐδυνήθη ὁ ὀρθὸς λόγος νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τὸ αἴσθημα τοῦτο; Διότι εἰς τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδὸ-

ἔχει πρὸς τοὺς ἑμοίους του, καὶ ἥτις ἤθελ' εἶσθαι ἡ αὐτὴ, ἂν τοὺς εὔλεπεν εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν, ὅπου ἡ ἀπελπισία γίνεται εἰς αὐτοὺς ἀρχὴ νέων κακῶν, ἔχει τελευτῆ τῶν παλαιῶν. Ἄντι τοῦ ξίφους δὲς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δαμίου δεσμὰ καὶ μάστιγας, κάμα τον ὑπηρετὴν τῆς ἀπελπισίας τοῦ πταίστου, καὶ θέλει αἰσθάνθην τὴν αὐτὴν ἀπεστροφὴν δι' αὐτόν· ἡ ποινὴ ἕμως, τῆς ἁποίας γίνεται ὑπευργός, δὲν θέλει εἶσθαι ἀδικας διὰ τοῦτο. Τὸ πρὸς τὸν δάμιον μῖσος εἶναι λοιπὸν ἔχει ἀντίρροκας καὶ ἀπεδακίμασία, ἀλλ' ἀπλῆ κίνησις φυσικὴ, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται καθεὶς, ἔταν βλέπῃ πάσχοντα τὸν ἑμοῖόν του, καὶ ἐκ τῆς ἁποίας τί ποτε δὲν συμπεραίνεται κατὰ τὸ νόμον. Ἡ σκληρὰ καὶ ἐπίπονος δουλεία εἶναι ἄρα προτιμότερα τῆς θανατικῆς ποινῆς διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὸ ἐξ αὐτῆς παράδειγμα εἶναι δραστηκώτερον. Ἦρέπει ἕμως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ δουλεία δὲν εἶναι ποινὴ φεθερὰ, πλὴν εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους, ὅπου ὁ λαὸς ζῆ μὲ ἄνεσιν, καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἀναγκαίων. Διότι ἂν ἡ κατάστασις τῶν ἀθῶων ὑποτεθῇ τόσον σχεδὸν ταλαιπωρίας, ὅσον καὶ τῶν ἐνόχων, τὰ βάζοντα τούτων δὲν θέλουσιν πλέον λυγίζεσθαι παινὰ, οὐδὲ θέλουσιν φεθίσειν ἀνθρώπους δυστυχεῖς καὶ ἀθλίους, σχεδὸν τόσον ἀξίους συμπαθείας, ὅσον εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰδικαι. Σ η μ. τοῦ ΠΙΠΙΚΟΥΤ.

• Καταφρόνησις δικαία κατὰ τοῦ δαμίου, τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι ἔστις δὲν αἰσθάνεται, καταφρόνησις κοινὴ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας. — Ἀπεστροφὴ ἀκατανόητος τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν φονικῶν κρίσεων, ἐπαγγέλματος ἀναγκαίου, καὶ ἕμως μισουμένου ἀπὸ τὰς εὐαισθητοὺς ψυχὰς. — Ἰδοὺ ἀντιφάσις ἀνεξήγητος. — Εἰς πολιτείας τινὰς ὁ νομοθέτης χαρίζει τὴν ζωὴν εἰς τὸν ἐνόχον, ἔστις ἀναδεχθῆ νὰ γενῆ δάμιος τῶν συναιτίων του· μίσησιν ἀσφαλέστατον νὰ φρονεῦσθαι εἰ ὀλιγώτερον κακοῦργον, καὶ νὰ παθῆ ὁ κακοῦργότατος. » Σ η μ. ἀ ν ε κ δ ο τ. τοῦ ΠΙΠΙΚΟΥΤ.

« Ἐκδύνει ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα τὸν ἀνθρώπον ἔστις τὸν διορίζῃ εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δαμίου; καὶ εἶναι ἀκατανόητον, ὅτι εὐρίσκονται

τατον μέρος, ὅπου φυλάσσονται οἱ πρωτότυποι τῆς φύσεως νόμοι, εὐρήκασιν οἱ ἄνθρωποι τυπωμένον τοῦτο, ὅτι ἡ ζωὴ των δὲν ὑπόκειται εἰς κἀνεὸς ἄλλου ἐξουσίαν, πλὴν τῆς ἀνάγκης, ἥτις κυβερνᾷ τὸν κόσμον ὅλον μὲ σιδηροῦν σκῆπτρον.

• Τί πρέπει νὰ συλλογισθῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅποτε βλέπουν τοὺς σοφοὺς ἄρχοντας καὶ σεμνοὺς ὑπηρέτας τῆς δικαιοσύνης προστάσσοντας ἀσπλάγχχνως νὰ σύρεται μὲ βραδεῖαν παρασκευὴν εἰς τὸν θάνατον ὁ κακοῦργος, ὅποτε βλέπουν τοὺς δικαστὰς ἀπολαύοντας μὲ ἀπονίαν, καὶ ἴσως μὲ κρυφὴν εὐαρέστησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐξουσίας, τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς, ἐνῶ ὁ δυστυχὴς ἐνόχος ὑποφέρει τοὺς σπασμοὺς καὶ τὴν ἀγωνίαν, προσμένων τὴν πληγὴν τοῦ θανάτου; « Οὔτοι οἱ νόμοι (θέλουσιν εἶ- « πεῖν) εἶναι προσχῆματα καὶ καλύμματα τῆς τυραν- « νίας, καὶ οἱ σκληροὶ καὶ μελετημένον τύποι τῶν δικα- « στηρίων εἶναι διάλεκτος κατὰ συνθήκην, διὰ νὰ μᾶς « θυσιάζωσιν, ἀσφαλέστερον, ὡς σφάγια ἀφιερωμένα εἰς « τὸ ἀχόρταστον εἶδωλον τῆς τυραννίας. Ὁ φόνος, ἀπα- « γορευόμενος ἀπὸ τοὺς νόμους ὡς βαρύτατον ἀδίκημα, « ἐνεργεῖται ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νόμους μὲ ἀτάραχον ἀναλ-

ἄνθρωποι, ἀρκετὰ καταφρονεῦντες ἑαυτοὺς, ὥστε νὰ ἀναδέχωνται τοιοῦτον ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἡ κακίστη ἀνατροφή διατάζω, ἂν ἦναι ἰκανὴ νὰ διδάξῃ. Εἶναι λοιπὸν καὶ τοῦτο ἐν ἀπὸ τὰ ἄτοπα τῆς θανατικῆς ποινῆς· παρικτὸς ἂν ἀνανεωθῆ ἡ συνήθεια νὰ ῥίπτωνται εἰς τὰ θηρία οἱ ἐνόχοι, ὡς ἔκαμνον οἱ Ῥωμαῖοι· τοῦτο καὶ ἂν καὶ ὑπερ- « βαλῆ ἀπάνθρωπον, ἐναντιοῦται ὀλιγώτερον τὴν ἀνθρωπότητα. » Σ η μ. ἀ ν ε κ δ ο τ. τοῦ ΜΟΝΤΕΙΛΛΕΤ.

« γησίαν. Ἄς μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμα τοῦτο. Μᾶς
 « ἐπερίγραψαν τὸν βίαιον θάνατον ὡς δράμα φρικῶδες,
 « καὶ ὅμως αὐτὸς εἶναι μιᾶς στιγμῆς ἔργον. Πόσον βρα-
 « χύτερος θέλ' εἶσθαι εἰς τὸν ἀπροσδοκῆτως φονευόμενον
 « παρ' ἡμῶν, ἐπειδὴ δὲν αἰσθάνεται σχεδὸν τί ποτε ἀπὸ
 « τὰ προηγούμενα τοῦ θανάτου λυπηρά! » Τοιοῦτοι εἶναι
 οἱ ὀλέθριοι παραλογισμοί, τοὺς ὁποίους κἀμνουν (τοῦλάχιστον ἀμυδρῶς) ὅσοι κλίνουν εἰς τὰς κακίας, καὶ εἰς
 τὰς ψυχὰς τῶν ὁποίων, καθὼς εἶπα, ἡ κατ' ἄχρησις τῆς
 Θρησκευτικῆς ἰσχύει πλέον παρὰ τὴν Θρησκευτικὴν αὐτήν.

Ἄν ἴσως τις προβάλῃ τὸ παράδειγμα πολλοτάτων
 Ἰθῶνῶν, τὰ ὁποῖα εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς αἰῶνας ἐκλόαζαν
 μὲ ποινὴν θανάτου τινὰ ἀδικήματα, εἰς αὐτὸν ἀποκρί-
 νομαι, ὅτι τοιαῦτα παραδείγματα δὲν ἔχουν οὐδεμίαν
 ἰσχὺν ἐναντίον τῆς αἰωνίου καὶ ἀπαραγράπτου ἀληθείας,
 ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶναι πέλαγος ἀχα-
 νῆς σφαλμάτων, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἐπιπλέουν, μακρὰν
 ἢ μί' ἀπὸ τὴν ἄλλην, ὀλίγαι τινὲς ἀλήθειαι ἀμυδραί. Κοι-
 νὸν σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ Ἰθῶνη ἦτο παλαιὰ καὶ νῦν οὐσια-
 ζοῦσιν ἀνθρώπους εἰς τοὺς θεοὺς· καὶ ὅμως ἴ τις ἤθελε
 τολμήσειν νὰ δικαιώσῃ τοιοῦτον ἀπάνθρωπον ἔθος; Ἄν
 εἰς ὀλίγα μόνον Ἰθῶνη καὶ εἰς ὀλίγον μόνον καιρὸν ἔλει-
 ψεν ἢ ποινὴ τοῦ θανάτου, τοῦτο εἶναι πλέον σύμφωνον
 παρὰ ἐναντίον εἰς ὅσα εἶπα· διότι τῶν μεγάλων ἀλη-
 θειῶν ἡ διαμονὴ εἶναι ὡς ὀλιγοχρόνιος ἀστραπή, συγκρι-
 νομένη μὲ τὴν μακρὰν καὶ ζοφερὰν νύκτα, ἣτις σκοτίζει
 τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ὁ εὐτυχῆς
 ἐκεῖνος καιρὸς, ὅποτε ἡ ἀλήθεια (καθὼς ἦτον ἕως τῶρα

τὸ ψεῦδος) θέλ' εἶσθαι κοινὴ εἰς τοὺς πλειότερους ἀνθρώ-
 πους· καὶ ἀπὸ τὸν γενικὸν τοῦτον νόμον δὲν ἐξαιροῦνται
 πλὴν αἱ μόναι ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ
 σοφία ἐχώρισεν ἀπὸ τὰς ἄλλας διὰ μέσου τῆς ἀποκκ-
 λύψεως¹.

1. « Μεταξὺ πολλῶν αἰτιῶν διὰ τὰς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς κατη-
 γορεῖ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἐκλαμβάνει καὶ ταύτην, ἰκανὴν νὰ
 κινήσῃ τῶν δικαίων ἀνδρῶν τὰς ψυχὰς. Οἱ πλέον ἀδίκασται κριταί,
 καταδικάζοντες εἰς θάνατον, ἐπιβαλλόμενοι ἀπὸ νόμον σαφέστατον,
 καὶ μετὰ τοιαύτας ἀποδείξεις, ὁποῖαι δείχνουν ἀδύνατον τὴν ἀθωότητα
 τοῦ καταδικαζομένου, δὲν εἶναι ὅμως πάντοτε ἀναμάρτητοι· ἐνδέχεται
 νὰ συγχύσωσι κἀμμίαν φεραν τὴν ἀθῶον μὲ τὸν ἐνοχον, καὶ ὡς τοιοῦτον
 νὰ τὸν κολάσωσιν. Ἐὰν μετὰ τὴν κόλασιν φανερωθῇ ἡ ἀθωότης του
 ἢ πόσον ἀπαρηγόρητος θέλ' εἶσθαι ἡ λύπη των, ὅτι ἐπραξαν ἀδικίαν
 ἀνίατον; Μὴ ληρομονήσωμεν τὴν καταδικὴν τοῦ Κάλλα, [Ἴδε Πίννακα
 συγγραμμάτων Βολταίρου, λέξ. Calas]. Ἀσφαλτέτερον λοιπὸν μέσον
 νὰ μὴ προχθῇ τοιαύτη ἀνίατος ἀδικία ἄλλο δὲν μένει παρὰ ἡ κατ' ἄρ-
 γησις τῆς θανατικῆς ποινῆς. Οἱ καταδικάζοντες τὸν ἀθῶον εἰς ἄλλην
 τινὰ ποινὴν παρὰ τὸν θάνατον κριταί ἔχουν καὶ κέρδος τοῦτο, ὅτι
 ἐμποροῦν ἐπειτα ὅχι μόνον νὰ δεῖξωσι τὴν ἀθωότητά του, ἀλλὰ καὶ
 νὰ παύσωσι τὰς δυστυχίαις του, ἀπεδίδοντες εἰς αὐτὸν τὴν ἰσοίαν
 ἀδικίαν τὸν ἐστέρησαν ἐλευθερίαν· διαφρήγοντες τὰς ἀλύσιαις του,
 καταφιλοῦντες καὶ ἐξαλείφοντες μὲ δάκρυα τοὺς τύπους τῶν ἀλύσιων,
 θέλουσιν παρηγορηθῆν ὅτι ἀδίκως τὸν κατήσχυναν. — Ἀκλουθεῖ ἐκ ταύ-
 του, ὅτι ἡ θανατικὴ ποινὴ εἶναι ἀνομος, ἐπειδὴ στερεῖ τὸν ἀδίκως
 καταδικασμένον ἀθῶον πᾶσαν ἐλπίδα νὰ ἀναλάβῃ τὴν προτέραν του
 κατάστασιν, καὶ τοὺς ἀδίκως καταδικάσαντας πᾶν μέσον νὰ θερα-
 पेύσωσι τὸ τοῖον φρικτὸν σφάλμα. — Ἄς σημειωθῇ ἀκόμη καὶ τοῦτο.
 Ἀπὸ τὰ κολαζόμενα μὲ θάνατον ἀδικήματα, εἰς τὴν λειποταξίαν μά-
 λιστα φαίνεται ὁ θάνατος ἀνάρμοστος, ἐπειδὴ σκοπὸς τῆς ποινῆς εἶναι
 νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν καταφρόνησιν τοῦ θανάτου. Ἴσως εἴπῃ τις, ὅτι τὸ εἶδος
 τοῦ θανάτου διαφέρει, καὶ, ὅταν ἦναι ἀτιμον, ἐμπορεῖ νὰ φοβίσῃ στρα-
 6

Δὲν ἀρκεῖ ἡ φωνὴ τοῦ φιλοσόφου νὰ παύσῃ τὰς θορυβώδεις κραυγὰς τῶν ὀδηγουμένων ἀπὸ τὴν τυφλὴν συνήθειαν· ἀλλ' οἱ διεσπρμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ὀλίγοι σοφοὶ θέλουσιν ἀπὸ βάθους ψυχῆς ἀνταχθεῖν εἰς ἧσα λέγω. Ἄς ἐξεύρῃ ὁ Ἱγερμῶν, ἂν ἡ ἀλήθεια (νικήσασα ὅσα ἐμπόδια τὴν μακρύνουσιν ἀπ' αὐτὸν καὶ μὴ θέλοντα) φθάσῃ ποτὲ πρὸς τὸν θρόνον του, ὅτι φιλάνει συνωδευμένη μὲ τὰς μυστικὰς ὄλιων τῶν ἀνθρώπων εὐχάς. Ἄς ἐξεύρῃ, ὅτι δεχόμενος τὴν ἀλήθειαν, ἐξαλείφει τὴν φήμην πολλῶν φιλοπολέμων καὶ αἰμοθύρων βασιλέων, καὶ ὅτι ἡ ἐπερχομένη γενεὰ θέλει τάξιιν δικαίως τὰ εἰρηνικά του τρόπαια ἀνώτερον καὶ ἀπ' αὐτὰ τῶν Τίτων, τῶν Ἀντωνίων καὶ τῶν Τραϊανῶν τὰ τρόπαια.

Ὡ πύσον ἤθελαν εἶσθαι εὐτυχεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἂν ἐλάμ-

τιώτας ἀνδραίους, οἱ ὅποιοι ἤθελαν τρέξιν προθύμως εἰς ἐνδοξὸν θάνατον. Ἀλλ' ἐδῶ δὲν εἶναι σχεδὸν οὐδεμίαν διαφορά, ἐπειδὴ ἡ ἐπιβίωσις μὲν εἰς τὸν λαιποτάκην ποινὴν τοῦ θανάτου, εἰς τὰς πλείους σχεδὸν περιστάσεις, δὲν εἶναι ἄτιμος. Καὶ διὰ ταῦτα τὴν ἀντίφασιν τοῦ στρατιωτικῷ φρονήματος πρὸς τὸν νόμον, παρακινεῖται πολλάκις ὁ νόμος. Ὁ στρατιώτης, παρακινούμενος ἀπὸ τοῦ συστρατιώτου νὰ λαιποτακτῆσθαι, λαιποτακτεῖ μ' αὐτοῦ ὅχι δι' ἄλλο, πλὴν διὰ φόβον μὴ τὸν καταφρονήσασιν ὡς ἀνάδρους φεβούμενον τὸν θάνατον. » Σ η μ. ἀνέκδοτ. τοῦ Μουκλιετ.

« Ἡ θανατικὴ ποινὴ δὲν καταμερίζεται εἰς βαθμοὺς· εἶναι παῦσις τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὸ δεκακτὸν ἴσων μαιράκιον καὶ εἰς τὸν ἐξηκονταετῆ ἄνδρα. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι πρᾶγμα ἀδιάφορον. — Δὲν ἐξεύρει τὴν κάμναι ἕστις καταδικάζει ἄνθρωπον εἰς θάνατον· οὐδὲ συλλογίζεται, ὅτι ὁ καταδικαζόμενος εἶναι ὁ μόνος ἐστὶ ζῶν ἀπὸ εἴκοσι τῆς αὐτῆς ἡλικίας ἄνδρα. Ὁ ἐγκληματικὸς νομοθέτης δὲν γνωρίζει πῶσον ἀξίζει εἶναι τριακονταετῆς ἄνθρωπος. » Σ η μ. ἀνέκδοτ. τοῦ Δουκίου.

ἔαυαν τοὺς νόμους πρώτην φορὰν σήμερον, ὅποτε κἀθύνται εἰς τῆς Εὐρώπης τοὺς θρόνους Μάναρχοι εὐεργετικοί, ὑπερασπισταὶ τῶν εἰρηνικῶν ἀρετῶν, φίλοι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, πατέρες τῶν ἰδίων ὑπηκόων, καὶ πολῖται στεφανωμένοι! Ἢ αὐξήσις τῆς δυνάμεώς των αὐξάνει τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ, διότι ἀναίρει τὴν διάμεσον τυραννίαν, ἣτις (τόσον σκληροτέρα, ὅσον εἶναι ὀλιγώτερον ἀσφαλῆς) ἐμπόδιζε καὶ κατεσίγαζε τὰς ἀδόλους φωνὰς τοῦ λαοῦ, αἱ ὅποια πάντοτ' εἰσκούονται, φιλάνουσαι εἰς τὸν θρόνον. Ἄν αὐτοὶ ἀκόμη δὲν ἐκατήργησαν τοὺς παλαιούς νόμους, τὸ αἴτιον εἶναι ἡ ἀπειρος δυσκολία νὰ ἐξαλείψωσι τόσον πλῆθος σφαλμάτων, ὅσα κατέστησεν ἡ παλαιότης σεβάσιμα· καὶ διὰ τοῦτο πρέπει θερμότερον νὰ ἐπιθυμῶσιν οἱ φωτισμένοι πολῖται τὴν συνεχῆ τῆς ἐξουσίας τῶν Μονάρχων προσαύξησιν.

ΑΠΟΠΑΡΟΜΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.

Ὁ, τι ἕως τῆς σήμερον ἐγγράφη περὶ τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἐμπορεῖ νὰ περιορισθῆ εἰς δύο ζητήσεις. Ἡ θανατικὴ ποινὴ ἔστω βλάβη πτεῖ τὰ ἀναπαλλοτρίωτα δίκαια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως; ἔστω εἶναι ἀναγκαῖα, ἢ καὶ ἂν ὠφέλιμος εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν; Ἄς ἐξετάσωμεν κατὰ μέρος τὰς δύο ταύτας ζητήσεις.

§ I. Ἢ πρώτη δύναται νὰ ἐκφρασθῆ καὶ μὲ ταύτας τὰς λέξεις: « Ἡ πολιτικὴ κοινωνία, ἢ ἔτι ἀκριθέστερον, τὸ πλείοτερον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας μέρος ἔχει τὸ δίκαιον νὰ τὰ ἔστω ποινὴν τὸν θάνατον; Τοιοῦτοτρόπως σχεδὸν τὴν ἐξέφρασαν ὁ Δικαρίων, ὁ Διδερὸτος καὶ ὁ Ρουσσώ. Γνωστὰ εἶναι οἱ περὶ τοῦτου δύο γινῶμαι. Πιστεύεται κοινῶς, ὅτι ὅστις φονεύει, εἶναι ἄξιος θανάτου, καὶ πολλοὶ δεξάζουσι, ὅτι ὁ νόμος τῆς ταυτοπα-

θείας είναι ὁ δικαιότατος νόμος. Ἐξεναντίας, ὁ Βακκαρίας καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλοι τινὲς διίσχυρίζονται, ὅτι ἡ πολιτικὴ κοινωνία δὲν ἐμπορεῖ νὰ νομοθετήσῃ θανατικὴν ποινὴν, διότι καθὲν μέλος τῆς κοινωνίας δὲν εὐνοίᾳσεν πλὴν τὴν ἕσσαν δυνατὸν ἐλαχίστην τῆς ἐλευθερίας τοῦ μερίδα, διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν ἐπίλοιπον, καὶ ὅτι εἰς τὴν ἐλαχίστην ταύτην μερίδα δὲν περιέχεται ἡ οὐσία τοῦ μεγαλύτερου ὅλων τῶν καλῶν, τῆς ζωῆς. Ἄς ἐρευνήσωμεν τὰς δύο ταύτας δόξας. Κατὰ τὴν πρώτην, ὅστις φονεύει, εἶναι ἄξιος θανάτου· ἀλλ' εἶναι ὅχι ὀλιγώτερον ἀλλοῦς καὶ τὸ, ὅστις εὐεργετῇ τοὺς ἀνθρώπους γίνεται ἄξιος νὰ ἀντεεργετῆται ἀπ' αὐτοῦς. Ἐπειδὴ ὅμως τῆς πολιτικῆς κοινωνίας οἱ νόμοι δὲν προτάσσουσιν τὴν ἀκριβοῦς πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἀντεεργεταίαν, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν δὲν ἔπρεπε νὰ προτάσσῃσι, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον νὰ ἐνεργῶσιν αὐτοὶ τὴν ἀκριβοῦς κατὰ τῶν κακούργων ἀντεδικασίαν. Οἱ νόμοι δὲν ἐξετάζουσιν τὴν ἐσωτερικὴν κακίαν ἢ καλωσύνην τῶν πράξεων, ἀλλὰ τὴν ἀπ' αὐτὰς προξενουμένην ὠφελίαν ἢ βλάβην εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ σκοπὸν ἐξανάγκης ἔχουσιν νὰ ἐμπιδίσωσι τὰς βλαβερὰς, καὶ νὰ εὐκολύνωσι τὰς ὠφελίμους πράξεις· διὰ τοῦτο ἀφίενον ἀτιμωρήτους καὶ τὰς βδελυρωτάτας πράξεις, ἔταν αὐταὶ δὲν βλάπτωσι τὴν κοινωνίαν, καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς βλαβερωτάτας, ἂν ἔχωσιν ἄλλα μέσα ἱκανὰ νὰ τὰς ἐμποδίσωσι.

Ἡ ἐξήγησις τῆς δόξης ταύτης εἶναι ἀπλουσιότητα. Ὁ νόμος τῆς ταυτοπαθείας ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ δίκαιον τῆς ἐκδικήσεως· καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἐκδικήσεως εἶναι δίκαιον τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ πολέμου (κατάστασιν φυσικὴν ἀγρίων ἀνθρώπων), καὶ ἀπὸ τοῦς ἐξ αὐτῆς κινδύνους, ἐνώθησαν οἱ ἄνθρωποι εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν, ἥτις, κατὰ τὸν Πουσσόν (Cicero, Sto. Lib. I, c. 11, p. 6), παραστένει σῶμα καὶ πρόσωπον ἡθικόν, συγκροτημένον ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος πρόσωπα, μὲ ὑπαρξίν, ζωὴν καὶ θέλησιν ἰδίαν. Ἄρα πᾶς ἕνας ἀπὸ τοὺς κοινωνοὺς ἀφίενει, ἐκβαίνων εἰς τὴν κοινωνίαν, τὸ ἴδιόν του δίκαιον τῆς προσωπικῆς ἐκδικήσεως καὶ τὸν νόμον τῆς ταυτοπαθείας. Ἀλλ' ἀφίενον τὸ δίκαιον ταῦτο, τὸ ἐμπιστεύεται τάχα εἰς τὴν κοινωνίαν; Ὁχι. Καὶ ἵ διὰ τί; Διότι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κοινωνίαν τρέχει κινδύνους· διότι ἐνδέχεται (καὶ ταῦτο συμβαίνει συχνότατα) ἡ πολιτικὴ κοινωνία νὰ μὴ χρησιμεύῃ εἰς ἄλλο παρὰ νὰ δώσῃ εἰς πλείοτερον ἀριθμὸν ἀνθρώπων πλὴν βέβαιον καὶ σικθηρὸν μέσον νὰ τυραννίσῃ.

Φανερόν, ὅτι ἂν ἐδίδαν οἱ κατὰ μέρος κοινωνοὶ εἰς τοιαύτην πολιτείαν τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ πράσῃ μὲ τὴν κοινὴν τοῦ πολιτεύματος δύναμιν ὅ,τι ἐχρειάζετο, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ τὰ νόμιμα πάθη τινῶν μερικῶν, ἠθέλων δώσῃ εἰς αὐτὴν τὸ μέσον νὰ ἀφανίσῃ ἕλα των τὰ δίκαια, καὶ νὰ ἀμαλήσῃ ὅλας των τὰς χρείας. Ὅθεν, διὰ νὰ μὴ γενῆ εἰς τοὺς κοινωνοὺς βλαβερωτέρα τῆς φυσικῆς καταστάσεως ἢ κοινωνικῆς κατάστασις, ἐπεριώρισαν τὸ δίκαιον αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν εἰς ἕσαν ἐχρειάζετο διὰ τὴν υπεράσπισιν τῆς κοινωνίας. Ἄρα ἡ ἐξουσία τοῦ κολάζειν καὶ τὸ μέτρον τῆς κολάσεως, εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, πηγάζουσιν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς κοινῆς σωτηρίας, καὶ ὅχι ἀπὸ τὸ δίκαιον τῆς μερικῆς ἐκδικήσεως, οὐδ' ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν κακίαν τῶν πράξεων. Ἄρα ὁ νόμος τῆς ταυτοπαθείας δὲν εἶναι νόμος κοινωνικός· καὶ τὸ ἀξίωμα, ὅτι φονεύει, εἶναι ἄξιος θανάτου, εἶναι ἀπλῆ ἐκτίμησις ἠθικὴ τοῦ φόνου, τὴν ἐποίων μόνη ἢ κοινὴ δόξα, καὶ ὅχι ἡ δημοσίως ἐξουσίαν, δύναται καὶ νὰ φανερώσῃ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ. Ὁλμᾶ τίς νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ἡ πολιτικὴ κοινωνία κολάζει τὸν φονέα μὲ θάνατον, διὰ νὰ ἐκδικήσῃ ὅχι τὸν φονευθέντα, ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, διότι ὁ φονεὺς δίδει τὸν θάνατον εἰς τὸ πολιτικὸν σῶμα; Ἄποκρίναμαι, ὅτι ψευδῶς ὑποθέτει, ὅτι ὁ φονεὺς φονεύει τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὁ φόνος ἑνὸς ἀνθρώπου φροδίζει ἀναμφιβόλως καὶ τερνάσσει ὀλόκληρον τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀφανίζει.

Ἄς ἐρευνήσωμεν τώρα καὶ τὴν ἐναντίαν γνώμη· καὶ ἐδῶ δὲν ἔχω πλὴν νὰ μεταγράψω τοὺς λόγους τῶν ἀνωτέρω ἀναμαρτυρητῶν ἐνδόξων συγγραφέων. α· Πόθεν ἔλαβαν (λέγει ὁ Βακκαρίας) οἱ ἄνθρωποι τὸ δίκαιον νὰ σφάζωσι τοὺς ἐμοίους των; Ὁχι βέβαιον ὅθεν γεννῶνται οἱ νόμοι καὶ ἡ ἡγεμονία. Οἱ νόμοι εἶναι τὸ κεφάλαιον τῶν ἐλαχίστων μερίδων τῆς ἰδίας ἐκάστου ἐλευθερίας, καὶ παραστένευσιν τὴν κοινὴν θέλησιν, ἥτις εἶναι τὸ συνάθροισμα τῶν μερικῶν θελήσεων. Ἄλλὰ ἵ ποῖος ἠθέλητε ποτὲ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ἐξουσίαν νὰ τὸν φονεύωσι; ἵ ποῖος συγκυτένευσε νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὴν κοινὴν παρακαταθήκην τῆς πολιτικῆς κοινωνίας τὸ ἀξιολογώτατον ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὴν ζωὴν του, ἀντὶ νὰ δώτῃ τὴν ἐλαχίστην μερίδα τῆς ἐλευθερίας του; Καὶ β· αὐτὸ ἀληθῶς συνέβη, ἵ πῶς δύναται νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴν κοινὴν γνώμην ταύτην, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος

« νὰ φονεύσῃ ἑαυτόν; Ἦθελ' ἔχειν βίβλαια τὴν ἐξουσίαν τῆς [ἰδίας
 « του ζωῆς, ἂν ἠδύνατο νὰ τὴν δόσῃ εἰς ἄλλους, ἢ εἰς τὴν πολι-
 « τικὴν κοινωνίαν ὁλόκληρον. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου δι-
 « καιον κ. τ. λ. » Δὲν εἶναι χρεῖα νὰ ἀναφέρῃ ἕσα ἐσημείωσεν ὁ Διδε-
 « ρότος εἰς ταύτην τοῦ Βεκκαρίου τὴν περιεκτικὴν.

Ἡ γνώμη τοῦ Ρουσσώ συμφωνεῖ μὲ τὴν γνώμην τοῦ Διδερότου
 « Διὸ νὰ μὴ θανατωθῇ (λέγει) ἀπὸ κανένα φονέα, συγκατένευσε κατέ-
 « ναις νὰ θανατώνεται, ἂν φονεύσῃ. Πῆ τοιαύτην συνθήκην δὲν ἐπα-
 « ράδιωκε τὴν ζωὴν του, ἀλλ' ἐφρόντισε νὰ τὴν ἀσφαλίσῃ· οὐδ' εἶναι
 « πιθανόν, ὅτι, τὴν ὥραν ὅταν ἔκρινε τὴν συνθήκην ταύτην, ἐπρωμα-
 « λῆτα νὰ πράξῃ ἀγχόνως ἄξια. »

Εἰς τὰς ἀναντιρρήτους ἀνασκευὰς ταύτας δὲν ἔχω τι νὰ προσθήσω.
 Ὁ Βεκκαρίος ἔχει λόγους· ὑποθέτει ὅμως ψευδῶς, ὅτι βυσιάζει τὴν ἰδίαν
 του ζωὴν ἕστις συγκατανεύει εἰς τὴν νομοθεσίαν τῆς θανατικῆς ποινῆς.
 Ἀναίρουντες τὴν ὑπόθεσιν ἀνείρεσαν καὶ τὸ ἐπιχείρημά του. Ἦμποροῦσε
 νὰ προβάλλῃ πλείον εὐλογηφανῆ παρατήρησιν, λέγων· ἐπειδὴ ἡ νομικὴ
 ἀπόδειξις τοῦ ἀδικήματος ἐνδέχεται νὰ ᾔνῃ σφαλερὰ, καὶ οἱ κριταὶ νὰ
 συμπεράνωσιν ἀπὸ σημεῖα ἀνίκαντα, ἢ καὶ ἐναντίον σημείων ἀποδεικτι-
 κῶν τῆς ἀθωότητος, ὁ νόμος τῆς θανατικῆς ποινῆς εἶναι τόσον ἐπικίν-
 δυνος εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ὥστε δὲν θέλουσιν ποτέ συγκατανεύσειν νὰ
 τὸν δεγθῶσιν. Ἀλλ' οὐδ' ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι ἀναντιρρήτος. Ἄν
 ὁ κίνδυνος νὰ καταδικασθῇ τις ἀθῶος ἐφαίνεται ἑλιγώτερος τοῦ κινδύνου
 νὰ φονευθῇ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἀγρίας ζωῆς ἀπὸ τὴν τυχεύοντα, καὶ
 ἔστιν ἀνοητικὸς εἰς τὴν ἀπὸ τὸν δεύτερον ταῦτον κίνδυνον φυλακὴν,
 εὐλόγως ἠθελε πᾶς εἶναι τὴν τρέξῃν, διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν ἰδίαν του ζωὴν.
 Καὶ αὐτὸς ὁ Βεκκαρίος, ἀντιφάσκων (ἀντίρρουν παράδειξον), ἐμμελουγεῖ,
 ὅτι « ὁ θάνατος τοῦ πολίτου κρίνεται ἀναγκαῖος, ὅταν αὐτὸς, ἂν καὶ
 « στερημένος τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν φυλάκισιν, ἔχῃ ὅμως τοιαύτας μὲ
 « ἄλλους σχέσεις, καὶ τόσῃν δυνάμει, ὥστε νὰ κινδυνεύῃ ἡ εἰρήνη καὶ
 « ἡ τυχεύει ἔλεος τοῦ ἔθνους. » Ἄς ἐπιστρέψωμεν λοιπὸν εἰς ταύτην τὴν
 πρότασιν ὅτι ἡ θανατικὴ ποινὴ δὲν ἔχει τί καθ' ἑαυτὴν ἐναντίον εἰς
 τὸ καθενὸς δίκαιον νὰ φυλάξῃ τὴν ἰδίαν του ζωὴν. Ὅστις ὅμως λέγει,
 ὅτι ἡ θανατικὴ ποινὴ δὲν εἶναι ἐξανάγκης ἀδικία, δὲν λέγει διὰ τοῦτο,
 ὅτι εἶναι πάντοτε δικαία, ἀνάγκη καὶ εἰς τὰ δεινότερα ἀδικήματα.
 Καρὸς λοιπὸν εἶναι νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ τὴν δευτέραν ζήτησιν.

§ II. Ἐἶναι τάχα ἀναγκαῖα, ἢ καὶ ἀφέλιμος, ἡ θανατικὴ ποινὴ;
 Δὲν τὸ πιστεύω κατ' οὐδένα τρόπον καὶ στηρίζομαι εἰς πράγματα
 εὐχολὰ νὰ καταπέισωσι καθένα.

Εἰς τὴν Γρένν [Grene, τόπος καταδικῆς εἰς τοὺς Πικρισίους], πλη-
 σίον αὐτῆς τῆς ἀγχόνως, τὴν ὥραν ὅτε ἠγγονίζοντο οἱ κλέπται, ἐπιό-
 σθησαν πολλάκις ἄλλοι κλέπται, καὶ πολὺ πλείοτεροι τὸν ἀριθμὸν παρὰ
 ὅτε οἱ καταδικαζόμενοι ἐκολάζοντο μὲ ποινὴν ὅχι θανατικὴν.

Εἰς διόστημα μιᾶς ἑκατονταετηρίδος τῆς περασμένης, ἢ κατὰ τῆς
 λειποταξίας θανατικὴ ποινὴ ἐκαταργήθη καὶ ἀνανεώθη πολλάκις· καὶ
 ὅμως τῶν λειποτακτούντων ὁ ἀριθμὸς ἔμεινε πάντοτε ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τῆς
 καταργήσεως καὶ εἰς τῆς ἀνανεώσεως τὴν περίεδον.

Φραγκίσκος ὁ πρῶτος ἔθηκε νόμους φονικούς κατὰ τῆς κλειροσπαστι-
 κῆς κλοπῆς, τοὺς ὁποίους ἐκατέρησεν ἡ τελευταία πολιτικὴ μεταβολὴ
 τῆς Γαλλίας. Εἶναι εἴκοσι χρόνοι ἀπὸ οἱ κριταὶ τοὺς ἐπεριώρισαν εἰς
 τὰς κλειροσπαστικὰς νυκτερινὰς κλοπὰς. Τὴν περασμένην ἑκατονταε-
 τηρίδα καὶ καταρχὰς τῆς παρούσης αἰ κλειροσπαστικαὶ κλοπαὶ καὶ
 αἱ λοιπαὶ ἦσαν πολὺ κοινότεραι παρὰ μετέπειτα.

Κατὰ τὸ 1724 ἔτος ὠρίσθη θανατικὴ ποινὴ εἰς τὰς οἰκιακὰς κλο-
 πὰς· καὶ συνέβησαν συχνὰ τοιαῦται, ἐνὸς ἢ ποινῆ ἐνεργεῖτο. Ἀπὸ
 τριάκοντα ἔτη μέχρι τῆς σήμερον συμβαίνουν σπανιώταται, διότι εἶναι
 τριάκοντα ἔτη ἀπὸ κολάζονται σχεδὸν ὅλαι ὡς ἀπλαῖ κλοπαί.

Ἦ τί τὰ πολλὰ; Εἰς τοὺς καιροὺς τῶν πολιτικῶν στάσεων καὶ φα-
 τριῶν, ἐσυγκροτοῦντο αἱ συνωμοταίαι εἰς αὐτὴν τῆς καταδικῆς τὴν
 τόπον, ὅπου ἀπεκεφαλιζόντο οἱ συνωμοταί καὶ στασιασταί· καὶ εἰς
 τοὺς καιροὺς τῆς ἀμνηστίας ἐπανεστρεφον ὅλα τὰ πράγματα εἰς τὴν
 ἀρχαίαν ἡτυχεύον καὶ τάξιν.

Γὰ παραδείγματα ταῦτα, εἰς τὰ ὅποια ἔμπερῶ νὰ προσθέσω καὶ
 ἄλλα πολλά, ἀποδείχνουν τρεῖς πράγματα. Πρῶτον, ὅτι ἡ θανατικὴ
 ποινὴ δὲν ἐμποδίζει τὰς κακίας, ὅταν τὰ ἔθνη ἢ μερικαὶ τινες περι-
 στάσεις παρακινῶσιν εἰς αὐτὰς τοὺς ἀνθρώπους. Δεύτερον, ὅτι ἡ με-
 τριότης τῶν ποινῶν διηγοστεύει πλέον παρὰ αὐξάνει τὰς κακίας, ἂν
 ἄλλη τις ἐξωτερικὴ αἰτία δὲν διδῇ ἀφορμὴν εἰς αὐτὰς. Τρίτον, ὅτι οἱ
 ὑπερβολῆ ἀνστηροὶ νόμοι βουθῶν πλέον παρὰ ἐμποδίζουν τὰς κακίας,
 διότι ἐμποδίζεται ὁ ἀδικούμενος νὰ ἐγκλιεσθῇ τὸν ἀδικούντα, φρεσὺ-
 μενος μὴ γενῆ αἴτιος νὰ πρῶτῃ μεγαλειότερα τῆς ἐποίας ἐπαθῆν ἀδι-

κίας, καὶ βάλῃ εἰς κίνδυνον τὴν ἴδιαν του τιμῆν, ζητῶν κενεποιῆσαι ζημίαις μικροτέραις παρὰ τὴν ζημίαν τῆς τιμῆς.

Ἡ ἀσφάλεια λοιπὸν καὶ ἡσυχία τῶν πολιτῶν στηρίζονται πολὺ πλέον εἰς τὰ ἤθη καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν παρὰ εἰς τοὺς κολαστικὰς νόμους· ὅπου τὰ ἤθη εἶναι χρηστὰ, οἱ σκληροὶ νόμοι γίνονται περιττοί· ὅπου κακὰ, ἀνίσχυροί· καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην ὑπόθεσιν, πάντοτ' ἐπικίνδυναι.

Ἡ μεγάλη τέχνη τῆς πολιτικῆς εὐταξίας καὶ ασφαλείας, ἣτις πρέπει νὰ ᾖ ἀναπλήρωμα τῶν ἠθῶν, στέκει, ὅχι (ὡς λέγουσιν) εἰς τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῆς ποινῆς, ἀλλ' εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν μέσων νὰ μὴ δύναται ν' ἀποφύγῃ ὁ κακοῦργος τὴν ποινήν. Τῆς δεινῆς ἢ δεινῆς ποινῆς ὁ φόβος δὲν κυριεύει τὴν ψυχὴν τοῦ κακοῦργου, [ἀν δὲν συνοδεύεται μὲ τὸν φόβον νὰ πιασθῇ καὶ ν' ἀποδειχθῇ ἔνοχος τῆς κακίας. Ἡ πλέον αὐστηρὰ ποινὴ γίνετ' εἰς αὐτὸν ἐξανάγκης ἀδιάφορος, ἀν ἡ ἐπιβολὴ τῆς δὲν ᾖ τούλάχιστον πιθανή. Ἐπεὶ τὸν μίλει ἡ αὐστηρότης τῆς ποινῆς, ὅταν ἐλπίζῃ νὰ τὴν ἀποφύγῃ; Ποίαν ἐντύπωσιν ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ διὰ τροχῶν ἢ διὰ πυρὸς θάνατος εἰς τὸν φονέα, ἢ τὸν πυρκαῖα, ὅταν ᾖ βίβλαιος, ὅτι δὲν θέλει πιασθῆν; Μῖνος ὁ δεινὸς φόβος νὰ πιασθῇ καὶ ν' ἀποδειχθῇ ἔνοχος ἀρκεῖ νὰ τὸν ἀποσύρῃ ἀπὸ τὴν κακίαν, καὶ ἀν ἡ ποινὴ τοῦ δὲν ᾖ ἤθελ' εἶσθ' ἄλλη παρὰ τὴν στέρκαιν ἔσσυ κέρδους; ἤλπιζεν ἀπ' αὐτῆν.

Ἡ πείρα μᾶς διδάσκει, ὅτι κανεὶς καμμίαν πράξιν δύσκολον δὲν ἐπιχειρεῖ, ἀν δὲν ἐλπίζῃ τί ποτε κέρδος ἀπ' αὐτῆν. Παραίτεται λοιπὸν τὴν πράξιν, ἀν δὲν ἔχῃ τὴν ἐλπίδα ταύτην· ὅταν δὲ ἡ ἀπελπισία συνοδεύεται καὶ μὲ φόβον ζημίας ὅποσησδήποτε, τότε λαμβάνει πλειοτέρας ἀφορμὰς παραίτησεως. Ἄλλ' ἡ κακὴ πράξις ἔχει ὡσεπιτοπολὺ δυσκολία; κάποτε δὲ καὶ κινδύνους· ἄρα διὰ νὰ κακοῦργήσῃ τις, πρέπει νὰ ἐλπίζῃ κέρδος καὶ νὰ μὴ φοβῆται ζημίαν· ἄρα ὁ κακοῦργος εἰς τὸν καιρὸν τῆς κακοῦργίας ὑποθέτει ὅτι δὲν θέλει φανερωθῆν· ἄρα ἡ μέλλουσα ποινὴ (ἂν φανερωθῇ) δὲν ἐμβραίνει εἰς τὸν λογισμὸν του· ἄρα δὲν χραισμεύει τί ποτε ἡ αὐστηρότης τῆς τοιαύτης ποινῆς· ἄρα, ἀν ἡ περὶ τῆς πολιτικῆς εὐταξίας πρόνοια ᾖ τῶν ἀκριβῆς, ὥστε νὰ μὴν ἀφίγη κέρδους ἐλπίδα εἰς τὸν κακοῦργον, ἀλλὰ νὰ τοῦ ταράσῃ ἀδιάκοπως τὴν ψυχὴν μὲ τῆς ποινῆς τὸν φόβον, ἔσιν μικρὰ καὶ ἀν ᾖ ἡ ποινὴ, θέλ' εἶσθαι ἀρκετὴ νὰ τὸν μακρύνῃ ἀπὸ τὴν κακίαν.

Ἐνόμισαν τὴν θανατικὴν ποινήν ἱκανὴν νὰ ἐνεργήσῃ ὅ,τι δὲν ἐνεργεῖ, διότι τὴν ὥραν μάλιστα, ὅτε διαλαλεῖται, δείχνει ἡ ἐξουσία πλειοτέρων σπουδῆν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κακιῶν καὶ τὴν φανέρωσιν τῶν κακούργων· σπουδῆν, ἣτις τοὺς φέρει εἰς ἀμαχανίαν.

Παρατρέχω τὰς ἀντιλογίας τῶν, ὅσοι φοβοῦνται τὴν κατάργησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἐπειδὴ εἰ λόγοι των ἀπεδείχθησαν ἄλογοι· καὶ προκρίνω νὰ δείξω πόσον ἀνίσχυροί εἶναι οἱ λόγοι τῶν ἐπαινούμενων τὴν κατάργησιν ταύτην ὡς ἀφέλιμον. Εἰς τὰς πλειοτέρας ζητήσεις, εὐκολώτερόν ἐστι ἀποδείξαι τίς τὴν περὶ τοῦ ζητουμένου γνώμην του, ἀναίρων τὰ σφάλματα τῶν ἠμολογουμένων, παρὰ τὰς ἀντιλογίας τῶν ἐναντίων.

Εἶπεν εἰς ἀπὸ τοὺς βουλευτὰς εἰς τὴν Συνταγματικὴν σύνοδον [Assemblée constituante], ὅτι ἡ πολιτικὴ κοινωνία δὲν ἔπρεπε νὰ μεταβάλλῃ εἰς ποινήν τὸν ἀχώριστον ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν θάνατον· ὅτι ἔπρεπε νὰ συνειθίζωνται οἱ ἄνθρωποι νὰ βλέπωσι τὸν θάνατον ἀφίμως, καὶ ἀκολουθῶς νὰ μὴ τὸν καταστένωσι φοβερόν, συγκατατριβόμενοι αὐτὸν μὲ τὰς ποινὰς. Ἡ ἀντίρρηση εἶναι κακὴ· διότι ἐμπορεῖ νὰ γενῆ κατὰ παντὰς εἶδους ποινῆς. Ἡ φύσις, ἣθελε τις εἰπεῖν, μᾶς ἐπλάσσει διὰ νὰ ἐργαζώμεθα· διὰ τί λοιπὸν καταδικάζονται οἱ κακοῦργοι εἰς τὸ κάτεργον; Ἡ φύσις βέβαια μᾶς ἐδιώρισεν εἰς θάνατον· ἀλλ' ὅχι εἰς θάνατον βίαιον. Ὁ φυσικὸς θάνατος εἶναι μαλακός· ὁ ἐπιβληθὸς ἀπὸ τὸν νόμον γίνεται σκληρός. Ἡ φύσις μᾶς ἀποχωρίζει ἀπὸ τὴν ζωὴν ἡσυχῶς διὰ τοῦ γηρατειοῦ, ἢ μᾶς καταστένει μὲ καμμίαν ἀβήσυστιαν ἀδιαφόρους εἰς τὰ τερπνὰ τοῦ βίου· ἡ μάχαιρα τοῦ νόμου μᾶς ἀποσπᾷ βίαιως τὴν ὑπαρξίν εἰς αὐτὴν τῶν τερπνῶν τὴν ἀπόλαυσιν. Ἡ φύσις μᾶς ἀποκοιμίζει· ὁ νόμος μᾶς φονεύει, κατασπαράσσει αὐτὰ τοῦ σώματος τὰ μέλη.

Ἐφθασ' ὁ αὐτὸς βουλευτὴς εἰς νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν ἔπρεπε ὁ νόμος νὰ κάμῃ τὸν θάνατον φρικώδη εἰς τὸν πολίτην, ἐπειδὴ ἡ πατρίς ἔχει χρεῖαν πολιτῶν καταφρονούντων τὴν ζωὴν. . . . Ἡθελ' εἶσθαι μεγάλη δυστυχία τῆς πολιτείας, ἀν οἱ πολῖται καταφρονέουσαν τὴν ζωὴν· δὲν ἔχει πατρίδα, αὐδ' εὐγενεῖαν, ἔστις καταφρονεῖ τὴν ζωὴν. Δυστυχιστάτη ἤθελ' εἶσθ' ἡ πολιτεία, ἀν ᾗτο συνθιμμένη ἀπὸ ἀγίους ἀσκητὰς, ἔχοντας εὐδαιμονίαν νὰ ἀσχολῶνται εἰς τὴν θεωρίαν ἄλλης ζωῆς καὶ εἰς τὸ μῖσος τῆς παρουσίας. Ποίαν θυσίαν ἐμπορεῖν νὰ προσφί-

ρωσι τοιοῦτοι πολῖται εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, τῆς ὁποίας τὴν ὑπαρξίν κρίνουν ἀναξίαν τιμῆς; ἢ ποῖος μάχης ἀρκεῖ νὰ κινήσῃ τοιοῦτους ἀνθρώπους, ἢ μάλλον τοιοῦτας μηχανάς; Ἡ πολιτικὴ κοινωνία ἔχει βέβαια χρεῖαν πολιτῶν ἐτοιμῶν νὰ θυσιάσωσι τὴν ζωὴν των, ὅταν τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας ἀπαιτῇ τοιαύτην θυσίαν· ἀλλὰ τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ πολίτης χρεωστῆναι ν' ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα τόσον, ὥστε νὰ νομίζῃ τὴν ζωὴν ἀνυπόφορον, ἀν δὲν ἔκαμ' ὅ,τι ἐδύνατο νὰ κάμῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος· τοῦτο σημαίνει, ὅτι χρεωστῆναι νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἰδίαν του εὐδαιμονίαν, νὰ προτιμήσῃ τὸν ἐνδοξὸν θάνατον παρὰ τὴν δυστυχίαν νὰ ζῇ ἄτιμος καὶ ἐξουδενωμένος, νὰ ἀγαπᾷ τὴν εὐδαιμόνιαν καὶ γενναίαν ζωὴν τόσον, ὥστε νὰ τὴν ἀφίνη προθύμως, ὅταν μεταβάλλεται εἰς ἀγεννή καὶ κακοδαίμονα.

Ἄφωνα λοιπὸν ὡς περιττὰ ἔσα εἶπεν ὁ βουλευτὴς εἰς κατάργησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς. Ἄρκοῦν ἔσα εἶπα, καὶ μάλιστα ἔσα ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ εἶπαν, νὰ ὀρίσῃαι τὴν κατάργησίν της. Κ' ἐμπορῶ ἀκόμη νὰ συμπεράνω ἀπ' ὅ,τι εἶπα, ὅτι πᾶσα ποινὴ σωματικὴ γίνεται τόσον ὀλιγώτερον ἀναγκαίαν, ὅσον πλέον τελειοποιῦνται τὰ μέτρα νὰ φανερόντωνται ἢ νὰ ἐμποδιζόντωνται αἱ κακίαι. Ὁ ῥουσσώσ καὶ ὁ Διδρότος συμφωνοῦν μὲ τὸν Πικκαρίαν, ὅτι ἡ συχνότης καὶ σκληροσύνη τῶν κολάσεων εἶναι πάντοτε σημεῖον ἀδυναμίας ἢ ἀμελείας τοῦ πολιτεύματος· ὥστε, ἂν καὶ καθεὶς χωριστὰ ἔχη τὸ δίκαιον νὰ δώσῃ τὴν ψῆφόν του εἰς ἀποδοχὴν τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἢ καλῶς ὀργανισμένη πολιτεία ὅμως δὲν πρέπει νὰ κολάζῃ μὴ θανατικὴν ποινὴν.

Μίαν μόνον περίπτωσιν (τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Πικκαρίας ἐξαίρεσεν ἀπὸ τὴν συμπάθειαν τῶν νόμων) θεωρῶ ἱκανὴν νὰ δικαιώσῃ τὴν θανατικὴν ποινὴν ὡς ἀναγκαίαν ὅταν διαλαθῇ φατρίρχος ἢ ἀρχισυνεμβότης, φυλακισμένος, ἔχη δύναμιν καὶ σχέσεις ἀρκετάς νὰ ταραξῇ τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὴν κατάστασιν τῆς πολιτείας. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη περίπτωσις εἶναι πολλὰ σπάνια, οὐδ' ἔχει τίποτε κερδὸν μὲ τὰς συνήθεις κακίας, οὐδὲ μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ὑποδεδεστέρων φατριωστῶν, ἢ τῶν ὑπὸ κλάστον συνωμοστῶν. Στέρειται τοῦτος ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς συνωμοσίας, φροντίζει ἀγρόπυος τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως· καὶ δὲν ἔχεις τί πλέον νὰ φοβῆσαι. «*ROQUIEREN, Considérat. sur la peine de mort, extraites du no 28 du journal d' Econom. publique, etc. et corrigées de nouveau par l' auteur.*

§ XVII.

ΠΕΡΙ ΕΞΟΡΙΑΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΔΗΜΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΥΠΑΡΧΟΝΤΩΝ.

Ὅστις ταρασσει τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, οὐδ' ὑποτάσσεται εἰς τοὺς νόμους, ἢ γοῦν εἰς τὰς συνθήκας, μὲ τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι ὑποφέρουν καὶ ὑπερασπίζουσι ἀλλήλους, πρέπει νὰ ἀποκλειεταὶ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, δηλαδὴ νὰ ἐξορίζεται.

Εὐλόγον ἴσως εἶναι νὰ κολάζωνται μὲ ποινὴν ἐξορίας, ὅσοι ἐγκαλούμενοι περὶ δεινοῦ τινὸς ἀδικήματος, φαίνονται πιθανῶς, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀναντιρρήτως ἔνοχοι. Ἀλλὰ διὰ νὰ γίνεταὶ τοῦτο δικαίως, πρέπει ἐξανάγκης νὰ τεθῇ νόμος εὐκρινῆς ὅσον δυνατὸν καὶ σαφέστατος, καταδικάζων εἰς ἐξορίαν τὸν, ὅστις βάλλῃ ὅλον τὸ ἔθνος εἰς τὴν δεινοτάτην ἀνάγκην νὰ τὸν φοβῆται, ἀν δὲν τὸν ἀδικήσῃ. Ὁ νόμος οὗτος ὅμως πρέπει νὰ ἀφίνη εἰς τὸν ἐξοριζόμενον τὸ ἱερὸν δίκαιον νὰ δύναται εἰς πάντα καιρὸν νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του. Ἰσχυρότερα λοιπὸν πρέπει νὰ ᾔηται τὰ αἴτια τῆς ἐξορίας διὰ τὸν πολίτην παρὰ διὰ τὸν ξένον, διὰ τὸν ἐγκαλούμενον πρῶτην φορὰν παρὰ διὰ τὸν ἐγκαληθέντα πολλάκις.

Ἄλλ' ὅστις ἐξωρίσθῃ διὰ παντὸς ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας ἦτο μέλος, ἔπρέπει ἄρα νὰ στερῆται καὶ τὰ ὑπάρχοντά του; Τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ ἐξετασθῇ κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἡ στέρησις τῶν ὑπαρχόντων εἶναι ποινὴ μεγαλύτερα τῆς ἐξορίας. Πρέπει λοιπὸν ὁ νόμος νὰ διορίζῃ τὰς περιστάσεις, ὅπου, ἀναλόγως

μὲ τὸ ἀδίκημα, ἔχει τόπον ἢ δήμευσις ὅλων, ἢ μέρους τινὸς τῶν ὑπαρχόντων, καὶ πάλιν ἄλλας περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι παντάπασιν ἄτοπος. Ἢ παντελῆς δήμευσις ἔχει τόπον, ὅπου ἢ παρὰ τοῦ νόμου ἀποφασισθεῖσα ἐξορία εἶναι τοιαύτη, ὥστε διαλύει ὅλους τοὺς δεσμοὺς καὶ τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ὁ πταίσας πολίτης πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Τότε ὁ πολίτης ἀποθνήσκει, καὶ μένει μόνος ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὁ τοιοῦτος πολιτικός θάνατος πρέπει νὰ γεννᾷ, ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν σῶμα, τὰ αὐτὰ τοῦ φυσικοῦ θανάτου ἀποτελέσματα. Εἰς τοιαύτην λοιπὸν περίστασιν, τὰ ὑπάρχοντα τοῦ ἐξωρισμένου εὐλογώτερον ἤθελαν περάσειν εἰς τοὺς νομίμους αὐτοῦ κληρονόμους παρὰ εἰς τὸν Ἰγεμόνα, ἐπειδὴ ἡ ἐξορία εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸν θάνατον ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν σῶμα. Μ' ὅλον τοῦτο ὁ σκοπὸς μου δὲν εἶναι νὰ ἀποδείξω μὲ τοιαύτας λεπτολογίας ἀδικίαν τῶν ὑπαρχόντων τὴν δήμευσιν. Ὅσοι δυσχυρίζονται, ὅτι ἡ δήμευσις ἐμποδίζει τοὺς πολίτας ἀπὸ τὰς κατὰ μέρος ἐκδικήσεις, καὶ τὰς καταδυναστείας τὰς πρὸς ἀλλήλους, δὲν συλλογίζονται, ὅτι ἡ ποινὴ, διὰ νὰ ᾖ δίκαια, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ προξενῆ τι καλὸν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ᾖ καὶ ἀναγκαία· δὲν συλλογίζονται, ὅτι καμμία ἀδικία, ὅσον ὠφέλιμος ἤθελ' εἶσθαι, δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρεται ἀπὸ τὸν νομοθέτην, ἂν θέλῃ νὰ κλείσῃ πανταγῶθεν τὴν εἰσόδον εἰς τὴν ἄγρυπνον τυραννίαν, ἢ ὁποία μὲ προσωρινῶς τινὸς καλοῦ πρόφασιν, καὶ διὰ τὴν εὐτυχίαν ὀλίγων τινῶν ἐνδόξων καὶ δυνατῶν, καταφρονεῖ τὰ δάκρυα καὶ παραβλέπει τὴν μέλλουσαν ἀπώλειαν πολλῶν ἀδόξων καὶ ἀδυνάτων. Γίνε-

ται ἡ δήμευσις τρόπον τινὰ ἐπικήρυξις χρημάτων κατὰ τῶν ἀδυνάτων, κολάζει τὸν ἀθῶον ὡς ἔνοχον, τὸν φέρει εἰς ἀπελπισίαν, καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ δοθῇ εἰς τὴν κακίαν διὰ νὰ φύγῃ τὴν πτωχείαν. Ἔτι θέαμα δεινότερον ἄλλο παρ' οἰκογένειαν ὀλόκληρον, ζῶσαν ἀτίμως καὶ δυστυχῶς διὰ κακίαν τοῦ οἰκοδεσπότου, τὴν ὁποίαν, καὶ ἂν εἶχε τὸν τρόπον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ, ἐπειδὴ οἱ νόμοι τὴν προσταύουν νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν!

§ XVIII.

ΠΕΡΙ ΠΟΙΝΗΣ ΑΤΙΜΩΣΕΩΣ. α

Ἢ ἀτίμωσις εἶναι σημεῖον τῆς κοινῆς ἀποστροφῆς καὶ ἀποδοκιμασίας, ἀποστερεῖ τὸν ἔνοχον ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν πίστιν τὴν πρὸς αὐτὸν τῆς πατρίδος του, καὶ

1. « Λί δι' ἀδικήματα δήμευσις, παρὰ τὴν σκληρότητα, παρακινεῖν ἀκίμη τοὺς κριτὰς, καὶ μάλιστα τοὺς πένητας καὶ ὑπαλλήλους κριτὰς νὰ ἐφευρίσκωσιν ἀδικημάτων ἐνόχους. Πρόσθετες εἰσι καὶ ἄλλαι σκληρότητα· ἂν τύχη ν' ἀποδειχθῇ, μετὰ τὴν καταδίκην, ἀθῶος ὁ καταδικασθεὶς, ἔπαθεν ἔμως τὴν φυλάκισιν, ἔχασε καὶ τιμὴν καὶ περιουσίαν, διὰ τὴν διακοπὴν τοῦ ἐμπορίου ἢ τῆς ἐργασίας του, κάποτε δ' ἐσυντρίφθησαν καὶ τὰ μέλη του ἀπὸ τὰς βασάνους, κ' ἐφθάρη ἡ ὑγεία του· καὶ ὅμως ἀπολύεται χωρὶς ἀποζημίωσιν. Ὁ νόμος στερεῖ ὅλα τὸν ἔνοχον, καὶ δὲν ἀποδίδει τί ποτε εἰς τὸν ἀθῶον. » Σημ. ἀνέκδοτ. ΔΙΔΕΚΟΤ.

2. « Ἐπεθύμουν νὰ ἤθελε δεῖξῃ ὁ Συγγραφεὺς, πῶσον εἶναι ἀνάητος ὁ νόμος, ὅστις ἀφίνει τὸν πταίστην ἐλεύθερον ἀφ' αὐτὸν ἀτιμώσῃ. Ἢ ἄτοπος αὕτη μέθοδος γερμίζει τὰ δάκρυα ἀπὸ φρονέας. » Σημ. τοῦ ΔΙΔΕΚΟΤ.

τὸν ἀποκόπτει ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα, τὴν ὁποίαν ἔχουν πρὸς ἀλλήλους τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Δὲν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νόμου νὰ κολάσῃ μὲ ἀτιμίαν τὸν πολίτην. Ἡ παρὰ τοῦ νόμου ἀτιμία δὲν ἰσχύει τίποτε, ὡσάκις δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν ἀτιμίαν τὴν προξενουμένην ἀπὸ τὰς σχέσεις αὐτὰς τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὴν γενικὴν τῶν ἀνθρώπων ἠθικὴν, ἢ ἀπὸ τὴν κατὰ μέρος ἠθικὴν, ἣτις κρέμεται ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος συστήματα, καὶ τὰς μερικὰς ὑπολήψεις, αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦν τὸ ἔθνος, καὶ ἔχουν ἰσχὺν νόμου εἰς τοὺς χυδαίους. Ὅσάκις ἡ παρὰ τοῦ νόμου ἀτιμία διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν τὴν γεννωμένην ἀπὸ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἢ καταφρονεῖται ὁ νόμος, ἢ ἐξαλείφονται ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων αἱ ἔννοιαι πάσης ἠθικῆς ἀρετῆς, ὥστε νὰ μὴ δύνανται πλέον νὰ τὰς φυλάξωσι μηδ' αὐταὶ τῶν ἠθικῶν φιλοσόφων αἱ ῥητορεῖαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐνεργοῦν τίποτε, ὅπου λαλοῦν τὰ παραδείγματα. Ὅστις κηρύττει ἀτίμους τὰς ἀδιαφόρους πράξεις, σμικρύνει τὴν ἀτιμίαν τῶν ἀληθῶς ἀτίμων πράξεων.

Δὲν πρέπει νὰ κολάζωνται μὲ ποινὰς σωματικὰς καὶ ὀδυνηρὰς, ὅσα ἀδικήματα, θεμελιωμένα εἰς ἐνθουσιαστικὴν ὑπερηφανίαν, δεξάζονται καὶ τρέφονται ἀπ' αὐτὴν τὴν ὀδύνην. Ἀρμύζει πλέον εἰς αὐτὰ ὁ κατάγελως καὶ ἡ ἐξουθένησις, δύο ποιναὶ, αἱ ὁποῖαι χαλινῶνουν τὴν ὑπερηφανίαν τῶν ἐνθουσιαστῶν μὲ τὴν καταφρόνησιν τῶν θεατῶν, καὶ εἰς τὰς ὁποίας μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια δύναται ν' ἀντισταθῇ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ σοφὸς νομοθέτης, πολεμῶν τὴν βίαν μὲ τὴν βίαν, καὶ τὰς ὑπολήψεις μὲ ἄλλας ὑπολήψεις, ἀφανίζει τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ

σέβας τὸ προσφερόμενον ἀπὸ τὸν χυδαῖον λαὸν εἰς ἀτόπους καὶ ψευδεῖς διδασκαλίας, κρυμμένας εἰς τὸ κάλυμμα ὀλίγων τινῶν ἀληθειῶν, μὲ τὰς ὁποίας συνοδεύονται.

Τῆς ἀτιμώσεως ἡ ποινὴ δὲν πρέπει νὰ ᾖ οὔτε ὑπερμετρα συχνή, οὔτε νὰ ἐπιβάλλεται ἐνταυτῷ εἰς πολλούς. Ὅχι συχνή, διότι τόσον πλέον ἐξασθενεῖ ἡ δύναμις τῆς ὑπολήψεως, ὅσον πλέον ἐνεργεῖ. Ὅχι νὰ ἐπιβάλλεται ἐνταυτῷ εἰς πολλούς, διότι ὅπου ἀτιμοῦνται πολλοὶ, ἐκεῖ δὲν μένει πλέον ἀτιμὸς κανεὶς.

Τοιαῦτα μέσα πρέπει νὰ μεταχειρίζεται ὅστις δὲν θέλει νὰ συγχύσῃ τὰς σχέσεις, καὶ τὴν ἀμετάβλητον τῶν πραγμάτων φύσιν, ἢ ὁποῖα, ἀδ' ἰσκόπως ἐνεργοῦσα χωρὶς νὰ περιορίζεται ἀπὸ τὸν χρόνον, ἀνατρέπει ὅλας ἐκείνας τὰς περιορισμένας διατυπώσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅσαι μακρύνονται ἀπ' αὐτὴν. Δὲν εἶναι μόνων τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν ἴδιον νὰ μιμῶνται τὴν φύσιν ἀκριβῶς· καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ (τοῦλάχιστον ἡ ἀληθὴς καὶ μόνιμος πολιτικὴ) ὑπόκειται εἰς τοῦτον τὸν γενικὸν τῆς μιμήσεως κανόνα, ἐπειδὴ εἶναι τέχνη κατευθύνουσα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὰ φυσικὰ καὶ ἀμετάβλητα τῶν ἀνθρώπων αἰσθηματα.

§ XIX.

ΟΤΙ Η ΠΟΙΝΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ἮΝΑΙ ΤΑΧΕΙΑ, ΑΝΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟ ΑΔΙΚΗΜΑ, ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΣ.

Ὅσον ταχύτερα καὶ πλησιεστέρα τοῦ πραχθέντος ἀδικήματος εἶναι ἡ ποινὴ, τόσον θέλ' εἶσθαι δικαιοτέρα καὶ ὠφελιμωτέρα. Λέγω δικαιοτέρα, διότι ἐλευθεροῦται

ὁ ἔνοχος ἀπὸ τὰς δεινὰς καὶ περιττὰς βασάνους τῆς ἀδη-
 λότητος τοῦ μέλλοντος, τὰς ὁποίας αὐξάνει ἡ φαντασία,
 καὶ ἡ αἰσθησις τῆς ἰδίας του ἀδυναμίας, καὶ διότι ἡ
 στέρησις τῆς ἐλευθερίας, θεωρουμένη καὶ αὐτὴ ὡς ποινὴ,
 δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὸν ἐγκαλούμενον πρὶν
 καταδικασθῆ ὡς ἔνοχος, παρεκτὸς ἂν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπαιτῆ-
 ῖ. Ὅθεν ἡ φυλακὴ, ἐπειδὴ εἶναι ἀπλῆ φύλαξις τοῦ ἐγκαλου-
 μένου πολίτου, ἕως οὗ νὰ κριθῆ ἔνοχος, πρέπει νὰ ᾔηται,
 ὅσον δυνατὸν, ἐλαφρὰ καὶ ὀλιγοχρόνιος· ἤγουν τὸσον μόνον
 καιροῦ διάστημα πρέπει νὰ κρατῆται εἰς φυλακὴν ὁ ἐγκα-
 λούμενος, ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀπό-
 δεξιὴν τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὅσον ἀπαιτεῖ τὸ δίκαιον νὰ
 κρίνωνται πρῶτοι ὅσοι καὶ πρότερον αὐτοῦ ἐφυλακώθη-
 σαν. Τῆς φυλακῆς ἡ αὐστηρότης τόση μόνον ἀπαιτεῖται,
 ὅση χρειάζεται νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἐγκαλούμενον νὰ φύγῃ,
 ἢ νὰ κρύψῃ τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ἀδική-
 ματος. Ἡ κρίσις αὐτὴ πρέπει νὰ ᾔηται, ὅσον δυνατὸν,
 ὀλιγοχρόνιος. Ἰ Τί σκληρότερον ἄλλο παρὰ τὴν ἀπο-
 νίαν τοῦ δικαστοῦ, παραβαλλομένην μὲ τὴν ἀγωνίαν τοῦ
 ἐγκαλουμένου; παρὰ τὰς ἡδονὰς, ὅσας ἀπολαύει ὁ ἄσπλαγ-
 χνος ἄρχων, συγκρινομένης μὲ τὰ δάκρυα καὶ τὴν ὠχρό-
 τητά τοῦ φυλακωμένου; Οὗτος εἶναι ὁ γενικὸς κανὼν,
 « Τὸ βᾶρος τῆς ποινῆς, καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ
 ἀδικήματος πρέπει νὰ ᾔηται δραστηκώτατα εἰς τοὺς
 ἄλλους, ἀλλ' ὅσον δυνατὸν ἐλαφρότατα εἰς τὸν πά-
 σχοντα. » Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἀπὸ τὴν φυσικὴν κατά-
 στασιν ἐπέρασαν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, δὲν
 ἐσυγκατάνευσαν νὰ πάσχωσι πλὴν τὰ ἀναγκαῖα καὶ ὅσον

δυνατὸν ἐλάχιστα κακὰ. Ὅθεν καμμία ποινὴ δὲν εἶναι
 νόμιμος, ὅσάκις δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς τὸ ἀψευδὲς ἀξιῶ-
 μα τοῦτο.

Εἶπα, ὅτι ἡ ταχεῖα ποινὴ εἶναι καὶ ὠφελιμωτέρα.
 Διότι, ὅσον ὀλιγώτερον διάστημα χρόνου μεσολαβεῖ με-
 ταξὺ τῆς ποινῆς καὶ τοῦ ἀδικήματος, τόσον ἰσχυρό-
 τερον καὶ μονιμώτερον ἐντυποῦται εἰς τὴν ἀνθρώπινον
 ψυχὴν ἡ συμπλοκὴ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν, ἀδίκημα
 καὶ ποινὴ, καὶ τοιουτοτρόπως συνειθίζουσι κατὰ μικρὸν
 οἱ ἄνθρωποι νὰ θεωρῶσι τὸ ἀδίκημα ὡς αἷτιον, καὶ τὴν
 ποινὴν ὡς ἀπαραίτητον καὶ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τοῦ
 ἀδικήματος.¹ Ἀναμφίβουλον, ὅτι ἡ σύζευξις τῶν ἐννοιῶν
 γίνεται, νὰ εἶπω οὕτω, κάλλια, ἢ τις ἐνόησι καὶ ἀπαρτίζει
 τὴν οἰκοδομὴν ὅλην τοῦ ἀνθρώπινου νοῦς· καὶ χωρὶς αὐ-
 τῆς ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος ἤθελαν εἶσθαι αἰσθησεις χωρισμέ-
 ναι ἢ μί' ἀπὸ τὴν ἄλλην καὶ παντάπασιν ἀργαί. Ὅσον
 πλέον μακρύνονται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰς γενικὰς ἐννοίας
 καὶ τὰς καθόλου ἀρχὰς, ἤγουν ὅσον εἶναι χυδαϊότεροι
 καὶ ἀμαθέστεροι, τόσον πλέον ἐνεργοῦν κατὰ τὰς ἀμέ-

1. « Εὐθὺς ἀπὸ συμβῆ τὸ παράδειγμα τῆς κακίας, πρέπει χωρὶς
 ἀναβολῆν νὰ κολάζεται. Ἄν ἀναεῖλθῃ τὴν κόλασιν, φθείρει τὴν ἐξ αὐ-
 τῆς ὠφέλειαν. Πολλοὶ κακοὶ παλῖται δὲν ἐπρόσμεναν ἴσως παρὰ τὴν
 σπινθηρα τοῦ πρώτου τούτου παραδείγματος, διὰ νὰ ἐξάψωσι τὰς
 μελετωμένας κακίας των. . . Ο ἀληθὴς καὶ καθ' αὐτὸ σκοπὸς τῆς
 ἐγκληματικῆς δικαιοσύνης εἶναι οὗτος· παράδειγμα εἰς τὸν μέλλοντα
 χρόνον πλέον, παρὰ ἐκδίκασιν διὰ τὸν περασμένον. Ἡ ἐκδίκασιν εἶναι
 πάθος· οἱ δὲ νόμοι πρέπει νὰ νὰ ᾔηται ἀπαθείς. » SERVAN, Discours sur
 l' administrat. de la justice criminelle.

σου; καὶ πλησιεστέρας συζεύξεις τῶν ἐνοιῶν. Ἐξεναντίας αἱ πλέον μακρυμέναι καὶ πολυπλοκώτεραι συζυγίαι ὀδηγοῦν ἐκείνους μόνους, ὅσοι ζητοῦν ἐμπαθῶς ὅ,τι ἐπιθυμοῦν, οὐδὲ προσέχουν εἰς τί ποτ' ἄλλο πλὴν αὐτοῦ μόνου. Ὀδηγοῦν ἔτι καὶ τοὺς ὑψηλοὺς ἐκείνους νόας, ὅσοι ἐσυνείθισαν νὰ θεωρῶσι καὶ νὰ παραβάλλωσι διαφόρους ἐνοιῶν καὶ διαφύρους αἰσθήσεις ἐντάμῃ, καὶ μὲ τρόπον ὥστε αἱ γεννώμεναι πράξεις ἀπὸ τὴν παραβολὴν ταύτην νὰ ᾔναι βεβαιότεραι καὶ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυναι.

Εἶναι λοιπὸν ἀναγκαιοτάτη ἡ ἀδιάσπαστος κατόπιν τοῦ ἀδικήματος ἀκολουθία τῆς ποινῆς, διὰ νὰ διεγείρεται ἀμέσως ἡ ἐννοιά της, εἰς τὰς ἀπαιδεύτους τῶν χυδαίων ψυχῶν, ἀπὸ τὴν ἀπατηλὴν ζωγραφίαν τοῦ ὀφελίμου ἀδικήματος. Ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν γεννᾷ τῆς ποινῆς ἡ ἀργοπορία παρὰ νὰ διαχωρίζῃ ἐπιπλέον τὰς δύο ταύτας ἐνοιῶν. Ἡ βραδεία τιμωρία τυπῶται εἰς τὸν νοῦν τῶν θεατῶν, ὅχι πλέον ὡς τιμωρία τοῦ ἀδικήματος, ἀλλ' ὡς ἀπλοῦν θέαμα· διότι παραστένετ' εἰς αὐτούς, ἀφοῦ ἐξασθενήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς των ἡ φρίκη τοῦ ἀδικήματος, ἡ ὁποία ἤθελε κάμειν τῆς ποινῆς τὴν αἰσθησιν ἰσχυροτέραν. ¹

1. «Κάλλιστα ἐπιμείωσεν ὁ Πακκίριος, ὅτι ἡ μακρὰ ἀναβολὴ τῆς ποινῆς ἀφανίζει σχεδὸν ὅλην τὴν ἐλπιζομένην ἀπὸ τὸν παραδειγματισμὸν ὀφέλειαν. Τὴν ὄραν τῆς κολάσεως τὸ ἀδικήμα λησμενεῖται· καὶ ὁ θεατὴς δὲν βλέπει πλέον τὸν θάνατον τοῦ καταδίκου, ὡς ποινὴν τῆς κακίας του, οὐδ' αἰσθάνεται οὔτε τοῦ νόμου τὴν δικαιοσύνην, οὔτε τὸν κίνδυνον τῆς παραβάσεώς του· μόνον ἡ πρὸς τὸν κολαζόμενον ἀνιμφελὴς συμπάθεια κατέχει τὴν ψυχὴν του· λίττα ἔτιως πολὺ πλέον ἀξιόλογος, νὰ καταφύγῃ.»

Σφίγγει πρὸς τούτοις τὸν ἀναγκαῖον δεσμὸν τῆς ποινῆς καὶ τοῦ ἀδικήματος ἡ ἀναλογία τῆς ποινῆς μὲ τὴν φύσιν τοῦ ἀδικήματος. Ὅσον πλέον ἀναλογεῖ ἡ ποινὴ μὲ τὸ ἀδικήμα, τόσον ἰσχυρότερον πολεμεῖ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀδικήματος ὁ φόβος αὐτῆς, καὶ τόσον πλέον μακρύνει τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸν σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον τὴν κατεύθυνεν ἡ ἀπατηλὴ ἐννοία τοῦ ἐλπιζομένου κέρδους ἀπὸ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου.

Συνήθεια εἶναι νὰ κολάζωνται οἱ ἐνοχοὶ μικρῶν ἀδικημάτων μὲ τὴν φυλάκισιν. Ἄλλοτε πάλιν παιδεύονται μὲ τὸν ἐξορισμὸν, ἤγουν πέμπονται εἰς τόπους ξένους, διὰ νὰ δώτῃσι παράδειγμα μακρᾶς καὶ σχεδὸν ἀνωφελοῦς δουλείας εἰς ἔθνη, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ δὲν ἐβλαψαν.

διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ κρίνεται χωρὶς ἀναβολῆν ὁ φυλακισμένος, εἶναι, ὅτι ἐνδέχεται ν' ἀπεδειχθῇ ἄθως εἰς τὴν κρίσιν. Φρίττει ὅστις συλλογισθῇ τὴν ἄλλοτε συνήθη εἰς τὴν Γαλλίαν προπαρασκευαστικὴν βίβασαν [18. ἀνωτέρ. σελ. 50] ἢ πρὸ τῆς κρίσεως ἄνω μακρὰ φυλάκισιν, ἂν καὶ ὅχι τόσον σκληρὰ, ὅσον ἡ προπαρασκευαστικὴ βίβασος, προσέρχεται ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν. Διότι καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας περιπτώσεις ὁ δικαστὴς πρῶτον ἐπιβάλλει ποινὴν εἰς τὸν ἐγκαλούμενον, ἔπειτα ἐξετάζει μὲ τὴν ἀνάπαυσίν του, ἂν ὁ πάσχων τὴν ποινὴν ᾔναι ἄθως ἢ ἐνοχος. Ἀφοῦ στερηθῇ τὴν ἐλευθερίαν ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ μῆνας, ἀφοῦ ὑποφέρῃ εἰς ὅλην ταῦτο τὸ διάστημα τῆς φυλακῆς τὴν φρίκην, παρουσιάζεται ὁ ταλαίπωρος εἰς τὸν κριτὴν, ὅστις, μετὰ τὴν ἐξέτασιν, τὸν εὐρίσκει ἄθωον. Ἔτι συμβαίνει ἐκ τούτου; Ἡ τιμὴ του βέβαια ἀποκατεστάθη, ἀλλ' ἡ ὕψις του δὲν θέλει ἀποκατασταθῆν ποτέ· ἔχσεν ἔτιως εἰς τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς τὰ μέτρα νὰ κερδαίνει τὰ πρὸς ζῶν ἀναγκαῖα, καὶ ἀνευρίσκει τὴν δυστυχίαν του οἰκογένειαν εἰς κἀνὲν ἐργαστάσιον ἐλεημοσύνης, ὅπου ἡ ἔνδεια καὶ ἡ καταισχύνῃ τὴν ἀνάγκαν νὰ καταφύγῃ.»

Ὀλίγον φοβίζει τοὺς ἀνθρώπους ἢ δημόσιος ποινὴ τῶν μεγάλων ἀδικημάτων, διότι ὀλίγοι καὶ δι' ὀλίγας αἰτίας παρακινοῦνται νὰ τὰ πράξωσιν· ὅθεν θεωροῦν τὴν ποινὴν ὡς ἀλλοτρίαν, καὶ ὡς ἀδύνατον νὰ τὴν πάθωσιν αὐτοί. εἶναι λοιπὸν ὠφέλιμον νὰ κολάζωνται δημοσίως τὰ μικρὰ ἀδικήματα, πρὸς τὰ ὅποια κλίνει συνεχέστερον ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τοιοῦτοτρόπως, μακρυνόμενος ἀπὸ τὰ μικρὰ, μακρύνεται πολὺ πλέον ἀπὸ τὰ μεγάλα. Δι' οὖν ποινὰ πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογοι πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰ ἀδικήματα, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς κακούργους.

§ XX.

ΟΤΙ Η ΠΟΙΝΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΗΝΑΙ ΒΕΒΑΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΟΦΕΥΚΤΟΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΧΑΡΙΤΟΣ, ΗΓΟΥΝ ΣΥΓΧΩΡΗΣΕΩΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ.

Γίνεται μέγας χαλινὸς τῶν ἀδικημάτων ἢ ποινὴ, ὅχι τόσον ὅταν ἦναι σκληρὰ, ὅσον ὅταν ἦναι βεβαία καὶ ἀναπόφευκτος. Ἀναγκαῖα λοιπὸν εἰς τοῦτο εἶναι ἡ ἀγρυπνία¹ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἡ ἀδυσώπητος τοῦ δικαστοῦ

1. « Ὁ κακούργος, αὐτόπτης καθημερινῶν παραδειγμάτων τῆς ἀγρυπνίας τοῦ κριτοῦ, ἵπῳ εἶναι δυνατόν νὰ τολμήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐλευθρίων του σκοπῶν· ὅπου στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς, δὲν βλέπει παρά μάρτυρας ἐτοιμοὺς νὰ τὸν καταδώσωσι, καὶ τὴν δημόσιον κατηγοροῦν ἐτοιμον νὰ τὸν ἐγκαλέσῃ. Μόνη αὐτῶν ἡ ὄψις τὸν κἀμνει νὰ τρέμῃ, νὰ χλωμιάξῃ, νὰ κρύπτεται· ζητεῖ σκιά, καὶ δὲν εὕρισκει ποῦ ποτε πλὴν

αὐστηρότης, ἢ ὁποῖα, διὰ νὰ ἦναι ὠφέλιμος ἀρετῇ, πρέπει νὰ συναδεύεται μὲ νομοθεσίαν ἡμέρον καὶ φιλάνθρωπον. Βαθύτερον ἐντυπώνεται εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ψυχὰς ἡ μετρία, ἀλλὰ βεβαία ποινὴ, παρά τὴν αὐστηροτέραν, τὴν ὁποῖαν ἐλπίζει νὰ ἀποφύγῃ ὁ ἔνοχος. Ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ἦναι τὰ κακὰ φοβίζουσι τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἦναι βέβαια καὶ ἀναπόφευκτα· ἀλλ' ἡ ἐλπίς (δῶρον οὐράνιον, πολλάκις ὅλων τῶν ἄλλων ἀντάξιον) μακρύνει ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὴν ἐννοίαν τῶν κακῶν, μάλιστα ὅσάκις ἐνδυναμώνεται μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἀτιμωρησίας, τὴν ὁποῖαν χαρίζει συχνὰ εἰς τοὺς ἐνόχους ἢ πλεονεξία, ἢ ἡ ἀδυναμία.

Ἀπολύεται κάποτε ἀπὸ τὴν ποινὴν ὁ ἔνοχος μικροῦ ἀδικήματος, ἂν ὁ ἀντίδικος τὸ συγχωρήσῃ. Τοιαύτη συγχώρησις, ἂν καὶ φιλάνθρωπος, ἐναντιοῦται εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον. Δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὁ κατὰ μέρος πολίτης νὰ ἐξαλείψῃ, μὲ τὴν συγχώρησιν τοῦ ἀδικήματος, τὸν ἀναγκαῖον παραδειγματισμὸν, ὡς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ χαρίσῃ τὴν πλήρωσιν τῆς ζημίας, τὴν ὁποῖαν ἔπαθεν ἀπὸ τὸν ἔνοχον. Τὸ δίκαιον τοῦ κολάζειν δὲν εἶναι δίκαιον ἐνὸς μόνου, ἀλλ' ὅλων ὁμοῦ τῶν πολιτῶν, ἢ τοῦ

ὄκληρον φῶς. Μόλις συλλογίζεται τὴν κακουργίαν, καὶ τὴν καταπλακύνει εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του, φοβούμενος μὴ καὶ ἐκεῖ τὴν ἀνακαλύψῃ ὁ ἐξυθερκῆς ὀφθαλμὸς τοῦ δικαστοῦ. Φεύγει τέλος πάντων τὴν γῆν, ἥτις δὲν ὑποφέρει τὴν κακίαν, ἢ μεταβάλλεται εἰς ἀγνοῦν πολίτην, ἀπελπίζομενος νὰ μείνῃ ἀτιμωρητὸς κακός.» SERRAN, Discours sur l'administration de la justice criminelle.

ἡγεμόνος. Ὁ κατὰ μέρος πολίτης δύναται νὰ χαρίσῃ τὸ ὁποῖον ἔχει τοῦ δικαίου τούτου μερίδιον, ἀλλ' ὄχι νὰ σφετερισθῇ καὶ τῶν λοιπῶν τὰς μερίδας.

Ὅσον εἶναι μετριώτεραι αἱ ποιναί, τόσον ὀλιγώτερον ἀναγκαῖαι γίνονται ἡ συμπάθεια καὶ ἡ συγχώρησις τῶν ἀδικημάτων, καὶ ἤθελ' εἶσθαι εὐτυχέστερον, ἂν ἐλογίζοντο καὶ παντάπασιν ὀλέθρια. Ὅθεν ἡ συμπάθεια τοῦ ἡγεμόνος, ἣτις ἀναπληρῶνει πολλάκις τὸν τόπον ὄλων τῶν λοιπῶν ἀρετῶν καὶ καθηκόντων τοῦ Ὁρόνου, ἔπρεπε νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν ὀρθὴν νομοθεσίαν, τῆς ὁποίας εἶναι μέτρια αἱ ποιναί, καὶ πρύχειρος καὶ κανονικὸς τοῦ δικάζειν ὁ τρόπος. Ἀπάνθρωπος ἤθελε φανῆν αὕτη ἡ ἀλήθεια εἰς ἐκείνους, ὅσοι εἶναι συνειθισμένοι εἰς τὴν ἀταξίαν τῆς παρούσης ἐγκληματικῆς νομοθεσίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ χάρις καὶ ἡ συγχώρησις γίνονται ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἀτοπίαν τῶν νόμων, καὶ τῶν ποινῶν τὴν σκληρότητα. Τὸ δίκαιον τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀδικημάτων, τὸ κάλλιστον τοῦ Ὁρόνου προνόμιον, τὸ πλεόν ἐράσμιον ἰδίωμα τῶν ἡγεμόνων, εὐεργετικῶν οἰκονόμων τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας, εἶναι τρόπον τινὰ σιωπηρὸς ἔλεγχος, καὶ ἀρρήτος ἀποδοκιμασία τῆς ἀτελείας τῶν παλαιῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὅμως βοηθεῖ ἡ πρόληψις τοῦ μακροῦ χρόνου, τὸ πλῆθος τῶν ἐξηγητῶν καὶ τῶν συγγραφέων, ἡ σεμνὴ παρασκευὴ τῶν ἀπείρων διατυπώσεων, καὶ αὕτη ἡ συναινεσις τῶν πλείων πιθανῶν, ἂν καὶ ὀλιγώτερον φοβερῶν, ἡμισόφων. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ συμπάθεια ἀνήκει εἰς τὸν νομοθέτην, καὶ ὄχι εἰς τὸν ἐνεργοῦντα τοὺς νόμους, πρέπει νὰ λαμπρύνῃ τὰς νομικὰς βίβλους, καὶ ὄχι τὰς

μερικὰς κρίσεις· διότι ὅστις δείχνει εἰς τοὺς ἀνθρώπους δυνατὴν τὴν συγχώρησιν, καὶ τοὺς διδάσκει, ὅτι ἡ ποινὴ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῶν ἀδικημάτων, ἀνάπτει τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας εἰς τὰς ψυχὰς των, καὶ τοὺς κάμνει νὰ λογίζωνται τὰς μὴ συγχωρουμένας ποινὰς (ἐπειδὴ εἶναι δυνατὴ ἡ συγχώρησις) ὡς βίας καὶ καταδυναστείας, ὄχι ὡς δικαιοσύνης ψηφίσματα. Ὅταν ὁ ἄρχων συγχωρῇ, θυσιάζει τὴν δημόσιον ἀσφάλειαν εἰς ἓνα μερικὸν πολίτην, καὶ μὲ ταύτην τὴν μερικὴν πράξιν, ὑπαγορευμένην ἀπὸ τυφλὴν φιλάνθρωπίαν, ἐκθέτει ψήφισμα κοινὸν ἀτιμωρησίας. Ἀδυσώπητοι λοιπὸν πρέπει νὰ ᾔναι οἱ δικασταὶ εἰς τὰς μερικὰς περιστάσεις, ἀλλὰ πρῶτος, συγκαταβατικὸς καὶ φιλάνθρωπος ὁ νομοθέτης. Ἦς σοφὸς ἀρχιτέκτων, χρεωστεῖ νὰ θεμελιώσῃ τὴν οἰκοδομὴν τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας ἐπάνω τῆς ὁποίας καθεὶς ἔχει ἀγάπης τῆς ἰδίας του εὐδαιμονίας, καὶ νὰ κάμῃ εἰς τρόπον, ὥστε τὸ κοινὸν συμφέρον νὰ γεννᾶται ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος εἰς καθένα συμφέροντα· τοιοῦτοτρόπως δὲν θέλει πλεόν ἀναγκάζεσθαι νὰ χωρίζῃ μὲ νόμους μερικῶς συχνούς, καὶ μὲ θεραπείας αὐτοσχεδίους, τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπὸ τὸ μερικόν, καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἀγαθὸν τῆς κοινῆς σωτηρίας μὲ τὸν φόβον καὶ μὲ τὴν ἀπιστίαν. Ἦς βαθύς καὶ συμπαθὴς φιλόσοφος, χρεωστεῖ νὰ συγχωρῇ εἰς τοὺς ἰδίους του ἀδελφοὺς, τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἀπολαύωσι μὲ εἰρήνην τὴν μικρὰν ἐκείνην τῆς εὐδαιμονίας μερίδα, ὅσην ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὸ ὕψιστον Ὄν, τὸ πρῶτιστον αἴτιον τοῦ ἀπείρου συστήματος τοῦ Παντός.

§ XXI.

ΠΕΡΙ ΑΣΥΛΩΝ.

Ζητήσεως ἄξια εἶναι καὶ ταῦτα· ἂν ᾖναι δηλαδὴ δικαία τὰ ἄσυλα, καὶ ὠφέλιμος, ἢ βλαβερὰ ἢ ἀμοιβαία συνθήκη τῶν Ἑθνῶν νὰ παραδίδωσιν εἰς ἀλλήλους τοὺς φυγάδας ἐνόχους. Ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκωνται ἄσυλα, ἢ γοῦν τόποι ἐλεύθεροι ἀπὸ τοῦ νόμου. Τῶν νόμων ἡ δύναμις πρέπει νὰ τρέχη κατόπι καθενοῦ πολίτου, καθὼς ἡ σκιά ἀκολουθεῖ τὸ σῶμα. Δὲν διαφέρει ἡ ἀτιμωρησία ἀπὸ τὸ ἄσυλον, πλὴν κατὰ τὸ πλεόν καὶ ὀλιγώτερον· καὶ, ἐπειδὴ τῆς ποινῆς ἡ δύναμις κρέμεται πλεόν ἀπὸ τὸ ἄφρευκτον παρά ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα, τὰ ἄσυλα παρακινουῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς κακίας πλεόν ἀφ' ὅ,τι τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπ' αὐτὰς αἱ ποιναί. Ὅστις πολυπλασιάζει τὰ ἄσυλα, κατασκευάζει τύσας μικρὰς ἡγεμονίας· διότι ὅπου δὲν κυριεύουν οἱ νόμοι, ἐκεῖ κινδυνεύουν νὰ γεννηθῶσι νέοι νόμοι ἐναντίοι εἰς τοὺς κοινοὺς, καὶ ἀκολουθῶς φρονήματα ἐναντία εἰς τὸ φρόνημα τοῦ ὀλοκλήρου πολιτικοῦ συστήματος. Μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία, ὅτι τὰ ἄσυλα ἐγέννησαν μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, καὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ὑπολήψεις.

Δισχυρίζονται τινές, ὅτι πᾶν ἀδίκημα, δηλαδὴ πᾶσα πράξις ἐναντία τῶν νόμων, δύναται νὰ κολασθῇ παντοῦ, καὶ ἂν δὲν ἤθελε πραχθῆν εἰς τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον τόπον, ὅπου κολάζεται· ὡς νὰ ᾖτον ὁ χαρακτήρ τοῦ ὑπηκόου

ἀνεξάλειπτος, ἢ γοῦν ὁ αὐτὸς μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ δούλου, ἢ καὶ χειρότερος· ὡς νὰ ἠδύνατό τις νὰ ᾖναι ὑπήκοος τινὸς ἐπικρατείας, καὶ νὰ κατοικῇ ἄλλην· ὡς νὰ ὑπέκειντο αἱ πράξεις του εἰς δύο ἡγεμόνας, εἰς δύο νομοθεσίας, πολλάκις ἀντιφασκούσας. Νομίζουσι ὡσαύτως τινές, ὅτι ἡ πραχθεῖσα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (παραδείγματος χάριν) κακία δύναται νὰ κολασθῇ εἰς τοὺς Παρισίους, διὰ τὴν μεταφυσικὴν ταύτην αἰτίαν, ὅτι ὅστις ἀδικεῖ τὴν ἀνθρωπότητα, ἄξιος εἶναι τῆς κοινῆς ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἀποστροφῆς καὶ βδελύξεως· ὡς νὰ ᾖτον ὁ κριτὴς ἐκδικητὴς τῆς κοινῆς αὐτῶν αἰσθήσεως, καὶ ὄχι τῶν συνθηκῶν, αἱ ὅποιαί τοὺς συνδέουσι μετ' ἀλλήλων. Ὁ τόπος τῆς ποινῆς πρέπει νὰ ᾖναι αὐτὸς ὁ τόπος, ὅπου ἐπράχθη τὸ ἀδίκημα· ὅτι ἐκεῖ μόνον, καὶ ὄχι ἀλλοῦ, ἀναγκάζονται αἱ πολῖται νὰ βλάψωσι τὸν κακοῦργον συμπολίτην, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν κοινὴν βλάβην. Ἀλλ' εἰς τὸν τόπον, ὅπου δὲν ἐπράχθη τὸ κακόν, ὁ κακοῦργος δὲν ἠθέτησε συνθήκας πολιτικῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας δὲν ᾖτο μέλος· νὰ διωχθῇ μόνον ἐμπορεῖ ἐκεῖθεν, ἂν ᾖναι φοβερός εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ κολασθῇ κατὰ τοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐκδικηταὶ τῶν συνθηκῶν, καὶ ὄχι τῆς ἐσωτερικῆς κακίας τῶν πράξεων.

Ἀλλ' εἶναι ἄρα ὠφέλιμον εἰς τὰ ἔθνη νὰ παραδίδωσιν ἀμοιβαίως τοὺς κακοῦργους; Δραστηκώτατον μέσον νὰ ἐμποδίζωνται αἱ κακαὶ ἢ θελ' εἶσθαι βέβαια ἢ πληροφορία τοῦ κακοῦργου, ὅτι εἰς κἀνένα τύπον τῆς γῆς δὲν θέλει ἐλευθερωθῆν ἀπὸ τὴν ὀφειλομένην εἰς αὐτὸν ποινήν.

Μ' ὅλον τοῦτα δὲ πολὺ νὰ κρίνω ὠφέλιμον τὴν ἀμοιβαίαν ταύτην παράδοσιν, ἕωσοῦ δὲν ἀσφαλισθῇ ἡ καταπιεζομένη ἀθωότης, καὶ ἡ μισουμένη ἀρετὴ, μὲ νόμους πλέον καταλλήλους εἰς πᾶν ἀνθρώπων τὰς χρείας, καὶ μὲ ποινὰς μετριωτέρας, ὑπαγορευμένας ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν αὐτογνώμονα κρίσιν καὶ ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων ἕωσοῦ δὲν ἀποδιώξῃ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ περιορίσῃ εἰς μόνον τῆς Ἀσίας τὰς ἀπείρους πεδιάδας τὴν τυρρανίαν ὁ ὀρθὸς λόγος, ὅστις ἐνόνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ συμφέροντα τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ὑπηκόων.

§ XXII.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΚΟΥΡΕΩΣ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.

Ἔστιν ἄρα ὠφέλιμον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν νὰ κηρύττῃ ὁ ἡγεμὼν βραβεῖον εἰς τὸν ὅστις ἤθελε φονεῦσαι τὸν κακοῦργον, καὶ νὰ κάμνῃ δῆμιον καθένα πολίτην, ἐξοπλίζων τὴν χεῖρά του κατὰ τοῦ συμπολίτου; Ἢ ἔφυγεν ἔξω τῶν ὁρίων τῆς ἐπικρατείας ὁ ἔνοχος, ἢ εὐρίσκειται ἐτι ἐντὸς τῶν ὁρίων. Ἄν ἔφυγεν, ὁ ἡγεμὼν, κηρύττων βραβεῖον εἰς τὸν φονέα του, παρακινεῖ τοὺς πολίτας εἰς κακοουργίαν, καὶ τοὺς βάλλει εἰς κίνδυνον νὰ παιδευθῶσιν ἀπὸ νόμους ἄλλης ἐπικρατείας· ἀδικεῖ δ' ἀκόμῃ καὶ τὴν ἐπικράτειαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατέφυγεν ὁ ἔνοχος, καὶ σφετεριζόμενος ἀλλοτρίαν ἐξουσίαν, δίδει τὴν ἀδειαν εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη νὰ σφετερισθῶσι τὴν ἰδικὴν του, ἂν ἡ περίστασις τὸ καλέσῃ. Ἄν ὁ ἔνοχος εὐρίσκειται ἐτι ἐντὸς τῶν ὁρίων, ἢ κήρυξις τοῦ βραβεῖου δείχνει τὴν

ἀδυναμίαν τοῦ ἡγεμόνος. Διότι ὅστις ἔχει τὴν δυνάμιν νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν, δὲν ζητεῖ νὰ τὴν ἀγοράσῃ ἀπ' ἄλλους¹. Ἀπατρέπει ἀκόμῃ ἡ τοιαῦτα κήρυξις ὅλας τὰς ἐγνοίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, αἱ ὁποῖαι καὶ χωρὶς αὐτῆς εὐκολα σαλεύονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Τοιουτοτρόπως ὁ νομοθέτης ποτὲ μὲν παρακινεῖ εἰς τὴν προδοσίαν, ποτὲ δὲ τὴν κολάζει· σφίγγει μὲ τὴν μίαν χεῖρα τοὺς δεσμοὺς τῆς συγγενείας καὶ τῆς φιλίας, καὶ βραβεύει μὲ τὴν ἄλλην ἐλεῖνον, ὅστις τοὺς διασπᾷ. Πάντοτε ἀντιφάσκων εἰς ἑαυτὸν, ποτὲ μὲν παραθαρβύνει τὰς ὑπόπτους ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ποτὲ δὲ διασπείρει τὴν ὑπόψιν εἰς αὐτάς· διὰ νὰ ἐμποδίσῃ μίαν κακίαν, γίνεται αἷτιος νὰπραχθῶσιν ἑκατόν. Τοιαῦτα μέσα μεταχειρίζονται τὰ ἀδύνατα ἔθνη, τῶν ὁποίων οἱ νόμοι δὲν εἶναι, πλην καινουργήσεις προσωρινὰ παλαιᾶς καὶ πάντοθεν κλο-

1. Δὲν εἶναι δυνάμεις, τὴν ὁποίαν δὲν ἤθελ' ἐμπιρῆσαι ἢ ἀποφύγη ὁ ἀνθρώπος· καὶ τότε ἡ δυνάμις δὲν εἶναι πλέον δυνάμις. Ἐπιθύμουν νὰ ἐπεριωρίζετο ἡ ἐπικήρυξις τῶν χρημάτων εἰς μόνον τὰ ἀπάνθρωπα καὶ δεινότατα ἀδικήματα, καὶ ἐξαίρετως εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀμέσως στοχάζεται τὴν διάλυσιν καὶ καταστροφὴν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Σημ. τοῦ Διδερκοῦ.

Ἐδῶ λαμβάνουν τέλος αἱ σημειώσεις τοῦ Διδερκοῦ, εἰς τὰς ὁποίας προσθέτει τὸν ἐξῆς ἐπίλογον.

Τοιαῦτα εἴρηκα ἀντιρρήσεις ἄξιαι εἰς τὸ κάλλιστον, εὐφύεστατον καὶ φιλανθρωπώτατον τοῦτο σύγγραμμα. Ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων ὠφέλεια ἀπαιτεῖ νὰ ἐξακριβωθῶσιν ἕσα λέγει ὁ συγγραφεὺς, καὶ νὰ ἀποδειχθῶσιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καὶ εἰς αὐτὸν τὸν χυδαῖον λαόν· διότι αἱ ὠφέλιμοι ἀλήθειαι διὰ τοῦ χυδαίου λαοῦ πρέπει νὰ περάσωσι πρῶτον, διὰ νὰ φθάσωσιν ὡς φῶς ἡ λαοῦ εἰς αὐτάς τῶν ἡγεμόνων τὰς ἀκοάς.

νουμένης οἰκοδομῆς. Ἐξεναντίας, καθόσον φωτίζονται μετὰς ἐπιστήμας τὰ ἔθνη, ἢ ἄδολος καὶ ἀνύποπτος πρὸς ἀλλήλους πίστις γίνεται ἐπιπλέον ἀναγκαία, καὶ συγκερνᾶται τέλος πάντων μετὰ τὴν ἀληθῆ πολιτικὴν αἰμυχανουργίαν, αἱ στασιώδεις φατρίαι, αἱ σκοτειναὶ καὶ στραγγαλιώδεις ὁδοὶ ἀνακαλύπτονται εὐκολώτερον, καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον νικᾷ τὰ κατ' ἰδίαν εἰς καθένα συμφέροντα. Καὶ αὐτοὶ οἱ χρόνοι τῆς βαρβαρότητος, εἰς ὅσους ἡ δημοσίος ἠθικὴ ἐκυβέρνησα καὶ ἐδιώριζε τὴν κατὰ μέρος καθενὸς ἠθικὴν, ἐμποροῦν νὰ διδάξωσι τοὺς σημερινούς φωτισμένους χρόνους. Ἀλλ' ὅταν οἱ νόμοι ἀνταμείβωσι τὴν προδοσίαν, ὅταν σπείρωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους ὑποψίαν, καὶ τοὺς κινῶσιν εἰς λαθραῖον πόλεμον κατ' ἀλλήλων, τότε ἐναντιοῦνται εἰς ταύτην τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς Πολιτικῆς ἔνωσιν, ἣτις ἤθελε δώσειν εἰς τὰ ἔθνη τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον μακροτέραν ἄνεσιν τῶν κακῶν, ὅσα τὸν θλίβουν.

§ XVIII.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΛΟΓΙΑΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ.

Συμφέρει κοινῶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅχι μόνον νὰ μὴ πράττωνται ἀδικήματα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ νὰ γίνωνται τόσον σπανιώτερα, ὅσον εἶναι ἐπιβλαφέστερα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὅθεν ὅσον πλέον ἐναντιοῦνται εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον τὰ ἀδικήματα, καὶ ὅσον ἰσχυρότεροι ἀφορμαὶ παρακινουῦν εἰς τὴν πράξιν των, τόσον ἰσχυρό-

τερα ἐμπόδια χρεωστεῖ νὰ προβάλλῃ ὁ νόμος, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπ' αὐτὰ τοὺς ἀνθρώπους. Πρέπει λοιπὸν ἐξανάγκης νὰ ἦναι ἀνάλογοι αἱ ποιναὶ μετὰ τὰ ἀδικήματα.

Ἐὰν ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος κινῶσι τὰ αἰσθητικὰ ὄντα εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν, ἐὰν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Θρησκείαν, ὁ ὑψιστος νομοθέτης, μὴν ἀρκούμενος εἰς τὰ ἄλλα μέσα, ὅσα κινουῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς πλέον ἀξιολόγους πράξεις, ἐπρόσθεσε τὰς ποινὰς καὶ τὰς ἀμοιβὰς, φανερόν, ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογος μετὰ τὸ ἀδίκημα. Ἡ ἄνιστος διανομὴ τῶν ποινῶν γεννᾷ ταύτην τὴν καθημερινὴν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὀλίγον παρατηρημένην ἀντίφασιν, νὰ γίνωνται δηλαδὴ αἱ ποιναὶ αἰτίαι τῆς πράξεως τῶν αὐτῶν ἐκείνων ἀδικημάτων, τὰ ὅποια ζητοῦν νὰ ἐμποδίσωσιν. Ἐὰν εἰς ἄνιστα δύο ἀδικήματα διορισθῇ ἴση ποινὴ, οἱ ἄνθρωποι, μὴν ἀπαντῶντες ἰσχυρότερον ἐμπόδιον εἰς τὴν πράξιν τοῦ μεγαλυτέρου ἀπὸ τα δύο, θέλουν ἀναμφιβόλως τὸ πράξιν, ὅσακις ἐλπίζουν ἀπ' αὐτὸ πλειότερον κέρδος. Ὅστις βλέπει κολαζομένους μετὰ τὴν αὐτὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, κ' ἐκεῖνον, παραδείγματος χάριν, ὅστις ἐφόνευσε φασιανὸν ὄρνιθα, καὶ τὸν ἀνθρωποκτόνον, ἢ τὸν πλαστογράφον, οὐδεμίαν πλέον διαφορὰν θέλει κάμειν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀδικημάτων. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξαλείφονται ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τὰ ἠθικὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια πολλοὶ αἰῶνες καὶ πολλὰ αἵματα, μετὰ μεγάλην βραδύτητα καὶ δυσκολίαν, ἐγέννησαν εἰς αὐτὴν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων τὴν σύστασιν ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ βοήθεια τῆς

Θρησκείας, καὶ ἡ σεμνὴ παρασκευὴ τοσούτων δικαστικῶν τύπων.

Ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐμποδισθῶσιν ὅλαι αἱ ἀταξίαι, ὅσαι συμβαίνουν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἀπὸ τὸν γενικὸν πόλεμον τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Αὐξάνουν αὐταὶ ἀναλόγως μὲ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὲ τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν μερικῶν συμφερόντων, ἀδυνάτων νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον μὲ γεωμετρικὴν ἀκρίβειαν. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην, ἀντὶ τῆς γεωμετρικῆς ἀκρίβειας, ἀνάγκη εἶναι νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν ὑπολογισμὸν τῶν πιθανοτήτων. Αἱ ἀταξίαι, καθὼς ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, αὐξάνουν πάντοτε ἀναλόγως μὲ τὴν ἔκτασιν τῆς βασιλείας τοῦ ἔθνους· καὶ ἐπειδὴ ἐλαττοῦται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, αὐξάνει ἡ πρὸς τὰ ἀδικήματα κλίσις κατὰ τὸ μέτρον τῆς ὠφελείας, τὴν ὁποίαν ἐλπίζει καθεὶς ἀπ' αὐτά. Ὅθεν εἰς τοιαύτην περίστασιν ἐξανάγκης αὐξάνει ἐπὶ πλέον καὶ πλέον καὶ τῶν ποινῶν ἢ ἀυστηρότης.

Ἡ δύναμις ἢ κινῆσις καθένα πρὸς τὸ συμφέρον του, ὁμοία μὲ τὴν φυσικὴν βεβρυτήτα, δὲν παύει νὰ ἐνεργῇ, πλὴν ἀφ' ἑαυτῆς ἀπαντήσῃ ἐμπόδιον. Ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως ταύτης εἶναι ὅλαι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις. Ὅταν αὐταὶ μάχωνται πρὸς ἀλλήλας, αἱ ποιναί, τὰς ὁποίας ὀνομάζω Πολιτικὰ ἐμπόδια, δύνανται νὰ ἐμποδίσωσι τὰ ὀλέθρια ταύτης τῆς ἀλληλομαχίας ἀκολουθήματα, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ ἐξαλείψωσι τὴν αἰτίαν αὐτῆς, ἢ γουν τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν, ἣτις εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ καθενὸς ψυχῆν. Ὅθεν ὁ νομοθέτης, μιμούμενος τὸν σοφὸν

ἀρχιτέκτονα, χρεώσται νὰ ἀντιστέκη εἰς ἐκείνας τὰς κλίσεις τῆς βεβρυτήτος, ὅσαι φοβερίζουν πτώσιν, καὶ νὰ συναθροίξῃ εἰς ἓν ὅλας ἐκείνας, ὅσαι συμβάλλουν εἰς στήριξιν καὶ διαμονὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πολιτεύματος.

ὑποθέτοντες ἀναγκαίαν τὴν ἔνωσιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ὁποίας ἠναγκάσθησαν ἀπὸ τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν μερικῶν συμφερόντων νὰ κάμωσι συνθήκας, δυνατόν εἶναι νὰ ἐπινοήσωμεν πρόοδον, ἢ κλίμακα ἀδικημάτων, τῆς ὁποίας ὁ ὑψιστος βαθμὸς νὰ ᾖ ὅτι ἀδίκημα ἀνατρέπει ἀμέσως τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ ὁ ἔσχατος, ἢ ὅσον δυνατόν ἐλαχίστη ἀδικία, τὴν ὁποίαν καθὲν μέλος αὐτῆς δύναται νὰ πάθῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων βαθμῶν περιέχονται ὅλαι αἱ εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον ἐναντιούμεναι πράξεις (ἢ γουν ὅλα τὰ ἀδικήματα), καὶ ἀκολουθοῦν ἢ μία τὴν ἄλλην κατὰ βαθμοὺς ἀνεπαισθήτους ἀπὸ τὸν ὑψιστον ἕως εἰς τὸν ἔσχατον. Ὅθεν, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ προσαρμοσθῇ ἡ γεωμετρικὴ ἀκρίβεια εἰς τοὺς ἀπείρους καὶ σκοτεινοὺς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων συνδυασμοὺς, ἔπρεπεν ὡσαύτως νὰ ἐπινοηθῇ πρόοδος, ἢ κλίμαξ ποινῶν, ἀνάλογος μὲ τὴν κλίμακα τῶν ἀδικημάτων, καταβαίνουσα ἀπὸ τὴν ἀυστηροτάτην εἰς τὴν μετριωτάτην ποινήν. Τοιαύτη ἀκρίβης καὶ γενικὴ κλίμαξ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν ἤθελε εἶσθαι ἐνταυτῇ πιθανὸν καὶ κοινὸν μέτρον τοῦ βαθμοῦ τῆς τυραννίας ἢ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἡμερότητας ἢ ἀγριότητος ἐκάστου ἔθνους. Ἀρκεῖ μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὸν σοφὸν νομοθέτην νὰ σημειώσῃ τοὺς γενικωτέρους βαθμοὺς τῶν δύο κλιμάκων,

καὶ νὰ μὴ συγχέῃ τὴν τάξιν, ἐπιβάλλων ποινὰς τοῦ ἐσχάτου εἰς ἀδικήματα τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ. ¹

1. « Οἱ νόμοι μας δὲν ἐδιάκριζαν οὔτε τὰ ἀδικήματα οὔτε τὰς ποινὰς, οὔδ' ἐδιαίρεσαν τὰς κακίας κατὰ γένος, κατ' εἶδος, κατὰ βαθμὴν, κατὰ τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν. Πόσον ἔρωσ διαφέρουν αἱ κακίαι κατὰ τὸ ἀντικείμενον! Ἄλλαι πολεμοῦν ἄμεσως τοὺς κατὰ μέρος πολίτας, ἄλλαι κοινῶς τὴν πολιτείαν, ἄλλαι τὸν ἡγεμόνα, ἄλλαι τὸν θεόν. Ἦδη διαφορὰ ἀξίμη εἰς τὸν βαθμὸν! Πόσας διαφορὰς δυσδικκρίτους εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν χρεωστᾷ ὁ κριτὴς νὰ διακρίνῃ! ἀπὸ τὴν ἀνευθλιθίαν εἰς τὴν ἱεροσυλίαν, ἀπὸ τὸν γογγυσμὸν εἰς τὸν στυγισμὸν, ἀπὸ τὸν φεδερισμόν εἰς τὸν φόβον, ἀπὸ τὴν κακολογίαν εἰς τὴν δυσφημίαν, ἀπὸ τὴν φήλωσιν [filouterie] εἰς τὴν μετὰ βίας κλοπὴν. » SEUVAN, Discour sur l'administrat. de la justice criminelle.

« Ὅτι πρῶτον μ' ἐκπλήττει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ποινικῶν νόμων τῆς Ἀγγλίας εἶναι, ὅτι μετὰ τῶν καθημερινῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀριθμοῦνται ἑκατὸν ἐξήκοντα ὁρισμέναι μὲ δόγμα τῆς Συγκλήτου θανάτου ἄξιαι πράξεις. Εἰς τὴν φρικτὸν τοῦτον κατάλογον εὗρισκεις πταίσματα μόλις ἄξια σωματικῆς κολάσεως, ἐνῶ σιωποῦνται ἄλλα δεινὰ ἀνοσιουργήματα. Ἡ πλέον μικρὰ καὶ χωρὶς βίαν κλοπὴ καλᾷζεται πολλάκις ἴσα καὶ τὸ ἀνομώτατον ἀδίκημα. Ἐνὸς προβάτου ἢ ἄλλου κτήνους ἀπελασία, μικροῦ πράγματος ἀπὸ χεῖρας τινὸς ἄρπαγὴ, καὶ φυγὴ, τεσσαράκοντα σελίγγων [Schellings] κλοπὴ εἰς εἶκον, ἔπου κατοικεῖ ὁ κλέπτης, ἢ πέντε εἰς ἐργαστήριον τινὸς δώδεκα πέγκων [Penceos] ἄρπαγὴ ἀπὸ σάκκου, ὅλα ταῦτα καλᾷζονται μὲ θάνατον, ἐνῶ δὲν κρίνεται ἄξια θανάτου ἢ ψευδομαρτυρία, ἣτις βάλλει τὴν ζωὴν τοῦ ἐγκαλουμένου εἰς κίνδυνον, ἢ ἢ κατὰ τῆς ζωῆς ἐπιχειρήσεις, καὶ ἂν ἦναι υἱοῦ κατὰ πατρός. Χρηματικὴ ζημία καὶ φυλάκισις εἶναι ἡ μόνη ἱκανοποίησις, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποβάλλεται ὅστις πληγώσῃ ἀνιάτως μὲ μάχαιραν, εἶναι μόνον ὁ πληγωμένος μετὰ μικροὺς πόνους ἐμπορῇ ἀκόμα νὰ ζήτῃ ζωὴν ἐδυνηρὰν καὶ ἄβρωστον. Δὲν εἶναι αὐστηροτέρα ἢ ποινὴ τοῦ πυρκαΐως, εἶναι κατοικῆ μὲ ἐνοίκιον τὴν καιομένην οἰκίαν, κ' ἂν ᾖθελ' εἰσελθεῖ εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ἢ οἰκίαν, καὶ ἀκολούθως ἤθελαν κινδυνεύσειν πολλοὶ πολῖται νὰ πυρποληθῶσι. » ΜΙΚΑΒΙΚΑΥ, Observat. sur Bicêtre,

« Πλάνος τις, ὀνομαζόμενος Κωνσταντῖνος Δούκας, διήγειρεν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἐκρατήθη κ' ἐκαταδικάσθη νὰ μαστιγωθῆ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκατήγόρησεν ἐπίσημα τινὰ πρόσωπα, κατεκρίθη νὰ κηῖ, ὡς συκοφάντης. Πρᾶγμα παράδοξον, ὅτι εὔρηκαν τοιαύτην ἀναλογίαν τῶν ποινῶν μετὰ δύο ἐγκλημάτων ἀνομοίων, τῆς καθοσιώσεως καὶ τῆς συκοφαντίας. — Ἐβδουμήκοντα πολῖται ἐσυνώμασαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλείου· ἐπρόσταξε νὰ τοὺς μαστιγώσῃ καὶ νὰ τῶν καύσῃ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος. Ὁ αὐτὸς οὗτος Βασιλεὺς, κυνηγῶν, ἐμπλέχθη ἀπὸ τὴν ζώνην εἰς κέρατα ἐλαφίου· ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους ἔκοψε μὲ τὴν σπαθίαν τὴν ζώνην, καὶ ἐλύτρωσε τὸν Αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸν κίνδυνον· ἔκοψε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀκολούθου, διότι (ἔλεγε) ἔσυρε μάχαιραν κατ' αὐτοῦ. Ἔτις ἐμπορεῖ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ αὐτὸς ἡγεμόν ἐκαίμε τὰς δύο ταύτας κρίσεις — Εἰς τὴν Κίναν, οἱ ἀνδρῶφοι κλέπτει κατακερματίζονται εἰς κομμάτια, ἀλλ' ἔχει εἰ χωρὶς φόβον κλέπτουτες· διὰ τὴν διαφορὰν ταύτην οἱ κακοῦργοι κλέπτουν, ἀλλὰ δὲν φονεύουν. — Εἰς τὴν Μοσχοβίαν, ἔπου ἡ κλοπὴ καλᾷζεται ὡς καὶ ὁ φόβος, οἱ κλέπτει φονεύουν πάντοτε· οἱ νεκροὶ (λέγουσι) δὲν λαλοῦν. » ΜΟΝΤΗΣQUIEU, Espr. des lois, liv. XI, chap. 18.

§ XXIV.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ ΤΩΝ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ.

Ἐδείχθη ἀπὸ τὰ προλεγμένα, ὅτι τὸ ἀληθὲς μέτρον τῶν ἀδικημάτων εἶναι ἡ προξενουμένη ἀπ' αὐτὰ βλάβη εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Τοῦτο εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐναργεστάτας ἐκείνας ἀληθείας, τὰς ὁποίας καὶ μετρίως φρονήσεως ἀνθρώπος, χωρὶς τὴν βοήθειαν τῶν ἐπιστημῶν, δύναται νὰ καταλάβῃ· καὶ μ' ὅλον τοῦτο, διὰ παράδοξον τινὰ συνδρομὴν περιστάσεων, εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας δὲν τὴν ἐγνώρισαν ἀκριβῶς, πλην ὀλίγοι τινὲς ἄνθρωποι, συνειδημένοι νὰ συλ-

λογίζονται. Τῆς Ἀσιανῆς τυραννίας αἱ δόξαι, καὶ τὰ πάθη ὠπλισμένα μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἐξήλειψαν ἀπὸ τὴν ἀνανδρον καὶ σκληρὰν τῶν ἀνθρώπων ψυχὴν, μὲ σχεδὸν ἀνεπαίσθητα τοπλέον κεντήματα, καὶ κάποτε μὲ βιαίους τύπους καὶ ὠθισμοὺς, τὰς ἀπλᾶς ἐκείνας ἐννοίας, εἰς τὰς ὁποίας ἴσως περιείχετο ἡ πρώτη φιλοσοφία τῶν νεογενήτων πολιτικῶν συστημάτων. Τοῦ παρόντος αἰῶνος τὰ φῶς μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἐπιστρέψωμεν πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς ἀπλᾶς ἐννοίας, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς προσκολλοῦν μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἢ ἀκριβεστέρα ἐξέτασις, μυρίαί πεῖραι ὀλέθρια, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ δυσκολία τῶν πολλῶν νὰ τὰς δεχθῶσι.

Ἐπλανήθησαν ὅσοι μέτρον ἀληθὲς τῆς βχυρύτητος τῶν ἀδικημάτων ἐνόμισαν τὸν σκοπὸν αὐτὸν τοῦ ἀδικούντος. Ὁ σκοπὸς κρέμεται ἀπὸ τὸν παρόντα τύπον, τὸν ὁποῖον ἔκαμαν εἰς τὸν νοῦν του τὰ πράγματα, καὶ ἀπὸ τὴν προηγουμένην διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Διάφοροι ὅμως εἰς διαφόρους ἀνθρώπους, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀνθρώπον κατὰ διαφόρους καιροὺς, γίνονται ὁ τύπος καὶ ἡ διάθεσις τῆς ψυχῆς, διὰ τὴν ταχυτάτην διαδοχὴν τῶν ἐννοιῶν, τῶν παθῶν καὶ τῶν περιστάσεων. Ὅθεν ἔπρεπ' ἐξανάγκης νὰ γίνεται ὄχι μόνον μερικὴ νομοθεσία διὰ καθένα πολίτην, ἀλλὰ καὶ νέος νόμος διὰ καθὲν ἀδίκημα. Μὲ τὸν κάλλιστον σκοπὸν κάμνουν οἱ ἀνθρώποι πολλάκις τὰ πάνδεινα κακὰ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καθὼς ἐξεναντίας μὲ τὸν κάκιστον σκοπὸν συμβαίνει κάποτε νὰ προξενῶσιν εἰς αὐτὴν τὰ μέγιστα καλὰ.

Ἄλλοι πάλιν ἐμέτρησαν τὸ βᾶρος τῶν ἀδικημάτων

πλέον μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀδικηθέντος προσώπου, παρὰ μὲ τὸ μέγεθος τῆς βλάβης τῆς γινομένης εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἄν ἦτο τοῦτο μέτρον ἀληθὲς τοῦ βάρους αὐτῶν, ἔπρεπε καὶ ἡ παραμικρὰ πρὸς τὸν θεὸν ἀνευλάβεια νὰ κολάζεται σκληρότερον ἀπ' ὅ,τ' ἤθελε κολασθῆν ὁ φρονεῦσας βασιλέα, ἐπειδὴ ἡ ὑπεροχὴ τῆς θείας φύσεως ἤθελ' ἐξισώσειν τὴν διαφορὰν τῆς βλάβης.

Τελευταῖον, ἐνόμισαν τινὲς, ὅτι τὸ μέτρον τῶν ἀδικημάτων πρέπει νὰ κρίνεται καθόσον ἐναντιοῦνται εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Πόσον ἡ δόξα αὕτη εἶναι σφαλερὰ, εὐκόλα τὸ καταλαμβάνει, ὅστις ἀπροσπαθῶς ἐξετάζει τὰς ἀληθεῖς σχέσεις ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπους, καὶ ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν. Αἱ σχέσεις ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπους εἶναι σχέσεις ἰσότητος. Ἡ ἀλληλομαχία τῶν παθῶν, καὶ τῶν κατὰ μέρος καθενὸς συμπερόντων, ἔπρεπ' ἐξανάγκης νὰ γεννήσῃ τὴν ἐννοίαν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ βᾶσις καὶ ὁ θεμέλιος τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης. Αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι σχέσεις ὑποταγῆς ὡς εἰς παντέλειον Ὄν, ὡς εἰς Δημιουργόν, ὅστις μόνος ἔχει τὸ δίκαιον νὰ ἦναι ἐνταυτῷ καὶ νομοθέτης καὶ κριτῆς, διότι μόνος αὐτὸς ἐμπορεῖ χωρὶς βλάβης νὰ νομοθετῇ καὶ νὰ κρίνῃ ἐνταυτῷ. Ἄν ἐδιώρισεν αἰωνίους ποινὰς κατὰ τῶν ἀπειθούντων εἰς τὴν παντοδύναμον αὐταῦ θέλησιν, ἵπως ἤθελε τολμήσειν ὁ σκώληξ, ὁ ἀνθρώπος, νὰ ἐνεργῇ αὐτὸς τὴν θεϊαν δικαιοσύνην, νὰ ἐκδικῇ τὸ ἄπειρον Ὄν, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ εἶναι αὐτάρκες, οὐδεμίαν αἴσθησιν ἡδονῆς ἢ λύπης δύναται νὰ λάβῃ ἀπὸ τὰ κτιστὰ ὄντα, καὶ ἐνεργεῖ μόνον εἰς ὅλην τὴν

φύσιν, χωρίς να πάσχη κάμμίαν άντενέργειαν; Το βάρος τῆς παραβάσεως τῶν εντολῶν τοῦ Θεοῦ κρέμεται ἀπὸ τὴν ἀνεξιχνίαστον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς μοχθηρίαν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς δύναται νὰ γνωρίσῃ χωρίς θείας ἀποκαλύψεως. Ἰπὼς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ διορισθῶσιν αἱ ποιναὶ τῶν ἀδικημάτων κατὰ τὸ βάρος τῆς παραβάσεως τῶν εντολῶν τοῦ Θεοῦ; Ἐνδέχεται εἰς τοιαύτην περίστασιν νὰ κολάζωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ὁ Θεὸς συγχωρῇ, καὶ νὰ συγχωρῶσιν, ὅταν ἐκεῖνος κολάζῃ. Ἐὰν αὐτοὶ ἐναντιώνωνται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁσάκις παραβαίνουν τὰς εντολάς του, ἰτί παράδοξον ἂν ἐναντιωθῶσι, καὶ ὅταν κολάζωσι τοὺς παραβάτας¹;

1. « Δὲν συγκαταριθμῶ μὲ τὰ κατὰ τῆς ὀρθοκείας ἐγκλήματα, πλὴν ὅσα τὴν πολυμοῦν ἀμέσως, ὁποῖα εἶναι αἱ ἀπλαῖ βεβηλώσεις. Διότι ὅσα ταρασσούν τὰς ἱεροπραξίας τῆς εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ τὰ ταρακτικά τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας τῶν πολιτῶν· καὶ πρέπει νὰ συναριθμῶνται μ' ἐκεῖνα.

« Διὰ νὰ συμφωνῇ μὲ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ἢ πεινῆ τῶν ἀπλῶν βεβηλώσεων, πρέπει νὰ περιορίζεται εἰς τὴν στέρησιν ἔσων ὠφελειῶν προξενεῖ ἢ ὀρθοκεία· ἤγουν εἰς τὴν ἐξεκκλησίασιν, εἰς τὸν πρόκαιρον ἢ ἀίτιον ἀπορισμὸν, ἢ εἰς τὴν παντελεῖ ἀποστροφήν τῶν πολιτῶν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τοῦ αὐτουργοῦ τῆς βεβηλώσεως.

« Εἰς τὰ ταρακτικά τῆς ἡσυχίας ἢ ἀσφαλείας τῶν πολιτῶν ἀδικήματα, αἱ κρυφαὶ πράξεις ὑπάγονται εἰς τὴν ἀνθρώπινον δικαιοσύνην· ἀλλ' ὅσα ἀντιφέρονται εἰς τὴν ὀρθοκείαν, ὅταν δὲν ᾔνοι δημόσιος κατήγορος νὰ τὰς ἐγκαλέσῃ, δὲν πρέπει νὰ ὀνομαζῶνται ἀδικήματα· αἱ τοιαῦται πράξεις ἀναφέρονται εἰς τὸν Θεόν, ὅστις ἐξεύρει πότε καὶ πόσων πρέπει νὰ τὰς κολάζῃ. Ἐὰν ὁ κριτὴς, συγγέων τὰ πράγματα, κρινοῦν καὶ τὴν κρυφὴν βεβηλώσιν, ἐκτείνει τὴν ἔρευναν εἰς πράξεις, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ἢ ἔρευνα, καὶ ἀφανίζει τὴν ἐλευθερίαν τῶν

πολιτῶν, ὀπλιζῶν κατ' αὐτῶν καὶ τὸν ζῆλον τῶν δειλῶν συνειδήσεων καὶ τὸν ζῆλον τῶν τολμηρῶν συνειδήσεων.

« Τὸ κακὸν τοῦτο προῆλθεν ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν, ὅτι χρεωστεῦμεν νὰ ἐκδικῶμεν τὸν Θεόν· χρεωστεῦμεν ὅμως νὰ τὸν σεβώμεθα, καὶ ὄχι νὰ τὸν ἐκδικῶμεν ποτέ. Ἄν ὠδηγοῦμεθα ἀπὸ τοιαύτην ὑπόληψιν, ἵποῖον ἤθελ' εἶσθαι τὸ τέλος τῶν ποινῶν; Ὅταν αἱ ἀνθρώπινοι νόμοι ἐκδικῶσι τὸ ἀπειρον Ὄν, χρεωστεῦν νὰ μεταχειρίζωνται κανόνα τὴν ἀπειρίαν του, καὶ ὄχι τὰς ἀσθενείας, τὰς ἀμαθίας ἢ τὰς φαντασίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

« Μᾶς διηγείται ἐνός ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Πρεβηγκίας [Provence] πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον παρκατένει ἀκριβῶς, τί δύναται νὰ ἐνεργήσῃ εἰς ἀσθενεῖς ψυχὰς ἢ ὑπόληψις ὅτι χρεωστεῦμεν νὰ ἐκδικῶμεν τὸν Θεόν. Ἰουδαῖος τίς ἐκαταγορήθη, ὡς βλασφημησας τὴν ἁγίαν Παρθένον, κ' ἐκαταδικάσθη νὰ ἐκδραθῇ ζῶν. Ἰππόται [Chevaliers] καλυμμένοι μὲ προσωπιῦν, καὶ ὀπλισμένοι μὲ μαχαίρια, ἀνέδυσαν εἰς τὸ σινδωμα τῆς καταδικῆς, καὶ ἀπεδίωξαν τὸν δῆμιον, διὰ νὰ ἐκδικήσωσιν αὐτοὶ τὴν τιμὴν τῆς ἁγίας Παρθένου. Ἀφίνω εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ κρίνῃ τὸν ζῆλον τῶν ἱππέων. » MONTESQUIEU, Esprit des loix, liv. XII, chap. 4.

§ XXV.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ.

Εἶναι ἀδικήματα, ἄμεσον ἔχοντα σκοπὸν τὸν ὀλεθρον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ τοῦ παραστένοντος αὐτῆν. Ἄλλα πάλιν βλάπτουν τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κατὰ μέρος πολίτου, μὲ τὴν στέρησιν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, ἢ τῶν ὑπαρχόντων του. Ἄλλα τελευταῖον ἐναντιοῦνται εἰς ὅ,τι ἕκαστος χρεωστεῖ νὰ πράξῃ ἢ νὰ μὴ πράξῃ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. Ὅ,τι δὲν περιέχεται ἐντὸς τῶν ὀρίων τούτων, δὲν δύναται οὔτε νὰ ὀνομασθῇ ἀδικήμα, οὔτε νὰ κολασθῇ ὡς τοιοῦτον, πλὴν ἀπ' ἐκείνους, εἰς ὅσους συμ-

φέρει νὰ τὸ ὀνομάζωσιν ἀδίκημα. Τῶν ὀρίων τούτων ἡ ἀδηλότης ἐγέννησεν εἰς τὰ ἔθνη ἠθικὴν παντάπασιν ἀντιφάσκουσαν εἰς τὴν νομοθεσίαν, καὶ πολλοὺς ἀλληλομάχους νόμους, ἢ τοιούτους, ὁποῖοι νὰ κολάζωσιν αὐστηρότατα ἀνθρώπους ἀμετόχους παντὸς ἀδικήματος. Διὰ τὴν ἀδηλότητα ταύτην ἐγέναν ἀόριστα καὶ ἀμφίβουλα τὰ ὀνόματα τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀέβαιος ἡ ζωὴ τοῦ πολίτου, καὶ ἔπεσεν ὅλον τὸ πολιτικὸν σῶμα εἰς ὀλέθριον ὕπνον καὶ ληθαργίαν.

εἰς πολιτικὸν δόγμα ἔπρεπε νὰ πιστεύωσιν οἱ λαοὶ, καὶ νὰ κηρύττωσι μὲ τὴν ἀδέκαστον φυλακὴν τῶν νόμων οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν τοῦτο· « Καθεὶς κατὰ μέρος πολιτικῆς πρέπει νὰ ἴναι πληροφορημένος, ὅτι ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ πράξῃ ὅτι δὲν ἐναντιοῦται εἰς τοὺς νόμους, οὐδ' ἔχει νὰ φοβῆται ἄλλα κακὰ παρ' ὅσα ἐνδέχεται νὰ γεννήσῃ ἢ πράξῃς αὐτή. » Χωρὶς τὸ ἱερὸν τοῦτο δόγμα οὐδεμίαν νόμιμον πολιτικὴν κοινωνίαν δύναται νὰ συσταθῇ. Αὐτὸ εἶναι ἡ δικαία ἀμοιβὴ τῆς συνεισφορᾶς, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἐνώθησαν εἰς ἓν πολιτικὸν σύστημα, ἀφήσαντες τὴν γενικὴν ἐκείνην καὶ καθόλου κατὰ πάντων ἐνέργειαν, κοινὴν εἰς ὅλα τὰ αἰσθητικὰ ὄντα, ἢ ὁποία δὲν περιορίζεται πλὴν ἀπὸ τὴν ἰδίαν καθενὸς δύναμιν. Τὸ δόγμα τοῦτο γεννᾷ τὰς ἐλευθέρους καὶ γενναίας ψυχὰς, τοὺς φωτισμένους ἀνδρας. Αὐτὸ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους φίλους τῆς ἀρετῆς, ἐκείνης ὅπως τῆς ἀρετῆς, ἥτις τολμᾷ νὰ ἀντιστέκη εἰς τὸν φόβον, καὶ ὄχι τῆς εὐκαταπέιστου ἀγαθωσύνης ἐκείνων, ὅσοι

εὐχαριστοῦνται νὰ ζῶσι ζωὴν ἀέβαιον ὑποκείμενοι εἰς τὰς θελήσεις τῶν ἄλλων.

Ὅστις μὲ φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἀναγινώσκει τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς νομοθεσίας τῶν διαφόρων ἔθνων, θέλει εὐρεῖν πάντοτε σχεδὸν μεταβαλλόμενα μὲ τὰς μεταβολὰς τῶν χρόνων τὰ ὀνόματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ πολίτου, ὄχι κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν περιστάσεων, μὲ τὰς ὁποίας ἀλλάσει δικαίως καὶ τὸ κοινὸν τοῦ ἔθνους συμφέρον, ἀλλὰ κατὰ τὰ πάθη καὶ σφάλματα, ὅσα κατὰ διαδοχὴν ἐτάραξαν τοὺς νομοθέτας· θέλει πολλάκις πληροφορηθῆν, ὅτι τὰ πάθη μιᾶς ἑκατονταετηρίδος γίνονται θεμέλιον τῆς ἠθικῆς τῶν μεταγενεστέρων ἑκατονταετηρίδων, ὅτι τὰ ἰσχυρὰ πάθη, γεννήματα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀφοῦ ἐξασθενήσωσι μὲ τὸν καιρὸν (ὅστις ἐπανάγει τὰ ἠθικὰ, καθὼς καὶ τὰ φυσικὰ πράγματα εἰς τὴν ἰσορροπίαν), γίνονται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δυνατοῦ ἢ τοῦ πανούργου, ὅργανα ἐπιτήδεια πολιτικῆς κυβερνήσεως, καὶ κατανατοῦν κατ' ὀλίγον νὰ λογίζονται φρόνησις τοῦ ἔθνους. Τοιουτοτρόπως ἀνεβλάστησαν αἱ σκοτειναὶ ἐννοιαὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀρετῆς, τῶν ὁποίων ἡ ἀσάφεια προέρχεται ἀπ' αὐτὴν τὴν μεταβολὴν τοῦ χρόνου (ὅστις ἀφίνει πολλάκις τὰ ὀνόματα, ἀφοῦ ἀφανίσῃ τὰ πράγματα), καὶ ἀπὸ τὴν διάφορον σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβαν διαβαίνουσαι τοὺς ποταμούς καὶ τὰ ὄρη· τὰ ὄρια ταῦτα διορίζουν συχνότατα ὄχι μόνον τὴν φυσικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν ἔθνων γεωγραφίαν.

§ XXVI.

ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΚΑΘΟΣΙΩΣΕΩΣ.

Πρῶτα καὶ μέγιστα ἀδικήματα εἶναι τὰ ἀδικήματα τῆς καθοσιώσεως, ἧγουν ὅσα σκοπὸν ἄμεσον ἔχουν τὸν ὄλεθρον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ τοῦ παραστένοντος αὐτὴν, καὶ διὰ τοῦτο νομίζονται καὶ βλαβερώτατα. Μόνη ἢ τυραννία καὶ ἡ ἀμαθία, συνειθισμέναι νὰ συγχέωσι καὶ αὐτὰς τὰς σαφεστάτας ἐννοίας καὶ λέξεις τῶν πραγμάτων, τολμοῦν νὰ δώσωσι τὸ ὄνομα τῆς καθοσιώσεως, καὶ ἀκολουθῶς νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν ἐσχάτην ποινὴν, εἰς ἀδικήματα διαφόρου φύσεως, καὶ νὰ οὖωσι τοιουτοτρόπως τοὺς ἀνθρώπους (καθὼς καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς περιστάσεις) εἰς τὰς λέξεις. Καθὲν ἀδικήμα, ἂν καὶ μερικὸν, βλάπτει τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· ἀλλὰ καθὲν ἀδικήμα δὲν προξενεῖ τὴν ἄμεσον αὐτῆς καταστροφὴν. Αἱ ἠθικαὶ, καθὼς αἱ φυσικαὶ τῶν ἀνθρώπων πράξεις, περιορίζονται ἀπὸ τὸ διάστημα καὶ τὸν χρόνον, οὐδ' ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια ταῦτα, καθὼς οὐδὲ κάμνι' ἄλλη τῆς φύσεως κινήσεις. Μόνη λοιπὸν ἡ σοφιστικὴ ἐξήγησις, ἢ ὁποία εἶναι ἡ φιλοσοφία τῶν δούλων, δύναται νὰ συγχύσῃ ὅσα ἢ αἰώνιος ἀλήθεια ἐχώρισεν ἀπ' ἀλλήλων μὲ ὅρια ἀμετάβλητα ¹.

1. « Κατὰ τοὺς νόμους τῆς Κίνας, καταδικάζεται εἰς θάνατον ὅστις λείψῃ τὸ χρεωστούμενον σέβας εἰς τὸν ἄτοκράτορα· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν διορίζουν εἰς τί στέκει ἡ ἔλλειψις τοῦ σιτοκαμμοῦ, πᾶσα μικρὰ πρόφασις ἀρκεῖ νὰ θανατώσωσιν ὅτινα θέλουν, νὰ ἐξαλειφῶσιν τὴν οἰκογένειαν ὅτινας θέλουν.

« Δύο πρόσωπα, διωρισμένα νὰ συντάσσωσι τὴν ἑφημερίδα τῆς Ἀυτοκρατορικῆς αὐλῆς, ἔγραψαν μὲ λάθος πράγματα ἐναντία τῆς ἀληθείας· ἐκρίθη, ὅτι ὅστις ψεύδεται εἰς τὴν αὐλικὴν ἑφημερίδα, λείπει τὸ πρὸς τὴν αὐλὴν σέβας, κ' ἐκαταδικάσθησαν εἰς ἐφημεριδογράφοι εἰς θάνατον. Ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ἀνακτας συγγενεῖς τοῦ Ἀυτοκράτορος ἐσημείωσε τί ἐξ ἀπρσιξίας εἰς ὑπέμνημα ὑπογραμμένον μὲ κόκκινα γράμματα ἀπὸ τοῦ Ἀυτοκράτορος· ἐκρίθη, ὅτι ἔλειψε τὸ πρὸς τὸν Ἀυτοκράτορα σέβας, καὶ καταδιώχθη φρικτῶς καὶ αὐτὸς καὶ ὅλη του ἡ οἰκογένεια.

« Ἀρκεῖ νὰ ᾔνοι ἀδιόριστον τὸ ἀδικήμα τῆς καθοσιώσεως, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ πολίτευμα δεσποτικόν. » MONTESQUIEU, Espr. des loix, liv. VII, chap. 7.

§ XXVII.

ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΘΕΝΟΣ ΚΑΤΑ ΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΟΥ· ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΝ ΠΕΡΙ ΒΙΑΣ.

Κατόπιν τῶν ἀδικημάτων τῆς καθοσιώσεως ἀκολουθοῦν ὅσα βλάπτουν τὴν κατὰ μέρος καθενὸς ἀσφάλειαν. Ἐπειδὴ ἡ ἀσφάλεια τοῦ πολίτου εἶναι τὸ πρῶτιστον καὶ καθ' αὐτὸ τέλος πάσης νομίμου πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει ἐξανάγκης νὰ κολάζεται μὲ ποινὴν αὐστηρὰν, διωρισμένην ἀπὸ τοὺς νόμους ὅστις βιάζει τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον ἔχει καθεὶς πολίτης νὰ ζῇ ἀσφαλῆς καὶ ἀμεριμνος.

Ἀπὸ τὰ ἀδικήματα ταῦτα, ἄλλα βλάπτουν αὐτὸ τὸ πρόσωπον, καὶ ἄλλα τὰ ὑπάρχοντα τοῦ πολίτου. Τὰ πρῶτα πρέπει νὰ κολάζωνται ἀπαραιτήτως μὲ σωματικὰς ποινὰς.

Αἱ κατὰ τῆς ζωῆς λοιπὸν καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν ἐπιχειρήσεις, συγκαταριθμοῦνται μὲ τὰ δεινότατα ἀδικήματα· καὶ εἰς ταύτην τὴν τάξιν περιέχονται ὁ φό-

νος καὶ ἡ κλοπὴ, ὄχι μόνον ὁσάκις πράττονται ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας, ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἤθελαν πραχθῆν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς μεγάλους. Τὸ παράδειγμα τῆς πικρανομίας τῶν μεγάλων καὶ ἀξιωματικῶν εἶναι τόσον ἐπικυνδυνότερον, καθόσον ἐνεργεῖ μὲ πλειοτέραν ἰσχύν, καὶ εἰς μακρότερον διάστημα. Αὐτὸ ἐξαιλεῖται ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῦ καθήκοντος, καὶ ἐντυπώνει εἰς τόπον αὐτῶν τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζεται ὁ δυνατὸς κατὰ τοῦ ἀδυνάτου, δίκαιον ἐξίσου ἐπικίνδυνον εἰς τὸν ἀδικοῦντα καὶ εἰς τὸν ἀδικούμενον.

Οὐτ' εἰς τὸν μέγαν, οὐτ' εἰς τὸν πλούσιον πρέπει νὰ συγχωρῆται νὰ ἐξαγοράζωσι μ' ἀργύριον τὴν ὀρειλομένην εἰς αὐτοὺς ποινὴν διὰ τὰ κατὰ τοῦ ἀδυνάτου καὶ πένητος τολμήματα. Τοιαύτη συγχώρησις ἤθελε κάμειν τροφὴν τῆς τυραννίας τὸν πλοῦτον, ὅστις ἔπρεπε, μὲ τὴν προστασίαν τῶν νόμων, νὰ γίνεται βραβεῖον τῆς βιομηχανίας. Δὲν μένει πλέον ἐλευθερία ὅπου οἱ νόμοι συγχωροῦν, εἰς μερικὰς περιστάσεις, νὰ μὴ λογίζεται πλέον ὁ ἄνθρωπος πρόσωπον, ἀλλὰ νὰ γίνεται πρᾶγμα. Τότε ὁ δυνατὸς θέλει διόλου σπουδάζειν νὰ χωρίσῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολιτικῶν περιστάσεων ἐκεῖνας μόνας, ὅσας οἱ νόμοι δίδουν εἰς βοήθειάν του. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη εἶναι τὸ μαγικὸν μυστήριον, τὸ ὁποῖον μεταβάλλει τοὺς πολίτας εἰς ὑπηρετικὰ κτήνη, καὶ γίνεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀδυνάτου ἄλυσις, δεσμεύουσα τὰς πράξεις τῶν ἀπροφιλᾶκτων καὶ ἀδυνάτων. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, εἰς πολιτικὰς τινὰς κυβερνήσεις, ἐλευθέρως τὸ φαινόμενον,

μένει κρυμμένη ἡ τυραννία, ἢ ἐμβαίνει λαθραίως εἰς κἀμμίαν γωνίαν ἀφύλακτον ἀπὸ τοὺς νόμους, ὅπου ἀνεπαίσθητως ἐνδυναμοῦται καὶ μεγαλύνεται. Ἀντιβάλλουν ὡσεπιπλέον οἱ ἄνθρωποι τὰ ἰσχυρότατα ἐμφράγματα εἰς τὴν φανεράν τυραννίαν· ἀλλὰ παραβλέπουν συχνὰ τὸν ἀνεπαίσθητον σκώληκα, ὅστις κατ' ὀλίγον τὰ τρώγει, καὶ δίδει τελευταῖον τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κατακλύζοντα χείμαρρον, τόσον ἀσφαλεστέραν, ὅσον ἦτο βαθύτερα κρυμμένη.

Ἐπεὶ ποίας λοιπὸν ποινὰς πρέπει νὰ κολάζωνται τὰ ἀδικήματα τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων τὰ προνόμια εἶναι μέρος ὄχι μικρὸν τῆς νομοθεσίας πολλῶν ἔθνων; Δὲν θέλω ἐξετάσειν ἐδῶ, ἐὰν ἡ κατὰ κληρονομίαν αὕτη διάκρισις μεταξὺ εὐγενῶν καὶ ἀγενῶν ᾖ ὠφέλιμος εἰς τὴν πολιτικὴν κυβερνήσιν, ἢ ἀναγκαία εἰς τὰς μοναρχίας· ἐὰν πρέπει ἀληθῶς νὰ θεωρῆται ὡς διάμεσος ἐξουσία, ἢ ὁποία περιορίζει καὶ συνέχει τὰς ὑπερβολὰς τῶν δύο ἄκρων, ἢ γοῦν τοῦ μονάρχου καὶ τῶν ὑπηκόων, ἢ μᾶλλον ὡς ὀμυγήρις ἀνθρώπων δουλωμένων εἰς ἐκυτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους· ἐὰν, ὅμοια μὲ ἐκεῖνα τὰ τερπνὰ καὶ καρποφόρα νησύδρια τὰ περιεχόμενα ἀπὸ τὰς ἀμμώδεις ἐρήμους τῆς Ἀραβίας, δὲν περικλείη εἰς κατὰ πολλὰ στενὸν τόπον πᾶσαν κυκλοφορίαν ἐλπίδος καὶ εὐδαιμονίας. Ἡ ἀνισότης, καὶ ἂν ἦτον ἀληθὴς, ὅτι εἶναι ἀναγκαία, ἢ ὠφέλιμος εἰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ἢ συμφέρει τάχα νὰ περιορίζεται εἰς μερικὰς ὀμυγήρεις πλέον, παρὰ νὰ ᾖ διεσπαρμένη εἰς τοὺς κατὰ μέρος πολίτας; νὰ συνέχεται εἰς μίαν μερίδα τοῦ πολιτικοῦ σώματος, παρὰ νὰ κυκλοφορῇ εἰς ὅλα του

τὰ μέλη; νὰ δικαιωνίζεται μὲ τὴν διαδοχὴν, παρὰ νὰ γεννᾶται καὶ νὰ φθείρεται ἀδιακόπως; Ἀρκούμαι μόνον νὰ βεβαιώσω, ὅτι αἱ ποιναὶ, μὲ τὰς ὁποίας κολάζονται τῶν εὐγενῶν τὰ πταίσματα, δὲν πρέπει νὰ ἦναι διάφοροι ἀπὸ τὰς ἐπιβαλλομένας εἰς τὸν κοινὸν λαὸν ποινάς. Πᾶσα διάκρισις, εἴτε εἰς τιμᾶς, εἴτε εἰς πλοῦτον, διὰ νὰ ἦναι νόμιμος, ὑποθέτει προλαβοῦσαν ἰσότητα, θεμελιωμένην ἐπάνω εἰς τοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι λογίζονται ὅλους τοὺς πολίτας ἐξίσου ὑποκειμένους εἰς αὐτούς. Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἀφήσαντες τὴν φυσικὴν κατ' ἀλλήλων τυραννίαν, ἐπέρασαν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, εἶπαν πρὸς ἀλλήλους· « Ὅστις « ἀπὸ μᾶς φανῆ φιλοπονώτερος, ἢς λάβῃ μεγαλητέρας « τιμᾶς, καὶ ἡ φήμη του ἢς λάμψῃ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς « διαδόχους του· εὐτυχέστερος, ἢ ἐντιμότερος παρὰ τοὺς « ἄλλους, ἢς ἔχῃ καὶ χρηστοτέρας ἐλπίδας. Ἄλλ' ἢς « φοβῆται μ' ὅλον τοῦτο, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, νὰ πα- « ραβῆ τὰς συνθήκας, διὰ τὰς ὁποίας ὑψώθη ὑπὲρ τοὺς « συμπολίτας του. » Τοιαύτη ἀπόφασις, ἂν καὶ δὲν ἐψηφίσθη ῥητῶς εἰς γενικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συνέλευσιν, εὐρίσκεται ὁμῶς εἰς τὰς ἀμεταβλήτους τῶν πραγμάτων σχέσεις, καὶ χωρὶς νὰ ἀφανίσῃ τὰς προξενουμένας ἀπὸ τὴν εὐγένειαν ὠφελείας, ἐμποδίζει ὅσα ἄτοπα, ἐνδέχεται νὰ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτὴν, καὶ κἀμνει σεβασμίους τοὺς νόμους, κλείουσα τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀτιμωρησίαν.

Ἰῖθελ' ἴσως εἰπεῖν τις, ὅτι ἡ αὐτὴ ποινὴ, ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν εὐγενῆ καὶ εἰς τὸν ἀγενῆ, γίνεται ἀληθῶς

διάφορος, διὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἀνατροφῆς, καὶ διὰ τὴν ἀτιμίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἀμαυροῦται ὀλόκληρος ἡ οἰκογένεια τοῦ εὐγενῆ. Εἰς αὐτὸν ἀποκρίνομαι, ὅτι μέτρον τῆς παινῆς δὲν πρέπει νὰ λογίζεται ἡ αἰσθησις τοῦ κολαζομένου, ἀλλ' ἡ βλάβη ἢ προξενηθεῖσα ἀπὸ τὸ ἀδίκημα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, βλάβη τόσον μεγαλητέρα, ὅσον ὁ βλάψας εὐρίσκεται εἰς ὑπέρτερον βαθμὸν· ὅτι ἡ ἰσότης τῶν ποινῶν, καὶ γενικῶς θεωρουμένη, φαίνεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἰσότης ἀληθῆς, ἐπειδὴ πᾶσα ποινὴ γίνεται ἀληθινὰ διάφορος, διὰ τὸν διάφορον τῆς αἰσθήσεως ἐκάστου βαθμὸν· ὅτι ἡ ἀτιμία τῆς οἰκογενείας δύναται νὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα μὲ δημοσίους ἐνδείξεις εὐνοίας πρὸς τοὺς ἀλώους συγγενεῖς τοῦ ἐνόχου, ἐνδείξεις, τὰς ὁποίας (ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους) δέχεται ὡς ἀποδείξεις ὁ εὐπίστος καὶ θαυμαστῆς ὄχλος.

§ XXVIII.

ΠΕΡΙ ΥΒΡΕΩΝ.

Πρέπει νὰ κολάζωνται μὲ ποινὴν ἀτιμίας αἱ προσωπικαὶ καὶ ἐναντία εἰς τὴν τιμὴν ὕβρεις, ἡγουν ὅσαι σκοπὸν ἔχουν νὰ στέρησωσι τὸν πολίτην ἀπὸ τὴν χρεωστούμενην μερίδα τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὑπολήψεως, τὴν ὁποίαν ἔχει δίκαιον νὰ ἀπαιτῇ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ θεωρουμένη ἀντίφασις μεταξὺ τῶν πολιτικῶν νόμων καὶ τῶν ὁποίων ὀνομάζονται νόμων τῆς τιμῆς. Οἱ πρῶτοι ὑπερασπίζουσι μάλιστα τὸ σῶμα καὶ τὰ ὑπάρχοντα καθενὸς πολίτου. Οἱ δεῦτεροι προκρί-

νον παρὰ ταῦτα τὴν τιμὴν. Ἡ τιμὴ εἶναι μὲν ἀπ' ἐκείνας τὰς λέξεις, περὶ τῶν ὁποίων ἔγιναν μακροὶ καὶ λαμπροὶ λόγοι, χωρὶς νὰ παραστήσωσιν εἰς τὸν νοῦν κάμμιαν ἀκριβῆ καὶ σταθερὰν ἔννοιαν. Ὡς πόσον εἶναι ἀθλία τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς ἡ κατάστασις! Ἀκριθέστερον καταλαμβάνει τὴν πολλὰ μακρυμένην ἀπ' αὐτὸν κυκλοφορίαν τῶν οὐρανίων σωμάτων, παρὰ τὰς πλησιεστέρας καὶ πλέον ἀναγκαίας εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀληθείας τῆς ἡλικῆς, αἱ ὁποῖαι πάντοτε σαλεύονται κυματιζόμεναι, ὡς ἤλεγε τὰς κινήσειν τῶν παθῶν ἢ ἀνεμοζάλη, καὶ τὰς λάθειν καὶ τὰς παραδώσειν ἢ τυφλὴ ἀμαθία. Ἀλλ' ὅμως παύει νὰ φαίνεται πρᾶξις ἢ τοιαύτη διαφορά, ἂν συλλογισθῶμεν, ὅτι καθὼς τὰ βλεπόμενα συγγέονται, ὅταν παραπολὺ πλησιάζωσι τὴν ὄρασιν, παρόμοια καὶ ἡ ἄκρα πλησίασις τῶν ἡλικῶν ἐννοιῶν συγγέει εὐκόλως τὰς ἀπλᾶς ἐννοίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας συνθέτονται, καὶ μᾶς ἐμποδίζει νὰ διακρίνωμεν τὰς περιοριζούσας αὐτὰς γραμμάς, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸν γεωμετρικὸν νοῦν, διὰ νὰ μετρή τὰ φαινόμενα τῆς αἰσθητικῆς τῶν ἀνθρώπων δυνάμεως. Ὅστις ἀπροσπαθῶς ἐξετάζει τὰ ἀνθρώπινα, ἀντὶ νὰ ἀπορήσῃ περὶ τούτου, θέλει μᾶλλον διστάσειν, μήπως ὁ νομοθέτης δὲν ἔχει χρεῖαν, μήτε τάσης παρασκευῆς ἠθικῆς, μήτε δεσμῶν τόσων, διὰ νὰ καταστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀμερίμους καὶ εὐδαίμονας.

Εἶναι λοιπὸν ἡ τιμὴ μὲν ἀπὸ τὰς πολυπλόκους ἐκείνας ἐννοίας, συνθεμένας ἀπὸ ἄλλας ἐννοίας, ὅχι μόνον ἀπλᾶς, ἀλλὰ καὶ συνθέτους. Κατὰ τὸν διάφορον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον παραστένεται εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα

ἢ ἔννοια τῆς τιμῆς, ποτὲ μὲν περιέχει, ποτὲ δὲ ἀποκλείει τινὰς ἐννοίας, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι συνθεμένη· οὐδὲ φυλάττει εἰς τὰς διαφόρους ταύτας παραστάσεις, πλὴν ὀλίγας τινὰς κοινὰς ἐννοίας, καθὼς πολλαὶ ἀριθμητικαὶ συμπλεγμέναι ποσότητες ἔχουν ἓνα κοινὸν μεριστήν. Διὰ νὰ εὐρωμεν τὸν κοινὸν τοῦτον μεριστήν τῶν διαφόρων τῆς τιμῆς ἐνοιῶν, τὰς ὁποίας νοοῦν οἱ ἀνθρώποι, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἐμπαρόδῳ αὐτὰ τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν τὰ γενέθλια. Ἐγέννησε τοὺς πρώτους νόμους καὶ τοὺς πρώτους ἄρχοντας ἢ ἀνάγκη, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν οἱ ἀνθρώποι νὰ ἐμποδίσωσι τὰς γεννωμένας ἀπὸ τὴν φυσικὴν καθενὸς φιλαρχίαν ἀταξίας. Τοῦτο τὸ τέλος ἐσυγκρότησε τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, καὶ εἰς τοῦτο ἀποβλέπουν ἀληθῶς, ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅλων τῶν ἔθνῶν αἱ νομοθεσίαι, καὶ αὐταὶ αἱ πλέον ὀλέθριοι. Ἀλλ' ἡ συνάθροισις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ αὔξησις καὶ προκοπὴ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστημῶν, ἐγέννησεν ἄπειρον ἀριθμὸν διαφορῶν πράξεων καὶ χρεῶν ἀμοιβαίων, τὰς ὁποίας οὔτ' οἱ νόμοι ἐδύναντο νὰ προβλέψωσιν, οὔτ' ἡ μερικὴ καθενὸς δύναμις νὰ ἐνεργήσῃ. Ἐκ τούτου ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ δύναμις τῆς ὑπόληψως, ἢ ὁποία ἦτο τὸ μόνον μέσον νὰ λάβῃ τις ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅσ' ἀγαθὰ δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ προξενήσωσιν εἰς αὐτὸν οἱ νόμοι, καὶ ν' ἀποφύγῃ τὰ κακὰ, ἀφ' ὅσα δὲν ἠμπόρουν νὰ τὸν φυλάξωσιν. Ἡ ὑπόληψις βασανίζει τὸν σοφόν, καθὼς καὶ τὸν χυδαῖον· ἡ ὑπόληψις προσφέρει εἰς τὸ εἶδωλον τῆς ἀρετῆς τὸ χρεωστούμενον σέβας εἰς αὐτὴν τὴν ἀρετὴν· διὰ τὴν ὑπόληψιν γίνεται ἀπόστολος αὐτῆς καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτῆριος, διότι συμφέρει

εις αὐτὸν νὰ ὑποκρίνεται τὴν ἀρετὴν. Ἐκ τούτου ἡ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμὴ ἔγινεν ὄχι μόνον ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία εἰς τὸν, ὅστις δὲν θέλει νὰ νομίζεται ἔσχατος τῶν πολιτῶν. Ἄν ὁ φιλόδοξος προσπαθῆ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ὡς ὠφέλιμον, καὶ ὁ κενόδοξος τὴν ζητῆ ὡς μαρτυρίαν τῆς ἰδίας του ἀξιομισθίας, ὁ τίμιος ἄνθρωπος τὴν ἀπαιτεῖ ὡς ἀναγκαίαν καὶ χωρὶς τὴν τιμὴν πολλότατοι καταφρονοῦν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τιμὴ ἐγεννήθη μετὰ τὴν σύστασιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, δὲν ἦτο τρόπος νὰ τεθῆ εἰς τὴν κοινὴν παρακαταθήκην ἐξεναντίας ἢ ἔννοια τῆς τιμῆς εἶναι τρόπον τινὰ προσωρινὴ ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς φύσεως κατάστασιν, καὶ μᾶς ἀπολύει πρὸς ὀλίγον καιροῦ διάστημα ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι εἰς περιστάσεις τινὰς δὲν ὑπερασπιζοῦν ἱκανῶς τοὺς πολίτας.

Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἄκραν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄκραν δουλείαν, ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς ἢ ἀφανίζεται, ἢ συγχέεται παντάπασιν μετὰ ἄλλας ἐννοίας· διότι εἰς μὲν τὴν ἄκραν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν παντελεῖ δεσποσύνην τῶν νόμων, γίνεται εἰς καθέναν πολίτην ἀνωφελὴς ἢ παρὰ τῶν ἄλλων τιμὴ, εἰς δὲ τὴν ἄκραν δουλείαν, ἢ τυραννία, ἀφανίζουσα τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν, ἄλλο δὲν ἀφίνει εἰς τὸν τυραννούμενον παρὰ τὴν προσωρινὴν καὶ ἀβέβαιον προσωπότητα. Εἶναι λοιπὸν ἡ τιμὴ μὴ ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῶν μοναρχιῶν ἐκείνων, ὅσαι εἶναι τρόπον τινὰ συγκερασμένα τυραννία καὶ γεννᾷ εἰς αὐτὰς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, ὅσα γεννῶνται εἰς τὰς τυραννίας ἀπὸ τὰς βιαίας μεταβολὰς, ἢ γοῦν εἶναι

πρόσκαιρος ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς φύσεως κατάστασιν, καὶ φέρει τὸν Ἡγεμόνα εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαίας ἰσότητος.

§ XXIX.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΟΜΑΧΙΑΣ.

Ἀπὸ τὴν ὁποίαν καθεὶς αἰσθάνεται χρεῖαν τῆς παρὰ τῶν ἄλλων τιμῆς, ἐγεννήθησαν αἱ κατὰ μέρος μονομαχίαι, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον τὴν ἀρχὴν μετὰ αὐτὴν τῶν νόμων τὴν ἀναρχίαν. Δυσχυρίζονται τινὲς, ὅτι οἱ παλαιοὶ δὲν τὰς ἐγνώριζαν· ἴσως διότι οἱ παλαιοὶ δὲν ἐσυνείθιζαν νὰ συναθροίζονται ὀπλισμένοι (ὡς νὰ ἦσαν ὑποπτοὶ πρὸς ἀλλήλους) εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὰ θέατρα, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς φιλικὰς συνελεύσεις· ἴσως διότι, μαθημένοι νὰ βλέπωσι συχνὰ μονομαχοῦντας εὐτελεῖς δούλους, δὲν ἐκαταδέχονται οἱ ἐλεύθεροι πολῖται νὰ συγκαταριθμῶνται εἰς τὴν τάξιν τῶν μονομάχων μετὰ τὰς κατὰ μέρος ὀπλομαχίας. Εἰς μάτην ἐζήτησε νὰ ἐξαλείψῃ ταύτην τὴν συνήθειαν ὁ νόμος, κολάζων μετὰ ποινὴν θανάτου τὸν δεχόμενον τὴν πρόκλησιν τῆς μονομαχίας. Ὡς ἠδύνατο ὁ τόσο ἀυστηρὸς νόμος νὰ καταργήσῃ συνήθειαν θεμελιωμένην εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς ἀτιμίας, τὴν ὁποίαν πολλοὶ φοβοῦνται πλέον παρὰ τὸν θάνατον; Ὅστις στερεῖται τὴν παρὰ τῶν ἄλλων τιμὴν, κινδυνεύει ἢ νὰ ζῆ βίον μοναδικόν, χωρισμένον ἀπὸ πᾶσαν ἀνθρώπων συναναστροφὴν (χωρισμὸν ἀνυπόφορον εἰς τὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον), ἢ νὰ προβαλθῆ σκοπὸς εἰς τὰ βέλη τῆς καθημερινῆς

ὑβρεως καὶ ἀτιμίας, ἥτις γίνεται πλέον ὀδυνηρὰ καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ποινὴν. Ἰδιὰ τί ὁ κοινὸς λαὸς μονομαχεῖ σπανιώτερα παρὰ τοὺς μεγάλους; Διότι ὄχι μόνον εἶναι ἄοπλος, ἀλλὰ καὶ διότι αἰσθάνεται ὀλιγώτερον τὴν χρεῖαν τῆς παρὰ τῶν ἄλλων τιμῆς ἀφ' ὅ, τι τὴν αἰσθάνονται ὅσοι, ὄντες ἀνώτεροι τῶν λοιπῶν, ζηλοτυποῦν καὶ βλέπουν εἰς τὸν ἄλλον μὲ πλειοτέραν ὑποψίαν.

Δὲν εἶναι ἀνωφελὲς νὰ εἶπω καὶ πάλιν ὅ, τι ἔγραψαν ἄλλοι, ὅτι δηλαδὴ δραστηκώτερον ἄλλο μέσον νὰ ἐμποδίζεται ἢ μονομαχία δὲν εἶναι παρὰ νὰ κολάζεται ὁ πρωταίτιος, ἤγουν ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν τῆς μονομαχίας, καὶ νὰ ἀπολύεται ἀθῶος, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ἐκδικήσῃ καὶ μὴ θέλων τὴν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν του, τὴν ὁποίαν οἱ παρόντες νόμοι δὲν ὑπερασπίζουσι ἱκανῶς¹.

1. «Ἰὲς τί στέκει ἡ πρόληψις τῆς μονομαχίας, τὴν ὁποίαν ζητοῦμεν νὰ ἀφανίσωμεν; Ἰὲς τὴν πλέον μωρὰν καὶ πλέον βάρβαρον ἔσων ποτὲ συνέλαβεν ὑπολήψεων ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· ἤγουν, ἔτι ἡ ἀνδρία ἀρκεῖ νὰ πληρώσῃ ὅλα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας τὰ καθήκοντα· ὅτι παύει πλέον νὰ ᾔναι δόλιος, πλάνος, συκεφάντης, καὶ μεταμορφώνεται εἰς τίμιον καὶ φιλόφρονον ἄνδρα, ὅστις ἐξεύρει νὰ μονομαχῇ· ἔτι τὸ ψεῦδος μεταβάλλεται εἰς ἀλήθειαν, ἢ κλοπὴ γίνεται δικαία, ὁ δόλος, τίμιος, ἢ προδοσία, ἐπαινετὴ, ὅταν τὰ ὑπερασπίζῃ μὲ τὸ ἔϊφος εἰς χεῖρας· ὅτι ἡ ὑβρις θεραπεύεται μὲ μίαν πληγὴν σπαθίου, καὶ ἔτι ποτὲ δὲν ἀδικεῖ τὸν ἀντίπαλον, ἐὰν ἐπιτύχῃ μόνον νὰ τὸν φονεύσῃ.

«Εἶναι ὅμως καὶ ἄλλος τρόπος μονομαχίας (δὲν τὸ ἀρνεῖσθαι), ὅστις ἐνδύει τὴν χάριν μὲ τὴν σκληρότητα, οὐδὲ φονεύει πλὴν δι' ἀπροσεξίαν· ὅποτε δηλαδὴ συμφωνεῖται ἢ παύσις τῆς μονομαχίας εἰς τὸν πρῶτον σταλαγμὸν τοῦ αἵματος. Εἰς τὸν πρῶτον σταλαγμὸν! ὦ θεέ! Ἰτί σε χρησιμεύει, θηρίον ἄγριον, ὁ πρῶτος σταλαγμὸς; ἢ ἐπιθυμεῖς νὰ τὸν ξοφῆσῃς;» I. ROUSSEAU, Lettre à d' Alembert, sur les spectacles.

§ XXX.

ΠΕΡΙ ΚΛΟΠΗΣ.

Ὅσαι κλοπαὶ δὲν γίνονται μετὰ βίας, ἔπρεπε νὰ κολάζονται μὲ χρηματικὴν ποινὴν. Δίκαιον εἶναι νὰ στερῆται τὰ ἰδικὰ του, ὅστις ζητεῖ νὰ πλουτήσῃ μὲ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἀλλοτρίων. Ἀλλὰ τὸ ἀδίκημα τοῦτο τολμᾶται ὡσεπιτοπολὺ, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς, ἤγουν ἀπὸ ἀνθρώπους ἀθλίους καὶ ἀπελπισμένους, εἰς τοὺς ὁποίους τῆς ἰδιοκτησίας τὸ δίκαιον (δίκαιον φοβερόν, καὶ ἴσως ὄχι ἀναγκαῖον) δὲν ἀφῆκε παρὰ τὴν ζωὴν μονωτάτην· ἔπειτα αἱ χρηματικαὶ ποιναὶ αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν πτωχῶν, καὶ ἀκολουθῶς τῶν κλεπτῶν, καὶ στερεοῦσι τοὺς ἀθῶους τὸν ἄρτον, διὰ νὰ τὸν δώσωσιν εἰς τοὺς κακούργους. Διὰ ταῦτα λοιπὸν προσφευστέρα ποινὴ τῆς κλοπῆς ἤθελ' εἶσθαι μόνον ἐκεῖνο τῆς δουλείας τὸ εἶδος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὀνομασθῇ δίκαιον, ἤγουν ἔπρεπε νὰ κλέπτῃς νὰ ὑπηρετῇ πρὸς καιρὸν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, διὰ νὰ πληρώσῃ, μὲ τὴν τελείαν πρὸς αὐτὴν ὑποταγὴν τοῦ ἰδίου προσώπου καὶ τῶν ἰδίων του κόπων, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἀθέτησιν τοῦ πολιτικοῦ συναλλαγματος, ἀρπάσας ἀδίκως καὶ τυραννικῶς τὰ ἀλλότρια.

Ὅταν ὅμως ἡ κλοπὴ γίνεται μετὰ βίας, εἰς τὴν προσωπικὴν δουλείαν πρέπει τότε νὰ προστεθῇ καὶ ἡ σωματικὴ ποινὴ. Ἐδιδίξαν ἄλλοι συγγραφεῖς πρὸ ἐμοῦ τὴν φανερὰν ἀταξίαν, ἥτις γεννᾶται ἀπὸ τὴν σύγχυσιν τῶν ποινῶν

τῶν μετὰ βίας κλοπῶν μὲ τὰς ποινὰς, ὅσαι ἀρμόζουν εἰς τὰς μετὰ δόλου κλοπὰς, σύγχυσιν, διὰ τὴν ὁποίαν παραβάλλεται ἀτόπως ἀργυρίων ὀλίγων ποσότης μὲ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Τούτων τῶν ἀδικημάτων ἡ φύσις εἶναι διάφορος καὶ εἶναι βέβαιον εἰς τὴν Πολιτικὴν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Μαθηματικὴν ἐπιστήμην, ὅτι μεταξὺ τῶν ἑτερογενῶν ποσοτήτων τὸ διάστημα εἶναι ἄπειρον. Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ἐπαναλαμβάνω πολλάκις τὰς γνωστὰς, ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἀνωφελεῖς ἀληθείας. Τὰ πολιτικὰ σώματα φυλάσσουν εἰς μακρότερον χρόνον διάστημα παρὰ τὰ φυσικὰ τὴν κίνησιν, ἥτις ἐδόθη μίαν φοράν εἰς αὐτὰ, οὐδὲ τὴν ἀλλάσσουν, πλὴν μὲ δυσκολίαν μεγαλωτάτην.

§ XXXI.

ΠΕΡΙ ΚΛΕΨΕΜΠΟΡΙΑΣ.

Ἡ κλεψεμπορία, ἢ γούν ἢ πραγμάτευσις τῶν, ὅσα ἀπαγορεύουν οἱ νόμοι, εἶναι ἀληθὲς ἀδίκημα κατὰ τοῦ Ἰγεμόνος καὶ κατὰ τοῦ ἔθνους. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ κολλάζεται μὲ ποινὴν ἀτιμίας, ἐπειδὴ εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν δὲν λογίζεται ἄτιμος ὅστις πραγματεύεται τὰ ἀπηγορευμένα.

Ἀλλὰ ἰδιὰ τί τὸ ἀδίκημα τοῦτο δὲν ἀτιμάζει τὸν ἔνοχον, ὁ ὁποῖος κλέπτει τὸν Κρατοῦντα, καὶ ἀκολουθῶς αὐτὸ τὸ ἔθνος; Ἀποκρίνομαι, ὅτι δὲν κινοῦνται εἰς ἀγανάκτησιν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοῦ ἀδικήσαντος, ὅσάκις τὸν ἀδίκημα δὲν τοὺς βλάπτει ἀμέσως καὶ μερικῶς καθένα.

καὶ τοιαύτη εἶναι τῶν ἀπηγορευμένων ἢ πραγμάτευσις. Ἀσθενεστάτους τύπους κάμνουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τὰ μακρυμένα ἐπακολουθήματα τῶν πραγμάτων· ὅθεν τόσον ὀλιγώτερον προβλέπουν τὴν ζημίαν, ὅσην ἐνδέχεται νὰ πάθωσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὴν πραγμάτευσιν τῶν ἀπηγορευμένων, ὅσον πολλάκις καὶ κερδαίνουν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπ' αὐτῆν. Τὴν λογιζονται ὡς ζημίαν, γινομένην εἰς αὐτὸν τὸν Κρατοῦντα, καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ἀτιμάζουν τόσον τὸν πραγματευόμενον τὰ ἀπηγορευμένα, ὅσον εἶναι ἔτοιμοι νὰ καταδικάσωσι τὸν κλέπτην, τὸν πλαστογράφον, ἢ τὸν αὐτουργὸν ὅποιασδήποτε ἄλλης κακίας, δυναμένης νὰ τοὺς βλάψῃ ἀμέσως· καὶ τοῦτο ἀποδείχνει φανερὰ, ὅτι πᾶν αἰσθητικὸν ὄν δὲν κινεῖται πλὴν ἀπὸ τὰ γνωστὰ μόνον εἰς αὐτὸ κακὰ.

Τῆς ἀπηγορευμένης πραγματεύσεως τὸ ἀδίκημα γεννᾶται ἀπὸ τὸν νόμον αὐτόν· διότι ὅσον εἶναι βαρύτερα τὰ τέλη, τὰ ὁποῖα πληρόνονται εἰς τὸ τελωνεῖον διὰ τὰς πραγματείας, τόσον πλέον αὐξάνει τὸ κέρδος, καὶ ἀκολουθῶς ὁ πειρασμὸς τῆς πραγματεύσεως τῶν ἀπηγορευμένων. Αὐξάνει ἀκόμη τὸν πειρασμὸν καὶ ἡ εὐκολία τῆς πράξεως, ὅσάκις εἶναι δηλαδὴ μεγάλη ἢ ἔκτασις τῶν ὀρίων τῆς ἐπικρατείας, καὶ ἀκολουθῶς δυσκολοφύλακτος, καὶ μικρὸς ὁ ὄγκος τῆς ἀπηγορευμένης πραγματείας, καὶ ἐπομένως εὐκολόκρυπτος. Εἶναι δικαιοτάτη ποινὴ νὰ ζημιοῦται ὁ αὐτουργὸς τοῦ ἀδικήματος τούτου, ὅχι μόνον τὴν ἀπηγορευμένην πραγματείαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας μὲ τὰς ὁποίας αὐτὴ ἐσυνωδεύετο. Ἀλλὰ θελ' εἶσθαι καὶ τόσον δραστηκωτέρα, ὅσον ἐλαφρότερα εἶναι τὰ τέλη τὰ διδόν-

μένα εἰς τὸ τελωνεῖον· διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν ριψοκινδυνοῦν, ἂν τὸ ἐλπιζόμενον ἀπὸ τῆν ἔκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως κέρδος δὲν ἀναλογῆ με τὸν κίνδυνον.

Ἄλλ' ἄρα πρέπει νὰ μὲνῃ ἀτιμώρητον τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα, ὡςάκις ὁ ἔνοχος δὲν ἔχει τι νὰ ζημιωθῆ; Ὅχι βέβαια· τινὲς ἀπηγορευμένοι πραγματεύσεις βλάπτουν τόσον πολὺ τὸν δημόσιον φόρον (τὸ ἀναγκαϊότατον καὶ δυσκολώτατον μέρος πάσης ὀρθῆς νομοθεσίας), ὥστε τὸ ἀδίκημα πρέπει νὰ κολάζεται με βαρεῖαν ποινὴν, με τὴν φυλακὴν καθυπόθεσιν, ἢ καὶ με τὴν δουλείαν αὐτὴν, πλὴν με φυλακὴν καὶ με δουλείαν ἀναλόγους με τὸ εἶδος τοῦ ἀδικήματος. Ὅστις, παραδειγματος χάριν, ἐπραγματεύθη χωρὶς ἄδειαν τὸν ταβάκον, δὲν πρέπει ν' ἀσφαλίζεται εἰς τὴν αὐτὴν φυλακὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν βάλλονται οἱ φονεῖς καὶ οἱ κλέπται. Ποινὴ κατάλληλος εἰς αὐτὸν φθελ' εἶσθαι νὰ πληρώσῃ, με τὴν προσωπικὴν δουλείαν καὶ τοὺς κόπους του, ὅσα ἐζημίωσε τὸ δημόσιον.

§ XXXII.

ΠΕΡΙ ΧΡΕΩΦΕΙΛΕΤΩΝ.

Διὰ νὰ γίνωνται ἀδόλως τὰ συναλλάγματα, καὶ διὰ νὰ ᾔηται ἀσφαλῆς ἡ ἐμπορία, ἀναγκάζεται ὁ νομοθέτης ν' ἀφίνη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν δανειστῶν τὰ πρόσωπα τῶν χρεωφειλετῶν, ὡςάκις οὗτοι δὲν πληρώνουν τὰ χρέη των. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖον νὰ διακρίνεται, ὅστις με δόλον ἐχρεωκόπησεν ἀπὸ τὸν ἀδόλως χρεωκοπήσαντα. Ὁ πρῶτος πρέπει νὰ κολάζεται με τὴν αὐτὴν ποινὴν, με

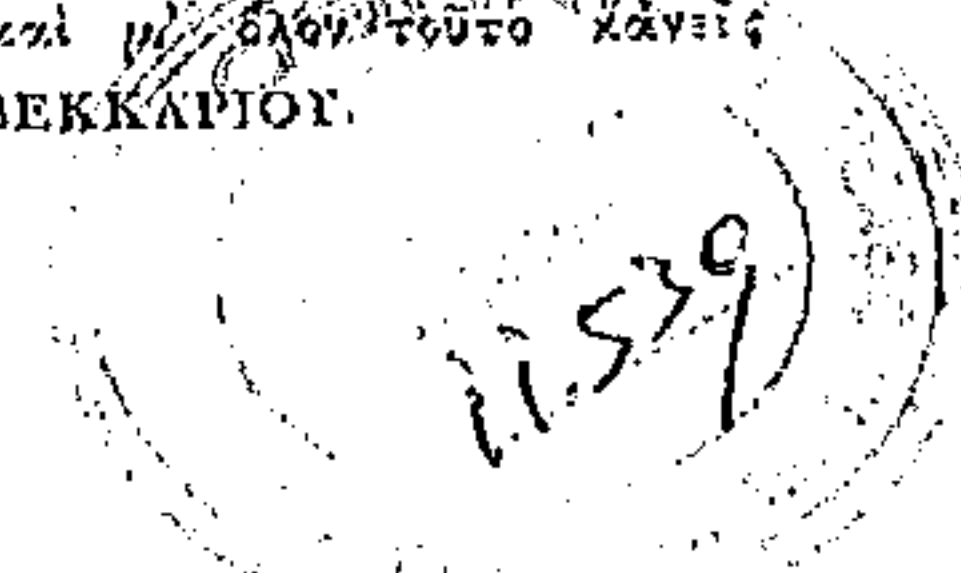
τὴν ὁποῖαν κολάζονται οἱ παραχαράκται· διότι ἡ κίβδηλεια μικροῦ μετάλλου σημειωμένου, τὸ ὁποῖον εἶναι τρόπον τινὰ ἐνέχυρον τῶν χρεῶν, ὅσα χρεωστοῦν πρὸς ἀλλήλους οἱ πολῖται, δὲν εἶναι δεινότερον κακὸν παρά τὴν κίβδηλειαν αὐτῶν τῶν χρεῶν. Ἀλλ' ὅστις ἀκριδῶς ἐξετασθεὶς ἀποδείξει ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ὅτι ἡ χρεωκοπία του εἶναι ἀδόλος, ὅτι ἡ κακία, ἢ ἡ δυστυχία τῶν ἰδίων του χρεωφειλετῶν, ἢ μεταβολαὶ τύχης τοιαῦται, ὁποῖας ἡ ἀνθρώπινος φρόνησις δὲν ἐμπορεῖ ν' ἀποφύγη, τὸν ἐγύμνωσαν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, ἰδιὰ ποῖαν βάρβαρον καὶ σκληρὰν αἰτίαν κλείεται εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ στερεῖται τὴν ἐλευθερίαν, τὸ μόνον καλόν, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν εἰς αὐτόν; ἰδιὰ τί πάσχει τὴν ἀγωνίαν τῶν κακούργων, καὶ βιάζεται με τὴν ἀπελπισίαν νὰ μετανοήσῃ ἴσως, ὅτι δὲν ἐμεταχειρίσθη τὸν δόλον; Αὐτὸς ἔζη ἡσυχος καὶ ἀθῶος ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν νόμων ἐκείνων, τοὺς ὁποῖους δὲν ᾔτον εἰς τὴν ἐξουσίαν του νὰ φυλάξῃ, νόμων, τοὺς ὁποῖους ὑπηγόρευεν ἡ πλεονεξία τῶν δυνατῶν, καὶ ὑποφέρουν οἱ ἀδύνατοι, διὰ τὴν ἐμφοτον εἰς καθενὸς ψυχὴν ἐλπίδα καὶ πίστιν, ὅτι ὅλα τὰ εὐτυχήματα εἶναι δι' αὐτόν, καὶ ὅλα τὰ ἀτυχήματα διὰ τοὺς ἄλλους. Οἱ ἄνθρωποι, δεχόμενοι ἀνεξετάστως τοὺς πρώτους τύπους τῶν πραγμάτων, προτιμοῦν τοὺς σκληροὺς νόμους, με' ὄλον ὅτι, ὄντες καὶ αὐτοὶ ὑποκείμενοι εἰς αὐτούς, ἔπρεπε νὰ προκρίνωσι τοὺς μαλακωτέρους· καὶ τὸ αἴτιον εἶναι, διότι αἰσθάνονται πλέον τὸν φόβον μὴ βλαφθῶσιν ἀπ' ἄλλους, παρά τὴν ἐπιθυμίαν νὰ βλάψωσιν ἄλλους.

Αλλ' ἐπιστρέφων εἰς τὸ προκείμενον, λέγω, ὅτι δύνανται δικαίως οἱ νόμοι νὰ κάμωσιν ἀνεξάλειπτον τὸ χρέος, καὶ αὐτοῦ τοῦ χωρὶς δόλου χρεωκοπήσαντος· μέχρι τῆς ὀλοκλήρου πληρωμῆς· ἐμποροῦν νὰ τὸν ἐμποδίσωσι νὰ μεταφέρῃ, χωρὶς τὴν θέλησιν τῶν δανειστῶν, τὴν τέχνην καὶ τὴν βιομηχανίαν του εἰς ἄλλην πολιτείαν· ἐμποροῦν νὰ τὸν ἀναγκάσωσιν ἐν βάρει ποινῆς νὰ ἐργάζεται τὸ ἐπάγγελμά του, διὰ νὰ πληρώσῃ μὲ τὸν καιρὸν, καὶ καθόσον αὐξάνουν τὰ κέρδη του, ὅλους τοὺς δανειστάς. Ἀλλ' οὐδεὶς νόμος, οὐδὲ κάμμία πρόφασις εὐλογος (ὅποια εἶναι ἡ ἀσφάλεια τῆς ἐμπορίας, καὶ τὸ ἴερόν τῆς ἰδιοκτησίας δίκαιον) δύνανται νὰ δικαιώσωσι τὴν ποινὴν τῆς φυλακῆς, ἥγουν τὴν ἀνωφελεῖ τῆς ἐλευθερίας του στέρησιν. Ἡ φυλακὴ, ἴσως νομίσῃ τις, ὅτι ἀναγκάζει τὸν χρεωκόπον νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς δόλους τῆς φαινομένης ἀθώου χρεωκοπίας του· ἀλλ' εἶναι σπανιωτάτη ἢ τοιαύτη περίστασις, ἐπειδὴ ὑπεθέσαμεν τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν. Ἄν προβάλλῃ τις, ὅτι δυσκόλως διακρίνεται ὁ μὲ δόλον ἀπὸ τὸν ἀδόλως χρεωκοπήσαντα, ἀποκρίνομαι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ δυσκολία μὲ πείθει νὰ νομίσω, ὅτι δὲν ἤθελε γεννηθῆν παραπολλὰ μεγάλη βλάβη, ἂν ἔμενεν ὁ δόλιος χρεωκόπος ἀτιμώρητος. Πιστεύω ὡς ἀξίωμα τῆς νομοθεσίας τοῦτο, ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας τοῦ ἀδικήματος γεννώμενα πολιτικὰ ἄτοπα εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴν βλάβην τὴν προξενουμένην ἀπὸ τὸ ἀδίκημα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἀλλ' εἶναι τὰ ἄτοπα ταῦτα τόσο ὀλιγώτερον

δεινὰ, ὅσον εἶναι δυσκολωτέρα τοῦ ἀδικήματος ἢ ἀποδειξις¹.

Εὐκόλον μὲ φαίνεται νὰ διακριθῇ ὁ δόλος ἀπὸ τὸ δεινὸν ἀδίκημα, τὸ δεινὸν ἀδίκημα ἀπὸ τὸ ἐλαφρόν, καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τὴν τελείαν ἀθωότητα. Ὁ δόλος ἔπρεπε νὰ κολάζεται μὲ τὰς αὐτὰς ποινὰς, αἱ ὅποια ἀρμόζουν εἰς τὸν παραχαράκτην, τὸ δεινὸν ἀδίκημα, μὲ ποινὰς μετριωτέρας, ἀλλὰ συνωδευμένας μὲ τὴν στέρησιν τῆς ἐλευθερίας· ὁ τελείως ἀθῶος χρεωκόπος ἔπρεπε ν' ἀφίενεται κύριος νὰ ἐκλέξῃ ὅσα μέσα κρίνει ἐπιτήδεια διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ χρέη του· ἀπὸ δὲ τὸν ἐλαφρῶς ἀδικήσαντα ἔπρεπε νὰ ἀφαιρῆται ἡ ἐκλογὴ τῶν τοιούτων μέσων, καὶ νὰ δίδεται εἰς τοὺς δανειστάς. Ἀλλ' ὅμως ἡ

1. Ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ ἰδιοκτησία δὲν εἶναι τὸ καθ' αὐτὸ τέλος τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος, ἀλλὰ δύνανται νὰ χρηματίσωσι μέσα διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ τέλος. Νὰ ὑποβάλλῃ τις ἕλα τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας εἰς νόμους σκληροῦς, μὲ πρόφασιν νὰ τὰ φυλακῇ ἀπ' ὅσα γεννηῶσιν ἀναγκάσιως κακὰ οἱ ἄπειροι τῶν πραγμάτων συνδυασμοί, ἢ θελ' εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ὑποβάλλῃ τὸ τέλος εἰς τὰ μέσα. Τοῦτον τὸν παραλογισμὸν, ὅστις γίνεται εἰς ἕλας τὰς ἐπιστήμας, καὶ μάλιστα εἰς τὴν πολιτικὴν, ἔκαμα κ' ἐγὼ εἰς τὰς προλαβούσας ἐκδόσεις τοῦ παρόντος συγγράμματος, ὅταν ἔλεγα, ὅτι ὁ ἀδόλως χρεωκοπήσας ἔπρεπε νὰ φυλάσσεται ὡς ἐνέχυρον τῶν ἰδίων αὐτοῦ χρεῶν, ἢ νὰ ἐργάζεται ὡς δούλος πρὸς ὠφέλειαν τῶν δανειστῶν. Λιχθύνομαι, ὅτι ἔγραψα τοιαύτην ἀπάνθρωπον γνώμην. Μὲ κατηγορήσαν ὡς ἄβησκον, ἀλλ' ἀδίκως. Μὲ κατηγορήσαν ὡς στασιαστὴν, ἀλλ' ἀδίκως. Δίκαιον ἦτο νὰ κατηγορηθῶ ὡς βλάψας αὐτὰ τῆς ἀνθρωπότητος τὰ δίκαια, καὶ μὲ ὄλον τούτο λάνει δὲν μ' ὠνεῖδισε περὶ τούτου. Σημ. τοῦ ΔΕΚΚΑΡΙΟΥ.

διάκρισις αὕτη τοῦ δεινοῦ καὶ ἐλαφροῦ ἀδικήματος πρέπει νὰ διορίζεται ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀπροσωπόληπτον νόμον. καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν αὐτογνώμονα καὶ ἐπικίνδυνον φρόνησιν τῶν δικαστῶν.

Ὡς πόσον εὐκόλον εἶναι εἰς τὸν προνοητικὸν νομοθέτην νὰ ἐμποδίσῃ πολλοτάτας χρεωκοπίας δολίους, καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὰς δυστυχίας τῶν ἀθῶων καὶ φιλοπόνων ἀνθρώπων! Πολλὰς καὶ μεγάλας ὠφελείας, καὶ βλάβην οὐδεμίαν, δύνανται νὰ προξενήσωσι, παραδείγματος χάριν, ἡ δημόσιος καταγραφή ὄλων τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγμάτων, διὰ νὰ τὴν ἐξετάζῃ ἐλευθέρως ὅστις θέλει ἀπὸ τοὺς πολίτας, καὶ δημόσιος χρηματικὴ τράπεζα, δικαίως συνεργανισμένη ἀπὸ τὰς εἰσφορὰς τῶν εὐτυχοῦντων πραγματευτῶν, διὰ νὰ βοηθῇ τοὺς φιλοπόνους, ἀλλὰ δυστυχεῖς πολίτας, ἀναλόγως μὲ τὰς καθενὸς χρείας. Ἀλλ' οὔτε καλῶς ἀκόμη ἐγνωρίσθησαν, οὔτ' ἀρέσκουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους οἱ εὐκόλοι, οἱ ἀπλοῖ καὶ μεγάλοι νόμοι, οἱ ὅποιοι δὲν προσμένουν παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου νὰ διασπείρωσιν εἰς τὰ ἔθνη τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ διὰ τοὺς ὑποίους εἰς γενεὰς γενεῶν ἤθελε δοξασθῆν τὸ ὄνομά του μ' ὕμνους αἰδίου εὐχαριστίας. Ἡ ἀνήσυχος λεπτολογία, ἡ ἀτολμος φρόνησις, γεννωμένη ἀπὸ τὰς περιστάσεις τῆς παρούσης στιγμῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ μέλλοντος, καὶ ἡ ὑπαπτος καὶ αὐστηρὰ παραφυλακὴ τῶν νεωτερισμῶν κυριεύουν τὸ πνεῦμα ἐκείνων, ὅσοι κυβερνοῦν τὰς διαφόρους τῶν ταλαιπώρων ἀνθρώπων πράξεις, περιστάσεις καὶ τύχας.

§ XXXIII.

ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ, ὍΣΑ ΤΑΡΑΣΣΟΥΝ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗΝ ΗΣΥΧΙΑΝ.

Συγκαταριθμοῦνται τελευταῖον μὲ τὰ ἀδικήματα τῆς τρίτης τάξεως, ὅσα ἐξαιρέτως ταρασσούν τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν τῶν πολιτῶν. Τοιαῦτα, παραδείγματος χάριν, εἶναι οἱ θόρυβοι καὶ αἱ ἀλληλομαχίαι εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς, διωρισμένας εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πολιτῶν, αἱ ἐνθουσιαστικαὶ διδαχαί, αἱ ὅποιοι παροξύνουν τὰ εὐκίνητα πάθη τοῦ περιέργου λαοῦ, καὶ γίνονται τόσο δραστικώτεροι, ὅσον μεγαλήτερος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκροατῶν, ἐνδυναμούμενοι πλεον ἀπὸ τὸν σκοτεινὸν καὶ μυστηριώδη ἐνθουσιασμὸν παρὰ ἀπὸ τὸν φωτεινὸν καὶ γαληνικὸν ὀρθὸν λόγον, ὅστις ποτὲ δὲν ἐνεργεῖ, ὅπου ἦναι πολυπληθὴς ἡ συνάθροισις τῶν ἀκουόντων.

Τὰ δραστήρια μέσα νὰ ἐμποδίζεσθαι ἡ ἐπικίνδυνος τῶν παθῶν τοῦ κοινοῦ λαοῦ σύμπνευσις, εἶναι νὰ φωτίζωνται τὴν νύκτα αἱ ὁδοὶ μὲ δημόσια ἀναλιώματα, νὰ διορίζωνται νυκτοφύλακες εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, νὰ μὴ γίνωνται αἱ ἀπλαῖ ἠθικαὶ τῆς ὀρησκείας ὁμιλίαι, πλὴν εἰς μόνους τοὺς ἱεροὺς ναοὺς μὲ γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς δημοσίου ἐξουσίας, μηδ' αἱ περὶ τῶν ἰδίων καὶ κοινῶν συμφερόντων δημηγορίαι, πλὴν εἰς αὐτὰς τὰς δημοσίας συνελεύσεις, εἰς τὰς συγκλήτους, ἢ ὅπου ἄλλοῦ συνεδρεύει ἡ μεγαλειότης τοῦ κράτους.

Ληήκουν ἐξαιρέτως ὅλα ταῦτα εἰς τὴν ἀγρυπνον φροντίδα τῆς ἐξουσίας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι Ἀστυνομίαν. Ἄν ὅμως ὁ Ἀστυνόμος ἐνεργῇ αὐτογνωμόνως, καὶ ὄχι κατὰ νόμους σταθεροὺς καὶ γνωστοὺς εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ἢ θελ' εὐκόλα ἀνοιχθῆν ἡ θύρα εἰς τὴν τυραννίαν, ἢ ὅποια περιέρχεται πάντοτε τὸν περίβολον τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Οὐδεμίαν ἐξαίρεσιν εὐρίσκω εἰς τὸν γενικὸν τοῦτον κανόνα, « Ἐκαστος πολίτης πρέπει » νὰ ἐξεύρῃ πότε εἶναι ἐνοχος καὶ πότε ἀθώος. » Ἄν οἱ Κήνσωρες, καὶ ἀπλῶς οἱ αὐτογνωμόνως κυβερνῶντες ἄρχοντες, γίνωνται κάμμιαν φυρὰν ἀναγκαῖοι εἰς πολιτικὰς τινὰς κυβερνήσεις, τοῦτο συμβαίνει ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν, ὄχι ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτῆν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Πλειότεροι πολῖται ἐθυσιάσθησαν εἰς τὴν κρυφὴν τυραννίαν, διὰ τὴν ἀδηλόγητα τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης, παρ' ὅσους ἐθυσίασεν ἡ πάνδημος καὶ φανερὰ σκληρότης, ἢ ὅποια κινεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν εἰς ἀγανάκτησιν, χωρὶς νὰ τῆς ταπεινώσῃ τὸ φρόνημα. Ὁ ἀληθὴς τύραννος ἀρχίζει πάντοτε ἀπὸ τὴν δούλωσιν τῆς ὑπολήψεως, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀνδρίαν, ἢ τις γεννᾶται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅσάκις φωτίζονται ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἢ πυρῶνονται ἀπὸ τὴν πᾶθη, ἢ σκοτίζονται ἀπὸ τὴν ἄνοιαν τοῦ κινδύνου.

§ XXXIV.

ΠΕΡΙ ΑΡΓΙΑΣ.

Δὲν ὑποφέρουν αἱ φρόνιμοι πολιτικαὶ κυβερνήσεις νὰ βλέπωσι τὴν πολιτικὴν ἀργίαν καθημένην ἀναμέσον τῆς

κοινῆς βιομηχανίας. Πολιτικὴν ἀργίαν ὀνομάζω ἐκείνην, ἢ τις δὲν συνεργεῖ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν οὔτε μὲ τὴν ἐργασίαν, οὔτε μὲ τὸν πλοῦτον, ἢ τις κερδαίνει πάντοτε, χωρὶς ποτὲ νὰ ζημειῶται, τὴν ὁποίαν σέβεται ὁ κοινὸς λαὸς μὲ θαυμασμὸν ἠλίθιον, καὶ βλέπει ὁ φρόνιμος μὲ ἀγανάκτησιν, σπλαγχνιζόμενος τοὺς, ὅσοι θυσιάζονται εἰς αὐτήν· ἐκείνην τέλος πάντων, ἢ τις ἀναίσθητος τοῦ κέντρου, τὸ ὁποῖον μᾶς διεγείρει εἰς ὅλας τοῦ βίου τὰς πράξεις, ἢ γουν τὴν ἀνάγκην νὰ φυλάσσωμεν, ἢ νὰ αὐξάνωμεν τὰ πρὸς ζωὴν χρήσιμα, ἀφίνει εἰς τὰ ἰσχυρὰ τῆς ὑπολήψεως πᾶθη ὅλην αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν¹. Πθέλησάν τινες μὲ αὐστηρὰς φωνασκίας νὰ συγχύσωσι τὴν βλαβερὰν ταύτην ἀργίαν, μὲ τὴν ἀργίαν τοῦ πλοῦτου, ὁ ὁποῖος εἶναι καρπὸς τῆς φιλοπονίας. Εἰς τοὺς

1. « Ἐβλέπετε πολῖταν, ὅστις δὲν συνεισφέρει εἰς τὴν κοινωνίαν τὸν μέρος τῆς δυνάμεως ἢ τῆς βιομηχανίας του; εὐθὺς ἔστιν ἀρχίσῃ νὰ γίνεταί ἀργός, ἐμβαίνει εἰς τὸ στάδιον τῆς κακίας. Ὀμοιάζει τὰ φθειρόμενα δι' ἀκινησίαν, καὶ φθείροντα τὸ περιέχον ἀγγεῖον, ὕγρα, τὰ ἑποῖα πρέπει ἢ νὰ χύσῃς πάραυτα, ἢ νὰ κάμῃς πάλιν νὰ βράσωσιν. — Ἡ πολιτεία, ἐὰν ἀγρυπνῇ, δὲν θέλει ἀφήσειν εἰς τὴν ἀργίαν τὸν καιρὸν νὰ μεταβληθῇ εἰς κακίαν. Ζητοῦσα ἀπὸ τὸν πολῖταν λογαριασμὸν τῆς ἀργίας, τοῦ φράσσει παρευθὺς τὸν δρόμον τῆς κακίας· τὸν δίδει νὰ καταλάβῃ, ἔτι γινόμενος ὑπόπτος διὰ τὴν ἀργίαν, γίνεται ἡμιπταίστης, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν, ὡς ἀφιερωμένη θυσία εἰς τὴν δικαιοσύνην, μέλλει ἀκαταπαύστως νὰ παρατηρῆται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς δικαιοσύνης. « Τί δύναται νὰ κάμῃ ἡ ἀργία, ἔστιν τῆς ἀφαιρέσεως τὴν ἐλπίδα τῆς κακουργίας; Πρέπει ἐξανάγκης νὰ διορθωθῇ, ἢ ν' ἀφήσῃ γῆν, ἢ τις δὲν τρέφει πλὴν τοὺς φροντίζοντας ν' αὐξήσωσι τοὺς καρποὺς της. » SERVAN, Discour sur l'administrat. de la justice criminelle.

νόμους ὅμως, καὶ ὄχι εἰς τὴν αὐστηρὰν καὶ περιορισμένην τῶν τοιούτων κριτῶν ἀρετὴν, ἀνήκει νὰ διορίσῃσι ποῖα ἀργία εἶναι ποινῆς ἀξία. Ἀργὸς πολιτικῶς δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται, ὅστις ἀπολαύει τοὺς καρποὺς τῆς ἀρετῆς, ἢ καὶ τῆς κακίας τῶν ἰδίων αὐτοῦ πραγμάτων· ὅστις πωλεῖ εἰς τοὺς φιλεργοὺς πένητας τὸν πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖον ἄρτον δι' ὅσας ἀπολαύει παρ' αὐτῶν ἡδονάς· ὅστις διεγείρει τὸν εἰρηνικὸν καὶ ἀθόρυβον πόλεμον τῆς βιομηχανίας κατὰ τοῦ πλούτου, ἀσυγκρίτως ὠφελιμώτερον παρὰ τὸν ἀδηλον καὶ αἱματώδη πόλεμον τῆς βίας καὶ τῆς ἰσχύος. Ἡ τοιαύτη ἀργία γίνεται ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμος, καθόσον ἡ πολιτικὴ κοινωνία ἐξαπλοῦται, καὶ καθόσον συστέλλεται ἡ πολιτικὴ κυβέρνησις, ἀφίνουσα πλειοτέραν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς πολίτας.

§ XXXV.

ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΧΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΟΙΚΙΣΜΟΥ.

Εἰς τῆς αὐτοχειρίας τὸ ἀδίκημα, φαίνεται ὅτι δὲν ἀρμόζει καμμία κυρίως λεγομένη ποινὴ· διότι ἡ τοιαύτη ποινὴ δὲν ἤθελε κολάσειν παρὰ τὸ ἀναίσητον καὶ ψυχρὸν σῶμα τοῦ φονευθέντος, ἢ τοὺς ἀθώους αὐτοῦ συγγενεῖς. Κολάζουσα τὸ νεκρὸν σῶμα, ἡ ποινὴ δὲν θέλει ταραξεῖν τοὺς ζῶντας, καθὼς δὲν ἤθελε τοὺς ταραξεῖν ἢ μαστίγωσις τινὸς ἀνδριάντος· κολάζουσα τοὺς ἀθώους συγγενεῖς, γίνεται ἀδικος καὶ τυραννικὴ· διότι τῶν πολιτῶν ἡ ἐλευθερία ὑποθέτει τὴν ἀνάγκην νὰ ἦναι προσωπικαὶ αἱ ποιναὶ, ἢ γουν νὰ μὴν ἐπιβάλλωνται πλὴν εἰς

αὐτὸ τοῦ ἀδικήσαντος τὸ πρόσωπον. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι φυσικὰ φιλόζωοι, καὶ ὅσα τοὺς περικυκλόνην, ὅλα τοὺς προσκολλοῦν ἐπιπλέον εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ θελκτικὴ τῆς ἡδονῆς εἰκὼν, καὶ ἡ γλυκυτάτη τῶν ἀνθρώπων ἀπάτη, ἡ ἐλπίς, διὰ τὴν ὁποῖαν καταπίνουσι τόσα κακὰ συγκερασμένα μὲ σταλαγμοὺς ὀλίγους ἀγαθῶν, τοὺς πλανοῦν τόσον, ὥστε δὲν εἶναι φόβος, μὴ ἡ ἀτιμωρησία τῆς αὐτοχειρίας αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτοχείρων. Πείθεται εἰς τοὺς νόμους, ὅστις φοβεῖται τὸν πόνον· ἀλλ' ὁ θάνατος ἀναιρεῖ πᾶσαν αἴσθησιν. Ἐποῖα λοιπὸν αἰτία εἶναι ἱκανὴ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀπελπισμένην χεῖρα τοῦ αὐτόχειρος;

Ὀλιγώτερον κακὸν προξενεῖ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ὅστις φονεύει ἑαυτὸν, παρὰ ὅστις χωρίζεται ζῶν διαπαντὸς ἀπ' αὐτὴν. Ὁ πρῶτος ἀφίνει καὶ εἰς τὴν πατρίδα ὅλην αὐτοῦ τὴν περιουσίαν· ὁ δεῦτερος μεταφέρει καὶ μέρος τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον, ὅπου μετοικίζεται, ἢ μᾶλλον (ἐπειδὴ τοῦ ἔθνους ἡ δύναμις συνίσταται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν) μετοικιζόμενος εἰς ἄλλο πλησιόχωρον ἔθνος, προξενεῖ εἰς τὴν πατρίδα διπλάσιον ζημίαν ὅσης ἤθελε προξενήσειν ὁ χωριζόμενος ἀπ' αὐτὴν μὲ τὸν φόνον. Ἡ ζήτησις λοιπὸν καταντᾷ εἰς ταῦτο, ἂν ὁ νομοθέτης βλάβη, ἢ ὠφελῇ τὸ ἔθνος, ἀφίνων παντελεῖ ἐξουσίαν εἰς καθὲν αὐτοῦ μέλος νὰ ἀναχωρῇ, ὅταν θέλῃ, ἀπὸ τὴν πατρίδα.

Κανένας νόμος δὲν πρέπει νὰ δημοσιεύεται, ὅσακις δὲν εἶναι ὠπλισμένος μὲ τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν, ἢ ὅσακις ἀκυροῦται ἀπ' αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν περιστάσεων.

Καί, ἐπειδὴ ἡ βασιλεύουσα εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ὑπόληψις πείθεται εἰς τοὺς ἐμμέσους καὶ βραδεῖς τύπους, τοὺς ὑποίους προβάλλει εἰς αὐτὰς ὁ νομοθέτης, καὶ ἀντιστέκει εἰς τοὺς ἀμέσους καὶ βιαίους, διὰ τοῦτο ὅσα ἀνωφελῶς νομοθετοῦνται, ἀφοῦ μίαν φορὰν καταφρονηθῶσι, μεταδίδουν τὴν καταφρόνησιν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς σωτηριωδεστάτους νόμους, τοὺς ὁποίους κρίνουν τότε αἱ πολῖται πλέον ὡς ἐμπόδια, παρὰ ὡς παρακαταθήκην τοῦ κοινῶς συμφέροντος. Ἔπειτα, ἂν αἱ διαθέσεις τῆς ψυχῆς ἡμετέρας ἦναι (ὡς εἶπαμεν) περιορισμέναι, ὅσον πλέον σεβάζονται τοὺς ἀνωφελῆς νόμους οἱ ἄνθρωποι, τόσο ὀλιγώτερον σεβῶντες θέλουν προσφέρειν εἰς τοὺς ἀληθῶς ὠφελίμους.

Ἀπὸ τῶν κανόνων τοῦτον δύναται ὁ φρόνιμος τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας οἰκονόμος νὰ συνάξῃ ὠφέλιμά τινα συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐγὼ παρατρέχω, διὰ νὰ μὴ μακρύνωμαι πολὺ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν, ἥτις εἶναι νὰ ἀποδείξω, ὅτι δὲν πρέπει ὁ νομοθέτης νὰ μεταβάλλῃ εἰς φυλακὴν τὴν πατρίδα. Τοιοῦτος νόμος, ἐπειδὴ οὔτ' ὅλα τῆς ἐπικρατείας τὰ ὅρια δύναται νὰ κλείσῃ, οὔτ' αὐτοὺς τῶν ὀρίων τοὺς φύλακας νὰ φυλάξῃ, ἤθελ' εἶσθαι μάταιος καὶ ἀνωφελῆς, ἔξω ἂν ἡ ἐπικράτεια χωρίζεται ἀπὸ τὰς ἄλλας μὲ ὄρη ἄβυσσους, ἢ μὲ θάλασσαν ἀπλευστον. Ἄφοῦ μίαν φορὰν ἀφήσῃ τις τὴν πατρίδα, καὶ μεταφέρῃ ὅλα του τὰ ὑπάρχοντα, δὲν εἶναι πλέον δυνατόν νὰ κηλασθῇ καὶ νὰ τὸν κολάσῃ τις πρὶν φύγῃ, ἤθελ' εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ κολάζῃ τὴν πραίρεσιν, καὶ ὄχι τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, νὰ καταδουλόγη τὴν θέλησιν, ἥτις εἶναι

δύναμις τῆς ψυχῆς παντάπασιν ἐλευθέρᾳ ἀπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν ἀνθρωπίνων νόμων. Ἰσαύτως ἀδύνατον εἶναι εἰς τὸν νόμον νὰ κολάσῃ τὸν φυγάδα μὲ τὴν δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων, ὅσ' ἀφῆκεν εἰς τὴν πατρίδα. Διότι ὄχι μόνον ἔχει τὰ μέσα ν' ἀπορύγῃ τὴν ποινὴν, παραδίδων κρυφίως εἰς κανέν' ἀπὸ τοὺς συμπολίτας τὰ ἴδια κτήματα (τὸ ὁποῖον ὁ νόμος δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ, χωρὶς νὰ βιάσῃ τυραννικῶς τὰ πρὸς ἀλλήλους τῶν πολιτῶν συναλλάγματα), ἀλλὰ καὶ διότι ὁ τοιοῦτος νόμος ἤθελε βλάψῃ πολὺ τὴν ἀμοιβαίαν μεταξὺ τῶν ἔθνων ἐμπορίαν. Ἐὰν οἱ νόμοι κολάσωσι τὸν φυγάδα, ἀφοῦ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, θέλουν οὕτως ἐμποδίσειν τὴν θεραπείαν τοῦ προξενηθέντος εἰς τὴν πατρίδα κακοῦ, ἀναγκάζοντες τοὺς φυγάδας νὰ μὴν ἐπιστρέψωσι πλέον. Ἔπειτα ἡ ἀπαγόρευσις αὐτῇ νὰ μὴν ἀρίνη κανεῖς τὴν πατρίδα ἀρκεῖ ν' αὐξήσῃ εἰς τοὺς πολίτας τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν φύγῃ, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ξένους νὰ τὴν κατοικήσωσι.

Ἔτι πρέπει νὰ συλλογισθῇ τις περὶ τοιαύτης πολιτικῆς κυβερνήσεως, ἥτις δὲν ἔχει μέσον ἄλλο παρὰ τὸν φόβον, νὰ κρατήσῃ τοὺς πολίτας εἰς τὴν πατρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μόνη ἡ φύσις τοὺς προσκολλᾷ διὰ τὰς προλήψεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας; Ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος νὰ προσηλώσῃ τις τοὺς πολίτας εἰς αὐτὴν εἶναι ν' αὐξήσῃ τὴν κατὰ μέρος εὐδαιμονίαν καθενός. Ὡς χρεωστεῖ πᾶσα πολιτεία νὰ σπουδάζῃ, ὅσον δυνατόν, νὰ ὑπερβάλλῃ τὰς ἄλλας κατὰ τὴν ἐμπορίαν, ὡσαύτως συμφέρει εἰς αὐτὴν νὰ ἦναι οἱ πολῖται τῆς εὐδαιμονέστεροι παρὰ τοὺς πολί-

τας τῶν πλησιοχώρων ἔθνων. Ἄλλ' ἡ ποικύτη εὐδαιμονία δὲν γεννᾶται ἀπὸ τὰς ἡδονὰς τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας, μ' ὅλον ὅτι ἡ πολυτέλεια, ἐμποδίζουσα τὸν πλοῦτον νὰ συσσωρεύεται εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων τινῶν, γίνεται ἀναγκαία θεραπεία τῆς ἀνισότητος τῶν πολιτῶν, ἥτις αὐξάνει καθόσον αὐξάνει τὸ ἔθνος¹. Τὰ καλὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς πολυτελείας ἔχουν τοῦτο τὸ ἄτοπον, ὅτι ἡ ἀπόλαυσις αὐτῶν, ἂν καὶ γίνεται διὰ μέσου

1. Ὅσακις τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας ἐκτείνονται πλείοτερον παρὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων, ἡ πολυτέλεια βοηθεῖ τὴν τυραννίαν· καὶ τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι ἔσον εἶναι πλέον σκορπισμένοι, καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων οἱ κάτοικοι, τόσον ὀλιγώτερον εἶναι φιλόπονοι, καὶ ἔσον ὀλιγώτερον εἶναι ἡ φιλοπονία τῶν, τόσον πλέον ὑπόκεινται εἰς πτωχοὶ εἰς τοὺς πλουσίους, ἀπὸ τῶν ἐποίων τὴν ἀλαξενικὴν πολυτέλειαν ζῶσι, καὶ τόσον δυσκολώτερον δύνανται νὰ ἐνωθῶσι κατὰ τῶν τυράννων οἱ τυραννοῦμενοι. Οἱ δυνατοὶ καὶ πλούσιοι ἀπολαύουν εὐλογώτερον ἀπὸ τοὺς ὀλίγους, παρὰ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, τὰς τιμὰς, τὰς προσκυνήσεις, τὸ σέβας καὶ τὴν ὑποταγὴν, μὲ τὰ ἑποῖα ὕλα γίνεται πλέον αἰσθητὸν τὸ διάστημα, τὸ ἑποῖον τοὺς χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἀδυνατοὺς καὶ πτωχοὺς. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι τόσον πλέον ἐλεύθεροι, ἔσον ὀλιγώτερον παραταροῦνται εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον, καὶ τόσον ὀλιγώτερον παραταροῦνται, ἔσον εἶναι πλείοτεροι τὸν ἀριθμὸν. Ἐξεναντίας, ὅσακις ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἐκτείνεται πλέον παρὰ τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας, ἡ πολυτέλεια γίνεται ἐμπόδιον τῆς τυραννίας· διότι θαρρύνει καὶ βοηθεῖ τὴν φιλοπονίαν, καὶ αὐξάνει τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνθρώπων, διότι τὸ ἐργόχειρον τοῦ πένοντος προσφέρει εἰς τὸν πλοῦτον τόσας διαφόρους ἡδονὰς καὶ εὐχρηστίαις, ὥστε τὸν ἀναγκάζει ν' ἀφήτη τὴν πολυτέλειαν τῆς ἐπιδείξεως, ἢ ὅποιον ἔκαμνε τοὺς πτωχοὺς νὰ αἰσθάνωνται βαθύτερα τὴν εἰς τοὺς πλουσίους ὑποταγὴν. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ, ὅτι εἰς τὰς εὐρυχωρίας, ἀλλ' ἀδυνατοὺς καὶ ὀλιγαυθρώπους ἐπικρατείας, ἢ πρὸς ἐπίδειξιν πολυτελείας (ἔξω ἂν ἄλλα αἴτια δὲν ἐμποδίσωσι τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα) ὑπερ-

πολλῶν ἀνθρώπων, ἀρχίζει ὅμως ἀπὸ ὀλίγους, καὶ καταντᾷ εἰς πολλὰ ὀλίγους· καὶ οἱ πλείοτεροι, μετέχοντες ἐλάχιστον μέρος ἀπ' αὐτὰ, ἔχουν ἀδιαλείπτως παροῦσαν τῆς ἰδίας αὐτῶν δυστυχίας τὴν αἴσθησιν, δυστυχίας ὅμως, ἥτις δὲν εἶναι πραγματικὴ, ἀλλὰ γεννᾶται μᾶλλον ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς τύχης τῶν πρὸς τὴν τύχην τῶν ἄλλων.

Ἀπὸ τὴν προσωπικὴν λοιπὸν καθενὸς ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, περιορισμένην ἀπὸ μόνους τοὺς νόμους, γεννᾶται, καὶ εἰς αὐτὰς ἐπιστηρίζεται, ἡ εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Μὲ αὐτὰς αἱ ἡδοναὶ τῆς πολυτελείας πολυπλασιάζουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν, ὡς χωρὶς αὐτῶν θέλουσιν χρηματίσειν ὄργανα τῆς τυραννίας. Καθὼς τὰ γενναϊότερα θηρία, καὶ τα πλέον ἐλεύθερα πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καταφεύγουν εἰς τὰς ἐρημίας καὶ εἰς τὰ ἀπρόσιτα δάση, καὶ ἀφίπνουν εἰς τὸν ἐπίβουλον τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων τὰς καρποφόρους καὶ τερπνὰς πεδιάδας, παρόμοια φεύγουν καὶ αὐτὰς τὰς ἡδονὰς οἱ ἄνθρωποι, ὅταν τὰς διαμοιράζωσιν αἱ χεῖρες τῆς τυραννίας.

Ἄν ἀπεδείχθη ἄδικος καὶ ἀνωφελὴς ὁ νόμος, ὅστις ἀναγκάζει τὸν πολίτην νὰ μένη εἰς τὴν πατρίδα του, ὡς εἰς φυλακὴν, ἐξέσου ἄδικος καὶ ἀνωφελὴς εἶναι καὶ ὁ νόμος ὁ κολάζων τὴν αὐτοχειρίαν. Ἄν αὐτὴ κολάζεται ὡς ἀμάρτημα ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅστις μόνος ἔχει τὴν ἐξουσίαν

Ἐάλλει τὴν περὶ τὰ χρήσιμα πολυτέλειαν, καὶ ἔτι ἐξεναντίας εἰς τὰς μικρὰς, ἀλλὰ πολυανθρώπους ἐπικρατείας, ἢ περὶ τὰ χρήσιμα πολυτέλεια σμικρύνει καθημέραν τὴν πρὸς ἐπίδειξιν πολυτέλειαν. Σημ. τοῦ ὙΒΕΚΚΑΡΙΟΥ.

νά κολάζη καὶ μετὰ θάνατον, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ κολάζεται καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, μάλιστα ἐπειδὴ ἡ ποινὴ ἐπιβάλλεται ὄχι εἰς τὸν ἔνοχον, ἀλλ' εἰς τὴν ἀθώαν αὐτοῦ οἰκογένειαν. Ἄν ἴσως εἴπη τις, ὅτι ἡ ποινὴ τοῦ αὐτόχειρος δύναται μ' ὅλον τοῦτο νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ζῶντας νὰ φονεύωσιν αὐτοὶ ἑαυτούς, ἀποκρίνομαι, ὅτι δὲν θέλει κρατηθῆν ἀπὸ τοὺς πλέον μακρυμένους καὶ ὀλιγώτερον δραστικούς λογισμοὺς τοὺς περὶ συγγενείας, ἢ τέκνων, ὅστις ἀταράχως ἀφίνει τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, καὶ μισεῖ τόσον τὸν παρόντα βίον, ὥστε νὰ προκρίνῃ τὴν αἰώνιον δυστυχίαν.

§ XXXVI.

ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΔΥΣΛΗΘΑΕΙΚΤΩΝ.

Εἶναι τινὰ ἀδικήματα συχνὰ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δεισαπόδεικτα. Τοιαῦτα εἶναι ἡ Μοιχεία, ἡ Παιδεραστία καὶ ἡ Βρεφοκτονία.

Τῆς μοιχείας τὸ ἀδικήμα, πολιτικῶς θεωρούμενον, γεννᾶται ἀπὸ δύο αἰτίας, ἀπὸ τοὺς ἀστάτους καὶ κακοὺς τῶν ἀνθρώπων νόμους, καὶ ἀπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐκείνην κλίσιν καὶ ἐφοικλήν¹, μὲ τὴν ὁποίαν φέρονται οἱ

1. Ὁμοιάζει ἡ ἐφοικλή αὕτη μὲ τὴν φυσικὴν βαρύτητα τὴν κινῶσαν τὸ Σύμπαν· ὀλιγοστεύει, καθὼς ἡ φυσικὴ βαρύτης, κατὰ ἀόγον τοῦ διαστήματος, καὶ προσδιορίζει ἕλας σχεδὸν τῆς ψυχῆς τὰς κινήσεις, ἐνόσω μένει ἡ ἐνέργειά της, καθὼς ἡ φυσικὴ βαρύτης προσδιορίζει ἕλας τὰς κινήσεις τοῦ σώματος. Διαφέρει ἐξεναντίας ἀπὸ τὴν φυσικὴν βαρύτητα

ἄνδρες πρὸς τὰς γυναῖκας, καθὼς αἱ γυναῖκες πρὸς τοὺς ἄνδρας.

Ἄν ἦτον ὁ λόγος μου πρὸς Ἕθνη στερημένα τοῦ φωτὸς τῆς Θρησκείας, ἤθελα προσθέσειν, ὅτι εἶναι μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τούτου καὶ τῶν ἄλλων ἀδικημάτων. Ἡ μοιχεία γεννᾶται ἀπὸ τὴν κατάχρησιν τῆς σταθερᾶς καὶ κοινῆς ὅλων τῶν ἀνθρώπων χρείας, ἡ ὁποία εἶναι ἀρχαιοτέρα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μήτηρ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· τὰ δὲ λοιπὰ ἀδικήματα, ὀλέθρια ἐξεναντίας εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, γεννῶνται πλέον ἀπὸ πάθη προσωρινὰ παρὰ ἀπὸ φυσικὴν χρείαν. Ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν καὶ ἐξέτασαν ἀκριβῶς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, συμπεραίνουν, ὅτι ἡ φυσικὴ αὕτη χρεία εἶναι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κλίμα μία ποσότης πάντοτε ἴση. Καὶ ἂν τοῦτο ἀληθεύῃ, ἀνωφελεῖς, ἢ μᾶλλον ὀλέθριοι εἶναι ὅσοι νόμοι καὶ ὅσο ἔθιμα σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ποσότητα τῆς τῆς χρείας· διότι ἄλλο δὲν ἤθελαν κατορθώσιν παρὰ νὰ βαρύνωσι μέρος τῶν πολιτῶν μὲ τὰς ἰδίας καὶ ἄλλο τρίας χρείας. Φρόνιμοι ἐξεναντίας ἤθελαν εἶσθαι ὅσο νόμοι, ἀκολουθοῦντες (νὰ εἴπω οὕτως) τὸ καταφερόμενον ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ, ἤθελαν διαμερίσειν τὴν ὅλην ποσότητα τῆς φυσικῆς ταύτης χρείας εἰς πολλὰς ἴσας μικρὰς μερίδας, ὡς εἰς τόσα ῥυάκια, ἱκανὰ νὰ ἐμποδίσωσι καὶ τὴν ξηρασίαν καὶ τὴν πλημύραν. Τόσον θέλουν εἶσθαι

κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκείνη μὲν ὀλιγοστεύει ἀναλόγως μὲ τὰ ἐμπόδια, ἡ δὲ μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐφοικλή αὐξάνει ὡς επιτοπολὺ καὶ δυναμνύεται, καθόσον αὐξάνουν τὰ ἐμπόδια. Σ η μ . τ ο Ὑ ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ.

πιστότεροι πρὸς ἀλλήλους οἱ γαμικῶς ἐνωμένοι, ὅσον εὐκολώτεροι καὶ πλειότεροι γίνονται οἱ γάμοι. Ἀλλ' ὅταν συναρμύζωσι τοὺς γάμους αἱ κατὰ διαδοχὴν προλήψεις, καὶ τοὺς συγχωρῆ, ἢ τοὺς ἐμποδίσῃ, ὡς θέλει, ἢ πατρικὴ ἐξουσία, τότε ἡ φιλογυνία διασπᾶ κρυφίως τοὺς γαμικούς δεσμούς, καταφρονοῦσα τὴν ἀγοραίαν καὶ κοινὴν ἠθικὴν, ἥτις στηλιτεύει τὰ ἀποτελέσματα, καὶ συχωρεῖ τὰς αἰτίας. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔχει χρεῖαν τοιούτων στοχασμῶν, ὅστις ζῆ εἰς τὴν ἀληθῆ Ὀρησκείαν, ἡ ὁποία ἔχει μεγαλύτερα βοηθήματα, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὄρμην τῶν φυσικῶν ἀποτελεσμάτων.

Τὸ ἀδίκημα τῆς μοιχείας εἶναι τόσο ὀλιγοχρόνιον, τόσο κρυμμένον μὲ τὸ ὅποιον αὐτοὶ οἱ νόμοι τὸ ἀναγκάζουν νὰ σκεπάζεται κάλυμμα (κάλυμμα ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἀσθενές, ἐπειδὴ αὐξάνει ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὸ κάλλος τοῦ ὑποκειμένου), καὶ τῆς πράξεως αὐτῆς οἱ καιροὶ τόσο εὐκολοί, τὰ δὲ ἐπακολουθήματα τόσο ἀμφίβολα, ὥστε εἶναι εὐκολώτερον εἰς τὸν νομοθέτην νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν γένεσιν παρὰ νὰ τὸ παύσῃ ἀφοῦ γεννηθῆ. Εἶναι κανὼν γενικὸς οὗτος, ὅτι ἡ ποινὴ γίνεται μᾶλλον ἐρεθισμὸς εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀδικήματα, ὅσων ἡ φύσις εἶναι νὰ μένωσιν ὡσεπιτοπολὺ ἀτιμώρητα. Ἴδιον τῆς φαντασίας εἶναι νὰ ἐρεθίζεται πλέον καὶ νὰ παραξύνεται ἀπὸ τὰς δυσκολίας, ὅσας αὐταὶ δὲν ὑπερβάλλουν τῆς ψυχῆς τὴν ἐνέργειαν. Αἱ δυσκολίαι αὐξάνουν τὸ κάλλος τοῦ ἀντικειμένου, διότι ἐμποδίζουν τὴν ἄστατον φαντασίαν νὰ πλανᾶται μακρὰν ἀπ' αὐτὸ, καὶ τὴν ἀναγκάζουν νὰ θεωρῆ αἱ νὰ ἐξετάζῃ μὲ πλειοτέραν ἀκριβείαν ὅλας αὐτοῦ τὰς

σχέσεις. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἡ ψυχὴ προσκολλᾶται σφοδρότερον εἰς τὰ τερπνὰ τοῦ ἀντικειμένου μέρη, πρὸς τὰ ὁποῖα ἐκ φύσεως κλίνει, παρὰ εἰς τὰ λυπηρὰ καὶ ὀλέθρια, τὰ ὁποῖα μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται.

Ἡ παιδεραστία, ἥτις κολάζεται τόσο ἀυστηρὰ ἀπὸ τοὺς νόμους¹, καὶ ὑποβάλλεται τόσο εὐκόλα εἰς τὰς βρασάνους, αἱ ὁποῖαι νικοῦν πολλάκις καὶ αὐτὴν τὴν ἀθωότητα, ἐγεννήθη ὄχι τόσο ἀπὸ φυσικὴν χρεῖαν τοῦ ἀκοινωνήτου καὶ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, ὅσον ἀπὸ τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα βρασνίζουσι τὸν δουλωμένον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἄνθρωπον· εἶναι ἀποτέλεσμα ὄχι τόσο τῆς πλησμονῆς τῶν ἡδονῶν, ὅσον τῆς κακῆς ἀνατροφῆς, ἥτις μὲ πρόφασιν νὰ κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους χρησίμους εἰς τοὺς ἄλλους, τοὺς κάμνει ἀχρηστους εἰς ἑαυτούς, συναθροίζουσα τὴν θερμὴν καὶ ζέουσαν νεύτητα μακρὰν ἀπὸ τὰς γυναῖκας εἰς τὰ κοινόβια, ὅπου ὅλη τῆς φύσεως ἡ δύναμις δαπανᾶται χωρὶς ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ταχύνει πρὸ καιροῦ τὸ γῆρας.

Ὡσαύτως ἡ βρεφοκτονία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀφρεύκτου ἀνάγκης, εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκεται ἡ ἀπατηθεῖσα, ἢ βιασθεῖσα γυνή. Ἀναγκαζομένη νὰ ἐκλέξῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀτιμίαν, ἢ τὸν θάνατον τοῦ βρέφους, τὸ ὅποιον δὲν αἰσθάνεται τὴν στέρησιν τῆς ζωῆς, προκρίνει τὴν βρεφο-

1. « Ὅχι βέβαια εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ νόμοι ἀπειλοῦν ποινὰς ἀυστηρὰς, ἀλλὰ τὰ δικαστήρια ἐπαύσαν νὰ τὰς ἐπιβάλλωσιν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ πλοῦσιος εὐκόλα τὰς ἀποφεύγει· μόνος ἢ ἀπερίσιπτος πένης θυσιάζεται. »

κτονίαν παρά τὴν καταισχύνῃν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξανάγκης μέλλει νὰ πέσῃ καὶ αὐτὴ καὶ ὁ δυστυχὴς αὐτῆς καρπός. Προσφυέστερον ἄλλο μέσον νὰ ἐμποδισθῇ τὸ ἀδίκημα ταῦτο δὲν εἶναι παρά νὰ υπερασπίζεται μὲ νόμους δραστικούς ἢ ἀδυναμία ἐναντίον τῆς τυραννίας, ἣτις ἀγαπᾷ νὰ μεγαλύνῃ τὰ κακὰ, ὅσα δὲν ἐμποροῦν νὰ σκεπασθῶσι μὲ τὸ κάλυμμα τῆς ἀρετῆς.

Ὁ σκοπός μου εἶναι, ὄχι νὰ σμικρύνω τὴν δικαίαν ἀποστροφὴν καὶ φρίκην τῶν ἀδικημάτων τούτων, ἀλλὰ νὰ δείξω μόνον τὰς πηγὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας προέρχονται καὶ νὰ συνάξω ἀπὸ τὰ προειρημένα τὸ γενικὸν τοῦτο συμπέρασμα· « Δὲν εἶναι δικαία (τὸ ὅποιον σημαίνει, « δὲν εἶναι ἀναγκαία) ἡ ποινὴ τινὸς ἀδικήματος, ἐνόσω ὁ νόμος δὲν ἐμεταχειρίσθῃ, διὰ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, τὸ προσφυέστατον ἀπ' ὅλα τὰ δυνατὰ εἰς τὴν παρούσαν τοῦ ἔθνους κατάστασιν μέσα. »

§ XXXVII.

ΠΕΡΙ ΕΙΔΟΥΣ ΤΙΝΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΕΞΑΙΡΕΤΟΥ.

Θέλει παρατηρήσειν ὁ ἀναγνώστης, ὅτι δὲν ἐλάλησα περὶ ἐκείνου τοῦ ἀδικήματος, τοῦ ὁποίου ἡ ποινὴ κατέκλυσε τὴν Εὐρώπην μὲ ἀνθρώπινα αἵματα, καὶ ἀνῆψε τόσας ἄλθριους πυράς. Εἰς αὐτὰς κατεφλέγοντο ζῶντες ἄνθρωποι, καὶ ἐγένοντο εἰς τοῦ τυφλοῦ λαοῦ τὰς αἰσθήσεις ἴσχυμα τερπνόν, καὶ γλυκύτατον ἄκουσμα, αἱ συγκεχυμέναι κραυγαί, ἀναβαίνουσαι μὲ τὸν πυκνὸν καπνὸν ἀπὸ τὰ καιόμενα τῶν ἀθλίων σώματα. Ἀλλ' οἱ φρόνιμοι θε-

λουν εὐκόλῃ καταλάβειν, ὅτι ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος, εἰς τοὺς ὁποίους ζῶ, καὶ αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις δὲν μὲ συγχωροῦν νὰ ἐξετάσω τὴν φύσιν τοῦ ἀδικήματος τούτου. Ἐξω τῆς ὑποθέσεώς μου, καὶ πολλὰ διεξοδικὸν ἤθελ' εἶσθαι νὰ ἀποδείξω, ἐναντίον εἰς τὸ παράδειγμα πολλοτάτων ἔθνων, πόσον εἶναι ἀναγκαία εἰς τὴν πολιτείαν ἡ παντελὴς ὁμοφροσύνη τῶν πολιτῶν· πόσον εὐκόλως αἱ διάφοροι δόξαι, ὅσον λεπτὴ, σκοτεινὴ καὶ ἀκατάληπτος εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ ἂν ᾔῃναι ἡ διαφορὰ των, ἐμποροῦν ὅμως νὰ ταραξῶσι τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὅσάκις ἡ μία δὲν κυριεύει πλέον παρά τὰς ἄλλας· πόσον εἶναι πολυπλοκὸς ἡ φύσις τῶν δοξῶν καὶ τῶν ὑπολήψεων, εἰς τρόπον, ὥστε, ἐνόσω συμβράζουσαι καὶ συνταρασσόμεναι, τινὲς ἀπ' αὐτὰς καθαρίζονται, καὶ ἐπιπλέον ὡς ἀληθεῖς, ἢ βυθίζονται καὶ καταφρονοῦνται ὡς ψευδεῖς, ἄλλαι, ὀλιγώτερον σταθεραὶ καὶ βέβαιαι, ἔχουν χρεῖαν δυνάμεως καὶ προστασίας· πόσον ἀναγκαῖον εἶναι, τέλος πάντων, νὰ ἐξουσιάζωνται τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, ἂν καὶ ἡ τοιαύτη ἐξουσία φαίνεται μισητὴ καταδυναστεία, ἀναγκάζουσα τοὺς ἀνθρώπους νὰ γίνωνται ὑποκριταί, καὶ νὰ ἀχραιοῦνται παντάπασιν, καὶ ᾔῃναι ἐναντία εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πραότητος καὶ τῆς φιλαδελφίας, τὴν ὁποίαν διδάσκουν ὁ φυσικὸς λόγος καὶ ἡ ὑπερσέβαστος Θρησκεία. Ὅλα ταῦτα, ἂν καὶ παράδοξα, πρέπει νὰ λογιζῶνται ὡς ἐναργῶς ἀποδειγμένα, καὶ συμφέροντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἂν εὐρεθῇ νόμιμος ἐξουσία δυνατὴ νὰ τὰ κατορθώσῃ. Εἶναι μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος μου περὶ τῶν πολιτικῶν ἀδικημάτων, ὅσα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον

φύσιν, καὶ ἀπὸ τὴν παράβασιν τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος, καὶ ὄχι περὶ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀμαρτιῶν, τῶν ὁποίων καὶ αὐταὶ αἱ κοσμικαὶ ποιναὶ πρέπει νὰ διορίζωνται μὲ κανόνας διαφόρους ἀπὸ τοὺς κανόνας τῆς περιορισμένης φιλοσοφίας.

§ XXXVIII.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΩΝ ΤΙΝΩΝ, ΕΚ ΤΩΝ ΟΠΟΙΩΝ ΓΕΝΝΩΝΤΑΙ ΠΟΛΛΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΛΑΙ ΑΔΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ· ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΝ ΠΕΡΙ ΨΕΥΔΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΩΦΕΛΕΙΑΣ.

Πηγὴ ἀδικιῶν καὶ σφαλμάτων γίνονται αἱ ψευδεῖς περὶ ὠφελείας ἔννοιαι, τὰς ὁποίας φαντάζονται οἱ νομοθέται. Ψευδῆ ὠφελείας ἔννοιαν ἔχει, ὅστις προσέχει πλέον εἰς τὰ μερικὰ παρὰ εἰς τὰ κοινὰ ἄτοπα, ὅστις θέλει νὰ ἐξουσιάζῃ τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ νὰ τὰ διεγείρῃ, ὅστις τολμᾷ νὰ ὑποτάσῃ τὸν ὀρθὸν λόγον εἰς τὴν ἰδίαν τοῦ θέλησιν. Ψευδῆ ὠφελείας ἔννοιαν ἔχει, ὅστις παραβλέπει μυρίας ἀληθεῖς ὠφελείας διὰ τὸν φόβον ἑνὸς αὐτοῦ, ἢ πολλὰ μικροῦ, ἢ παντελῶς ἀνυπάρκτου, ὅστις ἤθελ' ἀφαιρέσειν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ πῦρ, διὰ τὴν φόβον τῶν πυρκαϊῶν, καὶ τὸ ὕδωρ, διὰ τὸν κίνδυνον τοῦ πνιγμοῦ, ὅστις δὲν θεραπεύει τὰ κακὰ πλὴν μὲ τὸν ἀφανισμόν πολλῶν καλῶν. Ἀπὸ τοιαύτας ψευδεῖς ἔννοιαις ἐγεννήθη, παραδείγματος χάριν, ὁ νόμος, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν ὀπλοφορίαν. Αὐτὸς δὲν ἀφαιρεῖ τὰ ὄπλα πλὴν ἀπ' ἐκείνους μόνους, ὅσοι δὲν κλίνουν εἰς τὰς κακουργίας· διότι ὅσοι τολμοῦν νὰ ἀθετήσωσι τοὺς πλέον ἱεροὺς καὶ

ἀξιολόγους τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας νόμους, ἵπῳς θέλουν σεβασθῆν νόμους εὐτελεῖς, ὑπαγορευμένους ἀπὸ αὐτογνώμονα ἐξουσίαν; Τοιούτων νόμων ἢ μὲν παράβασις εὐκόλα φεύγει τὴν ποινὴν ἢ δὲ ἀκριβοῦς τήρησις ἀναιρεῖ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, ἀγαπητὴν εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ἀγαπητὴν εἰς τὸν σοφὸν νομοθέτην, καὶ ὑποβάλλει τοὺς ἀθώους εἰς ὄλας ἐκείνας τὰς ἐπιηρείας, ὅσας ἔπρεπε νὰ πάσχωσιν αἱ κακοῦργοι. Οἱ τοιοῦτοι νόμοι βλάπτουν τοὺς προκαλουμένους, καὶ ὠφελοῦν τοὺς προκαλοῦντας εἰς μάχην, καὶ, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσιν, αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν φόνων, προξενοῦντες εἰς τοὺς κακοὺς πλειοτέραν εὐκολίαν νὰ πειράζωσι τοὺς ἀίπλους παρὰ τοὺς ὀπλισμένους. Οἱ τοιοῦτοι ψευδεῖς, καὶ ὄχι κωλυτικοὶ τῶν ἀδικημάτων νόμοι, γεννῶνται ἀπὸ τοὺς θορυβώδεις τύπους μερικῶν τινῶν πράξεων, καὶ ὄχι ἀπὸ φρόνιμον σκέψιν τῆς βλάβης ἢ τῆς ὠφελείας γενικοῦ τινὸς ψηφίσματος. Ψευδῆ ὠφελείας ἔννοιαν ἔχει, ὅστις ζητεῖ νὰ δώσῃ εἰς συνάθροισιν αἰσθητικῶν ὄντων τὴν τάξιν καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς ὁποίας εἶναι δεκτικὴ ἢ ἀψυχὸς καὶ ἀναίσθητος ὕλη μόνη· ὅστις παραβλέπει τὰς παρούσας ἰσχυρὰς ἀφορμὰς, μόνας ἱκανὰς νὰ ἐνεργήσωσι σταθερῶς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πλῆθους, καὶ μεταχειρίζεται τὰς μακρυμένας, τῶν ὁποίων οἱ τύποι εἶναι ἀνίσχυροι καὶ προσωρινοί, ἕξω ἂν ἢ δύναμις τῆς φαντασίας ἦναι τόσον ὑπερβαλικὴ (καὶ τοιαύτη σπανίως εὑρίσκεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους), ὥστε νὰ μεγαλύνῃ καὶ αὐτὰ τὰ πλέον μακρυμένα ἀντικείμενα. Ψευδῆ, τέλος πάντων, ὠφελείας ἔννοιαν ἔχει,

ὅστις προσέχει εἰς τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ χωρίζει τὸ κοινὸν ἀπὸ τὸ κατὰ μέρος καθενὸς συμφέρον.

Διαφέρει κατὰ τοῦτο ἡ φυσικὴ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, ὅτι ὁ ἄγριος τῆς φύσεως ἄνθρωπος δὲν βλέπει τοὺς ἄλλους παρὰ τόν μόνον, ὅσον ἀρκεῖ εἰς ἰδίαν του ὠφέλειαν· ὁ δὲ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν εὐρισκόμενος ἄνθρωπος παρακινεῖται συχνὰ ἀπὸ τοὺς κακοὺς νόμους νὰ βλέπῃ τοὺς ἄλλους καὶ χωρὶς ἰδίαν του ὠφέλειαν. Φοβίζει καὶ καταπλήττει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων ὁ τύραννος· ἀλλ' ὁ φόβος ἀντανακλώμενος ἐπιστρέφει μὲ πολὺ μεγαλητέραν βίαν, διὰ νὰ βασανίσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ τυράννου. Ὅσον πλέον περιορίζεται εἰς ὀλίγους ὁ φόβος, τόν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος γίνεται εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὸν μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον τῆς εὐδαιμονίας του. Ἀλλ' ὅσον πλέον γίνεται δημόσιος, ἤγουν ὅσον αὐξάνει τῶν φοβουμένων ὁ ἀριθμὸς, τόν εἶναι εὐκολώτερον νὰ εὐρεθῇ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων κἀνεὶς ἀνόητος, ἢ ἀπελπισμένος, ἢ τολμηρὸς πανούργος, ἱκανὸς νὰ παρακινήσῃ τοὺς ἄλλους νὰ ὑπηρετήσωσι τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ τέλη του, καὶ νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς των πάθη τόν ἀπατηλότερον, ὅσον ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιχειρήσεως διαμερίζεται εἰς πλειότερους, καὶ ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς ἐλαττοῦται ἀπὸ τὴν αἴσθησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν δυστυχίας. Τοῦτο εἶναι τὸ αἶτιον, διὰ τὸ ὅποιον αἱ ἀδικίαι γεννῶσι νέας ἄλλας ἀδικίας, καὶ τὸ μῖσος γίνεται μνημιώτερον παρὰ τὴν

ἀγάπην, καθόσον ἐνδυναμοῦνται μὲ τὴν συνέχειαν τῶν πράξεων, ὅσα ἐξασθενίζουν τὴν ἀγάπην.

§ XXXIX.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.

Αἱ ὀλέθριαι αὐταὶ τῶν νόμων ἀδικίαι ἐκρίθησαν εὐλογοὶ καὶ ἀπ' αὐτοὺς προσέτι τοὺς πλέον ἐμπείρους νομοθέτας, καὶ ἐπράχθησαν εἰς τὰς πλέον ἐλευθέρων Δημοκρατίας, διότι ἐθεώρησαν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ὡς ἑνωσιν διαφόρων οἰκογενειῶν, καὶ ὄχι ὡς ἑνωσιν πολλῶν μερικῶν ἀνθρώπων. Ἄς ὑποθέσωμεν, παραδείγματος χάριν, τὸν ἀριθμὸν τινὸς ἔθνους, ἑκατὸν χιλιάδας ἀνθρώπων, διηρημένους εἰς εἴκοσι χιλιάδας οἰκογενειῶν, καὶ εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν πέντε πρόσωπα, συναριθμοῦντες καὶ τὸν οἰκοδεσπότην, ὁ ὅποιος παραστένει τὴν οἰκογένειαν. Ἐὰν ἡ πολιτικὴ κοινωνία συγκροτηθῇ κατ' οἰκογενείας, τὸ ἔθνος περιέχει εἴκοσι μόνον χιλιάδας πολιτῶν καὶ ὀγδοήκοντα χιλιάδας δούλων· ἐὰν συγκροτηθῇ κατὰ πρόσωπα, τὸ ἔθνος θέλει περιέχειν ἑκατὸν χιλιάδας πολιτῶν, ὅλων ἐλευθέρων. Ἀπὸ τὴν κατ' οἰκογενείας πολιτικὴν ἑνωσιν γεννᾶται Δημοκρατία, συνθεμένη ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδας μικρῶν Μοναρχιῶν. Ἀλλ' ὅταν ἡ πολιτικὴ ἑνωσις γίνεται κατὰ πρόσωπα, τὸ φρόνημα τῆς ἐλευθερίας λάμπει ὄχι μόνον εἰς τὰς πλατείας τῆς πόλεως, καὶ εἰς τὰς δημοσίας τῶν πολιτῶν συνελεύσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς κατὰ μέρος τοὺς οἴκους, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἀπολαύουν τὸ πλειότερον μέρος τῆς ἰδίας εὐδαιμονίας, ἢ

κακοδαιμονίας. Ἐπειδὴ οἱ νόμοι καὶ τὰ ἤθη τοῦ ἔθνους γεννῶνται ἀπὸ τὰς καθημερινὰς ψυχικὰς διαθέσεις καὶ φρονήματα τῶν μελῶν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὅταν αὕτη συγκροτῆται κατ' οἰκογενείας, τὸ πνεῦμα τῆς Μοναρχίας, ἡγουν τὸ πνεῦμα τῶν οἰκοδεσποτῶν, θέλει εἰσχωρήσειν ἀνεπαισθήτως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Δημοκρατίαν, διὰτι δὲν ἐμποδίζεται, πλὴν ἀπὸ μόνην τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν κατὰ μέρος συμφερόντων εἰς καθέν' ἀπὸ τοὺς οἰκοδεσπότης. Ἐξεναντίας, ὅταν ἦναι συγκροτημένη κατὰ πρόσωπα, τὸ πνεῦμα τῆς Μοναρχίας ἐμποδίζεται ἀπὸ τὰ φρονήματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσονομίας, ρίζωμένα εἰς ὅλων τῶν πολιτῶν τὰς καρδίας. Τὸ πνεῦμα τῆς οἰκογενείας εἶναι φυσικὰ λεπτολόγον, καὶ καταγίνεται εἰς εὐτελεῆ καὶ μικρὰ πράγματα· τὸ πνεῦμα τῆς Δημοκρατίας, ὀδηγούμενον ἀπὸ γενικὰς ἀρχάς, συνάγει ἀπὸ τὰ πράγματα γενικοὺς κανόνας ὠφελίμους εἰς τὸ πλεῖστον μέρος τῶν πολιτῶν. Εἰς τὴν κατ' οἶκον ἔνωσιν, τὰ τέκνα μένουσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς, ἐνόσφζῃ, καὶ δὲν ἀποκτοῦν, πλὴν μετὰ τὸν θάνατόν του, πολιτικὴν ζωὴν, ὑποκειμένην ἀμέσως εἰς τοὺς νόμους. Λύττα, συνειθισμένα, ὅτε ἦσαν εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ ῥώμην τῆς ἡλικίας (ἡγουν ὅτε ἀκόμη δὲν εἶχε χαλινώσειν τὰ πάθη ὁ ἐκ τῆς πείρας φόβος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσι σωφροσύνην), νὰ φοβῶνται, καὶ νὰ κλίνωσι τὸν αὐχένα, ἵπως εἶναι δυνατόν νὰ νικήσωσι τὰ ἐμπόδια, ὅσα προβάλλει κατὰ τῆς ἀρετῆς ἢ κακίας, ὅταν φθάσωσιν εἰς τὴν ἄστονον καὶ παρακμάζουσαν ἡλικίαν, ὅτε οἱ ἄνθρωποι φεύγουσιν τὰς γενναίας καὶ ἀνδρώδεις μεταβο-

λὰς τῆς διαγωγῆς· τόσον πλέον, ὅσον ὀλιγώτερον ἐλπίζουσι νὰ τρυγήσωσι τοὺς καρπούς;

Ὅταν ἡ πολιτεία συγκροτῆται κατὰ πρόσωπα, ἡ ἔνωσις τῶν κατὰ μέρος οἰκογενειῶν εἶναι συναλλάγματος, καὶ ὄχι βιασμένης ὑποταγῆς ἀποτέλεσμα· καὶ τὰ τέκνα, ὅταν φθάσωσιν εἰς ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, ἣτις τὰ ἐλευθερόνει ἀπὸ τὴν φυσικὴν εἰς τοὺς γονεῖς ὑποταγὴν (ἀναγκαίαν ἕως τότε, καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἡλικίας, καὶ διὰ τὴν χρείαν τῆς ἀνατροφῆς καὶ προστασίας), γίνονται μέλη ἐλεύθερα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, οὐδ' ὑποτάσσονται πλέον εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, πλὴν καθὼς ὑποτάσσονται οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἡγουν τόσον μόνον, ὅσου χρεία εἶναι διὰ νὰ συμμερίζωνται τὰς ὠφελείας τῆς κοινωνίας. Ὅταν ἦναι συγκροτημένη κατ' οἰκογενείας, τὰ τέκνα, ἡγουν τὸ πλεῖστον καὶ ὠφελιμώτερον μέρος τοῦ ἔθνους, ὑποτάσσονται κατὰ πάντα εἰς τὴν αὐτογνώμονα τῶν γονέων ἐξουσίαν· ὅταν ἦναι κατὰ πρόσωπα, ἄλλος δεσμὸς δὲν τὰ συνδέει μετὰ τὸν πατέρα, πλὴν ὁ ἱερὸς καὶ ἀδιάσπαστος ἐκεῖνος δεσμὸς τῆς φύσεως, ὅστις ἀναγκάζει καὶ τὰ δύο μέρη νὰ βοηθῶσιν ἀλλήλους, καὶ τὰ τέκνα τόσον πλέον, ὅσον εὐγνωμονέστερα χρεωστοῦν νὰ ἦναι πρὸς τοὺς γονεῖς διὰ τὰς προλαβούσας εὐεργεσίας. Διασπᾶται ὁ δεσμὸς οὗτος, ὄχι τόσον ἀπὸ τὴν κακίαν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ὅσον ἀπὸ τὴν ἀνδραποδώδη ὑποταγὴν, τὴν ὁποῖαν προστάσσουν οἱ νόμοι.

Ἀπὸ τὴν μεταξὺ τῶν νόμων τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν νόμων τῆς πολιτείας ἀντίφασιν ταύτην ἀναβλύζουσι, ὡς

ἀπὸ πηγὴν ἀνεξάντητον, πολλαὶ ἄλλαι ἀντιφάσεις ἀνα-
μέσον τῶν οἰκογενικῶν καὶ τῶν δημοσίων ἠθῶν, καὶ
ἀκολούθως διεγείρουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν πόλε-
μον ἀκατάπαυστον. Ἡ κατ' οἴκους ἠθικὴ ἐμπνέει ὑποτα-
γὴν καὶ φόβον· ἡ δὲ δημοσίος ἠθικὴ, ἐλευθερίαν καὶ
θάρος. Ἡ πρώτη μᾶς διδάσκει νὰ περιορίζωμεν τὴν
εὐεργεσίαν εἰς ὀλίγους τινὰς χωρὶς ἐκούσιον ἐκλογὴν· ἡ
δευτέρα, νὰ εὐεργετῶμεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ πρώτη
μᾶς ἀναγκάζει νὰ θυσιαζώμεθα ἀδιακόπως εἰς τὸ εἶδωλον τὸ
ὀνομαζόμενον Συμφέρον τῆς οἰκογενείας, ἀν καὶ πολ-
λάκις ἡ τοιαύτη θυσία δὲν ὠφελῆ κανένα τῆς οἰκογενείας·
ἡ δευτέρα μᾶς διδάσκει νὰ ζητῶμεν καθεὶς τὸ ἴδιον συμ-
φέρον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ βλάπτωμεν τοὺς νόμους, καὶ μᾶς
παρακινεῖ πολλάκις νὰ θυσιαζώμεθα εἰς τὴν πατρίδα,
προβάλλουσα τὸν ἐνθουσιασμόν, ὡς προηγούμενον τῆς
θυσίας βραβεῖον. Αἱ τοιαῦται καὶ τοσαῦται ἀντιφάσεις
παρακινουῦν τοὺς ἀνθρώπους νὰ καταφρονῶσι τὴν ἀρετὴν,
μὴ δυνάμενοι νὰ τὴν διακρίνωσι, διὰ τὸ μῆκος τοῦ δια-
στήματος, τὸ ὅποιον σκοτίζει, καθὼς τὰ φυσικὰ, οὕτω
καὶ τὰ ἠθικὰ ἀντικείμενα. Ἐποσάκις ὁ ἀνθρώπος, ἀνα-
λογιζόμενος τὰς περασμένας αὐτοῦ πράξεις, ἐκπλήττεται,
ὅτι ἐπλανήθη ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς!

Καθὸσον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας τὰ μέλη πολυπλα-
σιάζονται, γίνεται καθὲν ἐξ αὐτῶν μικροτέρα μερὶς τοῦ
ὅλου, καὶ τὸ δημοκρατικὸν φρόνημα ἐξασθενεῖ καὶ σμι-
κρύνεται ἀναλόγως, ἐὰν ὁ νομοθέτης δὲν φροντίσῃ νὰ τὸ
ἐνδυναμώσῃ. Καθὼς τὰ ἀνθρώπινα σώματα, παρόμοια
καὶ αἱ πολιτικαὶ κοινωνίαι, ἔχουν ὅρια, ἐπέκεινα τῶν

ὁποίων δὲν ἐμποροῦν νὰ ἐκτανθῶσι, χωρὶς σύγχυσιν τῆς
πολιτικῆς εὐταξίας. Φαίνεται, ὅτι ἡ αἰσθητικὴ δύναμις
τοῦ πολίτου τόσο ἐλαττοῦται καὶ συττέλλεται, ὅσον
ἐκτείνεται ἡ ἐπικράτεια, τῆς ὁποίας εἶναι μέλος, καὶ
τόσον ἀνάπαλιν αὐξάνει, ὅσον εἶναι μικροτέρα ἡ ἐπικρά-
τεια· διότι, ἐὰν καὶ αἱ δύο πῦξαν κατὰ τὸν αὐτὸν
λόγον, ἤθελε καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν, τὸ γεννηθὲν ἀπὸ τοὺς
ὀρθοὺς νόμους, κἀμνειν δύσκολον εἰς τοὺς νόμους τὴν
ἐμπόδισιν τῶν ἀδικημάτων. Ὅσάκις αὐξάνει ὑπέρμετρα
καὶ ἐξαπλοῦται ἡ Δημοκρατία, δὲν δύναται νὰ ἀπο-
φύγῃ τὴν τυραννίαν, πλὴν ἐὰν διακριθῆ εἰς πολλὰς
μικρὰς συμμαχικῶς μετ' ἀλλήλων ἐνωμένας Δημοκρα-
τίας. Ἀλλὰ τίς ἤθελ' εἶσθαι ικανὸς νὰ κατορθώσῃ
τοιοῦτον ἔργον; Δικτάτωρ αὐτογνώμων, προικισμένος
μὲ τὴν εὐψυχίαν τοῦ Σύλλα, καὶ μὲ τόσην εὐφυίαν νὰ
οἰκοδομῆ, ὅσην ἐκεῖνος εἶχε νὰ καταστρέφῃ. Ὁ τοιοῦτος,
ἐὰν ἦναι φιλόδοξος, θέλει ἀποκητήσῃ δόξαν αἰώνιον·
ἐὰν ἦναι φιλόσοφος, τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι
θέλουν τοῦ παραγορήσῃ τὴν ἀποβολὴν τῆς ἐξουσίας, καὶ
ἐὰν ἦναι ἀδιαφορῆν εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην των·

Ὅσον ἐξασθενοῦν αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις, αἱ ὅποιαι μᾶς
προσκαλοῦν εἰς τὸ ἔθνος, τόσο ἐνδυναμόνονται αἱ δια-
θέσεις πρὸς τὰ κύκλω περικείμενα· καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ
τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας αἱ πρὸς ἀλλήλους φιλίαι γίνον-
ται τόσο μονιμώτεραι, ὅσον ὁ ζυγὸς εἶναι βεβρύτερος.
Εἰς τοιαύτην περίστασιν αἱ κοινότεραι, ἢ μᾶλλον αἱ μό-
ναι τοῦ ἔθνους ἀρεταὶ, εἶναι αἱ μέτριοι ἀρεταὶ, ὅσαι
ἐνεργοῦνται εἰς τοὺς οἴκους μεταξὺ τῶν συγγενῶν. Ἐκ

τούτου δύναται πᾶς ἕνας νὰ συμπεράνη, πόσον ἦσαν μικρὰ καὶ περιορισμένα τῶν πλειοτέρων νομοθετῶν τὰ πνεύματα.

§ XL.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ.

Ἦτο καιρὸς, ὅποτε ὅλοι σχεδὸν αἱ ποιναὶ ἦσαν χρηματικά. Τῶν πολιτῶν τὰ ἀδικήματα ἐγένοντο τρόπον τινὰ κληρονομία πατρική τοῦ Ἡγεμόνος, καὶ τὰ κατὰ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τολμήματα ἔτρεφαν τὴν πολυτέλειαν τῶν δυνατῶν. Ὅθεν ἐσύμφερ' εἰς αὐτοὺς, ὑπερασπιστὰς τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, νὰ ταρασσεται ἡ κοινὴ ἀσφάλεια. Διὰ τοῦτο ἐγένοντο αἱ χρηματικαὶ ποιναὶ τῶσαι δίκαι πολιτικαὶ μεταξύ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ὅστις τὰς ἐπέβαλλε, καὶ τῶν ἐγκαλουμένων, οἱ ὅποιοι κατεδικάζοντο νὰ τὰς πληρόνωσιν· ἦσαν δίκαι πλέον ἰδιωτικά παρὰ δημοσίου, ἐπειδὴ ἔδιδαν εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν δίκαιον διάφορον παρὰ τὸ δίκαιον τὸ διδόμενον ἀπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς δημοσίου καὶ κοινῆς ἀσφαλείας, καὶ ἐπέβαλλον εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ποινὰς διαφόρους παρὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ὑποφέρῃ διὰ μόνην τὴν ἀνάγκην τοῦ παραδείγματος. Ὁ κριτὴς ἐγένετο συνήγορος τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, καὶ ὄχι ἐξεταστὴς τῆς ἀληθείας ἀπρωσιπόληπτος, φορολόγος τῶν χρημάτων τοῦ Γαζοφυλακίου, καὶ ὄχι ὑπηρέτης καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν νόμων. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνο τὸ σύστημα, νὰ ὁμολογήσῃ τις ἑαυτὸν ἐνόχον ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἦτο χρεώστης τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, εἰς ἄλλο δὲν ἀπέβλε-

πεν ἡ δίκη, πλὴν νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ἐγκαλούμενον νὰ κάμῃ τοιαύτην ὁμολογίαν, ὅποια ἔμελλε νὰ ὠφελήσῃ, καὶ ὄχι νὰ βλάβῃ τὸν δημόσιον θησαυρὸν. Καὶ ἐκ τούτου προέρχεται, ὅτι καὶ ἕως τὴν σήμερον ἡ ὁμολογία τοῦ ἀδικήματος εἶναι ὁ καθ' αὐτὸ σκοπὸς ὅλων τῶν ἐγκληματικῶν δικῶν· διότι διαμένουν ἔτι τὰ ἀποτελέσματα πολὺν καιρὸν καὶ ἀφοῦ παύσωσι τὰ αἴτια. Διὰ τοῦτο ὁ ἐγκαλούμενος, ἐνόχῳ ἐπιμένει εἰς τὴν ἀρνήσιν τοῦ ἀδικήματος, καὶ ἂν ἀποδειχθῇ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα ἀναντιρρήτως ἐνόχος, κολάζεται μὲ ποινὴν μετριωτέραν τῆς ὁποίας ἤθελε παθεῖν ποινῆς, ἂν ὠμολόγῃ τὸ ἀμάρτημα· οὐδ' ὑποβάλλεται εἰς τὰς βασάνους καὶ στρεβλώσεις, διὰ νὰ φανερώσῃ ἄλλα ἀδικήματα ὁμοειδῆ μὲ τὸ ἀποδειγμένον ἀδικήμα, τὰ ὁποῖα ἐνδεχόμενον νὰ ἔπραξεν, ἂν δὲν ὁμολογήσῃ πρῶτον ἐκεῖνο, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγκαλεῖται. Ἀλλ' ἀφοῦ μίαν φοράν ὁμολογήσῃ τὸ πταῖσμα, ὁ κριτὴς γίνεται κύριος τοῦ σώματος τοῦ ἐνόχου, καὶ τὸ βασανίζει μὲ μεθοδικὰς στρεβλώσεις, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἀπ' αὐτὸ, ὡς ἀπὸ γίν κερποφόρον, ὅσον πλειότερον κέρδος δυνηθῆ. Ἀφοῦ τὸ ἀδικήμα ἀποδειχθῇ, ἡ ὁμολογία τοῦ ἐνόχου γίνεται ἀπόδειξις ἀναντιρρήτος, ἡ ὁποία, διὰ νὰ ἦναι ὀλιγώτερον ὑποπτος, ἀπαιτεῖται μὲ τὸ μέσον τῆς στρεβλώσεως καὶ τοῦ πόνου, ὡς νὰ μὴν ἦτον ἱκανὴ νὰ καταδικάσῃ τὸν ἐνόχον οὐδ' αὐτὴ ἡ ὁμολογία, τὴν ὁποίαν κάμνει ἔξω τῆς δίκης, ἡσυχῆ καὶ ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν φόβον τῆς βασανιστικῆς ἐξετάσεως.

Ἀποκλείονται ἀπὸ τὰς δίκας αἱ ἐξετάσεις καὶ οἱ ἔλεγχοι, ὅσοι σαφηνίζουν μὲν τὴν πράξιν, ἀλλὰ βλάπτουν τὸν

δημόσιον θησαυρόν. Καὶ εἴαν ποτε δὲν ὑποβάλλεται εἰς βασανιστήρια ὁ ἐγκαλούμενος, τοῦτο γίνεται, ὅχι διότι σπλαγχνίζονται τὴν ἀθλιότητα καὶ ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ διὰ νὰ φυλαχθῶσι τὰ δίκαια τοῦ Γαζοφυλακίου, πράγματος ἀνυποστάτου, τὸ ὁποῖον ἔγεινε σήμερον ἀκατανόητον. Ὁ δικαστὴς γίνεται ἐχθρὸς τοῦ ἐγκαλουμένου, ἕγουν ἀνθρώπου δυστυχοῦς, ὅστις ὑποφέρει τὰ δεσμὰ, τὰς βασάνους, τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς φυλακῆς, καὶ τυραννεῖται περιπλέον καὶ ἀπ' αὐτὴν τοῦ μέλλοντος τὴν ἀδολότητα· δὲν ἐξετάζει, ἂν ἀληθῶς ἐπράχθη τὸ ἀδίκημα, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ τὸ εὖρη πρᾶγμένον, καὶ παγιδεύει τὸν ἐγκαλούμενον μὲ διαφόρους τρόπους, φοβούμενος μὴν ἀπατηθῆ, ἂν δὲν τὸν ἀποδείξῃ ἔνοχον, καὶ χάσῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται νὰ ἔχωσιν εἰς ὅλα τὰ πράγματα ἀναμαρτησίας. Συγχωρεῖται εἰς τὸν δικαστὴν νὰ διορίζῃ τὰ σημεῖα, ὅσων εἶναι χρεῖα εἰς φυλάκισιν τοῦ πολίτου, καὶ ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ νὰ ἀποδειχθῆ ἀθῶος, πρέπει πρῶτον νὰ κολασθῆ ὡς ἔνοχος. Τοιαύτη δίκη δὲν εἶναι ἐξέτασις τοῦ ἀδικήματος, ἀλλὰ φανερός κατὰ τοῦ ἐγκαλουμένου πόλεμος· καὶ ὅμως τοιοῦτος εἶναι, κατὰ τὴν δεκάτην ὁγδόην ἑκατονταετηρίδα, εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, τοῦ δικάζειν ὁ τρόπος. Ἄγνοεῖται σχεδὸν ἀκόμη ἡ ἀληθοῦς διαδικασία, ἕγουν ἡ ἀπροσπαθῆς ἐξέτασις τοῦ ἀδικήματος, τὴν ὁποίαν ὁ ὀρθὸς λόγος παραγγέλλει, οἱ στρατιωτικὴ νόμοι φυλάσσουν, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀσιακὴ τυραννία μεταχειρίζεται εἰς ἀδιαφόρους καὶ ἀταράχους τινας περιστάσεις. Οἱ εὐτυχεῖς ἡμῶν ἀπόγονοι δὲν θέλουν

βέβαια πιστεύσειν τὴν πολύπλοκον τοσοῦτων παραδόξων ἀτοπημάτων σειρὰν· μόνοι τοῦ τότε καιροῦ οἱ φιλόσοφοι, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν εἶδησιν, θέλουν κρίνειν πιθανὴν τοῦ σημερινοῦ ἐγκληματικοῦ συστήματος τὴν ὑπαρξιν.

§ XLI.

ΤΡΟΠΟΙ ΤΟΥ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙΝ ΤΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ.

Ὁρελιμιώτερον νὰ ἐμποδίζονται παρὰ νὰ κολάζονται τὰ ἀδικήματα. Τῶν ἀδικημάτων ἡ ἐμπόδισις πρέπει νὰ ᾔηται ὁ ἐξάαιρετος σκοπὸς πάσης ὀρθῆς νομοθεσίας, τέχνης νὰ φέρῃ τις τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν τῆς εὐδαιμονίας, ἢ καὶ εἰς τὸν ἐλάχιστον τῆς κακοδαιμονίας, ἐπειδὴ συγκερασμένα πάντοτε μὲ τὰ κακὰ μᾶς χαρίζονται τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς. Ἀλλ' ὅμως οἱ τρόποι, τοὺς ὁποίους ἕως τῆς σήμερον ἐμεταχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὸν σκοπὸν τοῦτον, εἶναι ὡσεπιτοπολὺ σφαλτοὶ καὶ ἐναντίοι εἰς αὐτόν. Ἀδύνατον νὰ φέρῃ τις τὴν πολυθόρυβον τῶν ἀνθρώπων ἐνέργειαν εἰς γεωμετρικὴν τάξιν, ὥστε νὰ μὴν εὐρίσκεται εἰς αὐτὴν αὐδεμία σύγχυσις, ἢ ἀνωμαλία. Καθὼς οἱ σκληροὶ καὶ ἀπλούστατοι τῆς φύσεως νόμοι δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἀνώμαλον κίνησιν τῶν Πλανητῶν, ὡσαύτως οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ νόμοι δύνανται νὰ ἐμποδίσωσι τὴν γεννωμένην ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν ἀπὸ τοὺς ἀπείρους καὶ ἀλληλομάχους ἐφελευσμῶς τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ πόνου· καὶ ὅμως τοῦτο σπουδάζουν νὰ κατορθώσωσιν αἱ μικραὶ καὶ περιορισμέναι.

κεφαλαί, ὅταν ἔχωσιν εἰς χεῖρας τὴν ἐξουσίαν. Ὅστις ἀπαγορεύει πολλὰς πράξεις ἀδιαφόρους, δὲν ἐμποδίζει τὰ ἐνδεχόμενα νὰ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτὰς ἀδικήματα, ἀλλ' αὐξάνει μὲ ἄλλα νέα τῶν ἀδικημάτων τὸν ἀριθμὸν, καὶ μεταβάλλει, ὡς ἤθελε τὸν δόξειν, τὰς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τὰς ὁποίας ἐδιδάχθημεν ὡς αἰωνίως ἀμεταβλήτους. Δυστυχεστέρα παρὰ τὴν ἡμετέραν ἄλλη κατάστασις δὲν ἤθελ' εὐρεθῆν, ἂν ἔπρεπε νὰ ἀπέχωμεν ἀπ' ὅσα δύνανται νὰ μᾶς παρακινήσωσιν εἰς ἀδικηματα· ἔπρεπε, διὰ νὰ φύγωμεν ὅλας τῶν ἀδικημάτων τὰς ἀφορμὰς, νὰ στερηθῶμεν καὶ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις. Ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερα εἶναι ὅσα αἷτια παρακινουῦν εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν ἀληθινῶν ἀδικημάτων παρὰ ὅσα μᾶς παρακινουῦν νὰ πράσσωμεν τὰς ἀδιαφόρους ἐκεῖνας πράξεις, τὰς ὁποίας οἱ κακοὶ νόμοι ὀνομάζουσι ἀδικήματα· καὶ ἂν τὰ ἀδικήματα γίνωνται τόσον πιθανώτερα, ὅσον εἶναι πλειότερα τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρακινουῦν εἰς αὐτὰ, φανερόν, ὅτι ὅστις πολυπλασιάζει τὰ ἀδικήματα, αὐξάνει ἐνταυτῷ καὶ τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως αὐτῶν. Οἱ πλειότεροι νόμοι δὲν εἶναι παρὰ προνόμια μερικῶν τινῶν ἀνθρώπων, ἤγουν φόρος, τὸν ὅποιον πληρώνουν οἱ πολλοὶ πρὸς ὠφέλειαν ὀλίγων τινῶν.

Ἐθέλεις νὰ ἐμποδίσῃς τὰ ἀδικήματα; Νομοθέτει νόμους ἀπλοῦς καὶ σαφεῖς· ἔνωσε ὅλην τοῦ ἔθνους τὴν δύναμιν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν νόμων, καὶ μὴν ἀφίνης εἰς κανένα τὴν ἐξουσίαν νὰ τοὺς παραβαίνῃ· ἄς προστατεύωσιν οἱ νόμοι σου ὅλους γενικῶς τοὺς πολίτας, καὶ ὄχι τὰς διαφόρους τάξεις τῶν πολιτῶν. Ἄς μὴ φοβῶνται

παρὰ μόνους τοὺς νόμους οἱ πολῖται. Ὁ φόβος τῶν νόμων εἶναι σωτήριος· ἀλλ' ἂν φόβος τοῦ πολίτου ἀπ' ἄλλον συμπολίτην γίνεται πηγὴ πολλῶν ἀδικημάτων ὀλέθριος. Εἶναι φυσικὰ αἱ δουλωμένοι ψυχαὶ πλέον φιλήδονοι, πλέον ἄσωτοι, πλέον σκληραὶ παρὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἐλευθέρων. Οἱ ἐλεύθεροι καταγίνονται εἰς τὰς ἐπιστήμας, ἐξετάζουσι τοῦ ἔθνους τὰ συμφέροντα, ἔχουσι πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν παραδείγματα μεγάλα, τὰ ὁποῖα μιμοῦνται. Οἱ δοῦλοι, ἀρκούμενοι εἰς τὸ σήμερον, ζητοῦν μὲ τὸν θόρυβον τῆς ἀσωτίας νὰ λησμονήσωσι, καὶ πρὸς ὀλίγον, τὴν ἐξουδένωσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκονται. Ὅντες συνειθισμένοι εἰς τὴν ἀδηλότητα τῆς ἐκθάσεως παντὸς πράγματος, νομίζουσι ἀμφίβολα καὶ αὐτὰ τῶν ἰδίων ἀδικημάτων τὰ ἐπακολουθήματα· καὶ ἡ ἀμφιβολία ἐξάπτει πλέον τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον τοὺς παρακινεῖ εἰς τὰς κακίας.

Ἐὰν ᾔηκε τὸ ἔθνος νωθρόν, διὰ τὴν φύσιν τοῦ κλίματος, ἡ ἀδηλότης τῶν νόμων τὰ κἀμνει νωθρότερον καὶ πλέον ἀναίσθητον. Ἐὰν ᾔηαι φιλήδονον, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐνεργὸν καὶ δραστήριον, διαμερίζει τὴν ἐνεργειάν του εἰς ἀπείρους μικρὰς καὶ δολοπλόκους φατρίας, αἱ ὁποῖαι σπεῖρουσι εἰς τὰς καρδίας τῶν πάντων τὴν ὑποψίαν, καὶ κἀμνουσι τοὺς ἀνθρώπους νὰ νομίζωσι φρόνησιν τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Ἐὰν ᾔηαι ἀνδρείον καὶ ῥωμαλέον, ἡ ἀδηλότης τῶν νόμων παύει τέλος πάντων, ἀφοῦ γεννήσῃ πολλὰς κλονήσεις καὶ μεταβάσεις ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν δουλείαν, καὶ ἀπὸ ταύτην πάλιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐθέλεις νὰ ἐμποδίσῃς τὰ ἀδικήματα; Φώτισε τὴν

ἐλευθερίαν μὲ τὰς ἐπιστήμας. Ὅσον αὐταὶ ἐξαπλόνονται καὶ διεκδίδονται εἰς πλειότερους, τόσον ὀλιγοστεύουν τὰ ἐνδεχόμενα νὰ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτὰς κακὰ, καὶ πολυπλασιάζονται τὰ καλὰ. Ὁ τολμηρὸς πλάνος (ὅστις δὲν εἶναι ποτὲ κοινὸς ἄνθρωπος) προσκυνεῖται ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ καὶ χυδαῖον λαόν, ἀλλὰ περιπαίζεται ἀπὸ τοὺς φωτισμένους ἀνθρώπους. Αἱ ἐπιστῆμαι εὐκολύνουν τὰς συγκρίσεις τῶν πραγμάτων, πολυπλασιάζουν τοὺς τρόπους τοῦ θεωρεῖν αὐτὰ καὶ μετριάξουν τὰ αἰσθήματα τῶν ἀνθρώπων, δύνανται, καθεὶς, βλέπων εἰς τοὺς ἄλλους τὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας, προσμένει καὶ τὰς αὐτὰς ἀπ' αὐτοὺς ἀντιστάσεις. Ὄταν τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς λάμπῃ διαψιλῶς εἰς ὅλον τὴν ἔθνος, ἐπιστομίζεται ἡ συγκολλητικὴ ἀμαθία, τρέμει ἔμπροσθεν αὐτῶν ἡ ἀδικὸς ἐξουσία, καὶ δὲν μένει, πλὴν μόνη τῶν νόμων ἡ δύναμις ἀμετακίνητος· διότι ὅλοι οἱ φωτισμένοι ἄνθρωποι ἀγαποῦν τὰς σαφεῖς καὶ ὠφελίμους συνθήκας τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, συγκρίνοντες καθεὶς τὴν ὁποίαν ἐστερήθη μικρὰν καὶ ἀνωφελεῖ τῆς ἐλευθερίας μερίδα, μὲ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν ἐλευθεριῶν, τὰς ὁποίας ἐστερήθησαν ὡσαύτως αἱ συμπολιταὶ του, καὶ αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν τὰς ἐμπόδιζαν οἱ νόμοι, ἐδύναντο νὰ τὸν ἀδικήσωσιν. Ὅστις ἔχει ψυχὴν εὐκίσθητον, συλλογιζόμενος, ὅτι ἡ καλὴ νομοθεσία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποτάσσεται, ἄλλο δὲν τὸν ἐστέρησε παρὰ τὴν ὀλέθριον ἐλευθερίαν νὰ κακοποιῇ τοὺς ἄλλους, θέλει ἐξανάγκης εὐλογῆσει τὸν Ὁρόνον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Ὁρόνου καθήμενον Ἰγεμόνα.

Ψεύδονται ὅσοι λέγουν, ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι εἶναι πάντοτε βλαβεραὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Ἄν ἴσως ποτὲ

τὸ ἔβλαψαν, ἢ βλάβη ἦτον ἀναγκαία καὶ ἀφευκτος. Ὁ πολυπλασιασμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ τῆς γῆς ἐγέννησε τὸν πόλεμον, τὰς πλέον βαναύσους τέχνας, καὶ τοὺς πρώτους νόμους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνθήκαι προσωριναί, συναποθνήσκουσαι μὲ τὴν γεννήσασαν αὐτὰς ἀνάγκην. Τοιαύτη ἐχρημάτισεν εἰς αὐτὰ τῆς τὰ γενέθλια ἡ φιλοσοφία, τῆς ὁποίας τὰ στοιχεῖα ἦσαν ὀλίγα, ἀλλ' ὅμως ὀρθά· διότι ἡ νωθρότης καὶ ἡ βραδύνοια τῶν πρώτων ἀνθρώπων, τοὺς ἐφύλασαν ἀπὸ τὴν πλάνην. Ἀλλ' ἐπειδὴ, καθόσον αὐτοὶ ἐπληθύνοντο, ἐπολυπλασιάζοντο καὶ αἱ χρεῖαί των, ἀνάγκη ἦτο νὰ εὐρεθῶσι καὶ τύποι ἰσχυρότεροι καὶ μονιμώτεροι, διὰ νὰ τοὺς ἀποσύρῳσιν ἀπὸ τὴν συνεχῆ κλίσιν καὶ ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πρώτην τῆς φυσικῆς ἀκοινωνησίας κατάστασιν, ἣτις ἐγένετο μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὀλέθριος εἰς αὐτούς. Μεγάλην λοιπὸν ὠφέλειαν (ὠφέλειαν δηλαδὴ πολιτικὴν) ἐπροξένησαν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος αἱ πρῶται ἐκεῖναι πλάναι, αἱ ὁποῖαι ἐγένευσαν τὴν γῆν ἀπὸ ψευδεῖς Θεοῦς, καὶ ἐπενόησαν κόσμον ἀόρατον, κυβερνήτην τοῦ παρόντος ὄρατοῦ κόσμου. Εὐεργέται τῶν ἀνθρώπων ἐχρημάτισαν, ὅσοι ἐτόλμησαν νὰ πλανήσωσι τὴν ἀμαθίαν των, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ προσδράμωσιν εἰς τοὺς βωμούς. Αὐτοὶ, παραστήσαντες εἰς τὸν χυδαῖον λαόν πράγματα μακρυμένα ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις του, τόσον ἀκαταληπτότερα, ὅσον ἐφραντάζετ' ὅτι τὰ ἐκαταλάμβανε, καὶ τόσον σεβασμιώτερα, καθόσον δὲν ἐδυνήθη ποτὲ ἀκριβῶς νὰ τὰ γνωρίσῃ, ἔνωσαν σφιγκτὰ καὶ κατεύθυναν τὰ διάφορα τῶν ἀνθρώπων πάθη εἰς ἓν μόνον ἀντικείμενον, διὰ νὰ προσέχωσιν ἰσχυρῶς εἰς αὐτό.

Τοιαύτη ἐχρημάτισεν ἡ τύχη ὄλων τῶν πρώτων ἔθνων, ὅτε ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καὶ μονήρη ζωὴν ἐπέρασαν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Οὕτως ἤρχισαν νὰ συναθροίζωνται αἱ μεγάλαι πολιτικαὶ κοινωνίαι, καὶ τοιοῦτος ἦτον ὁ ἀναγκαῖος, καὶ ἴσως ὁ μόνος δεσμός, ὅστις ἔνωσε τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξαιρῶ τὸν ἐκλεκτὸν ἐκεῖνον τοῦ Θεοῦ λαὸν μόνον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πλέον παράδοξα θαύματα, καὶ αἱ πλέον ἐξαιρετοὶ χάριτες ἀνεπλήρωσαν τὸν τόπον τῆς ἀνθρωπίνης πολιτικῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἴδιον τῆς πλάνης εἶναι νὰ διαιρηθῆται εἰς ἀπειρον, αἱ γεννηθεῖσαι ἀπ' αὐτὴν γνώσεις κατέστησαν τοὺς ἀνθρώπους τυφλοὺς ἐνθουσιαστᾶς, εἰ ὁποῖα ἐπρόσκοπταν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐφέροντο ἄνω καὶ κάτω εἰς τὸν σκοτεινὸν τῆς ἀμαθίας λαβύρινθον μὲ τὴν ἀταξίαν, ὥστε νὰ διεγείρωσιν εἰς τινὰς εὐσπλάγγχους φιλοσόφων ψυχὰς τὸν πόθον νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν ἀγρίαν καὶ ἀκοινωνήτην κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τοιαύτην περίστασιν, αἱ ἐπιστῆμαι, ἢ μᾶλλον αἱ δόξαι, γίνονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους βλαβεραὶ.

Βλαβεραὶ γίνονται ἀκόμη καὶ τότε, ὅπότεν οἱ ἄνθρωποι μεταβαίνωσιν ἀπὸ τὸ ψεῦδος εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπὸ τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς. Ἢ τοιαύτη μετάβασις γίνεται φοβερὰ καὶ δύσκολος· καὶ εἶναι ἄπειρα ὅσα πάσχουν οἱ δυστυχεῖς ἄνθρωποι κακὰ ἀπὸ τὸν βρασμὸν τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα διεγείρονται εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ ἀπὸ τὴν βιαίαν σύγκρουσιν τοῦ ψεύδους, ὠφελίμου εἰς ὀλίγους δυνατοὺς, καὶ τῆς ἀληθείας, ἣτις ὠφελεῖ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀδυνάτους. Ὅστις μὲ προσοχὴν ἀνα-

γινώσκει τὴν ἱστορίαν, τῆς ὁποίας αἱ κυριώτεραι ἐποχαὶ ὁμοιάζουν μίαν τὴν ἄλλην, θέλει μάθει, ὅτι ἡ ἀξιοθρήνητος, ἀλλ' ἀναγκαῖα, μετάβασις ἀπὸ τὸ σκότος τῆς ἀμαθίας εἰς τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἀπὸ τὴν τυραννίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἠράνισε συχνὰ γενεὰν ἀνθρώπων ὀλόκληρον διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν· ἀλλ' ἀφοῦ σβεσθῆ ἡ πυρκαϊὰ, ἡ ὁποία ἐκαθάρισε τὸ ἔθνος ἀπ' ὅσα κακὰ ἔπασχε, καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ἡ γαλήνη, τότε ἡ ἀλήθεια, τῆς ὁποίας ὁ βραδὺς καταρχὰς δρόμος ἐπιταχύνεται ὕστερον, συγκαθίζει μὲ τὸν ἡγεμόνα εἰς τὸν θρόνον, καὶ λαμβάνει τιμὰς ἰσοθέους εἰς αὐτὰς τὰς συγκλήτους τοῦ ἔθνους. Ἢ τίς ἤθελε ταλμῆσειν τότε νὰ ὀνομάσῃ βλαβερώτερον εἰς τὸν λαὸν τὸ φῶς παρὰ τὸ σκότος, καὶ ὀλέθριον τὴν γνῶσιν τῶν ἀπλῶν καὶ ἀληθινῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας ἔχουν συναλλήλως τὰ πράγματα;

Ἐπειδὴ ἡ παντελής ἀμαθία βλάπτει πολλάκις ὀλιγώτερον παρὰ τὴν μετρίαν καὶ συγκεχυμένην τῶν πραγμάτων εἶδησιν, ἣτις εἰς τῆς ἀμαθίας τὰ κακὰ προσθέτει καὶ τὰ κακὰ τῆς πλάνης (ἀποτελέσματα ἀναγκαῖα τῆς περιορισμένης καὶ μὴ δυναμένης νὰ φθάσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν θεωρίας), διὰ τοῦτο πολυτιμώτερον ἄλλο δῶρον δὲν δύναται νὰ χαρίσῃ εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς ἐαυτὸν ὁ ἡγεμὼν, παρὰ νὰ καταστήσῃ φύλακα τῆς ἱερᾶς παρακαταθήκης τῶν νόμων, ἄνθρωπον φωτισμένον. Ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, συνειθισμένος νὰ βλέπῃ τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς νὰ τὴν φοβῆται, συνειθισμένος νὰ καταφρονῇ τὰς πλειοτέρας τῆς ὑπολήψεως χρείας, ὅσας ἄλλοι

μη δυνάμενοι να πληρώσωσι, κινδυνεύουν πολλάκις να πλανηθῶσιν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς, συνειθισμένος να θεωρῆ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἀπὸ ὑψηλά, βλέπει τοὺς συμπολίτας του ὡς ὁμήγουριν ἀδελφῶν, καὶ κρίνει τὸ μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διάστημα τόσον μικρότερον, ὅσον πλειότερον πλῆθος ἀνθρώπων δύναται να θεωρήσῃ ἐνταυτῷ. Ἄλλας χρεῖας καὶ ἄλλα συμφέροντα, ἀγνωστα εἰς τὸν χυδαῖον λαόν, ἔχουν οἱ φιλόσοφοι· αὐταὶ εἶναι ἡ ἀνάγκη να μὴ πράττωσι δημοσίως ἔργα ἀνάξια τῆς ἀρετῆς, τὴν ὁποίαν διδάσκουν κατιδίαν, καὶ ἡ εἴς να ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν διὰ μόνην αὐτήν, καὶ ὄχι διὰ ἄλλα τέλη. Ἀρκοῦν ὀλίγοι τοιοῦτοι ἀνθρώποι να φέρωσιν εἰς εὐδαιμονίαν τὸ ἔθνος· ἥτις ὅμως θέλ' εἶσθαι προσωρινή, ἐὰν οἱ καλοὶ νόμοι δὲν αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φωτισμένων ἀνθρώπων εἰς τόσον, ὥστε να ἐλαττώσωσι τῆς κακῆς ἐκλογῆς τὸν κίνδυνον.

Ἄλλο μέσον να ἐμποδίζωνται τὰ ἀδικήματα εἶναι να συμφέρῃ εἰς τοὺς ἐκδιδοστας τῶν νόμων, τοὺς δικαστάς, πλέον ἢ φύλαξις, παρὰ ἡ ἀθέτησις τῶν νόμων. Ὅταν εἶναι πλειότεροι τὸν ἀριθμὸν οἱ συγκαθήμενοι δικασταὶ, τόσον δυσκολώτερον παραβαίνουν τοὺς νόμους, ἢ διὰ δωροδοκίαν, ἢ διὰ να αὐξήσωσι τὴν κοινὴν αὐτῶν ἐξουσίαν· διότι παρατηροῦν ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ τόσον ὀλιγώτερον φροντίζει καθεὶς να μεγαλύνῃ τὴν κοινὴν ἐξουσίαν, ὅσον εἶν' ὀλιγωτέρα ἢ μερίς, τὴν ὁποίαν μετέχει ἀπ' αὐτήν, συγκρινομένη μάλιστα πρὸς τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὅταν ὁ ἡγεμὸν αὐξάνῃ τὴν πρυμνήν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν δικαστῶν, κάμνη

αὐστηρὰ τῆς δικαιοσύνης τὰ ψηφίσματα, φράσῃ τὰς ἀκούας εἰς τὰς δικαίας ἢ ἀδίκους προσκλαύσεις ἐκείνων, ὅσοι νομίζουσι ὅτι ἠδικήθησαν, καὶ συνειθίζῃ τοὺς ὑπηκόους να φοβῶνται πλέον τοὺς δικαστάς παρὰ τοὺς νόμους, ὁ φόβος οὗτος ὠφελεῖ τὴν ἐξουσίαν τῶν δικαστῶν, ἀλλ' ἐξεναντίας θέλει ἐλάψῃ τὴν κοινὴν καὶ μερικὴν τῶν πολιτῶν ἀσφάλειαν.

Ἄλλο μέσον ἐμποδίσεως τῶν κακιῶν εἶναι να ἀνταμείβεται ἡ ἀρετή. Τῶν σημερινῶν ἔθνῶν ὅλων οἱ νόμοι σιωποῦν ὀλότελα περὶ τούτου. Ἐὰν τὰ κηρυττόμενα ἀπὸ τὰς Ἀκαδημίας βραβεῖα εἰς τοὺς εὐρέτας τῶν ὠφελίμων ἀληθειῶν ἐπολυπλασίασαν τὰ ὠφέλιμα συγγράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἴπῳ δὲν ἤθελαν ὡσαύτως πολυπλασιάσειν καὶ τὰς ἐναρέτους πράξεις αἱ ἀμοιβαί, διαμοιραζόμεναι ἀπὸ τὴν εὐεργετικὴν τοῦ ἡγεμόνος χεῖρα; Γίνεται γόνιμον καὶ ἀνεξάντλητον τὸ νόμισμα τῆς τιμῆς εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνου, ὅστις ἐξέρει να τὸ ἐξοδεύῃ μὲ γνῶσιν.

Τέλος πάντων, τὸ ἀσφαλέστερον, ἀλλὰ δυσκολώτερον μέσον να ἐμποδίζωνται αἱ κακίαι εἶναι ἡ διόρθωσις, καὶ τελειοποίησις τῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων. Τὸ μικρὸς ταύτης τῆς ὑποθέσεως ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ παρόντος συγγράμματος. Ἡ ἀνατροφή τῶν νέων εἶναι, τολμῶ εἰπεῖν, τόσον σφιγκτὰ δεμένη μὲ τὴν φύσιν τῆς πολιτικῆς ἐκείνου ἔθνους κυβερνήσεως, ὥστε θέλει ἀκόμη ἀφεθῆν, ὡς ἀκαρπος γῆ, εἰς τὴν μελέτην ὀλίγων τινῶν σοφῶν, οἱ ὁποῖοι μόνοι τὴν γεωροῦν κατὰ καιροὺς καὶ τόπους τινὰς, ἕωσοῦ να φθάσῃ ὁ πολλὰ μακρυμένος ἔτι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονίας καιρός. Ἐξήγησε λεπτο-

μερῶς ὁ μέγας ἐκεῖνος φιλόσοφος, ὅστις φωτίζει τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοῦς ὁποίους κατατρέχεται, τοὺς κυριωτέρους κανόνες τῆς ἀληθοῦς ὠφελίμου ἀνατροφῆς. Κατ' αὐτὸν, συμφέρει μᾶλλον νὰ προβάλλωμεν εἰς τὰ παιδία ὀλίγα πράγματα ἐκλεγμένα μὲ κρίσιν, παρὰ πλῆθος πραγμάτων ἀνωφελῶν, νὰ δείχνωμεν τὰ πρωτότυπα, καὶ ὄχι τὰς εἰκόνας τῶν φυσικῶν ἢ ἠθικῶν πραγμάτων, ὅσα κατὰ τύχην, ἢ ἐξέπιτηδες ἤθελαν παρασταθῆν εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς, νὰ τὰ χειραγωγῶμεν εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς εὐκόλου ὁδοῦ τῆς αἰσθήσεως, καὶ νὰ τὰ μακρύνωμεν ἀπὸ τὴν κακίαν μὲ τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῆς ἀνάγκης αὐτῶν τῶν ἀτόπων, ὅσα γεννᾷ ἢ κακία, καὶ ὄχι μὲ τὴν δυναστείαν, ἣτις ἔχει τὴν ἐκβάσιν ἀδηλον, καὶ ἄλλο δὲν γεννᾷ παρὰ τὴν πρόσκαιρον ὑπακοὴν τῆς ὑποκρίσεως.

§ XLII.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

Ἀπ' ὅσα ἕως τώρα ἐλάλησα δύναται τις νὰ συνάξῃ τὸ γενικὸν τοῦτο θεώρημα, ὠφέλιμον κατὰ πολλὰ, ἀλλ' ὀλίγον σύμφωνον μὲ τὴν συνήθειαν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν ὡσεπιτοπολὺ ὡς νομοθέτην τὰ ἔθνη· « Πᾶσα ποινὴ, διὰ » νὰ μὴ γίνεταί καταδυναστεία ἐνὸς ἢ πολλῶν, κατὰ με-
« ρικῶ τινὸς πολίτου, πρέπει ἐξάπαντος νὰ ἦναι δημό-
« σιος, ταχεῖα, ἀναγκαῖα, μετριωτάτη, ὅσον δυνατὸν,
« κατὰ τὰς δοθείσας περιστάσεις, ἀνάλογος μὲ τὸ ἀδι-
« κημα, καὶ διωρισμένη ῥητῶς ἀπὸ τοὺς νόμους. »

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ.

Εἰς τὸ ΠΕΡΙ ΛΑΙΚΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ ΤΟΥ ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ.

ΣΕΛΙΔΙ 1, στίχ. 1. Ἔργον τῶν ὀρθῶν νόμων εἶναι κ. τ. λ.] Διὰ νὰ ἐνομαζῶνται τινὲς συμπολίται δὲν ἀρκεῖ νὰ συγκατακοιῶσι τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ νὰ πραγματεύωνται μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' εἶναι περιπλέον χρεῖα νὰ συζῶσιν εἰρηνικῶς καὶ εὐδαιμόνως, συμμετέχοντες κοινῶς τὰς ἀρεθείας τῆς συνοικίσεως· « Ἡ πόλις οὐκ ἐστὶ κοινωμία τόπου
« ἀλλ' ἡ τοῦ εὖ ζῆν κοινωμία, » (Ἀριστοτ. Πολιτικ. σελ. 83 ἐμ. ἐκδ.) Ὅταν μέρος ἀπὸ τοὺς πολίτας ζῶσιν εἰς ἀπόλαυσιν πάντων τῶν ἀγαθῶν, οἱ δὲ λοιποὶ μὲν ἔχουσι καὶ αὐτὸν τὸν ἐπισύσειον ἄρτον, ἔταν, ὡς ἔλεγεν ὁ Κομικὸς (Ἐκκλησιαζ. 5η), ὁ μὲν ἔχρ πολλοὺς ἀγροὺς, ὁ δὲ, οὐδὲ τόσον γῆς μέρος, ὅσον ἀρκεῖ εἰς τὴν ταφήν του,

« — Γεωργεῖν τὸν μὲν πολλὴν, τῆ δ' εἶναι μικρὴ ταφήναι, »

ὅταν εὐρίσκωνται εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωμίαν πλῆθος ἐνδεῶν καὶ ἀπόρων, ὄχι δι' ἰδίαν ἀμέλειαν, ἢ μεθουρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μοχθηρίαν καὶ τυραννίαν τῶν νόμων, τότε δὲν γίνεται πλέον μία, ἀλλὰ δύο πόλεις χωρισταί, ἐπιβουλεύουσαι καὶ πολεμοῦσαι μία τὴν ἄλλην· « Μὴ μίαν, ἀλλὰ
« δύο ἀνάγκη εἶναι τὴν τριαύτην πόλιν· τὴν μὲν πενήτων, τὴν δὲ
« πλουσίων, οἰκοῦντας ἐν τῷ αὐτῷ, ἀεὶ ἐπιβουλεύοντας ἀλλήλοις. »
(Πλάτων, Πολιτ. ἡ, σελ. 551.)

ΣΕΛΙΔΙ 2, στίχ. 5. Οἱ νόμοι . . . ἐλευθέρων ἀνθρώπων συνθήκαι.] Οὗτος εἶναι ὁ ἀληθὴς ὁρισμὸς τοῦ νόμου, σύμφωνος μὲ τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν τῶν παλαιῶν φιλοσόφων· « Νόμος ἐστὶ λόγος ὠρισμένος κατ' ἀδολογίαν κοινὴν πόλεως, μνησίων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. » (Ἀριστοτ. Ἐντομ. πρὸς Ἀλεξ.) Ὁ νόμος, ἔλεγεν ἄλλοι, εἶναι « Πόλις συνθήκη

« κοινῇ, καθ' ἣν ἄρασι προτάκει ζῆν τοὺς ἐν τῇ πόλει. » (Ἀριστοτ. Α. κατὰ Ἀριστοτ. σελ. 774.) Διὰ τὸ ἴσος δίκαιος ὁ νόμος (καὶ ἰσὸς λαλῶ περὶ πολιτικῶν, καὶ ἔχει θεῖον νόμον), πρέπει νὰ τεθῆ μὲ τὴν κοινὴν συγκατάθεσιν καὶ διὰ τὴν κοινὴν ὠφελείαν ὅλων τῶν πολιτῶν· εἰ δὲ μὴ, δὲν εἶναι νόμος, ἀλλὰ παράνομος προσταγή, δυνατοῦ πρὸς ἀδύνατον, οὐδὲ τὸνομα τῆς Πολιτείας ἀρμόζει εἰς δυστυχῶν καὶ ταλαιπώρων ἀνάθεσιν, ἔπου οἱ πολῖται, μὴ μετέχοντες ἀναλόγως καθεὶς τὰς ἐκ τοῦ νόμου ὠφελείας εὐρίσκονται εἰς παντοτινὴν στάσιν καὶ διχόνοιαν πρὸς ἀλλήλους· « Τούτους δὴ περὶ φαρμέν ἡμεῖς νῦν οὗτ' εἶναι πολιτείας, « οὗτ' ὀρθοὺς νόμους, ἔσοι μὴ ξυμπάτης τῆς πόλεως ἔνεκα τοῦ κοινοῦ « ἐπέθεσαν· οἱ δ' ἔνεκα τινῶν, στασιωτείας, ἀλλ' οὐ πολιτείας « τούτους φαρμέν. » (Πλάτων, Νομ. δ', σελ. 715.) — Στίχ. 7, ἀπὸ αὐτόμακτον καὶ προσωρινὴν ἀνάγκην, κ. τ. λ.] Διότι οἱ Νόμοθέται εἶναι, ἢ ἄνθρωποι ἄγριοι, μεταβαίνοντες τὴν πρώτην φασὶν ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν κατὰστασιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ ἄνθρωποι πολιτευόμενοι μὲν, στασιάζοντες δὲ πρὸς ἀλλήλους, ἢ ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ διαφόρους ἀπειροδοκίτους συμφορὰς νὰ ἀλλάξωσι τὸ πολιτικὸν σύστημα, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν Ἑθνῶν. Εἰς ὅλας ταύτας τὰς περιστάσεις οἱ ἄνθρωποι δέχονται, ἔχει τοὺς ἀρίστους νόμους, ἀλλ' ἔσους κρίνουσι ἱκανοὺς νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὸν παρόντα καὶ καταπειγόντα κίνδυνον τῆς φθορᾶς· « Οὐδεὶς ποτὲ ἀνθρώπων οὐδὲν « νομοθετεῖ, τύχαι δὲ καὶ ξυμφοραὶ, παντοῖαι πίπτουσαι παντοίως, « νομοθετοῦσι τὰ πάντα ἡμῖν· ἢ γὰρ πόλεμος τις βιασάμενος ἀνέ- « τρεψε πολιτείας, καὶ μετέβαλε νόμους, ἢ πενίας χαλεπῆς ἀπορία· « πολλὰ δὲ καὶ νόσοι ἀναγκάζουσι καινοτεμεῖν, λοιμῶν τε ἐπιπτώσων « των, καὶ χρόνιον ἐπὶ πολλῶν ἐνιαυτῶν πολλῶν πολλὰκις ἀκαιρία. » (Πλατ. Νομ. δ', σελ. 709.) — Στίχ. 12, τὴν μεγίστην εὐδαιμονίαν διαμοιρασμένην, κ. τ. λ.] Ἀπὸ τὸ νέμω, τὸ ὅποιον σημαίνει μοιράζω, παράγεται ὁ Νόμος· διότι πρῶτον μὲν μοιράζει εἰς ὅλους τοὺς πολῖτας δικαίως τὰς ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὠφελείας, ἔπειτα τοὺς ἐμποδίζει νὰ βλάπτωσιν εἰς τὸν ἄλλον, ἀναγκάζων τὸν ἀδικήσαντα νὰ πληρώσῃ τὴν ζημίαν πρὸς τὸν ἀδικηθέντα. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Δίκη καὶ τὸ Δίκαιον, παράγονται ἀπὸ τὴν λέξιν Δίχα, ὅθεν τὸ Διχάζω, ἤρουν μερίζω· « Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὡσπερ « ἂν εἴτις εἴποι δίκαιον, καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστῆς. » (Ἀριστοτελ.

« Ἠθ. Νικ. ε', κεφ. 4.) Δίκαιον, νόμιμον καὶ ἴσον εἶναι τρεῖς λέξεις συνώνυμοι καὶ ἰσοδύναμοι (Ἀὐτ. Ἀὐτοῦ. κεφ. 10.)· καὶ εἰς μὲν τὰ καθημερινὰ συναλλάγματα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους πράξεις τῶν πολιτῶν, τὸ δίκαιον θεωρεῖται κατὰ τὴν κυρίως ἰσότητα λεγομένην, ἢ ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· ὅθεν ἐπεκράτησε καὶ νὰ λέγωμεν περὶ δύο διαφορομένων περὶ τινας, ὅταν συμβεβασθῶσι καὶ διαλλαχθῶσιν ἀπὸ δικαιοσύνης, ὅτι ἰσάσθησαν. Ὅταν δ' ὁ λόγος ἴσως περὶ τῶν ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὠφελειῶν, καὶ τῆς κοινῆς ὅλων εὐδαιμονίας, τὸ δίκαιον θεωρεῖται κατ' ἄλλην ἰσότητα καὶ ἀναλογίαν, ἥτις ὀνομάζεται γεωμετρικὴ (Ἰδ. Σχόλ. εἰς Πλάτων. ἐκδ. Ρύγκεν. σελ. 129). Δίκαιον εἶναι νὰ μετέχωσιν ὅλοι οἱ πολῖται μέρος τῆς εὐδαιμονίας ταύτης, ἀλλὰ μέρος τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἀνάλογον μὲ τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς καθενὸς δυνάμεις, μὲ τὴν καθενὸς φιλοπονίαν καὶ ἐπιμέλειαν· « Τοῦ δὲ νομοθέτου τοῦ σπουδαίου ἐστὶ τὸ θεάσασθαι πόλιν καὶ γένος « ἀνθρώπων, καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωῆς ἀγαθῆς πῶς μεθέξουσι, « καὶ τῆς ἐνδεχομένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. ζ, § 2, σελ. 208.) Ὅταν μέρος τῶν πολιτῶν εὐδαιμονῆ, οἱ δὲ λοιποὶ οὐδὲ κοπιῶντες δύνανται νὰ λάβωσι τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν τῶν ἰδίων κόπων, εἰς τοιαύτην πολιτείαν δικαιοσύνη πλέον δὲν ἔμεινε· καὶ χωρὶς δικαιοσύνης ἀδύνατον νὰ φυλάξωσιν οἱ πολῖται τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐμόνοιαν, « Οὐ μὴν πρὸς τοῦτο βλέποντες τὴν πόλιν οἰκίζομεν, ὅπως ἐν τι ἡμῖν « ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον, ἀλλ' ὅπως ἐπιμάλιστα ὅλη ἢ « πόλις· φήθημεν γὰρ ἐν τῇ τοιαύτῃ μάλιστα ἂν εὐρεῖν δικαιοσύνην, « καὶ αὐτὴ ἐν τῇ κάκιστα οἰκουμένη ἀδικίαν. » (Πλάτων, Πολιτ. δ', « Σελ. 420.)

ΣΕΛΙΔΙ 3, στ. 26, Ὁ ἀείμνηστος Πρόεδρος Μοντεσκιώς.] Οὗτος εἶναι ὁ περίφημος Γάλλος, ὀνομαζόμενος *Président de Montesquieu*, διότι ἦτο πρόεδρος τῆς ἐν Βερδιγάλῃ Συγκλήτου, ἤγουν τοῦ κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν Γάλλων πολιτεύμα ὀνομαζομένου Παρλαμέντου. Τὸ βιβλίον τοῦ Μοντεσκιῶ, τὸ ὅποιον αἰνίσσεται ὁ Πεικαρίας, εἶναι τὸ σοφὸν σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον Πνεῦμα τῶν Νόμων (*Esprit des lois*). Αὐτὸ μεταξὺ πολλῶν φιλοσοφικῶν ἀληθειῶν περιέχει καὶ ἔχει ὀλίγα σφάλματα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀτέλειαν ἀκόμη τότε τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, καὶ ἄλλα διὰ τὰς προλήψεις τοῦ συγγραφέως. Πρόσθετος καὶ ὅσα ὁ συγγραφεὺς ἐγνώριζε μὲν καλὰ, ἠναγκάσθη δὲ νὰ σιωπήσῃ, διὰ

τὴν ἐκείνου τοῦ καιροῦ πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Γαλλίας, Μοναρχίαν ἀπόλυτον, ἥτις δὲν ἐσυγχώρει τὴν φανέρωσιν πάσης ἀληθείας χωρὶς ἐξαίρεσιν. Ὅθεν, ἔστις ἐπιθυμεῖ σήμερον νὰ ἀναγνώσῃ ὠφελίμως τὸ Πνεῦμα τῶν νόμων, μὴν ἀμελήσῃ νὰ συναναγνώσῃ τὰς περὶ αὐτοῦ κρίσεις πολλῶν μεταγενεστέρων φιλοσόφων, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ **DESSYRE DE THAUX, Comment. sur l'espr. des lois de Montesquieu, Paris 1819.**

ΣΕΛΙΔΙ 6, στ. 14, εἰς τὰς μυθιστορίας.] Μυθιστορίαν ὀνομάζω ἐκεῖνο τῶν συγγραμμάτων τὸ εἶδος, τὸ ὁποῖον οἱ Γάλλοι ὀνομάζουσι roman, καὶ οἱ Ἴταλοὶ romanzo. Τεταῦται μυθιστορίαὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, τὰ Λίθιοπικὰ τοῦ Πηλιοδώρου, τὰ Ποιμενικὰ τοῦ Λόγγου, καὶ ἄλλαι τινὲς ἕλγαι· εἰς δὲ τὰς νεωτέρας τῆς Εὐρώπης γλώσσας αἱ μυθιστορίαὶ εἶναι σχεδὸν ἀναρίθμητοι. — Σημ. (1). Τοῦ Μορελλέτου ἡ σημείωσις, ἂν καὶ καλῆ, δὲν μᾶς διδάσκει τίποτε νέον. Πολλὸ ἀρχήτερον τοῦ Βακκαρίου ἔκαμα τὴν αὐτὴν παρατήρησιν ὁ Πλάτων, καὶ κἀνεὶς δὲν ἐκατηγόρησε τὸν Πλάτωνα, ὡς συκοφάντην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διότι κἀνεὶς, πλὴν τῶν ὑπεκριτῶν, δὲν τολμᾷ νὰ ἀρνηθῇ τοῦτο τῆς ψυχῆς τοῦ καθενὸς τὸ πλεονεκτηκὸν ἐπιθύμημα, νὰ γίνωνται ἅλα κατὰ τὴν ἕρεξίν του. Καὶ ἡ τοιαύτη ἕρεξις εἶναι ἀκίνδυνος, ἂν ὁ ὀρεγόμενος κυβερνᾶται ἀπὸ νόμους δικαίους· ἀπ' αὐτοὺς ἀναγκάζεται πρῶτον νὰ τὴν χαλινώσῃ, καὶ τέλος ἀποκτᾷ τὴν ἕξιν νὰ τὴν μετριάσῃ καὶ ἐκουσίως χωρὶς χαλινόν. « Πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ κοινὸν ἐπιθύμημα. Ἐν τῷ, τὸ κατὰ τὴν τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐπίταξιν τὰ γινόμενα γίνεσθαι . . . Οὐκοῦν, ἐπειπερ βουλόμεθα πάντες τὸ τοιοῦτον ἀεὶ παῖδες τε ἄνθρωποι καὶ ἄνδρες καὶ πρεσβύται, τοῦτ' αὐτὸ καὶ εὐχόμεθα ἀναγκάσιως διὰ τέλους . . . ἀλλ' εὐ τοῦτο εὐκταῖον (γρ. εὐκτέον) οὐδὲ ἐπεικτέον, ἔπεσθαι πάντα τῇ ἑαυτοῦ βουλήσει· τὴν βούλησιν δὲ μᾶλλον τῇ ἑαυτοῦ φρονήσει. Τοῦτο δὲ καὶ πόλιν καὶ ἕνα ἡμῶν ἕκαστον καὶ εὐχεσθαι δεῖν καὶ σπεύδειν, ὅπως οὖν ἕξει. Καὶ δὴ καὶ πολιτικὸν γε ἄνθρωπος καὶ νομοθέτην ὡς ἀεὶ δεῖ πρὸς τοῦτο βλέποντα τιθέναι τὰς τάξεις τῶν νόμων. » Πλάτ. Νομ. γ', σελ. 687.

ΣΕΛΙΔΙ 7, στιχ. 6, ἡ ἀγνος καὶ ἀκαλλιέργητος φύσις, διὰ νὰ πληρώσῃ, κ. τ. λ.] Τὰ αὐτὰ ἐδόξαζαν καὶ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν. Ὅθεν ἐπολυπλασιαζέτο

τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, τῶν ὀλιγόστευον ἢ ἀνεγκλίαια πρὸς ζωὴν καθενὸς τροφή, τὴν ὁποῖαν ἐλάμβαναν ἀπ' ἑσᾶ ἔφερον αὐτομάτως ἢ γῆ, μὴν ἐξεύροντες ἀκόμη νὰ πολυπλασιαζῶσι διὰ τῆς γεωργίας τοὺς κερπύς τῆς. Ὅθεν ὁ ἰσχυρὸς ἤρπαζεν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀδυνατοῦ τὴν τροφήν, καὶ οὕτως ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπεν ἢ νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνης, ἂν δὲν εὕρισκον ἀδυνατώτερόν του ἄλλον, ἢ νὰ φονευθῇ, ἂν ἀντίστεκεν εἰς τὸν ἰσχυρόν. « Ἐπεὶ οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, οἷς δὴ εὐ παρῆν ἀφθονος τροφή, ἄρτι φαινομένης, ἀθέσπον ἐπ' αὐτὴν ἴοντες βίαι ἤρπαζον καὶ ἀφῆρῶντο τοὺς ἔχοντας· καὶ μετὰ τῆς ἀκοσμίας ἐγένοντο καὶ φόνου . . . Ὡς δὲ παρεγένετο αὐτοῖς πολλὰ ἐν τῆς Δημήτρος, διένειμον ἐκάστῳ ἴσον, καὶ οὕτως εἰς κόσμον ἦλθε τοῖς ἀνθρώποις τὰ δόρυ· διὸ ἄρτου τε ἐπίνοια, πέμματος τε εἰς ἴσον διαμεμοιραμένου. » (Ἄθην. σελ. 13.) Ἡ πρώτη χρεῖα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ τροφή, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὴν κρέμεται ἡ ζωὴ του· ὅθεν οὐδὲ πρέπει νὰ φαίνεται παράδοξον, ἂν τὴν ἀρπάξῃ μὲ βίαν, ἢ τὴν λαμβάνῃ μὲ δόρυ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

« τοῖς ἄρτοις ἴσας
« Ἰσταῖσι παγίδας οἱ ταλαίπωροι βροταί. »

(Αὐτ. σελ. 109.) Νὰ πύσωσι λοιπὸν τὴν βίαν καὶ τὸν καθημερινὸν τοῦτον πόλεμον, ἔστις ἐξ ἀνάγκης ἐμπόδιζε τὸν πολυπλασιασμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δύο μόνα μέσα ἦσαν ἱκανά, ἡ γεωργία καὶ οἱ νόμοι. Ἡ γεωργία μόνη δὲν ἤρκει· ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ δώσῃ σῖτον εἰς τὸν φιλόπονον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ τοῦ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τῆς ἀρπιακτικῆς ἐκείνου χειρὸς, ἔστις ἢ δὲν εἶχεν ἀγρὸν, ἢ καὶ ἂν εἶχεν, ἔκριναν ὠφελιμώτερον νὰ τρέφεται ἀκόπως ἀπὸ τοὺς κόπους τῶν ἄλλων. Ἐσαύτως οἱ νόμοι ἤθελαν εἶσθαι μάταιοι χωρὶς τῆς γεωργίας, διότι δὲν παύεται εἰς νόμους, ἔστις πεινᾷ. Διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι εὐρέται τῆς γεωργίας ἐχρημάτισαν εὐρέται καὶ τῶν νόμων, καὶ ἐνομίσθησαν θεοὶ σωτῆρες τῶν ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο ἡ Δημήτηρ, ἥτις καὶ Σιτὴν ὀνομάσθη, ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τῆς Θεσμολογίας, διότι μὲ τὴν γεωργίαν ἁμοῦ ἔφερον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς θεσμούς καὶ νόμους, καὶ τοὺς ἐδίδαξε τὸν τρόπον νὰ ζῶσιν εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὁ Τριπτόλεμος, διδασθεὶς παρ' αὐτῆς τὴν γεωργίαν, τὴν ἔδωκεν εἰς πρώτους τοὺς Ἀθηναίους, ἔπειτα περιῆλθε τὴν οἰκουμένην (λέγει ὁ μῦθος), διὰ νὰ διδάξῃ καὶ

ταύς λοιπούς ανθρώπους τὴν σποράν καὶ χρῆσιν τοῦ σίτου. Ἀπὸ ταύ-
 ταν τὴν δικαίαν διανομὴν καὶ μεύρασιν τῆς τροφῆς ἔλαβαν τὸνομα
 καὶ οἱ Νόμοι. (Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 170.). Νόμος καὶ σίτος εἶναι τὰ
 πρῶτα θεμέλια, οἱ πρῶτοι δεσμοὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἀνθρώπων· καὶ
 οὐδεμία πολιτικὴ κοινωνία δύναται χωρὶς αὐτὰ νὰ συσταθῇ, ἢ, ἔταν
 τῆς λείψῃ ἐν ἀπ' αὐτὰ, νὰ διαμείνῃ πολὺν καιρὸν· διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ
 Ἀθηναῖοι, καταφρονήσαντες τοὺς νόμους, ἔτρεχαν εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς
 ἐλευθερίας των, ἔλεγεν ἀστείως περὶ αὐτῶν ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι αὐτοὶ
 ἐχρημάτισαν εὐρέτα σίτου καὶ νόμων, ἀλλὰ τὸν μὲν σίτον ἐμεταχειρί-
 ζοντο ἀκόμη, κατεφρόνησαν δὲ τοὺς νόμους· «Τοὺς Ἀθηναίους ἔφασκεν
 « εὐρηκέναι πυροὺς καὶ νόμους· ἀλλὰ πυροῖς μὲν χρῆσθαι, νόμοις δὲ
 « μὴ. » (Διογ. Λαέρτ. ε', 17.) — Στιχ. 11, ἡ κατάστασις τοῦ πολέ-
 μου ἐπέρασεν, ἀπὸ τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους εἰς ὀλόκληρα ἔθνη.]
 Ἦγουν ἀφεῦ ἐνωθῶσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς διαφόρους πολιτικὰς κοινωνίας,
 ὁ πόλεμος γίνεται πλέον πόλεμος ἔθνους, πρὸς ἔθνος, καὶ ἔχι ἀνθρώπου
 πρὸς ἄνθρωπον, ὡς ἐγένετο, ὅτε ἦσαν χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ συγ-
 γραφεὺς μεταχειρίζεται τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνων, ὅσοι νομίζουν, ὅτι ἦτο
 καιρὸς, ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἦσαν παντάπασι χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ
 πλανώμενοι ἐδῶ κ' ἐκεῖ, καθὼς τὰ ἄλογα ζῶα, ἕπου ἕκαστος εὕρισκε
 τροφήν, ἢ τόπον ἐπιτήδειον κατοικίας. Ἡ Μωσαϊκὴ ἱστορία τῆς κοσμο-
 γονίας μᾶς διδάσκει ἐξεναντίας, ὅτι εἰς τριαύτην κατάστασιν οἱ ἄν-
 θρωποι ποτὲ δὲν εὐρέθησαν· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πιθανώτερον ἔτι καὶ
 εἰς ἐκείνους, ὅσοι χωρὶς προλήψεως ἐξετάζουν τὰ πράγματα. Ἄν καὶ ὁ
 ὀδηγούμενος ἀπὸ τὰ φῶτα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἄνθρωπος δια-
 φέρῃ ἀσυγκρίτως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὸν ζήσαντα εἰς τὸν καιρὸν τῆς
 ἀνεπιστημοσύνης καὶ ἀτεχνίας, δὲν ἠλλαξεν ἔμως ἡ φύσις του· ἀλλὰ
 καθὼς τὴν σήμερον αἰσθάνεται, ἐπιθυμεῖ, κλίνει· φυσικὰ εἰς τὴν γαμι-
 κὴν κοινωνίαν, τρέφει, ἀγαπᾷ καὶ περιποιεῖται τοὺς καρπούς τῆς κοινω-
 νίας ταύτης, καὶ αὐτὸς ὁ τρισάριθμος καὶ ἀγροικότατος ἄνθρωπος,
 οὕτω βέβαια καὶ ἄλλοτε τὰς αὐτὰς αἰσθήσεις, ἐπιθυμίας, χρείας, καὶ
 τὰς αὐτὰς κλίσεις καὶ διαθέσεις τῆς ψυχῆς εἶχεν. Εἰς κλίνον ἀπὸ τὰ
 ἕως τῶρα γνωρισμένα ἄγρια ἔθνη δὲν εὐρίσκεται παράδειγμα μοναδι-
 κῆς ζωῆς· εἶναι μερισμένα εἰς πολλὰς μικρὰς κώμας, ἢ ζῶσι τούλάχι-
 στον κατὰ συγγενείας καὶ οἴκους χωριστοὺς ἀπ' ἀλλήλων. Πιθανώτατον,
 ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρῶτην ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ἐγνώρισαν τὴν πατρικὴν.

αὐτὴ ὁμως δὲν ἦτον ἀκόμη ἀρχὴ πολιτικῆ, ἐνόσω δηλαδὴ τὰ τέκνα
 ἦσαν εἰς ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, ὅτε εἶχαν ἀκόμη χρείαν τῆς πατρι-
 κῆς ἐπιμελείας καὶ προστασίας· ἀλλ' ὅτε ἔφθαναν εἰς κατάστασιν
 νὰ προμηθεύωνται τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, ὁ πατὴρ ἐγένετο τρόπον
 τινὰ μόναρχος ἢ βασιλεὺς, διότι τῶν τέκνων οἱ γάμοι, διὰ τὴν ὀλιγο-
 πληθίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, γινόμενοι εἰς αὐτὴν τὴν αἰκίαν μεταξὺ
 ἀδελφῶν, ἐπολυπλασίαζαν τὰ ἔγγονα, ἀπὸ τὰ ὅποια πλέον ἢ ἐξουσία
 τοῦ γηραλκίου πρωτοπάππου ἤθελε καταφρονηθῆν, ἂν δὲν ἐδορυφορεῖτο
 μοναρχικῶς ἀπὸ τοὺς πλησιαιτέρους συγγενεῖς. Ἀλλ' οὗτος τέλος πάν-
 των ἀπέθνησκεν, ἢ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου, ἠναγκάζετο διὰ τὸν πληθυσμὸν
 νὰ διαίρεσθαι τὴν αἰκογένειαν εἰς τόσας μικρὰς ἀποικίας, ἢ δευτέρας
 μοναρχίας, ὅσοι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀδελφοὶ, καὶ οὗτοι πάλιν διὰ τὴν αὐ-
 τὴν αἰτίαν εἰς ἄλλας. Ἐκ τούτου ἀναγκαιῶς ἐξησθάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ
 μᾶλλον ὁ πρῶτος ἐκείνος δεσμὸς τῆς αἰκογενείας μεταξὺ τῶν οἰκῶν,
 ἕωσθ' διαλυθεῖς ὀλότελα ἀπὸ τὰς διχνοίας ἔφερε, τέλος, τοὺς πολέ-
 μους οἴκου πρὸς οἶκον, καὶ αἰκογενείας πρὸς αἰκογένειαν. Ὅθεν ἐξα-
 νάγκης ἔπρεπε νὰ ἐπινοήσασιν νέους δεσμοὺς καὶ συνθήκας, αἱ ὅποια
 ἐγέννησαν τὰς πρῶτας κυρίως λεγομένας πολιτικὰς κοινωνίας. Διὰ
 τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὡς βᾶσιν καὶ θεμέλιον τῆς πολιτικῆς
 κοινωνίας, τὴν γαμικὴν κοινωνίαν, ἢ τὸν οἶκον ἢ τὴν συγγένειαν.
 « Ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκος
 « ἔστιν ἢ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χάρισεως ἐνε-
 « κεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. Μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν εἰσιν ἢ κώμη
 « ἀποικία αἰκίας εἶναι· οὗς καλοῦσιν τινες ἑμογάλακτας, παιδᾶς τε καὶ
 « παιδῶν παιδᾶς. Διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν
 « ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευσμένων γὰρ συνῆλθον· πᾶσα γὰρ αἰκία βασι-
 « λεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου· ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγέ-
 « νειαν. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 4—5.) Ὁ Βεκκαρίας μεταχειρίζεται
 τὴν πρῶτην ὑπόθεσιν ὅχι δι' ἄλλο, πλὴν ὅτι καὶ ἀπ' ἐκείνην, ὡς ἀπὸ
 ταύτην, ἐξηγεῖται ἐπίσης τὰ φαινόμενα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Εἰς
 ὁποιαδήποτε κατάστασιν ὑποθέσῃ τοὺς ἀνθρώπους, φανερόν, ὅτι αὐτοὶ
 ποτὲ δὲν ἤθελαν συγκατανεύσειν νὰ συγκαταίκοι μετ' ἀλλήλων, πλὴν
 μὲ συνθήκας ὡμολογημένας ἀπ' ὅλων τὰ μέλη τῆς κοινωνίας. Ἄν ὑπετά-
 χθησαν χωρὶς συνθήκας, εἰς ἓνα μόνον ἄνθρωπον. τοῦτο συνέδη, διότι,
 πανουργότερος τῶν ἄλλων, ἐφίκατε νὰ τοὺς ἀπατήσῃ ὁ εἰς οὗτος ἄνθρωπος.

καὶ νὰ περιφραχθῆ ἀπὸ στρατιωτικὴν δύναμιν, ὥστε νὰ μὴν ἔχωσι πλέον πῶς νὰ φύγωσι τὴν εἰς αὐτὸν ὑποταγήν· καὶ ἔχι, ὡς ἐνόμισεν ὁ Ἀγγλος Ὀββος (Hobbes), διότι ἀπαρνηθέντες ἐκουσίως τὴν ἰδίαν του καθεὶς ἐλευθερίαν, διὰ τὰ ἐξ αὐτῆς κακὰ, ἐπαραδόθησαν εἰς ἓνα μόνον νὰ τοὺς κυβερνᾷ αὐτογνωμόνως. Κατὰ τοῦτο τοῦ Ὀββου τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα (ἂν πρέπη νὰ ὀνομασθῆ συνάλλαγμα ὅτι ὑποχρεώνει τὸ ἓν μόνον μέρος, καὶ ἀφίνει ἀπόλυτον τὸ ἄλλο), δικαιολογοῦνται ὅλοι οἱ τύραννοι, καὶ καταδικάζονται ὡς ἀποστάται, ὅσοι, μὴν ὑποφέροντες τὴν τυραννίαν, πολεμοῦν τοὺς τυράννους. Ὁ Λώκκιος ἐπενόησεν ἄλλο, ἂν ἔχι ἀληθέστερον, δικαιότερον ὅμως μέχρι τινὸς συνάλλαγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦνται ἀμοιβαίως τὸ ἔθνος ὅλον ἐξ ἑνὸς μέρους, καὶ ὁ ἡγεμὼν ἀπὸ τᾶλλο· οὗτος νὰ κυβερνᾷ κατὰ νόμους πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον· τὸ ἔθνος, νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτὸν, ἐνόσω μένει πιστὸς εἰς τὰς συνθήκας, διὰ τὰς ὅπαις ἔλαθε τὸ διάδημα. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τὸ συνάλλαγμα, ἂν ἔλαθε ποτὲ χώραν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὑποθέτει καὶ τὰ δύο μέρη ἐπίσης ἐλεύθερα, ὡς ἔπρεπε νὰ ἦναι εἰς ὅλας τὰς ἀμοιβαίας συνθήκας. Ἐν ὁ μόναρχος ἔχη τὴν ἐλευθερίαν νὰ δεχθῆ ἢ ἔχι τὸ διάδημα κατὰ τὰς πρεβάλλομένας συνθήκας, οἱ πρεβάλλοντες δὲν ὑποθέτουν ποτὲ σύστημα ὀλόκληρον ἔθνος ὁμόγνωμον καὶ ἐλεύθερον νὰ τὰς ἀπαιτήσῃ τὴν ἀρχὴν, ἔπειτα νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ τὰς φυλάσῃ. Εἰς μὲν τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ μονάρχου, ἀρκοῦν πολλάκις αἱ ἀνευφημίαι (acclamations) μίρους τινὸς ἐξ αὐτῶν νὰ συνεπισύρωσι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς λοιπούς· μετὰ δὲ τὴν ἀναγόρευσιν, ἀρκοῦν ὀλίγοι στρατιῶται νὰ φυλάξωσι τὸν παραβάτην τῶν συνθηκῶν μόναρχον. Τρίτον ἄλλο συνάλλαγμα ἐπενοήθη ἀπὸ τὸν Ρουσσῶνι· κατ' αὐτὸν συνδέονται ὅλοι μὲ ὅλα, καὶ ὑποχρεοῦνται ὅλα πρὸς ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτον ὅμως συνάλλαγμα, οὔτε καταρχὰς πιθανόν ὅτι ἐσυμφωνήθη ποτὲ, οὔτ' εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων δυνατὸν νὰ συμφωνηθῆ χωρὶς μεγάλης ταραχῆς καὶ δυστυχίας (ἴδε ΒΗΝΤΙΑΜ. *Traité de législation civil. et pénal. tom. I, pag. 116-12 et 131.*). Ἰμμενε λαϊκὸν τὸ Κοινοβουλευτικὸν σύστημα (*Gouvernement représentatif*) μόνον μίσειν νὰ παραστήσῃ ἀληθὲς συνάλλαγμα πολιτικόν, ἐπειδὴ ὑποθέτει συνθήκην τῶν πολιτῶν ὅλων πρὸς ὅλους, ἔχι ὅμως αὐτοπροσώπων, ἀλλὰ δι' ἀντιπροσώπων (*Représentans*) ἐκλεγμένων ἀπὸ τὸ ἔθνος, καὶ συγκροτούντων τὴν ὀνομαζομένην Νομοθετικὴν ἐξουσίαν (*Pou-*

voir législatif) τοῦ ἔθνους. Τὸ ἔθνος ἐκλέγει ἀκόμη καὶ τὴν Νομοταλεστικὴν ἐξουσίαν (*Pouvoir exécutif*), ὡς συμβαίνει μετὰ τὰς καταστροφὰς τῆς τυραννίας, ἢ τῆς περιορίζει τὴν ἐξουσίαν, ἂν τὸ ἔθνος ἔχη βασιλέα, ἢ ἄλλως πως ὀνομαζόμενον ἡγεμόνα, ὡς συνέβη εἰς τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Λουσιτανίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ τέταρτον εἶδος τοῦ συναλλάγματος, ὅσα ἔθνη δὲν τὸ ἐσυμφωνήσαν ἀκόμη, πρέπει νὰ τὸ ἐλπίζωσιν ἡσυχῶς ἀπὸ τὴν πρόσodon τῆς φιλοσοφίας, μόνης ἰκανῆς, καὶ νὰ τὸ συστήσῃ χωρὶς ταραχῆν, καὶ νὰ φυλάξῃ χωρὶς κίνδυνον διαλύσεως. Κανὼν γενικὸς· διὰ νὰ ἦναι τὰ ἔθνη ἐλεύθερα, πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀντιπροσώπους βουλευτὰς καὶ νομοθέτας ἀνεξαρτήτους, καὶ ἄρχοντας ἓνα ἢ ὀλίγους τινὰς ἀνεξαρτήτους, παραστένοντας τὴν Νομοταλεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ προσέτι τρίτην ἀνεξάρτητον ἐξουσίαν τὴν Δικαστικὴν (*Pouvoir judiciaire*). Διὰ νὰ συνέχῃ τὰς τρεῖς ταύτας δυνάμεις, καθεμίαν εἰς τὰ ὅρια τῆς, ἐπανόηθη τετάρτη ἄλλη, ἥτις ὀνομασθῆ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ναπολέοντος γερουσία διατηρητικὴ (*Sénat conservateur*), ἀλλ' εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ναπολέων δὲν ἀφῆκεν, ὡς οὐδ' εἰς τὰς ἄλλας πολιτικὰς ἐξουσίας, πλὴν ψιλὸν τὸνομα. Προσφερόμενον ἤβελ' ὀνομασθῆν Γερουσία, ἢ Εξουσία νομοφυλακικὴ, ὡς ὀνομαζάν οἱ Ἀθηναῖοι Νομοφύλακας τοὺς ἐπαγρυπνοῦντας εἰς τὴν φυλακὴν τῶν νόμων· « Οὗτοι τὰς ἀρχὰς ἐπιανάγκαζον τοῖς νόμοις χρῆσθαι. » (*Πολυδεύκ. σελ. 255.*) Ἴδε περὶ τούτων τὸν *Duportet-Thiercy, Comment. sur l'Espr. des lois de Montesqu. pag. 199-211.* — Στίχ. 13, ἀνθρωποι ἐλεύθεροι . . . ἐνώθησαν εἰς μίαν πολιτικὴν κοινωνίαν.] Ἡ πόλις, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (*Πολιτικ. σελ. 77-78, 218*), εἶναι κοινωνία ἀνθρώπων ὁμοίων καὶ ἐλευθέρων, οἱ ὁποῖοι ἐνώθησαν μὲ σκοπὸν νὰ ζῶσι μετ' ἀλλήλων, ἔσον δυνατὸν εὐδαιμόνως. Ἀλλὰ πᾶς ἓνας καταλαμβάνει, ὅτι, διὰ νὰ διαμείνῃ ἡ τριαύτη ἔνωσις καὶ κοινωνία, ἦτο χρεῖα συνθηκῶν πρὸς ἀλλήλους. καὶ τοῦτο ἐγέννησε τοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι, καθὼς εἶπεν ἄλλος εὐφύεστατα, ἄλλο δὲν εἶναι πλὴν ἐγγύτης, τὴν ὁποίαν δίδουν εἰς πρὸς τὸν ἄλλον οἱ πολῖται νὰ μὴν ἀδικῆ κανεὶς κανένα· « Καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καὶ καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστής, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων. » (*Αὐτ. Αὐτόθ. σελ. 82.*) — Στίχ. 15, μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ ζῶσιν, κ. τ. λ.] Ὁ ἀγριὸς ἀνθρωπος εἶτι μόνον, εἶτα μικρᾶς οἰκογενείας οἰκοδεσπότην τὸν ὑποθέτει (*ἴδ. σελ. 180-181*), ἐνόσω εὐρίσκειται εἰς τῆς φύσεως τὴν

κατάστασιν, είναι πάντοτε εἰς πόλεμον καὶ μάχην μὲ τοὺς ὁμοίους του. Ἀναγκαζόμενες νὰ ζητῇ ἀπὸ τὰ αὐτόματα τῆς φύσεως προϊόντα τὴν τροφήν, τὴν ὁποίαν, διὰ τὴν φυσικὴν του ἀμαθίαν καὶ ὀκνηρίαν, ἀλλέως νὰ προμηθεύσῃ εἰς αὐτὸν ἢ εἰς τὰ τέκνα του δὲν δύναται, ἡσυχάζει ἐνόςω τὴν εὐρίσκει μὲ εὐκολίαν· ἀλλ' εὐθύς ὅταν ἀπαντήσῃ ἐμπόδια (καὶ τὰ ἐμπόδια ταῦτα εἶναι συχνὰ), τὴν ἀρπάζει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἀσθενεστέρου μὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνην βίαν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται κατ' ἀλλήλων τὰ ἄλογα ζῶα, ὅταν ἔχωσι χρεῖαν τροφῆς « Ἄμικ γὰρ φύσει τοιοῦτος [ὁ ἀπολις] καὶ πολέμου ἐπιθυμητῆς, ἄτεπερ « ἄζυξ, ὡσπερ ἐν πετεινοῖς. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 5.) Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ δι' ἄλλας τὰς ἄλλας του φυσικῆς χρεῖας. Ἀρπάζει τὴν γυναῖκα τοῦ ἀσθενεστέρου, ὅταν ἄλλην δὲν εὐρίσκη, τὸν ἐκδύνει ἀπὸ τὸ δερμάτινόν του φόρεμα, ἔταν ἦναι γυμνός, καὶ τὸν διώκει ἀπὸ τὴν καλύβην του, ἔταν ποῦ νὰ κατοικήσῃ δὲν ἔχη, καθὼς τὸ ἰσχυρότερον ὄργανον κυριεύει δυναστικῶς τοῦ ἀσθενεστέρου τὴν φωλεάν. Καὶ τοῦτο συμβαίνει ὄχι μόνον μεταξύ τῶν ἀγρίων ἀνθρώπων, ἀλλὰ, τὸ χειρότερον, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ὁσάκις δὲν εἶναι συγκροτημέναι μὲ συνθήκας καὶ νόμους τοιούτους, ἀπὸ τοὺς ὁμοίους νὰ ὠφελῶνται ὅλοι κοινῶς οἱ πολῖται, καθεὶς ἀναλόγως μὲ τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Τότε εἰ ἀδικούμενοι ἐπιστρέφουν τρόπον τινὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν φυσικὴν κατάστασιν, καὶ γίνονται τόσον φοβεριότεροι καὶ παρ' αὐτοὺς τοὺς ἀγρίους ἀνθρώπους, καθάσον ἀναστρέφονται εἰς τὸ μέσον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ἔχει εἰς τὰ δάση, ἔθεν εὐκολώτερον δύναται τις νὰ τοὺς φύγῃ. Εἰς ἕποιαν πόλιν (ἔλεγεν ὁ Σωκράτης) βλέπης πτωχοὺς, ἐκεῖ βέβαια πρόσμενε νὰ εὐρῆς καὶ κακοὺς ἀνθρώπους πολλοὺς. « Δῆλον ἄρα ἐν πόλει οὗ ἂν ἴδῃς πτωχοὺς, ὅτι εἰτί που ἐν « τούτῳ τῇ τόπῳ ἀποκεκρυμμένοι κλέπτει τε καὶ βλαβαντιστόμαί καὶ « ἱερότυλοι, καὶ πάντων τῶν τοιούτων κακῶν δημιουργοί... « ἄρ' « οὐν οὐ δι' ἀπαιδευσίαν καὶ κακὴν τροφήν, καὶ κατάστασιν τῆς πολι- « τείας φήσομεν τοὺς τοιούτους αὐτόθι ἐγγίνεσθαι; » (Πλάτων. Πολιτ. ἡ, σελ. 55α.) Καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ καθημέραν ἀφανὴς καὶ λαθραῖος πόλεμος, τὸν ὁποῖον κάμνουν οἱ διὰ τὴν μαχθηρίαν τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας ὄντες πτωχοί, ἕως οὗ νὰ εὐρεθῶσι δημαγωγοί, πτωχοὶ ὡς αὐτοί, ἀλλὰ πανουργότεροι καὶ ἀρκετὰ δυνατοὶ νὰ διεγείρωσι στάσεις, νεωτερισμοὺς, καὶ τέλος φανερὸν πόλεμον κατὰ τῆς πολιτείας. « Πρῶ-

« λον τὸ πολλοὺς ἐκ πλουσίων' γίνεσθαι πάντας· ἔργον γὰρ μὴ νεωτερο- « ποιούς εἶναι τοὺς τοιούτους... ὅταν γὰρ ἀτιμοὶ πολλοὶ καὶ πέ- « νητες ὑπάρχωσι, πολεμίων ἀναγκαῖον εἶναι πλῆρη τὴν πόλιν ταύτην. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 43 καὶ 86.)

ΣΕΛΙΔΙ 8, στίχ. 8, Ὁ ἡγεμὼν εἶναι ὁ νόμιμος φύλαξ κ. τ. λ.] Δι' ὅλου τούτου τοῦ συγγράμματος, ὅταν ὁ Βεγκκάριας ὀνομάζῃ τὴν γεμῶνα νοεῖ βασιλεία· καὶ τοῦτο ἦτον ἀληθές, ἔτε αἱ πολιτεῖαι τῆς Εὐρώπης ὅλκας, πλὴν τῆς Ἀγγλίας, ἦσαν βασιλεῖαι ἀπόλυτοι, ἢ ὡς τὰς ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. σελ. 101), Παμβασιλείαι. Σήμερον ἔμως ὅσαι ἀπ' αὐτὰς μετεμορφώθησαν εἰς βασιλείας πολιτικὰς, ἢ ὡς τὰς ὀνομάζουσι, Μοναρχίας συνταγματικὰς (Monarchies constitutionnelles), ἡγεμόνα γνωρίζουσι δύο μέρη, ἀνεξάρτητα ἐν ἀπὸ τᾶλλο, τὸ Νεμοθετικὸν καὶ τὸ Νομοτελεστικόν.

ΣΕΛΙΔΙ 9, Σημειῶσα. στίχ. 4, Δικαιοσύνην ὀνομάζω... ἀκοινωνησίας κατάστασιν.] Ταύτην τὴν δικαιοσύνην ὀνόμαζεν ὁ Ἐπίκουρος τῆς φύσεως δίκαιον, ὄχι διότι ἔχει χώραν μεταξύ ἀγρίων καὶ ἀπολιτευτῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ διότι ὁ ἄνθρωπος, μόνος φυσικὰ κλίνων πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἐπειδὴ εἰς μόνην αὐτὴν δύναται νὰ εὐρῆ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, εἶναι καὶ μόνος δεκτικὸς τῆς τοιαύτης δικαιοσύνης, ἢ ὁποῖα καθὼς τὸν ἐμποδίζει νὰ βλάπτῃ ἄλλους, οὕτω καὶ τὸν ὑπερασπίζει ἀπὸ τὰς παρὰ τῶν ἄλλων ἀδικίας καὶ βλάβας. « Το τῆς « φύσεως δίκαιον ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν « ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι. Ὅσα τῶν ζώων μὴ ἠδύνατο συνθήκας « ποιῆσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἀλλήλα, μηδὲ βλάπτεσθαι, « πρὸς ταῦτα οὐθέν ἐστιν οὔτε δίκαιον, οὔτε ἀδικον· ὡσαύτως δὲ καὶ « τῶν ἐθνῶν, ὅσα μὴ ἠδύνατο, ἢ μὴ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιῆσθαι « τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι, οὐκ ἦν (ἴσ. « τούτοις οὐκ ἦν) τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν τοῖς μετ' ἀλλήλων « συστροφαῖς. » (Διογ. Λαερτ. ἰ, § 150.) Κατὰ τοὺς φίλους τῆς τυραννίας, ἢ τῆς ἀναρχίας, τὸ δίκαιον τῆς φύσεως σημαίνει, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, τὴν βίαν τοῦ δυνατοῦ κατὰ τοῦ ἀδυνατοῦ. Ἐύρηκας δύναιμι, μέσα καὶ τρόπους ἀρμεδίους νὰ καταπατήσῃς τοὺς νόμους καὶ νὰ χρηματίσῃς τύραννος τῶν ὁμοίων σου; δίκαιον ἔχεις νὰ τοὺς τυραννήσῃς· ἀλλ' ἕνας ἀπὸ τοὺς δούλους σου εὐρηκε μέσα ἰσχυρότερον παρὰ τὰ ἰδία

σου δικαίον ἔχει καὶ αὐτὸς νὰ σὲ σφάξῃ καὶ νὰ ἀναγορευθῆ τυράννος ἀντὶ σοῦ. « Καταπατήσας τὰ ὑμέτερα γράμματα καὶ νόμους « τοὺς παρὰ φύσιν ἀπαντας, ἐπαναστὰς ἀνεφάνη δεσπότης ὑμέτερος « ὁ δεῦλος, καὶ ἐνταῦθα ἐξέλαμψε τὸ τῆς φύσεως δίκαιον. » (Πλάτ. Γορ. σελ. 484.) Μὲ τοῦτο τῆς φύσεως τὸ δίκαιον ἀνέβησαν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον πολλοὶ βασιλεῖς Ρωμαῖοι, καὶ τέλος μὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δίκαιον τοὺς ἐξεκύλισαν ἄλλοι ἀπὸ τὸν θρόνον· τὸ δίκαιον τοῦτο μεταχειρίζεται καὶ ὁ πλούσιος, ὅσῳ καταδυναστεύει τὸν ἀδύνατον καὶ πτωχόν, καὶ ὁ πτωχὸς, ὅσῳ κλέπται, ἢ φρονεῖ τὸν πλούσιον.

ΣΕΛΙΔΙ 10, στίχ. 11, διὰ τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος.] Πολιτικὸν συναλλάγμα (contratto sociale) ὀνομάζει τὴν συμφωνίαν αὐτὴν καὶ συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας συγκατοικοῦν καὶ συμπολιτεύονται μετ' ἀλλήλων οἱ ἄνθρωποι. Ἦσαν καὶ Πολιτικὸν συναλλάγμα ἐπέγραψεν ὁ περιφημὸς Ῥουσσὸς ἐν ἀπὸ τὰ συγγράμματά του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζει τὰ γενέθλια τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. (Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 182.) — Στίχ. 12, Κἀναῖς λοιπὸν ἄρχων τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν ἐδιώρισαν.] Διότι ὁ ἄρχων, ἢ γοῦν ὁ δικαστὴς, δὲν εἶναι πλὴν ἀπλοῦς ὑπερέτης τοῦ νόμου, καὶ δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐξηγή, ὡς θέλει, ὅσα ὑπαγορεύει ὁ νόμος· καὶ ἀπὸ τὴν ἀκριβοῦσιν ταύτην φυλακὴν τοῦ νόμου κρέμεται τῆς πολιτείας ἢ σωτηρία, καθὼς ἀπὸ τὴν παράθεσιν ἢ φθορὰ τῆς « Τοὺς δ' ἄρχοντας λεγομένους, νῦν ὑπερέτας τοῖς νόμοις ἐκάλεσα, αὐτὶ καινοτομίας ὀνομάτων ἔνικα· ἀλλ' ἠγοῦμαι πάντας μᾶλλον εἶναι παρὰ τοῦτο σωτηρίας τῆ πόλει καὶ τούναντίον. Ἴν ἢ μὲν « γὰρ ἀρχόμενος ἢ καὶ ἄκυρος ὁ νόμος, φθορὰν ὀρώ τῇ τοιαύτῃ ἐτοιμῇ « εὔταν ἐν ἢ δὲ ἂν δεσπότης τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ ἄρχοντες δεῦλοι τοῦ « νόμου, σωτηρίαν, καὶ πάνθ' ἕσα θεοὶ πόλεις ἐδοσαν ἀγαθὰ γιγνόμενα καθαρῶ. » (Πλάτων Νόμ. δ', σελ. 715.) — Στίχ. 17, γίνεται προσθήκη κ. τ. λ.] Καὶ προσθήκη τίσσον παρανομιώτερα καὶ τυραννικῆ, ἕσον ἐπιβάλλεται εἰς ἕνα μαρικὸν πολίτην, τὸν κρινόμενον. Οἱ νόμοι, ἐπειδὴ εἶναι συνθήκη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ ἀποστέλλωσιν ὅλους τοὺς πολίτας χωρὶς τινὸς ἐξαιρέσεως. Ὅστις λοιπὸν νόμος ἀναφέρεται εἰς ἕνα μόνον πολίτην εἶναι ἀνεπίκουρος, καὶ ὄχι νόμος. Ὅθεν ἐνομοθέτησε καὶ τοῦτο ὁ Σόλων, « Μηδὲ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ ἐξεῖναι θεῖναι, ἐάν « μὴ τὸν αὐτὸν ἐφ' ἅπασιν Ἀθηναίοις. » (Δημοσθεν. Κατὰ Ἀριστοκράτ. σελ. 649.)

ΣΕΛΙΔΙ 11, στίχ. 9, χωρὶς ἐκκλητον.] Ἐφρασις, ἢ Ἐκκλητικός (appello) λέγεται, κατὰ τοὺς Νομικοὺς, ἢ πρόκλησις, τὴν ὁποίαν ὁ κρινόμενος κάμνει, ζητῶν νὰ μεταφέρῃ τὴν κρίσιν του εἰς ἀνώτερον δικαστήριον, ὅσῳ νομίζει ὅτι ἠδίκηθη ἀπὸ τὸ κατώτερον.

ΣΕΛΙΔΙ 12, στίχ. 6, παρὰ νὰ βόσκη ἀγέλην ἀνδραπόδων.] « Εὐποιήσεις αὐτὰ μέγιστα τὴν πόλιν, εἰ μὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑψώσεις, « ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀυξήσεις· ἄμεινον γὰρ ἐν μικροῖς εὐκλήμασι μεγάλας οἰκεῖν ψυχὰς, ἢ ἐν μεγάλοις οἰκίαις ταπεινὰ φωλεύειν ἀνδράποδα. » (Ἐπίκτ. παρὰ Στοβ. σελ. 316.) — § IV, ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ. Εἰς ὅλον τοῦτο τὸ κεφάλαιον ὁ Βενκαρίας συμφωνεῖ μὲ τὸν Χαρόνδαν καὶ τὸν Ζάλευκον ἀπὸ τοὺς παλαιούς, καὶ τὸν Μοντεσκιὸν ἀπὸ τοὺς νέους φιλοσόφους καὶ νομικοὺς περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ φυλάσσεται τοῦ νόμου τὸ γράμμα ἀπαρρησάτως. Περὶ τοῦ Χαρόνδου, Νομοθέτου τῶν Θουρίων, λέγει ὁ Σικελιώτης Διδώωρος (ιβ', 16) ὅτι « Προσέταξεν ἐκ παντὸς τρόπου πείθεσθαι τῷ νόμῳ, « καὶ ἢ παντελῶς κακῶς γεγραμμένος κ. τ. λ. » Περὶ τοῦ Ζαλευκου, νομοθέτου τῶν Λακρῶν, ἔχουμεν μάρτυρα τὸν Στράβωνα (Γεωγραφ. τόμ. α', σελ. 349), « Τῆς δὲ τῶν Λακρῶν νομοθεσίας μνησθεῖς « Ἐφορος, ἦν Ζάλευκος συνέταξεν ἐκ τε τῶν Κρητικῶν νομίμων καὶ « Λακωνικῶν καὶ ἐκ τῶν Ἀρσπαγικῶν, φησὶν ἐν τοῖς πρώτοις καινί- « σαι τοῦτο τὸν Ζάλευκον, ὅτι τῶν πρότερον τὰς ζημίας τοῖς δικασταῖς « ἐπιτρέψάντων ὀρίζειν ἀφ' ἐκάστοις ἀδικήμασιν, ἐκαίνας ἐν τοῖς νόμοις « διώρισαν· ἠγοῦμενος τὰς μὲν γνώμας τῶν δικαστῶν εὐχὴ τὰς αὐτὰς « εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν, δεῖν δὲ τὰς αὐτὰς εἶναι. Ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸ « ἀπλουστέρως περὶ τῶν αὐτῶν συμβελαίων διατάξαι. » Κατὰ τὸν Μοντεσκιὸν, ἔταν αἱ κρίσεις δὲν γίνονται κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τοῦ κριτοῦ, εἰ πολῖται ζῶσιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν χωρὶς νὰ γνωρίζωσι τὰ πρὸς αὐτὴν συμφωνηθέντα χρῆν, Les jugemens doivent être fixés à un tel point qu' ils ne soient jamais qu' un texte précis de la loi. S'ils étaient une opinion particulière du juge, on vivrait dans la société sans savoir précisément les engagements que l' on contracte. (MONTESQUIEU, Esprit des lois, XI, 6.) Καὶ ταύτην τὴν μέθοδον ἀκολουθοῦν τῆς Ἀγγλίας τὰ δικαστήρια, μέθοδον ἣτις στηρίζεται εἰς τὴν ἀπλήν ταύτην θεωρίαν, ὅτι ὁ μὲν νομοθέτης, διορίζων τὰς πολάσεις εἰς μέλλοντας, καὶ ἀκολου-

πως αγνώστους . . . αὐτὸν πταίστας, δὲν ἔχει κἀμμίαν ἀφορμὴν προσωποληψίας· ὁπότε ἐξαναγίας ὁ δικαστὴς παρὰ τὴν προσωποληψίαν κινδυνεύει ἀκόμη ἀπὸ κακῶς νοουμένην φιλανθρωπίαν νὰ μετριάσῃ, ἢ ἀπὸ κακῶς νοουμένην δυκαιουσύνην νὰ σφοδρῶνῃ τὴν ἀπὸ τὸν νομοθέτην διωρισμένην κόλασιν. Ἄλλοι ἕως νομικῶν φιλόσοφοι ἔκριναν ἄλλως περὶ τούτου. Ἀπὸ τούτων παλαιῶν ὁ Πλάτων, εἰς μὲν τὴν δημοκρατίαν (πολιτείας εἶδος τὸ ὅποιον δὲν τὸν ἤρεσκεν δλότατα), συγχωρεῖ μὲν εἰς τοὺς δικαστὰς νὰ παραδικάζωσι τὸ γράμμα τοῦ νόμου, εἰς ἕσον ἕως δυνατόν ὀλίγα τινά· εἰς δὲ πόλιν εὐνοουμένην τοὺς ἀφίνει ἐλευθεριώτερος· « Τοῖς οὖν δὴ τοιαύτοις δικαστηρίοις . . . ὅτι περὶ σμικρότατα ἐπιτρέπτεον αὐτοῖς τάσσων τὰς ζημίας, τὰ δὲ πλεῖστα αὐτὸν νομοθετεῖν » διαρρήδην, ἂν τις ἄρα τοιαύτη πολιτεία νομοθετῆ ποτε. Ἐν ἧ δ' ἂν « πολὺ δικαστήρια ὀρθῶς καταστήσῃ ἢ . . . ἐνταῦθα ὀρθῶν, καὶ ἔχον εὖ » καὶ καλῶς τὰ πολλὰ ἐπιτρέπων κρίναι τοῖς τοιαύτοις δικασταῖς » κ. τ. λ. » (Πλάτ. Νόμ. θ', σελ. 876.) Ἀκριβέστερον ὁ Ἀριστοτέλης (Ἱστορικ. Α, α, § 7·8) λέγει, ὅτι τὰ συγχωρούμενα εἰς τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ πρέπει νὰ ᾖναι ἕσον δυνατόν ὀλίγα· « Ἀλλάιστα μὲν οὖν πρῶτον ἢ καὶ τούτοις ὀρθῶς κειμένους νόμους, ἕσα ἐνδέχεται, πάντα διορίζειν » αὐτούς καὶ ὅτι ἐλάχιστα καταλείπειν ἐπὶ τοῖς κρίνουσι κ. τ. λ. » Τὰ αὐτὰ σχεδόν, ἔχει μὲν τὴν αὐτὴν ἀσκήσειαν, λέγει καὶ εἰς τὰ Πολιτικά του. (σελ. 88, 94-103 ἐμ. εκδ.) Ἄλλ' ἐδῶ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τρία τινά· Ἄν δὲν ἐδιωρίσθη πεινὴ ἀπὸ τὸν νόμον, διότι δὲν ἐπροβλέφθη τὸ ἀμάρτημα· δεύτερον, ἂν ἐδιωρίσθη ἀσχετῶς καὶ τρίτον, τὸ μέτρον τῆς διωρισμένης ποινῆς. Περὶ τῶν δύο πρώτων δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι ὁ δικαστὴς (ἂν δὲν ᾖναι Τριβῆς) δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἐξουσίαν, αὐτὸς νόμον αὐτὸς νὰ ἐρίσῃ, εὔτε τὸν ὀρισμένον νὰ ἐξηγήσῃ, εἰς τὰς κοινοβουλευτικὰς μάλιστα πολιτείας (Gouvernement représentatif), ἔπου ἔχει τὴν εὐκολίαν νὰ ἐρωτήσῃ τὸ κατ' ἔτος συναθροισθέν Νομοθετικὸν συνέδριον (corps législatif). Τόσον μόνον συγχωρεῖται, νὰ φυλάσῃ τὸν ἐγκαλούμενον (ἂν ἢ φυγὴ τοῦ προξενῆ βλάβην), ἕως νὰ λάβῃ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ συνεδρίου. (Vide Bentham, Draught of a cod. for the organization of the judicial establishment chap. I, tit. 1, p. 16-22.) Περὶ δὲ τοῦ τρίτου, αὐτοὶ οἱ νόμοι οἱ διορίζοντες τὴν ποινὴν καθολικῶς, διορίζουν καὶ τὰ δύο τὰς ἄκρα, τὸ μέγιστον (maximum) καὶ τὸ ἐλάχιστον (minimum), καὶ ἀφίουν τὸ μεταξύ τῶν δύο ἄκρων εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικασ-

στοῦ. Παραδείγματος χάριν, ἂν ὁ νόμος διορίσῃ ἐκατὸν τὸ μέγιστον, καὶ τριάκοντα τὸ ἐλάχιστον ῥαβδισμῶν, ἑκατὸν ἡμερῶν ἢ τριάκοντα φυλακὴν, ἑκατὸν ἢ τριάκοντα λιτρῶν ἀργυρίου ζημίαν, διὰ τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα ἀδίκημα, ὁ δικαστὴς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ διορίσῃ τοὺς μεταξύ ἀριθμοὺς ἀπὸ τοῦ τριακαστοῦ εἰς τὸν ἐκατόστον, ἀπεθλίπων εἰς τὸ γένος, τὴν ἡλικίαν, τὴν σωματικὴν κράσιν, τὴν ἀνατροφὴν, τὸ ἐπάγγελμα, τὴν περιουσίαν, καὶ τὰς λοιπὰς περιστάσεις τοῦ ἐνόμου. Τοῦτο νεῖ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. σελ. 101), ὅταν λέγῃ, « Ἐὐ καὶ τοῦ παιδεύσας ὁ νόμος, ἐφίσταται τὰ λοιπὰ τῆ δικαιοσύνη γνώμη κρίναι καὶ » διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας. » Καὶ αὐτὸ τὸ ἔποςιν μεταχειρίζεται (σελ. 98) τῆς ἱατρικῆς παράδειγμα δείχνει, ὅτι ἐκατάλαθε τὴν ὅποιον ἔχει πρὸς αὐτὴν ἀναλογίαν ἢ δικαστικὴν. Ἦς ἤθελε δικαίως λογισθῆν καλὸς ἱατρός, ὅστις ἱατρῶν κατὰ μόνους τοὺς ἀφορισμοὺς τῆς τέχνης, χωρὶς νὰ ἐρευνήσῃ τὸ γένος, τὴν ἡλικίαν, τὴν κράσιν καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις τοῦ ἀρρώστου, παρόμοια ἀμαθέστατος λογίζεται καὶ ὁ δικαστὴς, ἂν ἐπιβῆ τὸ αὐτὸ ποσὸν τῆς ποινῆς εἰς ὅλους χωρὶς διάκρισιν τοὺς παραδικάζοντας τὸν νόμον. Ὅστις ἐπιθυμεῖ πλεῖστον περὶ τούτου, ἄς ἐξετάσῃ τὸν ΒουβλαμαQUI, Princip. du droit de la nature et des gens, tom. IV, pag. 388-394, édit 1821, καὶ ἐξαιρέτως τὸν Βεντθαμ, Traité de législation civile et pénale, tom. I, chap. IX, pag. 63-78; tom. II, pag. 105, καὶ Τριβῆν. des peines et des récompenses, tom. I, chap. XI, pag. 29. — Στίχ. 12, Οἱ νόμοι δὲν ἐδύθησαν . . . ἀπὸ τούτων προγόνους ἡμῶν ὡς πατρικὴ παράδοσις.] Βέβαιον, οἱ πολῖται δὲν ὑποτάσσονται εἰς τοὺς θεμένους ἀπὸ τούτων προγόνους νόμους, διότι εἶναι τῶν προγόνων νόμοι, ἀλλὰ διότι συμφέρουν καὶ εἰς αὐτούς, καλῶς ἐσώμπεραν εἰς ἐκείνους. Ἐὰν διὰ τὴν πρόσδον τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ περιστάσεις τινὰς ἄλλας, ὁ τότε ἐφέλιμος νόμος φέρῃ σήμερον βλάβην, ἢ τίς ἔχει νὰ διασχυρισθῆ, ὅτι τοιοῦτον νόμον δὲν ἔχουν δικαίον νὰ τὸν καταργήσωσι, ἢ τίς δύναται νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι οἱ ἀπόγονοι δὲν ἔχουν τὸ αὐτὸ τῆς νομοθεσίας δίκαιον, τὸ ὅποιον εἶχαν οἱ πρόγονοι τῶν; Ἐὰν τὰ ἔθιμα τῶν ἐθνῶν, τὰ ὅποια δὲν εἶναι πλὴν ἀγραφῶν νόμοι, μεταβάλλωνται ἀπὸ γενεᾶν εἰς γενεάν, συγχωρεῖται καὶ εἰς τοὺς γραπτῶν νόμους νὰ μεταγράφωνται καὶ νὰ μεταβάλλωνται, κατὰ τὴν θέλησιν τῆς ζώσης γενεᾶς, ἂν μόνον ἢ θέλησις ᾖναι κοινὴ ἀπόφασις τῶν πολιτῶν, καὶ ἔχι ὀλίγων τινῶν, ἢ καὶ ἐνός μόνου, δεσποτικὴ διαταγή.

ΣΕΛΙΔΙ 13, στίχ. 12, ὁ Ἰγερμῶν, ἦγουν ὁ φύλαξ τῆς παρακαταθήκης.] « Ἄνθρωπος ἀγαθός, εὐνοεὶς τευ, ἢ πόλις ἀρχὴν εὐληφώς . . . εἴκειν « ἀνδρὶ παρακαταθήκην εὐληφότεν μεγάλων χρημάτων κ. τ. λ. » Εὐσέβ. παρὰ Στρεβ. σελ. 309. Ἰδὲ καὶ ἀνωτέρω τὸν Πεκκαρίαν, σελ. 8.

ΣΕΛΙΔΙ 15, στίχ. 12, διότι ἐξετάσθη, ὅχι ἢ σκληρὰ καὶ ἀσάλευτος τοῦ νόμου φωνή κ. τ. λ.] Ὁ νόμος εἶναι εἷς, ἢ φωνὴ τοῦ πάντοτε μία. ἔτι ἐλεγ' ἐχθὲς τὸ αὐτὸ λέγει καὶ σήμερον, διότι οὐτ' ἔρεξιν, οὐτ' ἐπιθυμίαν, οὐτε πάθος ἄλλως ἔχει· αὐτὸς εἶναι φωνὴ θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι φωνὴ ἄλλου τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐννομαστία. Ὄθεν ἢ εἰς τὸν νόμον ὑποταγὴ εἶναι ὑποταγὴ εἰς τὸν θεόν. Ἄλλ' ἢ φωνὴ τῶν δικαστῶν, ἔτσι, ἀφίνοντες τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ζητοῦσι νὰ ἀνακαλύψωσι τὸ πνεῦμα διὰ τῆς ἐξηγήσεως, εἶναι φωνὴ μερικῶν ἀνθρώπων, εἰ ὁποῖοι ἐξηγοῦν τὸν νόμον ἄλλως κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ πολλάκις ὁ αὐτὸς δικαστὴς σήμερον οὕτως καὶ αὔριον ἄλλῶς, διὰ πάθος ἢ ἄγνοίαν. Ὄθεν νὰ ὑπόκειται τις εἰς τοὺς δικαστὰς εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ὑπόκειται εἰς ἀνθρώπους, καὶ κλημίων φορὰν εἰς θεοῖα: « Κρεῖττον δὲ ἢ μὴ πρόσεσι « τὸ παθητικὸν ἄλλως, ἢ ἢ συμφυεῖς. Ἰὼ μὲν οὖν νόμῳ ταῦτα οὐχ ὑπάρχει, ψυχὴν δ' ἀνθρωπίνην ἀνάγκη ταῦτ' ἔχει πάσων Ὁ μὲν « οὖν τὸν νόμον κελεύων ἀρχεῖν, δικαστὴ κελεύειν ἀρχεῖν τὸν θεόν· ὁ δ' « ἀνθρώπων κελεύων, προστίθει καὶ θεοῖον· ἢ τὰ γὰρ ἐπιθυμία ταυῦ « τον, καὶ ὁ θυλὸς ἀρχοντάς διατρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἀνδρας· « διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστὶ. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 98 καὶ 101.)

ΣΕΛΙΔΙ 16, στίχ. 10, ἢ σκληρότης εἶναι ἀνάλογος μὲ τὰ ἐμπόδια, καὶ ὅχι μὲ τὴν δύναμιν τῆς τυραννίας. ἦγουν ὁ τύραννος γίνεταί τῶσον σκληρότερος, ὅσον ἀπαντᾷ πλείωτερα ἐμπόδια τῆς τυραννίας του· ἀλλ' εἰ μικροὶ καὶ ἀδύνατοι τύραννοι ἀπαντῶσι πλείωτερα παρὰ τοὺς μεγάλους καὶ δυνατωτέρους τυράννους· ἄρα εἰ μικροὶ τύραννοι εἶναι σκληρότεροι παρὰ τοὺς μεγάλους. Εὐκόλως καταλαμβάνεται τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἔστις ἐξήσει, ἢ ζῆ εἰς τυραννικὴν κυβέρνησιν. Ἐκεῖ εἰ πολῖται, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οἱ δεῦλοι, δὲν τυραννοῦνται τῶσον ἀπὸ τὸν καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀρχιτύραννον (ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοὺς χωρίζει μέγα διάστημα), ὅσον ἀπὸ τοὺς ἀναριθμήτους μικροὺς τυραννίσκους, τοὺς ὁποῖους ἀναγκάζονται καθ' ἡμέραν καὶ μὴ θέλοντες νὰ βλέπωσι καὶ νὰ κολακίζωσιν. Ἐκεῖ τοῦ τυράννου ὁ ἑπαρχος, ὁ κριτής, εἰ κατὰ πόλεις ἢ χώρας κυβερ-

νῆται, τῶν κυβερνητῶν αὐτοὶ εἰ πλέον εὐτιδανεῖ δεῦλοι, καὶ τῶν δεῦλων εἰ εὐτιδανώτεροι φίλοι, γίνονται τῶσοι ἀπάνθρωποι τύραννοι. Ἐκεῖ καὶ αὐτοὶ εἰ ἰδιῶται, ἦγουν ἔτσι οὐτε μικρὸν οὐτε μέγα τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως μέρος μετέχουν, μιμούμενοι τῶν τυράννων τὰ ἦθη, καταδυναστεύουν ἀλλήλους, ὡς ἤθελεν ἢ τύχη, ἢ ἢ περιστάσις τὸ καλέσειν· καὶ τούτων ἢ τυραννία εἶναι ἐξανάγκης σκληρότερα παρὰ τὴν τυραννίαν τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου τυράννου. Οὗτος, καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, πράττει ἔτι θέλει· ἀλλ' ἐξεύρει, ὅτι τὸ θέλημα του εἶναι νόμος, εἰς τὸν ὁποῖον κἀνεὶς δὲν τολμᾷ νὰ ἀντισταθῆ· ὅθεν αἱ πράξεις του ἔχουν μόνην τὴν φυσικὴν αὐτῶν σκληρότητα. Ἐξεναντίας εἰ μικροὶ τύραννοι, ὄντες ὅλοι τῆς αὐτῆς, ἢ ὀλίγον διαφόρου τύχης καὶ καταστάσεως, ἀπαντοῦν ἐμπόδια πολλὰ ἐκ μέρους τῶν τυραννομένων, τῶν ὁποῖων φοβῶνται περιπλέον καὶ τὴν ἐκδίκασιν· ὅθεν τοὺς ἐρεθίζει πλείωτερον ἢ ἀντίστασις, καὶ τοὺς κἀμνει ἀσυγκρίτως σκληρότερος τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσφαλείας ἢ πρόνοια.

ΣΕΛΙΔΙ 19, στίχ. 1, δὲν εἶναι μικρότερον κακὸν καὶ ἢ ἀσάφεια τῶν νόμων.] Ἀσαφὴς καὶ σκοτεινὸς εἶναι ὁ νόμος, ἐσάκις τὸ νόμῳ του δὲν εἶναι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ, ἦγουν ἐσάκις δύναται νὰ ἐξηγηθῆ διαφόρως. « Δεῖν τὸν ὀρθῶς ἔχοντα νόμον, καὶ συνοίσειν μᾶλλοντα τῷ πλάθει, πρῶτον μὲν ἀπλῶς καὶ πᾶσιν ἐμοίως γνωρίμως γεγραφῆναι, καὶ μὴ τῷ « μὲν εἶναι ταυτὶ περὶ αὐτοῦ γνωρίζειν, τῷ δὲ ταυτὶ. » (Δημοσθέν. κατὰ Τιμοκρ. σελ. 722.) Λέγει καὶ ὁ Πλάτων· « Ἰὼ δὲ νομοθέτη ταῦτα « οὐκ ἔστι ποιεῖν ἐν τῷ νόμῳ, δύο περὶ ἑνός, ἀλλὰ ἓνα περὶ ἑνός καὶ δεῖ « λόγον ἀποφαίνεσθαι » (Νομ. δ', σελ. 719)· καὶ σφηνίζει τὸν λόγον μὲ παράδειγμα προσφυστάτου. Ἐὰν ὁ νομοθέτης, μὲ σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς πολίτας ἀπὸ τὰς ἀσάφους δαπάνης, θέσῃ νόμον, ἔτι κἀναίς ἀπ' αὐτοὺς μὴν ἔχη τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐξεδεύῃ πλείωτερα ἀπὸ τῶσα τὸν ἀριθμὸν ἀργυρᾶ, ἢ χρυσᾶ νομίσματα, εἰς τὴν ταφήν τοῦ συγγενοῦς ἢ φίλου του, ὁ νόμος εἶναι σαφέστατος, ἐπειδὴ δὲν ἐπιδέχεται δύο νοήματα. Ἄλλ' ἐὰν προστάσῃ νὰ ἦναι μετρία τῆς ταφῆς ἢ δαπάνης, ἀσαφέστερον ἄλλο τι παρὰ τὰ λόγια τοῦ νόμου ταύτου δὲν δύναται νὰ ἐπινοηθῆ· διότι ἢ ἔννοια τοῦ μετρίου εἶναι σχετικὴ ἔννοια τοῦ μέσου μεταξὺ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως, καὶ τὸ μέσον τοῦτο νὰ διορισθῆ δὲν ἐμπορεῖ, ἐὰν πρῶτον δὲν ἐξηγηθῆ τί πρᾶγμα εἶναι ἢ ὑπερβολή, τί ἢ ἐλλείψις, ἔννοια καὶ αὐταί, τῶν ὁποῖων ὁ διορισμὸς κρέμεται

ἀπὸ τὴν γνώσιν τῆς περιουσίας τοῦ ἐξοδεύοντος· ἡ αὐτὴ δαπάνη, ὑπερβολικὴ εἰς τὸν πέναντα πολίτην, γίνεται μετρία, ἡ καὶ παντάπασιν ἐλλειπεστάτη εἰς τὸν πλούσιον· ἡ αὐτὴ δαπάνη, ἐξεταζομένη ἀπὸ δύο δικαστὰς, ἀεικτον, καὶ φυλάργυρον, θέλει κριθῆν ἐλλειπῆς ἀπὸ τὸν πρῶτον, καὶ ὑπερβολικὴ ἀπὸ τὸν δεύτερον. Τοιοῦτοι ἀσαφεῖς νόμοι, οὐδὲ νόμοι νὰ ὀνομάζωνται εἶναι ἀξιοί. « Σοὶ δὲ εὐχ οὕτω ῥητέον, ὡς νῦν « εἶπες, μέτριον εἰπῶν, ἀλλὰ τί τὸ μέτριον καὶ ὀπίσον ῥητέον· ἢ τὸν « τοιοῦτον λόγον μήπω σοὶ διανοεῖ γίγνεσθαι νόμον. » (Πλάτ. Αὐτοῦ) — Στίχ. 5, Ἡ ξένη γλῶσσα, περιορίζουσα εἰς ὀλίγους, κ. τ. λ.] Ὁ μόνον πρέπει νὰ γράφονται αἱ νόμοι εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν λαλεῖ καὶ καταλαμβάνει τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καὶ νὰ ἦναι πάντοτε ἐμπροσθεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πολιτῶν, διὰ νὰ μὴ τοὺς λησμονῶσι ποτέ. Ὅταν συμπεραίνεται, ἔτι πρέπει νὰ ἦναι καὶ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν. Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ νόμοι ἐγράφοντο εἰς σανίδια, καὶ ἐκρεμάζοντο εἰς τοὺς τοίχους καὶ πρὶν, καὶ ἀφοῦ ἐκυροῦντο ἀπὸ τῶν πλειοτέρων τὰς ψήφους, καὶ ἐλάμβαναν ἀκριβῶς ἰσχυρὸν νόμου· τὸ πρῶτον, διὰ νὰ τοὺς ἐξετάξῃ καθεὶς ἀπὸ τοὺς πολίτας, ἀν' ἐσόμερον εἰς τὴν πολιτείαν, τὸ δεύτερον, διὰ νὰ τοὺς βλέπῃ καθημέραν καὶ νὰ τοὺς φυλάσῃ « Οἱ δὲ ἡρημένοι νομο- « θέται ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀναγραφόντων ἐν σανίσι, καὶ ἐκτιθέντων πρὸς « τοὺς ἐπωνύμους, σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ. . . Τοὺς δὲ κυρουμένους τῶν « νόμων ἀναγράφειν εἰς τὸν τοῖχον, ἵνα περ πρότερον ἀνεγράφησαν σκο- « πεῖν τῷ βουλομένῳ. » (Λυδοκίδ. Περὶ τῶν μυστηρ. σελ. 40.) Ἀλλ' ὅταν αἱ νόμοι πολυπλοκάζονται τόσοι, ὥστε μήτε τοῖχοι, μήτε βιβλία, μήτε τῶν πολιτῶν ἡ μνήμη νὰ τοὺς χωρῶσιν, ἔταν τὸ ἔθνος τοὺς λαμβάνῃ ἀπὸ Ἡγεμόνα ξένου, εἰς γλῶσσαν ξένου, ὅταν καὶ αὐτὰ τὰ καθημέραν θελήματα τοῦ Ἡγεμόνος χρεωστῆ νὰ σέβεται ὡς νόμους, ὅταν ἀναγκάζεται νὰ προστρέχῃ εἰς ἐξηγητὰς νόμων, καὶ νὰ ἐξετάξῃ μεταξὺ διαφορῶν ἐξηγήσεων τίς εἶναι ἡ ἀληθεστέρα, τότε πλέον τὸ ἔθνος δὲν εἶναι πολιτικὴ ἀνθρώπων κοινωνία, ἀλλὰ δυστυχῶν τετραπόδων ἀγέλη, βρασκομένη ἀπὸ λύκου. Παράδειγμα ὄλων τῶν βαρβάρων ἔθνων αἱ νόμοι. — Στίχ. 21, χωρὶς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν. εὐδεμία, κ. τ. λ.] Πρὶν εὐρεθῆ ἡ τέχνη τοῦ γράφειν, αἱ πολιτικαὶ κοινωνίαι ἐμεταχειρίζοντο τὴν ᾠδὴν ὡς μόνον μέσον νὰ φυλάσσωσι τὴν μνήμην τῶν νόμων. Οἱ νόμοι ἐμελεθόοντο ὡς ᾠδαί· καὶ ἐκ τούτου ἐπειρὰ ὀπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται νόμοι καὶ αὐταὶ τῆς Μουσικῆς

αἱ διάφοροι ἤχοι. « Διὰ τί νόμοι καλοῦνται εὖς ἄδουσι; ἢ ἔτι πρὶν « ἐπίστασθαι γράμματα, ἦδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται. » (Ἀριστοτέλ. Προβλημ. 10', 28.) Ἡ ἀνάγκη ἐγέννησε τὸ ἀσθενὲς τοῦτο μέσον, οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῆ ἰκανώτερον ἄλλο εἰς ἀκείνους τοὺς καιροὺς, τοὺς ὁποῖους δικαίως ἠθέλε τις ὀνομάσειν, καιροὺς τῆς νηπιότητος τοῦ ἀνθρώπου γένους. Ἀλλ' ἀφοῦ εὐρέθη ἡ τέχνη τοῦ γράφειν, ἔγινε καὶ ἡ νομοθεσία τακτικωτέρα, καὶ τῶν δικαστηρίων αἱ κρίσεις δικαιοτέρα (Εὐριπίδ. Ἰκέτ. 432).

Γεγραμμένων δὲ τῶν νόμων, ὁ, τ' ἀσθενῆς,
Ὁ πλούσιός τε τὴν δίκην ἴσπν ἔχει.

Καὶ τόσοι ἐπληροφορήθησαν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ μόνον ἰκανὸν μέσον τῆς φυλακῆς τῶν νόμων, ὥστε οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἀπηγόρευον ῥητῶς εἰς τοὺς δικαστὰς νὰ μὴ κρίνωσι κινένα πολίτην μὲ νόμον ἀγραφον· « Ἀγράφῳ νόμῳ τὰς ἀρχὰς μὴ γρησθαι μηδὲ περὶ ἐνός. » (Λυδοκίδ. Περὶ τῶν μυστηρ. σελ. 42.) Ἐξηγεῖντο δὲ οἱ ἀγγραφοὶ νόμοι οὗτοι, ἀπὸ τοὺς Εὐμολπίδας, ὡς λέγει ὁ ῥήτωρ Λυσίας (κατὰ Λυδοκίδ. ἀσπ. σελ. 204).

ΣΕΛΙΑΙ 20, στίχ. 18, πῶς ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας, κ. τ. λ.] Τρυφὴν ἐδῶ ὁ Συγγραφεὺς δὲν νοεῖ τὴν σπατάλην καὶ ἀσωτείαν, ὡς φαίνεται ἀπ' ἕσα πλατύτερον περὶ αὐτῆς λέγει κατωτέρω (σελ. 160 καὶ 161). Ὅταν τὸ ἔθνος φθάσῃ νὰ θυσιολῆ εἰς τοιαύτην σπατάλην, ἢ ἔχασιν, ἢ δὲν ἀργεῖ νὰ χάσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ σπάταλος καὶ τρυφῆλος, ἀφοῦ δαπανῆσῃ τὰ ἰδικά του, ἐπινεῖ τρόπους νὰ δαπανᾷ τὰ ἀλλότρια· ψεύδεται, ἀπατᾷ, κολακεύει, προδίδει γυναῖκα, τέκνα, συγγενεῖς, φίλους, καὶ τελευταῖον πωλεῖ τὸ πρόσωπόν του, διὰ νὰ γαμίξῃ καθημέραν ὡς χοῖρος, τὴν κοιλίαν του. Τῶν ἠδονῶν ἢ κατάχρησις ἀπώλεσε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς Ῥωμαίους, καὶ θέλει πάντοτε ἀπολέσειν ὅλα τὰ ἔθνη ἕσων ἢ πολυτέλειαν. Ὑπερβαίνει τὰς προσόδους καὶ τὰ μέσκα, διὰ τῶν ὁποῖων γίνονται αἱ πρόσοδοι. Ἐπὶ πῶς θέλει νὰ ὑπερμαχήσῃ περὶ πατρίδας καὶ συγγενῶν ὁ ἄσωτος, εἰς τὸν ὅποιον δὲν ἔμεινε σημεῖον ἀνθρωπότητος παρὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφήν τοῦ ἀνθρώπου; ὅστις ἄλλαν πατρίδα δὲν ἔχει παρὰ τὴν τράπεζαν; φίλους καὶ συγγενεῖς ἄλλους δὲν γνωρίζει παρὰ τοὺς κοινωνοὺς καὶ συντρόφους τῆς ἀσωτίας του; Περὶ ταύτης τῆς τρυ-

φῆς ἔλεγεν ὁ Πλάτων (Ἐπιστολ. ζ'): « Πόλις τε εὐδαιμία ἂν ἡρεμήσῃ » κατὰ νόμους οὐδ' οὐσινασσούν, ἀνδρῶν αἰομένων ἀναλίσκεν μὲν δεῖν » πάντα εἰς ὑπερβολάς, ἀργῶν δὲ εἰς ἅπαντα ἠγευμένων αὖ δεῖν γί-
 « γνεσθαι, πλὴν εἰς εὐωχίας καὶ πότους καὶ ἀφροδισίων σπουδᾶς δια-
 « πονουμένων. Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι ταύτας τὰς πόλεις εἰς τυραννίδας τε
 « καὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας μεταβαλλούσας μηδέποτε λήγειν
 « δικαίου δὲ καὶ ἰσοπέδου πολιτείας τοὺς ἐν αὐταῖς δυναστεύοντας
 « μηδ' ὄνομα ἀκούοντας ἀνέχεσθαι. » Τρυφήν καὶ πολυτέλειαν νοεῖ ὁ
 Βακκαρίας τὴν ἀπόλαυσιν ὧν ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, ἔσα ἢ φύσις χερ-
 γαί εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἔσα ἢ πολιτικὴ κοινωνία, ἢ ἐμπορία καὶ αἱ
 τέχναι φθάσασαι εἰς τὴν τελειότητα προξενούν εἰς αὐτούς. Ἐὰν εἰ πλούσιοι
 δὲν ἦσαν πολυτελεῖς, αἱ θαυμαστά τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφι-
 κῆς, τῆς ἀνδριαντοποιητικῆς, τῆς μουσικῆς, καὶ τῆς ὑφαντικῆς τέχναι,
 ἢ δὲν ἤθελαν γεννηθῆν, ἢ πολὺν καιρὸν δὲν ἤθελαν διαμείνειν. Καὶ
 ἔμως αἱ τέχναι εἶναι σημεῖα καὶ μέσα τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου
 πνεύματος, ἀπόδειξις τῆς λογικότητος καὶ τῆς ἡμερότητος τοῦ ζώου,
 τὸ ἐπίον ὀνομάζομεν ἄνθρωπον. « Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ περὶ τὰς τέχνας,
 « ὧν ἄνευ πόλιν ἀδύνατον εἰκαῖσθαι· τούτων δὲ τῶν τεχνῶν, τὰς μὲν
 « εἰς ἀνάγκης ὑπάρχειν δεῖ, τὰς δὲ εἰς τρυφήν, ἢ τὸ καλῶς ζῆν. » (Ἀρι-
 στοτέλ. Πολιτικ. σελ. 113.) Ἐὰν τὰ ἄγρια, ἢ βάρβαρα, ἢ ὀλιγοπληθῆ
 καὶ πτωχὰ ἔθνη δὲν ἀπολαύωσι τὰ ἀληθινὰ ταῦτα δῶρα τοῦ Θεοῦ, διότι
 δὲν ἔχουσιν τοὺς τεχνίτας αὐτῶν, ἂν ὁ κυνικῶς ζῶν τὰ στερῆται ἐκ-
 σίως, καταδικάζεται εἰς ἀναίσθητον ἀμέλειαν εὐσχημοσύνης καὶ καθα-
 ριότητος, καὶ θέλη νὰ μείνῃ ἄνθρωπος ἀτελής, διὰ, δὲν ἐξεύρω, ποίαν
 ἄλλην φανταζομένην τελειότητα, ἢ στέργαις αὐτὴ εἶναι τῆς ἀνάγκης,
 ἢ τῆς Θεοδραθείας τοῦ ἀπετέλεσμα· « Ἐὰν τῶν τεχνῶν ἔργα, δῶρα τῶν
 « Θεῶν ἐστί. Ἐὰν δὲ πάντων τούτων ζῆν ἀπεστερημένον, ἄθλιον μὲν,
 εἰ καὶ ὑπ' ἄλλου τινὸς ἀπεστέρητο, καθάπερ εἰ ἐν τοῖς δεσποταρίσις,
 « πολὺ δὲ ἄθλιώτερον, εἴ τις αὐτὸς ἐκαστερεῖν πάντων τῶν
 « καλῶν, μανία τε ἤδη τοῦτέ γε σαφές. » (Λευκιαν. Κυνικ. τόμ. 9,
 σελ. 201.) Ἄλλ' ὁ πολιτικὸς καὶ φωτισμένος ἄνθρωπος, ὅταν ᾖ μάλ-
 λιστα μέλος ἰσχυρᾶς καὶ πλουσίας πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ
 δαπανᾷ ἀναλόγως μὲ τὴν περιουσίαν του, νὰ ἔχῃ καὶ στολὴν καὶ κατ-
 αικίαν καὶ τράπεζαν καθάριον, νὰ συντρέχῃ μὲ μέρος τῶν ὑπαρχόντων
 του εἰς τὴν αὐξάνειν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, εἰς βελτίωσιν τῶν

φιλεπόντων ἀνδρῶν, καὶ ἔχι τῶν ὀκνηρῶν καὶ ἀνωφελῶν τῆς πολιτείας
 μελῶν, εἰς ὀλίγα λόγια, πρέπει νὰ ἀπολαύῃ χωρὶς κόρον καὶ κατάχρη-
 σιν τὰς τιμίας ἐκείνας ἡδονάς, ἔσαι, αὐξάνουσαι τὴν εὐδαιμονίαν του,
 αὐξάνου ἐν ταυτῷ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, τῶν
 ὁποίων τρέφει καὶ διεγείρει τὴν φιλοπονίαν. Οἱ πρόγονοί μας ἐκατοί-
 κουν εἰς καλύβας, καὶ ἐμέτρουν τὸν χρόνον μὲ τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου.
 Ἡμεῖς κατοικοῦμεν οἰκίας οἰκοδομημένας ἀπὸ τεχνικοὺς οἰκοδόμους,
 καὶ κρατοῦμεν καὶ χρυσὰ ὠρολόγια· καὶ ἔμως εἶναι καὶ ταῦτα τρυφή,
 τὴν ὁποίαν ἐγέννησεν ἡ προκοπὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ τῶν
 ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἢ αὐξήσις. Ἦ ποῖον ἔθνος λογίζεται σφωτέρον,
 ἢ ἐπαινεῖται δικαιότερον; τὸ ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον, κατασκευάζονται τὰ
 ὠρολόγια, ἢ τὸ ἔθνος, τὸ ἐπίον, δι' ἀμαθίαν καὶ τυφλότητα, ἀναγκά-
 ζεται νὰ τὰ ἀγοράζῃ ἀπὸ ξένα ἔθνη; Ἦ τῆς τρυφῆς τὸνομα εἶναι μέση
 λέξις, καθὼς ἢ φιλοτιμία, ἢ φιλαυτία καὶ τὰ παρόμοια· καὶ
 ἐπειδὴ ἔλα τὰ μέσα εὐκολὰ ἐκκλίνουσι εἰς τὴν ὑπερβολὴν, ἔταν τίς δὲν
 προσέχη, διὰ τοῦτο μετέπεσεν ἡ σημασία του, ἔως νὰ γένη συνώνυ-
 μον τῆς ἀσωτίας, καθὼς καὶ τὸ παράγωγον του Τρυφερός τοῦ ἄσω-
 τος. Ὅτι ἔμως καθ' αὐτὰ ἡ τρυφή δὲν εἶναι κακοσήμενον, φαίνεται
 ἀπὸ ἄλλο παράγωγον τὸ Τρυφερός, τὸ ὁποῖον εἰς ἡμᾶς σήμ.
 ἄλλο δὲν σημαίνει παρά τὸ μαλακός, ἀπαλός. Εἶναι λοιπὸν ἡ τρ-
 μαλακότης τιαύτη, ὅποιαν πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ πολιτισμένα ἔθνη
 παραβαλλόμενα πρὸς τὴν φυσικὴν σκληρότητα τῶν ἀγρίων. Τοιαύτην
 ἀμφιβολογίαν ἔπαθε καὶ τὸ Γαλλικὸν ὄνομα τῆς τρυφῆς· καὶ διὰ τὴν
 ἀμφιβολογίαν ἀπ' ἄλλους ἐπαινέθη, καὶ ἀπ' ἄλλους, ὡς κακὸν ἐλέ-
 θριον, ἐκατηγορήθη ἢ τρυφή (le luxe). Δὲν εἶναι ἀμφιβολία ἔτι ἢ
 τρυφή, ἔταν ὑπερβάλλῃ τὰ ἔρια, γίνεται ἀληθινὴ ἠθικὴ νόσος, ἣτις φθεί-
 ρει καὶ ιδιότητας καὶ ἔθνη ὀλόκληρα. Ἴδε περὶ τῆς τρυφῆς τὸν ΒΥΝΤΙΑΝ,
 Troit. de législat. civil. et pénal. tom. II, pag. 16, καὶ ἐξαιρέτως τὸν
 DESFUTT-THACY, Commentaires sur l'Esprit des lois de Montesquieu
 pag. 79-90.

ΣΕΛΙΑΙ 21, στίχ. 5, ἔδαπταν εἰς τὸ αἶμα τὰς χεῖρας.] Νοεῖ ὁ συγ-
 γραφεὺς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους χρόνους, ὅποτε ὁ Κληῆρος τῆς Ρώμης
 καταφρονήσας τὴν πραότητα τοῦ λέγοντος, « Ἢ βασιλεῖα ἢ ἐμὴ οὐκ
 « ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, » μετεσχηματίσθη εἰς στράτευμα κασμι-
 κόν, ὑποκάτω εἰς τὴν σημαίαν τοῦ Ἄρεος. Τότε Πάππαι, Καρδιάλισι,

Ἄρχιερεῖς, Ἱερεῖς, ρίψαντες τὴν ποιμαντικὴν ράβδον τοῦ Ἰησοῦ, ἤρπασαν τὴν ῥομφαίαν τοῦ ἐξολοθρευόντος ἀγγέλου, καὶ ἐπολέμουν ἀναισχύντως κατὰ τῶν ἐπιγείων βασιλείων ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τῶν δυνάμεων. Στίχ. — 13, Τῆς φυλακῆς ἡ ποινὴ . . . πρὶν φανερωθῆ τὸ ἀδίκημα.] Καὶ ἐπειδὴ εἶναι ποινὴ προηγουμένη τοῦ ἀδικήματος, ἀκολουθεῖ, ἔτι πρέπει νὰ ἦναι, ὅσον δυνατὸν, ὀλιγοχρόνιος. Ἡ μακρὰ φυλάκις εἶναι ἀδικος, ὅχι μόνον διότι βασανίζει ἄνθρωπον τοῦ ὁποίου τὸ ἀδίκημα δὲν ἀπεδείχθη ἀκόμη, ἀλλ' ἔτι καὶ ἔτι βιάζει καὶ αὐτὸν τὸν ἀθῶον εἰς κίνδυνον νὰ νομισθῆ ἔνοχος, ἐάν κατὰ τύχην ἀποθάνῃ εἰς τὴν φυλακὴν, πρὶν κριθῆ.

Ἄλλο ἀδικον' ἐάν μετὰ τὴν κρίσιν ἀποδειχθῆ ὁ φυλακισμένος ἀθῶος, ἔπρεπε καὶ νὰ τοῦ γίνεσθαι ἱκανοποιήσεις διὰ τὴν πρὸ τῆς κρίσεως φυλάκισιν, ἢ ἂν ἀποδειχθῆ ἔνοχος, νὰ λογίζεσθαι μέρος τῆς ποινῆς τοῦ καὶ ἢ πρὸ τῆς κρίσεως φυλακῆς, ἢ γαυρ, ἐάν, παραδείγματος χάριν, ὁ κρατηθεὶς εἰς φυλακὴν ἡμέρας πέντε πρὸ τῆς κρίσεως, καταδικασθῆ μετὰ τὴν κρίσιν, ὡς ἔνοχος ἀδικήματος κολαζομένου μὲ τριακονταήμερον φυλάκισιν ἀπὸ τοὺς νόμους, νὰ μὴ κρατῆται εἰς τὴν φυλακὴν πλὴν μόνως ἡμέρας εἰκοσιπέντε· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο γίνεται.

Περὶ δὲ τῆς φυλακῆς αὐτῆς τί νὰ εἴπῃ τις; καὶ ὁ τόπος ὅπου κλείονται οἱ ἐγκαλούμενοι ἢ οἱ κατὰδικοι, καὶ ὁ τρόπος καθὼς τοὺς μεταχειρίζονται οἱ δεσμοφύλακες, κατὰ τὴν δεκάτην ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, εἰς πολλὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ὀλίγον διαφέρουν ἀπὸ τῶν Ἀσιατικῶν δεσποτικῶν τῶν φυλακῶν. Ἄν ἡ κρᾶσις τοῦ φυλακισμένου ἦναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ὑπερέβῃ ὅλα τὰ ἀνωτέρω (σελ. 50-52) σημειωμένα φρικωδέστατα κακὰ, χωρὶς ἐπίσημον βλάβην τῆς σωματικῆς υγείας του, θηριεύεται τὴν ψυχὴν καὶ διὰ τὴν μακρὰν ἀργίαν, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἐπαθεὶν ἀσπλαγχνον σκληραγωγίαν, καὶ ἐκβαίνει ἀπὸ τὴν φυλακὴν διπλότερον κακὸς τοῦ ὅ,τι ἦτο πρὶν φυλακισθῆ, διπλότερον ἔτοιμος νὰ ἀδικήσῃ πάλιν τοὺς συμπολίτας του.

Ὅλα ταῦτα εἶναι λείψανα τῆς παλαιᾶς ἀγριότητος τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἤρχισεν ἡ φιλοσοφία νὰ μαστιζῆ, ἀλλὰ δὲν ἴσχυσεν ἀκόμη νὰ ἀφανίσῃ ὁλότελα. Περὶ τὰ μέσα τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδος ἐφάνη, ἢ μᾶλλον κατέβη ὡς ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ, εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ αἰρηνοστος Ὁσάρδος (Hosmerd), ὅστις ἔκαμεν ἔργον ὅλης του τῆς ζωῆς τὴν παρὶ τῶν φυλακισομένων μελέτην καὶ πρόνοιαν. Αὐτὸς ἐφρόν-

τισεν ὅχι μόνον τὴν διόρθωσιν τῶν φυλακῶν τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ὡς φιλόανθρωπος κοσμοπολίτης περιῆλθε τὴν Εὐρώπην ὅλην, περιεργαζόμενος καθενὸς ἔθνους τὰς φυλακὰς καὶ τὸν τρόπον τῆς εἰς αὐτὰς διατριβῆς τῶν φυλακισμένων. Εἰς τὴν Αὐστριακὴν Βιένναν, συνομιλῶν μὲ τὸν φιλόσοφον Αὐτοκράτορα, Ἰωσήφ τὸν δεῦτερον, ἐτόλμησε νὰ τὸν συμβουλεύσῃ καὶ περὶ διορθώσεως τῶν φυλακῶν. — « Τί (τὸν εἶπεν ὁ « Ἰωσήφ) κατακρίνεις τὰς φυλακὰς μου, ἐνῶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καταδικάζετε τόσον συχνὰ τοὺς ἐνόχους εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον; — « Προτιμῶ (τὸν ἀπεκρίθη ὁ Ὁσάρδος) νὰ ἀγχοισθῶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, « παρὰ νὰ ζῶ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς φυλακὰς σου. »

Ἡ Τίς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ νομοθέτου, ὅταν ἐπιβάλλῃ ποινὴν τὴν φυλακὴν; τοῦ καταδικαζομένου ἀναμφιβόλως ἡ διόρθωσις. Χρεωστεῖ λοιπὸν ὁ δικαστὴς νὰ μεταχειρισθῆ ὅλα τὰ μέσα, ὅσα ἐμποροῦν νὰ φέρωσιν τὸν φυλακισμένον εἰς ἀληθῆ μετάνοιαν τῆς διαγωγῆς, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφυλακίθη, ὥστε μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν ὅχι μόνον νὰ μὴν ἀδικῆ πλέον τοὺς συμπολίτας του, ἀλλὰ νὰ χάσῃ ὁλότελα καὶ τὴν ὀρεξίν τῆς ἀδικίας. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλοαμερικανοὺς πολλοὶ τόποι, ὅπου κλείονται οἱ κατὰδικοι δὲν ἐνομαζονται Φυλακαί, ἀλλὰ Μετανοητήρια (Penitentiarys)· διότι ἀληθῶς πολλοὶ ἔνοχοι βιάζονται εἰς τοιαύτην φυλακὴν ὡς κακοὶ πολῖται, καὶ ἐκβαίνουσιν ἀπ' αὐτὴν μεταμορφωμένοι εἰς τιμίους καὶ χρηστοὺς πολίτας.

Ἐμάκρυνα τὴν περὶ τὴν μου σημείωσιν, μὲ σκοπὸν νὰ ὠφελθῶμεν ἡμεῖς οἱ νεωστὶ γευθέντες τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τῆς νεοθασίας. Ἐάν ὅλα τὰ φωτισμένα ἔθνη δὲν ὠφελήθησαν ἀκόμη, ὅσον ἔπρεπεν, ἀπ' αὐτὰς, διὰ τὴν τυραννίαν τῆς μακρᾶς συνηθείας καὶ τῶν προλήψεων, εἰς ἡμᾶς γίνεται τόσον εὐκολωτέρα ἡ διόρθωσις, ὅσον διορθώμεν ὅχι ἔθνικας, ἀλλὰ τῶν τυράννων μας ἀνομίας. Διὰ ποίας οὐτιδανὰς αἰτίας καὶ πῶς μᾶς ἐφυλάκιζαν, δὲν εἶναι κἀνεὶς ὅστις τὸ ἐλησημόνησεν. Ἡ δι' αὐτὰς δικαία μας ἀγανάκτησις ἀρκεῖ νὰ μᾶς κινήσῃ εἰς ὅλα τὰ κακὰ καὶ τὰ δίκαια· ἔτι ἤρεσκιν ἐκείνους πρέπει νὰ γίνεσθαι διὰ τοῦτο ἐξελυκτὸν εἰς ἡμᾶς.

Ὅστις ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ἐπιθυμεῖ νὰ μελετήσῃ ἀκριβέστερον τὰ περὶ τῶν φυλακῶν, χρεωστεῖ νὰ ἐρευνήσῃ τὰ συγγράμματα τοῦ Ὁσάρδου, καὶ προσέτι νὰ ἀναγνώσῃ ὅσα ἔγραψε περὶ αὐτῶν ὁ ὅχι ὀλιγώτερον

φιλόσοφος τοῦ Ὀβάρδου Βενθάμος. (Βεντλααι, Τριπλ. de legislat. civ. et pen. tom. III, pag. 209 272.)

ΣΕΛΙΔΙ 22, στίχ. 1, αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀδικήματος.] Σῶμα τοῦ ἀδικήματος (corpo del delitto) ὀνομάζουσι οἱ Νομικοὶ τὸ ὄλιγον αἰσθητὸν ὑποκείμενον, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται, ὅτι ἐπράχθη τὸ ἀδικήμα. Παραδείγματος χάριν, εἰς τὸν φόνον, σῶμα τοῦ ἀδικήματος λέγεται αὐτὸς ὁ πληρωθεὶς, ἢ τὸ νεκρὸν αὐτοῦ σῶμα· εἰς τὴν κλοπὴν, αὐτὰ τὰ κλεφθέντα πράγματα, αἱ μετὰ βίας ἀνοιχθεῖσαι θύραι, τὰ σπασμένα κλειθρα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. — Στίχ. 23, διότι ῥίπτονται μιγμένοι εἰς τὸ αὐτὸ δεσμοκτήριον κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχαν ὁ ἐγκλωμμένος τὸ δίκαιον νὰ ἀποφύγῃ τὴν φυλακὴν, ἂν εἶδύνατο νὰ δώσῃ τρεῖς ἑγγυητὰς νὰ μὴ φύγῃ τὴν κρίσιν· ἐξαίρουτο ἀπὸ τὸν νόμον τοῦτον οἱ προδότες τῆς πόλεως καὶ τῆς δημοκρατίας, καὶ οἱ τελῶναι καὶ φορολόγοι, ἔταν ἐτραπερίζοντο τὰ δημόσια τέλη. Ὁ νόμος αὗτος ὀνομάζετο βουλευτικὸς ἔρκος, διότι ἕκαστος βουλευτῆς ἔπρεπε νὰ τὸν ἀμύσῃ πρὶν γένῃ μέλος τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων, μὲ τούτα τὰ λόγια, «Οὐδὲ δῆσω Ἀθηναίων οὐδένα, κ. τ. λ.», τὰ ἑπτὰ ἐξηγῶν ὁ Δημοσθένης (Κατὰ Τιμοκρ. σελ. 745.) λέγει, «Νόμος οὗτος... οὐκ ἐπὶ τοῖς κερκισμένοις καὶ ἠγωνισμένοις κεῖται, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἀκρίτοις, ἕνα μὴ, διὰ τὸ δεδέσθαι, χειρὸν ἀναγκάζοιτο ἀγωνίζεσθαι, ἢ καὶ παντάπασιν ἀπαράσκευοι εἶεν.»

ΣΕΛΙΔΙ 23, στίχ. 1, Ἄν ἦσαν, ὡς ἔπραπε νὰ ᾖναι, ἐνωμένοι, κ. τ. λ.] Τὸ νῆμα τοῦ συγγραφέως εἶναι τοῦτο· ἔάν ἦσαν δεσμοφύλακες καὶ ὑπηρετοὶ τῶν δικαστηρίων (ἀλλ' ἔχει ἀμείσως ὑποκείμενοι εἰς τὰ δικαστήρια) αὐτοὶ ἑκάιναι οἱ στρατιῶται, οἱ πολεμοῦντες τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἔθνους, τότε ἢ συναδεύουσα δόξα τὸ στρατιωτικὸν σύστημα ἤθελ' ἐξαλείψαι κ. τ. λ.

ΣΕΛΙΔΙ 25, στίχ. 20, συγκαθίδρουσι κληρωτοὺς, καὶ ἔχει ἀίρετους.] Αἰρετοὶ συγκαθίδρουσι, ἢ συνδικασταὶ λέγονται, ἔσοι ἐκλέγονται μὲ ψηφοφορίαν κληρωτοὶ, ἔσοι λαμβάνονται μὲ τὸν κλήρον, ἢ γουὸν τὸν λεγόμενον λαχμὸν, ἢ λαχμὸν. Εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, οἱ δικασταὶ ἦσαν κληρωτοὶ (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 64), διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ταύτην τὴν ἐποῖαν λέγει ὁ Πικκαρίας, ἦγουν ὅτι δικαστῆς δὲν ἔχει χρεῖαν, πλὴν ἀπλῆς καὶ κοινῆς φρονήσεως, ἔταν οἱ καὶ ἦναι σαφεῖς καὶ διωρισμένοι. Καὶ εἰς μὲν τὰς σημερινὰς πολιτι-

κὰς καταστάσεις τῆς φωτισμένης Εὐρώπης (περὶ τῶν ὁποίων εἶναι τὸ Συγγραφέως ὁ λόγος) οὐδεὶς, ἢ κατὰ πολλὰ μικρὸς κίνδυνος προέρχεται ἀπὸ τοὺς κληρωτοὺς δικαστὰς· περὶ δὲ τῶν ἀτόπων, ἔσα ἐνδέχεται νὰ γεννήσῃ εἰς τὰς δημοκρατίας ὁ τοιοῦτος νόμος, τὸ εἰδείξαν ἱκανῶς οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς τῆς ἀνεκνεύσεως τὰ λαίθια ἐλευθερίας των. (Ἴδε Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 116.)

ΣΕΛΙΔΙ 26, στίχ. 16, ὅταν τὸ ἀδικήμα ᾖναι εἰς βλάβην τρίτου τινός.] Μιτέφρασα κατὰ λέξιν τὸ quando il delitto sia un' offesa di un terzo, ὡς καὶ ὁ πρῶτος μεταφραστῆς Γάλλος, ὁ Μορελλέτος, quand le delit est l' offense d' un tiers, ἀλλὰ δὲν νοῶ, ὡς οὐδ' ἑκαῖνος ἴσως ἐνόησε, τίνα νοεῖ τὸν τρίτον τοῦτον ὁ Πικκαρίας. Ἴσως λέγει, ὅταν ὁ ἀδικήσας καὶ ὁ ἀδικηθεὶς δὲν ᾖναι τῆς αὐτῆς καταστάσεως, ὡς τὸ ἐξέφρασεν ὁ νεώτερος μεταφραστῆς Γάλλος, quand le coupable et l' offensé sont de conditions inégales· τοιοῦτον τι ἔπραπε καὶ νὰ ᾖναι τὸ νόημα.

ΣΕΛΙΔΙ 27, στίχ. 5, ταῦτα τὸ φρόνημα θαρρύνει, κ. τ. λ.] Ἰῆγουν γινῶν ὅλα τὰ ἐναντία ἀποτελέσματα τῶν κακῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ φόβου καὶ τῆς τυραννίας, περὶ τῶν ὁποίων ἴδε ἀνωτέρω (σελ. 187), καὶ κατωτέρω (σελ. 201).

ΣΕΛΙΔΙ 28, στίχ. 1, ὅτε τῶν καταδικασθέντων καὶ τῶν ἀτίμων, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐμποδίζετο ὡτάτως ὁ ἀτίμος νὰ μαρτυρήσῃ. Οἱ Ταλαίπωροι δούλοι, ἔταν ἐπρεσκαλοῦντο μάρτυρες, ἠναγκάζοντο νὰ πιστώσωσι τὴν μαρτυρίαν μὲ τὰς βασάνους καὶ τὴν στρέβλωσιν τῶν ἰδίων μελῶν· πρᾶγμα δεινὸν καὶ ἀνάξιον τῆς Ἀστικῆς φιλοφροσύνης, τὴν ὁποῖαν θέλομεν ἰδεῖν κατωτέρω (σελ. 206-207.) Εἶχαν ὅμως οἱ νόμοι τῶν Ἀθηναίων τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι ἐκόλλαν τοὺς ψευδομάρτυρας μὲ πικρὰν ἀτιμώσεως καὶ μὲ χρηματικὴν ζημίαν. Ἴδε Πατίτ. Νομ. Ἀστικ. Βιβλ. Δ. τίτλ. 7.

ΣΕΛΙΔΙ 29, στίχ. 25, Εἰς μόνος μάρτυς δὲν ἀρκεῖ εἰς πίστωσιν, κ. τ. λ.] Ὁ Μωσχαϊκὸς νόμος ἀπαιτεῖ δύο ἢ τρεῖς μάρτυρας (Δευτερονου. 16', 15). Οἱ δύο εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαστοὶ διότι, ἐπειδὴ ἡ μαρτυρία τοῦ ἑνὸς ἀνατρίπτει ἀπὸ τὴν ἀντιμαρτυρίαν τοῦ ἐγκλωμμένου, ἔστις ἀρνεῖται τὸ μαρτυρούμενον κατ' αὐτοῦ, χρειάζεται τρίτος ἄλλος (ὁ δεύτερος μάρτυς) εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἐγκλήματος. (ΜΟΝΤΕΣΚΙΟΥ, Esprit. de lois, XII, 3) Ἐνδεχόμενον νὰ ἀπολυθῇ κάμμίαν φορὸν καὶ

ὁ ἐνοχος, ὡς ἀθώος, διὰ τὴν ἄλλειψιν τοῦ δευτέρου μάρτυρος· ἀλλὰ τὸ ἄτοπον τοῦτο εἶναι μικρότερον τοῦ κινδύνου, τὸν ὁποῖον ἤλεαν τρέξειν πολλοὶ ἀθῶοι νὰ καταδικασθῶσιν, ὡς ἐνοχοί, διὰ τὴν κακίαν ἐνὸς μόνου ἀναισχύντου ψευδομάρτυρος. BUNELAMAZUI, Princip. du droit de la nature et des gens, 1820, tom. III, pag. 502.

ΣΕΛΙΑΙ 31, στίχ. 18, ὁσάκις οἱ λόγοι τοῦ ἐγκαλουμένου κρίνονται ὡς ἀδικήματα.] « Οὐ δίκαιον εὐτε ἔργῳ ἀμαρτάντα ῥήματα σωθῆναι, « εὐτε ἔργῳ ὀρθῶς πράξαντα διὰ ῥῆμα ἀπολέσθαι· τὸ μὲν γὰρ ῥῆμα τῆς « γλώσσης ἀμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἔργον τῆς γνώμης. » (Ἄντιφ. παρὰ Στοβ. σελ. 314.)

ΣΕΛΙΑΙ 32, στίχ. 6, Εἶναι λοιπὸν ἀσυγκρίτως εὐκολώτερον νὰ συκοφαντηθῇ τις, κ. τ. λ.] Μάλιστα ὁσάκις οἱ λόγοι εἶναι περὶ θείων πραγμάτων, καὶ ὁ κατηγορῶν ὀρησκειᾶς διαφόρου παρὰ τὸν κατηγορούμενον, ἢ τόσον ἠλίθιος, ἢ δεισιδαίμων, ὥστε εὕρισκει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πλέον ἀδιάφορα πράγματα ὑλὴν ἐγκλήσεως· τοὺς τοιοῦτους μικρὰ πρόσφασις ἀρκεῖ νὰ τοὺς παρεξήνη. Ἐξέλασες κατὰ τύχην, ὅταν αὐτὸς λέγη τι ; γελαῖς αὐτόν. Ἄν ἐξεσκεπασίς τὴν κεφαλὴν σου, ἀπαντήσας τὰ σειδῶματα τῆς ὀρησκειᾶς του; καταφρονεῖς καὶ γλευάζεις τὴν ὀρησκειᾶν του. Ἐπέκρινες κάμυϊαν του δεισιδαίμονιαν; εἴσαι ἄθεος. Ἐὰν διὰ κακὴν σου τύχην εὕρεθῃς εἰς κάμυϊαν ἀπὸ τὰς τρισμακαρίας ἐκεῖνας πόλεις, ὅπου εὕρισκονται κριτήρια τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, τότε κινδυνεύεις καὶ νὰ ὀπηθῇς ζῶν, διότι δὲν ἔμαθες νὰ ἤσῃαι ἀλλalos καὶ κωφός. — Στίχ. 15, καταπτεῦν τέλος πάντων, κ. τ. λ.] Ὡταν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχη τὴν ἀδαιαν νὰ λαλῇ ἐλευθέρως τοὺς λογισμοὺς του, γάνει κατὰ μικρὸν τὴν ἔξιν τοῦ συλλογίζεσθαι, καὶ καταπτεῖ τελευταίον εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ἀλόγων ζώων. — Σημ. 1. Τὰ ὅποια ἐπεθῶμαι σχολία τοῦ ἀγδοῦ κεφαλαίου Ὀβνισσιν, ἐγράφησαν ἔπειτα ἀπὸ τὸν περίφημον Βικντιαμ, Théorie des peun. et des récompens. tom. I, pag. 440-454.

ΣΕΛΙΑΙ 33, στίχ. 8, Μεταξὺ τοιούτων ἀνθρώπων μὴν ἐλπίσας, κ. τ. λ.] Τρία πράγματα στοχάζεται κυρίως ὁ τύραννος· νὰ σπεῖρη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπιστίαν, νὰ τοὺς κάμνη, ὅσον δυνατὸν, πτωχοὺς καὶ ἀδυνατοὺς, καὶ μὴ πάντα τρόπον νὰ ἐμπνέη εἰς αὐτοὺς ἀγενῆ καὶ μικροπρεπεῆ φρονήματα· « Πάντα γὰρ ἀναγᾶγοι « τις ἂν τὰ τυραννικὰ πρὸς ταύτας τὰς ὑποθέσεις, τὰ μὲν ὅπως μὴ

« πιστεύωσιν ἀλλήλοις, τὰ δ' ὅπως μὴ δύνωνται, τὰ δ' ὅπως μικρὸν « φρονῶσιν. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 177.) Ἀπιστία, ἀδυναμία καὶ μικροφροσύνη, ὅπου τὰ τρία ταῦτα βασιλεύουν, ἐκεῖ πλέον ἀρετὴν μὴν ἐλπίσας νὰ εὕρης, ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι γίνονται ψεῦσται, ὑποκριταί, μικροπρεπεῖς, ἀνελεύθεροι, μισάνθρωποι, καὶ παντάπασιν ἀνεπιτήδειοι νὰ συνοικῶσι καὶ νὰ συμπολιτεύωνται μετ' ἀλλήλων. « Ἢ γὰρ σφοδρὰ καὶ « ἀγρία· δούλωσις, ταπεινοὺς καὶ ἀνελευθέρους; καὶ μισανθρώπους ποιῶ- « σα, ἀνεπιτηδεῖους ξυνοίκους ἀποτελεῖ. » (Πλάτων, Νομ. ζ', σελ. 791.) Ἐκεῖ ὁ πλούσιος καταδυνασταθεὶ ἀσπλάγχχνως καὶ ἀναισχύντως τὸν πτωχὸν, καὶ ὁ πτωχὸς μὲ τὴν αὐτὴν ἀναισχυντίαν κολακεύει τὸν πλούσιον, ἕωσοῦ νὰ εὕρη καιρὸν ἀρμύδιαν νὰ τὸν κλέψῃ, ἢ νὰ τὸν σφάξῃ μὲ τὴν αὐτὴν ἀσπλαγχχνίαν. Ἐκεῖ σπανίως εὕρισκεται ἄνθρωπος φίλος τῆς ἀρετῆς, καὶ ἂν εὕρεθῇ τις, τὸν ἔσωσε βέβαια ἀπὸ τὴν κοινήν μοχθηρίαν θεία, καὶ ὄχι ἀνθρώπινη δύναμις· « Ὅ,τι περ ἂν σωθῆ τε καὶ γένηται « εἶον δεῖ, ἐν ταιαύτῃ καταστάσει πολιτειῶν, θεοῦ μοῖραν αὐτὸ σῶσαι « λέγων, οὐ κακῶς ἐρεῖς. » (Πλάτ. Πολιτ. ε', σελ. 493.)

ΣΕΛΙΑΙ 34, στίχ. 10, Ἐἶναι ἄρα ἡ ἀσφάλεια τοῦ κατηγοροῦ;] Ἦγουν ἡ κρυφὴ κατηγορία εἶναι ἢ ἀληθής, ἢ ψευδής· εἰάν τὸ πρῶτον, ἰδιὸς τί κρυφή; καὶ τίνα φοβαῖται πλέον ὁ κατηγορῶν, ἐπειδὴ ὁ κατηγορούμενος μέλλει δικαίως κατὰ τοὺς νόμους νὰ κολασθῇ; εἰάν τὸ δεύτερον, πρέπει νὰ κολάζεται ὁ κατήγορος, ὡς καταδόχης καὶ συκοφάντης, καὶ ἡ κάλασις του εἶναι τόσον δικαιωτέρα, ὅσον ἡ κρυφίότης ἔκαμιν αἰσχροτέρου καὶ δεινότερου τοῦ πταισμά του. — Στίχ. 12, Ἐγὼ σέδομαι ὄλας τὰς σημερινὰς, κ. τ. λ.] Αἰνίττεται μάλιστα ὁ συγγραφεὺς ἰδῶ τὴν πρῶτην Ἀριστοκρατικὴν τῆς Βενετίας κυθέρησιν, ὅπου αἱ κρυφαὶ κατηγορίαι καὶ διαδοχαὶ ἦσαν συγχωρημέναι, ὅπου ὑπώπτευσαν ἀλλήλους, ὡς ἐχθροὺς, ὁ πολίτης τὸν συμπολίτην, ὁ συγγενὴς τὸν συγγενῆ, καὶ ὁ φίλος τὸν φίλον, ὅπου καὶ αὐτὸς ὁ περὶ τῆς Ἀριστοκρατίας ἔπαινος ἐπετιμᾶτο, ὡς ἀδίκημα. Δὲν ἔπρεπεν ὁμοίως, διὰ φόβον τῆς Βενετικῆς ἀνομίας, νὰ εἴπη, ὅτι εἶναι πολλακις ἀδύνατον νὰ ἐξαλειφῇ τις τὰ προσκολλημένα εἰς τὸ πολίτευμα κακά. Εἶναι βέβαια ἀδύνακτον νὰ τὰ ἐκριζώσῃ αὐθημερὸν καὶ βιάως· ἀλλ' ὁ φιλόανθρωπος Ἰηγεμὼν τὰ περισκάπτει καὶ τὰ διασεῖει κατὰ μικρὸν, ἕωσοῦ νὰ μαρνανθῶσι καὶ νὰ πέσωσιν αὐτομάτως. Ὡταν αἱ πολίται ὁμονοῶσι μετ' ἀλλήλων, καὶ ζῶσι χωρὶς νὰ ὑποπτεύῃ εἷς τὸν ἄλλον, ὡς ἀδελφοὶ καὶ τέκνα μιᾶς μητρὸς, τῆς πατρίδος, τότε

ἡ πολιτεία μένει ασάλευτος, καὶ ἐν ἀνατραπῇ ἐκ θεμελίων ἡ πόλις. Ἡρμιόβη ἀπὸ τοῦ Σπαρτιάτου ἡ Μεσσήνη, ἀλλ' οἱ Μεσσήνιοι ἐδρήκασιν ἄλλαν Μεσσήνην εἰς τὴν Σικελίαν. Κατέστρεψαν οἱ Πέρσαι τὴν Φωκαίαν, ἀλλ' οἱ Φωκαεῖς κτίζουσι, ἀντὶ μιᾶς, πολλὰς ἄλλας πατρίδας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Γαλίαν. Ἀλλ' ὅταν οἱ πολῖται ἀναγκάζονται νὰ φυλάσσονται εἰς τὸν ἄλλον, ὡς ἐχθρὸν, ὅταν ἄλλαν σωτηρίαν τῆς τιμῆς καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν δὲν εὐρίσκωσι παρά τὴν παντελῆ σιωπὴν, τότε ἡ πολιτεία σκληύεται κατὰ μικρὸν, καὶ τέλος πίπτει πτώσιν ἀνίατον, καὶ ἐν τῇ πόλει μείνη ἐλόκληρος. Ἡ Βενετία σώζεται, καθὼς καὶ πρότερον, ἀλλ' ἡ Βενετικὴ Ἀριστοκρατία ἐξηλείφθη εἰς ὀλίγων ἡμερῶν διάστημα ἀπὸ τοῦ πρόσωπον τῆς γῆς.

ΣΕΛΙΔΙ 35, στίχ. 13, χρεωστῆ νὰ κολάζῃ τὸν συκοφάντην, κ. τ. λ.] Ἐὰ αὐτὰ ἐσυμβούλευε καὶ ὁ Ἰσοκράτης τὸν Νικοκλέα (σελ. 18,) «Ταῖς αὐταῖς κολάζε ζηνίαις τοὺς ψευδῶς διαβάλλοντας, ὡς περ ἂν αὐτοὺς ἐξαρτάνουσαι.» Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκβλάζαν οἱ νόμοι τὸν καταδότην, ἐάν, ἀρκούμενος εἰς τὴν κατάδουσαν, δὲν ἐκάλει εἰς τὸ δικαστήριον τὸν καταδοθέντα, ἢ καλίσας, δὲν ἐλάμβανε τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων· ἡ ποινὴ τοῦ ἦτον χίλια δραχμαί, καὶ παρά ταύτην ἡ ἀπαγόρευσις (ἥτις ἐλογίζετο μέρος ἀτιμώσεως) μήτε νὰ μὴνύῃ, μήτε νὰ ἐγκαλῆ, μήτε νὰ σύρῃ τινὰ εἰς δικαστήριον εἰς τὸ ἐξῆς. (Δημοσθ. Κατὰ Θεοκρίν. σελ. 1323 καὶ Β. κατὰ Ἀριστογείτ. σελ. 803.) Ὅταν τὸ κατηγορούμενον ἀδίκημα ἦτον ἀπίθεια, ἐκολάζετο μὲ θάνατον ὁ ψευδῶς κατηγορήσας (Πολυδεύκ. Βιβλ. II, κεφ. 5')· καὶ τοῦτο, διότι ὁ νομοθέτης ἠθέλησε νὰ ἐπάρῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀδίκων ἀνθρώπων τὸ ὄπλον τῆς θρασυείας, ὄπλον τόσον φιλοφρότερον, ὅσον εἶναι σεβασμιώτερον, καὶ ὅσον εὐκολώτερον ἐμπορεῖ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ πᾶς ἕνας, ἴδ. Ἀνωτέρω σελ. 200. — § X, ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΥΠΟΒΛΗΤΙΚΑΙ.] Ἐρωτήσεις ὑποβλητικαῖς (interrogazioni suggestive) ἀναγκάζονται νὰ ἐνομασθῶν, μὲ λέξιν ἀκόμη ἀσυνείδητον, τὰς ἐρωτήσεις ἐκαίντας, ὅσοι διδάσκουσι τρόπον τινὰ τὸν ἐρωτώμενον πῶς ἔχει νὰ ἀποκριθῇ. Παράδειγματος χάριν, ἐάν ὁ κριτὴς ἐρωτήσῃ εἰδικῶς τὸν ἐγκαλούμενον, ἂν ἐπραξῆ τὸ ἀδίκημα, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐγκαλεῖται, οὗτος φυσικὰ θέλει τὸ ἀρνηθῆναι καὶ καθὼς ἡ τοιαύτη τοῦ κριτοῦ ἐρώτησις ὀνομασθῆται ὑποβλητικὴ, διότι ὑποβάλλει καὶ ὑπαγορεύει εἰς τὸν ἐγκαλού-

μενον τὴν ἀρνησθῆναι τοῦ ἀδικήματος, ὡσπύτως καὶ τοῦ ἐγκαλουμένου ἡ ἀρνήσις δύναται εἰς τοιαύτην περίστασιν νὰ ὀνομασθῆ ἀπόκρισις ὑπόβλητος, ἢ ὑποβλημένη (risposta suggerita). Ὅθεν ἀπαγορεύουν, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς, οἱ νόμοι τὰς περὶ τοῦ εἶδους τοῦ ἀδικήματος ἐρωτήσεις, ἀρκούμενοι εἰς τὰς γενικὰς, ἢ γινουσι τὰς περὶ τῶν περιστάσεων, ὅσοι ἐσυνώδευσαν τὴν πράξιν τοῦ ἀδικήματος. Τοιαῦται εἶναι εἰς τὴν κρίσιν περὶ φόνου, καθυπόθεσιν, ἂν ὁ ἐγκαλούμενος ἐγνωρίζῃ τὸν φονευθέντα, ἂν τὸν ἐγνωρίζῃ πρὸ πολλοῦ, ὁποίας σχέσεις εἶχε μὲ αὐτὸν, κ. τ. λ.

ΣΕΛΙΔΙ 37, § XI, ΠΕΡΙ ΟΡΚΩΝ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας πρὶν ἀρχίσῃ ἡ δίκη, ἔπρεπε νὰ ὀρισθῶσιν ὁ ἐγκαλούμενος, ὁ ἐγκαλῶν, καὶ οἱ μάρτυρες. Οἱ κριταὶ ὠρκίζοντο, ὅταν ἐμβαινεν εἰς τὴν δικαστικὴν ἀρχήν. ἴδ. Ἀναχάρσ. περιήγ. Ἑλλάδ. κεφ. 15'. 15'.

ΣΕΛΙΔΙ 39 στίχ. 18, ἐπειδὴ ἀθῶος λογίζεται κατὰ τοὺς νόμους, κ. τ. λ.] Λέγει καὶ ὁ Δημοσθένης· «Τὰ τοιαῦτα πάντα πρὸ τοῦ μὲν «τὴν κρίσιν γενέσθαι, αἰτιῶν ἐνόματά ἐστιν· ἐπειδὴν δὲ κριθεῖς τις «ἐξελεγχθῆ, τινικαῦτα ἀδικήματα γίνονται.» Καὶ μετ' ὀλίγου· «Πρῶτον μὲν δὴ ταῦτον ἀνδροφόνον λέγει, τὸν ἐαλωκότα ἤδη τῇ ψήφῳ· «οὐ γὰρ ἔστ' οὐδεὶς ὑπὸ ταύτῃ τῇ προσκορίᾳ, πρὶν ἂν ἐξελεγχθῆς «ἀλλῶ.» (Δημοσθ. Κατὰ Ἀριστοκράτ. σελ. 628-629.) Εἰς τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, ὁ κρινόμενος, πρὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ κριτοῦ, ἐπιστεύετο τόσον ἀθῶος, ὥστε οἱ νόμοι ἐδίδαν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν δεξιάν στάσιν, διὰ νὰ τὸν ἐξισώσῃσι τρόπον τινὰ μὲ τὸν κατῆγορον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ κατηγορησις αὐτῇ ἐλογίζετο πλεονέκτημα· «Τῶ φεύγοντι «ἐν τῷ δικαστηρίῳ τὴν δεξιάν στάσιν διδάσκειν διότι ἐπανι- «σοῦν βούλονται· πλεονεκτοῦντες αὐν τοῦ διώκοντος τὴν στάσιν (γρ. «τὴν στάσιν ταύτην) τῶ φεύγοντι διδάσκειν.» (Ἀριστοτ. Πραβλήμ. κθ', 12.) — Στίχ. 23, αἱ κρυφαὶ βάσανοι καὶ κρεουργίαι.] Καὶ αὐτὸς ὁ συμπληρωστὴς κριτῆς δύναται νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον τὴν κακοῦργον, ἐάν ὁ θάνατος εἶναι ἀναγκαῖος, ἢ κἂν διορισμένος ἀπὸ τὸν νόμον. Ἀλλ' αἱ στρεβλώσεις τοῦ κακοῦργου, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν θάνατον ὀδυνηρότεροι, ἐπειδὴ μὴ δύναται νὰ διορισθῶσιν ἀπὸ τὸν νόμον, ἀφίονται ἐξανάγκης εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ δικαστοῦ, ἀποδείχνουσι τὴν ἀσπλαγχνίαν τοῦτου· «Ἄνθρωποι ἀνοπίστους καὶ ἀγρίας καὶ ἀμέτρους ζήτησαν τὰς τιμωρίας, «θυμῶν ἀλόγων ξυγχορέων καὶ γυναικείως ἐμπικρινόμενος, οὐκ αἰσθά-

« νεται ἔξω τῆς δίκης ἐς τὸ ὁμογενὲς ἐξυθρίζων· ἀγνοαὶ δὲ τὸ μί-
 « γιστον (καίτοι περὶ χρῆ εἰδέναι πάντα τὸν μέλλοντα ἀνθρώπου κατα-
 « δικάζειν), ἔτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν πρώτως δικαιωσάντων,
 « οὐκ ὡς τι κακὸν ἐπιτιμῆθη, ἀλλ' ὡς ἔσχατον, καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ
 « κατὰ τῶν οὐ δυναμένων τῆς κακίης ἐλευθερωθῆναι· ὅπως, ἐπειδὴ οὐκ
 « οὐκ ἄρα τὴν ἄλλως, τούτω γε εὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα
 « δεσμοῦ, αὐτῆς πορίσονται φυγὴν. » (Κυτίβ. παρὰ Στοβ. σελ. 310.)
 — Στίχ. 28, Τὸ πρᾶχθὲν ἀδικήμα, ἐπειδὴ δὲν ἔχει πλέον θερα-
 πείαν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίης.] Ἰππερεν, ὡς σημειώνει
 ὁ Διδερότος (σελ. 40, σημ. 1), καὶ ὡς αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τὸ λέγει
 κατωτέρω (σελ. 72), νὰ προσθήσῃ ἐδῶ καὶ τὸ δεῦτερον τέλος τῆς ποι-
 νῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι νὰ ἐμπεδίσῃ τὸν ἀδικήσαντα νὰ ἀδικήσῃ καὶ δεύ-
 τερον· « Οὐδαίς γὰρ κολάζει ἀδικούντας, πρὸς τούτω τὸν νοῦν ἔχων,
 « καὶ τούτου ἕνεκα, ὅτι ἠδίκησαν, ὅστις μὴ ὡσπερ θηρίον ἀλογίστως
 « τιμωρεῖται. Ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν, οὐ τοῦ παρεληλυ-
 « θότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται (οὐ γὰρ ἂν τό γε πρᾶχθὲν ἀγέ-
 « νητον θεῖν), ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὐθις ἀδικήσῃ μήτε
 « αὐτὸς οὗτος, μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα. » Πλάτων, Πρω-
 ταγόρ. σελ. 324, καὶ Γοργ. σελ. 525.)

ΣΕΛΙΑΙ 40, στίχ. 9, Συγγέει περιπλέον ὅλας τὰς σχέσεις κ. τ. λ.]
 Διστάζω ἂν κατακρίθῃ δικαίως ὁ Βακκαρίας ('Ἰδ. Βεντλιαμ, Traité de
 législat. civil. et pénal. tom. I, pag. 111.), ἔτι ἐμεταχειρίσθη (ἐδῶ
 τοῦλάχιστον) λέξιν ἀσαφῆ τὸ Σχέσεις. Ὁ ἐγκαλῶν καὶ ὁ ἐγκαλού-
 μενος εἶναι βέβαια ἐνόματα σχετικὰ. Εἰς τοῦτο μόνον ἴσως ἔσφαλ'
 ὁ συγγραφεὺς, ὅτι εἰς τὸν αὐτῶν δὲν εἴδωκεν, ὁ μάρτυς καὶ ὁ ἐγκα-
 λούμενος. Ὅστις ἀναγκάζει τὸν φονέα, παραδείγματος χάριν, μὲ τοὺς
 πόνους τῆς στρεβλώσεως νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ Ἐφ' ὅ ν ε υ σ α, τὸν ἀναγκάζει
 ὅχι νὰ ἐγκαλέσῃ, ἀλλὰ νὰ μαρτυρήσῃ κατ' ἑαυτοῦ τὸν φόνον. — Στίχ. 11.
 νὰ γίνεται ὁ σωματικὸς πόνος τοῦ βασανιζομένου χωνευτήριον δοκιμαστι-
 κόν.] Γίνεται ὑπομονῆς πλέον παρὰ ἀληθείας δοκιμαστήριον, Il sembler
 que ce soit plutôt un essai de patience que de vérité. Μοντλιαμ, *Essais*, II, 5.) Ὁ ἀθώος, ἂν ἔχη δύναμιν ἰκανὴν νὰ ὑποφέρῃ τὰς
 βασάνους, θέλει ἐπιμείνειν νὰ ὁμολογῇ τὴν ἀθωότητά του· καὶ οὕτω
 βασανίζεται ἀδίκως· ἂν αἱ βασάνοι τὸν ἀναγκάσωσι νὰ ὁμολογήσῃ ψευ-
 δῶς ὅτι εἶναι ἐνοχος, πάσχει διπλὴν πεινὴν, ἢ γουὶν διπλὴν ἀδικίαν·

βασανίζεται διὰ νὰ ψευδοῖ, ἔπειτα καὶ κολάζεται μετὰ τὴν ψευδοῖ
 ὁμολογίαν, ὡς ἐνοχος. Ἐξαιαντίας ὁ πλέον ἀνοσιουργὸς ἐνοχος, ἂν
 ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, κολάζεται δικαίως διὰ τὴν
 ὁποῖαν ἔπραξε κακίαν, ἀλλ' ἐβασανίσθη ἀδίκως διὰ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι
 ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδαιχθῇ καὶ χωρὶς βασάνων. Ἄν ἡ ὑπομονὴ του εἰς
 τὰς βασάνους ἦναι θηριώδης, ὅχι μόνον ἀπολύεται ἀπὸ τὴν πρέπουσαν
 εἰς αὐτὸν κόλλασιν, ἀλλὰ καὶ κερδαίνει ψευδοῖ ἀθωότητος ὑπόληψιν. Καὶ
 ταιαύτης θηριώδους ὑπομονῆς παραδείγματα ἐφάνησαν ὅχι μόνον εἰς
 πολλοὺς μερικῶς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔθνη ὁλόκληρα. Περιβόητοι
 εἰς τὴν ὑπομονὴν τῶν βασάνων ἦσαν τὸ παλαιὸν οἱ Αἰγύπτιοι (Αἴλιαν.
 Παικ. ἱστορ. ζ', 18), οἱ Καππαδόκαι (Schol. in Petr. Salyr. VI,
 77.) οἱ δὲ Ἰσπανοὶ καὶ ἐτραγωδοῦσαν εἰς τὸν σκαυρὸν προσηλωμέ-
 νου, κατὰ τὴν Στραβῶνα (Γεωγραφ. γ', σελ. 165.)

ΣΕΛΙΑΙ 41, στίχ. 3, Κρίσεις Θεοῦ.] Ὅτε ἡ Εὐρώπη ἐκοιμᾶτο βυθι-
 σμένη εἰς τῆς ἀμαθίας καὶ βαρβαρότητας τὸν σκότον, μεταξύ παμπόλ-
 λων ἀτοπημάτων, ἕσα φυσικὰ ἔπρεπε νὰ γεννήσῃ ἡ ἀμαθία, ἦτο καὶ
 τοῦτο· ἠνάγκαζαν πολλάκις εἰ κριταὶ τὸν ἐγκαλούμενον νὰ βάλῃ τὴν
 χεῖρα εἰς τὸ πῦρ, ἢ εἰς βραστὸν ὕδωρ. Ἄν ἐκαίετο, ἐκρίνετο ἀναμφι-
 βόλως ἐνοχος τοῦ ἀδικήματος· ἂν ἔμεινε ἀβλαβὴς, τὸ θαῦμα τοῦτο (καὶ
 ταιαῦτα θαύματα εὐκάλως ἐθαυματοουργοῦντο, ὡσάκις ἤθελαν νὰ ἀπελύσω-
 σιν ἀτιμωρητὸν τὸν κακοῦργον) ἐγένετο φανερὰ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητος
 του. Ἄλλοτε πάλιν ἠνάγκαζαν τοὺς ἀντιδίκους νὰ μονομαχῶσι δι' ὅπλων·
 ὅστις τῶν δύο ἐνικᾶτο, καταδικάζετο ὡς ἐνοχος· ὁ νικητὴς ἀπελύετο ὡς
 ἀθώος. Τὸ βάρβαρον ἔθος τοῦτο εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ χριστιανισμοῦ,
 ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἱστορουμένων περὶ Ὀμβρικῶν. « Ὀμβρικοὶ, ἔσαν
 « πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι ἀμφισβήτησιν, καθοπλισθέντες ὡς ἐν πολέμῳ
 « μάχονται· καὶ δοκοῦσι δικαιοτέρα λέγειν οἱ τοὺς ἐναντίους ἀποσφά-
 « ξαντες » ('Ἰδ. Πρόδρομ. Ἑλληνικ. βιβλιοθήκ. σελ. 272.) Τὰ αὐτὰ
 ἱστορεῖ ὁ Τίτος Λίβιος (Histor. XXVIII, 21.) περὶ τῶν Ἰσπανῶν·
 τὰς παρανόμους καὶ βαρβάρους ταύτας κρίσεις ἀνέμασαν ἔπειτα οἱ
 δυτικοὶ χριστιανοὶ Κρίσεις Θεοῦ, διὰ τοῦτο ὡς φαίνεται, ὅτι ἐδρί-
 σκονται παρόμοιαι εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ὅστις ἠνάγκαζε τὴν ἐγκα-
 λουμένην μοιχαλίδα νὰ πίνῃ ὕδωρ μεγμῆνον μὲ γῆν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον
 ἐπρίσκετο ἡ κοιλία της, ἂν εἶχεν ἀληθῶς μοιχευθῇ (Ἀριθμ. 5, 12-31).
 Τῆς παλαιᾶς ὁμοῦς Διαθήκης αἱ κρίσεις ἐλέγοντο κρίσεις Θεοῦ, ἐπειδὴ

αὐτὸς ὁ θεὸς ἦτον ὁ Νεμεθέτης, ἀλλὰ δὲν ἀπέβλεπαν παρὰ μόνον τῶν Ἰουδαίων τὸ εἶδος· εἶδεν αὐτ', ἔπρεπε νὰ προβάλλωνται εἰς τὰλλα εἶδη ὡς παράδειγμα, εἴτα νὰ πολεμῶνται ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, ἔχοντας νόμον τὸ εὐαγγέλιον.

ΣΕΛΙΔΙ 42, στίχ. 20, πλὴν εἰς μόνους τοὺς δούλους.] Ἰσακῶτως μόνους τοὺς δούλους εἶχαν ἐξουσίαν νὰ βασανίσωσι καὶ τὰ δικαστήρια τῶν Ἀθηναίων, ὅσκις ἦτο χρεῖα μαρτυρίας δούλων εἰς πίστισιν τοῦ ἐγκλήματος. Ἐκ τῶν ἀντιδίκων ἕως, ἕστις ἐκίηται τὴν διὰ τῆς στρεβλώσεως τῶν δούλων μαρτυρίαν, ἐχρεώσται, εἴαν δι' αὐτῆς δὲν ἀπέδειχεν τὰ κατηγορούμενα, νὰ πληρώσῃ τὴν βλάβην, ἢν ἐβλάπτετο ὁ δούλος, καὶ τὸν θάνατον αὐτὸν, ἢν ἀπέθνησκον εἰς τὰς βασάνους· καὶ τοῦτο ἦτον ὅπωςδήποτε θεραπεία τῆς σκληρότητος τοῦ νόμου, ἐμποδίζουσα τὴν συνεχῆ στρέβλωσιν τῶν δούλων.

ΣΕΛΙΔΙ 48, στίχ. 13, Δόγμα τῆς θρησκείας ἀψευδὲς εἶναι, κ. τ. λ.] Ἀναγκάζεται ὁ φιλόσοφος συγγραφεὺς νὰ ὀνομάσῃ Δόγμα ἀψευδές, τὸ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς δόγμα, τὸ ὅποιον εἰς τὴν Δυτικὴν ἐκκλησίαν κερύττεται μὲ ζῆλον ἀπ' ἐκείνους, εἰς ἕσους ἔγενεν ἀληθινὸν ἐργαστήριον πλούτου, ἀλλὰ δὲν πιστεύεται πλὴν ἀπὸ τὸν ἀναίσθητον ἕχλον, τὸν ὅποιον ἡ ἀμάθεια καταδίκασε νὰ τρέφῃ μὲ τοὺς ἰδρωτάς του ἀργού; καὶ ἀνωφελεῖς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἀνθρώπους Εἰ-μακι βέβαιος, ὅτι ἐχρημάσθη ὁ Βεγκκάριας γράφων ἀψευδὲς τὸ γαλιῶν τοῦτο δόγμα· ἀλλὰ τί εἶχε νὰ κάμῃ; Ὅταν ὁ φωτισμένος ἄνθρωπος εὐρίσκειται μεταξὺ ἀνθρώπων τυφλωμένων ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν, ἀνθρώπων ἐδουλωμένων ἀπὸ ὀλίγους τινάς, εἰ ὅποισι χωρὶς τῆς δεισιδαιμονίας τοὺς φόρους κινδυνεύουν ν' ἀποθάνωσι τῆς πείνας, μιμνῆται τὸν σαφὲν ἰατρὸν, ἕστις δὲν δίδει εἰς τοὺς ἀσθενεῖς πλὴν ἐκεῖνα μόνον τὰ φάρμακα καὶ βρώματα, ἕσα δύναται νὰ χωνεύσῃ ὁ ἀσθενὴς αὐτῶν στόμαχος. Ἄ' ὅλον τοῦτο φιλοσοφικώτερον ἤθελε πράξειν, ἢν ἀπέφευγε μὲ κἀνένα τρόπον ἄλλον ἀρμόδιον τὴν ἀνάγκην νὰ ἐμολογήσῃ ἀψευδὲς ὅ,τι ἡ συνείδησις του ὡμολόγει ψευδέστατον. Συγχωρεῖται εἰς τὸν φιλόσοφον νὰ σιωπᾷ, διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τοὺς λαοπλάνους νὰ διεγείρωσι τὸν μωρὸν ὄχλον κατὰ τῆς κεφαλῆς του· χρεωστῆ ὅμως καὶ νὰ ἀποφεύγῃ ὅ,τι δύναται ν' αὐξήσῃ τὴν μωρίαν τοῦ ὄχλου. Τὸ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς δόγμα πιθανὸν ὅτι ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Θρησκείαν τῶν Δυτικῶν χριστιανῶν.

« Βίσι δὲ οἱ μὲν ὠφελούμενοί τε καὶ δίκην διδόντες ὑπὸ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων οὗτοι, εἰ ἂν ἰάσιμα ἀμαρτήματα ἀμάρτωσιν· ὅμως δὲ δι' ἀληθειῶν καὶ ὀδυνῶν γίγνεται αὐτοῖς ἡ ὠφέλεια καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν ἄλλου· αὐτὰ γὰρ οἶόν τε ἄλλως ἀδικίας ἀπαλλάττεσθαι. » (Πλάτων, Γοργ. σελ. 525.)

ΣΕΛΙΔΙ 49, στίχ. 5, δὲν ἐλεγίζοντο πρότωπα.] Ὀνομάζεται πρόσωπον τὸ λογικὸν καὶ νοῦν ὑποκείμενον, τὸ ὅποιον σώζει τὴν μνήμην ἑαυτοῦ, ἤγειν ἐνθυμᾶται, ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ὄν, τὸ ὅποιον εὐρέθη ἄλλοτε εἰς τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα περίστασιν, ἢ κατάστασιν· εἶδεν νὰ ἔχη τις προσωπότητα, ἄλλο δὲν σημαίνει παρὰ νὰ ἔχη ἕνα ὄντος περιέχει. Ἀφαιρούντες λοιπὸν ἀπὸ τοὺς δούλους τὴν προσωπότητα, ἕσοι ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ νέους ἐτόλμησαν νὰ τυραννῶσιν ὁμοιοπαθεῖς αὐτῶν ἀνθρώπους, εἶδειξεν μὲ τοῦτο, ὅτι τοὺς ἐλογίζοντο ὡς ὑποζύγια κτήνη, ἢ μᾶλλον, ὡς καὶ τῶν κτηνῶν αὐτῶν ἀλεγωτέ-ρους, ἢ καὶ παντάπασι ἀναίσθητους. Διὰ τοιαύτην ἀπάνθρωπον καὶ τυφλὴν κρίσιν, καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνας ὀνόμαζαν τοὺς δούλους ἀπλῶς Σώματα, ὡς καὶ τοὺς πωλητὰς τῶν δούλων, Σωματεμποροῦς· ἔλεγαν, παραδείγματα χάριν, ὁ δεῖνα ἔχει τέσσα σώματα, ἤγειν τέσσα δούλους, ὡσάν νὰ ἦσαν οἱ τυλαίπωροι δούλοι σώματα νεκρὰ καὶ στερημένα ψυχῆς. Καὶ τοῦτο μὲν ἀληθεύει ὅπωςδήποτε, ἐπειδὴ ἕστις ὑποτάσσεται εἰς τὴν αὐτογνώμονα θέλησιν τῶν ἄλλων, εἶναι τρόπον τινὰ νεκρός· δὲν εἶναι ὅμως τοιαῦτος φύσει, ἀλλὰ τοῦ ἐνέκρωσε τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἢ δουλεία, τὴν ὅποιαν ἔπαθεν ἢ ἐκ βίας, ἢ διὰ μικρὰς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀφροσύνας, τὰς ἐπίαις γύξησε καὶ ἔκαμιν ἀνάτους ἢ ἀμέλειά του. Παῦσε νὰ τὸν τυραννῆς, δίδαξέ τον τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ συμφέροντα, καὶ ὁ νεκρὸς θέλει πάλιν ἀνασταθῆν, καὶ τὸ ἄλλογον κτήνος θέλει πάλιν ἀναλάβειν τὴν ἀνθρωπότητά του. Προσθέτω τοῦτο εἰς τὴν τὴν τῶν Ἀθηναίων, ὅτι, ἢν καὶ εἶχαν καὶ αὐτοὶ δούλους, φιλανθρωπότεροι ὅμως ἄλλοι παρ' αὐτοὺς δὲν ἐφάνησαν πρὸς τοὺς δούλους· « Πολλοὺς ἢν τις οἰκέτας « ἴδιοι παρ' ἡμῖν μετὰ πλείονος ἐξουσίας ὅ,τι βούλονται λέγοντας, ἢ πολί- « τας ἐν ἐνίαις τῶν ἄλλων πόλεων. » (Δημοσθ. Γ. κατὰ Φιλίπ. σελ. 111.) Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ δούλοι εἶχαν ἐξουσίαν νὰ ἐργάζωνται, νὰ κερδαί- νωσιν ἐκ τῆς ἐργασίας, καὶ πολλάκις νὰ πλουτῶσι, νὰ ἐξαγοράζωνται πληρόντες τὴν τιμὴν εἰς τὸν δεσπότην, ἢ νὰ ἐκλέγωσι νέον ἄλλον δεσπότην, εἴαν ὁ πρότερος τοὺς ἐμεταχειρίζετο τυραννικῶς. Ὅσαις ἐτυπτε

δούλον ἀλλότριον, ἐκολάζετο ὁμοίως καὶ ἂν ἔτυπτον ἐλεύθερον (Ἰδ. Πετίτ. Νόμ. Ἀττικ. σελ. 255-259), καὶ ἐκρίνετο ὡς φονεὺς, ἂν τὸν ἐφόνευσ. Τῶν Ἀθηναίων τάτην τὴν φιλανθρωπίαν αἰνίττεται ὁ Εὐριπίδης ὅταν λέγῃ (Ἐκάβ. 291),

« Νόμος δ' ἐν ὑμῖν τοῖς τ' ἐλευθέροις ἴσος
« Καὶ τοῖσι δούλοις αἵματος κεῖται πέρι. »

— Στίχ. 21, οἱ στρατιῶται . . . τὸ ἀχρεϊότερον μέρος τοῦ ἔθνους.] Εἰς μόνους τοὺς στρατιώτας τῶν τυράννων ἀληθεύει τοῦτο. Εἰς τὰς εὐνομούμενας πολιτείας, οἱ στρατιῶται εἶναι πολῖται ἰσόνομοι μὲν τοὺς λοιποὺς πολίτας· ἢ μᾶλλον ὅλοι οἱ πολῖται γίνονται εἰς καιρὸν ἀνάγκης στρατιῶται, καὶ πολέμων περὶ μόνης τῆς ἐλευθερίας των, ἀπέχοντες ἀπὸ πάντων ἄλλων ἀδικῶν πόλεμον, ὅστις ἀληθῶς ἀχρεϊόναί τὸν στρατιώτην, ἐπειδὴ τὸν καταστῆναι ληστὴν ἀντὶ πολίτου.

ΣΕΛΙΑΙ 53, στίχ. 10, κάμψαν παραγραφὴν χρονικὴν. Εἶναι πολλὰ εἶδη παραγραφῆς, κατὰ τοὺς Νομικοὺς. Χρονικὴ παραγραφὴ (prescription), περὶ τῆς ὁποίας εἶναι ὁ λόγος ἐδῶ, λέγεται κατ' αὐτὸς ὁ διωρισμένος ἀπὸ τοῦ νόμου χρόνος, μετὰ παρέλευσιν τοῦ ὁποίου ὁ ἐγκλωβόμενος μένει ἐλεύθερος [ἀπὸ πάσαν ἀναζήτησιν καὶ κρίσιν, ἂν ἕως τότε ἠθέλησεν ὁ κατήγορος νὰ τὸν καλέσῃ εἰς δικαστήριον. Οἱ νόμοι, διορίζοντες τὸν χρόνον τῆς δίκης, ἠθέλησαν νὰ παύσωσι τὰς συκοφαντίας καὶ ἀδικίας τῶν ἐγκλωβόντων, εἴτι δὲ νὰ προλάβωσι καὶ τὸν ἐνδεχόμενον θάνατον τῶν μαρτύρων, καὶ τὸν ἀφανισμόν ἄλλων ἐλέγχων, ἢ σημείων, χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ δικαστὴς, ἢ δὲν ἤθελε θυνηθῆναι νὰ κρίνῃ τὴν δίκην, ἢ ἐκινδύνευσεν νὰ τὴν κρίνῃ ἀδίκως. Παραδείγματός χάριν, ὁ ἐγκλωβὸν ἀδίκως, φοβούμενος τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰ σημεῖα τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκλωβόμενου, ἐμπορεῖ νὰ ἀναβάλῃ τὴν κατηγορίαν, ἕως οὗ, ἢ διὰ τὸν θάνατον τῶν μαρτύρων, ἢ δι' ἄλλας περιστάσεις, νὰ ἀφανισθῶσιν οἱ ἐλέγχοι καὶ τὰ σημεῖα ταῦτα. Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐδιώρισαν πενταετὴ τὴν παραγραφὴν· « Δοκεῖ γάρ μοι καὶ ὁ Σόλων « αὐθαγὸς ἄλλου ἕνεκα θεῖναι αὐτὸν, ἢ τοῦ μὴ συκοφαντεῖσθαι ὁμᾶς. « Τοῖς μὲν γὰρ ἀδικουμένοις ἰκανὰ τὰ πάντα ἔτη ἠγήσατο εἶναι εἰσπραξ- « ἔσασθαι· κατὰ δὲ τῶν ψευδομένων, τὸν χρόνον ἐνόμισεν ἀφείσασθαι « ἐλεγχον ἔσασθαι· καὶ ἅμα, ἐπειδὴ ἀδύνατον ἔγνω ἐν τοῖς τε συμ- « θαλόντας καὶ τοὺς μάρτυρας αἰεὶ ζῆν, τὸν νόμον ἀγτὶ τούτων ἔθη-

« καν, ὅπως μάρτυς εἴη τοῦ δικαίου τοῖς ἐρχόμενοις. » (Δημοσθ. ὑπὲρ Φορμίων. σελ. 95α.)

ΣΕΛΙΑΙ 55, στίχ. 14, Ἡ διμερὴς τῶν ἀδικημάτων αὕτη διαίρεσις, κ. τ. λ.] Τοιοῦτον εἶναι τοῦ Συγγραφέως τὸ νόημα· δὲν ἤθελ' εἶσθαι ὁρθὴ ἢ διαίρεσις τῶν ἀδικημάτων εἰς δύο τάξεις, ἐὰν ἢ ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας βλάβη ἦτον ἰσόμετρος μὲ τὴν αὐτῶν πιθανότητα· ἀλλ' ἢ βλάβη αὕτη εἶναι ἀνίσος, ἤγουν εἰς μὲν τινὰ ἀδικήματα, μεγαλύτερας πιθανότητος, εἰς ἄλλα δὲ τινὰ, μικροτέρας. Ἐὸ παράδειγμα τοῦ ἀτιμωρήτου φονεῦς προξενεῖ βέβαια πλειοτέραν βλάβην παρὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀτιμωρήτου κλέπτου (ὡς εἶναι, φερεῖν, πλειότερα τὰ τέσσαρα παρὰ τὰ δύο), μ' ὅλον ὅτι ἢ πιθανότης τοῦ φόνου, ὁσάκις κατηγορεῖται τις περὶ φόνου, εἶναι μικροτέρα παρὰ τὴν πιθανότητα τῆς κλοπῆς (ὡς εἶναι ὀλιγώτερα τὰ δύο παρὰ τὰ τέσσαρα)· ἄρα δίδονται δύο τάξεις ἀδικημάτων διάφοροι· καὶ, ἐπειδὴ αἱ ποιναὶ πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογαι μὲ τὰ ἀδικήματα, ἄρα καὶ διαφόρως πρέπει νὰ καλύπτονται αἱ δύο τάξεις αὗται, ἤγουν ἢ τάξεις τῶν πιθανότερων μὲ ποινὰς μετριωτέρας, ἐπειδὴ αὕτη ἢ πλειοτέρα πιθανότης ὑποθέτει, εἴτι δὲν εἶναι δεινότερα, ἢ δὲ τάξις τῶν ὀλιγώτερον πιθανῶν μὲ σφοδρότερας (ἀφεῖθ' δηλαδὴ ἀποδειχθῶσι), ἐπειδὴ διὰ τοῦτο εἶναι ὀλιγώτερον πιθανὰ, εἴτι εἶναι δεινότερα.

ΣΕΛΙΑΙ 96, στίχ. 24, Πρὸς σχεδὸν δὲν ἐχρημάτισε νομοθέτης, κ. τ. λ.] Ἴδε ἀνωτέρω, σελ. 176.

ΣΕΛΙΑΙ 57, στίχ. 5, Λεῖπει ἀπὸ τῶν πλειοτέρων . . . καθὼς καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἀρετὰς.] Τοῦτο ἐνόει καὶ ὁ πολιτικώτατος Σωκράτης, ὅταν ἔλεγε πρὸς τὸν Κρίτων· « Εἰ γὰρ ὄφελον, ὦ Κρίτων, οἷοί τε εἶναι « οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἐξεργάζεσθαι, ἵνα οἷοί τε ἦσαν καὶ ἀγαθὰ « τὰ μέγιστα καὶ καλῶς εἴχε· νῦν δὲ οὐδέτερα οἷοί τε ποιῶσι « δὲ τοῦτο εἴτι ἂν τύχωσι. » (Πλάτ. Κρίτ. σελ. 44.)

ΣΕΛΙΑΙ 58, στίχ. 8, ὅστις ἠθέλησεν, ἀλλὰ δὲν ἐξετέλεσεν ἀκόμη τὸ ἀδικημα.] Παραδείγματός χάριν, ἐὰν ὁ νόμος καλύξῃ μὲ ποινὴν θανάτου ἐπίσης καὶ τὸν φονεὴ καὶ τὸν, ὅστις ἐμελέτησεν νὰ φονεύσῃ, ἀλλὰ κρατηθεῖς ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην, δὲν ἐπρόφρασε νὰ τελέσῃ τὸν μελετηθέντα φόνον, τότε ἄλλος τις κακοῦργος, ἐὰν μελετήσῃ νὰ φονεύσῃ τινὰ, θέλει ταχύνειν τὸν σκοπὸν του τόσον γρηγορώτερα, ὅσον ἐξεύρει, ὅτι καὶ διὰ μόνην τὴν μελέτην μέλλει νὰ θανατωθῇ ἀπὸ τοὺς νόμους, ἐὰν

φανερῶς· ἀλλ' ἐάν, φερειπαῖν, ἡ ποινὴ τοῦ μὲν φονεύσαντος ἴσται θάνατος, τοῦ δὲ μελετήσαντος μόνον ἔξορις, τότε ὁ μελετήσας, σιμὰ τῶν ἄλλων ἐνδεχομένων ἀφορμῶν νὰ μετανοήσῃ, καὶ νὰ μὴ πράξῃ τὸν φόνον, ἔχει καὶ ταύτην, ὅτι, ἀν πιασθῇ, δὲν θανατώνεται. — Στίχ. 19. Ἐπειδὴ ἡ ταχθεῖσα εἰς τὸν αὐτουργὸν ἀμειψή, κ. τ. λ.] Σκοπὸς τοῦ νόμου εἶναι νὰ ἐμποδίσῃ τὰ ἀδικήματα. Ὅσον πλείοτερα ἐμπόδια ἀπαντοῦν οἱ κακοῦργοι, τόσον δυσκολώτερα κακοεργεῖν. Ὑπόθεσις, ὅτι τρεῖς κακοῦργοι ἐσυμφώνησαν νὰ θανατώσωσι τινὰ, διὰ νὰ κλέψωσι τὰ χρήματά του· εἰς ἀπὸ τοὺς τρεῖς, ὁ τυχὼν, ἐμβαίνει εἰς τὸν οἶκον τοῦ πολίτου, πράσσει τὸν φόνον, κλέπτει τὰ χρήματα καὶ τὰ παραδίδει εἰς τὴν φυλακὴν τῶν λοιπῶν· ἐάν αὐτεὶ κρατηθέντες, ὁ μὲν αὐτουργὸς τοῦ φόνου κολασθῇ μὲ θανατικὴν ποινὴν, οἱ δὲ συναιτιοὶ καὶ κλεπταποδόχοι μὲ ἔξοριαν, δυσκόλως θέλουσιν συμφωνήσῃν τρεῖς ἄλλοι νὰ πράξωσι παρόμοιον φόνον, διότι καθεὶς ἐξ αὐτῶν, ἐξεύρων, ὅτι εἶναι σφοδρότερα ἡ ποινὴ τοῦ αὐτουργοῦ, θέλει φυσικὰ προσπαθήσῃν νὰ στέκῃ μακρὰν αὐτῶν, καὶ νὰ κἀμὴ κἀνέν' ἄλλον ἀπὸ τοὺς συντρόφους αὐτουργὸν τοῦ φόνου. Ἀλλ' ἐάν οἱ πρῶτοι τρεῖς κολασθῶσι μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τότε κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς δευτέρους τρεῖς δὲν θέλει φύγειν τὴν αὐτουργίαν τοῦ φόνου, ἐπειδὴ, εἴτε εἶναι, εἴτε δὲν εἶναι αὐτουργός, ἡ ποινὴ του, θέλει εἶσθαι ἡ αὐτή. Εἶναι λοιπὸν ὠφέλιμον νὰ κολάζεται βαρύτερον, καὶ ἀκολούθως νὰ κινδυνεύῃ πλείοτερον ὁ αὐτουργὸς τῆς κακίας παρὰ τοὺς συνεργούς. Τὸ πρᾶγμα ὅμως ἀλλάσσει, ἐάν οἱ κακοῦργοι ἐσυμφώνησαν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν αὐτουργὸν τοῦ φόνου ἀμειψὴν διὰ τὴν πλείοτέραν του τὸλμην, τὸ ἥμισυ μέρους, παραδείγματος χάριν, τῶν κλεφθέντων χρημάτων, ἀρκεσθέντες οἱ δύο εἰς τὰ ἐπίλοιπα· διότι τότε γίνονται καὶ αὐτοὶ αὐτουργοὶ, παρέρχοντες τὸν ἄλλον, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἀμειψῆς, νὰ ἀναδεχθῇ τὸν πλείοτερον κίνδυνον. — Στίχ. 20. Τινὰ δικαστήρια συγχωροῦν, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐσυγχωρεῖτο ὅστις ἀπὸ τοὺς κακοῦργους ἐμήνυε τοὺς συναιτιοὺς του· ἀν ἦτο δούλος, ἐλάμβανε καὶ τὴν ἐλευθερίαν του. [Ἰδ. Πετίτ. Νομ. Ἀττικ. Βιβλ. Ζ, Τίτλ. 10.

ΣΕΛΙΔΙ 59, στίχ. 1, τὸ ἔθνος δικαιώνει τοιοῦτοτρόποις τὴν προδοσίαν.] Δὲν τὴν δικαιώνει· εἰς ἓνα μόνον ἀπὸ τοὺς κακοῦργους τὴν συγχωρεῖ, διὰ νὰ φυλάξῃ τοὺς ἄλλους ἕλους πολίτας ἀπὸ τὰς κακοεργίας των· οὐδ' ἀκολουθεῖ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ συγχωρηθεὶς, διότι ἐπρόδωκε

τοὺς συγκακοῦργους, καὶ παρέβη τὰ μὲ αὐτοὺς συμφωνημένα, θέλει τοῦ λοιποῦ παραδοῖναι καὶ τὰς ἀδελφεοὺς μὲ ἄλλους πολίτας συμφωνίας του. [Ἰδ. ΒΕΝΓΚΛΑΜ, Théor. des pein. et des récompen. tom. II, chap. 14, pag. 129-135.

ΣΕΛΙΔΙ 62, στίχ. 4, Τοιαύτη ἀνωφελὴς σκληρότης, ἔργκον τῆς μανίας.] Προσφύεστερον ἤθελε τὴν ἀνεμάσαιν ἔργον παρὰ ὄργκον τῆς μανίας. [Ἰδ. τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρ. σελ. 203 καὶ 204 — Στίχ. 9, καὶ ὅχι νὰ ἐνεργῇ αὐτὴ κατὰ πάθος.] Διότι ἡ πολιτικὴ κοινωνία ὑποθέτει πολιτικὸν συνάλλαγμα, καὶ τοῦτο πάλιν ὑποθέτει νόμον, ὅστις, καθὼς ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι νόμος χωρὶς ὀρέξεως. [Ἰδ. τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω σελ. 190.

ΣΕΛΙΔΙ 63, στίχ. 17, πλὴν διότι ἐφύλαξαν καὶ γνώμας.] Οὕτω κατεδικάσθησαν πολλοὶ παλαιοὶ καὶ νέοι μάρτυρες τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας· οὕτω κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὡς ἄθεος, ὁ θεοσεβέστατος Σωκράτης· οὕτως ὁ Γαλιλαῖος βάλλεται ἐξ ὀδομηκονταετῆς εἰς τὸ δεσμωτήριον, διότι ἔλεγεν, ὅτι κινεῖται ἡ γῆ· οὕτως ὁ Καλκίνοσ πεῖθει τοὺς δικαστὰς τῆς Γενεύας νὰ καύσωσι τὸν δυστυχῆ Σερβέτον, ἄνθρωπον μαρσόσφον εἰς πολλὰ θρησκευτικὰ δόγματα, ἀλλ' ὅχι διὰ τοῦτο ἄξιον νὰ προσφερθῇ ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν θεὸν τῆς εὐσπλαγγίας. Αἱ περὶ θρησκείας κακοδοξίαι εἶναι ἀμαρτήματα ὑποκείμενα εἰς τὰς ποινὰς, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὰ ὁ ὀφιστος Νομοθέτης, ἔταν καὶ ὅπως θέλῃ, καὶ ὅχι εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας. Ἀλλ' εἶναι (λέγει) αἰρετικὸς, χωλαίνει εἰς τὰ τῆς θρησκείας· καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι, ὁ φύλαξ τῶν νόμων, ὁ Ἰγερμῶν, δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρωσιν αἰρετικούς. Ἐάν ἴσται αἰρετικός, κἀμε ὅ,τι σὲ λέγει ὁ Παῦλος, τοῦ ὁποίου πλείοτερον βέβαια ζῆλον νὰ ἔχῃς δὲν εἶναι δυνατόν· « Τὰς δὲ μαρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις « παραίτου, εἰδὼς ὅτι γεννώσι μάχας· εὐὸλον δὲ κυρίου σὺ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδασκτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν « πραότητι παιδεύοντα· τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δῶ αὐτοῖς ὁ « θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. » (Πρὸς Τιμόθ. Β, β', 23-25.) Ἐπειτα σὺ, ὅστις κρίνεις, ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ παιδεύῃ τοὺς ἑτεροδόξους ὁ Ἰγερμῶν μὲ πολιτικὰς ποινὰς, ἰ δὲν συλλογίζεσαι, ὅτι δίδεις τὸ αὐτὸ δίκαιον καὶ εἰς τοὺς ἑτεροδόξους Ἰγερμόνας; ἐάν εἰς τὴν πατρίδα σου κρίνης δίκαιον νὰ καύσῃς τὸν Καλκινόσφρον, ἰ μὴ δὲν ἔχει δίκαιον ὁ

Καλδωνίδων να σὲ προσφέρῃ καὶ αὐτὸς ὀλεσάτωμα εἰς τὴν Ὀρησκείαν του, ἔταν σ' εἶρη εἰς τόπον ὅπου βασιλεύει ὁ καλδωνισμός; Ἄλλὰ; τί σε φροβίζω μὲ ξένα παραδείγματα; Ἰδὲν συλλαγίζεσαι ἔτι τοῦ ἑρθεοδόξου σου ἠγεμόνου ὁ διάδοχος ἐνδέχεται νὰ ἦναι κακοδόξος, καὶ νὰ κολάζῃ δεινῶς αὐτὸς, ὅσους ἐτίμω ὁ πατήρ του; Ἰδὲν σ' ἐδίδαξεν ἡ ἱστορία, ἔτι εἰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν θρόνον ἐκάθισαν, ὄχι μόνον ἑρθεοδόξοι, ἀλλὰ καὶ Ἀρειανοί, καὶ εἰκονοκλάται αὐτοκράτορες; Ἰεῖναι ἄλλο τι ἐναντιώτερον εἰς τὴν χριστιανικὴν πράξιόντα παρὰ τὸ ἄλογον μῖσος, μὲ τὸ ὁποῖον ὅλοι σχεδὸν αἱ χριστιανικαὶ αἱρέσεις κατεδίωξαν, καὶ καταδιώκουν ἔτι εἰς τινὰ τῆς Εὐρώπης μέρη τοὺς τολαιπώρους Ἰουδαίους; Ἰδὲν τί; διότι αἱ πρόγονοί των ἐσταύρωσαν τὸν πρῶτον καὶ φιλόανθρωπότατον Ἰησοῦν, ὅστις, καὶ παραδίδων τὸ πνεῦμά του ἐπάνω τοῦ σταυροῦ, παρεκάλει τὸν πατέρα του νὰ συγχωρήσῃ τοὺς σταυρωτάς. Αἱ περὶ Ὀρησκείας κακοδοξίαι εἶναι ἁμαρτήματα τῆς διανοίας, πηλακίαι ἀκούσια, εἶναι ἀπὸ τὴν τάξιν ἐκείνων τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ ὁποῖα, εἰς τὸν παρόντα βίον, ἔχουν χρείαν, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, διδασχῆς καὶ μαθήσεως, καὶ ὄχι κολάσεως. « Τῶν τοιούτων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων τὸ δεῦρο νόμος εἰσάγειν ἐστίν, ἀλλ' ἴδια λαβόντα διδάσκειν καὶ νοθετεῖν δεῦρο δὲ εἰσάγεις, οἱ νόμος ἐστίν εἰσάγειν τοὺς κολάσεως δεσμένους, ἀλλ' οὐ μαθήσεως. » (Πλάτων, Ἀπολογία. Σωκρ. σελ. 26.) Ἡ ἑρθεοδοξία δὲν στέκει, εὐδ' ὑπερασπίζεται ἀπὸ τοὺς κατ' ἄλλων διωγμούς· ἐξεναντίας εἰ διώκται, σπουδάζοντες νὰ ἀφανίσωσι τοὺς ἀντιλέγοντας, δίδουν χώραν εἰς ἀμφιβολίαν, μὴ δὲν πολέμοῦν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἢ ὅποια ἄλλα ὅπλα δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ παρὰ τὸν λόγον. Οἱ διωγμοὶ οὗτοι ὅλοι ἐφάνησαν ἀσυγκρίτως καὶ δεινότεροι καὶ πλειότεροι μετὰ τῶν αὐτικῶν χριστιανῶν.

ΣΕΛΙΔΙ 65, στίχ. 9, ὥστε μετὰ ἑκατὸν χρόνους σκληρῶν κολάσεων, κ. τ. λ.] Ἐπαινέται ὁ Βεγκκάριας, ἔτι πρῶτος ἐξέτασε τὰ γεννώμενα ἀπὸ τὴν ἀυστηρότητα τῶν ποινῶν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀποτελέσματα. (BENTHAM, Théor. des peines, etc. Préface, P. XII.) Τὴν αὐτὴν παρατήρησιν ἔκαμιν ἔμωσ πρὸ τοῦ Βεγκκάριας ὁ Θουκυδίδης. Πιθανὸν (λέγει), ὅτι παλαιὰ τῶν μεγάλων κακούρημάτων αἱ ποιναὶ ἦσαν μαλακώτεροι, καὶ ἐπειδὴ κατεφρονήθησαν ἀπὸ τοὺς κακουργοὺς, μετεβλήθησαν αἱ πλειότεραι εἰς τὴν θανατικὴν ποινήν, ἥτις ὅμωσ καταφρονεῖται καὶ αὐτὴ· ἔθεν ἢ πρέπει νὰ ἐπινοηθῇ φοβερωτέρα τοῦ θανάτου ἄλλη

ποινή, ἢ νὰ ἐμολογήσωμεν, ὅτι εὐδ' αὐτὸς ὁ θάνατος εἶναι ἱκανὸς νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὰς κακίας. « Καὶ εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων » ἀδικημάτων μαλακωτέρας κείσθαι αὐτάς [τὰς ζημίας]· παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ, εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκευσι· καὶ τοῦτο « ὅμωσ παραβαίνεται. Ἡ ταῖνον δεινότερόν τι τοῦτου δέος εὐρετέον « ἐστίν, ἢ τὸδε γε οὐδὲν ἐπίσχει. » Θουκυδ. γ', 45. — Στίχ. 12, τῆς παινῆς ἡ σκληρότης κάμνει, κ. τ. λ.] Ἰδε τὰς κατωτέρω σημειώσεις. 225.

ΣΕΛΙΔΙ 68, § XVI, ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ.]

Ὅλον τοῦτο τὸ περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου κεφάλαιον (σελ. 68-90) τοῦ φιλοανθρώπου συγγραφέως, καὶ αἱ συνοδεύουσαι αὐτὸ ἄλλων σημειώσεις χρειάζονται ἀκέψιν πολλήν. Οἱ πλειότεροι σήμερον φιλόσοφοι καὶ νομοδιδάκακοι ἀποδόλλουν, συμφώνως μὲ τὸν Βεγκκάριαν, τὴν ποινήν τοῦ θανάτου ὡς ἀνωφελῆ, καὶ ἀκοιούθως ἀδικον. Ἡ ποινή, διὰ νὰ ἦναι δικαία, πρέπει μάλιστα νὰ ἔχῃ δύο ταῦτα ἴδια, πρῶτον νὰ ἐμπορῇ νὰ μετριασθῇ ἢ νὰ ἀξήνηται κατὰ τὰς ἀνωτέρω σημειωθείσας διαφορὰς περιστάσεις, ἔπειτα νὰ ἦναι καὶ παραδειγματικὴ. Εἰς τὴν θανατικὴν ποινήν τὸ πρῶτον δὲν ἔχει χώραν ὀλοτέλα. Τὸ δεύτερον, ἦγευν τὸ ἐξ αὐτῆς παράδειγμα, εἶναι πολὺ ἀσθενέστερον τῶν ἀπὸ ἄλλας ποινὰς παραδειγμάτων. Ὁ θάνατος εἶναι στιγμῆς ἔργον, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν θιατῶν του πολλὰ ὀλίγος, παραβαλλόμενος μὲ τοὺς θεατὰς, ἔσους ἐνδέχεται νὰ ἔχῃ ὁ καλαζόμενος πολυχρονίως μὲ κάμμιαν ἄλλην ποινήν.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος δὲν εἶναι περὶ ἔνου σκιάς, ὡς λέγει ἡ παροιμία, ἀλλὰ περὶ ζωῆς ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα εἰς ἡμᾶς, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ἔως τώρα ἐλογίζετο ἀπὸ τοὺς ἀνόμους καὶ ἀγρίους τυράννους μας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς τῶν ὄνων ἀτιμωτέρα, συμφέρει εἰς τοὺς μέλλοντας Γραικοὺς δικαστὰς νὰ σημειώσω τὰς ἐξῆς πηγὰς, ἔθεν ἔχουν νὰ μάθωσιν ὅσα ἐγράφησαν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους κατὰ τῆς ποινῆς ἢ ὑπὲρ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. B. MONTESQUIEU, The opinion of differet authors upon the punishment of death, London 1809. FILANGIERI, Science de la législat. livr. III, part. II, chap. V, pag. 16-26. de la traduct. française; BENTHAM, Traité de législat. civil. et pénal. tom. II, pag. 429; Théor. des peines et des récompens. tom. I, P. 282-316, DE TRALEX, Comment. sur l'esprit des lois de Montesquieu, pag. 73; καὶ ἐσχάτως τὸ Σύνταγμα τοῦ Μ.Ρ.Α. HEIBERG, de la peine de mort.

τοῦ ὁποίου τὴν ἀνάλυσιν ἔδωκεν ἡ REVUE ENCYCLOPÉDIQUE, (τομ. X, P. 331-354 καὶ 660.

ΣΒΛΙΑΙ 70, στίχ. 21, ἂν τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων.] Ὁ Ῥωμαῖος πολίτης δὲν ἐκκαδικάζεται εἰς θάνατον, ἐάν ἡ τοῦ θανάτου ἀπόφασις δὲν ἐκυρόνετο ἀπὸ τὴν γενικὴν ὅλων τῶν πολιτῶν ψῆφον.

ΣΒΛΙΑΙ 72, στίχ. 18, ὥστε νὰ κινῶνται οἱ θεαταὶ εἰς συμπάθειαν.] Ἐν τῷ τέλος τῆς ποιητῆς εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ παραδείγματος ὁμοίως ὁ τύπος, τότε μόνον ἐνεργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν θεατῶν, ἐπὶ αὐτοὶ κρίνουν δίκαιον τὴν ποινὴν, καὶ δίκαιον τὸν νόμον. ὅστις τὴν ἐπιβάλλει. Ἀλλ' ἡ κρίσις αὕτη ἀμαυροῦται, καὶ τέλος ἀφανίζεται, ὅταν αὐτοὶ κινηθῶσιν εἰς ἔλεον καὶ συμπάθειαν πρὸς τὸν κολαζόμενον. Ἀδύνατον εἶναι, ἔλεγον οἱ Στωϊκοί, νὰ μὴ στοχάζεται τοὺς νόμους ἀδίκους καὶ τυραννικούς, ὅστις συλλυπεῖται τὸν κολαζόμενον ἀπ' αὐτούς. (Στοβ. σελ. 311 καὶ Διογ. Λαέρτ. ζ', 123.)

ΣΒΛΙΑΙ 79, στίχ. 6, « Τί πρέπει νὰ συλλογισθῶσιν . . . προσμένων τὴν πληγὴν τοῦ θανάτου;] Θέλουν σιμᾶ τῶν ἄλλων συλλογισθῆν καὶ τοῦτο, ὅτι « τῶν μὲν ἀρχόντων ἔργον ἐστὶ, τοὺς ἀρχομένους ταῖς ἑαυτῶν ἐπιμελείαις ποιεῖν εὐδαιμονιστέρας· ταῖς δὲ τυράννοις ἔθος « καλέστικε ταῖς τῶν ἄλλων πόνοις καὶ κακοῖς, αὐτοῖς ἡδονὰς παράσκειν. » (Ισοκράτ. Περὶ εἰρήν. σελ. 176.) Φιλανθρωπότερα δικαστήρια εἰς τὴν Εὐρώπῃν τὴν σήμερον ἄλλα δὲν εἶναι παρὰ τὰ δικαστήρια τῆς Ἀγγλίας· εἰς αὐτὰ, ἀφοῦ καταδικασθῆ ὁ ἐνοχος, ἕνας ἀπὸ τοὺς κριτὰς μινύει πρὸς αὐτὸν τὴν φθερὰν ἀπόφασιν, ἀλλὰ μὲ τὴν φιλανθρωπίαν, συμπάθειαν, εὐσπλαγχνίαν, πολλάκις μὲ τὴν δάκρυα, ὥστε παραγορεῖται καὶ αὐτὸς ὁ καταδικαζόμενος, πληροφορούμενος, ὅτι οἱ νόμοι καὶ ὄχι τὰ πάθη, ἢ τὰ λάθη τῶν δικαστῶν τὸν κολάζουν. Ἀπὸ τὰ καθημερινὰ καὶ ἀναριθμητὰ τούτης τῆς φιλανθρωπίας παραδείγματα δὲν ἦδελ' εἶσθαι ἀνάριθμον νὰ ἀναφέρω. Ἐξῆκονταετῆς γέροντις, ἐνομαζόμενος Ἰάκωβος Λέγγε, ἡγούμενος πρακτικῶς τάγματος, ἐφάνευσεν ἄλλον ἡγούμενον στρατιωτικῶς τάγματος καὶ φίλον του. Ὁ φονεὺς ἐπίσθη, καὶ μετὰ πολλὰς ἀνακρίσεις καὶ ἐξετάσεις ἀποδειχθεὶς ἐνοχος τοῦ φόνου, καταδικάσθη εἰς θάνατον. Εἷς ἀπὸ τοὺς κριτὰς μινύει τὴν ἀπόφασιν ταύτην πρὸς τὸν φονεὴ μὲ ταῦτα τὰ λόγια. « Ποτὲ ἡ ἐξουσία μου δὲν μ' ἐφάνη τόσο σκληρὰ, καθὼς τὴν σήμερον. « Μὲ λύπην ἀπαρηγόρητον ἀναγκάζομαι νὰ σὲ καταδικάσω εἰς θάνα-

« τον, ἐξηκονταετῆ γέροντα, ὅστις ἀφοῦ ἔχυσες τὸ αἷμά σου ὑπὲρ τῆς « πατρίδος, κατεστάθης ἐνοχος τοιαύτης ἀνοσίε μισοφονίας. Ἄντι τῆς « ὁποίας ἔπρεπε νὰ προσμένης ἀμοιβῆς διὰ τὰς λευκάς σου τρίχας, « καὶ τὰ πρὸς τὴν πατρίδα σου ὑπουργήματα, πρέπει νὰ κολασθῆς μὲ « τὴν ποινὴν τῶν κακούργων. Ἰάκωβε Λέγγε (καὶ ἐδῶ ἡ φωνὴ τοῦ « δικαστοῦ ἐκόπη ἀπὸ τὰ δάκρυα), τὸ κριτήριον σὲ καταδικάζει νὰ « θανατωθῆς δι' ἀγχόνης. Ὁ Θεὸς τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας « νὰ σοῦ ἐλεήσει τὴν ψυχὴν! » Τῶν Ἀγγλικῶν δικαστηρίων ἡ φιλανθρωπία μὲ ἐνθυμίζει τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Ἀγριππίνου, ὅστις, καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος (παρὰ Στοβ. σελ. 328), ἐπαρηγόρει τοὺς καταδικαζομένους, καὶ ἐπροθυμεῖτο κατὰ πάντα τρόπον νὰ τοὺς πληροφορῆ, ὅτι ὄχι αὐτὸς, ἀλλ' οἱ νόμοι τοὺς ἐκόλαζαν ἐξανάγκης· « Ὁ Ἀγριππίνος « ἡγεμονίου ἐπειρᾶτο τοὺς καταδικαζομένους ὑπ' αὐτοῦ πείθειν, ὅτι « προσήκει αὐτοῖς καταδικασθῆναι· οὐ γὰρ ὡς πολέμιος αὐτοῖς, ἔφη, « εὐδ' ὡς χρηστὴς καταφέρω τὴν ψῆφον αὐτῶν, ἀλλ' ὡς ἐπιμελητῆς καὶ « κηδεμών ὡσπερ καὶ ὁ ἰατρὸς τὸν τεμνόμενον παραμυθεῖται, καὶ « πείθει παρέχειν ἑαυτόν. » Ὅταν παραβάλλῃ τις ταῦτα μὲ ἕσα ἐπ' ἡσχαμεν ἀπὸ τὰ τυραννικὰ δικαστήρια τῶν Τούρκων, πάθη γνωστὰ εἰς ἕλα τὰ φωτισμένα τῆς Ἑυρώπης ἔθνη, ἀπορεῖ, πῶς εὐρέθησαν Κύριοπαῖοι ἀρετὰ τολμηροί, ὥστε νὰ μᾶς κατηγορήσωσιν ὡς ἀποστάτας, διότι ἀπεφασίσσαμεν νὰ μὴ κρινώμεθα πλέον ἀπὸ Τούρκους δικαστὰς. Ἀλλ' ὅταν καὶ συλλογισθῆ, ὅτι μετὰ τῶν κατηγορίων ἰφάνησαν καὶ χριστιανικῶν πολιτευμάτων λειτουργοὶ ὑπερασπίζοντες τοὺς τυράννους μας, τότε ἡ ἀπορία μεταβάλλεται εἰς ἐκπληξιν. Ἄν ἐκαστοὶ φρόνον τὸσον ἡμᾶς, διότι δὲν εἴχαμεν δικαστὰς χιλιάδας Γενιτσάρων, νὰ τοὺς ἀναγκάσωμεν νὰ μᾶς σέβονται, δὲν ἐντρέπησαν καὶ τοὺς ἰδίους τῶν λαοὺς, τοὺς ὁποίους τὰ δικαστήρια τῶν κρίνουν, ἀπολύουν ἢ καταδικάζουν μὲ νόμους δικαίους, καὶ ὄχι μὲ τουρκικὴν Οὐριωδίαν! « Θηρίων μὲν « ἔργον εἶναι ὑπ' ἀλλήλων βίαν κρατεῖσθαι· ἀνθρώποις δὲ προσήκει « νόμῳ μὲν εἶσθαι τὸ δίκαιον, λόγῳ δὲ πείσθαι, ἔργῳ δὲ τούτοις ὑπηρε- « τεῖν, ὑπὸ νόμου μὲν βασιλευμένους, ὑπὸ λόγου δὲ διδασκόμενοι. » (Λυσίας Ἐπιταφ. τῆς Κερυνθ. βοληθ. σελ. 78.)

ΣΒΛΙΑΙ 80, στίχ. 15, καὶ ἀπαρυγράπτου ἀληθείας.] Ἐξήγησα ἀνωτέρω (σελ. 208) τί νοοῦν οἱ Νομικοὶ διὰ τῆς λέξεως Παραγραφή. Κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν, ἀπαργραφῆς δίκῃ ἢ κρίσις λέγεται ἡτις

δὲν ὑπόκειται εἰς παραγραφὴν, ἤγουν τὴν ὁποίαν εἰς πάντα καιρὸν ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὁ ἀντίδικος νὰ κινήσῃ. Ὅθεν μεταφορικῶς ἐνομάζει ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀλήθειαν ἀπαράγραπτον, διότι πᾶς ἕνας, εἰς πάντα καιρὸν, ἔχει τὸ δίκαιον νὰ τὴν κηρύξῃ, καὶ ἂν ἦτο κρυμμένη πολλοὺς χρόνους πρότερον. Φέρει πολλάκις κίνδυνον ἢ κήρυξις τῆς ἀληθείας εἰς τὸν κήρυκα, καὶ ἐλάβην ἀκόμη εἰς τοὺς ἀκούοντας, ὅταν δὲν ἦναι προετοιμασμένοι εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ, διότι δὲν ἔκρινε συμφέρον νὰ τὴν δημοσιεύσῃ σήμερον, δὲν ἔχασε διὰ τοῦτο τὸ δίκαιον νὰ τὴν φανερώσῃ αὔριον, ἢ ἄλλοτ' ὅποτεν εὖρη καιρὸν ἀρμοδιώτερον καὶ ἀκρατὰς νευνεχαστέρους. — Στίχ. 21, Ἄν εἰς ὀλίγα μόνον ἔθνη, κ. τ. λ.] Ἰστοροῦσιν ὁ Πρόδοτος (β', 137) καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (α', 65), ὅτι Σαβακῶς ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου κατήργησε τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἀρκούμενος νὰ καταδικάζῃ τοὺς κακούργους εἰς δημοσίους ἐργασίας. Διηγείται καὶ ὁ Στράβων (Γεωγρ. ια', σελ. 520), περὶ βαρβάρων τινῶν ἐθνῶν, πλησιωγῶν τοῦ Καυκάσου, ὅτι δὲν ἐκόλαζαν μὲ θανατικὴν ποινὴν οὐδ' αὐτὰ τὰ δεινότατα κακουργήματα, ἀλλ' ἐξώριζαν μόνον τοὺς κακούργους μὲ τὰ τέκνα των. Εἰς τοὺς ἱερωικοὺς τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ἡ θανατικὴ ποινὴ φαίνεται ὅτι δὲν ἦτον εἰς χρῆσιν οὐδὲ κατ' αὐτῶν τῶν φονεῶν. Ἐξωρίζετο ὁ φονεὺς ἀπὸ τὴν πατρίδα τοῦ φονευθέντος, ὅπου πλέον οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν συναναστραφῇ, καὶ ἐπλανᾶτο εἰς τὴν ξενιτείαν, ἕως οὗ νὰ εὕρῃ ἄνθρωπον πλοῦσιον νὰ τὸν καθάρισῃ ἀπὸ τὸν φόνον μὲ θρησκευτικὰς πολυδαπάνους τελετὰς, τὰς ὁποίας πιθανὸν ὅτι ἐπενόησε καὶ ἐδίδαξε πρῶτος ὁ Ὀρφεύς (Ἰδ. Ἀριστοφ. Βατράχ. στίχ. 1064), διὰ νὰ παύσῃ τὰς ἀλληλοκτονίας τῶν πρώτων ἀγρίων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπινόημα ἦτο σφδρὸν, ἐπειδὴ ἔκαμνε φρικωδέστεραν τὴν ἐκχυσιν τοῦ αἵματος ἢ χρεια τῶν θρησκευτικῶν καθαρμῶν, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν ὁ φονεὺς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ὅταν ἦτον ἀληθῶς ἀφωρισμένος. Ὑπολαμβάνουν τινές, ὅτι τῶν καθαρμῶν ἢ χρῆσις ἦτο διὰ μόνους τοὺς ἀκουσίους φόνους· πιθανὸν ἕμιος εἶναι, ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οὐδ' αἱ ἐκούσιαι φόναι ἐκολάζοντο μὲ θανατικὴν ποινὴν. Τοιοῦτον κερθαρμὸν αἰνίττεται ὁ Ὅμηρος, χωρὶς διαστολῆς ἐκουσίου καὶ ἀκουσίου φόνου, ὅποτεν λέγῃ (Ἰλιάδ. ω, 481),

« Ἰς δ' ἔτ' ἂν ἄνδρ' ἄτη πυκινὴ λάβῃ, ἔστ' ἐνὶ πάτρῃ »

« Φῶτα κατακτείνης, ἄλλων ἐξίκετο δῆμον, »

« Ἄνδρὸς ἐς ἀφνειοῦ, θάμβος δ' ἔχει εἰσορόωντας. »

Τοιοῦτον καὶ ὁ Εὐριπίδης (Ὀρέστ. 512), λαλῶν περὶ τῆς Κλυταιμνήστρας, ἣτις ἐκουσίως ἐφόνευσεν Ἀγαμέμνονα τὸν ἄνδρα τῆς

« Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλοι, »

« Εἰς ὀμμάτων μὲν ἔψιν οὐκ εἶων περῶν, »

« Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἶμ' ἔχων κυρεῖ. »

« Φυγαῖσι δ' ὀσιῶν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή. »

Εἰς τοὺς Σπάρτιάτας ἔπειτα ἡ θανατικὴ ποινὴ ἦτο μὲν εἰς χρῆσιν· ἀλλ' οἱ νόμοι ἐζήτουν τόσας ἐξετάσεις, τόσους ἐλέγχους καὶ ἀποδείξεις πρὶν καταδικάσαι τὸν πολίτην εἰς θάνατον, εἶχαν τόσων ἀποστρεφῆν ἀπὸ τὴν ἐκχυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος, ὥστε ἔχι μόνον σπανιότατα ἐπεβάλλετο ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἐθανατοῦτο τὴν νύκτα εἰς τὴν φυλακὴν αὐτὴν ὁ καταδικασθεὶς ἐνοχος. (Ἰδ. Πρόδοτ. δ', 146, καὶ Θουκυδ. α', 132.) Ἡ νομοθεσία τοῦ Χαρώνδου ἐξήλειψεν, ἂν ἔχι παντάπασιν, εἰς τινὰ κἂν ἐγκλήματα, τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. (Ἰδ. Διόδ. Σικελ. Βιβλ. ιβ', 16.)

ΣΕΛΙΔΙ 82, στίχ. 12, τῶν Τίτων, τῶν Ἀντωνίων καὶ τῶν Τραιανῶν.] Τίτες ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων ἐνόμιζε ματαίαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εὕρισκαν ἀφορμὴν νὰ εὐεργετήσῃ κένενα· δὲν ἐκαταδίκασε ποτὲ τινὰ εἰς θάνατον, λέγων, ὅτι ἐπρόκρινε νὰ ἀπολεσθῇ αὐτὸς παρὰ νὰ ἀπολέσῃ τινὰ τῶν ὑπηκόων του. Ὁ Τραιανὸς, ἄλλος Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ἐπωνομάσθη Βέλτιστος, διὰ τὴν φιλάνθρωπιαν, καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας εὐμένειαν. Ἀφροῦ κατέστησεν ἀρχισωματοφύλακα τὸν Σαθουρανὸν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ ξίφος, λέγων ταῦτα τὰ λόγια· « Μεταχειρίζου τὴν μάχιραν ταύτην ὑπὲρ ἐμοῦ εἰς « ἔσα δίκαια σὲ προσταάσω· μὴ φοβηθῆς νὰ τὴν μεταχειρισθῆς κατ' « ἐμοῦ ἐάν ποτε ζητήσω κέρμειαν ἀδικίαν παρὰ σοῦ. » Τοῦ αὐτοῦ εἶναι καὶ τοῦτο τὸ ἀξιωματηριόεντον ἀπόφθεγμα· « Εἶναι εἰς τὴν πολιτείαν ὁ « Φίσκος (ἤγουν ὁ δημοσίος θησαυρὸς) ὅ,τι εἶναι εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα « ὁ σπλήν· ἔσαν αὐτὸς πρίσκειται, τόσον τὰ λοιπὰ μέλη ξηραίνονται. » Τρίτος μετὰ τὸν Τραιανὸν ἀνέβη εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον Ἀντωνῖνος, ὁ διὰ τὰς ἀρετὰς του ἐπωνομασθεὶς Εὐσεβῆς, καὶ ἄξιος, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας (Βιβλ. Η, κεφ. μγ'), νὰ ἐπωνομασθῇ Πατήρ ἀνθρώπων. Τὸν Ἀντωνῖνον διεδέχθη ὁ Μάρκος Ἀντωνῖνος· ὁποῖος ἦτο τὴν ψυχὴν ὁ φιλόσοφος αὐτὸς Αὐτοκράτωρ, τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, τὸ

μαρτυρεῖ καὶ τὸ πολύτιμον αὐτοῦ σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον, Τὰ εἰς ἑαυτὸν.

ΣΕΛΙΑΙ 91, § XVII, ΠΕΡΙ ΕΞΟΡΙΑΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΔΗΜΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΥΠΑΡΧΟΝΤΩΝ.] Ἐξορίαν (bando, Γαλλ. bannissement) λέγομεν τὸν ἐλληνικώτερον ὀνομαζόμενον ἐξορισμὸν, ὑπερορισμὸν, ἢ καὶ φυγὴν, ἢ γου τὴν ἀπλῶς ἀπόκλεισιν τοῦ καταδικασθέντος ἀπὸ τὴν πόλιν ἢ χώραν, ὅπου ἐπραξε τὸ ἀδίκημα. Ἀλλ' εἴαν παρὰ ταύτην καταδικασθῆ ἀκόμη καὶ νὰ διατρίβῃ εἰς τόπον ἄλλον ὀρισμένον, ἢ ποινὴ τότε ὀνομάζεται κατὰ τοὺς Γραικορωμαίους νομικοὺς, Εἰς νῆσον ἐξορία (διότι εἰς τὰς νήσους συνήθως ἐστέλλοντο αἱ ἐξοριζόμενοι), ἢ ἀπλῶς, Περιορισμός· ὅστις λέγεται Γαλλιστὶ Rélegation, ὅταν ὁ ἐξωρισμένος, ἂν καὶ ἀπόκλειστος τῆς πόλεως, μένῃ ὅμως πολίτης, ἢ Déportation, ὅταν παρὰ τὸν περιορισμὸν χάσῃ καὶ τὰ δίκαια τοῦ πολίτου. Ἡ ἀπλῆ ἐξορία ἔχει τοῦτο παρὰ τὰς ἄλλας ποινὰς ἴδιον, ὅτι κινδυνεύει πολλάκις νὰ γίνεταί ἀντὶ ποινῆς εὐεργεσία. Ὁ Διογένης, ὅταν τὸν ἐλεγαν, Οἱ Συνοπεῖς σ' ἐξώρισαν ἀπὸ τὴν πατρίδα, « Σινοπεῖς σου φυγὴν κατέγνωσαν, » ἀπεκρίνετο, Ἐγὼ δὲ τοὺς περιορίσα διαπαντὸς εἰς τὴν πατρίδα των, « Ἐγὼ δὲ γε ἐκείνων μονήν. » Πολλοὶ δέχονται τὴν ἐξορίαν μετὰ χαρᾶς, ἄλλοι διὰ κυνισμὸν, ὡς ὁ Διογένης, καὶ ἄλλοι δι' ἐντροπὴν, προκρίνοντες νὰ συζῶσι μὲ ξένους ἀγνώστους, παρὰ νὰ βιβέπωνται καθυμέραν ἀπὸ συμπολίτας, τοὺς ὁποίους ἠδίκησαν. Ὅθεν εἶναι χρεῖα προσοχῆς εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἐξορίας, διὰ νὰ μὴ γίνεταί ἀντὶ ποινῆς εὐεργεσία. Ὅστις ἐπιθυμεῖ πλεיותרὰ περὶ τούτου, αἶς ἀναγνώσῃ τὸν Βεντῆαμ, Théor. des peines et des récompens. tom. I. pag. 181-193.

ΔΗΜΕΥΣΙΣ (confisca) ὀνομάζεται ἡ ποινὴ, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ὑπάρχοντα τοῦ καταδικασμένου δίδονται εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν, ἢ ὡς λέγεται κοινότερον, γίνονται αὐθεντικά. Ἡ δήμευσις, λείψανον τῆς ἀρχαίας βαρβαρότητας, εἶναι τὸσον φρικωδεστέρῃ ποινῇ, ὅσον κολάζει πλέον τὰ τέκνα τοῦ δήμευμένου παρ' αὐτὸν τὸν δήμευμένον, καὶ προσέτι τὴν ἀναγκάζει εἰς κακοουργίας, εἰς μνησικακίαν καὶ ἐπιθυμίαν ἐκδικήσεως κατὰ τοῦ πολιτεύματος. Τότε μόνον ἔθελε κριθῆναι δίκαια, εἴαν ὁ πλοῦτος τοῦ κολαζομένου ἐγεννήθη καὶ κούξθη ἀπὸ κλοπᾶς τοῦ δημοσίου. Ἀλλὰ καὶ τότε δὲν εἶναι δίκαιον, διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν κλεμμένων, νὰ στερηθῆ ἢ εὐκαγένειά του καὶ αὐ-

τὸν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Ἴδε περὶ τούτου τὸν Βυρλαβιακὸν Princip. du droit de la nature et des gens, tom. IV, pag. 402, édit. de 1820, καὶ τὸν Βεντῆαμ, Traité de législat. civil. et pénal. tom. II, pag. 396.

ΣΕΛΙΑΙ 93, στίχ. 1, ἐπικλήρυξις χρημάτων.] Ἐπικλήρυξις χρημάτων, περὶ τῆς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς θέλει λαλήσειν ἰδίως κατωτέρω (§ XXII), ὀνομάζεται τὸ διαλαλούμενον καὶ διδόμενον βραβεῖον εἰς τὸν, ὅστις ἔθελ' ἢ θανατώσειν ἢ κρατήσειν καὶ παραδώσειν εἰς τὴν δικαιοσύνην ζῶντα τὸν φυγάδα, ἢ κρυμμένον ἐνοχον τινὸς ἀδικήματος. Ὁ Βεκκαρίας λέγων, ὅτι ἡ δήμευσις ἐμοιάζει μὲ τὴν ἐπικλήρυξιν τῶν χρημάτων, ἐννοεῖ ταῦτο· καθὼς κινδυνεύει νὰ πιασθῆ, ἢ νὰ θανατωθῆ, ὁ φυγάς κακοῦργος διὰ τοῦτο, ὅτι ὅστις τὸν πιάσῃ ἢ τὸν θανατώσῃ, ἐλπίζει νὰ λάβῃ τὸ διαλαλούμενον βραβεῖον, παρόμοια, ὅταν ἡ δήμευσις γανῆ καὶ αὐτὴ μία ἀπὸ τὰς διωρισμένας τῶν ἀδικημάτων ποινὰς, κινδυνεύει πᾶς ἕνας νὰ ἐγκληθῆ καὶ νὰ καταδικασθῆ ὡς ἐνοχος ἀδικήματος κολαζομένου μὲ δήμευσιν, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἡ δήμευσις ὠφελεῖ τὸν Ἡγεμόνα, τοῦ ἐποίου τὸν θησαυρὸν αὐξάνει. Τὰ ἐκ τῆς δήμευσεως ἄτσα ἐφάνησαν μάλιστα εἰς τοὺς ἐσχάτους χρόνους τῆς ψυχολογίας ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων. Οἱ κατάρτατοι δημαγωγοί, διὰ νὰ κολακεύωσι τὸν δῆμον, καὶ νὰ θεραπεύωσι τὴν ἀπορίαν τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ἐξηντλημένου ἀπὸ τὰς μορᾶς δαπάνας, ἐπολυπλασίασαν τὰς δημοτικὰς ποινὰς τούτων, ὥστα αἱ θαυμασταὶ Ἀθῆναι ἦσαν, ὅχι πλέον εὐνομούμενη πολιτικὴ κοινωνία, ἀλλὰ σπήλαιον ληστῶν, ὅπου αἱ πένητες ἤρπαζαν τὰ τῶν πλουσίων, ἕως οὗ ἔπεσαν ὅλοι ὁμοῦ πτώμα ἐλεινῶν, ἀπολέσαντες καὶ πόλιν, καὶ πατρίδα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν μὲ τὸσους κόπους καὶ μὲ τὴν ἀρετὴν εἶχαν ἀποκτήσειν αἱ πρόγονοί των. Τὴν ἐλεινὴν ταύτην κατάστασιν προβλέπων ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγεν, « Οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ χαριζόμενοι τοῖς δήμοις πολλὰ δήμεύουσι διὰ τῶν δικαστηρίων. Διὸ δεῖ πρὸς ταῦτα ἀντιπράττειν τοὺς κηδομένους τῆς πολιτείας, νομοθετοῦντας, μηδὲν εἶναι δημοσίον τῶν καταδικαζομένων καὶ φερόντων πρὸς τὸ κοινόν, ἀλλ' ἰσρόν· αἱ μὲν γὰρ ἀδικούντες οὐδὲν ἤττον εὐλαβεῖς ἔσονται· ζημιώσονται γὰρ ὁμοίως· ὁ δ' ἄλλος ἤττον καταψηφιεῖται τῶν κρινομένων, λήψεσθαι μὲν μέλλων. » (Πολιτικ. σελ. 193) Καὶ ἐδῶ σημείωσε, ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ, τὴν ὁποίαν προβάλλει ὁ Ἀριστοτέλης, νὰ γίνονται δη-

λαδὴ ἱερὰ, καὶ ἔχει δημόσια τοῦ καταδικαζομένου τὰ χρήματα, ἤρμοζεν ἴσως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου οἱ ἱερεῖς εἶχαν πολλὰ ὀλίγην ἐξουσίαν· ἀλλ' εἰς τῆς Εὐρώπης τὰς νῦν πολιτείας, εἰς ἐκείνας μάλιστα, ὅπου ἀκόμη εἶναι δυνατὸς ὁ κληρὸς τῆς αὐτικῆς ἐκκλησίας, ἀντὶ τῆς θεραπείας ἔμπορεῖ νὰ αὐξήσῃ τὸ κακόν. Ἐάν, ὡς ἡ πεῖρα τὸ ἐδειξεν, οἱ πλούσιοι διάδοχοι τῶν πτωχῶν Ἀποστόλων, ἔκαμαν πολλάκις «πορισμὸν τὴν «εὐσέβειαν» πωλοῦντες καὶ αὐτὰ τῆς ἱερωτάτης Ὀρθοκαίας τὰ μυστήρια, ἵτι δὲν ἤθελαν τολμήσειν, ἂν οἱ πολιτικοὶ νόμοι ἐχάριζαν εἰς τὸν Κερβανῶν τῶν καταδικαζομένων τὰ χρήματα;

ΣΕΛΙΑΙ 94, στίχ. 22, Ἄρμόζει πλέον εἰς αὐτὰ ὁ κατάγελως.] Ἀπὸ τὴν ἐνθουσιαστικὴν ταύτην ὑπερηφανίαν ἐγεννήθησαν αἱ μανιώδεις σωματικαὶ κακοπάθειαι καὶ σκληραγωγίαι τῶν Βραχμάνων καὶ τῶν Γυμνασφιστῶν τῆς Ἰνδίας. Ἰκανὴ ποινὴ (ὡς ὀρθῶς κρίνει ὁ Πεκκαρίας) εἰς ταυτέας μωρὰς πράξεις, ὁσάκις μάλιστα γίνονται μὲ σκοπὸν ἵνα λάθωσι τὸν παρὰ τῶν πολλῶν ἔπαινον, εἶναι ὁ κατάγελως καὶ ἡ καταφρόνησις. «Ὁ θέλεις νὰ διορθώσῃς τὸν ἐνθουσιαστὴν κενόδοξον, ἕστις γυμνάξει τὸ ἀνώφελές εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν σῶμά του, διὰ νὰ βλέπεται καὶ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τῶν μωρῶν ὄχλου; μὴ τὸν τιμᾶς, μὴ τὸν θαυμάζῃς, μὴ τὸν ἐλέπῃς ὀλότελα, ἢ γέλκτον, ἔταν τὸν ἐλέπῃς. Ὅταν ὁ Διογένης, βραχόμενος γυμνὸς εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς, ἐκίνει εἰς οἶκτον καὶ συλλύπησιν τοὺς θεατὰς, ἔλεγε πρὸς ταύτους ὁ Πλάτων, μὴ τὸν βλέπετε, ἂν θέλετε νὰ τὸν ἐλεήσετε, αἰθεύλα αὐτὸν ἐλεᾶσαι, ἀπόστητε.» (Διογέν. Λαέρτ. σ', 41.) Καὶ μὲ ταῦτα τὰ λόγια ἐνόη, ὅτι ὁ Διογένης, ἐπειδὴ δι' ἄλλο δὲν ἐβρέχετο, πλὴν διὰ νὰ βλέπεται, ἤθελε βέβαια φυλαχθῆν τὴν βροχὴν, ἂν κἀνεὶς δὲν ἐφρόντιζε νὰ τὸν βλέπῃ. Ἐάν ὅμως αἱ σκληραγωγίαι προέρχωνται ἀπὸ ἀγνοίαν τῶν ἀληθινῶν καθηκόντων, μηδὲ γίνονται «πρὸς τὸ θεαθῆναι,» τότε λάβε κατὰ μέρος τὸν κακοπαθοῦντα, καὶ δίδαξέ τον, ὅτι ἂν ἡ Ὀρθοκαία προστάσῃ κίρμιαν φορὰν τὰς σωματικὰς γυμνασίας, τὰς προστάσσει ὡς μέσα τῆς χαλινώσεως τῶν παθῶν, καὶ ἔχει ὡς καθ' αὐτὸ τέλος καὶ καθημερινὴν ἀσχολίαν τοῦ λογικοῦ ζώου, τὸ ὁποῖον τότε μόνον εὐαρεστεῖ εἰς τὸν Δημιουργὸν καὶ Νομοθέτην αὐτοῦ, ὅταν καταγίνεται εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς μεγάλης καὶ ἀναγκαίας ἐντολῆς, «Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν,» ἐπάνω τῆς ὁποίας ἐπιστηρίζεται ἡ ἀληθὴς εὐσέβεια. «Ἢ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἢ δὲ εὐσέ-

«εἶναι πρὸς πάντα ὠφέλιμος ἐστίν, κ. τ. λ.» (Πρὸς Τιμόθ. Α', δ', 8.)

ΣΕΛΙΑΙ 96, στίχ. 16, ἢ νὰ κρύψῃ τοὺς ἐλέγχους κ. τ. λ.] Παρηγορητικὰς χάριν, εἰς παντάπασιν στενὸν οἶκον τότε μόνον συγχωρεῖται νὰ κρατῆται ὁ ἐγκαλούμενος, καὶ νὰ στερῆται πᾶσαν συναναστροφὴν φίλων, ἢ συγγενῶν, ὁσάκις ἢ εὐρυχωρία τῆς φυλακῆς δύναται νὰ προσξενήσῃ εἰς αὐτὸν τὰ μέσα νὰ κρύψῃ, ἢ νὰ χύσῃ, τὰ ὑλικά σημεῖα τοῦ ἀδικήματος· ἕσα κατὰ τύχην ἔχει σιμά του, ἢ ὁσάκις ἀπὸ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων τὴν συναναστροφὴν ἔμπορεῖ νὰ μάθῃ πράγματα ἱκανὰ νὰ τὸν ἀθωώσωσιν ἀδίκως.

ΣΕΛΙΑΙ 98, στίχ. 10, Εἶναι λοιπὸν ἀναγκαῖοτάτη ἢ κ. τ. λ.] Εἶναι ἀναγκαῖα ἢ ταχύτες τῆς ποινῆς, ἔχει μόνον διὰ τοῦτο, ἔτι ἐμποδίζει δραστηώτερον; τὰς ἀδικίας, ἀλλὰ καὶ ἔτι καὶ παρηγορεῖ τὸν ἀδικούμενον, καὶ τὸν πληροφωρεῖ, ὅτι ζῆ ἐλεύθερος, προστατευόμενος ἀπὸ τοὺς νόμους. «Οὐθέν γὰρ οὕτω χρεῖς, ὡς τὸ τῆς δίκης, ὑπερήμερον γινόμενον, ἀσθενῆ μὲν ταῖς ἐλπίσι ποιεῖ καὶ ταπεινὸν τὸν ἀδικούμενον, αὐξεῖ δὲ θρασυτέτη καὶ τόλμη τὸν μοχθηρόν. Αἱ δ' ὑπὸ χεῖρα ταῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι, καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων, καὶ μάλιστα τὸ παρηγοροῦν τοῦ πεπονθότος ἐνεστὶν αὐταῖς.» Πλούταρχ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Θ. βραδ. τιμωρουμ. § 2.

ΣΕΛΙΑΙ 102, στίχ. 17, Τὸ δίκαιον τῆς συγχωρήσεως τῆς ἀτελείας τῶν παλαιῶν νόμων.] Ἄν οἱ νόμοι εἶναι δίκαιοι, ἀνεμεί ἕστις συγχωρεῖ εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων τὰς κακουργίας· ἂν ἦναι ἀδικοὶ, συμφέρει πλέον νὰ διερωθῶσιν αὐτοὶ, παρὰ νὰ ἐξλειφεται ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὰς μερικὰς συγχωρήσεις, καὶ αὐτὸ τὸ πρὸς τοὺς δικαίους νόμους χρεωστούμενον σέβας. ἕστις συγχωρεῖ, ὑπεθέτει ἐξανάγκης, ἢ ὅτι οἱ νόμοι εἶναι ἀδικοὶ καὶ σκληροὶ, ἢ ὅτι οἱ παραβαίνοντες τοὺς παραβαίνουσι ἀκουσίως, καὶ ἔχει ἐξ ἰδίας αὐτῶν κακίας. Ἦτο τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας δόγμα πολιτικὸν καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ φρόνιμος δικαστὴς δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὐδεμίαν συγγνώμην εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων. «Μηδὲ συγγνώμην ἔχειν μηδενὶ τὸν νεὺν ἔχοντα· τοῦ γὰρ αὐτοῦ συγγνώμην ἔχειν, καὶ νομίζειν τὸν ἡμαρτηκότα μὴ παρ' αὐτὸν ἡμαρτηκένας, πάντων ἁμαρτανόντων παρὰ τὴν ἰδίαν κακίαν· διὸ καὶ δεόντως λέγεσθαι τὸ μηδὲ συγγνώμην ἔχειν τοῖς ἁμαρτανούσι. Οὐκ ἰεπίεικῆ δὲ φασιν εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα· τὸν γὰρ ἐπίεικῆ παραιτητικὸν εἶναι τῆς κατ' ἀξίαν κολάσεως

« καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶναι, ἐπιεικῆ τε εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν τὰς ἐκ τοῦ νόμου « τεταγμένας κολάσεις τοῖς ἀδικοῦσι σκληροτέρας εἶναι, καὶ τὸ ἡγεῖσθαι παρὰ τὴν ἀξίαν ἀπονέμειν τὰς κολάσεις τὸν νομοθέταν. » (Παρά Στοβ. σελ. 311.) Μ' ἔλον τοῦτο εἶναι καὶ περιστάσεις, εἰς τὰς ἐποίας ὁ ἄρχων ἀναγκάζεται νὰ θεραπεύσῃ τοῦ νόμου τὴν σκληρότητα μὲ τὴν συγχώρησιν. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις πρέπει βέβαια νὰ ἔχη χώραν ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Ἄντιφων, « Εἰ δέοι ἀμαρτεῖν ἐπὶ τῇ δικάσει, τὸ ἀδίκως « ἀπολῦσαι ἐσιώτερον ἂν εἴη τοῦ μὴ δικάσιως ἀπολέσαι. » (Περὶ τοῦ Ἡρ. φόν. σελ. 140.) Ἀλλὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνεται σπανίως, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀπαξ· καὶ μετὰ τὴν συγχώρησιν νὰ διορθώνεται πάραυτα ὁ νόμος, διὰ νὰ μὴ δώσῃ πλέον χώραν εἰς συγχωρήσεις ἄλλας. Ἡ συγχώρησις, « ἔταν ὁ ἡγεμὼν τὴν μεταχειρίζεται μὲ φρόνησιν, ἐμπορεῖ νὰ γεννήσῃ « θαυμαστά ἀποτελέσματα, » λεγεί ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους νομικούς. ((Μοντεσκιε, Esprit. des lois VI, 16.) Ἡ φρόνησις ὅμως τοῦ ἡγεμόνος εἶναι πρῶτον ἀβέβαιον· ἔθεν ἀσφαλέστερον εἶναι νὰ θέτωνται νόμοι τοιοῦτοι, ὥστε ἀπ' αὐτοὺς μόνους νὰ προσμένωνται τὰ καλὰ ἀποτελέσματα, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν φρόνησιν ἢ κρίσιν ἐνὸς μερικεῦ ἀνθρώπου.

ΣΕΛΙΑΙ 103, στίχ. 10, ἀπὸ τυφλὴν φιλανθρωπίαν, ἐκθέτει ψήφισμα κοινὸν ἀτιμωρησίας.] Ταύτην τὴν τυφλὴν καὶ παράνομον φιλανθρωπίαν τῶν δικαστῶν ἐννοεῖ ὁ Μένανδρος, ὅταν λέγῃ (παρὰ Στοβ. σελ. 307),

« Ἡ νῦν ὑπὸ τινων χρηστότης καλουμένη
« Μεθῆκε τὸν ὄλον εἰς πανηριαν βίον·
« Οὐδεὶς γὰρ ἀδικῶν τυγχάνει τιμωρίας. »

— Στίχ. 11, Ἀδυσώπηται λαιπὸν πρέπει νὰ ἦναι... ὁ νομοθέτης.] Οὗτα νόμου, οὔτε πολιτικῆς κοινωνίας ἔρθὴν ἐννοίαν εἶχεν, ὅστις εἶπε, « Χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πρακτέριως δὲ « κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. » (Πλάτων παρὰ Στοβ. Λογ. ΜΑ, σελ. 327.) Τοῦτο σημαίνει, ὅτι εἰ μὲν νόμοι πρέπει νὰ ἦναι νόμοι Δράκοντος, ὁ δὲ δικαστὴς νὰ ἔχη τὴν ἐξουσίαν, ὅτε καὶ ὡς τὸν δόξει, νὰ τοὺς παραβαίῃ. — Στίχ. 23, χρεωσταῖ νὰ συχωρῆ εἰς τοὺς ἰδίους τοῦ ἀδελφοῦς, τοὺς ἀνθρώπους, κ. τ. λ.] Ἀδελφοὺς, ὄχι μόνον διότι εἶναι ὁμοιοπαθεῖς ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ἐμογενεῖς, συμπολιταί, καὶ συμπατριῶται, μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς τῆς πατρὸς γεννήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἄλλη διαφορά, ἀπιστίας, ἢ

ὑπεροχὴ παρὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φρονήσεως δὲν πρέπει νὰ ἔχη χώραν· « Ἡμεῖς δὲ καὶ εἰ ἡμέτεροι, μιᾶς μητρὸς πάντες « ἀδελφοὶ φύντες οὐκ ἀξιοῦμεν δοῦλος, οὐδὲ δεσπόται ἀλλήλων εἶναι. « Ἀλλ' ἢ ἰσχυροῦς ἡμᾶς ἢ κατὰ φύσιν, ἰσονομίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ « νόμον, καὶ μηδενὶ ἄλλω ὑπεῖναι ἀλλήλοις, ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρο- « νήσεως. » (Πλάτων, Μενεξ. σελ. 239.)

ΣΕΛΙΑΙ 104, § XXI, ΠΕΡΙ ΑΣΥΛΩΝ.] Τὰ ἄσυλα, ἦγον εἰ τόποι, ὅπου φθάσαντες νὰ καταφύγῃσι οἱ ζητούμενοι ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην, ἀποφεύγουν τὸν κίνδυνον νὰ κρατηθῶσι, καὶ νὰ κολασθῶσιν ἀπὸ τοὺς νόμους, ἦσαν γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπισημότερον τῶν ἄλλων ἀσύλων ἦτον εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ ναὸς τοῦ Θεσέως. Πολλάκις ὅμως, φοβούμενοι τὰ ἐξ αὐτῶν ἄτοπα, ἐπειθήσαν διάφορους τρόπους νὰ κάμωσιν ἀνωφελῆ εἰς τὸν πρόσφυγα τὴν υπεράσπισιν τοῦ ἀσύλου. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, οἱ Λακεδαιμόνιοι, μὴ τολμῶντας νὰ σύρωσιν ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοῦκου Ἀθηνᾶς τὸν πρεδότην τῆς πατρίδος Πausanias, τὸν ἐλιμοκτόνησαν, φράξαντες τοῦ ναοῦ τὴν ὕψος. (Θουκυδ. α', 134.) Ἦσαν ὡσαύτως εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἄσυλα εἰς ναοὶ τῶν θεῶν, καὶ μετὰ τὸν χριστιανισμόν, οἱ ναοὶ τῶν ἁγίων ἔπειτα καὶ τῶν Ἀυτοκρατόρων· οἱ ἀνδραγαθῆς, καὶ τελευταῖον ἄσυλα κατεστάθησαν καὶ αὐτοὶ τῶν μεγάλων καὶ ἀξιωματικῶν εἰς εἰς. Πόσα ἄτοπα ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ τῶν ἀσύλων ἢ κατάχρησις, εὐκόλως πᾶς ἓνας δύναται νὰ τὸ καταλάβῃ, ἐπειδὴ οὐδ' αὐτὴ ἢ χρῆσις των, ὡς λέγει ὁ Συγγραφεὺς, πρέπει νὰ συχωρῆται. Ἦτο κατὰ τοῦτο ἐρθεότερος ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὅστις διέκρινε καὶ (ὁσάκις ἦτον ὁ λόγος περὶ φόνου) τὴν ἐκούσιον ἀπὸ τὴν ἀκούσιον κακίαν. Ἄσυλον ἐγένετο ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἀκούσιως φονεύσαντα· ἀλλ' ὁ ἐκούσιως καὶ προμελετημένως φονεύσας ἀπεπαῖτο χωρὶς ἔλθειν ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον, καὶ παρεδίδοτο εἰς τὴν κρίσιν. (Ἐξέδ. κ', 13-14.) Τὸ πρὸς τὰ ἄσυλα αἰεὶ πιθανόν ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν· οἱ ἄνθρωποι ἐφορέθησαν μὴν ἀσεβήσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν, ἀποσπῶντες τὸν πρόσφυγα ἀπὸ τὸν βωμὸν, ἢ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, οὐδ' ἐσυλλογίσθησαν ὅτι μεγαλητέρα ἀσέβεια ἦτο νὰ νομίζωσιν υπερασπιστὴν καὶ συμπράκτορα τῶν κακούργων καὶ παρανομῶν αὐτὸν τὸν ὑψιστον Νομοθέτην. Οἱ νόμοι εἶναι ἢ ἀδικοὶ, ἢ δίκαιοι· εἴαν τὸ πρῶτον, ἔχουν χρεῖαν διερθώσεως· εἴαν τὸ δεύτερον, πρέπει νὰ ἦναι ἀδυσώπητοι. Ὅθεν ἔλεγεν ὁ

Ευριπίδης (παρά Στοβ. σελ. 307), ἐλέγχων τῶν αὐτῶν τὴν ἀτοπίαν,
 « Ἐγὼ γάρ, ὅστις μὴ δίκαιος ὢν ἀνὴρ
 « Βωμὸν προσίξει, τὸν νόμον χαίρειν εἶν,
 « Πρὸς τὴν δίκην ἄγοιμ' ἂν οὐ τρέσας θεούς·
 « Κακὸν γὰρ ἄνδρα χρὴ κακῶς πάσχειν αἰετ. »

Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς πολιτείας ἔπου οἱ νόμοι δὲν ἐδιώρισαν ἀκριβῶς τὰ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ξένους δίκαια τῶν πολιτῶν, ἢ εἰς αὐτὰ καταφυγὴ δὲν πρέπει νὰ βιάζεται, ἕως καὶ νὰ ἐξετασθῶσι τὰ δικαιολογήματα τοῦ καταφεύγοντος. Οὕτω, παραδείγματος χάριν εἰς τοὺς παλαιούς οἱ ταλαίπωροι δεῦλοι, φοβούμενοι πολλάκις ἀνυποφόρους κολάσεις ἐκ μέρους δεσποτῶν ἀπανθρώπων εὕρισκαν καταφύγιον τὰ Ἰσουλὰ.

ΣΕΛΙΑΙ 105, στίχ. 13, Ὁ τόπος τῆς πεινῆς πρέπει νὰ ἦναι, κ. τ. λ.]
 Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅστις ἐκρίνετο περὶ φόνου προμελετημένου, ἠδύνατο ν' ἀποφύγη τὴν ποινὴν, εἴαν πρὶν λάθῃ τέλος ἢ κρίσις ἐφευγεν εἰς ἄλλην χώραν. Ἐκαὶ ἔμενεν ἡσυχὸς καὶ ἀκαταζήτητος, διότι ὁ νόμος ἔλεγε, « Τούτῳ ἀνδροφόνου ἐξείναι ἀπεκτείνειν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ, κ. τ. λ. » Τοῦτον τὸν νόμον ἐξηγῶν ὁ Δημοσθένης (κατὰ Ἀριστοκράτ. σελ. 631) λέγει, « Τὴν τοῦ πεπονθότου εἰπὼν πατρίδα . . . μηδ' ἄλλοθι πλὴν « ἐνταῦθα. » Καὶ μετ' ὀλίγα (σελ. 632), « Εἴργειν μὲν τῆς τοῦ πα- « θόντος πατρίδος δίκαιον εἶναι, κτείνειν δὲ οὐχ' ἔστι ἐν ἀπανταχοῦ . . . « Εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, ἢ μόνη λοιπὴ τοῖς ἀτυχοῦσιν ἄπασι σωτηρία « διαφραθήσεται· ἔστι δὲ αὕτη τίς; Ἐκ τῆς τῶν πεπονθότων μετα- « στάσεως εἰς τὴν τῶν μηδὲν ἠδικημένων ἀδεῶς μετακίεσθαι. »

ΣΕΛΙΑΙ 106, § XXII. ΠΕΡΙ ΕΠΙΚΗΡΥΞΕΩΣ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.] ἐξη-
 γήθη ἀνωτέρω (σελ. 219) τί σημαίνει ἡ ἐπικήρυξις χρημάτων, τὴν ὁποίαν *inglia* οἱ Ἴταλοὶ ὀνομάζουσι.

ΣΕΛΙΑΙ 109, στίχ. 5, Ἐὰν ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος, κ. τ. λ.] Ἐκατά-
 λαβαν οἱ Πυθαγόριοι φιλόσοφοι, πᾶσον εἶναι ἀναγκαῖα ἢ ἀκριβῆς σκέψις τῶν δύο τούτων παθῶν εἰς ἐκείνους, ὅσοι θέλουσι νὰ κυβερνώσιν ἀνθρώ-
 πους, εἴτε πατέρες τέκνα, εἴτε ἡγεμόνες ὑπηκόους, εἴτε Νομοθέται τὰ ἔθνη. Ἡδονὴ καὶ λύπη εἶναι δύο χορδαὶ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πολι-
 τικοῦ φιλοσόφου, τῶν ὁποίων ἡ ἐντεχνος χεῖρησις κάμνει τοὺς ἀνθρώ-
 πους φίλους τῆς ἀρετῆς καὶ εὐδαίμονας· « Ἐκούσιον μὲν ἀδοῦν, ἀκού-
 « σιον δὲ λύπει· ταῦτά δὲ ταῦτα καὶ ἐπιτείνονται καὶ ἀνιέντι τοῖς πολιτικοῖς
 « συναρμόζοντες τὰ ἄλλα μέρη τῆς ψυχῆς κατὰ τὸ λόγον ἔχον· ταύτας

« δὲ τὰς συναρμογὰς ὄρει, τὸ μῆτε διὰ τῶν ἑνδύων, μῆτε διὰ τῶν
 « ὑπερβολῶν ἀπειργασθαι τὸν νόον τὸ ἴδιον ἔργον ἐπιτελεῖν. » (Θεάγ.
 παρά Στοβ. σιλ. 11.) Κάνει δὲν θέλει νὰ ζῆ εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ
 κακοπαθῆ ἀδικαίπτως. Ἐθέλει νὰ κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους φιλαρέτους·
 κάμει τὴν ἀρετὴν τερπνὴν, καὶ τὴν κακίαν ἐπίπονον καὶ λυπηράν. Ὁχι
 μόνον κολάζει τὸν κακὸν πολίτην, ἀλλὰ τιμᾷ καὶ τὸν ἀγαθόν. Μὴ συγ-
 χέης τὸν φιλόπονον ἄνδρα μὲ τὸ ἀκηρὸν καὶ ἀνωφελὲς μέλος τῆς πολι-
 τικῆς κοινωνίας. Ἄλλο δὲν ψυχραίνει τὸν ζῆλον καὶ τὴν εἰς τὸ καλὸν
 κλίσει τῶν ἀνθρώπων τύπον, ὅσον ὁ λογισμὸς, ὅτι δὲν εἶναι οὐδεμίαν
 διαφορὰ μετὰ τοῦ χρηστοῦ καὶ πονηροῦ πολίτου, καὶ ἔτι, καθὼς λέγει ὁ
 Πιοιητὴς (Ἰλιάδ. 1, 319),

Ἐν δὲ ἰῆ τιμῇ ἤμεν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός.

Κάτθαν' ὁμῶς ἔτ' ἀεργὸς ἀνὴρ, ὃ τὲ πολλὰ ἔοργός·

—Στίχ. 19 Ὅστις βλέπει κολαζομένους μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τοῦ
 θανάτου, κ. τ. λ.] Ἡ σκληρότης αὕτη εὕρισκετο μάλιστα εἰς τοὺς νό-
 μους τοῦ Δράκοντος, κατὰ τοὺς ὁποίους ὅλα σχεδὸν τὰ ἀδικήματα, καὶ
 μικρὰ καὶ μεγάλα, ἐκολάζοντο ἐπίσης μὲ θανάτου ποινὴν. « Μία γὰρ
 « ὀλίγου δεῖν ἄπασιν ὄριστο ταῖς ἀμαρτάνουσι ζημία, θάνατος· ὥστε
 « καὶ τοὺς ἀργίας ἀλόγως ἀπεθνήσκουσιν, καὶ τοὺς λάχνηα κλέψοντας ἢ
 « ὀπίρην, ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφόνου. » (Πλού-
 τρχ. Σόλων. § 17.) Ἄλλ' ἐδιώρθωσεν ἔπειτα ὁ Σόλων τοὺς ἀγρίους
 τούτους νόμους, τοὺς ὁποίους εἶχε γεννήσει ἢ αὐτὴ ἐκείνη ἀγρία ἀρετὴ,
 τὴν ὁποίαν μετὰ ταῦτα ἐπηγγέλλοντο καὶ οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι. Κατὰ
 τούτους ὅλα τὰ ἀδικήματα ἦσαν ἴσα, καὶ μετὰ ἀδικήματος καὶ ἀδι-
 κήματος δὲν ἦτον οὐδεμίαν διαφορὰ. Εἰς ἀπόδειξιν τοῦ γελίου τούτου
 ἀξιώματος μετεχειρίζοντο τὸν γελιότερον τοῦτον παραλογισμόν· καθὼς
 ἐπίσης δὲν κατακεῖ τὸν Κανώβιον [πόλιν τῆς Αἰγύπτου], καὶ ἔστις
 ἀπέχει μακρὰν ἐν μόνον στάδιον, καὶ ἔστις ἑκατὸν, ἀπ' αὐτὸν, παρό-
 μοια καὶ ὁ πλεῖον καὶ ὁ ὀλιγώτερον ἀμαρτάνων, ἐπίσης δὲν εἶναι εἰς τὴν
 ἀρετὴν· « Καὶ γὰρ ὁ ἑκατὸν σταδίου ἀπέχων Κανώβιος καὶ ὁ ἑνα,
 « ἐπίσης οὐκ εἰσὶν ἐν Κανώβιῳ· οὕτω καὶ ὁ πλεῖον καὶ ὁ ἑλαττον ἀμαρ-
 « τάνων, ἐπίσης οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ κατερθῶν. » (Διογ. Λαέρτ. 2, 120.)
 Εἰκόλοα θέλει λύσειν τὸ σόφισμα, ὅστις συλλογισθῆ, ὅτι ὁ ἀπέχων ἑκατὸν
 στάδια τοῦ Κανώβιου, ἔχει ἐναντιοταταίνον ἐμπόδιον νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν

Κάνωθον πλειότερα παρὰ τὸν ἀπέχοντα ἐν μόνον στάδιον. Ὅθεν ἐπειδὴ πάσης ὀρθῆς νομοθεσίας τέλος καὶ σκοπὸς εἶναι νὰ εὐρίσκωνται ὅλοι οἱ πολῖται εἰς τὸν Κάνωθον, ἤθουν εἰς τὴν κατάστασιν νὰ μὴν ἀδικῶσιν ἀλλήλους, αἱ ποιναὶ τῶν ἔσσι μακρύνονται ἀπ' αὐτὴν πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογοι μὲ τὸ ποσὸν τοῦ διαστήματος, καὶ ἀκολουθῶς μὲ τὰ ἐμπόδια, τὰ ἐποῖα δὲν τοὺς συγχωροῦν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς αὐτὴν. Ἰάν, παρὰ δείγματος χάριν, ὁ κλέψας ἄλιγα σταφύλια (τὸν ὁποῖον ὑποθέταμεν ἐν μόνον στάδιον μακρὰν ἀπὸ τὸν Κάνωθον) κολασθῆ μὲ τὴν αὐτὴν πεινὴν, τῆς ὁποίας ἀξίος εἶναι, ὅστις ἐφόνευσεν αὐτὸν τὸν κύριον τοῦ ἀμπελωνος (ἤθουν ἐμακρύνθη ἑκατὸν στάδια ἀπὸ τὸν Κάνωθον), τότε ὅστις ἄλλος ἐπ' ἰθυμῆσῃ σταφύλια, φινεύει πρῶτον τὸν ἀμπελουργόν, ἔπειτα τρυγᾷ τὴν ἀμπελον ἀκινδύνως, διότι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον δὲν μένει πλέον τίς νὰ τὸν ἐγκαλέσῃ ἢ καὶ ἂν ἐγκληθῆ ἀπ' ἄλλον τινά, βαρυτέραν πεινὴν ἄλλην δὲν προσιμενεὶ παρὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἤθελε πάθειν, καὶ ἂν ἐκλεπτε μόνον τὰ σταφύλια καὶ τοῦτο ἐνδείκνυται ἀνωτέρω (σελ. 65) ὁ Βεκκαρίας λέγων, ὅτι τῆς ποινῆς ἢ σκληρότης παρακινεῖ τὸν ἔνοχον νὰ πράξῃ πλειοτέρας κακίας, διὰ νὰ μὴ πάθῃ τὴν πεινὴν μιᾶς μόνης. — Στίχ. 22, τὸν πλαστογράφον.]

Π λ α σ τ ο γ ρ ᾶ φ ο ν ὠ ν ῆ ρ α ζ α ν εἰ Γ ρ α ι κ ο ρ ι ο μ α ῖ ο ι Νομικαὶ τὸν ὁποῖον οἱ Ἴταλοὶ ὀνομάζουσι falsario (Γαλλιστὶ faussaire). Πλαστογραφίας ἀδικηματα εἶναι νὰ μιμηθῆται, νὰ μεταγράψῃ, νὰ ξέσῃ, νὰ σχιζῆ, ἢ νὰ μεταποιῆ τις μὲ προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις δολερὰς τὰ χειρόγραφα τῶν ἄλλων, εἴτε ἐπιστολάς, ἐμολογίας, διαθήκας, ἢ ὅπιασδήποτε συνθήκας ἄλλας ἐγγράφους. Ὅστις δ' ἀνοίγει καὶ ἀναγινώσκει καὶ ἐπιστολάς ἄλλων διὰ μόνον περιεργίαν, ἂν καὶ δὲν ἐνέχεται κυρίως εἰς τῆς Πλαστογραφίας τὸ ἀδικημα, πράσσει μ' ὅλον τοῦτο ἔργον ἀτίμου, ἀχρείου καὶ ἀδίκου ἀνθρώπου.

ΣΕΛΙΔΙ 118, στίχ. 15, παρ' ἔσα ἐνδέχεται νὰ γεννῆσῃ ἢ πράξῃς αὐτή.] Παραδείγματα χάριν, ἐπειδὴ δὲν ἐμποδίζουσι ῥητῶς οἱ πολιτικοὶ νόμοι τὴν μέθην, ὁ πολίτης ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μεθύσῃ ὅσας καὶ ὅσον θέλει, χωρὶς νὰ φοβῆται ἄλλα κακὰ παρ' ἔσα ἐνδέχεται νὰ γεννῆσῃ ἢ μέθην αὐτῆ· τιαῦτα εἶναι ἢ βλάβη τῆς ὑγείας του, ἢ ἀσχημασύνη, καὶ ὁ διὰ τὴν ἀσχημασύνην παρὰ τῶν ἄλλων περίγελως, ἢ ἀμέλεια τοῦ ἰδίου του ἔργου, καὶ ἢ ἐκ τῆς ἀμελείας ἐνδεχομένη πεινία κ. τ. λ. καὶ μέχρι τούτου ὁ νόμος (πρῶσεχε ὅτι λαλῶ περὶ τοῦ πολιοῦ, καὶ ὄχι περὶ τοῦ θείου νόμου) δὲν ἔχει δίκαιον νὰ κολάσῃ τὸν

μέθυσον. Ἄλλ' ἀπὸ τὴν μέθην ἐνδέχεται νὰ γεννηθῶσι καὶ λογοτριβαί, ἀπὸ τὰς λογοτριβὰς ὕβρεις, ἀπὸ τὰς ὕβρεις πληγαί, ἀπὸ τὰς πληγὰς φόνου· τότε ὁ μέθυσος κολάζεται δικαίως ἀπὸ τὸν νόμον· ὄχι ὅμως διότι ἐμέθυσεν, ἀλλὰ διότι ὕβρισεν, ἐκτύπησεν, ἐφόνευσεν, εἰς ἓνα λόγον, διότι ἐτάραξε τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν. Καὶ εἰς ταύτην ἕμω; τὴν περίστασιν, ἢ ποινὴ τοῦ ἀπὸ μεθυσαμένου πραχθέντος κακοῦ πρέπει νὰ ἦναι μετριωτέρα, παρὰ τὴν ἐποῖαν ἤθελε πάθειν ἂν τὸ ἔπρασεν ἀμέθυστος· παρεκτός ἂν τὸ εἶχε μελετημένον καὶ πρὶν τῆς μέθης, ἂν ἐπροσποιήθη τὴν μέθην εἰς ἀπολογία του, ἂν ἐμεθύσθη ἐξεπίτηδες διὰ νὰ τὸ πράξῃ, ἢ ἂν τὸ ἔπραξε πολλάκις μεθύων. Οἱ νόμοι τῆς Ἀγγλίας δὲν δέχονται τὴν μέθην ὡς ἀπολογία· ἀλλὰ κολάζουσι ἐπίσης τὸν μεθύοντα ὡς καὶ τὸν νήφοντα πταίστην. Τοῦ Πιτακοῦ ὁ νόμος ἦεν ἔτι αὐστηρότερος, ἢ μᾶλλον ἀδικος, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (Πολιτικ. σελ. 65.), ἐκόλαζε βαρύτερον τὰ πταίσματα τῶν μεθυσαμένων. (Ἴδε Βεντικιαί, Traité de législat. civile et pénale, tom. II, pag. 277.)

ΣΕΛΙΔΙ 120, § XXVI, ΠΕΡΙ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΚΑΘΟΣΙΩΣΕΩΣ.] Ἀδικημα καθοσιώσεως, (τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ὀνόμαζαν crimen majestatis, καὶ ὀνομάζουσι σήμερον οἱ Ἴταλοὶ delitto di lesa Maestà ταραξαι, ὅστις παραδείγματος χάριν, ζητεῖ νὰ ἀλλάξῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔθνους κυβέρνησιν, ἢ νὰ πράξῃ τι δημόσιον ἐξ ἰδίας του γνώμης καὶ βουλῆς, καὶ ὄχι μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἔθνους, διεγείρει τὸν ἕλκον κατὰ τῆς νομίμου καὶ ἀρεστῆς εἰς τὸ ἔθνος πολιτικῆς διοικήσεως, ἐπιβουλεύει τὴν ζωὴν τοῦ νομίμου ἡγεμόνος, ἢ ἀθετεῖ τὸ πρὸς αὐτὸν ὀφειλόμενον σέβας μὲ πράξεις ἢ λόγους ὕβριστικούς, ἢ σφετερίζεται τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἔθνους· ἐκολάζοντο ὅλα ταῦτα μὲ κεφαλικὴν τιμωρίαν. Ἀλλὰ πῶσον ἔπειτα ἢ τυραννία ἐξάπλωσε τὴν σημασίαν καὶ κατ' ἄχρησιν τῆς καθοσιώσεως, ἐφάνη μάλιστα εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων Ἀυτοκρατόρων. ὀνομάζετο τότε καθοσιώσις, ὄχι μόνον ἢ πρὸς τὸν Ἀυτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ ἢ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Ἀυτοκράτορος ἀτίμια, διότι ἔλεγαν οἱ τυράννοι Νομοῦται, «Καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπηρέται ἡμῶν εἶναι μέρη τοῦ ἡμετέρου σώματος» Ipsi pars nostri corporis sunt. Καὶ τὸ κακὸν δὲν ἔμεινεν ἕως αὐτοῦ. Ὁ Δομιτιανὸς καταδίκασεν εἰς θάνατον εὐγενῆ τινα Ῥωμαῖον, διότι εἶχεν ἢ τολαίπωρος ἐκδυθῆν τὰ φορέματά της ἐμπροσθεν τοῦ ἀνδριάντος αὐτοῦ

ἄλλον ἀρχήτερα πολίτην Ρωμαίων ὁ Γιβέριος, διότι εἶχε πωλήσει οἶκον, εἰς τὸν ὁποῖον διὰ κακὴν του τύχην εὕρισκετο ὁ ἀνδρὶς τοῦ Αὐτοκράτορος.

ΣΕΛΙΔΙ 121, στίχ. 3, 'Ἐπειδὴ ἡ ἀσφάλεια τοῦ πολίτου εἶναι τὸ πρῶτιστον κ. τ. λ.] Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος εἶχαν τὴν πρόνοιαν τῆς ἀσφαλείας τῶν πολιτῶν, ὥστ' ἔκριναν ὡς δημόσιον σχεδὸν ἀδίκημα, τὴν βίαν τὴν γινομένην ἀπὸ πολίτην εἰς πολίτην. Ὅθεν ἰδιωκὴν ἐξουσίαν εἰς καλὴν νὰ σύρῃ εἰς δικαστήριον, ἔχει μόνον τὸν βιάσαντα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων· καὶ τοῦτο, καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος, διὰ νὰ συνειθίζῃ ὁ πολίτης νὰ συναισθάνεται τὰς ἀδικίας τὰς γινομένας πρὸς ἕν μὲλος τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, καθὼς αἰσθάνεται τοὺς πόνους ἐκάστου μέλους τοῦ ἰδίου του σώματος· « ὡς ὅπως ἐθίζοντες τοῦ νομοθέτου τοὺς πολίτας, ὥσπερ ἑνὸς μέρους, συναισθάνονται καὶ συναλγεῖν ἀλλήλοις » (Πλούταρχ. Σολ. § 13.) Ἦθελαν πύσειν, ἢ καὶ ὀλιγοστεύσειν αἱ ἀδικίαι, λέγει ὁ κωμικὸς Μένανδρος (παρὰ Στεφ. σελ. 241). εἰάν καθεὶς ἀπὸ τοὺς πολίτας ἐλεγχέτο ἰδίαν τὴν εἰς τὸν συμπολίτην του γινομένην ἀδικίαν.

Εἴπερ τὸν ἀδικούντ' ἀσμένως ἡμύνετο
 Ἰκαστος ἡμῶν καὶ συναγωνίζετο,
 ἴσως νομίζων ἴδιον εἶναι τὸ γεγονός
 Ἄδίκημα, καὶ συνέπραττον ἀλλήλοις πικρῶς,
 Οὐκ' ἂν ἐπὶ πλείον τὸ κακὸν ἡμῖν ἦυξετο
 Τὸ τῶν πονηρῶν· ἀλλὰ παρακταρούμενοι,
 Καὶ τυγχάνοντες ἕς ἔδει τιμωρίας.
 Ἦτοι σπάνια σφόδρ' ἂν ἦσαν ἢ πεπαιυμένοι.

Διὰ φόβον, δι' ἄλογον ἐντροπήν, ἢ καὶ διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἀναξικακίαν, ὁ βλαφθεὶς ἢ ἀδικηθεὶς πολίτης ὑποφέρει πολλάκις μὲ σιωπὴν τὰς βίας καὶ ἀδικίας τοῦ συμπολίτου· ἀλλὰ τοιαύτη ὑπομονὴ θέλει μὲ τὸν καιρὸν διαλύσειν ὅλους τοὺς δεσμούς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ φέρει τὴν ἀναρχίαν εἰς τὸ πολίτευμα (ἴδ. ἀνωτέρ. σελ. 101.), εἰάν ὁ νομοθέτης δὲν φροντίσῃ νὰ χαλινώσῃ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν κακίαν. Ὁ τυραννικὸς καὶ βίαιος ἄνθρωπος γίνεται ἀτελμότερος, ἔταν ἐξεύρῃ, ὅτι ἔχει μόνον ὁ ἀδικηθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχει οἱ πολῖται ἔχουν τὴν ἐξουσίαν νὰ τὸν σύρουν εἰς τὸ δικαστήριον. Εἶναι ἐν ἄλλο εἶδος ἀσφα-

λείας τοῦ πολίτου, ἄγνωστον εἰς τὰ τυραννούμενα ἔθνη, συχνὰ καταπατούμενον εἰς τὰ κυβερνούμενα ἀπὸ βασιλεῖς ἀπολύτους, καὶ ἔχει ἀκόμη ἀκριβῶς διωρισμένον εὐδ' εἰς αὐτὰς τὰς καινοβουλευτικὰς πολιτείας, δι' ἐξαιρέσεως τοὺς Ἀγγλοαμερικανούς· οἱ νεώτεροι τὴν ἀνομάζουν ἐλευθερίαν ἀτομικὴν ἢ προσωπικὴν (liberté individuelle), τόσον ἀξιοτέραν προφυλακῆς πολλῆς, ὅσον βιάζεται τοῦ πολίτου ἡ ἀσφάλεια ἀπ' αὐτοῦ τοὺς κρατοῦντας. Τοιαύτη βία γίνεται εἰς αὐτὸν, ἔταν οἱ ὑπερέται τοῦ κράτους συγχωρῶνται νὰ ἐμβαινῶσιν εἰς τὸν οἶκόν του, διὰ νὰ ἐρευνησῶσι τὰ πράγματα, ἢ καὶ νὰ σύρουν ἐξω αὐτὸν ἢ κἀνένα ἀπὸ τοὺς οἰκίους του, ὡς ἐνοχον ἐγκλήματος. Βιάζεται ἀκόμη τοῦ πολίτου ἡ ἀσφάλεια, ἔταν διὰ εὐτιδανῆν ὑπεψίαν φυλακίζε-ται, καὶ τὸ χειρότερον κρατῆται εἰς φυλακὴν ἡμέρας ἢ καὶ μῆνας πολλοὺς, πρὶν κριθῆ. Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας τοιαῦτα ἄποπα δὲν ἐσυγχωροῦντο. Ὅταν ἐκρίνετο ὁ Μιλτιάδης κατ' ἔλιν τὸ διάστημα τῆς κρίσεως ἐμεινεν εἰς τὸν οἶκόν του, δὲν ἐφυλακίσθη. Οἱ ἀδικοὶ κριταὶ τοῦ Σωκράτους δὲν ἐτόλμησαν ἕως νὰ τὸν φυλακίσωσι πρὶν τῆς καταδίκης. Εἰσεδὸς εἰς οἶκον κρυμμένου πολίτου καὶ βία ἐνομιζέτο τόσον παράνομον ἔργον, ὥστ' εὐδ' αὐτὶ οἱ ἀνομώτατοι τριάκοντα τύραννοι δὲν τὸ ἐτόλμησαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δημοσθένους. (Κατὰ Ἀνδρατίων σελ. 609 ἴδε καὶ τὸν Περὶ Στεφάν. σελ. 271.) Οἱ Ρωμαῖοι, ἐνόμισαν ἑλευθεροί, δὲν ἐσυγχώρουν νὰ σύρῃται μὲ βίαν ὁ πολίτης ἀπὸ τὸν οἶκον του, Nemo de domo sua extrahi debet, σιδόμενοι τὸν οἶκον ὡς ἀσφαλιστάτον καταφύγιον τοῦ πολίτου, Domus tutissimum cuique refugium adque receptaculum. Οἱ Ἄγγλοι τὸν ἐνομιζέ-ζουν ὀχύρωμα, ἢ φρούριον, καυχόμενοι περὶ τῆς προσωπικῆς των ἐλευθερίας, The house of an english man, is his castle. Ἐξέτασε τὰ περὶ τούτου γραφθέντα ἀπὸ τοὺς νεωτέρους φιλοσόφους καὶ νομικοὺς, καὶ ἐξαιρέτως τὸν Δαυνοῦ. Essai sur les garanties individuelles, Paris, 1819 καὶ τὸν Δυρὶν, Observat. sur plusieurs points import. notre législat. criminelle, Paris 1821.

ΣΕΛΙΔΙ 122, στίχ. 20, πρόσωπον, ἀλλὰ νὰ γίνεται πρᾶγμα.] Ἐξηγήθη (σελ. 207) τί θέλει νὰ εἰπῆ πρόσωπον. Τὸ ὄνομα τοῦ πράγματος δίδεται εἰς ὅλα τὰ ἄλλα φυσικὰ ὄντα ἄλογα ἢ ἄψυχα, ὅσα πρὸς ἰδίαν του ὠφέλειαν δύναται νὰ μεταχειρισθῆ ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὸν ὁποῖον μόνον ἀρμόζει τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου.

ΣΕΛΙΔΙ 123, στίχ. 20, *τερπνὰ καὶ καρποφόρα ΝΗΣΥΑΡΙΑ*] Διὰ τοῦ *Seconde ed amene isolete* νοεῖ ὁ Βεκκαρίας τὰς διὰ μιᾶς λέξεως ὀνομαζομένας ἀπὸ τὸν Στράβωνα (Μέρ. γ', σελ. 236, ἐμ. ἐκδ.) *Λύσεις*, «*Λύσεις δὲ οἱ Αἰγύπτιοι καλοῦσι τὰς οἰκουμένας χώρας, περιεχομένας κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὡς ἂν ΝΗΣΟΥΣ πελαγίας.*» Εἰς τὸν Βυζάντιον Στέφανον γράφεται ἡ λέξις τριπλῶς, *Λύσεις*, *Ύσεις* καὶ *Όσεις*. Ἡ τελευταία γραφή φαίνεται ἐρθωτέρα, ἔχει μόνον διότι εὑρίσκεται εἰς τὸν Ἡρόδοτον καὶ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς (*Onsis*), ἀλλ' ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ ἀπόγονοι τῶν Αἰγυπτίων Κόπται Ὀβᾶ ὀνομάζουσι τὰ τοιαῦτα χερσαῖα νησούδρια. Πιθανὸν ὅτι ἡ λέξις εἶναι Ἀραβικὴ, ἐπειδὴ καὶ εἰς τῶν Τούρκων τὴν γλῶσσαν ὁ Ὀβᾶς σημαίνει πεδιάδα κατάφυτον καὶ καρποφόρον, τὴν διὰ μιᾶς λέξεως ὀνομαζομένην ἀπὸ ἡμῶν *Κάμπου*. Καὶ διὰ τοῦτο ἴσως οἱ Ἕλληνας ἐξήγησαν τὰς Ὀύσεις, *Μακάρων νήσους*. Μίαν ἀπὸ τὰς Ὀύσεις ταύτας Ἰστωρῶν ὁ Ἡρόδοτος (γ', 26) λέγει, «*Ἀπικόμενοι μὲν φανεροί εἰσι εἰς Ἄσασιν... Ὀνομάζεται δὲ ὁ γῶρος οὗτος κατὰ Ἑλλήνων γλῶσσαν, Μακάρων νήσος.*»

ΣΕΛΙΔΙ 124, στίχ. 3, *Αἰ ποινάι, μὲ τὰς ὁποίας... εἰς τὸν κοινὸν λαὸν ποινάζει*] Ἄλλιον καὶ δυστυχεστάτον εἶναι ἐκεῖνο τὸ πολίτευμα, ὅπου εἰς τὸ αὐτὸ ἀδίκημα ἐπιβάλλεται ποινὴ διάφορος, κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς εὐγενείας ἢ δυσγενείας, τοῦ πλούτου ἢ τῆς πενίας, τῆς ἐπιεικείας ἢ τῆς φραυλότητος τοῦ ἀδικήσαντος πολίτου. Ἰστέ πλεον δὲν εἶναι μία, ἀλλὰ δύο νομοθεταί, δύο τάξεις πολιτῶν, δύο πολιτικαὶ κοινωνίαι, ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, ἀκοινωνηταί, διχόνοια, καὶ πολίτου πρὸς πολίτην λαθραῖος πόλεμος. «*Οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικῆς φραῦλον ἀπεστέρκων, ἢ φραῦλος ἐπιεικῆ· οὐδ' εἰ ἐμοίγευσεν ἐπιεικῆς ἢ φραῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάθους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, καὶ «*χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δ' ἀδικεῖται καὶ ἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ βέβλαπται. Ὅστε τὸ ἀδικον τοῦτο, ἀνισον ἐν, ἰσάζειν πειράται ὁ δικαστής.*» (Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομάχ. ε', 4.) — Στίχ. 12, «*Ὅστις ἀπὸ μᾶς... ὑψώθη ὑπὲρ τοῦ συμπολίτου του.*»] Δικαιώτερον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ να τιμᾶται ὑπὲρ τοὺς συμπολίτας πλεον ὅστις καὶ πλεον τῶν ἄλλων ὠφελεῖ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ νὰ καταφρονῆται ὁ ἀνωφελῆς καὶ πλάγκις βλαβερὸς διὰ τὴν ἀργίαν τοῦ πολίτου. Δίκαιον εἶναι νὰ δοξάζεται καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ τὰς χρεωστούμενας ἀμοι-*

βάς τῆς ἀνδραγαθίας του, ἔστις μὲ ἠρωϊκὴν καταφρόνησιν τῆς ἰδίας του ζωῆς ἔσωσε τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπερξίν τῆς πατρίδος του· δίκαιον εἶναι νὰ δίδονται εἰς αὐτὸν αἱ μυριάδες, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους αἱ χιλιάδες, «*Τῷ Σαυὺλ ἐν χιλιάσι καὶ τῷ Δαυίδ ἐν μυριάσιν.*» Ἄλλ' ὡσαύτως δίκαιον εἶναι, ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ τῆς εἰς τοὺς νόμους ὑποταγῆς, νὰ μὴ γίνεταί οὐδαμία διαφορὰ ἢ διάκρισις μεταξὺ εὐγενεῶς καὶ δημοτικῆς, δυνατοῦ καὶ ἀδυνατοῦ, φρονίμου καὶ ἀφρονος· καὶ κατὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν Ὀρησκείαν. «*Οὐ ποιήσατε «*ἀδικον ἐν κρίσει· οὐ λήψη πρότωπον πτωχοῦ, οὐδὲ μὴ θαυμάσης «*πρόσωπον δυνάστου· ἐν δικαιοσύνῃ κριναῖς τὸν πλησίον σου.*» (Λευιτ. 19, 15.) Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐφρόντιζε τόσον νὰ ἐμπνέῃ εἰς ὅλων τῶν πολιτῶν τὰς καρδίας τὴν ἰσότητα, ὥστε ὀνομάζει πάντοτε καὶ πανταχοῦ υἱοὺς Ἰσραὴλ τοὺς Ἰουδαίους. «*Καὶ ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ,*» καὶ πάλιν, «*Ἀόλησον πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ.*» Καθὼς ὁ πατήρ δὲν βάλλει κἀρμίαν διαφορὰν εὐγενείας ἢ δυσγενείας ἀναμίσσον τῶν υἱῶν του, ὡσαύτως ἡ πατρίς λογίζεται ὅλα της τὰ τέκνα ἴσα, καὶ δὲν προτιμᾷ πλὴν ἐκαῖνα μόνον, ὅσα ἔχουν ἀρετὴν καὶ φρόνησιν πλειοτέραν παρὰ τοὺς ἀδελφούς των. (Ἴδε σελ. 245.) Ἔϊναι ὄρα πλεον ἀξιοθρήνητον ἄλλο παρὰ νὰ πολεμῶσιν ἀλλήλους αἱ πόλεις, ὡς θηρία, καὶ νὰ κατασφάζωσιν ἀλλήλους ὡς ἀγριώτεροι καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων, διὰ ψευδεῖς ὑπολήψεις εὐγενείας καὶ δυσγενείας; Εὐγενῆς λογίζεται, ὅστις ἔχει εὐγενῆ φρονήματα, ἔστις μιμνῆται τὰς ἐνδόξους πράξεις, ἢ λαμπρύνει τὴν ἀδοξίαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προγόνων· ἀγενέστατος ἐξεναντίας εἶναι, καὶ ἂν ἡ τύχη τὸν ἐκαμῆ βασιλείας υἱόν, ὅστις καυχᾶται εἰς μόνους πατραγαθίας, ἢ ὅστις αὐξάνει τὴν ἀδοξίαν τῶν προγόνων μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδοξίαν. «*Οὐκ ἔστιν αἴσχιον ἢ παρέχειν ἑαυτὸν τιμώμενον μὴ «*δὲ ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων· εἶναι μὲν γὰρ τιμὰς γόνεων «*ἐκγόνοις καλὸς θησαυρὸς καὶ μεγαλοπρεπῆς· χρῆσθαι δὲ καὶ χρημάτων καὶ τιμῶν θησαυρῶν, καὶ μὴ τοῖς ἐκγόνοις παραδιδόναι, αἰσχρὸν «*καὶ ἀνανδρον ἀπορία ἰδίων αὐτοῦ κτημάτων καὶ εὐδοξίων.*» (Πλάτ. Μενεξ. σελ. 247.) ἴκως ποτε θέλουσιν εἰσθαι κωφοὶ καὶ τυφλοὶ αἱ ταλαίπωροι ἄνθρωποι εἰς τὰ παραδείγματα τῆς πείρας καὶ τῆς ἱστορίας; ἴκως πότε δὲν θέλουσιν καταλλάσσειν αἱ νομιζόμενοι εὐγενεῖς, ὅτι αἱ ἀδικίαι προκαλοῦσιν ἐκδικήσεις, καὶ αἱ λεγόμενοι δυσγενεῖς ἢ δημοτικοί, ὅτι αἱ ἐκδικήσεις διεγείρουσιν ἄλλας ἀπειθεύσεις; καὶ οὕτω δὲν παύει*****

ὁ ἱμφύλιος πόλεμος ἕωσθεὺς νὰ ἐξολοθρευτῆ τὸ ἔθνος ὅλον, ἢ νὰ τὸ ὑπε-
τάξῃ εἰς ζυγὸν ἀλλότριον;

ΣΕΛΙΔΙ 126, στίχ. 25, [Εἶναι λοιπὸν ἡ τιμὴ μία . . . τῶν πολιτι-
κῶν κοινωνιῶν τὰ γενέθλια.] Ὅλην ταύτην τὴν περιεκτικὴν τὴν ὁμοίαν
μετέφρασεν ὁ πρῶτος Γάλλος μεταφραστὴς (Morellet), ὡς τὴν μετέ-
φρασα κ' ἐγώ, κατὰ λέξιν; ὁ νέος μεταφραστὴς Γάλλος τὴν ἐκφράζει
συντομώτερον ἀκολουθήσας (μὲ δισταγμὸν ὅμως) τὴν Ἀγγλικὴν μετά-
φρασιν, τῆς ὁμοίας τὸ νόημα, ὅχι πολὺ σαφέστερον, εἶναι τοῦτο: « Τῆς
« τιμῆς ἢ ἔννοια εἶναι ἔννοια σύμπλοκος, συμπλεγμένη ἀπὸ πολλὰς
« ἄλλας ἐννοίας ὅχι μόνον ἀπλᾶς, ἀλλὰ καὶ συμπλόκους. Κατὰ τὰς
« ὁμοίας προβάλλεται διαφόρους ὄψεις ἢ ἔννοια τῆς τιμῆς εἰς τὸν ἀν-
« θρώπινον νοῦν, εἶναι πλείοτερον ἢ ὀλιγώτερον συμπλεγμένη. Διὰ τὰ
« καταλάβῃ τις τὸ πρόβλημα τοῦτο, πρέπει νὰ θεωρήσῃ ἐμπαρτέδω
« τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν τὰ γενέθλια. »

ΣΕΛΙΔΙ 128, στίχ. 10, [Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἄκραν πολιτικὴν ἐλευθε-
ρίαν μὲ ἄλλας ἐννοίας.] Τοῦτο εἶναι τοῦ συγγραφέως τὸ νόημα:
ἔπου δεσπόζουσιν οἱ νόμοι, ἐκεῖ βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο
οὐδεὶς τολμᾷ νὰ ἀτιμάσῃ τὸν ἄλλον, διότι ὅλοι πείθονται εἰς τοὺς νό-
μους, καὶ ὅλοι ὑπερασπίζονται ἀπ' αὐτούς: οὐδ' εἴαν τις ὑβρισθῇ, ἢ
ἀτιμασθῇ ἀπ' ἄλλον, θέλουν δια τοῦτο οἱ λοιποὶ τὸν καταφρονήσῃν,
καὶ τὸν κἀμῖν, ὡς λέγει κατωτέρω (σελ. 129), « σκοπὸν εἰς τὰ ὄνειρα
« τῆς καθημερινῆς ὑβρείως καὶ ἀτιμίας. » Ἐξεναντίας εἰς τὴν ἄκραν δου-
λείαν, βασιλεύει ἡ ἀνεμία καὶ τὸ ἔθνος εἶναι μερισμένον εἰς δύο τάξεις,
τὸν οὐτιδανὸν ὄχλον, ὅστις τόσον ὀλίγον ἐξεύρει τί σημαίνει τιμὴ, ὅσον
καὶ αὐτὰ τὰ ἄλλα κτήνη, καὶ ἐκείνους, ὅσοι δυνατώτεροι, ἢ πλου-
σιώτεροι ὄντες παρὰ τοὺς ἄλλους, δὲν ἐμποροῦν νὰ φυλάξωσι τὸν πλεῖ-
στον καὶ τὴν δύναμιν ἄλλως παρὰ ὑπεφέροντες τῶν ἀνωτέρων τὰς ὑβρεῖς
καὶ ἀτιμίας, καὶ ὑβρίζοντες καὶ καταδυναστεύοντες ἀνόμως τοὺς κατω-
τέρους των: « Τὸ μὲν πλεῖστον ἔστιν ὄχλος ἀτακτος, καὶ κινδύνων
« ἄπειρος, πρὸς μὲν τὸν πόλεμον ἐκκελυμένος, πρὸς δὲ τὴν δουλείαν
« ἄμεινον τῶν παρ' ἡμῖν οἰκετῶν πεπαιδευμένος. Οἱ δὲ ἐν ταῖς μεγί-
« σταις δόξαις ὄντες αὐτῶν, ὁμοιωθεὶς μὲν, οὐδὲ κοινωνῶν, οὐδὲ πολιτι-
« κῶς, οὐδεπώποτ' ἐβίωσαν, ἀπαντα δὲ τὸν χρόνον διάγουσιν, εἰς μὲν
« τοὺς ὑβρίζοντες, τοῖς δὲ δουλεύοντες, ὡσανεὶ ἄνθρωποι μάλιστα τὰς
« φύσεις διεφθαρμένοι καὶ τὰ μὲν σώματα διὰ τοὺς πλούτους τρυφῶν-

« τες, τὰς δὲ ψυχὰς διὰ τὰς μοναρχίας ταπεινάς καὶ περιδεῖς ἔχον.
« τες: ἐξεταζόμενοι δὲ πρὸς αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις, καὶ προκυλινοῦ-
« μενοι, καὶ πάντα τρόπον μικρὸν φρονεῖν μελετῶντες: θνητὸν μὲν ἄνδρα
« προσκυνοῦντες, καὶ δαίμονα προσαγορεύοντες: τῶν δὲ θεῶν μᾶλλον
« ἢ τῶν ἀνθρώπων καταφρονοῦντες: » (Ἰσοκράτ. Πανηγυρ. μ.ά, σελ. 67.)
Εἰς τιοῦτων ἀνθρώπων ψυχὰς θέλει εὐρεῖν σπατάλην, καλακσίαν,
μικροπρέπειαν, καταφρόνησιν καὶ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅχι τιμὴν,
ἢ τιμῆς πόθον. Αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ δουλεία εἶναι ἢ πλέον ἀξιοθρήνητος
ἀπ' ὅλας τὰς ἀτιμίας: ὅταν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἦναί τις ὅλος
βυθισμένος εἰς τὸν βόρβορον, ἢ τί τὸν μέλλει, ἂν τὸν πιτυλίσῃ τις ἄλλος
μὲ φανίδας ὀλίγας βρωμαροῦ ὕδατος; Ἀλλ' εὐρέθη τις ἀπ' ἐκείνους
τοὺς σπανιωτάτους ἄνδρας, τοὺς ὁποίους δὲν ἐμόλυνεν ἡ δουλεία (Ἰδ.
σελ. 201): τοιοῦτος θεῖος ἄνθρωπος, μόνος ὀρθὸς εἰς τὴν πτώσιν τῆς
πατρίδος, ἀντὶ νὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τοιαῦτα ἀνδράποδα,
θέλει ἐξεναντίας νομίζειν τὴν παρ' αὐτῶν ἀτιμίαν καὶ καταφρόνησιν ὡς
λαμπρὰν τῆς ἀρετῆς του μαρτυρίαν. Εἶναι λοιπὸν ἀνωφελὴς ἡ παρὰ
τῶν ἄλλων τιμὴ, καὶ εἰς τὴν ἄκραν ἐλευθερίαν, καὶ εἰς τὴν ἄκραν δου-
λείαν: εἰς ὀλίγα λόγια, οἱ ἀληθῶς ἐλεύθεροι προτιμοῦν, καθὼς ὁ Ἀμφιά-
ρατος τοῦ Λισχύλου (Ἐπτ. ἐπὶ Θεῶ. 594), νὰ ἦναι παρὰ νὰ φαίνωνται
τιμῆς ἄξιοι.

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.

οἱ δὲ δοῦλοι γίνονται τότεν ἀτιμοὶ καὶ εὐτελεῖς, ὥστε δὲν ταράσσονται
πλέον ἀπὸ τὴν παρὰ τῶν ἄλλων καταφρόνησιν. — Στίχ. 23 τὴν προ-
σωρινὴν καὶ ἀθέσθαιον προσωπότητα.] Ἐξηγήθη ἀνωτέρω (σελ. 207)
τί θέλει νὰ εἰπῇ προσωπότης. Ὁ συγγραφεὺς λέγει, ὅτι εἰς τὸν
δοῦλον ἢ προσωπότης εἶναι προσωρινὴ καὶ ἀθεσθαίως, διότι εἰς τὴν ἐξου-
σίαν τοῦ τυράννου εἶναι νὰ τοῦ τὴν ἀφαιρήσῃ, ὅταν θέλῃ, καὶ νὰ τὸν
μεταχειρισθῇ ὡς πρᾶγμα (σελ. 229), ἢ γὰρ ὡς μεταχειρίζεται τὸν
ἵππον του, ἢ καὶ αὐτό του τὸ ἄψυχον φέρεμα.

ΣΕΛΙΔΙ 129, § XXXIX, ΠΕΡΙ ΜΟΝΟΜΑΧΙΑΣ.] Μονομαχία
(duello) ὀνομάζεται τὸ ἔτι ἐπικρατοῦν εἰς τὴν σαφὴν Εὐρώπην βαρβα-
ρον ἔθος νὰ προκαλῆ ὁ ἀδικηθεὶς ἢ ἐπωδηήποτα ἀτιμασθεὶς ἀληθῶς, ἢ
κατὰ τὸ φαινόμενον, τὸν ἀδικήσαντα ἢ ἀτιμάσαντα, εἰς μερικὴν ὀπλο-
μαχίαν, καὶ νὰ πολεμῇ μόνος πρὸς μόνον, ἕωσθεὺς νὰ πληρωθῇ ἢ καὶ

νά φονευθῆ εἰς ἓκ τῶν δύο, διὰ τὴν ἐκδικήσῃ αὐτῶν μὲ τὴν ἐκχυσιν τοῦ ἰδίου, ἢ τοῦ ἀλλοτρίου αἵματος, τὴν τιμὴν του. Ἐὐ γελοῖον ἔθος τοῦτο εἶναι λείψανον τῆς παλαιᾶς βαρβαριότητος· καὶ τόσον ἀπέχει νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἀδικίας, ὥστε καὶ τὰς αὐξάνει ἐπιπλέον, διότι κλίνουν εἰς τὴν μονομαχίαν ὡς ἐπιτοπολύ, ἔχι οἱ ἀληθῶς ἀνδρείοι, ἀλλ' ἔσει εἶναι δεξιότεροι τῶν ἄλλων εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν ὅπλων. (Ἰδ. καὶ τὰ σημ. περὶ Ὀμηρικῶν σελ. 205.) — Στίχ. 8, Οἱ παλαιοὶ δὲν ἐσυνείθιζαν νὰ συναθροίζονται ὀπλισμένοι κ. τ. λ.] Οἱ Ἕλληνας ἔχι μόνον δὲν ἐσυνείθιζαν νὰ ὀπλοφορῶνται εἰς αὐτὰς τὰς πόλεις εἰς καιρὸν εἰρήνης, ἀλλ', ὡς ἔθος ἀγρίων ἢ βαρβάρων ἐθνῶν, καὶ μὲ νόμον τὸ ἀπαγόρευσαν. Καὶ τοιοῦτοι Βάρβαροι ἐχρημάτισαν καὶ αὐταὶ τῶν οἱ πρόγονοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου (ἀ, β). « Πᾶσα γὰρ ἡ Ἑλλάς ἐσιδηρο- « φόρει, διὰ τὰς ἀφράκτους τε οἰκίσεις, καὶ οὐκ ἀσφαλεῖς παρ' ἀλλή- « λους ἐφόδους· καὶ ξυνήθη τὴν δίκαιαν μὲθ' ὀπλων ἐπειήσαντο, ὥσπερ « οἱ βάρβαροι. Σημαῖον δ' ἐστὶ ταῦτα (ἴσ. γρ. τὰ) « τῆς Ἑλλάδος ἐτι « αὐτῶν νεμέμενα τῶν ποτα καὶ ἐς πάντας ὁμοίων δαιτημάτων. Ἐν « ταῖς πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι τὸν τε σίδηρον κατέθεντο, καὶ ἀνευμένη τῇ « δικαίῃ ἐς τὸ τρυφερότερον μετέστησαν. » Πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀφῆκαν τὰ ὅπλα, διότι καὶ πρότεροι τῶν ἄλλων ἐπολιτίστησαν, καὶ ὑπετάχθησαν εἰς νόμους, οἱ ὅποιοι, ἵκανοὶ νὰ ἐκδικῶσιν αὐτοὶ καθῆνα τῶν πολιτῶν ἀπὸ τὰς βίβας τῶν ἄλλων, δὲν ἐσυγχώρουν πλέον εἰς κανένα αὐτῶν τὴν μερικὴν ἐκδίκησιν, αὐτὴν τὴν ἀπλήν ὀπλοφορίαν, ὡς λέγει ὁ Σόλων (παρὰ Δουκιαν. Ἀνάχ. ἢ παρὶ γυμνασ. § 34) πρὸς τὸν Ἀνάχαρσιν· « Ἐὐ μέντοι ὀπλοφορεῖν αἰεὶ, καὶ ἀκινύκην παραζῶεσθαι, περιττὸν « ἐν εἰρήνῃ οἰόμεθα εἶναι· καὶ πρόστιμον γ' ἐστίν, ὅστις ἐν ἄσται πύδη- « ροφορεῖν μηδὲν δέον, ἢ ὅπλα ἐξενέγκει εἰς τὸ δημόσιον. Ἐμεῖς δὲ « [οἱ Ἀθηναῖοι] συγγνωστοὶ ἐν ὅπλοις αἰεὶ βιβύμετες· τότε γὰρ ἐν ἀφράκτοις « εἰκεῖν ῥῆδιον ἐς ἐπίκουρην. . . ἢ τε πρὸς ἀλλήλους ἀπιστίη, αὐθαί- « ρετως καὶ μὴ ἐν νόμῳ ξυμπολιτευομένων, ἀναγκαῖον αἰεὶ τὸν σίδηρον « ποιεῖ, ὡς πλεονεξία εἶναι (ἴσ. γρ. εἶναι τὸν) ἀμυνοῦντα. » — Στίχ. 11, μαθημένοι νὰ βλέπωσι συγγὰ μονομαχοῦντας κ. τ. λ.] Οἱ μονομάχοι (gladiatores) τῆς Ἰωάννης ἦσαν καταρχὰς αἰχμάλωτοι, καταδικαζόμενοι εἰς τὴν μονομαχίαν, ἢ δεῦλοι, τοὺς ὀπίλους ἠγόραζαν πολιταί τινες, ἔτραφον καὶ ἐδίδασκαν τὴν ὀπλομαχίαν μὲ σπαθία ξύλινη, διὰ τὴν αὐτοὺς ἐμ- ἔθισσιν ἔπειτα εἰς τὸ ἀμυνοῦντα, ἔπειτα ἔπειτα νὰ μονομαχοῦσιν εἰς

πρὸς ἓνα μέχρι θανάτου, ἐνώπιον τοῦ λαοῦ συναθροισμένου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐγίνοντο θέαμα τερπινότατον. Μὲ τὸν καιρὸν, τὸ πρᾶγμα ἐπροχώρησεν εἰς τόσον, ὥστε καὶ ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, διὰ κέρδος, ἢ δι' ἀνδρείας ἐπίδειξιν, αὐτοθελήτως ἐμονομάχουν, καὶ τέλος, ἄνδρες εὐγενεῖς, γυναῖκες, καὶ αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ Κόμμοδος, δὲν ἠσχύνθησαν νὰ μονομαχήσωσι δημοσίως, μ' ἔσαν ὅτι οἱ μονομάχοι, κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἦσαν οἱ ἀχρειέστατοι ἔλων τῶν ἀνθρώπων. Ἡθελῶσα νὰ ἐξαλείψῃ μὲ νόμον τὴν μονομαχίαν ὁ Κωνσταντῖνος· ἀλλὰ τὸ ἔθος ἐπεκράτησεν ἔτι καὶ μετὰ τοῦτον τὸν Αὐτοκράτορα, αὐδὲ τελείως κατηργήθη πλην εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀνωρίου.

ΣΒΑΙΑΙ 131, στίχ. 7, Τῆς ἰδιοκτησίας τὸ δίκαιον κ. τ. λ.] Ἐκατηγόρησαν τὸν Βεκκαρίαν, ὅτι ὠνόμασε τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας « δίκαιον φοβερόν, καὶ ἴσως ἔχι ἀναγκαῖον. » (ΒΙΝΤΙΑΜ, Trait. de législation civil. et pénal. tom. II, pag. 37.) Ὁ Βεκκαρίας ἄρως, ὀνομάζων αὐτὸ κατωτέρω (σελ. 136) « ἱερὸν δίκαιον, » δείχνει, ὅτι ἂν ἐδῶ τὸ κρίνη ἔχι ἀναγκαῖον, δὲν νοεῖ, ὅτι πᾶς ἓνας ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ σφετερίζεται τῶν ἄλλων τὰ κτήματα. Τοῦτο μόνον ὑπολαμβάνει, ὅτι δυνατόν νὰ συσταθῇ πολιτικὴ ἔνωσις ἀνθρώπων χωρὶς τὸ δίκαιον τοῦτο· ταυῦτα δηλαδὴ ἐξαρχῆς, εἰς τὴν ἑποικίαν νὰ ἦναι ὅλα κοινὰ, μηδὲ νὰ ἔχη χώραν τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν· ὡς τὴν ἐφαντάζετο ὁ Πλάτων, καὶ ὡς τὴν ἐφαντάσθησαν μετὰ τῶν νεωτέρων Θωμᾶς ὁ Μόρος, εἰς τὴν ἐπιγραφομένην αὐτοῦ Ἑὐτοπίαν (Utopie), ὁ Καμπανέλλας, εἰς τὴν Ἑλλιακὴν πολιτείαν (République du Soleil), καὶ πρὸ ἐλίγων ἐτῶν ὁ Γοδουῖνος, εἰς τὴν Πολιτικὴν δικαιοσύνην. (Gouvin, Polit. just.) Ἡ πείρα ἄρως ἐδείξεν, ὅτι εἰς τοιαύτας κοινοκτηρικὰς πολιτείας, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι εἶναι ὅλα κοινὰ, αὐδ' ἀμύλλα ἢ συνέρισις γεννᾶται μετὰ τῶν μελῶν, αὐτῶν τῆς αὐξήσεως καὶ καλλιέργειας τῶν κτημάτων, ὡς ὀρθῶς τὸ ἐσημείωσεν ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. σελ. 30-31, 223), αὐτῶν τῆς προκοπῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπ' αὐτὰς μὴ προεμένης μήτε τέχνης, μήτε ἐπιστήμης, μήτε μέγαν ἀριθμὸν πολιτῶν. Ἡ ἰδιοκτησία ἐξεναντίας γεννᾷ τὴν φιλοπονίαν, τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, τὰς εὐεργετικὰς ἀρετὰς, εἰς ἓνα λόγον, τὴν εὐδαιμονίαν. Χωρὶς τὴν ἰδιοκτησίαν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠθέλη ποτὲ πολιτισθῆναι· καθὼς εἶναι φύσει πολιτικὸν ζῷον, αὐτῶς ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ φύσει κτηρικὸν ζῷον. Ἡ πρὸς τοὺς ὁμοίους

του ἀγάπη ἀρχίζει ἀπὸ τὴν [ἀγάπην τοῦ κτήματός του· « Πρὸς ἡδονὴν
« ἀμύθητον ἄτον διαφέρει τὸ νομίζειν ἴδιόν τι . . . Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ χαρί-
« σασθαι καὶ τὸ βουθέσαι φίλοις ἢ ξένοις ἢ ἐταίροις ἥδιστον ὃ γίνεται
« τῆς κτήσεως ἰδίας εὐσεύς. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 34.) Ταύτην
τῆς ἰδιοκτησίας τὴν ἡδονὴν θέλων νὰ παραστήσῃ ὁ κωμικὸς Μένανδρος
φέρει παράδειγμα κτηματικοῦ, ὅστις θεωροῖ τὴν ἀγρόν του·

Χαῖρ', ὦ φίλη γῆ, διὰ χρόνου πολλοῦ σ' ἰδὼν
ἀσπάζομαι. Τοῦτ' ἄρ' οὐ πάσαν ποιῶ
τὴν γῆν· ὅταν δὲ τοῦμὸν εἰσίδω χωρίον
τὸ γὰρ τρέφον με τοῦτ' ἐγὼ κρίνω θεόν.

ΣΕΛΙΔΙ 132, § XXXI, ΠΕΡΙ ΚΛΕΨΕΜΠΟΡΙΑΣ] Κλεψεμπορίαν
ἀνόμως τὸ βιαστικῶς λεγόμενον Κοντραβανδόν, ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν
Contrabbando ἔμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ Κρυψεμπορία, ἢ Κρυ-
πτοπραγματεία. Ὅπως ἀν ἦναι, ἡ λέξις σημαίνει τὴν εἰσαγωγὴν
τῶν ἀπηγορευμένων ἀπὸ τοῦ νόμου πραγματειῶν, κολαζομένην δι-
καίως, ὅταν ἢ ἀπαγορεύσις ἦναι δικαία, ἢ γου ἀποτέλεμα εἰς τὸ κοινὸν
τῆς πολιτείας συμφέρον· ἀδικίως, ἀν ἀπαγορεύεται ἢ εἰσαγωγῆ, διότι
αὐτὴς ὁ ἡγεμὸν πραγματεύεται, ἢ συγχωρῆ εἰς μίαν τάξιν πολιτῶν νὰ
πραγματευῶνται μονοπωλικῶς μὲ βλάβην τῶν λοιπῶν. εἶναι καὶ ἐν
ἄλλο εἶδος κλοπῆς ἢ κρύψεως ἐμπορικῆς, ὅταν τίς κρύπτῃ τὴν πραγμα-
τείαν, ὅχι διότι ἦναι ἀπηγορευμένη, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ πληρώσῃ εἰς τοὺς
τελώνας τὸ νόμιμον τέλος τῆς εἰσαγωγῆς ἢ τῆς ἐξαγωγῆς (dritto d' en-
trée ou de sortie). Ἄς ὀνομασθῇ αὕτη Κλεψιτελεία. (Ἐπειδὴ ἔλεγον
Ἀτελείαν τὴν μὴ πληρωμὴν τῶν τελῶν), ἐὰν δὲν προκρίνη τις νὰ τὴν
ὀνομάσῃ μὲ τοὺς Γραικορωμαίους νεμικούς, Κλεπτοτελώνημα.

ΣΕΛΙΔΙ 135, στίχ. 1, οἱ παραχαράκται.] Ἄν ὁ παραχαράκται ἰδιώ-
της κολάζεται αὐστηρῶς, διότι ἀδικεῖ ἔλκων τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν,
ταράσσων τὰ ἐμπορικὰ συναλλάγματα, χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν ἔμπορεῖ
νὰ διαμείνῃ, ἢ τί ὄνομα ἢ πῶς κολάσις χρεωστεῖται εἰς τὸν ἡγεμόνα,
ὅταν αὐτὸς κτεθῆται τὸ χαραγμένον εἰς ὄνομα τοῦ νόμισμα; Πολλοὶ τυ-
ραννοὶ ἐτόλμασαν τοιαύτην ἀναίσχυτην κλοπὴν· ἀλλὰ κἀναίς ἐξ αὐ-
τῶν δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν ἀναίσχυτην τοῦ τυράννου τῶν Γραικῶν, ὅστις
εἰς τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς ἔγενε καὶ φανερός Καλιπιάνης
(διὰ νὰ τὸν ὀνομάσω κατὰ τὴν γλῶσσάν του) κλέπτων ἀνόμως αὐτοῖς

τοὺς ὑπηκόους· ἢ τί κρίνουν περὶ αὐτοῦ οἱ φίλοι του; Κατ' αὐτοὺς, οἱ
Γραικοὶ χρεωστοῦν νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὸν παραχαράκτην Σουλτάνον
ὡς εἰς νόμιμον ἡγεμόνα, καὶ ἀν ἀλλάξῃ ἔλων τῶν ὑπηκόων τὸ ἀργύριον
εἰς σίδηρον. Οἱ δὲ Γραικοὶ ἢ τί ἀποκρίνονται εἰς τοὺς καλοὺς χριστιανούς
τούτους; « Ὑποτάχθητε σεῖς εἰς αὐτὸν, ἀν σέβασθε τῶν τοῦ παρα-
« χαράκταις ἡμεῖς προκρίνομεν ν' ἀποθάνομεν, παρὰ νὰ ζῶμεν λη-
« στευόμενοι καθ' ἡμέραν καὶ ὄραν ἀπὸ τοιοῦτον μικρὸν τύραννον. » —
Στίχ. 2, τὸ ὁποῖον εἶναι τρόπον τινὰ ἐνέχυρον, κ. τ. λ.] Καλίστα ἐξη-
γεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν φύσιν τοῦ νομίσματος, λέγων ὅτι εἶναι ἐγγυ-
ητῆς τῆς πρὸς ἀλλήλους μεταδόσεως ἐκείνων τῶν πραγμάτων, τῶν
ὁποίων καθεὶς ἔχει χρεῖαν. Διὰ νὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης ταύτην τὴν
ἐννοιαν, πρέπει νὰ ἀναδράμῃ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους, ὅτε
ἢ χρῆσις τοῦ νομίσματος δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπινοηθῆναι. Τότε αἱ χρεῖαι
τῶν ἀνθρώπων ἐπληροῦντο διὰ τῆς ἀλλαγῆς. Ὁ ἀμπελευργὸς, παραδείγ-
ματος χάριν, ἀν εἶχε χρεῖαν ἄρτου, ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ γεωργὸν ἢ ἀρτο-
ποιὸν ἔχοντα χρεῖαν οἴνου, διὰ νὰ δώσῃ οἶνον, καὶ νὰ λάβῃ σῖτον ἢ
ἄρτον ἀπ' αὐτοῦ· καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς περὶ τῶν λοιπῶν. Ὅθεν κατὰ τὴν
Ὀμηρικὴν Ἰλιάδα (ἦ, 471) οἱ Ἕλληες ἀγόραζαν τὸν οἶνον τῆς Λήμνου,
δίδοντες χαλκόν, σίδηρον, δέρματα βοῶν, βόας καὶ ἀνδράπεδα· ἀλλ
ἢ ἀλλαγὴ αὕτη εἶχεν ἐξανάγκης μεγάλης δυσκολίας, ὅχι μόνον διότι
ὅστις εἶχε χρεῖαν τινός, ἔπρεπε νὰ περιέρχεται πολλὸν καιρὸν ἕως νὰ
εὔρῃ ἄλλον στερωμένον ὅσον εἶχεν αὐτός, ἀλλὰ καὶ διότι, ἐπειδὴ
τῆς τιμῆς ἢ ἐξίσωσις καὶ ἀντικαταλλαγῆ ἦτο πολλάκις ἀδύνατος,
ἠναγκαζόντο οἱ πραγματευόμενοι οὕτω νὰ λαμβάνωσιν ὅ,τι δὲν ἤθε-
λαν, ἢ καὶ πλέον ἢ ὀλιγότερον ἀφ' ὅ,τι ἤθελαν. Ὅθεν ἐπενοήθη τὸ
νόμισμα ὡς ἐγγύη τῆς πρὸς ἀλλήλους μεταδόσεως· παραδείγματος
χάριν, ὅταν ὁ ἀμπελευργὸς ἀγοράσῃ μὲ ἀργύριον ἄρτους ἀπὸ γεωργὸν
ἢ ἀρτοποιὸν, τὸ νόμισμα, τὸ ὁποῖον δίδει, γίνεται ἐγγύη καὶ ἐνέχυρον
εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν, διὰ νὰ δύνωνται καὶ αὐτοὶ ὅταν ἔλθωσιν εἰς
χρεῖαν οἴνου, νὰ τὸν λαμβάνωσι παρ' αὐτοῦ ἐπιστρέφοντες τὸ ἐνέχυρον
τοῦτο· « Ὅταν μὴ ἐν χρεῖᾳ ᾖσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφοτέρω, ἢ ἄτερος, οὐκ
« ἀλλάττονται, ὡσπερ ὅταν, αὐ ἔχει αὐτός, οὐ δέηται τις, οἶνον οἴνου, δι-
« δόντες σίτου ἐξαγωγὴν· δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσοσθῆναι. Ἵπὲρ δὲ τῆς μελ-
« λούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μὴδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται, ἐὰν δευθῆ, τὸ νόμισμα
« οἶνον ἐγγυητῆς ἴσθιν ἡμῖν· ἔστι γὰρ τοῦτο φέροντι, εἶναι λαθεῖν κ. τ. λ.»

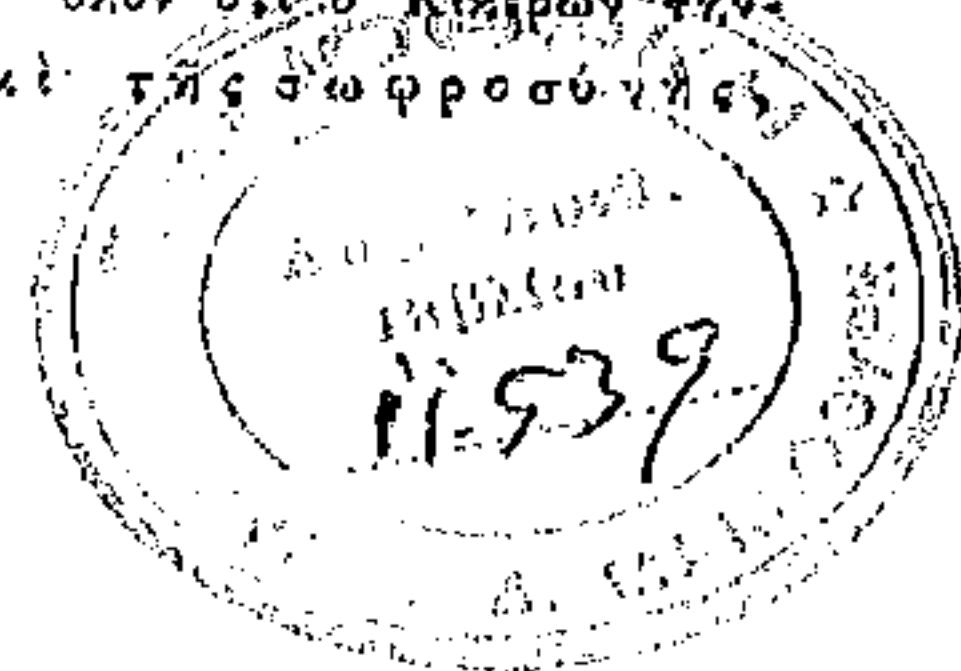
(Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομάχ. β, 5, σελ. 93.) — Στίχ. 6, ἔτι ἡ χρεωκοπία του εἶναι ἄδολος.] Χρεωκοπία ἐνομάζεται τὸ καινῶς λεγόμενον φαλλιμέντον (fallimento) καὶ χρεωκόπος (fallito), ὅστις δὲν πληρώνει τὰ χρέη του.

ΣΕΛΙΔΙ 136, στίχ. 11, καὶ τὸ ἱερὸν τῆς ἰδιοκτησίας δίκαιον.] Τόσον ἱερὸν, ὥστε ὁ Πλάτων ἐνόμασε τὰ ἔρια τὰ χωρίζοντα τοὺς ἀγροὺς τῶν πολιτῶν, ἔρια ἐχθρας καὶ φιλίας, καὶ ἔσθρας θεωρῶν καὶ ἐπιστάτην εἰς αὐτὰ τὸν Δία ἐπονομάσας αὐτὸν ὕριον « Διὸς ἔριου μὲν πρῶτος ὕδης » νόμος εἰρησθῆ· μὴ κινεῖτω γῆς ἔρια μηδεὶς . . . νομίσας τὸ τάκινητα « κινεῖν ἀληθῶς τοῦτο εἶναι βουλέσθω δὲ πᾶς πέτρον ἐπιχειρῆσαι κινεῖν » τὸν μέγιστον ἄλλον πλὴν ἔρον μᾶλλον (ἴσ. γρ. τὸν μέγιστον μᾶλλον, πλὴν « ἔρον μέγαν) ἢ μικρὸν λίθον, ὀρίζοντα φιλίαν καὶ ἐχθραν ἐνορκον παρὰ « θεῶν. » (Πλάτ. Νόμ. ή, σελ. 843.) Ὅθεν φαίνεται ἔτι ὁ Πλάτων ἐπαιξεν, ὅτε ἐξήτει νὰ ἀναίρησθαι τὸ ἔρον καὶ τὸ σὸν ἀπὸ τῆν Πολιτείαν του. (Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 235.) Ἐδῶ ἐξεναντίας κρίνει ἐρθότατα, ὅτι ἡ διορισμὸς τοῦ ἔμου καὶ τοῦ σεῦ σώζει τὴν εἰρήνην καὶ τὴν φιλίαν μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ ἔτι ὅστις σφετερίζεται τὰ κτήματα τῶν ἄλλων, ἀσεβεῖ εἰς αὐτὸν τὸν Δία. Τοῦτον μάλιστα τὸν σφετερισμὸν χρεωστοῦν νὰ κολάζωσιν εἰ νόμοι καὶ εἰ ὑπάρξει τῶν νόμων, οἱ ἄρχοντες, δίδοντες αὐτοὶ πρῶτοι τὸ παράδειγμα τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὰ ἄλλοτρια. Ὅταν ἐπιβάλλωσι, παραδείγματος χάριν, εἰς τοὺς πολίτας φέρους χωρὶς ἀνάγκην, ἢ ὑπὲρ τὴν ἀνάγκην, εἰτι ἄλλο κάρηνον παρὰ σφετερισμὸν τῶν ἀλλοτρίων, ἢ ἂν καὶ δὲν μετακινῶσιν ἔρια; Χρεωστοῦν ἀκόμη νὰ ἐμποδίζωσιν ὄχι μόνους τοὺς μὲ βίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲ δόλον γινομένους σφετερισμοὺς. Τοιοῦτοι εἶναι αἱ φορολογίαι αἱ τολμώμεναι ἀπὸ μοναχοῦς ἀρχοῦς περιερχομένους τὰς πόλεις. Οὐδὲ οὗτοι μετακινῶν ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων ἔρια ποτέ· ἀλλὰ κταπίνουσι πολλάκις ὀλοκλήρους ἀγροὺς καὶ ἀμπελώνας πολιτῶν.

ΣΕΛΙΔΙ 138, στίχ. 10, ἐμπορικῶν συναλλαγμάτων.] Ἐμπορικὰ συναλλάγματα λέγονται αἱ δι' ἐγγράφου συμφωνίαι (contratti) μεταξὺ πραγματευτῶν. — Στίχ. 12, καὶ δημόσιος χρηματικὴ τράπεζα.] Χρηματικὴ τράπεζα εἶναι ὁ καινῶς λεγόμενος Πάγκος (Banca).

ΣΕΛΙΔΙ 140, στίχ. 2, Ἀστυνομίαν.] Διὰ νὰ ἐξηγήσω ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ὁ Συγγραφεὺς ἐνομάζει police (φυλάξας ἀπαράλλακτον τὴν Γαλλικὴν λέξιν) ἐμεταχειρίσθην τὴν λέξιν Ἀστυνομία, μ' ἔλον ὅτι

τῶν Γάλλων ἢ λεγομένη police περιέχει καὶ τὴν Ἀστυνομίαν καὶ τὴν Ἀγορανομίαν τῶν παλαιῶν. Ἔργον καὶ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν ἦτο νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς εὐταξίας καὶ εὐνομίας τῆς πόλεως. Οἱ Ἀγορανόμοι ἐπεμελούντο τὰ τῆς ἀγορᾶς, ἤγουν ἐφρόντιζαν νὰ γίνωνται κατὰ τοὺς νόμους τὰ συμβολαία μεταξὺ τῶν πωλούντων καὶ ἀγοραζόντων, ἐμποδίζοντες τὰς ἀπάτας, τὰς ἀδικίας, τὰς φιλονεικίας καὶ θορυβώδεις λογοτριβὰς· εἰ Ἀστυνομοὶ εἶχαν τὴν προφυλακὴν τῆς πτώσεως τῶν εἰκοθεμῶν, τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὁδῶν, τῶν κρητῶν, τῶν λιμένων, ἐφρόντιζαν τῆς πόλεως τὴν καθαριότητα διὰ τῶν κοπρολόγων κ. τ. λ. Ἀστυνομοὶ ἦσαν εἰς τὰς Ἀθήνας εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν, δεκαπέντε κατὰ αὐτὴν τὴν πόλιν, καὶ πέντε εἰς τὸν Πειραιᾶ· καὶ τόσοι ἦσαν εἰ Ἀγορανόμοι. (Ἰδ. Ἄρποι; ατ. λέξ. Ἀγορανόμοι, Ἀστυνομοὶ, καὶ Κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν.) Ἡ Ἀστυνομία ἀναγογεῖ μὲ τὴν ἀρχὴν ἧτις ἐνομάζετο εἰς τοὺς Ῥωμαίους Aedilias. Ἀστυνομῶν ἢ Ἀγορανόμων εἶδος ἦσαν καὶ εἰ ἐπειτα ἀπὸ τοὺς Γραικορωμαίους νομικαὺς ἐνομασθέντες Εἰρηναρχοὶ ἢ Εἰρηναρχαί, ὡς φροντίζοντες τὴν μεταξὺ τῶν πολιτῶν εἰρήνην καὶ εὐταξίαν. Ὅθεν καὶ εἰς τοὺς χριστιανικοὺς καιροὺς ὁ ἔχων τὴν τοιαύτην φροντίδα ὑπέρτης ἐνομάζετο, ὁ ἐπὶ τῆς εὐταξίας, ἢ συντομώτερον (ὡς καὶ σήμερον ἀκόμη τὸν ἐνομάζομεν), ὁ εὐταξίας, ἀνάλογος μὲ τὸν Γαλλιστὴ ἐνομαζόμενον Bedeau. — Στίχ. 9, ἂν εἰ Κήνσωρες κ. τ. λ.] Εἰς τῶν Ῥωμαίων τὴν δημοκρατίαν ἦσαν εἰ Κήνσωρες (ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ (Censurus) δύο ἄρχοντες τιμηταὶ τῆς αἰσίας, καὶ ἐξετασταὶ τῆς διαγωγῆς τῶν πολιτῶν. Εἶχαν χρέος εἰ πολῖται νὰ φανερώσῃ πᾶς ἕνας πρὸς αὐτοὺς τὴν ἡλικίαν, τὴν γυναῖκα, τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων καὶ τῶν δούλων, καὶ τὰ εἰσοδήματά του. Ἐχρεώσται περιπλέον νὰ διδῇ εἰς αὐτοὺς λόγον τῆς διαγωγῆς καὶ τοῦ βίου του. Ἄν ἦτο τίμιος καὶ χρηστὸς, ἐπαινεῖτο ἀπὸ τοὺς Κήνσωρας· ὠνειδίετο ἐξεναντίας, ἂν δὲν ἦτον, ἢ καὶ ἐσωφρονίζετο, μὲ πεινάς ἔμως ἀτιμίας ἐλαφρᾶς· διότι εἰ ἄρχοντες οὗτοι, ἀφίνοντες τὰ κυρίως ἀδικήματα εἰς τοὺς νόμους, καὶ εἰς τὴν κρίσιν τῶν δικαστῶν, ἤρκαυντο νὰ ἐξετάζωσιν, ἐάν ὁ δεῖνα, παραδείγματος χάριν, δὲν ἐπολέμησεν ἀνδραίως τοὺς ἐχθρούς, ἐάν ἠμέλησε νὰ γεωργήσῃ τὸν ἀγρὸν του, ἐάν ἐξῆ ἀγᾶμος χωρὶς εὐλογον αἰτίαν, ἐάν ἐκαμε χρέη χωρὶς ἀνάγκην, καὶ ἄλλα παρόμοια. Τοιαύτη ἐξουσία, μ' ἔλον ὅτι ὁ Κληρῶν τὴν ἐνομάζει διδάσκων τῆς αἰδέου καὶ τῆς σωφροσύνης.

είναι, καθὼς ὀρθῶς κρίνει ὁ Βακκαρίας, ἐναντία εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἢ ἡ ἐλευθερία ἄλλο δὲν ἦναι παρὰ νὰ κυβερνᾶται τις ἀπὸ νόμους ἔχει μόνον δικαίους, ἀλλὰ καὶ γραπτούς (σελ. 193), καὶ σαφεῖς, καὶ ἔχει ἀπὸ ἀρχόντων αὐτοκυβερνησάντων, ἔστω ἤθελον εἶσθαι καὶ νεμίζεσθαι δίκαιοι. Ἡ κινσωρική ἐρευνα (λέγει ὁ 'Ρουσσώ) ἐμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φθορὰν τῶν ἠθῶν, ἀλλ' ἔχει ποτὲ νὰ τὰ διορθώσῃ, ἀφ' ὧν φθαρῶσι, La censure peut être utile pour conserver les mœurs, jamais pour les rétablir, (Rousseau, Contr. Soc. liv. IV, chap. 7.) Ὅταν οἱ νόμοι ἦναι ὀρθοὶ, καὶ φροντίζωσι μάλιστα τὴν χρηστὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων, ἀρκούν αὐτοὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν φθορὰν τῶν ἠθῶν, κατασκευάζοντες κοινὴν χραισμοθεσίαν ὑπόληψιν, ἀσυγκρίτως ἰσχυροτέρην τῆς κινσωρικῆς ἐρεύνης. Ἡ φθορὰ τῶν ἠθῶν σημαίνει ὅτι οἱ νόμοι ἢ ἐφθάρσαν, ἢ δὲν ἀρμόζουσι πλέον εἰς τὴν παρούσαν τοῦ ἔθνους κατάστασιν· καὶ ὑπαγορεύει ἢ διορθώσασθαι ἢ μεταβολὴν τῶν νόμων καὶ αὐτῆς τῆς πολιτείας. Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου πάγου εἶχαν καὶ αὐτοὶ τὸν τρόπον τινὰ Κινσωρικήν ἐξουσίαν. Ἀλλ' ἡ ἐξουσία των ἐφρόντιζεν ὡσεπιτοπικῶν (ὡς θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὴν ἐξῆς σημείωσιν), νὰ μὴν ἦναι κανένας ἀργὸς ἀπὸ τοῦ πολίτου· τὸ ἐποῖον ἦτο πρᾶγμα καλὸν καὶ σωτήριον. — § XXXIV, ΠΕΡΙ ΑΡΓΙΑΣ.] Οἱ παλαιοὶ νομοθέται ἐφρόντισαν νὰ μὴν ἦναι ἀργοὶ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, διότι ἡ ἀργία γεννᾷ τὴν ἀπορίαν, καὶ ἡ ἀπορία τὴν κακίαν. Ἀπάντων μὲν αὖ ἐφρόντιζον τῶν πολιτῶν, μάλιστα δὲ τῶν νεωτέρων . . . εἰδὼς « τις τὰς μὲν ἀπορίας διὰ τὰς ἀργίας γιγνομένας, τὰς δὲ κακουργίας διὰ τὰς ἀπορίας. Ἀναίρουσντες οὖν τὴν ἀρχὴν τῶν κακῶν, ἀπαλλοτρίωσιν ὄντο καὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων τῶν μετ' ἐκείνων γιγνομένων . . . τοιγαρῶν οὐκ ἐν τοῖς σκιραφίαις οἱ νεώτεροι διέτριβον, οὐδ' ἐν ταῖς αὐλητρίαις, οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις συλλόγοις, ἐν αἷς οὖν διημερεύουσιν· ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἔμενον, ἐν αἷς ἐτάχθησαν, θαυμάζοντες καὶ ἐμιλοῦντες τοὺς ἐν τούτοις πρωτεύοντας, κ. τ. λ. » ('Ισοκράτ. Ἀρειοπαγίτ. σελ. 146-147.) Ἀλλὰ καὶ ἐν ὑποθετῇ, ἔτι οὐδαμίαν βλάβην φέρει εἰς τοὺς συμπολίτας τοῦ ὀργῆος, κατὰ τοῦτο μόνον, ἔτι οὐδ' ὠφέλειαν καμμίαν προξενεῖ εἰς αὐτούς, δικαίως ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας μέλος νὰ φημιάζεται. ἄξιος δὲν εἶναι, ἐπειδὴ δὲν συνεργεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς. Οἱ ἄνθρωποι ἐνώθησαν πολιτικῶς, διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ

μεταλαμβάνουσιν ἕνα ἀπὸ τῶν ἄλλων ἕνα τὰ καλὰ, ἔστω καθεὶς χωρισμένος ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἦτον ἀδύνατον νὰ προμηθευθῇ μόνος· « Γίγνεται τοῖς « νυν πόλις, ὡς ἐγὼμαι, ἐπειδὴ τυγχάνει ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, « ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής. Οὕτω δὲ ἄρα . . . πολλῶν δεόμενοι, πολλοὺς « εἰς μίαν οἰκισίαν, ὀφείραντες κοινωνοὺς τε καὶ βοηθοὺς, ταύτη τῇ ξυνοικίᾳ ἐθέμεθα πόλιν ὀνομα. » (Πλάτων, Πολιτ. σελ. 369.) Ὅθεν κατὰ μὲν τοὺς νόμους τοῦ Ἀράκοντος ὁ ἀργὸς ἐκολάζετο μὲ τὸν θάνατον (ἢ καθὼς λέγουσι ἄλλοι, μὲ τὴν ἀτιμίαν). Ὁ Σόλων ἐμαλάκυνε τὴν πολλὰ σκληρὸν νόμον, τοῦτον διορίσας τὴν ποινὴν τῆς ἀτιμώσεως κατ' ἐκείνου, ἔστις τρεῖς φορὰς ἤλι' ἐλεγχθῆν ἀργὸς, ἀλλ' ἐπρόθεσις καὶ τούτο, ἔτι καθεὶς πολίτης εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ σύρῃ τὸν ἀργὸν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ εἰ ἡ βουλή τοῦ Ἀρείου πάγου ἔπρεπε νὰ ἐξετάζῃ πόθεν ἐκέρδαινα καθένας τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, καὶ νὰ καλᾷ τὸν ἀργόν. Καὶ ἐπειδὴ πολλὰκις ἡ ἀργία εἶναι τῆς κακῆς ἀνατροφῆς ἀποτέλεσμα, ὁ σοφὸς οὗτος νομοθέτης, διὰ νὰ παρακινήσῃ τοὺς γονεῖς νὰ συνεθίζωσι παιδισθῆν τὰ τέκνα των εἰς τὴν ἐργασίαν, ἔθηκε καὶ νόμον νὰ μὴν ἦναι ὑπόχρεως νὰ τρέφῃ, μηδὲ νὰ γυροκομῇ τὸν πικτέρου του, ὅστις δὲν ἐδιδάχθη καμμίαν τέχνην ἀπ' αὐτοῦ. Ἐλάβεν, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τὸν κατὰ τῆς ἀργίας νόμον ὁ Σόλων ἀπὸ τοῦ Αἰγυπτίου· ἄλλοι δὲ τὸν ἀποδίδουσι εἰς τὸν Παισίστρατον. Πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ἔτι πρῶτος τὸν ἔθηκεν ὁ Ἀράκων, ἔπειτα τὸν ἐδιόρθωσεν ὁ Σόλων.

ΣΕΛΙΔΙ 142, § XXXV, ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΧΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΟΙΚΙΣΜΟΥ.] Κατέκρινε τὴν αὐτοχειρίαν (Suicide) ὁ Πυθαγόρας, ὡς πρᾶξιν ἐναντίαν τοῦ θεοῦ νόμου, Vetat Pythagoras injussu imperatoris, id est, Dei, de praesidio et statione vitae decedere (Cicero, in Catone). Τῆς αὐτῆς γνώμης ἦτο καὶ ὁ Σωκράτης καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Πλατωνικαὶ φιλόσοφοι· « Ὡς ἐν τινι φρουρῇ ἔσται οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐ « δεῖ δὴ ἐκυτὸν ἐκ ταύτης λυεῖν καὶ ἀποδιδράσκειν. » (Πλάτων, Φαίδ. σελ. 62.) Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἡ αὐτοχειρία εἶναι ἀνάνδρια πλέον παρὰ φιλοσοφική τοῦ βίου καταφρόνησις· « Τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα « πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἢ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· « μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίποντα· καὶ οὐχ' ἔτι καλὸν, ὑπομένει, « ἀλλὰ φεύγων κακόν. » ('Πθ. Νικομ. γ', 7.) Μόνοι οἱ Στωϊκοὶ τὴν ἐδικαιολόγησαν, ὀνομάζοντες αὐτὴν, Εὐλογον ἐξ αἰγωγῆς τοῦ βίου, ἢ Ἀποκαρτέρησιν (Διογ. Λαέρτ. ζ', 130), μ' ὄντο ἔτι ἡ αὐτοχειρία

ἀντιγράφει εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας δόγματα, ὡς τὸ εἶδει-
 ξεν ὁ Γερμανὸς Τιεδεμάννος (Tiedemann, System der stoisch. Philo-
 soph. 3 Th. S. 309-320.) — Στίχ. 15, Εἰς τῆς αὐτοχειρίας . . .
 κυρίως λεγομένη ποινή.] Κατὰ τοὺς ἠρωϊκοὺς χρόνους, ὅτε ἐκαίοντο
 ἀντὶ τῶν θάπτωνται τὰ νεκρὰ σώματα, ποινή τῆς αὐτοχειρίας ἦτο νὰ
 θάπτονται καὶ ἔχι νὰ καίωνται, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Φιλόστρατον
 (Ἡρωϊκ. κεφ. ιά, σελ. 721), « Ἔθαψαν δὲ αὐτὸν [τὸν αὐτόχειρα
 « Αἴαντα], καταβήμενοι εἰς τὴν γῆν τὸ σῶμα, ἐξηχευμένου Κάλχαντος
 « ὡς εὖχ. ἔσοι πυρὶ θάπτεσθαι οἱ ἑαυτοὺς ἀποκτείναντες. » Κατὰ τὸν
 Ζηνοῦσιον (Παρειμ. σ', 17), οἱ Θηβαῖοι δὲν ἀπέδιδαν εἰς τοὺς αὐτό-
 χειρας τὰς ἀφειλομένας τῆς κηδείας τιμὰς. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐκοπταν
 τὴν χεῖρα διὰ τῆς ὁποίας εἶχε φανευθῆν ὁ αὐτόχειρ, καὶ τὴν εὐαπταν
 χωριστὰ τοῦ λοιποῦ σώματος. Τοῦτο ἔμολε δὲν ἦτο τόσο ποινή τῆς
 αὐτοχειρίας, ὅσον ἀνάμνησις καὶ μίμησις παλαιᾶς δαισιδαιμονίας,
 κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκρίνοντο εἰς δικαστήριον καὶ ἐκολάζοντο, ἔχι μόνον
 οἱ φονεῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τοῦ φόνου τὰ ἄψυχα ὅργανα, ἢ μάχαιρα δη-
 λαδῆ, τὸ ξύλον, ὁ λίθος, εἴτε ῥιφθεὶς μὲ σκοπὸν νὰ βλάψῃ, εἴτε πεσὼν
 αὐτομάτως κατὰ τινος « Ἐὰ μὲν ξύλα καὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν αἰδηρον,
 « τὰ ἄψυχα καὶ ἀγνώμονα, ἐάν τῳ ἐμπροσθέντα ἀποκτείνῃ, ὑπερορίζο-
 « μεν, καὶ ἐάν τις αὐτὸν διαχρήσεται, τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο πράξασαν
 « χωρὶς τοῦ σώματος θάπτομεν. » (Αἰσχίν. Κατὰ Κτησιφ. σελ. 88.)
 Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους τούτου, καὶ περὶ τοῦ μερικοῦ δικαστηρίου,
 ἐνομαζομένου, Ἐν Πρυτανείῳ, τὸ ὁποῖον ἔκρινε τὰ ἄψυχα ὅργανα
 τοῦ φόνου, ἴδε τὸν Παυσανίαν. (Βιβλ. Α, κεφ. κή, σελ. 70) Ὅτι δὲ τῆς
 χειρὸς τοῦ νεκροῦ αὐτόχειρος ἢ ἐκκοπή δὲν ἐλογίζετο κυρίως ποινή τῆς
 αὐτοχειρίας, συμπεραίνεται καὶ ἀπὸ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐκολάζετο τὸ ἄλλο
 τῆς αὐτοχειρίας εἶδος, τὸ ὁποῖον ἦτο νὰ ἀφίγη τὴν ζωὴν ἀπέχον ἀπὸ
 τριφῆν, ὅστις νὰ ζῆ πλέον δὲν ἤθελεν. Οὕτως ἀπέθαναν πολλοὶ φιλοσο-
 φῶν καὶ ὁ τσαυτὸς θάνατος ὠνομάζετο ἐντίμως ἐξαγωγὴ τοῦ βίου,
 ἢ ἀποκαρτέρησις, ὡς ἐσημείωσα ἀνωτέρω. Ὁ δὲ περὶ τῆς αὐτο-
 χειρίας νόμος τοῦ Πλάτωνος (Νόμ. θ', σελ. 873), « Ὅς ἂν ἑαυτὸν
 « κτείνῃ . . . μήτε πόλεως ταξίας δίκην, μήτε περιδύνη ἀρύκτιφ προ-
 « σπασούση τύχη ἀναγκασθεὶς, μηδὲ ἀισχύνης τινὸς ἀπόρου καὶ ἀβίου
 « μεταλαχόν, ἀργίᾳ δὲ καὶ ἀνανδρίας δειλῆς ἑαυτῷ δίκην ἄδικον ἐπιθῆ-
 « τούτῳ δὲ τὰ μὲν ἄλλα θεὸς οἶδεν ἄ γρη νόμιμα γίνεσθαι . . . τάφους

« δ' εἶναι τοῖς αὐτῶ φθαρεῖσι, πρῶτον μὲν κατὰ μόνας, μηδὲ μετ' ἑνὸς
 « ξυντάφου εἶτα . . . θάπτειν ἀλλεῖς αὐτοὺς, μήτε στήλαις μήτε ὀνό-
 « μασι δηλοῦντας τοὺς τάφους. » ὁ νόμος αὗτος, λέγω, εἶναι γνώμη
 ἰδίᾳ καὶ συμβουλὴ τοῦ Πλάτωνος, καὶ ἔχι, ὡς ἐφαντάσθη ὁ Μοντε-
 σκιῆς, νόμος γενικὸς τῶν Ἑλλήνων. (MONTESQUIEU, Esprit des lois
 XXIX, 9, Ἴδε καὶ τὸν CONDORCET εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ DESTUTT-
 TRACY, Comment. sur l'Esprit des lois. pag. 407) Ἡ αὐτοχειρία δὲ-
 νεται νὰ θεωρηθῆ διχῶς πρῶτον ὡς ἀποτέλεσμα ἀπελπισίας ψυχῆς,
 ἢ ὀφεία, διὰ τὴν ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὰς δυστυχίας, προκρίνει τὸν θάνατον,
 παρὰ τὴν ζωὴν ἢ κατὰ τῆς ταιαύτης αὐτοχειρὸς ποινῆ, ἂν ἐπιβληθῆ
 εἰς τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ αὐτόχειρος, εἶναι ἀνωφελὲς εἰς αὐτὸν, ἐπειδὴ
 δὲν τὴν αἰσθάνεται, ἀνωφελὲς καὶ εἰς τοὺς θεατὰς, διότι εὐθεὶς ἀπ'
 αὐτοῦ θέλει ἀποφασίσαι τὸν καθ' ἑαυτοῦ θάνατον, ἐάν δὲν πέσῃ πρῶ-
 τον εἰς τὰς αὐτὰς δυστυχίας καὶ τὴν αὐτὴν ἀπελπισίαν τοῦ αὐτόχειρος.
 Ἀλλ', ἔταν φιλία εἰς τόσον, ὥστε νὰ μισήσῃ τὴν ζωὴν διὰ τὰ κακὰ τῆς
 ζωῆς, εἶναι ἄρα πλέον ἐκπνὸς νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὴν αὐτοχειρίαν ὁ
 φόβος τῆς μελλεύσης εἰς τὸ ἀναίσθητον αὐτοῦ λείψανον ποινῆς; Παρὰ
 νὰ παιδεύεται ἀνωφελῶς ὁ αὐτόχειρ, δικαιοτέρον εἶναι νὰ κόπτωνται
 τῆς αὐτοχειρίας τὰ αἶτια. Κίναῖς ποτὲ δὲν θέλει ἐλθεῖν εἰς τοιαύτην
 ἀνανδρῶν ἀπελπισίαν, ὅποταν τὸ πολίτευμα ἦναι τοιαύτον, ὅπου ὁ φιλό-
 πονος πολίτης εἶναι βέβαιος νὰ εὕρισκῃ πάντοτε ἀκωλύτως τὰ πρὸς
 ζωὴν ἀναγκαῖα. Θεωρεῖται δεύτερον ἡ αὐτοχειρία ὡς σύμπτωμα νόσου
 σωματικῆς, τῆς ἐνομαζομένης ὑποχονδρίας καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς
 μελαγχολίας. Εἰς τοιαύτην περίστασιν ὁ ταλαίπωρος αὐτόχειρ φονεύ-
 εται, ἔχι διότι δυστυχεῖ, ἀλλὰ διότι φαντάζεται ὅτι εἶναι ὁ δυστυχε-
 στατις πάντων ἀνθρώπων. Τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς μαινομένους,
 καὶ εἰς τοὺς πικραφρονούντας εἰς αὐτὸν τὸν πυρετόν.

ΣΕΛΙΔΙ 144, στίχ. 10, ὅσον πλέον σεβάζονται . . . εἰς τοὺς ἀληθῶς
 ἀφιλήτους.] Οἱ συνδυασμοὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν εἶναι τόσο πολλαί,
 τόσο διαφορετοί, ὥστε γίνεται ἀδύνατον εἰς τὸν Νομοθέτην νὰ προελέψῃ
 καὶ νὰ διατάξῃ περὶ πάντων κατὰ μέρος τῶν ἀτόπων, ὅσα ἐνδέχεται
 νὰ γαννηθῶσιν ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν καὶ ἂν ἦτο δυ-
 νατὴν, ἔχει εἶσθε ἀνάστη, τυραννικὴν καὶ ἐπικίνδυνον. Ὅθεν εἰ νόμοι,
 ἐπειδὴ σκοπὸς αὐτῶν πρῶτιστος εἶναι ἡ εἰρηνικὴ καὶ εὐδαιμόνων συμ-
 βίωσις τῶν πολιτῶν, πρέπει νὰ ἐμποδίζωσι ῥητῶς ἐκεῖνα μόνα τὰ κακὰ,

ὅσα τελέουσιν τυχόντην τὴν συμδίωσιν, ἀφίνοντας τὰ πολλὰ ἄλλα καθη-
 μερινὰ σφάλματα εἰς τὴν διὰ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων διόρθωσιν
 « Σιγὰς τε τῶν νεωτέρων παρὰ πρεσβυτέρους, ὡς πρέπει, καὶ κατα-
 « κλίσεις, καὶ ὑπαναστάσεις, καὶ γονέων θεραπείας, καὶ κυριὰς γε, καὶ
 « ἀμπεχόνας, καὶ ὑπεδέσεις, καὶ ἕλαν τὸν τοῦ σώματος σχηματισμὸν,
 « καὶ τὰλλα ὅσα τειχῆτα, νομοθεταῖν, εὐχθεις. » Ταῦτα λέγει ὁ Πλάτων
 (Πολιτ. δ', σελ. 425), ὅστις προσθέτει καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, τὴν
 ὁποίαν λέγει ὁ Περικλείας: « Καὶ γὰρ διὰ μικρότητα αὐτῶν καὶ πυκνό-
 « ττητα, ἐπιζήμια τιθέντα ποιεῖν νόμους, ἀπρεπῆς ἔμα καὶ ἀσχημον
 « διαφθεῖρει δὲ καὶ τοὺς γραφῆ τιθέντας νόμους, ἐν τοῖς μικροῖς καὶ
 « πυκνοῖς ἐπιθέμεντων τῶν ἀνθρώπων παρανομεῖν. » (Νόμ. ζ', σελ. 788.)
 Ἐὰ καθημερινὰ ταῦτα σφάλματα, δὲν εἶναι πλὴν ἀπλῶς σφάλματα, τὰ
 ὁποῖα ἢ καλὴ ἀνατροφή καὶ παιδεία τῶν νέων, ἂν ἔχι παντάπασιν νὰ
 ἀξολείψῃ, δύναται ὁμῶς κατὰ πολλὰ νὰ ἐλαττώσῃ. Ἰπότες Νομοθέτην
 ἀνόητον, ἢ Νομοθέτην τύραννον, ὅστις ἤθελε θέσειν περὶ τῶν τειούτων
 νόμους; τότε τὰ σφάλματα γίνονται παρανομήματα καὶ ἐπειδὴ οἱ
 παρανομῶντες τὰ μικρὰ ἐξανάγκης εἶναι πολλοί, τότε τολμοῦν νὰ παρα-
 νομῶσι καὶ τὰ μεγάλα, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀναιρεῖται τὸ πρὸς τοὺς
 νόμους χρεωστούμενον σέβας. Οἱ νόμοι πρέπει νὰ ἦναι ὀλίγοι, καὶ
 τότε μόνον, ἕσως καὶ ὁ γυδαῖος λαὸς εὐκολὰ δύναται νὰ φυλάσῃ καὶ
 νὰ ἐνούρηται. Καὶ αὐτὸς ὁ ὑψιστος Νομοθέτης δὲν ἔδωκε πλὴν ὀλίγους
 νόμους, θεμελιωμένους ἕλους εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. Αὐτοὺς
 ἐφύλασσαν οἱ Ἀποστόλοι, αὐτοὺς οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἔλη
 ἢ ἀρχαία Ἐκκλησία. Ἰίνες τοὺς ἐπολυπλασίασαν; οἱ ὑποκριταί, οἱ
 Φαρισαῖοι, οἱ τύραννοι τῶν ψυχῶν καὶ τῆς συνειδήσεως; αὐτοὶ ἔκαμαν
 νόμον ἕως καὶ τὴν ἀποδεκτάωσιν τοῦ ἡδυσμοῦ, τοῦ ἀνήθου καὶ τοῦ
 κυρίνου. Καὶ ἰτί συνέθη ἐκ τούτου; κατεφρονήθη ἢ πρὸς τὸν πλησίον
 ἀγάπη; διότι ἕστις ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του, δὲν τὸν ἀτιμάζει, δὲν
 τὸν ἀδικεῖ, δὲν τὸν κλέπτει, δὲν τὸν φανεύει, δὲν ψευδομαρτυρεῖ κατ'
 αὐτοῦ, δὲν τοῦ μειχέθει τὴν γυναῖκα κ. τ. λ. ἀλλ' ὅστις νομοθετεῖ περὶ
 ἀνήθου καὶ ἡδυσμοῦ, πρέπει νὰ νομοθετήσῃ περὶ πάντων τῶν λαχά-
 νων τοῦ ἀγροῦ; καὶ ἐπειδὴ ταῦτα, πολλὰ ὄντα, ζητεῖν νόμους πολ-
 λούς, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τούτους νόμους, εἴτε φυλάσσονται, εἴτε κατα-
 φρανοῦνται, γεννᾷται ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ἢ καταφρόνησις τῶν
 ἀλλοθινῶν νόμων.

ΣΕΛΙΑΙ 145, στίχ. 23, Ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος . . . εὐδαιμονίαν
 καθενός.] Ἄπ' ὅσα μέχρι τούτου εἶπεν ὁ συγγραφεὺς, καὶ ὅσα ἀνέφερα
 εἰς τὰς σημειώσεις, ἀπεδείχθη, ὅτι καθεὶς ἀπὸ τοὺς πολίτας εἶναι διὰ
 τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος προσκολλημένος εἰς τὴν πολιτικὴν κοινω-
 νίαν, ὡς μέλος αὐτῆς. Ταύτην αὐτὸς ποτὲ δὲν θέλει ἀφήσειν, διὰ νὰ
 μετέλθῃ εἰς ἄλλην, ἐνόσῃ ἀπολαύει ἡσυχίας τὴν ἐνδεχόμενὴν μερίδα τῆς
 εὐδαιμονίας, τὴν ὁποίαν τὸ συναλλάγμα ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν, καὶ διὰ
 τὴν ὁποίαν συγκατένευσε νὰ ἦναι μέλος τῆς πολιτείας. Εὐθύς ἔταν
 παύσῃ νὰ δίδωται εἰς αὐτὸν ἢ ὀφειλομένη τῆς εὐδαιμονίας μερίς, αὐ-
 τὸς ἐλευθερώθη ἀπὸ τὸ χρέος τοῦ συναλλάγματος, καὶ ἔχει τὴν ἐξουσίαν
 νὰ μεταφέρῃ ἑαυτὸν καὶ τὰ ὑπάρχοντά του ὅπου ἄλλοῦ ἐλπίζει νὰ εὖρη
 πλειοτέραν εὐδαιμονίαν. Εἶναι καὶ τυραννικὸν καὶ ἐπικίνδυνον νὰ τὸν
 ἐμποδίσῃς; τυραννικὸν, ἐπειδὴ τὸν ἀναγκάζεις νὰ ἦναι πιστὸς εἰς
 συναλλάγμα, διὰ τὸ ὁποῖον αὐτὸς δυστυχεῖ ἐπικίνδυνον, διότι κρατῶν
 αὐτὸν μετὰ βίας, τὸν βιάζει; νὰ ἐπιθυμῇ τὴν κατάλυσιν τοιοῦτης πο-
 λιτικῆς κοινωνίας, εἰς τῆς ὁποῖαν δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ θεραπεύσῃ τὴν
 δυστυχίαν του. Ταῦτα τὰ ἄτοπα φεβούμενοι τῶν Ἀθηναίων οἱ νόμοι,
 ἐσυγχώρησαν εἰς τοὺς πολίτας, νὰ μετοικίζωνται, ὅταν ἢ πολιτεία καὶ
 οἱ νόμοι δὲν ἤρεσκον εἰς αὐτοὺς: « Οὐδαίς ἡμῶν τῶν νόμων ἐμποδῶν
 « ἔστιν οὐδ' ἀπαγοραύει, ἐάν τέ τις βούληται εἰς ἀπειρίαν ἰέναι (εἰ μὴ
 « ἀρέσκουμεν ἡμεῖς τε καὶ ἡ πόλις), ἐάν τε μετοικεῖν ἄλλασέ πη ἐθῶν,
 « ἔναι ἐκείσε ὅπη ἂν βούληται ἔχων τὰ αὐτοῦ. » (Πλάτ. Κρίτ. σελ. 51.)
 Παρὰ τοῦς Ἕλληνας, καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους, ἄλλου; πλέον φιλο-
 πατρίδος ἀνθρώπου; δύτικολον ἦτο νὰ εὖρη τις, ἐνόσῃ εὖρισκον ἕκαστος
 εἰς τὴν πατρίδα του με εὐκολίαν τὰ μίσκ νὰ ζῆ ἐντιμος, ἐλεύθερος καὶ
 εὐδαίμων, χωρὶς νὰ ὑποτάσσεται εἰς ἄλλον καὶ ἐνοσ παρὰ εἰς τοὺς νόμους.
 Ἄλλ' ἀφοῦ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σέβας ἤρχισα νὰ σαλεύεται, καὶ τῆς
 πολιτικῆς κοινωνίας εἰ δεσμοὶ νὰ χαλῶνται, τότε οἱ ἀληθεῖς φίλοι τῆς
 ἐλευθερίας, ἤγουν ὅσοι εὐτε νὰ ἀδικῶνται παρὰ τῶν ἄλλων ὑπέφεραν,
 οὐτ' αὐτοὶ ἄλλου; νὰ ἀδικῶσιν ἡδελαν, ἐζήτουν ἄλλην πατρίδα, ὅπου
 ἔλπίζαν νὰ ζήσωσιν ἡσυχέστεροι καὶ εὐδαιμονιέστεροι, λέγοντες τὸ
 γνωστὸν ἐκαῖνο καὶ πολυφρόλλον (Ἄριστοφ. Πλούτ. 1152),

« Πατρίς γὰρ ἔστι πᾶσ, ἐν' ἣν πράττη τις εὖ. »

ΣΕΛΙΑΙ 147, στίχ. 22. Ἄν αὐτὴ κολλάζεται ὡς ἀμάρτημα ἀπὸ τὸν

θεόν.] Ἐδείχθη ἀπὸ τὰ πρότερον σημειωθέντα, ἔτι ἡ ἔρθη φιλοσοφία κατεδίκασε τὴν αὐτοχειρίαν, ὡς ἀληθινὴν παράθεσιν τῶν ὁποίων χρεωστέϊ καθηκόντων καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιβάλλῃ ποινὴν εἰς τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ αὐτόχειρος. Ἡ ὀρθοκεία δὲν εἶπε τίποτε ῥητῶς περὶ αὐτοχειρίας· οὐδ' ἦτο χρεῖα νὰ τὸ διακρίνῃ ὀνομαστί, ἐπειδὴ συμπεραίνεται ἀναγκασίως ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐντολήν, «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν.» Ἄν ἄλλο μέτρον τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀγάπης δὲν ἔχη παρά τὴν εἰς ἑαυτὸν ἀγάπην, ἀκολουθεῖ ἔτι οὐδὲ τὸν φόνον τοῦ πλησίον ἤθελε κρίνειν ἀδικώτερο, τοῦ ἰδίου φόνου. Ἄλλ' ὅπως ἂν ἦναι, αἱ κατὰ τῆς αὐτοχειρίας, ὡς καὶ κατὰ τῶν λοιπῶν ἀμαρτημάτων ἄμεσοι κολάσεις τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἄλλου δικαστηρίου καὶ ἄλλης ζωῆς ποινῆς, αἱ ὅποιαι δὲν ἔχουν χώραν εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια. Ὅστις κολάζει τὸν νεκρὸν τοῦ αὐτόχειρος, εἴτε δικαστὴς εἴτε νομοθέτης, ἄξιος εἶναι ν' ἀκούσῃ ὁ, τι ἔλεγεν ἡ Ἀντιγόνη εἰς τὸν τύραννον Κρέοντα (Ἐὐριπίδ' Φαινίας. 1639).

Ἱ Τί θεσμοποιεῖς ἐπὶ ταλαιπώρῳ νεκρῷ;

ΣΕΛΙΔΙ 149, στίχ. 13, ἡ φυσικὴ αὕτη χρεῖα . . . πασάντες πάντοτε [ση.] Γνωστὸν εἶναι κατὰ τοὺς πίνακας τῶν λεγομένων γενεθλιακῶν καὶ νεκρολογικῶν παρατηρήσεων, τοὺς ὁποίους ἐσύνθεσαν οἱ νεώτεροι πολιτικὰ φιλόσοφοι, ὅτι εἰς ἓνα διορισμένον ἀριθμὸν πολιτῶν, διορισμένες κατὰ τὸ μέλλον καὶ ἦττον εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων, θανάτων καὶ γάμων τῶν συμβαινόντων κατ' ἔτος (Ἴδε ΡΑΙΕΤΩΝ, Μετρολογ. chap. VIII, παρ. 484)· καὶ ὁ διορισμὸς αὗτος κρέμεται ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κλίματος καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται. Ὑπόθεσις λοιπὸν, ὅτι εἰς μίαν ὁποιαδήποτε πολιτείαν, φυσικῶς θεοπρομηθένην, συμβαίνει νὰ γίνωνται χίλιοι γάμοι κατ' ἔτος· ἴσως διὰ τὴν πτωχείαν τῶν πολιτῶν, πτωχείαν γεννωμένην ἀπὸ νόμους ἀδίκους, δὲν συζητήσῃσι γαμικῶς μὲ γυναῖκας· πλὴν ἐπαρκῶσι μόνον, εἰ μένουντες ἀγαμῆ διακόσιοι ἀναγκάζονται νὰ πειράζωσι τὰς ἀλλοτρίας γυναῖκας· ὁ ἄνθρωπος φυσικῶς δὲν κλίνει οὐτ' εἰς τὴν πορνείαν, οὐτ' εἰς τὴν μοιχείαν, ἀλλ' εἰς τὸν τίμιον ἔρωτα, ἤγευσεν ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ εἰς μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, μὲ ὅποιαν τὴν ἀρχὴν εὐρίθῃ (παρακτὸς εἰάν ἦναι πικρὰ πικρὰ ἀσελγέστατος), ἐκείνην πάντοτε θέλει, ἐκείνην προτιμᾷ, ἐκείνην κρίνει εὐμορφότεραν ἑλπίων τῶν ἄλλων γυναικῶν. Ἐάν οἱ

κακοὶ, οἱ ἀδικοὶ καὶ τυραννικοὶ νόμοι τοῦ σκώσωσι πᾶσαν ἐλπίδα νὰ αὐξήσῃ καὶ νὰ πληθυνθῇ ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ ὑψίστου Νομοθέτου, τὸν ἀναγκάζουν νὰ γένῃ μοιχὸς, ἢ νὰ πῆσῃ εἰς ἄλλα βδελυρώτερα ἀτοπήματα. Ἡ ἀνάγκη δὲν δικαιώνει τὴν μοιχείαν (ὅστις, βιαζόμενος νὰ ἐπιθυμήσῃ, δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον, ἐκείνου βέβαια ἢ ἀξιομισθία εἶναι πλειότερη)· ἀλλὰ διδάσκει τοὺς νομοθέτας καὶ τοὺς ἡγεμόνας τὴν δικαιοσύνην, ἀνακαλύπτει τὰς ἀληθεῖς αἰτίας τῆς νόσου, αὐτὴν τὴν ῥίζαν τοῦ κακοῦ· ὁδηγεῖ περιπλέον καὶ τοὺς πνευματικούς ἰατροὺς εἰς τὴν μετὰ λόγου καὶ κρίσεως θεραπείαν τοῦ πάθους. Ἡ ὀρθοκεία, λέγει ὁ συγγραφεὺς (σελ. 150), ἔχει μεγαλύτερα βοηθήματα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὀρμὴν τῶν φυσικῶν ἀποτελεσμάτων, Ἄλλ' ὅστις ἀρριβῶς ἐξετάσῃ τὴν ὀρθοκείαν, θέλει πληροφορηθῆναι, ὅτι ὁ πάνσοφος αὐτῆς Νομοθέτης, διὰ νὰ κρατῇ τοὺς ἀνθρώπους ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀρετῆς, μεταχειρίζεται βοηθήματα καὶ μέτρα ἀνθρώπινα, καὶ ταῦτα διδάσκει, ὅπου ταῦτα φαίνονται ἰκανὰ νὰ θεραπεύσωσι τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀδικίας. Παιράζει τὸν Θεὸν καὶ ἀσεβεῖ εἰς αὐτὸν, ὅστις ζητεῖ παρ' αὐτοῦ ὀκλύματα πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶν, ὅσα μὲ μόνον τοῦ λογικοῦ τὴν δύναμιν ἐμπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ, ἢ νὰ θεραπεύσῃ. Ὅστις ἐκουσίως ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, ἔπειτα ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὸν πνιγμὸν, ἐκαίνας εἶναι πνιγμοῦ, καὶ ὄχι σωτηρίας ἄξιος. Κόπτε λοιπὸν τὰς ἀφορμὰς τῶν κακῶν, ἂν θέλῃς νὰ θεραπεύσῃς τὰ κακά. Ἐάν ἦται Ἄρχων, ἢ Νομοθέτης, ὅς μὴ συγχωρῶν εἰ νόμοι σου εἰς κἀνὲνα «νὰ σφετερίζεται ἕλκον τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐτυχίαν» καὶ ν' ἀφίγη εἰς τοὺς λοιποὺς ἕλκον τὴν ἀδυναμίαν καὶ δυστυχίαν. (σελ. 1.) Ἐάν ἦσαι πνευματικὸς πατήρ καὶ διδάσκαλος, ἔνωσε μὲ τῆς ὀρθοκείας τὰ μέτρα τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν τῆς ἀληθοῦς αἰτίας καὶ πηγῆς τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ κάρνε τὴν θεραπείαν ἀνάλογον μὲ τὴν νόσον, ἂν θέλῃς νὰ ἦναι δραστικὴ ἢ θεραπεία. Δὲν ἰατρεύονται μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅστις, ἔχων αὐτὸς ἰδίαν γυναῖκα, μοιχεύει τὴν ἀλλοτρίαν, καὶ ὁ ἀγαμος μοιχός· ὁ πρῶτος χρειάζεται ἐπιτίμια βαρέα· ὁ δεύτερος συμβουλήν νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ γάμου, ἂν ἦναι δυνατὸς εἰς αὐτὸν ὁ γάμος, καὶ παρηγορίαν, ἂν στερεῖται τὰ μέσα νὰ ἔχη καὶ αὐτὸς καίτην ἀμίαντον. Ἄντι νὰ καταδικάσῃς αὐτὸν νὰ διαμειράσῃ τὸ ὑστέρημα τοῦ εἰς τοὺς ψωμοζήτας, ἀνάγκασε τὸν πλούσιον καὶ θελοῦσάκου μοιχὸν, διὰ συγχωρητικῆς τῆς ἀμαρτίας του, νὰ κούσῃ ἐκ τοῦ περισσεύ-

ματος τὸ ἐργόχειρον τοῦ πένιτος, καὶ νὰ τοῦ εὐκολύνη τὸν γάμον. Ἡ ἀληθὴς ἐλευθεροσύνη εἶναι νὰ καταπαύῃ τις τὰς ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, νὰ φέρῃ τοὺς πολίτας, ἕσον εἶναι δυνατὸν, εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἰσότητα. Εἶναι σημειώσεως ἄξιον ὅ,τι διηγεῖται ὁ Πλούταρχος περὶ τῶν κατοίκων τῆς Κέω ἢ Κίως (σήμερον Τσίνας) νῆσαι· εἰς αὐτοὺς οὔτε φόρος πρὸς τὸν βασιλέα, οὔτε γυναικῶς μοιχεῖα ἠκούσθη εἰς ἑπτακοσίων ἐτῶν διάστημα. (Πλούταρχ. Γυναικ. ἀρετ.) Τοῦτο· τί σημαίνει; ὅτι ἡ Κίω τότε ἐκυβερνήτο ἀπὸ νόμους δικαίους, οἱ ἑποιοί, ὑπερασπίζοντες ἐπίσης ἑαυτοὺς τοὺς πολίτας, ἐδίδαν εἰς αὐτοὺς τὰ μέσα νὰ ἐνόμιονται ἄνδρες καὶ γυναῖκες τιμίως, ἐπόταν ἔφθαναν εἰς τὴν νόμιμον ἡλικίαν τοῦ γάμου. Παρόμοιον τί δικαίας πολιτείας καὶ νομοθεσίας παράδειγμα ἱστορεῖ ἄλλος (Valer. Max. lib. II, 1, § 4) περὶ τῶν Ρωμαίων. Εἰς τὴν Ρώμην (λέγει) ἐπέρασεν πεντακῆσια εἴκοσι ἔτη ἀπὸ κτίσεως αὐτῆς, πρὶν ἀκουσθῆναι ἀνδρογόνου χωρισμός.

ΣΕΛΙΔΙ 150 στίχ. 2, Ἄλλ' ὅταν συναρμώζωσι . . . ἡ πικρικὴ ἐξουσία.] Ἰδού καὶ ἄλλη πηγὴ ἔχει μόνον μοιχεῖας, ἀλλὰ καὶ τῆς κατ' εἶσον διχονοίας, καὶ ἄλλων μυρίων ἀτοπημάτων. Ὅταν ὁ ἀναίσθητος πλούσιος, ἢ ὁ νομιζόμενος εὐγενὴς, προτιμᾷ τὸν καπνὸν τῆς εὐγενείας, καὶ τὰ ἀναίσθητα μέταλλα ἀπ' αὐτὰ τὰ χρηστὰ ἔθνη, καὶ δὲν καταδέχεται νόμον, ἢ γαμθρὸν, ἐὰν δὲν ἦναι πλεῖστοι ἢ εὐγενεῖς, ὡς αὐτὸς, εἰς τοιοῦτους βιασμένους γάμους μὴν ἐλπίζῃς νὰ εὐρὺς σιωφροσύνη, δυνάμει, ἢ κέρμειον ἄλλην ἀρετήν. « Πλεῖστον τιμᾶν, καὶ σιωφροσύνην « ἔμα. ἰκανῶς κτῆσθαι ἐν τοῖς πολίταις ἀδύνατον ἀλλ' ἀνάγκη ἢ τοῦ « ἑτέρου ἀμελεῖν, ἢ τοῦ ἑτέρου. » (Πλάτων, Πολιτ. ἡ, σελ. 505.)

ΣΕΛΙΔΙ 151, στίχ. 15, συναρμώζωσα τὴν θερμὴν καὶ ζέουσαν νεότητα.] Τὰ αὐτὰ γενέθλια δίδει καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸ (ιδελευρὸν καὶ παρὰ φύσιν πάθος τῆς παιδεραστίας. Κατ' αὐτὸν, ἡ παιδεραστία εἶναι ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Κρήτης καὶ τοῦ Λικαδαιμονίους, εἰς αὐτὰ τὰ συστάσια, ἔχουν τὰ περιεβόητα κινήματα τῶν νέων, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς χρῆσιν εἰς ταῦτα τὰ δύο ἔθνη. Ἄξιον εἶναι νὰ μεταγράψω τὴν ῥῆσιν ἑλκὸν τοῦ Πλάτωνος, διὰ νὰ τὴν μελετῶσι μὲ σκεψίην ὅσοι κυβερνοῦν νέους πολλοὺς, ὡς διδάσκαλοι μαθητῶν, ἢ ὡς ἠγούμενοι Μοναρχῶν. « Δικαί [τὰ « ξυστία] τῆς περὶ τὰ ἀφροδίσεια ἡδονῆς οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ « καὶ ΘΕΩΝ διαφθορέναι καὶ τούτων τὰς ὑμαίερας πόλεις [Κρή- « ταν καὶ Σπάρταν] πρώτας ἂν τις ἀτιμῶτο . . . Ἐπινοήσαν ὅτι τῆ θεῶν εἰς

« καὶ τῆ τῶν ἀφρένων φύσει, εἰς κοινωνίαν ἰούση τῆς γεννήσεως ἢ περὶ « ταῦτα ἡδονὴ κατὰ φύσιν ἀπεδεδόσθαι δεκεῖ ἀφρένων δὲ πρὸς ἀφρέ- « νας, ἢ θελειῶν πρὸς θελειῶς παρὰ φύσιν· καὶ τῶν πρώτων τὸ τόλ- « μαμα εἶναι δι' ἀκράτειαν ἡδονῆς. » (Πλάτων, Νομ. α', σελ. 636.) Διὰ νὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης τί νοεῖ ὁ Πλάτων, ὅταν λέγῃ, ὅτι τὰ συστάσια φθαίρουν καὶ αὐτῶν τῶν θερίων τὰς ἡδονάς, πρέπει νὰ παραβάλῃ τὴν ῥῆσιν τοῦ φιλοσόφου τούτου μὲ ῥῆσιν ἄλλην τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις λέγει εἰς δύο τόπους τῶν συγγραμμάτων του (Περὶ ζώων γενέσε. β', γ, καὶ Περὶ ζώων ἱστορ. ἡ, 23), ὅτι εἰς τὴν Λιέβαν γεννῶνται πολλὰ τερατώδη θηρία, διότι ἡ σπάνις τοῦ ὕδατος ἀναγκάζει τὰ διαφόρου γένους ζῶα νὰ συνέρχωνται ἔπου εὐρωσιν ὀλίγον ὕδωρ· καὶ ἐκεῖ σμιγόμενα καὶ τὰ ἀλλογενῆ μετ' ἀλλήλων, γεννῶσ' τὰ τέρατα. « διὰ γὰρ τὴν σπάνιν τοῦ ὕδατος, ἀπαντῶντα πάντα [τὰ « θηρία] πρὸς ὀλίγους τόπους τοὺς ἔχοντας τὰ νάματα, μίγνυσθαι καὶ « τὰ μὴ ἑμοιογενῆ.

ΣΕΛΙΔΙ 152, § XXXVII, ΠΕΡΙ ΕΙΔΟΥΣ ΤΙΝΟΣ ΛΑΙΚΗΜΑΤΩΝ [ΞΑΙΡΕΤΟΥ.] Εἰς ὅλον τοῦτον τὸν παράγραφον ἠθέλησεν ὁ Βεγκκάριας νὰ ἐλέγξῃ τὴν κατὰ τῶν ἑτεροδόξων σκληρότητα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' ὁ φόβος τοῦ ἐδίστασε καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν γλώσσαν τῆσεν, ὅσοις εἶναι δύσκολον νὰ καταλάβῃ τις τί λέγει, καὶ ἀμφίβολου ἂν καὶ αὐτὸς ἐκατάλαθε καλῶς ὅσα γράφει. Λέγει (σελ. 153) ὅτι εἶναι « ἀναγκαῖα εἰς τὴν πολιτείαν ἢ παντελῆς ὁμοφροσύνη τῶν πολιτῶν. » Ἄν νοῆ τὴν ὁμοφροσύνην εἰς τὰ πολιτικὰ δόγματα, παρ' αὐτὴν ἀναγκαιότερον ἄλλο βέβαιον δὲν εἶναι· ἢ τριαύτη ὁμοφροσύνη εἶναι ἔργον τῶν δικαίων πολιτικῶν νόμων. Ἄν νοῆ (ὡς πιθανὸν ἔτι νοεῖ) τὴν ὁμοφροσύνην εἰς τὰ τῆς Θρησκείας, ἐσύμφερα βέβαιον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν νὰ ἐμφρονῶσι, καθὼς εἰς τὰλλα, αὐτῶ καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν ὑπελήψεις οἱ πολῖται· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἔργον διδασχῆς (ιδ. σελ. 212), ἔργον εὐχῆς, ὄχι ἀνάγκης, ὄχι σιδήρου καὶ πυρός. Ἐὰν ὁ Νομοθέτης τῆς Θρησκείας ὑποφέρῃ ζῶντα τὸν ἑτεροδόξον συμπολίτην σου, τοῦ ὁποίου καὶ τὴν ψυχὴν δύναται νὰ μεταβάλῃ, καὶ τὸ σῶμα νὰ κεραινώσῃ, ἐπόθεν ἐλάθεισ σου τὸ δίκαιον νὰ τὸν καταφλέγῃς ἐπάνω εἰς τὴν πυρᾶν; Λέγει ὁ Βεγκκάριας, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξουσιάζωνται τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, ἔπειτα προσθέτει ἀμέσως, ὅτι ἡ τριαύτη ἐξουσία γεννᾷ τὴν ὑπόκρισιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἶναι ἐναντία εἰς τὴν

προφύλακα καὶ φιλαδελφίαν, τὰς ὁποίας διδάσκει ἡ Θρησκεία. Δι' αὐτὸ λοιπὸν τοῦτο, διότι κἀμνη ὑποκριτὰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐναντιοῦται εἰς τὴν Θρησκείαν, ἔχει μόνον δὲν εἶναι ἀναγκαίᾳ, ἀλλὰ εἶναι προδήλος τυραννία. Ὑποκρινομένοι τὸν χριστιανισμὸν ἐσώθησαν ἀπὸ τὰς φλόγας πολλοὶ Ἰουδαῖοι τῆς Ἰσπανίας· ἀλλ' ἡ Ἰσπανία· τότε εἶχε νόμιμον ἐξουσίαν; ἔταν ἐσυγχώρει εἰς τὸ κριτήριον τῆς Ἱερᾶς Ἐξουσίας νὰ καίη ἀσπλαγχνῶς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Αἰρετικούς, ἢ σήμερον, ὅτε διορθώσασι τὴν πολιτείαν τῆς κατήρησε καὶ τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν;

ΣΕΛΙΔΙ 154, στίχ. 15, καὶ τὸ πῦρ, διὰ τὸν φόβον τῶν πυρκαϊῶν κ. τ. λ.] Τοιοῦτος ἄλλοτος νόμος εἶναι καὶ νὰ ἐμποδίζεται ὁ εἶνεσ διὰ τὸν κίνδυνον τῆς μέθης καὶ τῶν ἐκ τῆς μέθης ἐνδεχομένων κακῶν. (Ἰδ. τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω σελ. 227.) Ὅταν ἡ πολιτικὴ κοινωνία κυβερνᾶται ἀπὸ τοιοῦτους μαρῶδες νόμους, ἀνάγκη εἶναι νὰ μαραινῶσι καὶ τὰ μέλη τῆς. Ὅταν ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ δὲν ἀρκῆται νὰ κολλάῃ τὰ ἀδικήματα, ἀλλ' ἐπιβάλλῃ ποινὰς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐνδεχομένας ἀφορμὰς τῶν ἀδικημάτων, τότε καὶ ἡ πατρικὴ ἀρχὴ καὶ ἐξουσία διατρέφει τὴν ἀνατροφήν τῶν τέκνων, καὶ δὲν κἀμνη πλέον οὐδεμίαν διάκρισιν μεταξὺ τῶν ὠφελίμων καὶ βλαβερῶν μαθημάτων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πυθαγορικὸς Ξενόφιλος, ἐρωτηθεὶς ἀπὸ τινος τὸν κάλλιστον τρόπον νὰ παιδεύσῃ τὸν υἱὸν του, ἀπεκρίθη, ὅτι πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ ἐπιμεληθῇ νὰ τὸν ἀνατρέψῃ εἰς πόλιν κυβερνομένην ἀπὸ χρηστοῦς νόμους (Διογ. Λαέρτ. ἡ, 16) καὶ διὰ τοῦτου ἐνήμκινεν, ὅτι εἰς τὰς πόλεις, ὅπου βρασιλεύει ἡ ἀνομία, ἡ χρηστὴ ἀνατροφή εἶναι δύσκολος, ἢ μᾶλλον αἰετὶν ἀδύνατος. — Στίχ. 19, ὁ νόμος, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν ὀπλοφορίαν.] Ὁ νόμος οὗτος δὲν εἶναι, ὡς νομίζει ὁ Πικκκρίας, κακός, διότι ἀπαγορεύει τὴν ὀπλοφορίαν (πρᾶγμα κινδυνώδες, ἂν ἔχει πάντοτε κακόν)· ἀλλὰ διότι δὲν τὴν ἀπαγορεύει ἐξίσου εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ἀλλ' ἀφίνει μέρος αὐτῶν νὰ συναθροίζωνται ὀπλισμένοι εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὰ θέατρα καὶ εἰς αὐτὰς τὰς φιλικὰς συναλεύσεις, ὡς ἔλεγεν ἀνωτέρω (σελ. 121), ἐνῶ εἰ λοιποὶ περιερχόμενοι ἀσπλὴ κινδυνεύουν νὰ κατασταθῶσιν εἰλωτοὶ τῶν ὀπλισμένων. Ὅστις νόμος εἶναι δι' ὅλους κοινός, ἐνδέχεται νὰ ᾔται ἀνόητος, ἀλλ' ἔχει ποτὲ ἀδικός· μόνον τὰ προνόμια εἶναι καὶ ἀδικα καὶ ἀνόητα. Ἢ κατὰ πόλεις εἰς κενρὸν εἰρήνης ὀπλοφορία ἔμεινε λείψανον τῆς παλαιᾶς βαρβαρότητας, καθὼς ἐσημείωσα πρότερον (σελ. 234.)

ΣΕΛΙΔΙ 156, στίχ. 5, ὁ ἀγριος τῆς φύσεως ἄνθρωπος . . . καὶ χωρὶς ἰδίαν του ὠφέλειαν.] Ὁ ἀγριος τῆς φύσεως ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται ἄλλως παρὰ τὰς ἀναγκὰς εἰς τὴν ζωὴν χρείας· ἔθεν καὶ δι' αὐτὰς μόνως πολεμεῖ τὸν ὅμοιον αὐτοῦ. Ἀρπάζει ἀπὸ τῆς χεῖρας τοῦ ἄλλου τὴν τροφήν, ὅταν ἔχη χρείαν τροφῆς, καὶ τὸν γυμνώνει ἀπὸ τὸ ἔνδυμα, ὅταν ἔχη χρείαν σκέπης. (Ἰδ. σελ. 184.) Ἀλλ' ἀφοῦ χορτασθῇ καὶ σκεπασθῇ, ἡσυχάζει, ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς χρείας· ὁ δὲ ἐνωμένος πολιτικῶς μὲ τὰς ἑμοίους του ἄνθρωπος, ἐξω τῶν ἀναγκαιῶν, ἔχει ἔτι καὶ τὰς χρείας τῆς ὑπολήψεως, χρείας τόσον πλειότερας, ἔσον εἶναι τὸ ἔθνος πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον. Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν ἄνθρωπος ἀδικεῖ, ἔχει μόνον ἔταν ῥιγᾶ ἢ πεινᾶ, διὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν γύμνωσιν, ἢ νὰ θεραπεύσῃ τὴν πεινάν του, ἀλλὰ καὶ διὰ πράγματα, τὰ ἑπεία, εὔτ' ἀναγκαῖα, εὔτ' ἀληθῶς ὠφέλιμα ἔντα εἰς αὐτὸν, ἐπιθυμεῖ διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὰ βλέπει εἰς τοὺς συμπολίτας του. « Οὐ μόνον δ' εἰ ἄνθρωποι διὰ τὰναγκαῖα ἀδικοῦσιν, ἂν ἄκος εἶναι « νομίζει [ὁ Φαλέας] τὴν ἰσότητά τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λιποδυτεῖν διὰ « τὸ ῥιγῶν ἢ πεινῶν· ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι καὶ μὴ ἐπιθυμοῦσιν· ἔάν « γὰρ μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαῖων, διὰ τὴν ταύτης ἰατρείαν « ἀδικήσουσιν. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 44.) Ἐχει λοιπὸν ὁ πολιτικῶς ζῶν ἄνθρωπος τριῶν λογῶν χρείας· τὰς ἀναγκὰς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἀγριον χρείας, ἔπειτα τὰς ἀπολαυστικὰς χρείας, καὶ τελευταίαν τὰς χρείας τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας καὶ φαντασίας του. Ὁ σοφὸς καὶ φρόνιμος νομοθέτης, χρεωστῆ νὰ θεραπεύῃ τὰς πρώτας, εὐκολόνων εἰς καθένα πολίτην τοὺς τρόπους νὰ κερδαίνῃ τὰ πρὸς ζωὴν, διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας καὶ φιλοπονίας, τὰς δευτέρας καὶ τρίτας μὲ τὰ φάρμακα τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς φιλοσοφίας, καὶ μὲ τὴν καλὴν ἀνατροφήν τῶν νέων, ἢ ὅποια ἐνταυτῇ διδάσκει καὶ τοὺς πίνητας νὰ ἀρκῶνται εἰς τὰ ἀναγκαῖα, ἢ νὰ προξενῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὰ χρήσιμα διὰ μέσου τῆς ἐργασίας, καὶ ἐμποδίζει τοὺς πλουσίους νὰ σπαταλῶσι, καὶ νὰ διεγείρωσι τῶν πενήτων τὸν φθόνον· « Ἔτι οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς μὲν « εὐσία βραχεῖα καὶ ἐργασία, τοῖς δὲ σωφροσύνη· τρίτον δ' εἴτινας « βούλοιντο δι' αὐτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητεῖεν, εἰ μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἄκος. » (Λύτ. αὐτόθ.)

ΣΕΛΙΔΙ 158, στίχ. 1, Ἐπειδὴ οἱ νόμοι καὶ τὰ ἔθνη τοῦ ἔθνους γεννῶνται . . . τῆς πολιτικῆς κοινωνίας κ. τ. λ.] Τὸ εἶδος, ἢ κατάστασις

καὶ διάθεσις πάσης πολιτικῆς κοινωνίας, δὲν ἀναφύεται αὐτεμάτως ἀπὸ τῆν γῆν, ἀλλὰ γεννᾶται ἀπ' αὐτὰ τῶν πολιτῶν τὰ ἦθη καὶ τὰ φρονήματα. Ὅταν τὸ ἔθνος ᾖ φρόνιμον καὶ χρηστόηδες, φρόνιμος εἶναι καὶ ἡ πολιτεία του· ἔταν κακαθευθῆ καὶ μωρανθῆ, διαφθείρει καὶ τῆν πολιτείαν, καὶ καταπτᾶ κατὰ μικρὸν εἰς τῆν ἀθλιεστάτην ὄλων τῶν καταστάσεων, νὰ κυβερνηθῆ δηλαδὴ ὡς ἀγέλη κτηνῶν ἀπὸ κτήνη ἄλλα θηριωδέστερα. «Ἢ οἶσι ἐκ ἰδρυὸς ποθὲν, ἢ ἐκ πέτρας τὰς « πολιτείας γίγνεσθαι, ἀλλ' εὐχὴ ἐκ τῶν ἠθῶν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι, εἴ « ἂν, ὥσπερ ρέουσιντα, τὰλλα ἐφαλκύνονται. » (Πλάτων, Πολιτ. ἡ, σελ. 544.)— Στίχ. 18, τὰ τέσσα μόνον ὑπὸ τῆν ἐξουσίαν τοῦ πατρός.] Ἀτελεῖς πολῖται ὠνομάζοντο εἰ παῖδες, ἐνδύον ἦσαν ὑποκείμενοι εἰς τῆν πατρικὴν ἐξουσίαν. (Ἀριστοτέλ. Πολιτ. σελ. 68 καὶ 75.) Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀγράφοντο εἰς τῶν πολιτῶν τὸν κατάλογον, ὠνομαζόμενον Λεξιγραφικὸν γραμματεῖον, ἔταν ἐγίνοντο εἰκοσαετής, ἀφοῦ πρῶτον ὄμνουν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀγραύλου νὰ φυλάξωσι τοὺς νόμους καὶ τῆν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. (Πολυδεύκ. Βιβλ. II, κεφ. 6.) Ὁ ἔρκος ἤρχιζεν ἀπὸ ταῦτα τὰ ἀξιοσημεῖωτα λόγια, ΟΥ ΚΑΤΑΙΣΧΥΝΩ ΤΑ ΟΠΛΑ. Καὶ βέβαια δὲν τὰ κατήχουναν, ἔταν ἐπολέμουν τοὺς Πέρτας· ἀλλ' ἀφοῦ καταφρόνησαν τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, καὶ ἐγυναικώθησαν ἀπὸ τῆν κατ' ἄρχαν τῶν ἠθῶν, τὰ ἔπλα των ἰώθησαν πρῶτον ἀπὸ τοὺς Μικηδόνες, ἔπειτα παντελῶς ἐσυντρίφθησαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

ΣΕΛΙΑ 161, στίχ. 8, τῆν ἐμπόδιον τῶν ἀδικημάτων.] Ὁ πρῶτος μεταφραστὴς Γάλλος (ὁ ΜΟΚΚΙΕΡ) μετὰ τὰς λέξεις ταύτας προσθέτει, διὰ νὰ σαφηνίσῃ τὸν Βικκαρίαν, τὰ ἐξῆς· « Διότι ἀνθρώποι ὑπερβολῆ « εὐαίσθητοι, φωτισμένοι, καὶ πολλοὶ τὸ πλῆθος, ἤθελον εἶσθαι δυσκολώ- « τατοι νὰ κυβερνηθῶνται καὶ νὰ συνέχωνται. » Ὁ δεύτερος μεταφραστὴς Γάλλος τὰ ἐδέχθη εἰς τὸ κείμενον του, ἀλλὰ μὲ διτταγμὸν, χωρὶς νὰ προσβάλῃ ὀρθωτέραν αὐτὸς ἐξήγησιν. — Στίχ. 14, Δικτάτωρ αὐτογνώμων.] Δικτάτωρ (Dictator, ἀπὸ τῆς Λατινικῆς λέξεως Dictator) σημαίνει ἄρχοντα χειροτονούμενον πρὸς καιρὸν, ἀλλ' ἀπύλουτον, αὐτογνώμονα καὶ ἀνυπεύθυνον, ἤγεον κύριον νὰ καταργήσῃ πρὸς καιρὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς νόμους, καὶ νὰ δισκῆσῃ τῆν πολιτείαν κατὰ τῆν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην καὶ βούλησιν, χωρὶς νὰ χρεωστῆ λογαριασμὸν τῆς δικαιοσύνης του εἰς κλόνον. Αἱ δημοκραταὶ ἐδίδαν κερμίαν φράσιν τῆν φεθεράν ταύτην ἐξουσίαν εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς πολῖτας· διὰ δεινὰς τινὰς περιστάσεις καὶ φέδους μεγάλων κινδύνων.

Τοῖστοι Δικτάτωρες ἐχειροτονήθησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰς τῆν Ρώμην· καὶ σχεδὸν ἄλλον χαλινὸν τῆς ἀγαλινώτου ταύτης ἐξουσίας δὲν εἶχαν, πλὴν ὅτι δὲν ἐσυγχωρεῖτο εἰς αὐτοὺς ἡ μεταχειρίσις τῶν δημοσίων χρημάτων χωρὶς τῆν θέλκωσιν τοῦ δήμου, ἢ τῆς Συγκλήτου, εὐδὲ ἡ ἄδεια νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἰταλίας, ἐνδύον εἶχαν τῆν Δικτατορικὴν ἀρχήν, ἡ ἑπεία ἦτον ἐξάμηνος. Ἀλλ' ὁ Κερνήλιος Σύλλας (τὸν ὁποῖον φέρει παράδειγμα ὁ συγγραφεὺς), μετὰ πολλὰ πάνδεινα κακά, ἔσα ἔκαμε τῆν πατρίδα του, ἀναγορευθεὶς αὐτογνώμωνος Δικτάτωρ (κατὰ τὸ 674 ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ρώμης καὶ 80 πρὸ Χριστοῦ), καὶ καταφρονήσας ἔλευσ τοὺς νόμους, μετεσχηματίσθη εἰς φανερὸν τύραννον. Ἐφθασεν ἡ ἀπάθρωπος αὐτοῦ σκληρότης, ὥστε νὰ θασιάσῃ, διὰ διαφόρους προφάσεις, τεσσαράκοντα χιλιάδας πολιτῶν (Διον. Ἁλικαρν. Ρωμ. Ἀρχαιολογ. Βιβλ. Ε, κεφ. 77), τῶν ὁποίων τὰς εὐσίας ἐμείραζεν εἰς τοὺς φίλους καὶ συμπράκτορας τῆς κακίας του.— Στίχ. 24, αἱ πρὸς ἀλλήλους φιλίαι . . . εἶναι βαρύτερος.] Ἐλαθεν, ἂν δὲν λαθόνωμαι, τῆν γνώμην ἀπὸ τὸν Μοντεσκιῶ, πιθανὴν εἰς τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ἴσως ἔχει ἀληθῆ. Φιλία καθαρὰ καὶ μόνιμος δὲν ἔχει ποτέ χώραν εἴτε μεταξὺ δύο πονηρῶν ἀνθρώπων, εἴτε μεταξὺ χρηστοῦ καὶ πονηροῦ· ἡ φιλία εἶναι ἀρετὴ ψυχῶν φιλαρέτων. Ἐὰν ᾖναι ἀληθῆς, εἴ ἡ δικαιοσύνη τῶν ἠθῶν εἶναι ἀνάλογος μὲ τῆν βαρύτητα τῆς δουλείας, ἔαν, ὡς ἐμολογεῖ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς (σελ. 167), καὶ ὡς τὸ ἐδειξε πάντοτε ἡ πείρα αἱ δουλωμένοι ψυχὰί ᾖναι πλέον φιληθονοί, πλέον ἄσωτοι, πλέον σκληραὶ κ. τ. λ. ἀκολουθεῖ, εἴτε καὶ τοῦτο τὸ πολύτιμον δῶρον τοῦ οὐρανοῦ, ἡ φιλία, εὐρίσκειται εἰς ἐκείνας τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ὅπου βασιλεύουν εἰ νόμοι, ἔπου ἡ δικαιοσύνη, ἐμποδίζουσα τοὺς πολῖτας νὰ ἀδικῶσιν ἀλλήλους· ὡς ληστὰς, τοὺς φέρει κατὰ μικρὸν εἰς τῆν ἰσόνεμον ἀδελφότητα καὶ κοινωνίαν, χωρὶς τῆς ὁποίας, ἀληθῆς φιλία νὰ οὐσταθῆ εἶναι ἀδύνατον. « Οὗτος « ἔμοι γε δοκεῖ ὁ σκοπὸς εἶναι . . . ὅπως δικαιοσύνη παρέσται καὶ σωφρο- « σύνη τῷ μακαρίῳ μέλλοντι ἔσεσθαι . . . οὐκ ἐπιθυμίας ἔδωντα ἀκολά- « στούς εἶναι, καὶ ταύτας ἐπιχειροῦντα πληροῦν, ἀνήνυτον κακὸν, « ληστοῦ βίον ζῶντα· εἴτε γὰρ ἂν ἄλλω ἀνθρώπῳ προσφιλέσ ἂν εἴη ὁ « τοιοῦτος, εἴτε θεῷ. Κοινωνεῖν γὰρ ἀδύνατος ἔστω δὲ μὴ ἔνι κοινωνία, « φιλία οὐκ ἂν εἴη. (Πλάτ. Γοργ. σελ. 507)

ΣΕΛΙΑ 166, στίχ. 19, ἀξάνει ἐνταυτῇ καὶ τῆν πιθανότητα κ. τ. λ.]

ἵγουν πιθανώτερον εἶναι, ὅτι θίλει πέσειν τις εἰς ἐν ἀπὸ ἐκείτων, παρ' εἰς ἐν ἀπὸ δέκα ἀμαρτημάτων. Ἴδε ἕσα ἀνωτέρω (σελ. 244) ἐσθμειώθησαν περὶ τῆς ἀνοήτου καὶ τυραννικῆς πολυπλασιαστικῆς τῶν νόμων. — Στίχ. 27, καὶ ἔχει τὰς διαφόρους τάξεις τῶν πολιτῶν.] Τοῦτο παραγγέλλει συχνά καὶ ὁ Πλάτων (Πολιτ. ζ', σελ. 519). « Νομοθέτη εὐ τούτου « μέλει ὅπως ἐν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει· ἀλλ' ἐν ὅλη « τῇ πόλει τεῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, ξυναρμόσττων τοὺς πολίτας, « πειθεῖ τε καὶ ἀνάγκῃ παιῶν μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ἐπιφειίας, ἢ « ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ᾄωιν ἐπιφειῖν· καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν τρι- « ούτους ἀνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ' ἵνα ἀφίη τρίπεσθαι ἕπη ἕκαστος βού- « ληται, ἀλλ' ἵνα καταχρηῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν ζύνδεσμον τῆς « πόλεως. » Ἴδε καὶ τὰ ἀνωτέρω (σελ. 223 καὶ 231) σημειωθέντα περὶ τῆς ἀλόγου διακρίσεως εὐγενῶν καὶ δυσγενῶν πολιτῶν.

ΣΕΛΙΑΙ 167, στίχ. 2, ἀλλ' ὁ φόβος τοῦ πολίτου . . . ἐλεύθερος.] Ἐπειδὴ φυσικὰ καὶ αὐτὸς ὁ οὐτιδυνάτατος ἀνθρώπος θέλει νὰ ᾄῃται, ἢ νὰ λογιζέται κἄν τι εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἔταν ἀναγκάζεται νὰ φοβῆται ἀνώτερον ἄλλον, προσπαθεῖ νὰ ᾄῃται καὶ αὐτὸς φοβερὸς εἰς ἄλλον κατώτερον, καὶ ἐκείνος πάλιν εἰς ἄλλον, καὶ οὕτω καθιζῆς. Ὅταν τις φοβεῖται, ἀνάγκη ᾄῃται νὰ τὸν μισῇ, καὶ ὅτινα μισεῖ, νὰ ζητῇ πάντα τρόπον νὰ τὸν κακοποιήσῃ· ἀγάπη καὶ φόβος, εὐεργετικὴ διάθεσις καὶ μῖσος, ἐν τῷ ποτὲ δὲν εὐσυγκαταίκασαν. Ὅταν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς κοι- νωνίαν ἐξερισθῇ ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη, τὴν ὅποιαν παραγγέλλει ἢ φιλο- σοφία, καὶ ὡς χρεῖος ἀπαραίτητον προστάσσει ἢ θρησκεία, τότε ἡ πολι- τικὴ κοινωνία μεταβάλλεται εἰς συνάθρυσιν ἀχρείων καὶ ἀγρίων θηρίων. Τότε εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτείας κυκλοφορεῖ ἀδικαλείπτις, ὡς ἔλεγεν ἀνωτέρω (σελ. 12) ὁ συγγραφεὺς, ἢ ἀνανδρὸς σκλη- ρότης, καὶ ὁ φόβος, μὲ τὸν ὅποιον φοβίσει ἕνα τὸν ἄλλον, ἐπιστρέφει πολυπλάσιος εἰς καθεὸς ψυχὴν καὶ τῆς ἀφαιρεῖ τὴν αἰσθητικὴν πᾶσης ἀρε- τῆς καὶ χρηστότητες. — Στίχ. 4, εἶναι φυσικὰ αἱ δουλωμένοι ψυχαι πλέον φιλήδονοι κ. τ. λ.] Εἶναι οἱ δούλοι πλέον φιλήδονοι, διότι μόνος τὰς σωματικὰς καὶ κτηνώδεις ἀπολαύσεις γνωρίζουν, οὐδ' ἐγυῖθησαν ποτὲ τὰς ἀληθεῖς ἡδονὰς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἀῖδονὰς ἀμί- « κτους τε λύπαις καὶ οὐδαμῶς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν σφόδρα « ὀλίγων,» ὡς τὰς ἰσχυροῦς ὁ Σωκράτης (Πλάτων, Φιλήθ. σελ. 52). « πλέον φιλήδονοι, διότι σπεύδουν νὰ ἀπολαύσῃσι τὸ σήμερον, μὴν ἄντες

βέβαιον ἂν κἄμμια ἀδικία τῶν νόμων δὲν τὸς στερήσῃ αὐρίων καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὴν ζωὴν· πλέον σκληροί, διότι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκδικη- θῶσι τὴν ὅποιαν πᾶσχουν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους αὐτῶν ὕβριν καὶ κατα- φρόνησιν, ὕβρίζουν, καταφρονεῖν καὶ ἀδικεῖν τοὺς ὑποδεεστέρους, καὶ παραγορεῖν τρόπον τινὰ τὰ ἴδια κακὰ, κακοποιεῖντες ἄλλους. Σκληρό- τερος ἀσυγκρίτως καὶ θηριωδέστερος εἶναι ὁ δούλος ἐκεῖνος, ὅστις φοβε- ρίζει τὸν σύνδουλόν του νὰ τὸν καταδώσῃ, ἢ καὶ νὰ τὸν υποβάλῃ εἰς τὰς κολάσεις τοῦ τυράννου, παρὰ τὸν τυράννον αὐτόν. (Ἴδ. σελ. 201.) Εἰς ὀλίγα λόγια, καθὼς ἀπὸ τὰ φθορὰ ἦθη γεννῶνται αἱ κακαὶ καὶ πικρὰνμοι πολιτεῖαι (ἴδ. σελ. 252), οὕτω πάλιν αἱ κακαὶ πολιτεῖαι φθείρουν τὰ χρηστὰ ἦθη. « Μὴ ὑπαρχούσας δ' εὐνομίας περὶ τὸς πό- « λιας, οὐκ ἂν δύνατο τις ἀγαθὸς ἢ εὐδαίμων πολίτας ᾄμεν » ἔλεγεν ὁ Πυθαγορικὸς Ἰππόδαμος (παρὰ Στοβ. σελ. 555). Καὶ τεῦτο δὲν πρέ- πει νὰ φαίνεται παράδοξον. Ἐπειδὴ κἄνεις φυσικὰ δὲν θέλει νὰ ἀδικη- ται, εἰς δὲ τὰς δυσνομουμένας πολιτείας δὲν εὐρίσκει παρὰ δύο μόνον μέσα νὰ μὴν ἀδικηται, νὰ ᾄῃται δηλαδὴ ἢ τυράννος αὐτὸς, ἢ φίλος τῶν τυραννούντων, ἐξανάγκης, ἔταν δὲν ᾄῃται τὸ πρῶτον, σπουδάζει νὰ ἀπο- κτήσῃ τὴν φιλίαν τῶν τυράννων μὲ κολακείας, μὲ δῶρα, καὶ μάλιστα μὲ τὴν μίμνην τῶν τυραννικῶν ἡθῶν. « Τέχνη τῆς παρασκευῆς τοῦ « μὴ ἀδικεῖσθαι . . . ἢ τυραννεῖν, ἢ τῆς ὑπαρχούσας πολιτείας ἐταῖρον « εἶναι . . . Εἰ ἄρα τις ἐννοήσῃεν, ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, τῶν νέων, τίνα « ἂν τρόπον ἐγὼ μέγα δυναίμην, καὶ μηδεὶς με ἀδικεῖ; ἢ αὐτῇ, ὡς « εἰσικεν, αὐτῇ εἰδος ἐστίν, εὐθὺς ἐκ νέου ἐθίσειν αὐτὸν τὰς αὐτοῖς χαί- « ρειν καὶ ἀχθεσθαι τῷ δεσπότη, καὶ παρασκευάζειν ἕπως ἐτιμάλιστα « ὅμοιος ἔσται ἐκεῖνο. » (Πλάτων, Γοργ. σελ. 510.) — Στίχ. 22, νὰ νομίζωσι φρόνησιν, τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν.] Διὰ τεῦτο ἔλεγεν ὁ Πλάτων (Νομ. ε', σελ. 738), ὅτι μεγαλύτερον ἄλλο καλὸν δὲν δύνα- ται νὰ προξενηθῇ εἰς τοὺς πολίτας, παρὰ νὰ γνωρίζῃ εἰς τεῦ ἄλλου τὴν ψυχὴν, τὸ ὅποιον τότε μόνον γίνεται, ἔταν αἱ ψυχαὶ ᾄῃται ἀδολοί, ἀνοί- κται, καὶ φοιτειναί, καὶ ἔταν σκοτίζωνται μὲ τὸ κάλυμμα τῆς ἀπι- στίας καὶ τῆς ὑποκρίσεως. « Μείζον εὐδὲν πόλει ἀγαθόν, ἢ γνωρίμους « αὐτοὺς αὐτοῖς εἶναι· ἔπου γὰρ μὴ φῶς ἀλλήλοις ἐστὶν ἀλλήλων ἐν τοῖς « τρόποις, ἀλλὰ σκοτὸς, οὐτ' ἂν τιμῆς τῆς ἀξίας, οὐτ' ἀρχῶν, οὐτε « δίκης ποτέ τις ἂν τῆς προσηκούσης ὀρθῶς τυγχάνοι. Δεῖ δὲ πάντα « ἀνδρα ἐν πρὸς ἐν τοῦτο σπεύδειν ἐν πάσαις πόλεσιν, ἕπως μήτε αὐτὸς

« κίβδηλος ποτὲ φανείται ὁτιοῦν, ἀπλοῦς δὲ καὶ ἀληθὴς αἰ, μήτε
« ἄλλος τοιοῦτος ὢν αὐτὸν διαπατήσῃ. » (Ἰδ. καὶ τὰ σημειωθ. ἄνωτέρ.
σελ. 201.)

ΣΕΛΙΑΙ 169, στίχ. 20, Εὐεργέται τῶν ἀνθρώπων ἐχρημάτισαν . . .
εἰς τοὺς βωμοὺς.] Πρὸς γε μὴ νομίτης, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ
τὴν εἰδωλολατρειάν, ἢ ὑπερασπίζει τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην. Οὐδαίς
ποτὲ ἔχει δίκαιον νὰ πλανῇ τοὺς ἀνθρώπους εἰς βλάβην αὐτῶν· ἀλλ'
ὅταν ἄλλος τρόπος δὲν μὲν νὰ τοὺς σύρῃ ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ νὰ τοὺς
φέρῃ εἰς τὴν ἀρετὴν, εἰς ὀλίγα λόγια, νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τὸν ὄλεθρον, ὁ
φιλόσοφος νομοθέτης μεταχειρίζεται (ἀλλὰ πρὸς καιρὸν μόνον) τὴν ἀπά-
την εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς χειραγωγεῖ, ὡς μικρὰ παιδία,
μὲ τὸ ψεῦδος, ἕως οὗ νὰ τοὺς φωτίσῃ καὶ νὰ τοὺς κάμῃ ἱκανοὺς νὰ δεχ-
θῶσι τὴν ἀλήθειαν. Ἰγνώρισαν τὴν ἀνάγκην ταύτην οἱ παλαιοὶ νομο-
θέται καὶ φιλόσοφοι. Καθὼς ὁ ἱατρὸς ἀναγκάζεται ποτὲ, ἔλεγε Ἰμάιος
ὁ Λοκρὸς (Περὶ ψυχ. νόμ. καὶ φύσ.), νὰ θεραπεύῃ τὰ πάθη τοῦ σώμα-
τος μὲ δολιχῆρια καὶ φαρμακερὰ ποτὰ, ἔταν τὰ ὑγιεινὰ δὲν ὠφελοῦν,
οὕτω καὶ ὁ νομοθέτης θεραπεύει μὲ τὸ ψεῦδος τὰς ψυχὰς, αἱ ὁποῖαι μὲ
τὴν ἀλήθειαν νὰ θεραπευθῶσι δὲν δύνανται· « εἰς γὰρ τὰ σώματα νοσῶ-
« δεσὶ πακα ὑγιόζομες, εἴκα μὴ εἴκα τοῖς ὑγιεινοτάτοις, οὕτω τὰς ψυχὰς
« ἀπειργόμες ψευδέσι λόγοις, εἴκα μὴ ἀγνῆται ἀλαθέσι. » (Ἰδ. καὶ Πλάτ.
Πολιτ. βιβλ. Ε, σελ. 459.) Πρέπει ἕμως νὰ σημειώσω ἐδῶ, ὅτι ἡ γνώμη
τοῦ Βακκαρίου περὶ τῶν πρώτων νομοθετῶν, ὡς εὑρετῶν καὶ διδασκά-
λων τῆς πολιτείας, εἶναι ἡ γνώμη τῶν σοφιστῶν τῆς Ἑλλάδος, τὴν
ἐποίαν ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ἔπειτα ἄλλοι φιλόσοφοι, καὶ αὐτὸς ὁ
Κικέρων, ἐσεβήθησαν ὡς ἀνατρεπτικὴ πάσης θρησκείας. Πιστοῦν ἔτι
οἱ ἄνθρωποι, ἀδύνατοι νὰ καταλάβωσι τὴν ἐνότητα τοῦ Δημιουργοῦ,
ἐνόμισαν θεοὺς ὅλα τὰ μεγάλα καὶ φοβερά, ἢ τὰ ὠφελιμώτατα εἰς αὐ-
τοὺς τῆς φύσεως πράγματα, ἄλλος ἄλλο, κατὰ τὸ μέτρον τῆς γνώσεως,
ἢ τοῦ φόβου, ἢ τῆς εὐγνωμοσύνης του. Δὲν εἶναι ἕμως ὀλιγότερον πιθαν-
ὸν, ἔτι καὶ οἱ νομοθέται τῶν πρώτων πολιτικῶν συστημάτων ἐμετα-
χειρίθησαν κάποτε τὸ μίσον τῆς δεισιδαιμονίας, ὡς διαμὸν ἐπιτήδειον
τῆς πολιτικῆς ἐνότητος. Στερημένοι τὴν γνώσιν τοῦ ὄντως Θεοῦ, ἵ τί
εἶχαν νὰ κάμωσιν; ἔστηρίξαν τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον καθὰν Ἰεθνοὺς εἶχε
πρὸς τοὺς ἐγγλωρίους αὐτοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ ἠῤῥησαν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν
μὲ νέους θεοὺς· « Οὐ γὰρ ἕχλον τε γυναικῶν, καὶ παντὸς Ἰουδαίου πλήθους

« ἐπαγαγεῖν λόγῳ δυνατὸν φιλοσόφῳ, καὶ προσκλήσεισθε πρὸς εὐσί-
« θειαν, καὶ δαιοτήτα καὶ πίστιν· ἀλλὰ δεῖ καὶ διὰ δεισιδαιμονίας·
« τοῦτο δ' οὐκ ἄνευ μυθοποιίας καὶ τερατίας . . . ταῦτα δ' ἀπεδείξαντο
« οἱ τὰς πολιτείας καταστησάμενοι μορμολύκας τινὰς πρὸς τοὺς ναπι-
« εφρονας. » (Στράβ. Γεωργ. βιβλ. Α, σελ. 19.) Ἴδε καὶ Πλετόρχη
Περὶ τῶν ἀρεσκ. τοῖς φιλοσόφ. α, 7.
§ ΣΕΛΙΑΙ 170, στίχ. 14, Ὅστι νὰ διεγείρωσιν . . . κατὰσασιν τῶν
ἀνθρώπων.] Τοιαύτη ἕμως ἐπιθυμία, ἂν ἐγεννήθη ποτὲ εἰς ψυχὴν φιλο-
σόφου, ἐγεννήθη εἰς μίαν ἀπ' ἐκείνας τὰς ὥρας, ὅτε καὶ οἱ φιλόσοφοι
γίνονται σοφισταί. Ὁ φρένιμος ἄνθρωπος χρεωστῆ νὰ ὑπεφέρῃ τὰ κακὰ,
ἔταν νὰ τὰ φύγῃ ἢ νὰ τὰ θεραπεύσῃ δὲν ἔχη τὴν δύναμιν. Εἶναι βεβαία
ἀξιοθρήνητος δυσυχία νὰ ζῆ τις εἰς πολιτείαν ἄνομον· ἀλλὰ δὲν εἶναι
μικροτέρα καὶ ἢ μὲ ἀγρίους ἀνθρώπους συμβίωσις καὶ συντροφία, με-
ταξὺ τῶν ἐποίων διὰ νὰ ζήτης, πρέπει ἐξανάγκης νὰ ἀδικῆς ἢ νὰ ἀδι-
κῆσαι. Τοιοῦτό τι ἔλεγεν ὁ Πρωταγόρας πρὸς τὸν Σωκράτην, ζῶντα
μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων, ὅποτε οἱ Ἀθηναῖοι, καταφρονήσαντες τοὺς νόμους,
ἠδίκουν οἱ δυνατώτεροι ἢ πανουργότεροι τοὺς ἀδυνάτους· « Ὅστι οἱ
« ἀδικώτατος φαίνεται ἄνθρωπος τῶν ἐν νόμοις καὶ ἀνθρώποις τετραμ-
« μένων, δίκαιον αὐτὸν [εἶναι] εἶναι καὶ δημιουργὸν τούτου τοῦ πράγ-
« ματος, εἰ δέοι αὐτὸν κρίνεσθαι πρὸς ἀνθρώπους, οἷς μήτε παιδεία
« ἴστί, μήτε δικαστήρια, μήτε νόμοι, μηδὲ ἀνάγκη μηδεμίαν, διὰ
« παντὸς ἀναγκάζουσα ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι· ἀλλ' εἴεν ἀγριοί τινες . . .
« Ἡ σφόδρα ἐν ταῖς τειυτοῖς ἀνθρώποις γενόμενος . . . ἀγαπήσεις ἐν,
« εἰ ἐντόχοις Εὐρυδάτῳ καὶ Φρυγῶνδῳ, καὶ ἀνελεφύροι' ἐν, πολῶν τὴν
« τῶν ἐνθάδε ἀνθρώπων πονηρίαν. » (Πλάτ. Πρωταγόρ. σελ. 327.) Εἰς
μόνον, ἕστις ἔζησε μὲ Τούρκους, συγχωρεῖται νὰ ἐπιθυμήσῃ τὴν μὲ
ἀγρίους συμβίωσιν· διότι κἀνεὶς ἀπ' ἐκείνους δὲν ὑπερέβηκεν τοὺς Εὐρυ-
δάτους καὶ Φρυγῶνδας Τούρκους εἰς τὴν ἀγριότητα. — Στίχ. 20, Βλα-
θεραὶ γίνονται ἀκόρη καὶ τότε κ.τ.λ.] Τοιοῦτου, παραδείγματα χάριν,
κίνδυνον τρέχουν ἐπι σήμερον οἱ Γραικοὶ, βυθισμένοι πολλοὶς χρόνους τοὺς
παρελθόντας εἰς τὸ σκοτὸς τῆς ἀμαθίας, ἐάν μετὰ πρωταγῆς δὲν λαμβά-
νωσι τὰς ἐπιστήμας τῆς Εὐρώπης, θέλουσιν πάλιν (πρὸς καιρὸν ἕμως)
ἔτι πάσχει ἕστις ἐξέρχεται ἀπὸ σκοτεινῶν δευρωτήριον ἀπροφυλάκτως
εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ τοῦτο μὲν εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐνδεχόμενας
καταρχὰς βλάβας τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰ ἀπαιδευτὰ Ἕθνη. Ἀλλὰ δὲ τῆς

αυτῶν ἔχει μικροτέρα βλάβη εἶναι ἢ δεξιότητα, ἥτις συμβαίνει μάλιστα εἰς τὴν ἀπειρον νεότητι. Εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην οἱ νέοι, ἐπειδὴ γεννῶνται καὶ ἀνατρέφονται εἰς τὰ φῶτα, ζῶσι καὶ ἀναστρέφονται μεταξὺ σοφῶν ἀνδρῶν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰδιῶται εἶναι ὁπωσδήποτε φωτισμένοι, ὀλίγον κίνδυνον τρέχουν, διδασκόμενοι τὰς ἐπιστήμας, νὰ ἐπαρθῶσι ἀπὸ τὴν γιλιώδη ἐπιστηματουρίαν. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τελευτῶντες γεννώμεθα ἀπὸ ἀπαιδευτῶν, καὶ συναναστρεφόμεθα ἀπαιδευτῶν, εὐθύς ἔτι μάθωμεν ὀλίγον τι, νομιζόμεθα καὶ ὀνομαζόμεθα Λογιώτατοι, καὶ Σοφολογιώτατοι. Δίδει εἰς ἡμᾶς τοὺς τοιοῦτους βαρβάρους τῆς Ἀσιατικῆς ἀλαζονείας τίτλους, ἴπρωτον μὲν ὁ ἀπαιδευτὸς ὄχλος, ἔπειτα κατὰ μικρὸν κινδυνεύομεν νὰ τὸ πιστεύσωμεν καὶ ἡμεῖς οἱ δοξολογούμενοι. Τότε ἀντὶ τῆς εὐγνωμοσύνης, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε καὶ νὰ ἔχωμεν πρὸς τοὺς ἀπαιδευτῶν ἡμῶν συμπατριώτας, τοὺς λογιζόμεθα ὡς ἀλογακτῆρας, δαμιουργημένα ἐξεπίτηδες, διὰ νὰ προσκυνῶσι τὴν σοφολογιότητα μας· τότε καταφρονῶμαι ὑπερηφάνως καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνορθόφαντας καὶ δαπανήσαντας εἰς τὴν παιδείαν ἡμῶν γονεῖς, καὶ γινόμεθα εἰς ἔλους παράδειγμα κακοθείας, βαρβαρότητος καὶ ἀλογίας οἱ Λογιώτατοι. Τοιαῦτα ἦτον ἕως τώρα ἡ κατάστασις καὶ διαγωγή μας· οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ ἦναι χρηστοτέρα, ἐπειδὴ μᾶς ἔλειπε τῶν πλειοτέρων ἢ παιδεύσαν χρηστὴ ἀνατροφή, χωρὶς τῆς ὁποίας ὅλαι αἱ ἄλλαι τέχναι καὶ ἐπιστήμαι γίνονται καὶ παρ' αὐτὴν τὴν παντελῆ ἀμαθίαν βλαβερώτεραι. « Λυσιτελεῖ ἄρα τοῖς πολλοῖς μᾶλλον εἰδέναι μηδὲν, μᾶλλον εἶσθαι « εἰδέναι . . . κινδυνεύει [γὰρ] τό γε τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν κτῆμα, « εἴαν τις αὐτοῦ τῆς τοῦ βελτίστου ἐπιστήμης κεντημένος ᾗ, ὀλιγάκις μὲν « ὠφελεῖν, βλάπτειν δὲ τὰ πλείω τῶν ἔχοντα αὐτό . . . Ὁ δὲ δὴ τὴν κα- « λυμένην πολυμάθειάν τε καὶ πλουτεχνίαν κεντημένος, ὀρθρῶς δὲ ἴον « ταύτης τῆς ἐπιστήμης, ἀγόμενος δὲ ὑπὸ μιᾶς ἐκάστης τῶν ἄλλων, « ἄρ' εὐχὴ τῆ ὄντι δικαίως πολλῶν χειμῶνι χράσεται; » (Πλάτ. Ἀλκ. Β. σελ. 146-147 καὶ Εὐθυδήμ. σελ. 282). Εἶναι ταῦτα λόγια τοῦ σοφοῦ καὶ ἐναρέτου Σωκράτους, ἔστις ἐσυνείθηε νὰ λέγῃ καὶ τοῦτο, « Πᾶσα τε « ἐπιστήμη, χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, « οὐ σοφία φαίνεται. » (Πλάτ. Μενεξ. σελ. 246.)

ΣΕΛΙΔ 172, στίχ. 11, ἡ ἔξις νὰ ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν διὰ μόνον αὐτήν.] Τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶναι πολλὰ ὀλίγοι. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀλαθεῖς ἔρασταί τῆς φιλοσοφίας, τῆς Θεητικῆς καὶ τῆς ἀρετῆς. Αὐτοὶ εἶναι

ἀκαῖνοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι δύνανται νὰ ζῶσι καὶ χωρὶς νόμου· « Ἐρωτηθεὶς ποτε, τί πλέον ἔχουσιν οἱ φιλόσοφοι, ἔφη, « Ἐάν πάντες οἱ νόμοι ἀναιρεθῶσιν, ὁμοίως βιώσομεν. » (Διογ. Λαέρτ. β', 68.) Εἰς αὐτοὺς ἡ ἀρετὴ εἶναι ἔξις, καὶ γίνεται τρόπον τινὰ χρεῖα φυσική· καὶ ὡς τοὺς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τρώγῃσι μηδὲ νὰ πίνωσιν, οὕτω δὲν ἐμποροῦν νὰ ζήτωσι χωρὶς τὴν καθημερινὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς εὐδαιμονίας καὶ δόξης τοῦ ἔθνους των. « Ἡ ἀναισθησία, ἡ ἀχρηστία, καὶ αὐτὴ τῶν κακῶν ἀντ' ἀγαθῶν ἀπόδοσις, ἀντὶ νὰ κάμωσι μισητὴν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀρετὴν, τοὺς πληροφοροῦν ἐξεναντίας ὅτι εἶναι ἀναγκασία εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Αὐτοὶ σὲ διδάσκουν, σὲ φωτίζουν, σὲ εὐεργετοῦν, ἔχει διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνης, ἢ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐπαίνων σου, ἀλλὰ διότι νομίζουν χρεῖς ἀπαραίτητον νὰ σὲ εὐεργετῶσιν. Εἰς ὀλίγα λόγια, αὐτοὶ εἶναι ἄλλοι θεοὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνατέλλοντες τὸν ἥλιον τῆς διδασχῆς, καὶ βρέχοντες τὰ ζωογόνα ὕδατα τῆς μακλήτειας εἰς ἄλλας τὰς ψυχὰς τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐπιθυμοῦσι τὴν κοινὴν ἀπάντων εὐδαιμονίαν. Τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἐχρημάτισαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὁ Σωκράτης καὶ ἄλλοι πολλὰ ὀλίγοι τινές· τοιοῦτοι ἐφάνησαν, κατὰ καιροὺς, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἑβραίων, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ πολλὰ ὀλίγοι.

ΣΕΛΙΔ 174, στίχ. 1, ὁ μέγας ἐκείνος φιλόσοφος, κ.τ.λ.] Διήκτεται ὁ Βακκρίκις τὸν περίφημον Προυσσῶν, πολίτην τῆς Γενεύας, καὶ συγγραφεῖα τοῦ Περί παιδῶν ἀγωγῆς βιβλίου, ἐπιγραφομένου Ἀίμιλιος. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει, καθὼς ὅλα τοῦ Προυσσίου τὰ συγγράμματα, πολλὰ ἀξιόλογα περὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν· ἀλλ' εὐρίσκοντα εἰς αὐτὸ καὶ πολλὰ, τὰ ὁποῖα ἀκρίτως καὶ χωρὶς σκέψιν συμβουλεύει ὁ Γενευαῖος φιλόσοφος. Ἀπὸ τῶν μέχρι τοῦδε σημειωθέντων περὶ νόμων εὐλογα δύνανται νὰ συμπεράνη ὁ προσειρηθὲς ἀναγνώστης, ὅτι τῆς ἀνατροφῆς ἢ ἐκθρασε κρέμεται ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν καὶ τὸ εἶδος τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνατρέφονται καὶ πεδεύονται οἱ νέοι. « Πολιτεία γὰρ (ἔλεγεν ὁ Πλάτων, Μενεξ. 238) « τροφὴ ἀνθρώπων ἐστὶ· καλὴ μὲν, ἀγαθῶν, ἢ δὲ ἐναντία, κακῶν. » Ἡ καλὴ ἀνατροφή γίνεται καὶ βιοθετεῖται πλέον ἀπὸ τὰ καλὰ παραδείγματα, παρὰ ἀπὸ τῆς νομοθετικῆς καὶ διδασχῆς. Ἔτι ὠφελοῦν τὸν νέον αἱ διδασχαι, ὅταν, ὅπου στρίψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἄλλο δὲν βλέπῃ παρὰ ἀνομίαν, ἠθροπύους ἀπηνθρώπους καὶ ἀνδραποδωδεις, κολακείοντες καὶ κολακ-

κουμένους, τὸν πλοῦτον τιμώμενον καὶ τὴν ἀρετὴν καταφρονουμένην, τὴν ἀδικίαν τρυφῶσαν, καὶ τὴν δικαιοσύνην λιμνικτονουμένην; Πιθανώτατον ἔτι ταιαῦτα παραδείγματα θέλουσιν τὸν διδάξαι ἐκείνην τοῦ βίου τὴν διαγωγὴν, εἰς τὴν ἑποῖαν εὕρισκε τὰ μέσα νὰ βρῶσκη τὸ κτηνωδέος τοῦ σώματος, καὶ νὰ θεραπεύῃ τῆς κτηνωδεστείας αὐτοῦ ψυχῆς τὰ πάθη. — Στίχ. 20, Δημόσιος, ταχεῖα, ἀναγκαῖα, μετριωτάτη . . . ἀνάλογος μὲ τὸ ἀδικήμα, καὶ διωρισμένη ῥητῶς ἀπὸ τοῦ νόμου.] Τὰς ἐξ ιδιότητος ταύτας, κατὰ τὸν Βακκαρίαν, πρέπει νὰ ἔχη ἡ ποινὴ, διὰ νὰ λογιζέται δικαία. Πρέπει εἶναι ΔΗΜΟΣΙΟΣ διὰ τὸν παραδειγματισμὸν, καὶ διότι αἱ κρυφαὶ ποιναὶ δίδουν εὐλογον ὑποψίαν μερικῆς ἐκδικήσεως καὶ τυραννίας. ΤΑΧΕΙΑ διότι αἱ ἀναβαλλόμεναι εἰς μακρὰς ποιναὶ, οὗτ' εἰς τὰς ψυχὰς πλέον τῶν θεατῶν ἐνεργεῖν, ἔσον ἤθελαν ἐνεργήσαι αἱ ταχεῖαι, καὶ τὸν κολαζόμενον προκαλοῦσιν ἀδίκως μὲ τὴν μακρὰν φυλάκισιν. ΑἰΓΙΟΚΑΙΑ αἱ χωρὶς ἀνάγκης ποιναὶ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τοῦ τυράννου. ΜΕΤΡΙΩΤΑΤΗ Μέτρον νοεῖ, ἔσον ἀρκαῖ εἰς διόρθωσιν τοῦ ἀδικήσαντος, καὶ ἰκανοποίησιν πρὸς τὸν ἀδικηθέντα. ΑΝΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟ ΑΔΙΚΗΜΑ Περὶ τῆς ἀναλογίας ταύτης ἴδε τὸν BENTHAM, Théor. des peîn. et des récompens tom. I, pag. 59. Ἀναλογωτέρα ποινὴ δὲν ἦτο εἶναι ἄλλα παρὰ τὴν ταυτοπάθειαν (la loi du talion), ἀν ἡ ταυτοπάθεια ἤμπεροῦσαι νὰ ὀρθῶν εἰς ὅλα τὰ ἀδικήματα χωρὶς ἀδικίαν εἰς πολλὰ εἶναι ἀδύνατος, εἰς τινὰ δὲ ἔχει μόνον ἀδικως, ἀλλὰ καὶ αἰσχροῦ, ὡς ἦτολ' εἶναι, παραδείγματα χάριν, ἀν ὁ μοιχεύσας ἄλλου γυναῖκα ἐκολάζετο (κατὰ τὸν νόμον τῆς ταυτοπαθείας) μὲ τὴν μοίχευσιν τῆς ἰδίας του γυναικὸς ἀπ' ἄλλον. Ἡ ταυτοπάθεια εἶναι νόμος βάρβαρος, ἀναγκαῖος ἴσως εἰς τὰς πρώτας πολιτικὰς κοινωνίας διὰ τὴν ἀγριότητα τῶν πρώτων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο τὸν βλέπομεν εἰς τὴν νομοθεσίαν τῶν Ἑβραίων (Ἐξῆδ. κβ, 21) τοὺς ἑποικοὺς αὐτὸς ὁ θεὸς ἀνόμασε Α α ὄ ν σ κ λ η ρ ο τ ρ ἄ χ η λ ο ν, εἰς τὸ Κοράνιον τοῦ Μωάμεθ (κεφ. 2, σελ. 20, μεταφρ. τοῦ Ryer), εἰς τῶν Ῥωμαίων τὴν δωδεκάδελτον (le lois des douze tables) καὶ διὰ τοῦτο διατηρηθῆν ἀπὸ τὴν ἡμερωτικὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυαγγελίου (Ματθ. ε, 38). ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΗ ΡΗΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ. Τοῦτο δὲν ἔχει χρεῖαν ἐξηγήσεως. Ὅσον ἑλαφρὰ καὶ ἂν ὑποταθῆ ἡ ποινὴ, ἀν δὲν εὕρισκεται γραμμὴν εἰς τοὺς νόμους, ἀλλ' ἐπιβάλλεται αὐτογνωμότως ἀπὸ τὸν δικαστὴν, δὲν εἶναι πλέον νόμιμος ποινὴ, ἀλλ' ἐκδικήσις τοῦ κριτοῦ κατὰ τοῦ κρινεμένου,

καὶ κόλασις ἐπιβαλλομένη ἀπὸ δεσπότην εἰς δεῦλον. Ἀπὸ τὰς ιδιότητας ταύτας τῶν δικαίων ποινῶν εἰ Τοῦρκοι δὲν φυλάσσουν πλὴν τὰς δύο πρώτας. Ἀλλὰ ἔπως τὰς φυλάσσουν; τὸ δημόσιον τῆς ποινῆς εἰς αὐτοὺς δὲν ἀπεθλέπει εἰς τὸν παραδειγματισμὸν, ἀλλὰ γίνεται μέρος ἢ μᾶλλον προσθήκη τῆς ποινῆς, καὶ ἡ ταχύτης σημαίνει τὴν ὄχι ἰκανὴν ἀνάκρισιν καὶ ἐρευναν τοῦ ἐγκλήματος, ἢ καὶ τὸ παντάπασι ἀκριτον. Περὶ δὲ τῆς ἀναγκαιότητος, μετριότητος, ἀναλογίας καὶ νομιμότητος τῆς ποινῆς, οὐδὲ φροντίζουσι ὀλίγη. Χωρὶς ἀνάγκης ἐπιβάλλουσι γραμμικὰς ποινὰς ἀμέτρους ἀδιορίστους ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ ὄχι ἀναλόγους μὲ τὸ ἐγκλημα, χωρὶς ἀνάγκης τὰς μεταβάλλουσι εἰς σωματικὰς, χωρὶς ἀνάγκης τὰς κἀμνουσι καὶ θανατικὰς, καὶ πολλάκις, ὡς νὰ μὴν ἦτον ἀρκατὸς ὁ δὲ ἀγχιόνος ἢ ξίφους θάνατος, ἢ περιέρχουσι ἀγριότητος τῶν ἐπανόησι τὸν διὰ πιασάλου φρικωδέστατον θάνατον (l' empalement), εἰς τὸν ἑποῖον καὶ αὐτὸς ὁ μωρίων ἄξιος θανάτων Σουλτάνος τῶν ἠθελ' ἀδίκως καταδικασθῆν. Καὶ τοῦ πασιαλοῦ τοῦτου τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν πτώσιν ἐπρσπάθησαν νὰ ἐμποδίσωσιν γεννημένοι εἰς τόπους, ὅπου μεταφράζεται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, ἐκδίδεται καὶ μοιράζεται δωρεάν τοῦ δικαιοτάτου καὶ πραεστάτου Ἰησοῦ τὸ εὐαγγέλιον !!!

Τ Ε Λ Ο Σ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

§ I. Εἰσαγωγή	σελ. 7
§ II. Ἀρχὴ τῶν ποινῶν, καὶ δίκαιον τοῦ κολάζειν	8
§ III. Συμπεράσματα τῶν πραιρετικῶν ἀρχῶν	10
§ IV. Ἑρμηνεία τῶν νόμων	12
§ V. Λαχρεία τῶν νόμων	18
§ VI. Περὶ φυλακίσεως	21
§ VII. Σημεῖα καὶ τύποι τῶν δικῶν	24
§ VIII. Περὶ Μαρτύρων	27
§ IX. Περὶ κρυφῶν κατηγοριῶν	32
§ X. Ἐρωτήσεις ὑποβλητικαὶ	35

§ XI. Περὶ ὄρκων	σελ. 37
§ XII. Περὶ Βασιλέως	38
§ XIII. Περὶ προσήκοντος τοῦ κριτοῦ τῆς δίκης, καὶ περὶ Παραγραφῆς. 52	
§ XIV. Περὶ ἀδικημάτων ἀρχομένων, καὶ περὶ συναιτίων	57
§ XV. Περὶ μετρίότητος τῶν ποινῶν	62
§ XVI. Περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου	68
§ XVII. Περὶ Ἐξορίας, καὶ περὶ Δημιώσεως τῶν ὑπαρχόντων 91	
§ XVIII. Περὶ ποινῆς Ἀτιμώσεως	93
§ XIX. Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ᾖται ταχεῖα, ἀνάλογος μὲ τὸ ἀδικήμα, καὶ δημόσιος	95
§ XX. Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ᾖται βεβαία καὶ ἀναπόφευκτος. Καὶ περὶ χάριτος, ἢ γυν συγχωρήσεως ἀδικημάτων	100
§ XXI. Περὶ Δούλων	104
§ XXII. Περὶ ἐπισημώσεως χρημάτων	106
§ XXIII. Περὶ ἀναλογίας ἀδικημάτων καὶ ποινῶν	108
§ XXIV. Περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀδικημάτων	113
§ XXV. Διαίρεσις τῶν ἀδικημάτων	117
§ XXVI. Περὶ ἀδικημάτων Καθουσίσεως	120
§ XXVII. Περὶ ἀδικημάτων ἐναντίον τῆς ἀσφαλείας καθενὸς κατὰ μέρος πολίτου καὶ πρώτον περὶ Πίρας	121
§ XXVIII. Περὶ Ὑβρίων	125
§ XXIX. Περὶ Μονομαχίας	129
§ XXX. Περὶ Κλοπῆς	131
§ XXXI. Περὶ Κλεψυμπορίας	132
§ XXXII. Περὶ Χρεωφαικτεῶν	134
§ XXXIII. Περὶ ἀδικημάτων, ἔσα τυχόντων τὴν κοινὴν ἡσυχίαν . 139	
§ XXXIV. Περὶ Ἀρτίας	140
§ XXXV. Περὶ Ἀυτοχειρίας καὶ Μετοικισμοῦ.	142
§ XXXVI. Περὶ ἀδικημάτων δυσκαποδείκτων	148
§ XXXVII. Περὶ αἰδους τούτων ἀδικημάτων ἐξαιρέτου	152
§ XXXVIII. Περὶ παγῶν τούτων, ἐκ τῶν ὁποίων γινώσκονται πολλὰ σφάλματα καὶ πολλὰ ἀδικίαι τῆς νομιθείας καὶ πρώτον περὶ ψευδῶν ἐνοχῶν ἀφαιρίας	154
§ XXXIX. Περὶ τοῦ πνεύματος τῆς εὐκοινοῦ	157
§ XL. Περὶ τοῦ δημοῦ ὁσχυροῦ	162
§ XLI. Τρόποι τοῦ ἐμποδίζου τὰ ἀδικήματα	165
§ XLII. Συμπέρισμα	174
Συμπτώσεις τοῦ Μετοικιστοῦ	175

ΠΙΝΑΞ ΣΤΟΙΧΕΙΑΚΟΣ.

Οἱ μετὰ τὸ Π. στοιχεῖον ἑλληνικοὶ ἀριθμοὶ σημαίνουσι τὰς σελίδας τῶν Προλαγομένων.

ΛΓ — ΔΣ

Λ.

Ἀγγλοαμερικανοί, Π. μς' - μζ', ζδ', 42.	Ἀίρεσις, ἢ Ἑτεροδοξία δὲν πρέπει νὰ κολάζονται, 152. Αἰρετικοὶ ἢ Ἑτεροδοξοί, 249.
Ἀγγλίας νόμοι, 112. — Ἀγγλαί, 49.	Αἰτία [accusation, plainte], Π. κη. Ἀνατροπὴ νέων, 173, 250, 258-260.
Ἀγορηνουμία, Ἀγορανόμος, 239.	Ἀνευφημία [acclamation], 182.
Ἀγριος ἄνθρωπος τί διαφέρει τοῦ Πολιτικοῦ, 156, 251.	Π. μδ'.
ἈΓΡΗΠΙΝΟΣ, 215.	Ἀνθρωποθυσία, 80.
Ἀδικήμα [délit], Π. κζ', κη. Ἀδικήματα ἐξαιρέτου αἰδους. Ζ. Αἰρέσεις. — δυσκαποδείκτα, 148. — καθουσίσεως, 120, 227. — βίας, 121. — τρίτης τάξεως, 139. — ἀνδρίας καὶ ἀνανδρίας, 59. Τρόποι τοῦ ἐμποδίζου τὰ ἀδικήματα, 165 - 174. Ἀδικημάτων διαίρεσις, 55, 117, 209. — μέτρον, 113-116. — κηγαί, 154.	Ἄντρογυπατῆριον [reverbère], 57. Ἀντιπρόσωπος [représentant], Π. 26'.
Ἀθηναῖοι, φιλόφρονες, 207. — φιλοπάτριδες, 245. — Ἀθηναίων δικαστήρια, Π. λθ', μ'. — νόμος περὶ αὐτοχειρίας, 242. — περὶ μετοικισμοῦ, 245.	ἌΝΤΙΝΙΝΟΣ ἢ εὐσεβής. — Μάρκος Ἀυρήλιος, 82, 217.
Ἀθῶς (τίς) λογίζεται, 202, 204.	Ἄπαρκαγραφικὸς [impréscriptible], 215.
Ἀιγύπτιοι, 205, 241.	Ἄπολαρτήρησις, 242.
	Ἄργεια, 140-142, 240-241.
	Ἄρειος πάγος, 240.
	Ἄρετὴ μεγάλα σύγχρονοι μεγάλων κακῶν, 57, 209. Ἄρετων ἀμοιβή, 173, 225.
	ἈΡΙΣΤΕΙΔΗΣ, Π. εδ'.
	Ἄρχὴ ἄνδρα δείκνουσι, Π. λβ'.
	Ἄρχιτέραννος, 190.
	Ἄρχοντες [magistrats], 186.
	Ἀσκατὰ ἀνωφελεῖς εἰς τὴν πολιτείαν, 89-90.
	ἈΣΚΛΑΠΙΑΔΗΣ, Π. ιε'.

Ἀστνομία, Ἀστρονόμοι, 140, 238-239. Γάμοι ἀνάφοροι κακῶν αἰτίαι, 150, 246-248.

Ἄστυς, 104, 223-224. ΓΟΛΟΥΙΝΟΣ, ὁ Ἄγγλος συγγραφέας τῆς Πολιτικῆς δικαιοσύνης 235.

Ἄστυς, Ζ. Ὀκταίς. Γρεῖνη [greve] τύπος καταδικῆς ἐν Παριταίς 87.

Ἀσθεντικῶν, Π. κζ', ρβ'. Γυμνασφιστάι, 220.

Ἀσθεντικῶν, 218. Ἀσθεντικῶν, Π. δ.

Ἀσθεντικῶν [suicite] 142, 147-148, 241-243, 246.

Ἀσθεντικῶν, Π. λγ'. Δ. Αἰσιδαιμονία, 256, Αἰσιδάμων, 200.

Ἀσθεντικῶν [pail'asse], 50. Β. Δικαιοσύνη, 256, Δικαιοσύνη, 200.

ΒΑΜΒΑΣ, Π. ρδ'. Δικαιοσύνη ἀθροῶν, 219.

Βάσσανος, Στρέβλωσις [question, lecture], 36, 38 - 52, 163. Δίκαιος 91-93, 211.

Βάσσανος — προεγευμένη [question préalable], 50. — προπαρασκευαστικῆ [question, preparatoire], 50, 99.

Βασιλεία πολιτικῆ, ἢ Μοναρχία συνταγματικῆ [Monarchie constitutionnelle], 185.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ, 83, 85, 90, 256, Π. κ, λ, μ.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

ΒΕΝΘΑΜΗΣ [BENTHAM], Π. κζ'. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

Βενετικῆ δημοκρατία, 201. Δικαιοσύνη, 9, 85, 101. Δικαιοσύνη, 185. Π. κζ' πγ'. Δικαστικῆ ἐξουσία [pouvoir Judiciaire] 183, 189, 250. Δικαστής, 176, Π. μθ'. Δικαστῶν ἀδίκων καὶ δικαίων διαφορά, 172. Δικαστήριον, 187-189, Π. μθ'. — Ἀγγλίας, 187, 214, 215 — Ἀττικῆ, Π. μθ', μ'. Δικαστήριον ἱερῆς ἐξουσίας, Π. μθ'.

οὐκ, 224. — ἔθνη εἰς τὰς Ἀθῆνας, 207. Δουλώσεις ἀπτελέσματα, 167, 201, 233, 253, 254. Π. νγ'.

ΔΡΑΚΩΝ ὁ νομοθέτης, 225, 241, Π. ρ'. Δωρεδοκία, Π. ε' σημ. 1.

Ε.

Ἑβραίων νομοθεσία, 260. Ἑβραϊσμός, Π. κζ', κη. Ἑβραϊσμός [le secret] φυλακῆς ὁρισμένους τῶπος κ. τ. λ. 50 - 52.

Ἑβραϊσμός, 256. Ἑβραϊσμός ἢ Ἑβραϊσμός, 239. Ἑκατομμύριον [un million], Π. ξθ'. Ἑκτελεστικός [exécuteur], 172.

Ἑκτελεστικός, ἢ Ἑκτελεστικός [Appel], 11, 187. Ἑλευθερία προσωπικῆ [liberté individuelle] 155, 229.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ, Αὐτοκρατορίσα Ἑβραϊσμός 70. Ἑμβρίμους [remisement], 4. Ἑνδοσιασμός, Π. μθ'.

Ἑνδοσιασμός, 12, 13. Ἑνδοσιασμός τίς ἐνομιάζεται, 39, 203. Ἑξουσία τοῦ βίου, 242.

Ἑξουσία, 91 - 92, 218. — εἰς νῆσον [déportation], 218. Ἑξουσία, Π. κέ κζ'.

Ἐπιβολή [dessein projet], 58. — ποινῆς [application de la peine] 88. Ἐπικέρυξις χρημάτων, 106 - 107, 219, 224.

Ἐπιστήμαι ἀφαιρῶν τὴν ἐλευθερίαν, 168. — πότε γίνονται βλαβερῆ, 169-170. Ἐπιστημοσύνη, 258. Ἐρωτήσεις ὑπεβλητικαί, 35, 202. Ἐρωτήσεις. Ζ. Αἰρετικοί. Ἐρωτημάτων τῶπος 123-124. — πρὸς ἸΠΠΟΔΑΜΟΣ ὁ Πυθαγορικὸς, 255.

Ζ.

ΖΑΔΕΥΚΟΣ, 137. Ζαδέυκος, 137. Ζαδέυκος, 137.

Η.

Ἡγεμόνων, 185. Ἡδονὴ καὶ πόνος, ἢ λύπη, 224. Ἡδονῶν χρῆσις, Π. ιε'. Ἡδονῶν. Ζ. Νόμοι.

Θ.

Θάνατος ὁ διὰ πρῶτον, 261. Ζ. καὶ Παινή. Θάνατος, 179. Θάνατος νόμος κατ' αὐτοχειρίας, 242.

Θάνατος δημοσίου ἢ Γαζοφυλάκιον, 162-164. Θάνατος νομοθετικῶν, 211, 212.

Ι.

Ἰδιοκτησίας δίκαιον, 54, 131, 136, 137, 235, 236. Πῶτα βιάζουσαν τὴν ἰδιοκτησίαν, 238. Ἰουδαῖοι διωκόμενοι, 212. Ζήτ. καὶ Π. λδ'.

Ἰουδαῖοι διωκόμενοι, 212. Ζήτ. καὶ Π. λδ'. Ἰουδαῖοι τῶπος 123-124. — πρὸς ἸΠΠΟΔΑΜΟΣ ὁ Πυθαγορικὸς, 255.

Ίσπότες [ebrenlier] 117.
 Ίσάζομαι [γυδ. Σιάζομαι], 177.
 Ίσχυομαι [ισότης άνομίας], Π. ξί.
 Ίσον, 177.
 Ίσότης, Π. πγ'. πζ'. — φιλότης,
 Π. πγ'.
 Ίσπανοί, 205.
 ΙΩΣΗΦ ο δεύτερος, Αὐτοκράτωρ
 Γερμανίας, 177.

Κ.

Καθαρότερον πῦρ, 48, 206.
 Καλοσύνη. Ζ. Ἄδικημα.
 ΚΑΛΑΣ, 81.
 ΚΑΛΒΙΝΟΣ, 211.
 ΚΑΜΠΑΝΕΛΛΑΣ, δ συγγραφέας
 τῆν Ἑλληνικὴν πολιτείαν,
 235.
 Κάμπος. Ζ. Ὀάσις.
 ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ [ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ],
 Π. ξ'.
 Καππάδοκες ἢ Καππαδοκίαι, 205.
 Π. εά.
 ΚΑΡΤΟΥΧΟΣ [cartouche], λη'
 στήσ περιβόητος θι.
 Καταδότης, 202.
 Κατηγορίαι κρυφί, 31-35.
 Καυκάσια ἔθνη, 216.
 Κίως ἢ Κίω νῆσος, ἡ σήμερον ἀνο-
 μαζομένη Γαία, 248.
 Κήσσορες [censeurs], 140, 239,
 240.
 Κίνας νόμοι, 113, 120-121.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ, Π. ις'.
 Κλειθροσπατική. Ζ. Κλοπή.
 Κλεπτοποδός [ραβόλου], 210.
 Κλεπτοτελώνημα, ἢ Κλεψιτέλεια
 [contre des marchandises en
 fraude], 236.
 Κλειροπορία [contrebande], 132,
 236.
 Κλεψιτέλεια. Ζ. Κλεπτοτελώνημα.
 Κλήρος Ῥώμης, 195, 220.
 Κλοπή με δόλον. — με βίαν 131,
 132. — κλειθροσπατική [vol-
 ntes effraction], 87.
 Κοινόν μοναστικῶν κακῶν, 151.
 Κοινοβουλευτικὴ πολιτεία ἢ Κοινο-
 βουλευτικὸν πολιτείας σύστημα
 [gouvernement représentatif],
 182, 183.
 Κόλλοι [Λειτουργοὶ τοῦ Αὐτοκρά-
 τος τῆς Κίνας], Π. ό, ρέ.
 ΚΟΜΜΟΔΟΣ, 235.
 Κεράσιον [le ceras] 260.
 Κρίσεις θεοῦ, 41, 205.
 Κυριαρχία [Souveraineté], 8.
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Αὐτοκράτωρ,
 235. — Δούκας, 113.

Λ.

Λειτουργία ποιητῆ, 81, 82, 87.
 Λειτουργοὶ [ministres], Π. ξθ'.

* Εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν (σελ. 269) ἔβλαβεν εἰς τὸν τρόπον τῆς Κίως τὴν Κίον νῆσον διότι καὶ ἀληθῶς τρεῖς Λατῖνοι μεταφρασταὶ (ἀκολουθῶντες διάφορα ἀντίγραφα) τοῦ Πλουτάρχου (Γυναικ. ἀρετ. § 12.) διαφράζουσι τὸ Κίω ν, καὶ οὐχὶ τὸ Κίω ν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον φέρει Κίω ν, χωρὶς διαφόρων ἀνέγνωσιν, ἀσφαλῆστερον ἔκρινα τὴν νὰ φυλάξω τὴν γραφήν.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ, Π. ξδ'.
 Λεξικολογικὸν γραμματικόν, 252.
 Λόγοι ἀν πρέπη νὰ κολάζωνται ὡς
 ἀδικήματα, 200.
 ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ, 17. Π. ξβ'.
 Λύπη. Ζ. Ἠδονή.
 ΛΩΚΚΙΟΣ. Τὸ κατ' αὐτὸν πολιτι-
 κὸν συνάλλαγμα, 122.

Μ.

ΜΑΛΕΣΕΡΒΗΣ [Malesherbes],
 Π. κβ'.
 ΜΑΡΚΟΣ. Ζ. Ἀντωνῖνος.
 Μάρτυρες, 27-32, 199.
 Μελαισπουδία [frivolité], Π. πθ'.
 Μέθης [δ περι] νόμος, 227.
 ΜΕΝΕΔΗΜΟΣ, Π. ις'.
 Μετανοητήριον [Ἀγγλ. peniten-
 tiary], φυλακῆς ὄνομα, 157.
 Μετακίσιμος, 144-147, 245.
 ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ, 229. Π. ξδ'.
 Μοιχεία, 148, 150, 246-248.
 Μοναρχία. Ζ. Βασιλεία, Μοναρχίας
 πνεῦμα, 153.
 Μοναστικὴ κοινότης, 151.
 Μονομαχία [duel]. Μονομάχοι,
 129, 233-235.
 ΜΟΝΤΕΣΚΙΟΣ, 3, 35, 253.
 Π. λθ'. — κακῶς ἐξήγησε τὸν
 Πλάτωνα, 241.
 ΜΟΡΕΛΛΕΤΟΣ [Morellet], Π.
 κη-κθ'.
 ΜΟΡΟΣ [ΘΟΜΑΣ ε'] συγγραφεὺς
 τῆς Εὐτοπίας [Utopie], 235.
 Μυθιστορία [roman], 6, 173.

Ν.

Νόμιμον, 177.
 Νόμισμα, 237.
 Νομοθετικὴ ἐξουσία [pouvoir légis-
 latif], 182, 185, Π. ρθ'. Νομο-

θετικὸν συνέδριον [corps législa-
 tif], 183.
 Νομοθέτου ἔργον, 254.
 Νόμοι ἀγραφοί, 193. Ζ. καὶ 221-
 222. — γραφοί, Δράκοντες. —
 Σόλωνος, 225. — Ἑβραίων, 260.
 Νόμοι ἄλογοι, 250. — τοιοῦτοι
 ἔποια καὶ τὰ ἔθνη τῶν πολιτῶν,
 251, 255. Νόμοι πόθεν ἐγεννήθη-
 σαν, 127, ὅποιοι πρέπει νὰ ἦναι,
 166. Νόμοι μελωδούμενοι, 192.
 ποῖα πρέπει νὰ ἀπαγορεύωσι,
 243-246. Νόμων ἀσάφεια, 18,
 19, 191. — ἐρμηνεία, 187. —
 ἀπροσωπεληψία, 231. — ἔργον,
 1. — σκοπός, 2, 210.
 Νόμος, 7, 12, 176, 180, 183,
 186, 190-193. Π. νθ', ιε'. Νό-
 μου πνεῦμα, 14. — γράμμα,
 15. — σκοπός, 210.
 Νομοτελεστικὴ ἐξουσία [pouvoir
 exécutif], 183, 185, Π. ρθ'.
 Νομοφύλακες, 183.
 Νοκτοφύλακες [la patrouille] 139.

Ξ.

ΞΕΝΟΦΙΛΟΣ ὁ Πυθαγορικὸς, 250.

Ο.

Ὀάσις, ἢ Ἀβασίς [τόπος κατάφυτος
 περικυκλωμένος ἀπὸ ἀνδρον καὶ
 ἔρημον γῆν· λέξις Ἀσιανή, ἔθεν
 καὶ τὸ Ὀβῶς τῶν Τούρκων, τὸ
 σημαῖνον τὸν Κάμπον], 230.
 ΟΒΑΡΔΟΣ [Hovard], 196, Π. π'.
 Ὀδῶς. Ζ. Ὀάσις.
 ΟΒΒΗΣ [Obbes], 182.
 Οἰκογενεῖα πνεῦμα, 157-161.
 Οἶκος φρούριον τοῦ πολίτου, 229.
 Ὀλιγαρχικοί, Π. ξς', οέ, πζ'.
 Ὀμβρικοί, Ἰταλικὸν ἔθνος, 205.
 ΟΝΟΡΙΟΣ, 235.

Οπλοφάρια ή κητά τὰς πόλεις βάρβαρον ἔθος, 129, 154, 234, 250.
 Ὀρκοί, 37-38, 203, II. 47. Ὀρκωταί κριταί, II. 5'.

Π

Πάγκος [banque]. Ζ. Τράπεζα.
 Πάθη ψυχῆς, II. 15'.
 Παιδεία νέων, 259. II. ργ'.
 Παιδαγωγία, 148, 151.
 Παυσασιλεία [Monarchie absolue], 135.
 Παναμιζία [rac-simile], II. κβ'.
 Παράγραφη χρονική, 53, 54, 208, 215.
 Παράχρηστος [faux-monnaieur], 135, 137, 236.
 ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ, 223.
 ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ, 241.
 Περιερισμός [relégation ή deportation], 218.
 ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΚΑΛΗΣ, II. ρβ'.
 Πύκνότης, 24.
 ΠΥΤΤΑΚΟΣ, 227.
 Πιτυλίξω [τὸ χυδ. Πιτυλίξω], 233.
 Πλαστογράφος [faussaire], 109, 133, 226.
 ΠΛΑΤΩΝ προκαλεῖται ἀπὸ τοῦς Ἀρκάδας καὶ τοῦς Κυρηναίους, II. 42. Πλάτωνος δόξα περί φιλαρχίας, 178. — περί ιδιοκτησίας, 235, 234. — αὐτοχειρίας, 242, 243. — παιδαγωγίας, 248. — δικαιοσύνης, II. σθ'.
 Πλατωνικοί φιλόσοφοι, 241.
 Πλούτου χρῆσις ἔρηξ, II. κ'.
 Ποινῶν μετριότης, 61, 87. — εκκληρότης, 65, 66, 87. — σκεπδός, 63, 204. — ταχύτης, 221. — τόπος, 105, 224. — ιδιότητες, 260. — ἰσότης εἰς τὰ ἀδικήματα,

230. Ποινή θανάτου, 4, 68-90, 210, 212-216. (Ζ. καὶ 6-12, 95-103, 109-113, 125, 174) — ἀτιμώσεως Ζ. Ἄτιμος.
 Πόλις τί, 176, 183.
 Πολίτης, II. πζ', σμρ. 1.
 Πολιτική ἐπιστήμη, 110. Πολιτικῆς κοινωνίας γενέθλις, 180, 211. Πολιτικὴν συνάλλαγμα, 186, 211.
 Πολιτικός. Ζ. Ἄγριος.
 Πολυθέτης πλάνη, 169. — διδάσκαλοι τίνες, 256. Ζ. καὶ Διαιταμενία.
 Πολυμάθεια, 258.
 Πολυτέλεια [sumptuosité], 146. Ζ. καὶ Τρυφή.
 Πόνος. Ζ. Ἰδρονή.
 Πράγμα [chose]. Πρόσωπον [personne], 122, 229. Προσώπότης, 128, 207, 229, 233. Πρασιοπική ἐλευθερία, 155, 229.
 Προνόμιον, II. μζ'.
 Πρόσωπον, Προσωπότης, κ. τ. λ. Ζ. Πράγμα.
 ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, 241.
 Πυρκαϊὸς [incendiaire], 88, 112.

Ρ.

ΡΟΥΣΣΟΣ, 2, 83-85, 90, 259. Πολιτικὴν αὐτοῦ συνάλλαγμα, 182.
 Ῥωμαῖοι, 42, 49, 62, 79, 229, 260. Ῥώμη, πόλις, 248.

Σ.

ΣΑΒΑΚΟΣ, 216.
 ΣΑΠΥΡΑΝΟΣ, 217.
 ΣΕΡΒΕΤΟΣ, 211.
 Συναπιῖς, 218.
 ΣΥΓΓΩΓΗ, [Cité], 179.
 Σκληραγωγία, 220.
 ΣΟΛΩΝ, 225, 228, 241. II. νγ', ξβ', ξδ'.

Σουβία [Soudo] 49.
 Σπαρτιάται, 217.
 Στρεβλώσεις. Ζ. Βάπανοι.
 Στωϊκῶν δόξα περί ποινῶν, 214, 221. — περί ἀρετῶν, 225, 241.
 Συγκάθεδροι αἰρετοί, 198.
 Συγχώρησις, 101-103, 221-222.
 Σικεφάντης, 202.
 ΣΥΛΛΑΞ, 161, 253.
 Συμπάθεια. Ζ. Συγχώρησις.
 Συναίτιοι [complices], 58, 210.
 Συναλλάγμα. Ζ. Πολιτικῆ. Συναλλάγματα ἐμπορικά, 238.
 Συντακτικὴ ή Συνταγματικὴ συνέσδες [Assemblée constituante], 89.
 Συρμός [mode] II. πη'.
 ΣΩΚΡΑΤΗΣ, 209, 211, 229, 241, 259, II. ι, ιε'.
 Σώμα τοῦ ἀδικήματος, 198.
 Σώματα, αἱ δούλοι, Σωματέμπορος [marchand d'esclave], 207.

Τ.

Ταυτοπαθείας νόμοι, 84, 260.
 Τέχνη τοῦ γράφειν, 19, 192. Τέχναι θεῶν δῶρα, 191.
 ΤΙΒΕΡΙΟΣ, 228.
 Τυφή, 125-128, 173, 232.
 ΤΥΓΟΣ, 82, 217.
 Τυρκεῖον νόμιον καὶ ποιναι, 260-261.
 ΤΡΑΙΑΝΟΣ, 82, 217.
 Τράπεζα χρηματικὴ [banque], 138, 238.
 ΤΡΙΗΤΟΛΕΜΟΣ, 179.
 Τροχός, 64.
 Τρυφερός, 195.
 Τρυφή, 146, 193-195. Τρυφιλός, 195. Ζ. καὶ Πολυτέλεια.
 Τρία νῆσος. Ζ. Κέως.
 Τυπογραφίας (τὰ ἐν τῆς) καλὰ, 2, 3, 20. Ζάται καὶ II. ιθ'-μ.α, 4.

Τύπος [impression], 31, 41. — Δικαστικὸς [formalité], 29, 79.
 Τυραννία τῶν κατωτέρων τυράννων σκληροτέρα τῆς τυραννίας τῶν ἀνωτέρων, 16, 190-191. Τυραννία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας, 229. Τυραννίας εἴσοδος πᾶσιν πρέπει νὰ φυλάσσεται, 123, 140. Τύραννος πᾶσα σταλάζεται, 200. Ζ. καὶ 156.

Υ.

Υέρεις, 125.
 Υπερρισμός, Ζ. Ἰξορία.
 Υπεδλατικαί. Ζ. Ἰξωτήσεις.

Φ.

Φαναριώται, II. ιε'.
 Φαισάνος [Faisan], 109.
 Φιλοποιία [filouterie], 112.
 Φιλαντία, 195.
 Φιλία. Ζ. Ἰσότης καὶ Χυλός.
 Φιλοσοφίας μάρτυρες, 211.
 Φιλοτιμία, 195.
 Φύδες πολίτου ἀπὸ πολιτικῶν ὀλίθους 254.
 Φύρος, 134, 238.
 ΦΥΡΓΚΙΣΚΟΣ ὁ πρῶτος βασιλεὺς Γαλλίας, 87.
 Φυγή, 218.
 Φυλακή [prison]. Φυλάκωσις, ή φυλάκισις [emprisonnement], 21-22, 96, 99, 196, 197, 221. Ζ. καὶ Ἐγκρυφον.
 Φυσικὴ κατάστασις [état de nature, ou naturel], 134.
 Φωνασία [déclamation], 141.

Χ.

ΧΑΡΩΝΑΣ, 187, 217. II. κβ'.

Χρειακοπία 238. Χρειακόπων πεινή, Ψ' φηφορία, Π. 45-40'.
 135-138. Ψωμοζήτησι ποῦ πολλοί; Π. κα.
 Χρηματική τράπεζα. Ζ. Τράπεζα.
 Χύλος φίλιας, Π. 58'.

Ψ.

Ψευδείας ψευδεις έννοιαι, 154.
 155.

Ψευδες εάν ποτε χρήσιμον, 258.

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η.

Διὰ νὰ συμπληρώσωμεν τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ φιλανθρώπου τῆς Ἰταλίας φιλοσόφου, πρᾶϊν ἀνεκτίμητον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον νὰ συνάψωμεν ἐπὶ τέλους αὐτοῦ τὰς διορθώσεις καὶ τροπολογίας, τὰς ἐποίας ἐπέφερεν ἐπὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ συγγραφέως ἡ φιλοσοφία τοῦ 19' αἰῶνος, ἀντιπροσωπευομένη εἰς τὴν νομοθεσίαν ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀπαρεγκλίτου λογικῆς τοῦ Βενθάμου. Ὁ Κύρ. Α. Πετσάλης, γνωστὸς τῆς Ἑλλάδος δικηγόρος καὶ ἐφημεριδογράφος, μᾶς συνίδραμε φιλοκαθάως εἰς τὸν σκοπὸν μας οὗτον, εὐαρεστηθεὶς νὰ μᾶς χορηγήσῃ τὴν μετάφρασιν τῶν ἐπομένων δύο μερῶν τοῦ συγγράμματος τῶν ποινῶν καὶ ἀμοιβῶν τοῦ Ἀγγλου φιλοσόφου, ἀναφερομένων εἰς τὰς περὶ τῆς πεινῆς, τῆς ἐξορίας καὶ τῆς ἀραιότητος τῶν καταδοτῶν τοῦ παρόντος πονήματος πραγματείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΪ.

Ἔτερα εἶδη τοῦ τιπικῶ περιουρισμοῦ,
 ὡσανεὶ φυλάκισις, κάθειρξις (Relogation), ἐξορία.

Ἡ ἐκτὸς τοῦ κράτους ἐξορία δύναται νὰ ᾖ ὠρισμένη ἢ ἀόριστος: — Ἀόριστος ἐνάκις συγχωρεῖται εἰς τὸ ἄτομον νὰ ὑπάγῃ, ἔπου ἀρέσκειται. — ὠρισμένη, ὁσάκις ὑποχρεῖται νὰ διατρέψῃ εἰς ἰδιότιμον μέρος.

Ἐκ πρώτης ἀριτηρίας ἐδύνάτῃ τις νὰ νομίτῃ, ὅτι ἡ ὠρισμένη ἐξορία εἶναι ἀκχώρητος, διότι ποῖον ἐπιβροήν δύναται νὰ διατηρῆς ἐπὶ ἀτόμου, ἀναχωροῦντος ἀπὸ τῆν δικαιοδοσίαν σου; Ἀλλὰ εἰς τὴν πρᾶϊν ὑπάρχουν πολλάί περιπτώσεις, καθ' ἃς τὸ κράτος διατηρεῖ κατ' αὐτοῦ ἀποχωρῶσαν δύναμιν καὶ μίση τιμωρίας, ἢν παρεγκλίτη, ἢ κατ' ἄν περιπτώσιν ἡ ἐξορία εἶναι πρόσκαιρος. Ἐξ ὁσάκις ἀφίνει αὐτὸ εἰς τὸν τόπον,

ἔθεν ἐξορίζεται, ὑπάρχοντα ἢ μέλλοντα κτήματα. γ'. ὁσάκις τὸ κράτος, ἔθεν ἀποκλείεται, εἶναι εὐδιάθετον νὰ συνδράμῃ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως.

Πρὸς τοῦτοις ἡ ὠρισμένη ἐξορία λαμβάνει χώραν εἰς περιπτώσεις ἰδιαζούσας. Ἐν γένει ἐξοριζομένου ἐνὸς κακούργου, ὁ σκοπὸς εἶναι ν' ἀπαλλοχθῇ τὸ κράτος ἀπ' αὐτὸν καὶ δέν γίνεται φροντίς τοῦ τί θέλει ἀπεγίνει.

Ἡ ἐξορία διαφέρει κατὰ τὸ πρᾶϊν καὶ πρᾶϊον πρὸς τὰ διάφορα ἄτομα, ὥστε δέν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πρότασις ἀληθῆς ἐν γένει περὶ τῆς φύσεως τῆς πεινῆς ταύτης.

Τὰ κινώτερα κακὰ, τὰ ὁποῖα αὕτη συνεπιφέρει, κατατράτονται εἰς τὰ ἐπόμενα ἄρθρα.

Χωρισμὸς ἐκ τῶν φίλων, συγγενῶν καὶ συμπολιτῶν.

Στέρσις τῶν ἀντικειμένων τῆς φιλοκαλίας, ψυχαγωγίας καὶ εὐχαριστήσεως, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι τις συνειθισμένος, — φυσικαὶ ὠραιότητες τοῦ τόπου, — θιάματα, — ἀπαλαύσεις τῶν τεχνῶν.

Ἀπώλεια τῶν ἐλπίδων τοῦ προβιζασμοῦ εἰς στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον τις ἐδόθη, τὰ δικαστήρια, — εἰ στρατιωτικὰ προδιδικασμῶ, — τὰ λοιπὰ ὑπουργήματα.

Ζημίαι ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν καὶ τάξιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ ἐμπορίου, ἢ τῶν ἐπικερδῶν ἐπαγγελμάτων. Ὁ τεχνίτης, ὁ ἔμπειρος ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν εἵδους τινὸς πολυπλόκου χειροτεχνήματος ἀποβάλλει τὰ μέσα τῆς ὑπάρξειός του, ἀμα δέν εὕρισκῃ ἀλλοχρῶ τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς ἐνασχολήσεως. Ὁ νομικὸς, μεταφερόμενος ἐκτὸς τῆς πατρίδος του, δύναται νὰ στερηθῇ ἐντελῶς πάσης ὠφελείας ἐκ τῆς ἐπιστήμης του. Ὁ κληρικὸς θέλει εἶσθαι πανταχοῦ ἄνευ ἐπαγγέματος, ἔπου δέν ὑπάρχει ἡ θρησκεία του.

Ἐν τῶν δεινῶν τῆς ἐξορίας εἶναι καὶ ἡ συνδικαίτησις μεταξὺ λαῶν, τῶν ὁποῖων ἀγνεῖται ἡ γλῶσσα. Ἡ στέρσις αὕτη διαφέρει εἰς διάφορα ἄτομα, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ ἔθνη. Εἰς Γάλλον, τὸ κακὸν εἶναι ἀνεπαίσθητον, διότι ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα ἐμιλεῖται καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὁ Γερμανὸς, ἐξοριζόμενος τῆς πατρίδος του δύναται νὰ ζήσῃ εἰς ἄλλους λαοὺς Γερμανικῶς ὁ Ἀγγλος εὕρισκει τὴν γλῶσσάν του εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὁ Σουῖδος, ὁ Δανὸς, ὁ Ἰώτης εὕρισκονται εἰς δεινοτέρων θέσιν, δέν ἐμιλοῦμεν περὶ τῶν ἄνωτέρων κλάσεων, εἰς τὰς ἰποίας

ἢ σπουδή τῶν γλωσσίων εἶναι μέρος τῆς ἀνατροφῆς των, ἀλλὰ πανοῦ ὁ λαὸς περιορίζεται εἰς τὴν γλώσσάν του.

Τὰ πάντα εἶναι δυσχερῆ, ὁσάκις τὸ πρῶτον αὐτὸ μέσον τῆς συγκοινωνίας ἐλλείπει. Ἐάν τις ἀποκτήσῃ τὰς συνειθευτέρας λέξεις μιᾶς γλώττης διὰ τὰς πρώτας ἀνάγκας τῆς ζωῆς, σπανίως ὅμως φθάσῃ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ἀρκούντως διὰ τὰς ἀπολαύσεις τῆς συνκοινωνίας. Ὁ τοιοῦτος ἐνοεῖ ἐαυτὸν καταδικασμένον νὰ ᾔνοι πάντοτε κατὰ τοῦτο ὑποδεέστερος καὶ ἡ ζωὴ αὐτὴ ἐκτείνεται εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἐτέρω περίπτωσις ἀποτελεῖται τὰς ποινὰς τῆς ἐξορίας, εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Αἱ δύο αὗται λέξεις περιλαμβάνουν ἀπᾶς τὰς λεπτομερείας τῆς ζωῆς: τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα, τὴν τροφήν, τὸν τρόπον τῆς κατοικίας καὶ ἐνδυμασίας, τὰς συνήθεις ὀρίξεις, τὰς δικαστικὰς καὶ τὴν στρόφην τῶν ἰδεῶν καὶ ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν διαφορὰν τῶν κυβερνήσεων καὶ ὀργανισμῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀντικείμενον ἐπιρροαίει πολὺ τῆς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔχουν μεταξὺ των μεγάλην ἀναλογίαν εἰς τὰ ἠθῶν, πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀνομιὰς κλάσεις. Ἄλλ' εἰς Γαυτῶν ἐξοριζόμενος τῆς πατρίδος του ᾔθελεν εἶσθαι ἐντελῶς δυστυχῆς, κυρίως δὲ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς ὀργασίας.

Ἡ διαφορὰ τῶν κλιμάτων δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ εἰς τὸν καταλογισμὸν τῶν δεινῶν· ἡ μεταβολὴ ἐνδέχεται νὰ ᾔνοι πρὸς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' οἱ πλείους διὰ τὴν μακροχρόνιον ἔξιν, δυσκόλως συμβιβάζονται μὲ διαφορὰ τοῦ πατρῷου κλιμακῶς των· ὅθεν τὰ παρᾶπανα τῶν ἐξοριστῶν συνεχέστερα ἀναφέρονται εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς ὑγείας των, τὴν ὁποίαν ἀπεδίδουν εἰς ταιαύτην αἰτίαν.

Ἐξ ὅλων τούτων τῶν ποινῶν, τῶν παρεπομένων εἰς τὴν ἐξορίαν, δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀπόλυτος καὶ βεβαία. Δύναται νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ μὴν ὑπάρχουν. Δύναται νὰ πικίλωνται ἀορίστως καὶ ἡ στάθμη τῶν ἀποτελεσμάτων, ἀντὶ νὰ ᾔνοι δεινὸν νὰ ἀποδοίγη ἐξ ἐναντίας καλῶν. (α)

(α) Τοῦ Τελλίου ἐξορισθέντες εἰς τὴν νῆσον Λέσβου, ἔμαθον εἰς τὴν ἱώμην, ὅτι εἶναι εὐχαριστημένος, καὶ ὅτι ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς αὐτὸν ποινὴ νῆδ' ἀπέβαιναν εὐάρεστος. Ὅθεν ἀπερρώσισαν νὰ τὴν ἀνακαλέσων πλησίον.

ΤΑ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΑ Ο ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΟΡΑΗΣ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΠΕΡΙ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἠθικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους: πολλὰ νὰ εἶπω δὲν με συγχωρεῖ ὁ καιρὸς. Ἡ ἐπιγραφή των, ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ, ἔδωκ' εἰς τινὰς ἀφορμὴν νὰ διατάσωσιν, ἂν ᾔνοι τοῦ Ἀριστοτέλους, ἢ τοῦ υἱοῦ του Νικομάχου, γνήσιον σύγγραμμα. Ἐγέννησαν τὸν διαταγμὸν ἐξ ἑνὸς μέρους Διογένης ὁ Λαέρτιος (1), εἰς τοῦ ὁποίου τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων δὲν σημειώνονται ῥητῶς τὰ ἠθικὰ Νικομάχεια, καὶ ἀπὸ τᾶλλο ὁ Κικέρων (2), ὅστις ἔκλινα νὰ νομίζῃ, ὅχι καταπεισμένος ἑμῶς, ὅτι ᾔσαν τοῦ Νικομάχου. Οὗτ' ἡ σιωπὴ ἕμῶς τοῦ Διογένηος, οὔτε τοῦ Κικέρωνος ὁ διαταγμὸς, ἀρκούν (ὡς καὶ ἄλλοι τὸ ἔκριναν) νὰ σαλεύσωσι τὴν κοινὴν πολλῶν ἀρχαίων ὑπομνηματιστῶν τοῦ φιλοσόφου μαρτυρίαν, οἱ ὅποιοι ἐπίστευαν ἀδιστακτικῶς συγγραφεῖα τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων αὐτῶν τὸν Ἀριστοτέλην. Πρῶτος εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ὁμοιότητα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου μὲ τὸν χαρακτῆρα τῶν λοιπῶν συγγραμμάτων τοῦ φιλοσόφου. Ἐπειτα, διὰ τὸνομα ἐπιστεύθη συγγραφεὺς ὁ υἱὸς Νικομάχος. Ἐπὶ τί δὲν ἐπιστεύθη μᾶλλον ὁ πατὴρ τοῦ Ἀριστοτέλους, φιλόσοφος καὶ ἰατρός, καὶ Νικομάχος ὀνομαζόμενος κ' ἐκαῖνος;

Ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ τὰ ἕως τώρα γνωρισθέντα ἀντίγραφα τῶν ἠθικῶν, ὅσα μὲ ἐπιμέλειαν ὅχι ὀλίγην ἐπαράβαλον, ἢ ἀπὸ φίλους του παραβαλμένα ἐμεταχειρίσθῃ ὁ τελευταῖος πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης Ζέλλος (Zell), ἐμπορεῖ νὰ ζητήσῃ τὴν περὶ αὐτῶν εἰδήσιν εἰς αὐτὰ του τῆς ἐκδόσεως τὰ Προλεγόμενα. Μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀντιγράφων τούτων

(1) Η', § 22-27.

(2) De finib. v, 5.

δὲν ἀναλογεῖ μέλαινα ἢ ἐξ αὐτῶν βεβαίαια εἰς τοῦ καιμένου τὴν διάρ-
θωσιν. Μ' ὅλον τοῦτο χρεωστοῦμεν χάριν εἰς τοὺς ὑπομένοντας τὸν ἀν-
δίστατον κόπον τῆς συλλογῆς τῶν διαφόρων γραφῶν.

Ἐκδόσεις δὲ τῶν Ἰθικῶν ἀπαριθμεῖ ὁ αὐτὸς Ζέλλας εἰκοσιπέντε,
δημοσιευμένας εἰς τὸ μεταξὺ διάστημα τοῦ τέλους τῆς δεκάτης πέμ-
πτης ἑκατονταετηρίδος καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς δεκάτης ἐνάτης, ὅτε (1820)
ἐφάνη εἰκοστὴ ἕκτη ἢ ἰδική του εἰς δύο τόμους, τῶν ὁποίων ὁ πρῶ-
τος περιέχει τὸ καιμένον μὲ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν, καὶ ὁ δεύ-
τερος τὰς σημειώσεις.

Παρὰ τὰς ἐκδόσεις ἔχομεν καὶ ἐξηγήσεις Ἑλληνικὰς ἀπὸ μεταγε-
νεστέρους Ἑλληνας γραμμένας τὰς ἐξῆς. Πρώτη εἶναι ἐλοκλήρου τοῦ
συγγραμματος τῶν Ἰθικῶν παράφρασις, καλὴ μὲν εἰς πολλὰ μέρη,
ἀναξία ἔμως Ἀνδρονίκου τοῦ Ῥοδίου, τοῦ ὁποῦ τὸνομα φέρει μέχρι
τῆς σήμερον ψευδῶς. Ὁ Ἀνδρόνικος, Περριπατητικὸς φιλόσοφος, σύγ-
χρονος τοῦ Σύλλα, ἔταν αὐτὸς ἐμετάφερν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τὰς
Ἀθήνας τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Θεοφράστου (1),
συνήργησε πολὺ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων,
τῶν ὁποίων ἔγραψε καὶ τοὺς πίνακας (2). Ὡς περιπατητικὸς, ἐξήγησεν
ἢ παρέφρασεν ἐξ αὐτῶν τινὰ καὶ ἐπειδὴ ὁ Συμπλίκιος ἐνομάζει πα-
ράφρασιν τῶν Κατηγοριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικον, ἐν-
δεχόμενον νὰ ἔγινε καὶ τῶν Ἰθικῶν παράφρασις ἀπὸ τὸν αὐτόν. Τῆς
σημερινῆς ἔμως εἰς ὄνομά του φερρομένης, καὶ ἂν ἄλλην ἀπόδειξιν δὲν
εἶχαμεν, ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν ψευδωνυμίαν ἢ πρὸ μικροῦ ἀνακαλυ-
φθῆσαι, εἰς τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων, (3), ἀληθῆς ὀνο-
μασία τοῦ παραφραστοῦ. Αὐτὸς ὀνομάζεται Ἡλιοδώρος, τὴν πατρίδα
Προυσαεὺς, ἀγνωστος ἔμως ὁποῖος ἦτο, καὶ πότε ἔκμασεν. Ὅσον δύ-
ναμαι νὰ συμπεράνω ἀπὸ τὴν παράφρασιν, τὸν κρίνω τῆς ἐνάτης
ἢ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος συγγραφέα.

(1) Ἴδε Στραβ. Γεωγραφ. σελ. 603.

(2) Πλούταρχ. Σύλλ. §. 26.

(3) Ἴδε SAINT-CHROIX *Exam. crit. des anc. histor. d'Alexandre-
le-Grand*, pag. 524, 2e édit. 1804.

Παρὰ τοῦ Ἡλιοδώρου τούτου τὴν παράφρασιν, σώζονται καὶ ἄλλαι
παραφράσεις, ἢ ἀληθέστερον σχόλια, ἐκ τῶν ὁποίων ἀφίνων τὰ ἀκόμη
ἀνέκδοτα, ἐνομάζω τὸν Μητροπολίτην Νικαίας Εὐστράτιον, ὅστις ἔκ-
μασε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ἐὰ σχολιά του
ἐτυπώθησαν πρῶτον εἰς τὴν Βενετίαν (1536 ἔτ.) ἀλλ' ἀμφιβάλλοντες
ἂν ἦναι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἔλα τοῦ Εὐστρατίου μέρος ἐξ αὐτῶν
νομίζεται τοῦ Ἀσπασίου, καὶ μέρος Μηχαῆλ τοῦ Ἐφεσίου.

Τὸν Μηχαῆλ τοῦτον ὑπολαμβάνουν τινὲς εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ κατὰ
τὴν ἐνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας, Μηχαῆλ ὁ Ψελλός· ἄλλοι
δὲ τὸν νομίζουν μαθητὴν τοῦ ψελλοῦ ἐμῶνυμον. Περὶ τοῦ Ἀσπα-
σίου, ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τις μέρος τῶν σχολίων του, διὰ νὰ ἀπορήσῃ,
πῶς τὸν ἐφαντάσθησαν τινὲς τὸν αὐτὸν καὶ τὸν Περιπατητικὸν Ἀσπά-
σιον, ὅστις ἔκμασεν εἰς τὴν δευτέραν ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα (1).
Συνέβη σχεδὸν καὶ εἰς τοῦτον ἔτι συνέβη εἰς τὸν ἀρχαιότερον Ἀν-
δρόνικον· ἐπειδὴ ἔγγραψεν εἰς ἄλλα τοῦ Ἀριστοτέλους συγγραμματα
ἐξηγήσεις ὁ Ἀσπᾶσιος, ἀπεδόθησαν εἰς τὸν αὐτόν καὶ αἰ εἰς τὰ Ἰθι-
κὰ ἐξηγήσεις τοῦ μεταγενεστέρου τούτου, εἴτε ὀνομάσθαι Ἀσπασίου,
εἴτ' ἄλλο τι φέροντος ἀγνωστον ὄνομα.

Μεταφράσεις τῶν Ἰθικῶν λατινικαὶ ἔγινον πολλαί· ἐκ τῶν ἐπειὸν
ἄξιαι σπουδαιότερας, ὡς ἀρχαιότεραι, εἶναι τρεῖς, καὶ μάλιστα ἡ πρώτη
(1270), ἢ Ἀνώνυμος, διὰ τὴν κατὰ γέζιν ἀκρίθειαν τῆς ἐρμηνείας.
Τόση ἀκρίθεια, συνειδημένη κατ' ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ἂν
καὶ παιδαριώδης, καὶ ἀκδεστάτη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, χρησιμεύει ἔμως
πολὺ εἰς τοὺς ἐκδότας, ὡς ἀναπληροῦσα τὸν ἀντιγράφου. Τὸν μετα-
φραστὴν, ἀγνωστον πρὸ πολλοῦ, ἔδειξε πιθανῶς ὁ Σνεϊδέρος (2), ὅτι
εἶναι ὁ Μοναχὸς Μοιρβέκας, ὁ χειροτεκνηθεὶς ἔπειτα Ἐπίσκοπος Κορίνθου,
ὅπου ἔδειξε (λέγει ἡ ἱστορία) ἕπλον πολλὰ βερμὸν νὰ ἐνώσῃ τοὺς

(1) Ἴδε τὸν Ψαβρίσιον, *Biblioth. graec*, tom. 111, pag. 265,
édit. 4.

(2) Ἴδε τὰ Προλεγόμενα (σελ. 282VI—282XV) εἰς τὸ Περὶ ζῴων
ἱατρίας τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπὸ τὸν σοφὸν Σνεϊδέρον, ὅστις περὶ τὰς
ἀρχὰς τοῦ παρόντος ἔτους (1822) ἔπαυσε νὰ ὠφελεῖ τοὺς συγχρόνους
του. Αἰωνία σου ἡ μνήμη! σφοδρῶτε καὶ χρησιμώτατε φίλε.

σχηματικούς ἡμᾶς! μετὰ τὴν ἐκκλησίαν του. Μετὰ δικαίαν σχεδὸν ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τοῦ Μοιρβέκα ἐτη, μετέφρασα δεύτερον εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν τὰ Ἰθικὰ Ἰωάννης ὁ Ἀργυροπούλου, εἰς ἐξ ἐκείνων τῶν δυστυχῶν λογίων ἀνδρῶν, ὅσοι φεύγοντες τὴν δουλοθεΐσαν ἀπὸ τοὺς ἀγρίους Τούρκους πατρίδα των, κατέφυγον εἰς τὴν φιλόφρονον καὶ φιλολόγον οἰκίαν τῶν περιφρόνων Μεδίκων. Τρίτην Λατινικὴν ἀρχαίαν μετάφρασιν ἐσύνταξεν ὁ Λεωνάρδος, ὁ ἰονομασθεὶς ἀπὸ τὴν πατρίδα Ἀρετίνος.

Παρὰ ταύτας καὶ τὰς καθελθῆς ἄλλας μεταφράσεις, ἐξεδόθησαν Λατινιστὶ πολλὰ πολλῶν σοφῶν ἀνδρῶν σχόλια. Τὰ ἀρχαιότερα εἶναι τοῦ περιβοήτου τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας θεολόγου, Θωμᾶ τοῦ Ἀκβινάτου ἀπὸ τὴν παρακίνησιν τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι ἐγενε καὶ ἡ ἀνωτέρω ὀνομασθεῖσα πρώτη Λατινικὴ μετάφρασις (1270) ὅλων τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων. Μετὰ τὸν Θωμᾶν ἐξεδόθησαν ἐνωμένα μετὰ τοῦ Ἀργυροπούλου τὴν μετάφρασιν τὰ διεξοδικώτατα σχόλια τοῦ Δονάτου Ἀκκικισίου, Φλωρεντίνου τὴν πατρίδα. Αὐτὸς συνήκμασεν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν μετὰ τὸν Ἀργυροπούλου, καὶ συναμαθήτευσ' εἰς αὐτὸν μετὰ πολλοὺς ἄλλους· ἔθεν καὶ τὰ σχόλιά του κρύνονται συνάθροις καὶ σύνταξις ὅσων ἤκουσεν ἀπὸ ζώσης φωνῆς τοῦ Ἀργυροπούλου. Τρίτος σχολιαστής, ὅχι ἐπιχώτερον διεξοδικὸς τοῦ Δονάτου, ἐφάνη κάποιος Ἰάκωβος Πάβερ, τυπωμένος καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Ἀργυροπούλου τὴν μετάφρασιν. Παρατρέχω πολλῶν μεταγενεστέρων Λατινιστῶν ἐκδοθείσας ἐξηγήσεις, περὶ τῶν ὁποίων διεξοδικῶς γράφει ὁ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης εἰς τὰ Προλεγόμενά του, καὶ πρὸ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην ὁ Φαβρίκιος (1).

Μεταφράσεις τῶν Ἰθικῶν εἰς διαφόρους σήμερον λαλουμένας γλώσσας ἀριθμῶνται πολλά· ἡ τελευταία ἐγένεν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἀπὸ τὸν Γάβριον (Gavne), εἰς τόμους δύο, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1798, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεταφραστοῦ ὁ δεύτερος κατὰ τὸ 1801 ἔτος.

Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων ἐκδόσεων, μεταφράσεων, παραφράσεων ἢ ἐξηγήσεων, δὲν εἶχα παρὰ τὴν ἀπὸ τὸν Σουλζβέργιον ἐκδοσιν (1587),

τοῦ κειμένου ὅλων τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων, μίαν ἄλλην συνωδευμένην μετὰ Λατινικὴν μετάφρασιν (1597), τρίτην μόνων τῶν Ἰθικῶν μετὰ τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν ἐκδοθεῖσαν κατὰ τὸ 1716 ἔτος ἀπὸ τὸν Ἄγγλον Βιλκινσῶνα, καὶ μετατυπωθεῖσαν τὸ τέταρτον κατὰ τὸ 1818, καὶ τελευταίαν τὴν ἀνωτέρω ὀνομασθεῖσαν τοῦ Γερμανοῦ Ζέλλου (1820). Παρὰ ταύτας μ' ἐδάνεισεν ὁ πάντοτε πρόθυμος καὶ μετὰ ὠφελῆ σεβάσμιός μου φίλος, Θωμάς, ὁ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας, τὴν ψευδῶς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ἀναφερομένην τοῦ Ἠλιεδώρου παράφρασιν, καὶ μοῦ ἐπρομήθευσεν ἀλλαχόθεν τὰς Λατινικὰς τρεῖς παλαιὰς μεταφράσεις, τὴν Ἀνώνυμον λέγω, καὶ τὰς ἀπὸ τὸν Ἀργυροπούλου καὶ τὸν Ἀρετίνου συνταχθείσας, συνωδευμένας καὶ τὰς δύο μετὰ τὰ διεξοδικώτατα σχόλια (1).

Ἡ παράφρασις τοῦ Ἠλιεδώρου, καὶ αἱ τὰς ὁποίας ἐγνώρισα ἀπὸ τὰς σημειώσεις τοῦ Ζέλλου ἐξηγήσεις τοῦ Ἀσπασίου, ἤθελον πολλὴν χρησιμῆσαι, ἀν' ἀληθείας ἦσαν, ὡς ἐνομίασθαι, παλαιῶν ἀδρῶν μελέται. Τὰ συνοδεύοντα τὰς Λατινικὰς μεταφράσεις διεξοδικώτατα σχόλια ἐγένον εἰς καιρὸν, ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ σοφία εἰς μὲν τὴν Ἑλλάδα ἔπνεε τὰ λείψια, εἰς δὲ τοὺς ἄλλογενεῖς Εὐρωπαίους ἔρχετο καὶ ζῆ, ζοῖν ὅμως ἀκόμη νεπίων. Αὐτὰ εἶναι καθαρὰ σχολαστικὴ ἀπεραντολογία, ἀναπόφευκτος εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρήσεως ἀξία. Τί λέγω, συγχωρήσεως! Ἐπαινον καὶ χάριν χρεώσται, ὅστις ἀδικάτοις κρίνει τὰ πράγματα, εἰς τοὺς ἀνυπεφόρους κόπους, ὅσους ἀνεδέχθησαν οἱ μακαριῖται ἄνδρες ἐκεῖνοι, διὰ ν' ἀνακούρωσιν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς λήθης τὴν καταχωσμένην τῶν παλαιῶν σοφίαν. Ἐκεῖνον οἱ κόποι ἐμελλαν μετὰ τὴν πρόσδον τοῦ χρέιου καὶ γεννήσωσι, καὶ ἐγέννησαν ἀληθῶς, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει σήμερον ἡ Εὐρωπαϊκὴ σοφίαν.

Ἄλλ' ἐὰν θαυμάζωμεν τοὺς κόπους τούτους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἤδη βοηθὸν καὶ τὴν τυπογραφίαν, καὶ τοὺς κρύναντες ὡς εὐεργέτας τῶν ἀνθρώ-

(1) Καὶ αἱ τρεῖς ἢ μᾶλλον τέσσαρες, εἶναι συνδεμένα εἰς ἓνα τόμον. Προηγείται τοῦ Ἀργυροπούλου ἡ μετάφρασις μετὰ τὰ ὀνομαζόμενα τοῦ Δονάτου σχόλια, τυπωμένα εἰς τοὺς Παρισίους 1541. Ἀκολουθεῖ ἡ αὐτὴ πάλιν τοῦ Ἀργυροπούλου μετάφρασις μετὰ τὰ σχόλια τοῦ Φάβερ, ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀρετίνου, καὶ τρίτη τοῦ Ἀνιανίου, εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν, 1527.

πων, τί πρέπει νὰ λέγωμεν περὶ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων, τῶν ὁποίων εἰ κόποι ἐγέννησαν αὐτὰς τὰς ἐπιστημὰς, καὶ μᾶς ἀφαῖσαν μὲ ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερα βοηθήματα, τῶσον ἀξιόλογα συγγράμματα, ὥστε εἰς αὐτὰ χρεωστῆ (μὴν ἀμφισβῆλωμεν) ἡ σημερινὴ φιλοσοφία τὰς ἐρωτὰς περὶ πολλῶν πραγμάτων δόξας, καὶ ἡ Εὐρώπη ὅλη τὸν πολιτισμὸν τῆς ;

Καὶ ἀπ' αὐτοῦς τοῦς πνευματώτατους σήμερον σπουδαίους ἀνδρας δὲν εἶναι κανεῖς, ὅστις δὲν ἔχει πολλὴν ἢ ὀλίγην βιβλιοθήκην ἰδίαν, καὶ παρὰ ταύτην πολλὰς ἄλλας βιβλιοθήκας μερικὰς καὶ δημοσίας, ἱκανὰς νὰ τοῦ ἐλαφρύνωσι τοὺς κόπους κανεῖς, ἔστις δὲν ἔχει κἄν ἀφθονα αὐτὰ τῆς γραφῆς τὰ ὄργανα, διὰ νὰ σκρειόνη χωρὶς ἀναβολῆν τὰ διανοήματα τῆς ψυχῆς του. Εἰς τὸ πρὸ τῆς τυπογραφίας ὅλον διάστημα, ἔπρεπε νὰ ἴηαι τίς καὶ ὑπέρπλευτος, καὶ ὑπέμετρα φίλος τῆς παιδείας, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ μικρὸν μέρος ὅσων ἔμπορεῖ σήμερον ν' ἀπολαύσῃ καὶ πολλὰ μετρίως καταστάσεως ἀνθρώπος (1).

Παρὰ τὰ Ἰθικὰ Νικομάχεια ταῦτα, σώζονται ἄλλα δύο τοῦ Ἀριστοτέλους συγγράμματα, Ἰθικὰ ἐπιγραφόμενα καὶ ἐκεῖνα, τὰ ἐπωνομαζόμενα Ἰθικὰ μεγάλα, λέγω, καὶ τὰ Ἰθικὰ Εὐδήμια. Ταῦτα δικαιότερον παρὰ τὰ Νικομάχεια ἔπρεπε νὰ διατάσωμεν, ἀν ἴηαι γνήσια τοῦ Ἀριστοτέλους συντάγματα εἶναι καὶ τὰ δύο συντομώτερα τῶν Νικομαχείων. Τὰ Μεγάλα μάλιστα βιάλλουν εἰς ἀπορίαν, διὰ τί ὀνομασθήσαν μεγάλα, ἐπειδὴ δεδηρημένα εἰς μόνον δύο βιβλία, εἶναι τὰ μικρότερα τῶν ἄλλων. Τὰ Εὐδήμια, περιεχόμενα εἰς ἑπτὰ βιβλία, καὶ γραμμένα, ὡς πινεσ ἔκριναν, ἀπὸ τῶν Ἀριστοτέλων πρὸς τὴν μαθητὴν του Εὐδήμον τὴν Ἰόδιον (2), ἀν ἐξαίρετος ἔσα περιέχουν αὐτολεξεί σχεδὸν ἀπὸ τὰ Νικομάχεια, δὲν εἶναι οὐδ' αὐτὰ πολὺ μακρότερα τῶν μεγάλων. Καὶ τῶν δύο ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου δὲν ὁμοιάζει καταπάντα τοῦ χαρακτήρα τῶν Νικομαχείων καὶ εἰς τὰ

(1) Ἴδε κατωτέρ. σελ. λ', σημ. 1 καὶ α.

(2) Ἄλλοι ἐξανακτικὸς ἔκριναν, ὅτι ὁ Εὐδήμος οὗτος εἶναι καὶ συγγραφεὺς τῶν Ἰθικῶν Εὐδημίων. Ἴδ. Γ' ΑΒΠ. Βιβλ. β', iii, μ. π. 269.

δύο ἢ κατὰριθμοῖς τῶν ἀρετῶν μὲ τὰς ἐκ πλαγίου κακίας, διαφέρει ἀπὸ τὴν εὐρισκομένην εἰς τὰ Νικομάχεια κατὰριθμοῖς (1).

Ἐὰν ἀληθῶς ἐσυντάχθησαν ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῶν Νικομαχείων καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ Εὐδήμια, ὡς εἶναι γνώμη τῶν πλειοτέρων, ἀλλέως νὰ λύσω τὰς περὶ αὐτῶν ἀπορίας δὲν ἔχω, πλὴν ὑποθέτων, ὅτι καὶ τὰ δύο ἐγράφθησαν ὡς σχεδία τῶν Νικομαχείων ἀπὸ τὸν φιλόσοφον, τὴν ἀρχὴν χωρὶς ἀκρίβειαν, ὡς εἶναι ἐξαναγκαστικὸν εἰς τὰ σχεδιαζόμενα. Ἔθεν ἔπειτα μετὰ πολλὰς σκέψεις, ἀναθεωρήσεις καὶ διορθώσεις, ἐσύνταξεν ἀκριβέστερον τὰ Ἰθικὰ Νικομάχεια. Μόνον ταύτη ὑπόθεσις ἔμπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς διαφορὰς τῶν τριῶν ταύτων Ἰθικῶν συγγραμμάτων. Ἀλλὰ ἰδιὰ τί μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν Νικομαχείων δὲν ἠφανίσθησαν τὰ σχεδία; τοῦτο φαίνεται παράξενον, δὲν εἶν' ὅμως ἀπὸ τὰ ἀδύνατα. Τῶσον πλειότερον χάριν χρεωστῶμεν εἰς τὸν χρόνον, ὅτι τὰ ἐφύλαξεν, ὅσον συνεργῶν πολλάκις καὶ τὰ δύο εἰς εὐκολωτέραν τῶν Νικομαχείων κατάληψιν.

Εἰς τὴν ἐκδοσιν αὐτῶν ἐτόλμησα καὶ τινὰς διορθώσεις τοῦ κειμένου, ὡς ἔκαμα καὶ εἰς τὰ ὁποῖα πέρυσιν ἐξέδωκα Πολιτικὰ τοῦ φιλοσόφου. Ἐλπίζω ὅτι δὲν θέλου κατακριθῆναι εἰς ἀπὸ τοῦς ἱκανοῦς νὰ κρίνωσι τὰ τοιαῦτα. Σκρειώσεις ἐπέβουον νὰ γράψω μακροτέρως διὰ τὸ δυσνόητον τοῦ συγγράμματος ἀλλὰ τὸ βαρὺ γῆρας, βαρυμένον ἔτι πλειότερον ἀπὸ τὰς ἀπροσοκλήτους συμφορὰς τῆς ζωῆς, δὲν μ' ἐσυγχώρει τότευς κόπους. Μόνον παρηγορίαν εὐρίσκω ταύτην, ὅτι βλέπω τοὺς συμπατριώτας μου, ἔσοι ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ ἀνόμου τυράννου, παρηγορευμένους μὲ τὴν ἐλπίζομένην τελείαν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ μὲ τὴν γενναίαν ἀπόφασιν ν' ἀνγκτίσωσι τὴν γῆν τῆς γενέσεως αὐτῶν πολὺ λαμπροτέραν τῆς προτέρας.

Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη ἐτυπώνατο ἐσχάτως καὶ τυπόμεται ἀκόμη μὲ δαπάνην τῶν Χίων. Εἰς τὴν κεφαλίδαν τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐσιωπήθη τὸνομά των, διὰ τὴν ῥεθὸν τοῦ ὄγρου τυράννου Ἀλλὰ τῶρα, ἐπειδὴ δὲν ἔμεινε τί ποτε πλέον νὰ φοβῶνται ἀπ' αὐτὸν, καὶ τὸνομά των ἐπαναλαμβάνει τὴν τόπον του, καὶ αὐτὶ μὲ τοὺς λοιποῦς τῶν ὅλων ἀδελφεῦς Ἕλληνας ἔμπροσθεν καταφρονετικῶς νὰ

(1) Ἴδε τὰς ἐξῆς σημειώσεις μου, σελ. 229-230.

φωνάζουσιν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ τυράννου ὅτι πρὸ εἰκασιδύο ἐτῶν (1), τὸν ἐκαταρτίωμην, ἀγανακτῶν διὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν δυστυχίαν,

Κῆν με φάγῃς ἐπὶ βίβαν, ὅμοις ἔτι καρποφορήσω,
ὅσον ἐπισπεύσασαι, τράγῃς, θυμένω.

Δὲν εἶναι δίκαιον ὅμως νὰ σιωπήσω τὴν πρόθυμον συνδρομὴν εἰς τῶν Πολιτικῶν τὴν ἐκδοσιν ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ἑμογενεῖς τοῦ ὁποίου μὲ κακοφαινέται ὅτι δὲν μὲ συγχωροῦν εἰ περιστάσεις νὰ φανερώσω τ' ὄνομα. Ὁ χρηστὸς πολίτης εὖτος ἐπῆρε σώματα τῶν Πολιτικῶν τῆς, καὶ τὰ ἐπέτελεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ σκοπὸν νὰ ἐλαφρύνῃ τὸ βῆρος τῶν Χίων, αἱ ὅποιοι κατεδαπανῶντο τότε νὰ τρέφωσι καθημέραν τοὺς μέλλοντας νὰ πληρώσωσι τὰ τροφεῖα μὲ τὸν ἀφανισμὸν τῆς Χίου.

Εἰς τὰς σημειώσεις μου, τὰ στοιχεῖα ΠΑΡ σημαίνουν τὴν ἕως τῶρα ψευδῶς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ἀναφερομένην παράφρασιν τοῦ Ἡλιαδίου τῆς ΑΝ, τὴν Λατινικὴν ἀνόνομον μετάφρασιν (γνωστὴν ὅμως τῶρα ὅτι εἶναι τοῦ Μοιρβέικα) τὰ ΑΡΓ, τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀργυροπούλου, καὶ τὰ ΑΡ, τοῦ Ἀρετίνου τὸ Ζ σημαίνει τὸν πρὸ ἐμοῦ ἐκδόστην Ζέλλεν.

Εἰς τὸ τέλος ἔβαλα τὸν Πίνακα τῶν λέξεων (αὐξημέναι ὅμοις), τὸν ὁποῖον ἔχει καὶ ἡ ἐκδοσις τοῦ Ἀγγέλου Βιλιανσῶνας καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν, χαλκογραφημένην τοῦ Ἀριστοτέλους εἰκόνα, διάφορον ἀπὸ τὴν εδρικομένην εἰς τὰ Πολιτικά, παλαιὰν ὅμως, ὡς ἐκείνην.

Ταῦτα εἶχα περὶ τῆς ἐκδόσεως νὰ φανερώσω κοινῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστῃς τὰ ἐξῆς λέγονται πρὸς μόνους τοὺς ἑμογενεῖς μου.

Τὰ σήμερον ἐκδομένα τοῦ Ἀριστοτέλους Ἠθικά, ἐὰν αἱ περιστάσεις μὲ τὸ ἐσυγχώρουν, ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῶσι πρὸ τῶν Πολιτικῶν, ὡς πρῶτον μέρος ἐκείνων, διὰ νὰ φυλάξω τὴν ἐποικίαν καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἐφύλαξε φυσικῶν αὐτῶν τάξιν.

Ἠθικὴ καὶ Πολιτικὴ, ἂν καὶ διαφέρωσιν εἰς τὸ ὄνομα, εἶναι ὅμοις

Ἴδε Ἰπποκρ. Περὶ ἀέρ. τόπ. ὑδ. 1800, Disc. prélimin., pag. 61xxx.

μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη, ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία, ἡ ὀνομασθεῖσα ἀπὸ τὸν Κικέρωνα (1) καὶ τὸν Πλούταρχον (2) Τέχνη τοῦ βίου, καὶ συντομώτερον ἀπὸ τὸν φιλόσοφον Λύτοκράτορα (3), Βιωτικὴ, ἤγουν διδασκαλία πῶς ἔχομεν εἰς τὸν παρόντα βίον νὰ συζῶμεν καὶ νὰ συμπολιτευώμεθα μὲ τοὺς ἑμοίους μας, διὰ νὰ ἀπεκτιήσωμεν τὴν ὁποῖαν ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεσιν ἐπιθυμοῦμεν εὐδαιμονίαν.

Χωρὶς τὴν ἐπιστήμην ταύτην, αἱ λοιπαὶ τῶν ἀνθρώπων γνώσεις κατανατῶν εἰς τὴν εὐτέλειον τῶν βαναύσιων τεχνῶν καὶ ἔσα ἔθνη δοξάζονται ὡς σοφὰ, μὴν ἐλπίζωσι νὰ ὀνομασθῶσι φιλόσοφοι, ἂν δὲν διορθώσωσι τὰ ἔθνη καὶ τὴν πολιτείαν των, τὰ μὲν μίσα νὰ ζῶσιν εὐδαιμόνα.

Καθὼς πάσης τέχνης σκοπὸς εἶναι νὰ μεταβάλῃ τὴν ὁποῖαν μεταχειρίζεται ὅλκν εἰς τεχνιτὸν τι κατασκευάσμα, τέσον τέλειον, ἔσον συγχωροῦν ἢ ὕλη καὶ ἡ σοφία τοῦ τεχνίτου, παρόμοια καὶ ἡ βιωτικὴ σκοπὸν ἔχει νὰ τελειοποιήσῃ τὸ λογικὸν ζῶον τοῦ ὀνομασθέντος ἀνθρώπου, λογικοῦ τούτου ζώου, χωρισμένου φυσικῶς ἀπὸ τὰ ἄλογα, ἔσον σημειωθέστερον κάμῃ τὸν χωρισμὸν, τέσον ἀξιότερον τοῦ ὀνομαστος, καὶ τέσον εὐδαιμονέστερον δύναται νὰ τὸν καταστήσῃ ἡ βιωτικὴ. Ἡ εὐδαιμονία εἶναι τοῦ ὀρθοῦ, ἤγουν τοῦ τελείου λόγου ἀποτέλεσμα· διὰ τοῦτο δὲν ὀνομάζονται οὔτε τὰ ἄλογα ζῶα οὔτε τὰ παιδιά εὐδαιμόνα· ἐκείνα, διὰ τὴν στέρησιν τοῦ λογικοῦ τὰ παιδιά, διότι τὸ ἔχουν ἀκόμη ἀτελές (4).

Εἰς τὰς ἄλλας ὅμοις τέχνας καὶ ἡ ἐκλογὴ τῆς ὕλης, καὶ ὁ καιρὸς καὶ ὁ τόπος τῆς ἐργασίας, εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ τεχνίτου.

(1) *Ans enim philosophia vitae* (εἰσακ. *De fin. honor. et malur.*, 111, 2.

(2) Συμπροσιακ. Α, α, 2.

(3) Μάρκ. Ἀντωνίν. ζ', 61.

(4) « Οὔτε βεῦν, οὔτε ἵππον, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζώων οὐθέν εὐδαιμον λέγομεν· οὐθέν γάρ αὐτῶν εἶόν τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας » [τῆς κατ' ἀρετήν]. Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδὲ παῖς εὐδαιμόνων ἐστίν· οὐπω γάρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν. » Ἠθικ. Νικομαχ. Α, θ', σελ. 14.

Ὁ ἀνδριαντοποιὸς, παραδείγματες χάριν, δύναται καὶ νὰ διαλέξη τὸν ἐπιτήδειον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ λίθου, ν' ἀρχίσῃ τὴν ξέσιν αὐτοῦ καὶ κατασκευῆν, ὅπου καὶ ὁπότε θέλει, καὶ νὰ μορφώσῃ ἀπὸ τὴν ἄψυχον ὕλην ἀνδριάντα τὸσον τέλειον, ὥστε νὰ εἰκονίζῃ ἀκριβῶς ἐμφυγον ἀνδρα. Τῆς Ἰθικῆς ἐξεναντίας ὁ τεχνίτης ἐργάζεται εἰς ἀνθρώπων ζῶντα, καὶ κινούμενον ἀπὸ πάθη πολλά καὶ διάφορα· τὰ πάθη ταῦτα χρεωστὴ νὰ ξέσῃ καὶ νὰ μετριάσῃ, ὥστε νὰ τὰ κάμῃ χρεῖσιμα καὶ εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς τοὺς συναναστρεφόμενους καὶ συζῶντας μ' αὐτόν. Ἀλλ' οἱ ἀνθρώποι δὲν εἶναι ὅλοι ἐπίσης δεκτικοὶ τοιαύτης ξέσεως· εὐρίσκονται καὶ ὑποκείμενα τὸσον σκληρὰς ὕλης, ὥστε ἢ δὲν αἰσθάνονται ἐλότελα τὴν ἐργασίαν τῆς τέχνης, ἢ ἀφοῦ μορφωθῶσιν ὀπισθοδύησθε, εὐκόλα γυρίζουσιν εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἀμορφίαν· καὶ οἱ τρισυτοὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς πολλοὺς τῶν παλαιῶν νὰ διατάσωσιν, ἂν ἀληθῶς ᾖναι πράγμα διδασκτὸν ἢ ἀρετὴ.

Ἀλλὰ καὶ ἂν εὐτυχῆσῃ ὁ διδάσκαλος τῆς Ἰθικῆς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης, ὁ καιρὸς καὶ ὁ τόπος τῆς διδασκαλίας δὲν εἶναι πάντοτε εἰς τὰς χεῖρας τοῦ. Ἔνα μόνον καιρὸν ἔχει, αὐτὸν τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον ἂν ἀφῆσῃ, δὲν οἶδεν εὐρεῖν ἄλλον ἐπιτηδειότερον εἰς τὸ ἔργον τοῦ. Ἔνας μόνος ἀλόγη εἶναι καὶ ὁ ἐπιτήδειος εἰς αὐτὸ τόπος· πόλις τῆς ὁποίας καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι δὲν γνωρίζουσιν ἄλλον ἄρχοντα παρὰ τὸν νόμον, οὐδ' ἔχουσιν τῆς ἀρχῆς ἢ τῆς ὑπεταγῆς ἄλλον κανόνα παρὰ τὴν δικαιοσύνην. Ματαίως ὁ φιλόσοφος παιδαγωγὸς σπουδάζει νὰ ἀναθρέψῃ μὲ τὰ παραγγέλματα τῆς Ἰθικῆς νέους γεννημένους καὶ ζῶντας εἰς πόλιν κυβερνομένην ἀπὸ νόμους ἀδίκους (1), καθὼς πάλιν ματαιοῦνται οἱ δίκαιοι νόμοι τῆς πολιτείας, ἔταν δὲν ἐπιστηρίζωνται εἰς τὴν ἄρθην ἀνατροφὴν τῶν νέων. Ὅτι καλὸν σπείρη ἢ χρηστὰ ἀνατροφή εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς, οἱ κακοὶ νόμοι εἶναι ἔτοιμοι νὰ τὸ πνίξωσι καὶ πρὶν βλαστήσῃ· ἔτι καλὸν προξενεῖται εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς δίκαιους νόμους, ἀφανίζεται ἐγγράγορα, ἂν δὲ ἐφθασ' ἢ χρηστὴ ἀνα-

(1) Ὁ Πυθαγορικὸς Ξενόφιλος, ἐρωτηθεὶς, « Πῶς ἂν τις μάλιστα τὸν » οὖν παιδεύσειν », ἀπεκρίθη, « Πρὸς πόλεως εὐνομευμένης γεννηθεῖσιν » Διογεν. Λαερτ. γ', 16.

τροφὴ νὰ προετοιμάσῃ τοὺς πολίτας εἰς τὴν φυλακὴν τῶν νόμων. Καὶ τοῦτο πάλιν δείχνει, ὅτι Ἰθικὴ καὶ Πολιτικὴ εἶναι δύο μέρη ἀχώριστα τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης, τῆς Βιωτικῆς. Ὅσαι πολιτεῖαι ἐφρόντισαν νὰ φυλάξωσι τὴν ἑνωτικὴν αὐτῶν ἀδιάσπαστον, ἐκείναι μόναι ἔχουσιν νὰ καυχῶνται ἔτι ἀληθῶς εὐδαιμονεῖσαι.

Ἀλλὰ ἔτι πόσαι καὶ ποῖαι εἶναι αἱ εὐδαιμόνες αὗται πολιτεῖαι; Ἴσως εὐδελί' ἀκόμη δύναται νὰ καυχῆθῃ ἔτι εὐδαιμόνησεν ἔλην τὴν συγχωρημένην εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐδαιμονίαν. Ὅτι μάλιστα προξενεῖ τὸν δισταγμὸν τοῦτον εἶναι τὰ ἀκαταπαύστως γραφόμενα ἠθικά, καὶ ἐξαιρέτως παιδαγωγικὰ βιβλία, μ' ἔλεον ἔτι τὰ προγραμμένα ἀρκούν νὰ συνθέσωσι βιβλιοθήκην ὀλόκληρον. Πολὺ πλειότεραν ὠφέλειαν ἤθελον ἐξάπαντος προξενῆσαι· οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἰθικῆς φιλοσοφίας, ἂν τὴν ἐδίδασκον εἰς πολιτείας εὐνόμους, ἢ ἂν ἐδύνατο νὰ δώσωσιν ἐντάμνα καὶ τὴν εὐνομίαν εἰς αὐτάς.

Ἡ Ἰθικὴ, χωρισμένη ἀπὸ τὴν πολιτικὴν, εἶναι ἡ κινότερον ὀνομαζομένη καὶ ἐγκωμισασμένη Χρηστική θεία. ὄνομα καλὸν εἰς τὸ φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ὅμως εἰς πολλὰς πόλεις καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους ἄλλο δὲν σημαίνει παρὰ τὴν εὐάρεστον μὲ ὄλους συναναστροφὴν, περιωρισμένην ἀπὸ τὸ ἴδιον εἰς καθῆνα συμφέρον· καὶ ἀνθρώπος καλῶς ἀναθραμμένος καὶ χρηστοθήης νομιζέται ὅστις εἶναι μετρίως γραμματισμένος, κινεῖται προπατῶν μὲ μουτικὴν εὐρυθμίαν, χαιρετίζει κομφῶς, συμποσιάζει ἀστέλως, καὶ συναπαντᾷ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς μὲ ἰλαρὸν πρόσωπον.

Τὸ αὐτὸ ἔπαθε καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν ἐθνῶν χωρισθεῖσα καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἠθικὴν, ἐκατήνησσε νὰ γένη συνώνυμος τῆς πανευργικῆς. Ὅταν ὁ λόγος ᾖναι περὶ μερικῶ πολίτου. ἄ ν θ ρ ω π ο ς π ο λ ι τ ι κ ὸ ς εἰς ἕλας σχεδὸν τὰς γλώσσας μεταφέρθη ἀπὸ τὸν ἔλεοντα τὴν ἀληθῆ πολιτικὴν ἐπιστήμην, καὶ εἰς τὸν, ἔστις κρύπτει τοὺς λογισμοὺς τοῦ, μὲ τέχνην καὶ σκοπὸν νὰ ἀπατήσῃ, οὐδὲ φεύγει τὸν δόλον πλὴν ἐκεῖ μόνον ὅπου κινδυνεύει νὰ τὸν βλάβῃ ὁ δόλος (1).

(1) Ἄλλο χειρότερον, Πολιτικὴ εἰς τὴν γλῶσσαν μας ἔγινε καὶ συνώνυμον τοῦ Πόρνου, καθὼς εἰς τῶν Γάλλων τὴν γλῶσσαν ἡ κοινότησιν, ἤθουν ἢ αὐλικὴ σημαίνει τὴν Ἐταίραν. Ἴρα διότι

Ἐάν ὁ λόγος ἦναι περὶ τῆς ὁλότητος τῶν πολιτῶν, ἔσαι πολιτεῖαι ἐχώρισαν τὴν Πολιτικὴν ἀπὸ τὴν Ἱθικὴν, ἐκείνων οἱ ἡγεμόνες καὶ κυβερνῆται, πρὸς μὲν τοὺς κυβερνωμένους ἔγιναν αὐτογνώμονες δεσπότες, πρὸς δὲ τὰ ἄλλα ἔθνη, ἢ τοὺς ἡγεμόνας τῶν ἔθνων, ἠναγκάσθησαν νὰ ζῶσιν, ὡς νὰ ἦσαν εἰς αὐτὴν τῆς φύσεως τὴν πρώτην κατάστασιν, μεταχειριζόμενοι τὴν βίαν πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους, καὶ το πολιτικὸν (ὡς ὠνομάζετο ἕως τῶρα ἐπαινούμενος ὁ δόλος) πρὸς τοὺς ἴσους, ἢ τοὺς ὑπερέχοντας ἔθεν συνέθη, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, μ' ὅλον ἔτι ἔλαβαν ἀπὸ τὸν δημιουργὸν αὐτῶν ὅλα τὰ μέσα νὰ ἐκδυθῶσι κατὰ μικρὸν τὴν ἀγριότητα, καὶ νὰ συζῶσιν εἰρηνικῶς καὶ εὐδαιμόνως, ὑποπεύονται ὅμως ἕνας τὸν ἄλλον ὡς ἐχθρὸν, καὶ εὐρίσκονται εἰς παντοτινὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, τοῦ ὁποῖου αἱ παύσεις δὲν εἶναι πλὴν ὀλιγώτερον ἢ πλειότερον μακρὰ διακοπαί, συμφωνημέναι κ' ἐπικυρωμέναι μὲ αὐτὸ τοῦ θεοῦ τὸ ὄνομα, καὶ διαλυόμεναι διὰ πολλὰ μικρὰς αἰτίας.

Ὅπου βλέπεις πολέμους, μὴν ἀμφισβῆσαι, ὅτι ἐκεῖ ἡ Πολιτικὴ ἐχώρισθη ἀπὸ τὴν Ἱθικὴν. Οἱ συχνοὶ πόλεμοι εἶναι σημεῖον ἀψευδέστατον τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς βερβερότητος τῶν ἔθνων (1). Μόνος πόλεμος νόμιμος εἶναι, ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας παντὸς ἔθνους πόλεμος· καὶ τότε μόνον συγχωρεῖται εἰς τοὺς πολίτας, ὅταν ἔρχονται νὰ πολεμήσωσι ξένοι τὴν πατρίδα των ἀδίκως, ἢ ὅταν αὐτοὶ τῆς πατρίδος εἰ κυβερνῆται, καταπατήσαντες ὅλα τὰ ἀνθρώπινα δίκαια, μελετῶσι προφανῶς τὸν ἐξολοθρευμὸν τῶν κυβερνωμένων. Ἐξω τούτου τοῦ πολέμου, ὅλοι οἱ ἄλλοι πόλεμοι εἶναι ληστῶν καὶ φονέων ἐπιδρομαί, ὅχι πολιτισμένων ἔθνων νόμιμοι μάχαι.

εἰς τινὰς ἡγεμονικὰς αὐλὰς ἢ πολιτικὴ ἐπιστήμη τῶν αὐλικῶν ὀλίγον διαφέρει ἀπὸ τοὺς ἑταιρικοὺς δόλους; καὶ ἐάν τοῦτο ἀληθεύῃ, ἵπως ἔχουν οἱ ἡγεμόνες νὰ τοὺς φυλοχθῶσι; ἵπως; ἀρίνοντες ἐλευθέρων τὴν τυπογραφίαν, νὰ φανερόνῃ εἰς αὐτοὺς καὶ τὰς χρεῖας τοῦ λαοῦ, καὶ τὰς συμβουλὰς τῶν φρονίμων ἀνδρῶν.

(1) « Ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν ἢ τοιαύτη τοῦ [πολέμου] τατίμηται δύναμις, οἷον ἐν Σκύθαις καὶ Πέρσαις καὶ Θραξίαις καὶ Κελτοῖς. » Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Ζ, β', 5, σελ. 207.

Καὶ ὑπομονή, ὅταν εἰ ἄνθρωποι κυβερνώμενοι ἀπὸ τυράννους, ἠναγκάζοντο ὡς εἰς ὄλας τὰς ἄλλας πράξεις, καὶ εἰς τοὺς ἀδίκους πολέμους· εἶχαν καὶ ἀπολογία τὴν ἀνάγκην, κ' ἐμποροῦσαν ὅσον αἷμα ἔχυναν ἀδίκως νὰ τὸ καταρῶνται εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ ἵτι νὰ συλλογισθῇ τις, ὅταν βλέπῃ παραδείγματα τοιούτων πολέμων καὶ εἰς ἔθνη ἐλεύθερα, κυβερνώμενα, ἀπὸ ἡγεμόνας καὶ νόμους δικαίους; ἵτι νὰ εἴπῃ, ὅταν παρατηρῇ, ὅτι καὶ μὴν ἔχοντες ἀφορμὰς ἰδίων πολέμων, μισθῶνται καὶ συμπολεμοῦν μὲ ξένα ἔθνη, ἐναντίον ἄλλων ἔθνων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ἐβλάβησαν μικρὸν ἢ μέγα τίποτε, καὶ χύνουν δι' ἀργύρια τὸ ὅποιον ἐχρεώστων νὰ φυλάσσωσι διὰ μόνην τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των αἷμα; ἵτι ἄλλο, πλὴν ὅτι ἐχώρισαν καὶ αὐτοὶ τὴν Πολιτικὴν ἀπὸ τὴν Ἱθικὴν;

Ὁ χωρισμὸς οὗτος, ἐγέννησεν ὅλων σχεδὸν τῶν παλαιῶν καὶ βαρβάρων καὶ Ἑλληνικῶν, καὶ ἕως πρὸ μικροῦ τῶν ὀνομαζομένων πολιτισμένων ἔθνων τοὺς πολέμους. Διὰ τὸν χωρισμὸν τούτου, μόνην παιδείαν εἰς τὰ τέκνα των ἐδίδαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν παιδείαν τοῦ πολέμου, ἱκανὴν νὰ τοὺς καταστήσῃ στρατιώτας ἀνδρείους, ἀλλ' ὅχι φίλους τῆς ἀληθινῆς ἀρετῆς ἀνδρας. Διὰ τὸν χωρισμὸν τούτου, ἐπαράδιδαν ἀσπλάγγως εἰς τροφήν τῶν θηρίων ὅσα τέκνα ἐγεννῶντο ἀσθενῆ, καὶ ἀκολούθως ἀνεπιτήδεια εἰς πολεμικὰς γυμνασίας. Διὰ τὸν χωρισμὸν τούτου, ἐσυγχώρουν οἱ γέροντες εἰς τὰς γυναικὰς των νὰ μιχαύωνται ἀπὸ τοὺς νέους, διὰ νὰ γεννῶσι τέκνα εὐρωστα, καὶ εἰς πολέμους ἐπιτήδεια (1). Διὰ τὸν χωρισμὸν τούτου, ἐτυράννουσαν καὶ εἰς αὐτὴν αὐτῶν τὴν πατρίδα, ἀνθρώπους ὁμογενεῖς, τοὺς Εἰλωτας, καὶ ἔξω τῆς πατρίδος τοὺς ἄλλους Ἕλληνας μὲ τοὺς Ἀρμιστάς των, κα-

(1) Ἴδε Πλούταρχον (Λυκουργ. § 15-16). Ὅλα ταῦτα ἐθαυμάσθησαν ἀπὸ πολλοὺς, ὡς φρόνιμα νομοθετήματα. Ἄλλως τὰ κρίνει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς πολλὰ μέρη τῶν Πολιτικῶν (σελ. 207, 233, 248-249 ἐμ. ἐκδ.), καὶ τέλος λέγει περὶ τῶν Λακεδαιμονίων (Ἱθικ. Εὐδὴμ. Ζ, 16), ὅτι δύναται νὰ προσαρμοσθῇ εἰς ὅλα τὰ φιλοπόλεμα ἔθνη, « Ἀγαθοὶ μὲν ἀνδρες· τὰ γὰρ φύσει μὲν (ἴσ. γρ. μόνον) ἀγαθὰ αὐτοῖς » ἐστὶ καλοκαγαθίαν δὲ οὐκ ἔχουσιν. Φύσει ἀγαθὰ ὀνομάζει ὁ φιλόσοφος ἐδῶ τὴν ἀνδρίαν, καὶ ἀγαθοὺς τοὺς ἀνδρείους.

θώς έπειτα οι Έρωμαίοι έλα τὰ ύπήκοα έθνη με τους Άνθυπάτους. Διά τον χωρισμόν τούτον, και τὰ παλαιά έθνη, έμεταχειρίζοντο άδί- κως ως δούλους τους αίχμαλωτισθέντας εις πόλεμον, και τὰ νέα δέν έπαυσαν άκόμη νά δουλόνωαι με άχι δικαιοτέρας προφάσεις τους τα- λαιπώρους Άφρικανούς.

Διά τον χωρισμόν τούτον τής 'Ηθικής από την Πολιτικήν κυβερνά- ται σήμερα η Έλληνική Έπτανήσος, ως δέν έλπίζαν, από έθνος (1), τὸ όποιον έσύντριψε πρό πολλοῦ των ιδίων αὐτοῦ δεσποτῶν την αιδηρᾶν βάζεδον. Διά τον χωρισμόν τούτον, άχι μόνον έξωρίσθησαν από την ιδίαν πατρίδα οι ταλαίπωροι Παργηνοί, αλλά και συκεφαν- τούνται ως άδίκως καταρώμενοι τους αίτίους τής έξορίας των. 'Ο χωρισμός ούτος τής Πολιτικῆς από την 'Ηθικήν καταδικάζει σήμερα όλους τους Γραικούς, ως άπεστατάς. : Διά τί; διότι έχασαν πλέον την ύπομονήν νά συζῶσι με θρηία!!! Τοῦ χωρισμοῦ τούτου... 'Αλλά : τίς ή χρεία νά άπαριθμῶ τὰ πολλά και μεγάλα κακά τής χωρισθείσης από την 'Ηθικήν Πολιτικῆς, τώρα μάλιστα, όταν ή διορθωσις αὐτῶν μελετᾶται και έλπίζεται από τους φρονίμους ήγεμόνας των φωτισμένων έθνῶν;

Κοινή σχεδόν και ιδιωτῶν και φιλοσόφων γνώμη είναι, νά παρα- κάλωνται τὰ πολιτικά των ανθρώπων συστήματα με τὸ κατά μέρος καθενός ανθρώπου σῶμα και πιστεύεται κοινῶς, ότι καθίως τούτο γεν- νᾶται, άκμάζει, γηράσκει, και τελευταίον αποθνήσκει, άπαράλλακτα και οι πολιτικαί κοινωνίαι, συγκροτούνται, προχωροῦν εις αύξησιν και εύτυχίαν, μένουν εις αὐτήν ελίγον ή πολύ χρόνου διάστημα, έπειτα παρακμάζουν, και τέλος άφανίζονται. 'Η παραβολή έφάνη άχι μόνον εύφυής, αλλά και έπιστεύθη ως αλήθεια άποδειγμένη από την παγκό- σμιον ιστορίαν.

Άλλ' εάν από την ιστορίαν μαθαίνωμεν τον θάνατον πολλῶν Με- ναρχιῶν, Άριστοκρατιῶν, Δημοκρατιῶν, ή αὐτή ιστορία μάς έδίδαξε και την αίτίαν του θανάτου. 'Απ' αὐτάς άλλαι έγεννήθησαν από την

(1) Αφῆκαν όμως εις τους Έπτανήσιώτας ΒΟΥΛΗΣ εἰδωλον, και τὸ λαμπρότερον, ένθρόνισαν εις αὐτήν και Πρίεδρον, στελισμένον με τής 'Υψηλότητος (Altesse) τον τίτλον!

άνομίαν, έκρατήθησαν πολλῶν ή ελίγον καιρόν με την βίαν, ως κρα- τούνται οι ληστρικαί κοινωνίαι, και τέλος ήφανίσθησαν, ως άφανί- ζονται οι λησταί. Άλλαι, γεννηθείσαι από νόμους δικαίους, δέν τους έφύλαξαν όμως μέχρι τέλους, άλλ' έχώρισαν και αὐταί την Πολιτικήν από την 'Ηθικήν και διά τον χωρισμόν τούτον ήρρώσθησε τὸ πολι- τικόν σῶμα και τελευταίον απέθανε. Και κατ' αὐτήν άρα τής ιστο- ρίας την μαρτυρίαν, κάμμια πολιτικῆ κοινωνία δέν απέθανε δι' άλλο, πλην διότι έχώρισε την Πολιτικήν από την 'Ηθικήν.

Έμεινε πλέον νά έρευνήσωμεν, πρώτον, αν ήναι δυνατόν νά ένωθῆ ή 'Ηθική με την Πολιτικήν, και δεύτερον, αν ένωμένων έμποροῦν τὰ έθνη και νά φυλάξωσι διαπαντός την ένωσιν αὐτῶν άδιάσπαστον, δια νά άθανατίσωσι τὰς πολιτείας των.

Εις τους παλαιούς ήσαν και τὰ δύο σχεδόν άδύνατα. Μεταβαί- νοντες από την άγριότητα εις την πολιτισμόν, από τον άδιώτερον βίον εις βιωτικῆν κατάστασιν, φυσικά έπρεπε ν' άρκεσθῶσι καταρχάς εις άνασιν, και άχι πανταλή παῦσιν των καλῶν. Δεσπορμένοι εις πολλά χωριστά πολιτικά συστήματα, χωρίς βιομηχανίαν, χωρίς έμπόριον, χωρίς τους καρπούς τής βιομηχανίας και του έμπορίου, τὰ κτήματα, μόνον την προσωπικήν έλευθερίαν έσπούδαζαν νά φυλάξωσιν ένας από τὰς έπιβουλάς του άλλου, και διά τουτο ολοι έμετείχαν από την φυ- λακήν τής έλευθερίας, ή έμπιστευόμενοι αὐτήν εις ένα ή ελίγους τι- νας, τους κριθέντας άξιωτέρους, ήναγκάζοντο νά άγρυπνώσι μή τή- στερηθῶσιν άπ' αὐτούς εκείνους, εις τους όποιους την έμπιστεύοντο τον όποιον κ' έπαθαν πελλάκις. Τοῦτ' άκόμη τους ήνάγκαζε ν' άφίνωσι και την γεωργίαν τής άποκτηθείσης με τον πόλεμον ελίγης γῆς εις εκείνους, από τους όποιους την ήρπαζαν, και τους έποίους αίχμα- λωτίζοντες κατεδίκαζαν άμέσως εις παντοτινήν δουλείαν.

Η πρόσδος τής γεωργίας έμελλε φυσικά νά γεννήσῃ πρώτον τὰς πρώτας αναγκαίας τέχνας και τὸ έμπόριον, και ή έπιπλέον έκτασις αὐτῶν ν' αύξήσῃ την ιδίαν καθενός κτηματικῆν κατάστασιν, ήτις έμελλε νά φέρῃ τὰς έλευθερίους τέχνας και τὰς έπιστήμας, και τελευταίαν την βασιλίσααν όλων των έπιστημῶν, την περι άνθρωπου φιλοσο- φίαν. Διά νά άσχοληθῶσι τινές εις αὐτάς, έπρεπε πρώτον νά σχο- λάσωσιν από πᾶσαν άλλην μέριμναν. Διά τουτο, λέγει ο Άριστο- τέλης, ήσχολήθησαν εις τὰς έπιστήμας πρώτοι οι ιερεῖς τής Αίγύ-

που, διότι και πρώτοι αυτοί εσχάσαν από τήν περί τῶν πρὸς ζωῶν ἀναγκαίων φροντίδα (1).

Ἄλλ' οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου ἦσαν ἀληθεῖς δεσπότες. Θέοντες νὰ τοὺς σεβάξεται ὡς δεσπότες ὁ λαὸς, ὄχι μόνον δὲν ἐκοινωνήσαν εἰς αὐτὸν τὰ πολλὰ μικρὰ των φῶτα (ὅστις ἦτον ὁ μόνος τρόπος νὰ πολυπλασιασθῶσι καὶ νὰ λάμψωσιν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος), ἀλλὰ καὶ ἐβόηθησαν τοὺς βασιλεῖς νὰ δέσωσι τὸν λαὸν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τῶν σφιγγῶν, ὥστε, ἀντὶ τῶν ἐποίων ἤλπιζεν ὁ κόσμος σερῶν συγγραμμάτων ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, θαυμάζει σήμερον τὰς πυραμίδας των! (2).

Δὲν ἐφάνησαν τοιοῦτοι οἱ Ἕλληνες. Μόλις ἔλαβαν ὀλίγους σπινθηροσφίρας τιμῆς ἐξ αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐξεπύρραυσαν εἰς ἑλκὸν τὴν Ἑλλάδα. Ἀντὶ νὰ κολακίζωσι τοὺς τυράννους, ἐσκοποῦσαν, νὰ στερεώσωσι τὴν ἐλευθερίαν, ὡς μόνον μέσον νὰ ἐνώσωσι τὴν Ἰθικήν μὲ τὴν Πολιτικήν. Ὅταν ἀπαντοῦσαν ἐμπόδια, ἐμετάφεραν μὲ τὰ ἰδιά των πρόσωπα καὶ τὴν σοφίαν εἰς τὰς ἀπεικίας τῆς Ἑλλάδος. Ὅτι σκοπὸν ἄλλον δὲν εἶχαν παρὰ τὴν ἐνωσιν τῆς Ἰθικῆς μὲ τὴν Πολιτικήν, τὸ μαρτυροῦν τὰ λείψανα τῶν Νομοθεσιῶν τοῦ Χαρώνδου, τοῦ Ζαλεῦκου καὶ ἄλλων ἐπιστήμων ἀνδρῶν, μαθητῶν τῆς σχολῆς τοῦ Πυθαγόρου.

Μετὰ τούτους ἐφάνησαν καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι ἀλλὰ κύνεις μεταξὺ τούτων δὲν ἐσπούδασεν, ὡς ὁ Σωκράτης, νὰ κάμῃ γνωστήν εἰς ὅλους τὴν ἀνάγκην τῆς Βιωτικῆς ἐπιστήμης. Οὔτε σχολεῖον ἴδιον ἐσύστησε, οὔτε νομοθέτης πόλεως τινὸς ἔγινεν· ἔκρινε πολὺ ὠφελιμώτερον νὰ νο-

(1) « Πλειόνων δὲ εὐρισκομένων τεχνῶν καὶ... πάντων τῶν τοιοῦτων » κατασκευασμένων, αἱ μὴ πρὸς ἡδονὴν μηδὲ πρὸς τἀναγκαῖα τῶν » ἐπιστημῶν εὐρέθησαν, καὶ πρώτον ἐν τούτοις ταῖς τόποις εὐπερ ἐσχάσαν. Διὸ περὶ Αἴγυπτον αἱ μαθηματικαὶ πρῶτον τέχναι συνέστησαν » ἐκεῖ γὰρ ἠφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθνος. » Ἀριστοτέλ. Μεταφυσικ., Α, μαζ. α.

(2) On vente leurs pyramides; mais ce sont des monumens d'un peuple esclave. Il faut bien qu'on y ait fait travailler toute la nation, sans quoi on n'aurait pu venir à bout d'élever ces vilaines masses. VOLTΑΙΝ, Dictionn. philosoph., au mot. Apis,

θετῆ τοὺς συμπλέτας εἰς τὰς καθημέραν συνανατροφάς, μὲ σκοπὸν νὰ καταστήσῃ κοινὴν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν λαὸν τὴν πρέπουσαν εἰς τὸ πολιτικὸν ζῶον διαγωγὴν· διὰ τὸ ὅποιον καὶ ἐλέγετο, ὅτι τοὺς ἔκαμνε πολιτικούς (1). Πρῶτος αὐτὸς, ἐπιθυμῶν ν' αὐξήσῃ τοὺς διδασκάλους αὐτῆς, ἐτόλμησε καὶ τοὺς φιλοσόφους νὰ παραινῆ νὰ μεταφέρωσιν ἑλκὸν αὐτῶν τὴν μαλέταν εἰς τὴν Πολιτικήν, καὶ τοὺς σοφιστὰς νὰ ἐλέγχῃ, ὡς ἀνατρεπίας αὐτῆς.

Τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους ἐμίξεν ὁ μαθητὴς του Πλάτων μὲ τὰ νομοθετικὰ τῶν Πυθαγορείων πηραγγέλματα, καὶ ἀνικάλυψε τὴν ἀληθινήν πηγὴν ἕων κακῶν πάσχουν οἱ ἄνθρωποι, λέγων, ὅτι δὲν θέλουσιν παύσειν καὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν πολιτῶν αἱ δυστυχίαι, ἂν δὲν βρασιλεύσωσι φιλόσοφοι, ἢ φιλοσοφήσωσιν οἱ βασιλεῖς (2). Ἦγεον ἂν δὲν ἐνωθῆ ἡ πολιτικὴ μὲ τὴν Ἰθικήν.

Ἦγεον φιλοσόφων τούτων τὰ Ἰλκη ἀκολουθῶν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἐπλάτυνε τὰ δόγματά των, τὰ συνήρωσε μεθοδικώτερον μὲ ἐπιστημονικὸν σύστημα, καὶ τὸ ἀνέμασε Πολιτικήν (3), Ἦγεον ἐπιστήμων

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Α, σ', 15. Ἴδε καὶ Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Προλεγόμεν. σελ. 47, σημ. 1.

(2) Πλάτων, Πολιτ. ἐ. σελ. 473.

(3) « Ἀγαπητὸν μὲν καὶ ἐνὶ μόνῳ κάλλιον δὲ καὶ θεώτερον εἶναι » καὶ πόλεις. « Ἡ μὲν οὖν μέθοδος τούτων ἀφίσταται, ΠΟΛΙΤΙΚΗ τις » οὕτα. » (Ἰθικ. Νικημαχ. σελ. 2). Καὶ πάλιν « Μίρας εἶναι ἄρα, » ὡς εἶπες, καὶ ἀρχὴ ἡ περὶ τὰ ἦθη πραγματεία τῆς πολιτικῆς, τὸ » δ' ὅλον καὶ τὴν ἐπινομήσαν δικαίως δεκαὶ ἂν μοι ἔχειν ἡ πραγματεία, » οὐκ ἸΘΙΚΗΝ, ἀλλὰ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ. » Ἰθικ. μεγάλ. Α, α. Ὅστις ἀναγνώσῃ ταῦτα τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ λόγια, ἀπρὸς τὴν νὰ συλλογισθῆ, ἔταν ἀκούρ ἐπαγγελλομένους πολιτικούς πιστεύοντας καὶ γράφοντας, ἐπεὶ ὁ δὺο χιλιάδας καὶ διακόσια σχεδὸν ἔτη μεταγενέστερος τοῦ Ἀριστοτέλους Μαβλύς μόνος ἐκατάλαβε τὸ ἀχώριστον τῆς Ἰθικῆς ἀπὸ Πολιτικῆν, καὶ πρῶτος αὐτὸς (ὁ Μαβλύς) ἐβόησε καὶ τας δύο ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην· Mably est le seul des écrivains politiques qui ait été pénétré de l'inséparabilité de la morale et de la politique, et qui ait fait la morale la base de la législation. Καὶ πάλιν Mably... le premier qui ait considéré la politique et la morale comme une seule et même science. J. B. BONNIN, Doctrin. social, pag. 4 et 37.

ἠθικῆς διαγωγῆς πόλειος ἀλακλήρου, ἥτις ἀδύνατον νὰ ᾖναι χρηστέα, εἰάν ὄλα, ἢ καὶ τὰ πλείοτά της μέλη, δὲν ἔχωσιν ἴσην χρηστέα. Ἡ διδασκαλία του εἶν' ὄχι μόνον φιλοσοφικώτατη, ἀλλ' ἔχει καὶ τοῦτ' ἀκόμη τὸ καλόν, ὅτι καταλαμβάνεται εὐκόλως καὶ ἀπ' αὐτοῦ, σχεδὸν τοῦς ἀγραμμάτους.

Θεωρεῖ πρῶτον ὁ φιλόσοφος τὸν ἄνθρωπον ὡς ἔχοντα καὶ ἐνεργοῦντα κἀνὴν ἐπάγγελμα ἢ ἐπιτήδευμα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, παραδείγματος χάριν, οἰκοδόμον, σκυτοτόμον, ἢ ἄλλης τινὸς ἐργασίας τεχνίτην. Ἐξετάζει τὸ τέλος καὶ τὸν σκοπὸν καθενὸς τεχνίτου, ἐπειδὴ κἀναὶς δὲν ἐργάζεται τίποτε χωρὶς σκοπὸν. Ἔργον καὶ σκοπὸς τοῦ σκυτοτόμου εἶναι νὰ κατασκευάζῃ ὑποδήματα τοῦ οἰκοδόμου, κατοικίας καὶ δι' αὐτὰ των τὰ ἔργα ὀνομάζονται ὁ ἓνας οἰκοδόμος, ὁ ἄλλος σκυτοτόμος. Ἄν τὰ κατασκευάζωσι καὶ καλὰ, ἤγουν κατὰ τοῦς κανόνας τῆς τέχνης, τότε λαμβάνουν καὶ τὸ ἐπώνυμον καλοῦ οἰκοδόμου, καλοῦ σκυτοτόμου, καὶ ἀπλῶς καλοῦ τεχνίτου.

Μετὰ τοῦτα ὁ φιλόσοφος γυμνώνει τὸν τεχνίτην τοῦτον ἀπὸ τὴν τέχνην, καὶ τὸν θεωρεῖ, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον, ὡς μόνον λογικὸν ζῶον καὶ ὡς τοιοῦτου ἐρευνητῆ καὶ τούτου ποῖον εἶναι τὸ ἔργον καὶ τὸ τέλος, ποῖος ὁ σκοπός. Ἄρα νὰ τρέφεται καὶ ν' αὐξάνῃ; ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰ φυτὰ. Ἄρα νὰ ζῆ καὶ νὰ αἰσθάνεται; ἀλλ' ἔχει καὶ τοῦτο κινὸν μὲ τὰ ἄλογα ζῶα. Ἄλλο τι λοιπὸν ἐξανάγκης πρέπει νὰ ᾖναι ἴδιον καὶ χωριστὸν τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου; ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸ τέλος ἔργα του, ὡς λογικοῦ ζῶου. Ἡοῖα; Αἱ ἐνέργειαι τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, τὸ ὅποιον καὶ τὸν διακρίνει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ ἐφαίνετο ἕως τῶρα καὶ εἰς αὐτὰς του τὰς τέχνας; ἀλλ' εἰάν αἱ ἐνέργειαι του ᾖναι καὶ τοιαῦται, ὥστε νὰ σκοπεύωσι τὴν εὐδαιμονίαν του, τότε λαμβάνει καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ καινῶς λεγόμενου καλοῦ ἀνθρώπου, ἤγουν καλοῦ τεχνίτου τῆς ἀρετῆς (1).

Ἡ εὐδαιμονία εἶναι ὄχι μόνον νὰ ζῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἡδονὴν τῆς ζωῆς, ἡδονὴν προξενουμένην ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου, ἀπὸ τὴν τιμὴν, τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν εὐεργεσίαν τὴν παρὰ τῶν ὁμοίων του; ὄλα καλὰ, κρεμύμενα ἀπ' ἄλλους, ἐκ τῶν ὁποίων

(1) Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομαχ. σελ. 9—10.

νὰ τὰ λάβῃ δὲν ἔμπορεῖ, ἀν δὲν ἀνταποδίδῃ καὶ αὐτὸς τὰ ἑμῶα πρὸς τοῦς ἄλλους (1). Καὶ ἐπειδὴ τοιαῦτη ἀνταπόδοσις δὲν γίνεται χωρὶς κόπους, ἐκ τούτου φαίνεται πῶσον ἀπατῶνται, καὶ οἱ περιορίζοντες τὴν εὐδαιμονίαν εἰς μόνην τὴν ἡδονὴν, καὶ οἱ θεμελιώσαντες αὐτὴν εἰς γυμνοῦς ἀπὸ πᾶσαν ἡδονὴν κόπους. Ὁ ἀληθινὸς ἀγωνιστὴς τῆς ἀρετῆς ἄνθρωπος χρεωστὴ νὰ προσέχῃ μὴ δελεασθῆ ἀπὸ τὰς ἡδονάς; ἀλλὰ δὲν ἔγινε διὰ τοῦτο καὶ θεός. Αὐτὸς ἔχει καὶ σωματικὰς χρείας, κοινὰς μὲ τὰ ἄλογα ζῶα; ἔχει ἐπιθυμίαν ἡδονῆς καὶ ἀπροστροφὴν λύπης, ἔχει πάθη, τὰ ὅποια ἐμποδίζουν ἐπίσης τὴν ἀρετὴν, καὶ ὅταν ὡς τύραννος τὰ πολεμῇ, καὶ ὅταν ὡς δεῦλος τὰ κολακίῃ. Ἄρα εἰ νὰ τὰ κυβερῆ πατρικῶς (2), καὶ νὰ μετριάζῃ τὴν ἀπὸ τὴν πλήρωσιν αὐτῶν ἡδονὴν μὲ τῶσον πλείοτερον προσέχῃ, ἔσον ἢ περὶ αὐτῆς κρίσις εἶναι δυσκολωτέρα, ἐπειδὴ ἡ ἐπιθυμία της συγγενεῖται, συνακμαίνει καὶ συναδέει μέχρι τέλους ἑλὴν ἡμῶν τὴν ζωὴν, προσκολλημένη εἰς αὐτὴν (3) ἀπὸ τὸν δημιουργὸν τῆς ζωῆς; διότι χωρὶς αὐτῆς, οὔτε νὰ φυλάξῃ, οὔτ' εἰς ἄλλους νὰ διαδώσῃ τὴν ζωὴν ἐδύνάτο ὁ ἄνθρωπος. Τὴν ἡδονὴν μάλιστα χρεωστὴ νὰ χαλιναγωγῆ φρονίμως, ἀν θέλῃ νὰ τὴν ἔχῃ σύμμαχον καὶ ἔχῃ πολέμιον τῆς ἀρετῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἐνὸς μέρους πρέπει νὰ συστέλλῃ τὰς χρείας του, ὡς ἐσυμβούλιεν ὁ Σωκράτης (4); ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ ἡδύνη, ἢ νὰ εὐφραίνῃ (5) τὸν βίον του μὲ τὴν μετρίαν χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, ὑποτάσσων ἑμῶς αὐτὰς εἰς τὰς ἀσυγκρίτως

(1) «Ἐἴτε ὑπὸ φίλων θέλεις ἀγαπᾶσθαι, τοῦς φίλους εὐεργετητέον» εἴτε ὑπὸ τινος πόλειος ἐπιθυμίαις τιμᾶσθαι, τὴν πόλιν ὠφελιτέον» εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς ἐπ' ἀρετῆς θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὐ ποιεῖν.» Ξενοφ. Ἀπομν. Β, α, 28.

(2) Ὡσαυτὸ τοῦ πατρὸς ἀκουστικόν.» Ἠθικ. Νικομαχ. Α, ιγ, σελ. 21.

(3) Ἀνάγνωσε μὲ προσοχὴν ἕσα λέγει περὶ τῆς ἡδονῆς ὁ Ἀριστοτέλης, Ἠθικ. Νικομαχ. σελ. 25—26, 36, 59—60.

(4) «Ἐγὼ δὲ νομίζω τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι θεῖον εἶναι, τὸ δὲ ὡς ἐλαχίστων, ἐγγυτάτω τοῦ θεοῦ καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον, τὸ δὲ ἐγγυτάτω τοῦ θεοῦ, ἐγγυτάτω τοῦ κρατίστου.» Ξενοφ. Ἀπομνημ. Α, ς, 10.

(5) Τοῦτο νοεῖ ὁ Πλάτων (Τίμ. σελ. 80), λέγων, ὅτι ἡ μουσικὴ

ὑπερτίρας ἡδονὰς τῆς ψυχῆς. Εἶναι λοιπὸν ἢ πολυβρύλλητες καὶ πολυπέθοτος ἀπ' ὅλους κενῶς εὐδαιμονία, Ἄρετὴ συνωδευμένη μὲ μετρίαν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου, ἤγουν ταιαύτη βίου κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν μήτε νὰ τρυφᾷ τις καθημέραν, ὡς Σαρδανάπολις, μήτε πάλιν νὰ ταλαιπωρῆ ἀκαταπαύστως, ὡς οἱ καταδικασμένοι εἰς τὸ κάτεργον (1).

Μέγα μέρος ἕμως τῶν ἀγαθῶν τούτων κρέματα πολλάκις καὶ ἀπὸ τὴν τύχην· καὶ κἀνεὶα δὲν λανθάνει, ὅτι τῆς τύχης αἱ μοιρασίαι, ἂν δὲν γίνωνται πάντοτ' ἀλίκαι, εἶναι ἕμως πάντοτ' ἀνισαί· ἔθεν εὐδὲ κἀνεὶς τῆς γνωρίζει χάριν· καὶ οἱ κακόμοιροι καὶ οἱ καλόμοιροι τὴν ἐγκαλοῦν, ὅτι δὲν τοὺς ἐχάρισεν ἕσα ἤλπιζαν, ἢ δὲν τοὺς ἐπλήρωσεν ὅτ' αὐτοὶ κρινόντων χρεωστούμενα εἰς ἑαυτούς.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν κακομοίρων τούτων εὐρίσκονται καὶ τινὲς, τοὺς ὁποίους δικαιότερον ἤθελεις ὀνομάσειν ἀμοίρους. Τοὺς ταιούτους ὅχι μόνον δὲν ἐφιλοδώρησεν ἡ τύχη, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς ἄσπονδος τοὺς πολεμεῖ καθημέραν· τοῦτον μὲ νόσους σωματικὰς, ἐκείνου μὲ πέναν ἀκραν, ἄλλον μὲ ἀπεβόλην τέκνων καὶ φίλων, καὶ ἄλλον μὲ καταδρομὰς ἀπὸ συκοφάντας ἀγρίους, μὲ καθημερινὸν κίνδυνον τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς ζωῆς του, εἰς ἓνα λόγον, τοὺς ἐμποδίζει μὲ παντὸς εἴδους κακὰ ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀρετῆς. Πῶς ταιούτους δεινὰς περιστάσεις, εἰ τί δύναται καὶ τί χρεωστῆ νὰ κάμῃ ὁ ἀζημιωστὴς τῆς ἀρετῆς; Ἰκὰ τὴν ἀποχαιρετίσθ' ὡς πρᾶγμα μάταιον, φωνάζων τὰ ἀνάξια λογικοῦ ζώου ταῦτα λόγια:

Ἴ) τὸ γινώσκω ἀρετὴν, λόγος δ' ἄρ' ἔσθ'· ἐγὼ δὲ σα
Ἴ) τὸ εἶργον ἔσκειν· οὐ δ' ἄρ' ἐδούλευες τύχῃ (2).

ΗΔΥΝΕΙ τοὺς ἀνοήτους, καὶ ΕΥΦΡΑΙΝΕΙ τοὺς φρονίμους. « ἡδονὴν » μὲν τῆς ἀφροσύνης, εὐφροσύνην δὲ τοῖς ἐμφρεσι. » ἴθελεις νὰ ἀγίσως καὶ αὐτάς σου τὰς σωματικὰς ἡδονὰς; Ὑπότασά τας εἰς τὰς φρένας. Αἱ φρένες μὲ χωρίζουν ἀπὸ τὰ κτήνη· τὰ ὁποῖα αἰσθάνονται καὶ αὐτὰ τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ δὲν ἐξεύρουν τί πρᾶγμα εἶναι ἡ εὐφροσύνη.

(1) « ἔτι δ' ἐστὶ σωφρόνως μὲν, ταλαιπωρῶς δὲ ζῆν· ἀλλὰ βελτίων » ἕρος τὸ σωφρόνως καὶ ἐλευθερίως· χωρὶς γὰρ ἐκατέρω, τῷ μὲν τὸ » τρυφᾶν ἀπολυθῆσαι, τῷ δὲ τὸ ἐπιπόρως. » Ἀριστοτ. Πολιτικ. σελ. 39.

(2) Ἴδε τὰς εἰς τὸν Πλουτάρχ. Βροῦτ. σημειώσ. Μέρ. 5', σελ. 410 430.

Ὅχι λέγει ὁ Ἀριστοτέλης· ὅχι, φωνάζει ὁ ὀρθὸς λόγος. Καθὼς ὁ καλὸς στρατηγὸς νικᾷ καὶ μὲ ὅχι πολλὰ καλοὺς στρατιώτας, καὶ ὁ καλὸς σκυτοτόμος ἐξεύρει νὰ κατασκευάσῃ ὑποδήματα καλὰ καὶ ἀπὸ κοινὰ δέρματα, παρόμοια καὶ τοῦ καλοῦ τεχνίτου τῆς ἀρετῆς· τῶσον πλέον διαλάμπουν αἱ πράξεις, ἔσον εἶναι χειρότερα ἢ ὀλιγώτερα τὰ ὄργανά του (1). Ποῦποτε δὲν ἐλαμψε τοῦ Σωκράτους ἡ ἀρετὴ τῶσον, ἔσον ἐλαμψεν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου κρατῶν εἰς χεῖρας τὸ κερασμένον ἀπὸ τοῦς ἀνόμους του κριτὰς φαρμακερὸν ποτήριον, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ διδάσκῃ τὴν ἀρετὴν.

Τὸ πλειότερον ἕμως μέρος τῶν δυστυχῶν διὰ τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι ἀναγκάζονται ν' ἀφῆσωσι τὴν ἀρετὴν, προέρχεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν πλειότερας κακίας εἰς τὰ βάρβαρα παρὰ εἰς τὰ φωτισμένα, καὶ ἔτι πλειότερας εἰς τὰ δουλωμένα παρὰ εἰς τὰ ἐλεύθερα ἔθνη. Τῆς ἀρετῆς τὸ φυτόν οὕτε βλαστάνει οὕτ' αὐξάνει, ἂν δὲν ἔχη γεωργὸν τὴν ἐλευθερίαν· καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι θυγάτηρ τῆς εὐνομίας. Τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι τοῦ δούλου αἱ πράξεις εἶναι πάντοτε κακαί· ἔχει καὶ αὐτὸς ἡμέρας, ἔχει ὥρας καὶ στιγμὰς, ὅτε κάμνει τί ἐνᾶρτον ἔργον. Ἡ ἀρετὴ ἕμως δὲν στέκει εἰς μίαν ἢ ὀλίγας τινὰς πράξεις γινωσκόμενας ἐμπαρῶδες καὶ κατὰ τύχην (ὡς ἀκαίνονται πολλάκις καὶ ἀπὸ μεθυσμένων στόματα λόγοι νηστικῶν ἀνθρώπων), ἀλλ' ὑποθέτει συλλογισμὸν, βούλευσιν, καὶ προαίρεσιν ἐλεύθερον, βεβαίαν καὶ ἀμετακίνητον (2), ὥστα παντοῦ καὶ πάντοτε, ἔταν συμβαίῃ κρίσις δύο πράξεων, νὰ προκρίνῃ τὴν καλὴν· ὅπου ἀπαντᾷ δύο δρόμους ἀγωγῆς, ὅχι μόνον νὰ διακρίνῃ τίς εἶναι ὁ ἀπλανῆς, ἀλλὰ νὰ ἔχη καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὸν καὶ ἔχι ἄλλον νὰ βυθίσῃ. Ὑποθέτει ἀδιάκοπον σειρὰν καλῶν πράξεων, ἧτις δὲν ἀπεκτᾶται πλὴν ἀπὸ μακρὰν μελέτην καὶ συνήθειαν. Καὶ τῆς συνηθείας ταύτης μόνος διδάσκαλος εἶναι ἡ καλὴ νομοθε-

(1) « Τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἐμφορον πάντα οἰόμεθα τὰς » τύχας εὐτυχισμένως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αἰεὶ τὰ κάλλιστα » πράττειν· καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν τῷ παρόντι στρατοπέδῳ » χρῆσθαι πολεμικιώτατα· καὶ σκυτοτόμον ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν » κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν » Ἡθικ. Νικομαχ. σελ. 16.

(2) Ἴδ. Ἡθικ. Νικομαχ. Β, δ', σελ. 27.

οία (1), ήγουν τοιαύτη νομοθεσία, εἰς τὴν ἐποίαν ἡ ἐλευθερία τοῦ πολίτου νὰ ἦναι ἀνενόητος ἀπὸ καθένα, ὅταν αὐτὸς δὲν ἐνοχλῆ κινῆσαι τοιαύτη νομοθεσία, ὅπου ἔχει μόνον εἰ κατὰ μέρος πολῖται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες καὶ λειτουργοὶ τοῦ πολιτεύματος, νὰ μὴ δίδωσι κακίας παραδείγματα.

Ὁ πλέον δίκαιος πολίτης κινδυνεύει νὰ φθαρῆ, ὅχι μόνον ἀπὸ τὰς ἀμείσως γινόμενας εἰς αὐτὸν ἀδικίας τοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ ἀδικίας τῆ πολιτείας ἀδικεῖ ἄλλων ἐθνικῶν πολιτείαις. Καὶ τὸν κίνδυνον τοῦτον ν' ἀποφύγη δὲν ἐμπορεῖ, ἂν δὲν ἔχη τὴν ἐλευθερίαν νὰ μὴ συνεργῆ εἰς τὰς ἀδικίας τῶν ἀρχόντων του. Ὡς ἀξίωμα γεωμετρίας πρέπει νὰ πιστεύεται τοῦτο· ἡ δικαίους ἀρχόντας πρέπει νὰ ἔχη τὸ ἔθνος, ἢ νὰ συναδικῆ μ' αὐτούς· μέσον τούτου δὲν δίδεται.

Ἐάν ἀμφισβῆται τις περὶ τούτου, τὸν ἐρωτῶ, ἴΤι κάμνει βασιλεὺς, ἢ ἡγεμῶν, ἢ ὅστιςδήποτε ἀρχῶν πολιτείας, ὅταν στέλλῃ πολλὰς χιλιάδας στρατιωτῶν εἰς πόλεμον ἀδικόν; ἴΤι ἄλλο ἔχει ν' ἀποκριθῆ παρὰ τοῦτο; ὅτι τίσας χιλιάδας πολιτῶν μετασβῆται εἰς ληστὰς καὶ φονέας. ἴΤὸ φρικτὸν τοῦτο κακὸν (γέννημα τοῦ χωρισμοῦ τῆς Πολιτικῆς ἀπὸ τὴν Ἱθικὴν) εἰς τὰς ἐνομούμενας ἐλεύθερα ἔθνη δὲν ἔχει χιόρην.

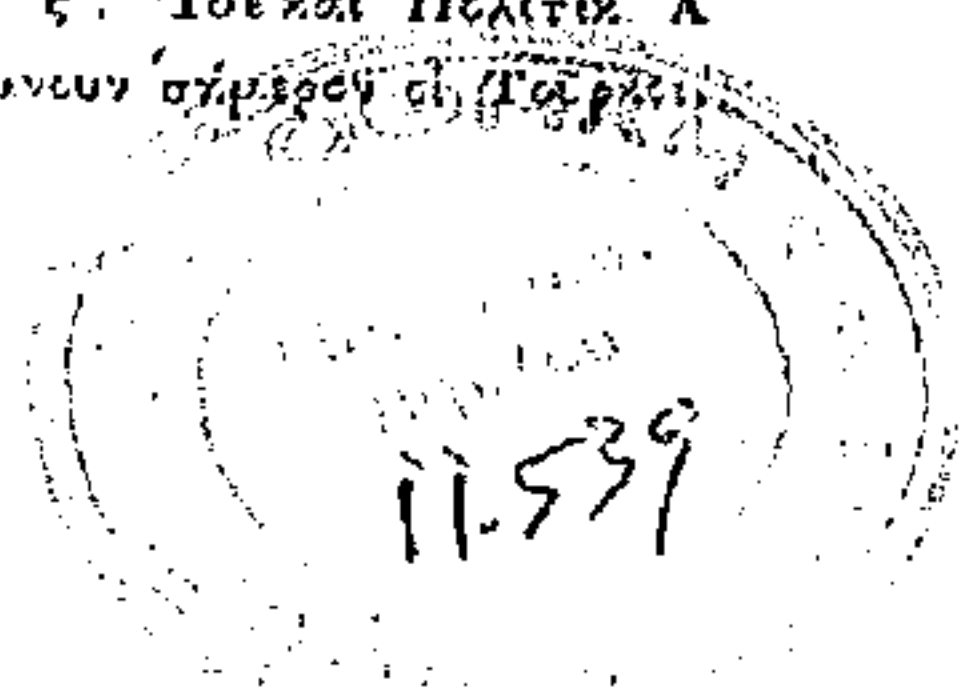
Ἄλλὰ ἵπου εὐρίσκεται τόση ἐλευθερία, ἱκανὴ νὰ ἐνώσῃ τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἱθικὴν; εἰς κἀνὸν ἔθνος ἀπὸ τὰ παλαιὰ δὲν εὐρέθη, οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ εὐρέθῃ πρὸ τῆς εὐρέσεως τῆς τυπογραφίας. Τὸ θεῖον κῆρυμα τοῦτο ἦτον ἀπαρκετῆτος ἀναγκαστὸν εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ λαγικῶ μέρους τῆς ψυχῆς μας. Ὅθεν ἀντὶ νὰ καταγορήσωμεν τοὺς παλαιούς, ὅτι δὲν ἀπέλαυσαν τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερίαν, χρεωστούμεν νὰ θαυμάζωμεν ἕσα ἑκατόμβωσαν καὶ χωρὶς τὴν βιοθήσαν τῆς τυπογραφίας· ἐπειδὴ καὶ μετὰ σχεδὸν τετρακῆσια ἔτη ἀποῦ τὴν ἀπεκτῆσάμεν, δὲν ἐδυνήθη σήμερον ἀκόμη νὰ φέρῃ τὴν εὐδαιμονίαν, πλὴν εἰς ὀλίγα τινὰ ἔθνη. Καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς βάλῃ εἰς μεγάλην ἀπερίαν. Ἡ ἐξημέρωσις τῶν ἀνθρώπων δὲν ὁμοιάζει τῶν ἀγρίων θηρίων τὴν ἡμέρωσιν· τούτοις κινεῦνται μόνον ἀπὸ πάθη

(2) «Οἱ γὰρ νομοθετοὶ τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιῶσιν ἀγαθούς· καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν· ἕσοι δὲ μὴ εὐ· αὐτὸ ποιῶσιν, ἀμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας· ἀγαθὴ φύλησις.» Ἱθικ. Νικομ. τελ. αβ.

τὰ ἐπιτὰ ἐθελὰ μαλάσσονται· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὰ πάθη ἔχει καὶ ἔπλον φρεσῶν τὸν νοῦν, ὅστις ἀφ' οὗ μίαν φοράν γενῆ σύμμαχος τῶν παθῶν ἐπινοεῖ πανταίως μηχανὰς νὰ τὰ πληρώσῃ, ἕως νὰ κατασταθῆ καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων ἀγριώτερος (1). Καὶ τοῦτο μὲν συμβαίνει εἰς καθένα χωριστὰ, ἀλλ' ὅταν ὅλη πόλις, ἢ ἔθνος ὁλόκληρον, τρέφῃ, πολλοὺς τοιούτους, τότε τὰ πάθη γίνονται ἀληθινὴ πολυκέφαλος Ἵδρα, τῶσον πλέον δυσκαταμάχητος ὅσον εἶναι πολυανθρωπότερον τὸ ἔθνος, ἕσαν πλείοτερα ἄλλα ἔθνη τὸ περι-κυκλόνουσι ἐμεία του.

Μὴν ἀπιλιπίζωμεθα ὅμως διὰ τοῦτο. Ἐάν τῆς τυπογραφίας ἡ πρόεδρος ἡρχεπόρσις· ἕως τῶρα, ἐφάνη ὅμως ἀδιάκοπος· καὶ ἕσαν περαιτέρω προχωρεῖ, βλέπομεν ὅτι τόσον πλέον ταχύνει τὸν δρόμον τῆς. Ἄπ' ὅτι ἐνῆρξτε μέχρι τῆς σήμερον, μᾶς συγχωρεῖται νὰ συμπεράνωμεν τί δύναται καὶ τί μίλλει νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς. Εἰς τετρακοσίων ἐτῶν διάστημα ἀπὸ τῆς εὐρέσεως αὐτῆς, πολὺ πλείοτερον ἑκατόμβωσαν εἰς τὰ τελευταῖα πενήτηκοντα πρὸ εἰς τὰ πρὸ αὐτῶν ἑπταπλάσια· ὅτι πρὸ πενήτηκοντα ἐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λαμβῆ χωρὶς κίνδυνον ζωῆς, τὸ διαλαλεῖ σήμερον ἀκινδύνως τῆς τυπογραφίας ἢ ἀλπιγῆς. Ἡ μόνη μεταβολὴ τῶν ἡθῶν τῆς ἐνομούμενης φωνισμένης Εὐρώπης ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τοὺς καρπὸς τῆς τυπογραφίας. Παύλας ἡγεμονικὰς αὐλάς, τὰς ὁποίας ἡ ἰσορροπία μᾶς παρασταίνει ὡς ἀσελγείας ἀνασχόντου παραδείγματα, μετέβαλεν ὁ ἐκ τῆς τυπογραφίας φωτισμὸς εἰς σεμνῶν ἡγεμόνων κατοικίας· καὶ τοὺς ἱερωμένους ἐκχυσεν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης νὰ ἔχωσιν ἰδίαις αὐλάς, ἢ νὰ γίνωντ' αὐλικεῖ, καὶ πολλὰκις (τίς ἤθελε τὸ πιστεύσειν!) συνεργαί τῆς ἀνεμίας τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων. Ἰῶν ὑποκριτῶν τῆς ἀρετῆς ὁ ἀριθμὸς ὀλιγοστεύει καθημέραν· καὶ αὐτὴ τοῦ κοινῶ λαοῦ ἢ πρὸς αὐτοὺς σήμερον ἀδιαφορία (τοὺς ἐποίους δὲν εἶναι πολλὸς καιρὸς ἀπὸ ἐπρασίνου ὡς θεοῦς) δείχνει, ὅτι ἡ τυπογραφία ἐφώτισεν ἀκόμη τὸν κοινὸν λαόν. Καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἐποίησιν πρὸ μικροῦ ἔκαμεν εὐφυστάτην παραβολὴν ἕνας ἀπὸ τοὺς συγγραφῆς Γάλλους, ἡ τυπογραφία ἀναενεῖ καθημέραν τὸ θαῦμα τῆς Πεντηκοστῆς. Δι' αὐτῆς

(1) «Ἐλαττον δὲ θηριότης κακίας··· μυριοπάσια γὰρ ἂν κακὰ··· ποιῶσιν ἄνθρωποις κακὸς θηρίου.» Ἱθικ. Νικομ. 2, 5. ἴΔε καὶ Πολιτικ. Α ε, 12. Παράδειγμα καὶ ἀπόδειξις τούτου, ἕσα κάμνουσιν σήμερον οἱ Γάλλοι.

καταβαίνει εις τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθρώπων ἢ γυνῶσις τῆς ἀληθείας μὲ τὰ-
σα μέσα, ὅσαι εἶναι τῆς Εὐρώπης αἱ γλώσσαι εἰς τὰς ὁποίας ἐκδίδονται βιβλία
(1). Αἱ καιόμενοι τὴν περασμένην ἑκτονταετηρίδα, καὶ σήμερον ἀνεμπρο-
δίστως γινόμενοι ἀλλεπάλληλοι ἐκδόταις τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων,
μαρτυροῦν, ὅτι μετὰ τὴν ταλαιοποίησιν πολλῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν,
ἐφθάσε τέλος πάντων ὁ καιρὸς νὰ ἐνωθῆ καὶ ἡ πολιτικὴ μὲ τὴν Ἰθικήν, διὰ
νὰ γενῆ ἀληθῶς Βιωτικὴ.

Ἀπὸ τῶσα μέσα, ὅσα μᾶς ἐχάρισεν ἡ τυπογραφία, ἀπαραιτήτως ἀνα-
γκαῖα εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς τέχνης τοῦ βίου, ἔπρεπε εἶχεν οἱ παλαιοί,
ὀλίγα βιβλία τῶν φιλοσόφων, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Θέατρον.

Γὰ βιβλία τῶν φιλοσόφων, ὄχι μόνον ἦσαν ὀλίγα, ἀλλ' ἐγένοντο καὶ εἰς
ὀλίγους γνωστὰ, διὰ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀντιγραφῆς καὶ τὸ πελυδάπανον
τῆς ἀποκτήσεως. Διὰ νὰ εἶχῃ τις ὀλίγα βιβλία, ἔπρεπε νὰ ᾖναι ὑπέρπλου-
τος· διὰ μόνον τρία συγγραμμάτια Πυθαγορικὰ ἐπλήρωσαν ὁ Πλάτων
ὄνα (2) σήμερον ἀρκεῖν εἰς ἀγορὰν τριῶν χιλιάδων καὶ ὁ Στωϊκὸς Κλεάνθης,
μὴ ἔχων ν' ἀγοράζῃ τὰ εἰς γραφὴν ἀναγκαῖα, ἔγραψ' ὁ ταλαιπώρος εἰς
ἄστρακα καὶ βοῶν ὠμοπλάτας (3). ὁ κοινὸς λαὸς, ὅστις ἔχει μάλ-
ιστα χρεῖαν τῆς ἐδηγίας τῶν φιλοσόφων, δὲν ἐγνώριζεν ἑλότελα τὰ βι-
βλία των, οὐδ' ἂν τὰ ἐγνώριζεν ἐδύνατο νὰ ὠφεληθῆ πολὺ ἀπ' αὐτὰ, καὶ
διὰ τὴν ἀμεθοδίαν (4) τῶν βιβλίων, καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν νὰ κρίσῃ,

(1) L'art de l'imprimerie renouvelle chaque jour le miracle
de la Pentecôte, et fait descendre la vérité en forme de lan-
gues de feu sur la tête de tous ses apôtres. E. JOUY, la mo-
rale appliquée à la politique, tom. II, pag. 283.

(2) Ἐκαστὸν μὲν, ἤγουν σχεδὸν ἐνεία χιλιάδας φράσεων. Ἰδ. Διογ.
Λαέρτ. γ. §. 9.

(3) « Τούτων φασὶν εἰς ἄστρακα καὶ βοῶν ὠμοπλάτας γράφειν, ἅπερ ἦ-
κουε παρὰ τοῦ Ζήνωνος, ἀπορίας κερμάτων, ὥστε ὀνήσασθαι χαρτία. » Διογ.
Λαέρτ. ζ, §. 174.

(4) Πρῶτος ὁ Ἀριστοτέλης ἔβαλε μέθοδον εἰς τὰ συγγράμματά του· καὶ
μ' ὄλον τοῦτο βλέπομεν πόσον ὑποδειστέρα εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ παραδι-
λομήνη πρὸς τὴν μέθοδον τῶν νεωτέρων. Αἰτὴ παραξενιστικὴ μὲν εἰς ταῦτ'
ἄλλο πρῶτον εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν μέθοδον, πρῶτον ἀληθειῶν ὄλη

μεταξὺ τῶσων φιλοσοφικῶν αἰρέσεων, ποία ἀληθῶς ἐδίδασκε τὴν Βιωτικὴν.
Πρῶτος τρίτον καὶ βικρύτερον ἀτύχημα τοῦς σοφιστὰς, ἀπὸ τοῦς ὁποίοις
ἐγαμίθη τότε ἡ Ἑλλάς, καὶ τῶν ὁποίων ἔργον ἦτο νὰ σείσῃ τὸ Θιμίλιον
τῆς Βιωτικῆς· ἐπειδὴ κατὰ τὸ πολυβόλλητον σήτων ἔδωκε, ἡ Νόμος καλῶν
ἢ νόμος κακῶν, ἢ ἐξολοίφειτο σχεδὸν πᾶσα διαφορά μεταξὺ κακίας καὶ ἀρετῆς,
μεταξὺ κακοῦ καὶ χρηστοῦ πολίτου. Ἐμείναν λοιπὸν εἰς τὴν κοινὴν λαὸν ἡ
Ἐκκλησία καὶ τὸ Θέατρον, οὗ διδασκαλεῖα τῆς πολιτικῆς διαγωγῆς του.

Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰ διδάσκαλοι τοῦ ἦσαν οἱ δημογῶγοι· ὄχι κακοὶ
διδάσκαλοι, ἀν ὠμοπλάτας ὄλοι τὸν Δημοσθένην καὶ τοῦς ὁμοίους τοῦ Δημο-
σθένους. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν φίλων τῆς πατρίδος τῶσων δημογῶγων ὑπερίσχυον
εἰς τὰς ἀκροῦς τοῦ λαοῦ εἰ ἐξολοίφεται τῆς πατρίδος των προδοταί. Καὶ
τοῦτο ἔπρεπε ἐκκαίρηται νὰ συμβαίη, ἔπειτα ἐκκλησιάζον ὄλοι οἱ πολῖται
χωρὶς ἐξαιρέτων, καὶ ὄχι μέρος πολιτῶν ἐπαγγελματικῶν ἀπὸ τοῦς λοιποῦς,
ὡς πρόκειται σήμερον εἰς τὰς κεινοβουλευτικὰς πολιτείας.

Οἱ Κομμικοὶ ποιηταὶ ἤθελαν διαρθεῖσαι τὰ ἦθη καὶ τὴν πολιτείαν τῆς
πατρίδος, εἰν εἰς τόπον τῆς ἀναγκασίας εἰς τὴν σκηνὴν ἐλευθερίας.
Δὲν ἔβαλαν τὴν ἀπῶλυτον βουβαλοκρατικὴν ἐξουσίαν νὰ διασῶρσιν ἐνεργητικῶς
τοῦς πολίτας ἀπὸ νὰ κομφοδῶσι γενικῶς τῶν πολιτῶν τὰς κακίας. Κοὶ
ὑπεμονή, ἂν ἐπεριορίζετο ἡ κακίη των γλώσσαι εἰς μόνους τοῦς κακοὺς
πολίτας· ἔπειτα ὁ θεατρισμαὶ ἤθελε γεννήσῃν εἰς τὰς ψυχὰς των τὴν σωτή-
ριον εἰσρήνην καὶ μετάνοιαν. Ἀλλ' ἂν κομφοδῶνται καὶ τοῦς χρηστοὺς πολίτας,
ἐθίδαν ἀφορμὴν εἰς τοῦς κακοὺς νὰ γίνωνται ἀνεκφυγότεροι. Νὰ δοξάζει-
ται πᾶσαν παρὰ νὰ ἀντρέπεται τῆς δίκαιου ἢ κλίαν, ἀκούον τὸ νόμα του
εἰς τὴν πύτην σκηνὴν, ὅπου ἐθεατρίσθη ὡς λαοπλάνος καὶ ὁ μίγχε τῆς Βιω-
τικῆς διδάσκαλος Σωκράτης (1). Τὸ θέατρον τότε μόνον θεραπεύει τὰς κα-
κίας, ὄταν τὰς πολεμῆ, χωρὶς νὰ ὀνομάζῃ τοῦς κακοὺς· διότι τότε μόνον βάλ-

πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ δεύτερον κρίσις νὰ τὰς μοιραῖα καὶ νὰ τὰς μοιραῖα καὶ νὰ τὰς
θέτη πᾶσαν μίαν εἰς τὸν εἰκαῖον τόπον μὲ τὰς συγγενεῖς τῆς ἀλλοῦ ἀλη-
θείας. Ἡ πολλὴ ὄλη ἀναγκάζει τὴν κρίσιν νὰ εἶρη μέθοδον, διὰ νὰ φέρῃ
τὴν σύγχυσιν· καὶ ἡ μέθοδος πάλιν ἀφῆσκει τὴν ὄλην. Μία χωριστὴ ἀλή-
θειαν, ἀγωνος εἰς τὸ φαινόμενον, γεννᾷ πολλὰς ἀληθείας, ὄταν εὐδαιμονῶ μὴ
γαιτόνισσεν ἄλλην ἀλήθειαν.

(1) Ἰδὲ τὰς διηγήσεις καὶ τοῦς ἱστορίας τοῦ Ἀριστοφάνους.

λει τὸν καθένα εἰς ὑποψίαν νὰ λέγῃ, ἢ μήπως εἶμ' ἐγώ; ἀλλ' ἔταν ὀνομάζην ἕνα καθείς ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἔχει νὰ παρηγορηται, λέγων τὸ, Δὲν εἶμ' ἐγώ.

Ὅλα ταῦτα τὰ ἐμπόδια, ἢ καὶ τὸ πλείοτερον αὐτῶν μέρος, ἠφάνισθησαν τὴν σήμερον, χάρις εἰς τὴν τυπογραφίαν! Οἱ φιλόσοφοί μας δὲν διανοοῦν πλέον εἰς τὸν θρισμὸν τῆς ἀρετῆς, οὐδὲ φιλονεικοῦν περὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τοῦ ἐσχάτου ἀγαθοῦ, τοῦ ἐποίου τὴν ἀπόλαυσιν ἐπιθυμοῦμεν ἔλοι καὶ τῶν φιλοσόφων αἱ διδασκαλίαι, ἐδηγοῦν καὶ τοὺς ἠγερμόνας καὶ τοὺς λαοὺς ποῦ πρέπει νὰ ζητῶσι τὸ ἐσχάτον ἀγαθὸν τοῦτο. Αὐτὸ δὲν εὐρίσκεται οὗτ' εἰς τὴν ἡδονὴν τῶν Κυρηναϊκῶν καὶ Ἐπικουρείων φιλοσόφων· διότι ἔστις τὴν θεωρεῖ ὡς ἐσχάτον ἀγαθόν, ἐξανάγκης ἀμελεῖ τὴν ἀρετὴν· οὗτ' εἰς τὴν ἀπάθειαν ἢ ἀναλγησίαν τῶν Στωϊκῶν· ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκδυθῇ τὰ πάθη του ὁ ἄνθρωπος. Τῶν Κυρηναϊκῶν ἢ αἵρεσις κινδυνεύει νὰ μεταβάλλῃ τὸ πολιτικὸν ζῶον εἰς κτήνος· εἰ Στωϊκοὶ ἐσπούδασαν νὰ τὸ κάμωσι θεόν· ἔγουν ἐχώρισαν καὶ εἰ δύο τὴν Πολιτικὴν ἀπὸ τὴν Ἠθικὴν. Οὗτ' οἱ ἀσχελοῦμενοι εἰς μόνον τὰς ἡδονάς, οὗτ' οἱ φεύγοντες αὐτὰς χωρὶς διάκρισιν ἐμποροῦν ποτὲ νὰ συζητήσωσι πολιτικῶς. Ὁ χωρισμὸς οὗτος τῆς Πολιτικῆς ἀπὸ τὴν Ἠθικὴν ἠνάγκασε τοὺς Στωϊκοὺς νὰ χωρίσωσι καὶ τὰς ἀρετὰς εἰς δύο, ὀνομάζοντες τὰς τελείας (καὶ τριαῦται κατ' αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ ᾔηται τῶν ἀπαθῶν καὶ ἀναλγητικῶν αἱ ἀρεταὶ) Κατ' ὀρθώματα (rectitudes, virtues), καὶ τὰς λοιπὰς ὅλας Καθήκοντα (devoirs), ἔγουν νὰ χωρίσωσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν εἰς δύο τάξεις ἀνθρώπων, τὴν μίαν τῶν, ὅσοι προθύμως πληροῦνται τὰ εἰς αὐτὴν χρεωστεύμενα, καὶ τὴν ἄλλην τῶν ἀσκητῶν, ἀνθρώπων ἐπιταδιστέρων νὰ ζῶσιν εἰς τὰς ἐργασίας παρὰ νὰ κατοικῶσι πόλεις.

Ἡ περὶ τῆς ἡδονῆς δοξα τῶν Στωϊκῶν ἐπέρασε καὶ εἰς πολλοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἠθικῆς διδασκάλους. Αὐτοὶ ἐσπούδασαν ἔχει μόνον νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἡδονὴν, ὅταν ἢ ὀρθοκεία ἀπαγορεύῃ μόνον τὴν κατὰχρησιν αὐτῆς, ἀλλὰ νὰ καταστήσωσι (χωρὶς νὰ τὸ θέλωσι) καὶ αὐτὴν τὴν ὀρθοκείαν μισητὴν μὲ τὰς ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐγκωμιαζομένης σωματικῆς γυμνασίης (1) καὶ σκληραγωγίας τῶν. Τριαῦτη

(1) «Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραϊώδεις μύθους παραιτοῦ· γυμναζε « δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσεβείαν· ἢ γὰρ σωματικὴ γυμνασίη πρὸς ὀλίγον

Διδασκαλίαι, ἂν εὐτυχίτη νὰ λάβῃ πολλοὺς προσκλήτους, ἐμπορεῖ νὰ γαμίσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ πολλοὺς Καπουταίνους, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ ἐνώσωσι τὴν Ἠθικὴν μὲ τὴν Πολιτικὴν. Νὰ φεύγωμεν τὰς ἡδονὰς, μᾶς φωνάζουν· πολὺ πλέον ἤθελαν μᾶς ὠφελῆσαι, ἂν μᾶς ἐδίδασκαν· Νὰ διαλέγωμεν τὰς ἡδονὰς· ἢ τί συμβαίνει ἀπὸ ταιαύτην διδαχὴν; ὁ διδασκόμενος μανθάνει πάραυτα, ἔτι ἢ ἐκλογὴ ὑποθέτει καλὰς καὶ κακὰς, ὠφελίμους καὶ βλαβεράς ἡδονὰς· καὶ κατὰ τοῦτο ἐμπορεῖ νὰ βυθίσῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ βίου του. ἢ τί συμβαίνει ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν ἐκείνων, τὴν ἀλογον, λέγω, κατὰ τῶν ἡδονῶν καταδρομὴν; Ἐπειδὴ ὁ διδάσκαλος, ὡς ἄνθρωπος, δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἐκδυθῇ ὁλότελα τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἡδονῆς οὐδ' αὐτός· ἐπειδὴ ἀπολαύει πολλάκις τὰς ἀβλαβεῖς ἡδονὰς, καὶ παρασύρεται κάποτε (ὡς ἄνθρωπος πάλιν) καὶ εἰς κάρμιν ἀπὸ τὰς ὄχι πολλὰ ἐπαινετὰς, ἀρκεῖ νὰ τὸν παραταρήσῃ ὁ μαθητὴς εἰς ταιαύτην κατὰτκσιν, διὰ νὰ ὑποπτειθῇ ἔτι τὸν πλανᾷ, ἔταν τὸν διδάσκει νὰ φεύγῃ τὰς ἡδονὰς. Καὶ πῶς νὰ τὸν πιστεύσῃ! Ὅταν ἄλλα ἐνεργῶσι τὰ πάθη, ἄλλα διδάσκωσιν εἰ περὶ τῶν παθῶν λόγῳ, ὁ ἄνθρωπος πιστεύει πλέον τὰ πάθη του παρὰ τοῦ φιλοσόφου τοὺς λόγους· ἢ ἀλήθεια μόνη ἰσχύει νὰ κάμῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πιστὴν (1)· μόνη ἢ ἀλήθεια ἐλπίζεται νὰ διαρθώσῃ τὸν ἄνθρωπον.

Καὶ ἐκ τούτου φαίνεται πόσον ὑπερβάλλει ἡ Ἀριστοτελικὴ Ἠθικὴ τὴν Ἠθικὴν τῶν λοιπῶν παλαιῶν φιλοσοφικῶν αἵρέσεων. Αὐτὴ ἔχει μόνον συγχωρεῖ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπαραιτήτως ἀναγκαίως εἰς τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν κρίνει τὰς ἡδονὰς. Μόνον τὰς ἀίσχρὰς ἡδονὰς μᾶς παραγγέλλει νὰ φεύγωμεν, ὡς ἡδονὰς ὄχι ὑγιῶς, ἀλλὰ φθορῶντες λογισμοῦ

ἔστιν ὠφελίμος· ἢ δὲ εὐσεβεία πρὸς πάντα ὠφελίμος ἔστιν. » Πρὸς Τιμῶθ. Α, δ, 7-8.

(1) «Οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν ταῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι ἡττῶν « εἰσι πιστοὶ τῶν ἔργων· ὅταν οὖν διαφροσῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἰσθησιν, « κατακρυνοῦμενοι καὶ τλήκῃς προσκνηροῦσιν· ὁ γὰρ φεύγων τὴν ἡδονὴν, ὀφθαεῖς ποτε ἐφριέμενος, ἀποκλείνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὴν, ὡς τριαύτην εὐσαν « ἀπαταν· τὸ διορίζειν γὰρ οὕτως ἔστι τῶν πολλῶν. » Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομ. σελ. 188.

ζώου (1), ως εμπόδια τῶν πράξεων, διὰ τὰς ἐποίας διακρίνεται ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Καὶ ἐπειδὴ σκοπὸς τῶν τοιούτων πράξεων πρέπει νὰ ᾖται ἡ κοινὴ ὠφέλεια, ἔστι ἠδοναὶ φέρονται εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, εἶναι εἶναι ἀδελφθεῖς καὶ συγχωρημέναι ἠδοναί. Ὅτι ὠφελεῖ τὴν πολιτικὴν ἐκὼν κοινωνίαν, ἐκεῖνο συμφέρον καὶ εἰς καθὼν αὐτῆς μέλος χωριστά· καὶ τὸ συμφέρον τοῦτο ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ δίκαιον. Τὸ δίκαιον ἄρα εἶναι τὸ ἄληθές μέτρον καὶ κριτήριον τῆς ἠδονῆς· μόνη ἡ δικαιοσύνη ἰσχύει νὰ μᾶς φιλιώσῃ μὲ τούτους ὁμοίους μας, καὶ ἀκαλύθως νὰ μᾶς κάμῃ καὶ φίλους αὐτούς ἐκυτῶν, παύσασθαι τὸν φρικτὸν πόλεμον, ἔστις κατὰ πᾶσαν ὥραν καὶ στιγμὴν βατανίζει τὴν ψυχὴν τοῦ πλειονέστευ. (2) Εἰς τὴν δικαιοσύνην ἄρα περιλαμβάνονται εἶναι αἱ καλοὶ πράξεις τοῦ λογικοῦ ζώου, εἴτε καθήκοντα, εἴτε κατορθώματα ἀγαπῆς νὰ τὰ ἐνεμάσῃ.

Ἐν δὲ δικαιοσύνης συλλήθεον πᾶσ' ἀρετῇ ἔσιν.

Μόνος δ' ἔρθῃς λόγος ἀρκεῖ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ὅλους τὴν ἀληθινὰν ταύτην ἀλλ' οἱ ἐπαγγελλλόμενοι χριστιανὶ ἔχουσιν καὶ τοῦ Ἠσαγγελλίου τὴν διδασχὴν. Αὐτὴ περιορίζουσα εἶναι τὰς καλὰς πράξεις εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον, ἔχουσιν τοιαύτην ἀγάπην, ἣτις παρακλύθει τὸ ἴδιον συμφέρον (3), ἐσάμει μᾶχεται τὸ κοινὸς εἰς ὅλους συμφέρον, ἔνωσε τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἠθικὴν, καὶ ἔδωκε τὴν ἀληθέστερον καὶ οὐκ ἀπομάκρυνον ὄρισμα τῆς ἀρετῆς. Αἱ λοιπὴν περὶ αὐτῆς φιλοκαίρια εἶναι ἀργῶν ἀνθρώπων ἀργαί λόγος καὶ σοφίσματα, πλέον ἐπιτήδεια νὰ πλανήσασιν τὸν ἀνθρώπου, παρὰ νὰ τὸν χειραγωγήσασιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

Ἄλλη διαφορὰ δὲν μένει μετ' ἐν τῶν ὀρισῶν παρὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης γινωσκόμενον ἀπὸ τὰς διαφόρους φύσεις καὶ οὐχέτις τῶν ἀνθρώπων, ὡς τὸ

(1) « Τὰς μὲν εὖν ἐμολογημένως ἀγαθὰς, ὁπλὸν ὡς εὖ φατέον ἠδοναί εἶναι, πλὴν τοῖς διαφθαζόμενοις. » Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομαχ. I, 6, σελ 197.

(2) Ζωοκροτέρων καὶ φρικτωδέστερον εἰκόνα τοῦ πολέμου τούτου δὲν πιστεύω νὰ ἐξωγράφωσιν ἄλλος παρὰ τὸν Ἀριστοτέλιν (Ἠθικ. Νικομαχ. σελ. 174-175, 177). Μὴν ἀμελήσασιν εἰ νέος, ὅτων ἀκόμη ἡ ψυχὴ δὲν ἐμελώθη ἀπὸ τὴν πλειονεξίαν, νὰ τὴν ἀναγιγνώσκωσι συχνά.

(3) « Ἡ ἀγάπη, εὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. » Πρὸς Κορινθ. Α, 13, G.

ὠμολόγησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Στωϊκοὶ (1). Ἄλλως ἐνεργεῖται ἡ ἀρετὴ ἀπὸ τούτους ἀνδρας, ἢ τὰς γυναῖκας· ἄλλως ἀπὸ γέροντας ἢ νέους· ἄλλως τὴν μετρεῦν οἱ γονεῖς, ἢ τὰ τέκνα· ἄλλως οἱ ἄρχοντες, ἢ οἱ ἀρχόμενοι· ἄλλως ἀρετῆς τρόπον χρεωσθεῖ νὰ μεταχειρίζεται ὁ ἱερωμένος παρὰ τὴν λαϊκόν· ἄλλως ὁ τεχνίτης, ἄλλως ὁ ἔμπορος, καὶ ἄλλοι ἄλλως εἰς ἄλλας περιστάσεις. Ἀπὸ τῶν καιρῶν, ἀπὸ τῶν τόπων, ἀπὸ τῶ ἐπιτήδευμα, διὰ τοῦ ἑποίου συνεργεῖ πᾶς ἕνας εἰς τὴν κοινὴν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος εὐδαιμονίαν, εἰδικοποιεῖται καθενὸς ἡ ἀρετὴ· καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τοῦ φιλοσόφου Ἀυτοκράτορος τὸ παράδειγμα, ἡ Βιωτικὴ ἐμμοιάζει πλέον τὴν παλαιστικὴν παρὰ τὴν χορευτικὴν. Ὅστις χορεύει, σκηματίζει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὅλων τῶ κινήματα ἐν ἐξέπρω τῆς λυ ἀπαρἀλλάκτως κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης. Τοῦ παλαιστοῦ ἐξεναντίας τὰ κινήματα, ἔστιν ἐμπειρὸν καὶ ἀν τὴν ὑποθέσει, δὲν εἶναι πάντοτε εἰς τὴν ἐξουσίαν του· ἀλλ' ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ μετασχηματίζῃ διαφόρως πρὸς τοῦ ἀντιπάλου τὰ κινήματα, τῶν ἑποίων εὐτα τὴν δύναμιν γνωρίζει, εὐτα τὸν καιρὸν προθέπει. Τοιαύτη εἶναι καὶ τῆς ἀρετῆς ἡ ἐργασία· ἀληθινὴ πάλη κατὰ τῶν ἰδίων μας παθῶν πάλιν ἀκόμη (ἔσυχος ὁμοῦ καὶ ἀναίμακτος) καὶ πρὸς τὰ πάθη τῶν ἄλλων, ἐσάμει ἢ ἀπὸ ἀγνοίαν, ἢ ἀπὸ φιλαυτον ἐπιμενὴν εἰς ἀνετήτους προλήψεις, κινδυνεύουσιν νὰ βλάψωσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἄρα εἰς τὸν παλαιστον νὰ κρατῆται εἰς τούτους πᾶδας του ὄρθος (2), μηδὲ ν' ἀποδειλιᾷ, ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται ἀδιακίπως τὰ καλὰ μὲ προαίρεσιν καὶ σκοπὸν τοῦ κοινῶ συμφέροντος. Μόνος δ' ἀργῆς, ἢ ὁ κακὰ ἐργαζόμενος, στερεῖται τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ ἀδικεῖ καὶ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν στερεῖται αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐξ αὐτοῦ χρεωστωμένον ὠφέλειαν· ἀδικεῖ καὶ ἑαυτὸν, στερεῖται τὴν ἀμειβὴν τῆς ἀρετῆς, ἔστις εἶναι ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοια καὶ τιμὴ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του, ὡς τὸ μαρτυρεῖ ἡ καινὴ τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψις.

(1) « Τὰ καθήκοντα ὡς ἐπίπαν ταῖς σχέσεσι παραμετρεῖται . . . Ὅτως οὖν ἀπὸ τοῦ γείτονος, ἀπὸ τοῦ πολίτου, ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ, τὰ καθήκοντα εὐρήσεις, ἐὰν τὰς σχέσεις εὐθέως θεωρεῖν. » Ἐπίκτητ. Ἐγχειριδ. §. 30.
(2) « Ἡ βιωτικὴ τῆ παλαιστικῆ ἐμοιοτέρα, ἢ περ τῆ ὀρχιστικῆ, κατὰ τὸ πρὸς τὰ ἐπιπίπτοντα, καὶ οὐ προεγνωσμένα, ἔτσιμος καὶ ἀπτόως ἐξάναι. » Μαρκ. Ἀντωνιν. Ζ, 64.

Καί διὰ τὰ μὴ ἀπαριθμῶ ὅλας τοῦ πολίτου τὰς πράξεις, ἀρισθῆναι εἰς μόνον τὸ παράδειγμα τῶν τεχνῶν. Ἔτις τιμᾶται ἢ ἀγαπᾶται πλεόντερον, ὁ παντάπασιν ἀργός, ἢ ὁ ἐργαζόμενος; εἰς ποῖον τεχνίτην τρέχουσι προθυμότερον εἰ χρεῖαν ἔχοντες τῆς τέχνης του; εἰς τὸν φιλοτιμούμενον νὰ τελειοποιῇ τὰ ἔργα του, ἢ εἰς τὸν ἀμελοῦντα τὴν τελειοποίησιν αὐτῶν; Ὁ καλὸς τεχνίτης, πλουτίζει μὲ τούτους κόπους του τὴν πόλιν ὅλην, πλουτίζει πρῶτον ἑαυτὸν, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης (1). Ὁ καλὸς τεχνίτης εἶναι καλὸς πολίτης· καὶ ὡς τοιοῦτος ἀγαπᾶται ἔχει μόνον ἀπὸ τοῦ συμπολίτου του, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτὸν αὐτοῦ τὸν δημιουργοῦν καὶ γίνεται, ὡς ἔλεγε πάλιν ὁ Σωκράτης, ἀληθῶς θεοφιλέστατος (2). Ὅθεν πάλιν φαίνεται, πῶσον πλανᾶται ἕστις χωρίζει το ἴδιον αὐτοῦ ἀπὸ τὸ καινὸν συμφέρον, ἢ ζητεῖ τὸ κέρδος του εἰς τὴν ζημίαν τῶν ἄλλων.

Εἰς τοιαύτην πολιτείαν, ὅπου ὅλοι οἱ πολῖται ἐργάζονται, ἴσθθεν ἔχει νὰ εἰσχωρήσῃ ἡ κακία; Ἡ δυσφιλέστερα πηγὴ τῶν κακιῶν εἶναι ἡ ἀργία· διότι αὐτὴ γεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀργοῦ τὴν ὀλέθριον ἐπιθυμίαν νὰ ζῆ ἀπὸ τῶν ἐργαζομένων τούτους κόπους· καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην γεννῶνται οἱ κλέψεις, οἱ συκοφανταί, οἱ ὠτακουσταί, οἱ κατακτόται, οἱ κλέπται, οἱ λησταί, οἱ φονεῖς, οἱ πωληταί, τῆς ἰδίας των ἐλευθερίας, οἱ πρεδῶται τῆς πετρίδος, οἱ τύραννοι.

Ἢ εἶναι ὁ νομοθέτης νὰ ἔμποδίσῃ ἕλα τὰ κακὰ, ὅλας ταύτας τὰς θανατηφόρους νόσους τῆς πολιτείας; Ἄ; ἐνώστη τὴν Ἱθικήν μὲ τὴν Πολιτικήν· ὡς φροντίσῃ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων ὥστε νὰ μὴ μὲν κἀνεὶς ἐξ αὐτῶν ἀδίδακτος ἔργου τινὸς ἢ ἐπαγγέλματος χρῆσιμου εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Οἱ νόμοι του πρέπει νὰ διαγίρῃσιν εἰς τὰς ἐργασίας

(1) « Καταμαθὼν γὰρ ποτε ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τοὺς μὲν πάνυ ἀπό-
 » ρους ὄντας, τοὺς δὲ πάνυ πλουτίους, ἀπεθόμισακ ... Καὶ εἶδον ἐπισκο-
 » πῶν πάνυ οἰκείως ταῦτα γιγνόμενα· τοὺς μὲν γὰρ εἰσὴ ταῦτα πράττον-
 » τας, ζημιουμένους ἑώρων, τοὺς δὲ γνώμῃ συνεταμένῃ ἐπιμελουμένους,
 » καὶ θάπτον καὶ ἔχον καὶ καρδαιότερον κατήγμων πράττοντας. » Ξενοφ.
 Οἰκονομ. Β, 17-18.

(2) « Ἀρίστους δὲ καὶ θεοφιλέστατους ἔφη εἶναι ἐν μὲν γεωργίᾳ
 » τοὺς τὰ γεωργικὰ εὖ πράττοντας, ἐν δὲ ἱατρικῇ τοὺς τὰ ἱατρικὰ, ἐν δὲ

τοὺς πολίτας· καὶ νὰ δεσπόζωσι τοὺς ἐργαζομένους, ὑπεβάλλοντες εἰς τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ ἔργον, εἰς τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν καιρὸν ἢ τρόπον τῆς ἐργασίας. Εἰς τοὺς ὑπέρβεις τῶν νόμων, τοὺς ἄρχοντας, ἄε μὴ συγχωρῆ νὰ στευρεύωσι τὸν ἐργάτην ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν ἰδρώτων του· καὶ ἡ στέρσις αὕτη γίνεται κατὰ πολλοὺς τρόπους.

Στερεῦεται ὁ ἐργάτης τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων ἰδρώτων, ἐσάκις ἀναγκά-
 ζεται νὰ πληρώσῃ φόρους ἀνυπεφόρους. Οἱ βαρεῖς φόροι εἰς μὲν πολιτείαν εὐνομούμενην δὲν πρέπει νὰ ἔχωσιν ὀλότελα χώραν. Ἐὰν ἔμωσ δι' ἀπροσδο-
 κήτους συμφορὰς, ἢ περιστάσεις ἐξωτερικὰς, ἀναγκασθῶσιν νὰ φορολογήσω-
 σιν οἱ ἄρχοντες τοὺς πολίτας, χρεωστοῦν δι' ἰδίαν των ἀπολογίαν, καὶ διὰ
 παρηγορίαν τῶν φορολογουμένων, πρῶτον ν' ὀποδείξωσι τὴν ἀπαραίτητον
 ἀνάγκην τοῦ φόρου, δεύτερον νὰ μὴ ζητῶσι τί πλεόν παρά τὸ ἀναγκαῖον·
 τρίτον νὰ ἐρίζωσι τὴν συνεισφορὰν δικαίαν, ἢ γουν ἀνάλεγον πρὸς τὴν κα-
 θενὸς χρηματικὴν κατάστασιν· τέταρτον νὰ δίδωσι λογαριασμὸν ἐκρίεστατον
 εἰς τοὺς φορολογουμένους τῆς δαπάνης τοῦ φόρου· καὶ τελευταῖον, νὰ παύ-
 ωσι τὴν φορολογίαν εὐθὺς ἀποῦ παύσῃ ἡ ἀνάγκη τοῦ φόρου. Ἐξω τού-
 του, ἔταν τὸ δημόσιον ταμεῖον γεμίζεται ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, γίνεται καθη-
 μερινὸς πειρασμὸς τρυφῆς εἰς τοὺς οἰκονόμους τοῦ ταμεῖου, ἔταν μάλιστα
 δὲν εἶναι ὑπόχρεοι νὰ δώσωσι λογαριασμὸν εἰς κἀνένα. Ἐκ τῆς τρυφῆς ἀκο-
 λουθεῖ ἀμέλεια τῆς πολιτικῆς Κυβερνήσεως· οἱ τρυφῶντες ἀγαπῶν καὶ νὰ
 δεσπόζωσι καὶ διὰ τὸν φόβον τῆς ἐναντιώσεως νὰ φθίρωσι καὶ πολλοὺς τῶν
 πολιτῶν μεταβάλλοντες αὐτοὺς εἰς ἀνδράπαδα δορυφόρα τῆς δεσποτίας

« πολιτεία τοὺς τὰ πολιτικά. τὸν δὲ μηδὲν εὖ πράττοντα· οὔτε χρήσιμον
 » οὐδὲν ἔφη εἶναι, οὔτε θεοφιλή. » Ξενοφῶν. Ἀπομνημ. Γ', θ', §. 15. Θαυ-
 μαστὸν μάθημα καὶ διὰ τοὺς λαϊκοὺς καὶ διὰ τοὺς ἱερωμένους· τοὺς μὲν
 λαϊκοὺς διδάσκει, ὅτι εἰς τὴν ἐξουσίαν καθενὸς εἶναι νὰ γενῆ θεοφιλέ-
 » πτατος, καὶ χωρὶς νὰ χειροτονηθῇ Ἐπίσκοπος· εἰς τοὺς συνήθως πάλιν,
 ἐπιομαζομένους Θεοφιλεστάτους, Πανιερωτάτους, ἀκόμη
 καὶ Παναγιωτάτους, λέγει ὅτι οἱ τοιοῦτοι ὑπέροχοι τίτλοι, καθ' αὐτοὺς
 εἰσπντίει εἰς τὴν ἐὺαγγελικὴν ταπεινοφροσύνην, γίνονται ὀλότελα γελοῖοι,
 ὅταν δὲν ἔχωσι κἀν ἀπολογίαν τὴν πλήρωσιν τῶν καθηκόντων, ἕσα ἐπιβάλλει
 εἰς τοὺς ἱερωμένους τὸ ἐπάγγελμα.

των. Εἰς τοιαύτην πολιτείαν κατάστασιν πολυπλασιάζονται τὰ πολιτικὰ ἐπαγγέλματα εἰς τόσον ὅτι εἶναι δύναται νὰ ὑπουργηθῇ δι' ὀλίγων, χρειάζεται ὑπουργοὺς πολλοὺς. Τὰ πολλὰ ἐπαγγέλματα ἐξανάγκης δίδουν ἀρετήν εἰς νέους φόρους, αἱ ὁποῖαι δὲν ζητοῦνται πλέον ἀπὸ οἰκονόμους, ἀλλ' ἀπαιτοῦνται ἀπὸ δεσπότας, ἔχοντας τὴν συμμαχίαν πολλῶν κτηνωδῶν ἀνδραρίων βραχυμένων ἀπ' αὐτοῦς, καὶ μαχόμενων ὑπὲρ τῆς καλίας κατὰ τῆς ἰδίας τῶν Πατρίδος. Τοιαύτη ἀσωτος δαπάνη τῶν κοινῶν ἰδρώτων τῶν πολιτῶν, ἀπὸ ἐξανάγκης τοῦ φόρου, ἐπίνει νέους ἄλλους πορισμοὺς χρημάτων τοιούτους, ἐποῖσι πολεμοῦν κατ' αὐθείαν καὶ διαστρέφουν τοῦ ἔθνους τὰ ἔθνη.

Στεριύεται ἀκόμη ὁ πολίτης τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων κόπων. ἔστι ἀναγκάζεται νὰ ἐρτάζῃ συχνά. Αἱ ἐρταὶ ἐγένον εἰς ἀνάπαυσιν τῶν κόπων, ἀνάπαυσιν ἀναγκαίαν εἰς τὸν κοπιῶντα, διὰ νὰ μὴν ἐξαντλήτῃ τὸς σωματικὰς τῶν δυνάμεις. Ἄλλ' εἶναι ὄχι μόνον ἄδικον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον, νὰ τὸν ἀναγκάζῃ νὰ ἀνεπαύεται, ἔτιαν αὐτὸς δὲν αἰσθάνεται χρειᾶν ἀναπαύσεως. Ἐάν τὸ, Οὐ σχολὴ δοῦλοισι (1), ἔγενε παροιμία τῶν τυράνων, δὲν εἶν' ὀλιγώτερον τυραννικὸν νὰ βιάζεται ὁ πολίτης νὰ σχολάζῃ, ἔτιαν εἰς αὐτὸν συμφέρῃ νὰ ἀσχολῆται. Τοιαύτη βία ὄχι μόνον δεσμεύει ἀνόμως τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου, ὄχι μόνον στερεῖ καὶ αὐτὸν καὶ ἔτιαν τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὰ κέρδη τῆς ἐργασίας του, ἀλλὰ καὶ τὸν κεραινεῖ εἰς πράξεις κακὰς, μὴ δυνάμενον νὰ ἀσχολῆται εἰς τὰ καλὰ. (2). Τὰ καπληῖα καὶ τὰ προνοστάτια, τὰς ἐρτάς μάλιστα γεμίζονται.

Στεριύεται ἀκόμη ὁ πολίτης τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του, ἔτιαν αἱ ἐρχονται τῆς πολιτείας συγχωρῶσι δικαιοσύνης τὰ παικτῆρια (paixonn de jeu) καὶ ληκτῆρια (loteries) καὶ ἄλλα ἕσα ἢ Πολιτικὴ χωρισμένη ἀπὸ τὴν Ἡ-

(1) Ἀριστοτελ. Πολιτικ. σιλ. 255.

(2) « Ἐξίστι τοῖς σάββασι καλῶς πειεῖν, » ἔλεγεν ὁ Χριστὸς (Ματθ. 18', 12) εἰς τοὺς Φαρισαίους, καταγοροῦντας αὐτὸν καὶ τοὺς μάρτυράς του ὅτι δὲν ἐφύλασσον τὸ σάββατον. Ἀλλὰ εἴτι ἠκολούθησεν ἐκ τούτου Μόλις ἤκουσαν τὸ σωτήριο τοῦτο παρ' ἡγεγέλμα αἱ Φαρισαῖοι, καὶ « συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτεῦ ἐξελθόντες, ἔπος αὐτὸν ἀπολέσωσιν. »

δικήν, ἐπεισήσε, διὰ νὰ αὐξάνῃ τοὺς φόρους. τῶν ὁποίων ἡ ὑπερβολὴ προσδαύει πάντοτε ἢ συνοδύει τὴν φθορὰν τῶν ἔθνων.

Τοιαύτη τῶν κοινῶν διαίκτησι, καὶ τὸν ἀργὸν ἐμποδίζει νὰ φροντίσῃ πορισμῶν τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκάων τίμιον, καὶ αὐτὸν τὸν φιλόπουνον πολίτην πειράζει νὰ μισήσῃ τὸ ἔργον του; καὶ νὰ προτιμήσῃ τὰς κενὰς ἐλπίδας τῆς τύχης, ἢ κἀνὲν ὑποῦργημα πολιτικόν, ἀρκετὸν νὰ τὸν τρέφῃ ἢ παντάπασιν ἀργόν, ἢ μὲ κόπους πολὺ ἐλαφροτέρους τῶν προτέρων του κόπων. Πειράζει τοὺς γονεῖς νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα των, ὄχι πλέον ὅ,τι συμφέρει εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐλευθερίας των, ἀλλ' ὅ,τι κρίνουν ἀναγκαῖον νὰ μὴ καταδικασθῶσι κἀν εἰς τῶν ἐλλώτων τὴν τάξιν. Εἰς ὀλίγα λόγια, τοιαύτη κατάστασις ἀνάπτει εἰς τῶν πολιτῶν τὰς ψυχὰς τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν φιλαρχίαν· δύο πάθη, τὰ ἐποῖα δὲν ἀργοῦν νὰ ὑποτάξωσι τοὺς πολλοὺς εἰς τοὺς ὀλίγους, ἢ καὶ εἰς ἓνα μόνον δεσπότην. Τοιαύτη εἶναι ἡ τύχη τῶν ἕσα χωρίζουν τὴν Πολιτικὴν ἀπὸ τὴν Ἡθικὴν.

Τὸν χωρισμὸν τοῦτον ἤρχισε νὰ θεραπεύῃ σήμερον ἡ τυπογραφία· πολλὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης σπουδάζουν νὰ συγκελλήσωσι τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἡθικὴν καὶ ἐλπίζονται νὰ δεχθῶσι τὴν σωτήριον ταύτην συγκόλλησιν, καὶ ἕσα δὲν τὴν ἐδέχθησαν δικόμη, δι' ἐμπόδια γεννημένα ἀπὸ παλαιὰς προλήψεαι, τὰς ὁποίας οὐδ' αὐτὰ τῶν ἡγεμόνων ἢ πατρικῆ πρόνοια ἐδυνήθη μέχρι τῆς σήμερον νὰ ἀφανίσῃ.

Ἀπὸ δύο τάξεις πολιτῶν ἐγεννήθησαν μάλιστα τὰ ἐμπόδια. Τὴν μίαν τὴν Μοναρχῶν, αἱ ἕσαι, χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς πολίται, τοὺς ἐπαιδαγωγῶσαν ἑμῶς ἕσα τῶρα κλέον διὰ τὸ ἴδιον παρὰ διὰ τῶν πολιτῶν τὸ συμφέρον. Τοιαύτη παιδαγωγία φυσικὰ καὶ καταπλούτισε, καὶ ὑπερεδυνάμωσε τοὺς Μοναρχοὺς. Ἐώρα, ὅτι αἱ πολίται, φωτισμένοι ἀπὸ τὴν τυπογραφίαν ἀγαποῦν νὰ ἔχωσι πατέρας, καὶ ὄχι πλέον παιδαγωγοὺς (1), φαίνεται κἀράξανοι, ἢ μᾶλλον ἄδικον, εἰς τοὺς Μοναρχοὺς, ὅτι δὲν θέλουσιν πλέον αἱ πολίται νὰ κυβερνοῦνται ὡς παιδάρια. Ὅταν κινεῖται πάντα λίθον, νὰ λάλῃωσι καὶ πάλιν εἰς χεῖρας τὴν παιδαγωγικὴν βίβλον, πλέον θαυματουργὸν παρὰ τοῦ Μωϋσέως τὴν βίβλον, ἐπειδὴ μὲ τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἀντί

(1) « Ἐάν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητι ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας » Πρὸς Κορινθ. Α, δ', 15.

νερεῶ, ἔφθει Πικτωλὸς χρυσοῦ ἀπὸ τῶν παιδαριῶν εἰς τῶν παιδαγωγῶν τὰς κατοικίας. Ἰὼν τούτου ἐγεννήθη ἡ ἀπεστροφή, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατὰ τῆς ἀλληλοδιδασκατικῆς νέας μεθόδου· ἐκ τούτου αἱ ταραχαὶ καὶ στάσεις, ὅσας ἐκίνησαν εἰς τὴν Πολιτικὴν μεταβολὴν τῆς Γαλλίας, ὅσας σήμερον κινεῖν εἰς Ἰσπανίαν. Δὲν εἶναι παράλογον καὶ παράξενον ὅτι δὲν θέλουν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας πολίτας, ὅσα πλεῖστη ἐσυνάθροισαν μὲ πρόφασιν, ὅτι ἀγρυπνοῦν καὶ προσεύχονται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πολιτῶν; Καὶ ἂν ἔτραχαν κίνδυνον ν' ἀπολωθοῦσιν οἱ πολῖται μὴν ἔχοντες ἄλλα μίση σωτηρίας, ἔσυγχωρεῖτο εἰς τοὺς ἀπαρηγόητους τὸν κόσμον Μοναρχοὺς νὰ προκρίνωσι τὴν ἀπόλειαν τῶν πολιτῶν παρὰ τὴν ἀπόλειαν τῶν ἑσίων ἀγαθῶν ἐσυνάθροισαν ἀπ' αὐτοῦς; (1).

Ἡ ἄλλη τάξις εἶναι ἡ τῶν ἐναμαζομένων καὶ νεμιζομένων εὐγενῶν, οἱ ἑποιοὶ καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς παλαιὰς καὶ ἀπυλότες μοναρχίας ἐδουλαγωγῶν ἔχον μόνον τοὺς λοιποὺς πολίτας· ἀλλ' ἐτόλμασαν πολλάκις νὰ δουλαγωγῆσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς μονάρχους, συμμεριζόμενοι μὲ βίαν τὴν ἐξουσίαν των. Στρατιωτικὰ, πολιτικὰ, ὅλα τὰ πλεον ἐπικερδῆ ἐπαγγέλματα ἦσαν κατὰ προνόμιον δι' αὐτοῦς· καὶ οἱ λοιποὶ πολῖται ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν ἀπόλειαν αὐτῶν ὡς δεῦλοι, ἢ ἐλίγον διαφέροντες ἀπὸ τοὺς δεύλους. Καὶ ἵπευ ἔστηρίζετο τὸ προνόμιον τοῦτο; Εἰς πατραρχίας, καὶ τὸ χειρότερον πολλάκις εὐδ' εἰς αὐτάς· ἀλλ' εἰς πατραδικίας. Σήμερον, ὅτε καὶ ἡ φιλοσοφία, καὶ ἡ θρησκεία σπουδαίον νὰ καταργήσωσι τὰ προνόμια, καὶ νὰ εἰσάξωσιν εἰς τὰς πολιτείας τὴν ἰσονομίαν, ὡς μόνον μέσον τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως τῶν πολιτῶν, οὔτε τῆς φιλοσοφίας τὴν φωνὴν δυσωπεῦνται, καὶ ἐπιχειροῦμεν εἰς ὑπεροχὰς καταργημένας ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, ἔδειξαν ὅτι εὐδὲ χριστιανοὶ στέργουν πλέον νὰ ἦναι. Ἄδεν εἶναι γελοῖον νὰ πιστεύωσιν

(1) Τοῦτο ἔπραξαν τινὲς καὶ ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ὀσιωτάτους Μοναρχοὺς· ἀφῆκαν τὴν πόλιν Κασσάνδραν νὰ αἰχμαλωτισθῇ ἀπο τοὺς θηριώδεις Μουσουλμάνους, δυνάμενοι καὶ παρακαλούμενοι νὰ τὴν σώσωσι μὲ χρηματικὴν βοήθειαν! Ἴδε τὴν Ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τοῦ Βινίστρου τῆς Θρησκείας (6 Ἀπριλίου, 1822). Ἀκούω σήμερον ἐξεναντίας μὲ εὐχαρίστησαν, ὅτι ἄλλοι Μοναρχοὶ, ἔχει ἐλίγοι, δὲν ἐμίμηθησαν τοὺς ἀπυλότες τούτους Μοναρχοὺς.

ἢ νὰ ὑποκρίνωται ὅτι πιστεύουν, ἀκόμη κατὰ τὴν δεκάτην ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, ὡς ἀξίωμα φιλοσοφίας, διότι ἐπιστεύθη καὶ ἀπὸ τινῶν φιλοσόφους (1) τοῦτο, ὅτι εἰς τὰς μοναρχίας εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον τὸ τάγμα τῶν εὐγενῶν.

Ἡ πολιτεία, ὁποῖον καὶ ἂν ἦναι τὸ εἶδος αὐτῆς, ἔχει χρεῖαν ἀπὸ πολίτας γενναίους, ἔχει ἀπὸ εὐγενεῖς. Τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἡ σύγχυσις ἐτάραξε τὰς κεφαλὰς πολλῶν ἀνθρώπων· ὥστε νὰ μὴ καταλαμβάνωσιν, ὅτι καὶ εἰς ἀνδρας γεννημένους ἀπὸ πατέρας ἀσήμους εὐρίσκεται πολλάκις ἡ γενναϊότης, ἥτις δὲν συνοδεύει πάντοτε τὴν εὐγένειαν (2).

Μακάρια τὰ ἔθνη, ὅσα ἢ δὲν ἀπάντησαν, ἢ ἐδυνήθησαν χωρὶς κίνδυνον νὰ νικήσωσι τὰς ἐμπόδια! αὐτὰ μόνον ἔχουν νὰ ἐλπίζωσι τὴν ἔνωσιν τῆς Πολιτικῆς μὲ τὴν ἠθικὴν. Μόνη ἡ τριαύτη ἔνωσις ἐμπορεῖ νὰ πληρώσῃ τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην προφητείαν, ὅτι «Θεὸς ἐλθεῖν καιρὸς, ὅτε τὰ «πάθη δὲν ἔχουν πλέον νὰ ἐξουσιάζωσι τὴν κρίσιν ἢ τὴν θέλησίν μας, ὡς «εὐδὲ τώρα, ἐξουσιάζουν τὰς ἐπιστημονικὰς ἡμῶν διζῆς· ὅτε πᾶσα πράξις «ἐναντία εἰς ἄλλου δίκαιον θέλει φαίνεσθαι ἀδύνατος, καθὼς καὶ τώρα «φαίνεται εἰς τοὺς πλειοτέρους ἀδύνατος πᾶσα βάρβαρος ἀσπλαγχνία «ἐνιργουμένη χωρὶς ἀφορμὴν (3).

Τὸν μακαρισμὸν τοῦτον τίς δὲν βλέπει, ὅτι χρεωστᾷται σήμερον πλέον εἰς τοὺς Γραικοὺς παρὰ εἰς κένεν ἄλλο ἔθνος; Τίνα λαυθάνει, ὅτι εἰς ἡμᾶς προτέρους ἔχει νὰ πληρωθῇ ἡ προφητεία, ἔάν, μὴν ἔχοντες δι' εὐτυχίαν ὅσα ἐμπόδια πολεμοῦν ἀκόμη τὰ φωτισμένα ἔθνη, φροντίσωμεν ἔτι καὶ νὰ πνίξωμεν ἀπαρχῆς τὰ σπέρματα, εἴθην γεννῶνται τὰ ἐμπόδια;

Οἱ Μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς μας, δουλωμένοι ἕως τώρα, καθὼς ἡμεῖς, ἔσα.

(1) MONTESQUIEU, Esprit des lois, livr. II. chap. iv. Ἄλλ' ἴδε καὶ τὸν Βολταῖρον, VOLTAIRE, comment. sur l'Esprit des lois, tom. vi, pag. 79, édit. de Desoer), τί λέγει κατὰ τῆς δόξης ταύτης τοῦ Μοντεσκίω.

(2) «Εὐγενεῖς μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐξ ἀγαθοῦ γένους γενναῖον δὲ τὸ μὴ «ἐξιστάμενον ἐκ τῆς αὐτῆς φύσεως. » Ἀριστοτέλ. Περὶ ζώων ἱστορ. Δ, α, σελ. 9. ἐκδ. Σειδέρ.

(3) CONDORCET, Esquisse d'une tabl. histor. des progr. de l'esprit humain, pag. 440 édit. de 1822.

μναν με ημᾶς, ὅσα κακὰ ἀναγκάζονται νὰ κάμνωσιν οἱ δαυλοὶ. Ἐάν ἔχον-
τες πλείωτέραν ἐξουσίαν ἐπραξάν τί καὶ πλέον τῶν κοσμικῶν, δίκαιον ὁμῶς
εἶναι νὰ ἐμολογήσωμεν, ὅτι τῶν ἱερομένων μας τὰ ἁμαρτήματα λογίζονται
ἐλίγα καὶ μικρά, παραβαλλόμενα με ὅσα ἐπραξε τὸ μόνον τάγμα τῶν
Υἱουϊτῶν, δια νὰ μὴν ἀνυψήσω τὰ πολυπληθῆ ἄλλα τάγματα τῶν Μονα-
χῶν τῆς ρωσιτιμένης Εὐρώπης.

Ἐκ τούτου συνέβη, ὅτι τὴν σήμερον πολλὰ ἐλίγοι ἐκ τῶν Μοναχῶν τού-
των βλέπουσι μὲ εὐχαρίστησιν τὰς διαρρήσεις τῶν πολιτειῶν, πολλοὶ δ' ἀπ'
αὐτῶν καὶ ἐσπασίαν προφανῶς, ὡς εἶπα, καὶ τὸν ἀπειδέυτον ὄχλον ἐσπ-
κωσαν κατὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἔνωσιν τῆς
Πολιτικῆς με τὴν Ἠθικὴν. Εἰς ἡμᾶς ἐξ ἐναντίας πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς
ἔσυμμάχων με τοὺς κοσμικοὺς νὰ συντρέψωσι τὸν ἀνυπόφορον ζυγὸν τοῦ
τυράννου, μ' ὅλον ὅτι εἰς τοῦ τυράννου τὸν καιρὸν ἦσαν ἀληθινὰ δεσπότες
(ὡς καὶ ἰονομάζοντο τινὲς ἐξ αὐτῶν), μετὰ δὲ τὴν καταστραφὴν τοῦ βλέ-
πουσι, ὅτι ἄλλη ἐξουσία δὲν μένει, οὐδ' εἶναι δίκαιον νὰ μείνη εἰς αὐτοὺς,
ἐπάνω τῶν κοσμικῶν, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔχουσι ἐξουσίαν φρόνημα καὶ ἐλευ-
θερίαι πατέρες (1) εἰς ἐλεύθερα τένα, ὅταν φροντίζωσι τὴν σωτηρίαν τῶν
τένων. Ἡ παροῦσα τῶν ἱερέων μας διαγωγή δείχνει, ὅτι καὶ ἡ μέλλουσα
τοῦν ἐλπίζεται τοιαύτη, ὥστε νὰ μᾶς διδάσκωσι καὶ με τὸν λόγον καὶ με
τὴ παράδειγμα, ὅτι ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ, εἶναι νόμος ἐλευθερίας, στυριγμῆ-
νος ἁμῶς εἰς ἐκούσιον φιλικὴν δουλείαν εἰς καθένα καθέως (2). Τιοῦτος νό-
μος ἀπεβάλλει ὅλας τὰς ἀνισότητας (3), ὅλα τὰ προνόμια καὶ εἰς τοῦ-
τον νόμον ὅστις μετὰ χάριτος δὲν ὑποβάλλει τὸν ἀλλόθεν, ἐκείνος μεταπηδᾷ
ἀπὸ τὴν πείραν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ θηριοτροφεῖον τοῦ Νινωμῆθ.

(1) Ἴδιε Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομαχ. σελ. 110.

(2) « Ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοὶ μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς
« ἀφερμὴν τῆς σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις. Ὁ γὰρ
« πᾶς νόμος ἐν εἰρήνῃ πληροῦται, ἐν τῇ. Ἄγαπήεις τὸν πλη-
« σίον σου ὡς ἐαυτόν. » Πρὸς Γαλάτ. ε', 13-14.

(3) « Κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι τὸν ἴσον, κα-
« τὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ εὐδοκίμῳ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ
« πλεῖον εἰς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται οὐδ' αὖ κατὰ πένουσι,
« ἔχων δὲ τι ἀγαθὸν δρᾷαι τὴν πόλιν, ἀξιωματος ἀφικνεῖται κακώλυται κτλ.»
(Θουκυδίδ. β', 37).

Τιοῦτους ὁμῶς ἱερεῖς μὴν ἐλπίζωμεν ὅτι θέλουσι στολίσειν τὴν ἐκκλησίαν
μας, πολλοὶ, ἀν δὲν ἀναγεώσωμεν καὶ τῆς ὀρχαίας ἐκκλησίας τὸν νόμον
νὰ μὴ χειροτονῆται κάμνιαις τάξεως ἱερομένων χωρὶς τὰς ψήφους τοῦ
λαοῦ. Πατριάρχης, πέμπτων εἰς ἐπαρχίας αὐτογνωμότως ἀρχιερεῖς ὅτινας
θέλει, καὶ πολλάκις ἐναντίον τῆς θελήσεως τῶν ἐπαρχιωτῶν, ὑπεφέρετο, ὅτα
ἐδουλεύωμεν τυράννον, ὅστις ἐπεμπε καὶ αὐτὸς τοὺς ἀρχιερεῖς του, ὅπου
καὶ εἰς ὁποίους ἤθελεν. Ἄλλ' εἰς πολιτείαν κυβερνωμένην ἀπὸ νόμους, ὁ
λαὸς, ὅστις ἐκλέγει τοὺς κοσμικοὺς ἀρχοντας, ἔχει μόνος τὸ δίκαιον νὰ ἐκλέ-
γη καὶ τοὺς πνευματικοὺς ἡγουμένους του.

Τὴν ὁποίαν ἔλεγα τάξιν ἄλλην, τῶν εὐγενῶν πολιτῶν, (ἀν ἦναι δι-
καίον νὰ ἀνομιάζονται πολῖται ὅσοι ἀγαποῦν τὰ προνόμια) μὴν ἔχοντες
ἡμεῖς τοιαύτην τάξιν, οὐδὲ νὰ φοβώμεθ' ἔχομεν τὰ ἀπ' αὐτὴν ἐμπόδια,
εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς πολιτικῆς με τὴν Ἠθικὴν. Δύο λογῶν λαμπρότης συμ-
βαίνει εἰς τοὺς ἀνθρώπους: ἡ μία, ἡ μόνη ἀληθὴς, ἡ μόνη γυναικί, εἶναι ἡ
προσωπικὴ λαμπρότης, τὴν ὁποίαν καθένεος ἡμπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ, γινόμε-
νος ἐφ' ἑλίμους εἰς ἄλλον τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, ἀν ἦναι δυνατὸν, ἀλλ' ἐξαι-
ρέτως εἰς τὴν πατρίδα του. Ἡ ἄλλη, καθαρὸν ἔργον τῆς τύχης, ὡς ὁ
πλούτος, ὡς τὸ κάλλος, ὡς ἡ σωματικὴ βίωμα, ἐλαθε τὸνομα τῆς εὐγε-
νείας, κ' ἔγινεν ἐπιθετονέκεινων ὅσοι κατὰγονται ἀπὸ προγόνους προσωπικῶς
λαμπροὺς. Ἐάν ὁμιολῶσι τοὺς προγόνους, εἶναι ἀξιοὶ τοῦ ἐπιθέτου, ἀν τὸ
δέχωνται μόνον μετ' εὐχαριστίας ἀπὸ τοὺς συμπολίτας των, μηδὲ τὸ μετα-
χειρίζοντ' αὐτοὶ κατὰ τῶν συμπολιτῶν ὡς προνόμιον. Ἐάν ἐξ ἐναντίας δὲν
ἔχωσι μ' ἐκείνους τίποτα καινὸν ἄλλο παρὰ τὴν συγγένειαν, μηδ'
ἐφύλαξαν ἐκείνων τὴν γενναιότητα (1), ἡ καύχησις τοιαύτης συγγενείας
γίνεται ἀληθὴς ἀλαζονεία, καλὴ, νὰ προξενήσῃ τόσον γέλωτα ὅσον ἤθελε τις
γελάσειν, ἀν ἤκουε κἀνένα τὴν μερφήν καὶ τὴν δύναμιν Θεοσίτην, καυχώ-
μενον ὅτι κατὰγεται ἀπὸ τὸν Ὀπρακλέα, ἡ κἀνένα ψωμοζήτην, ὅστις κατα-
φρονεῖ τοὺς ἐλευθόντας αὐτὸν πλουσίους, διότι οἱ πάλαι πρόγονοὶ του ἦσαν
τοῦ Κρείσιου πλουσιώτεροι.

Τὸ γελοῖον τοῦτο ἤθελ' εἶθαι μεγάλως ἡδονῆς πρὸξενον εἰς τοὺς
περιεργαζομένους τὰ γελοῖα, ἀν ἦτο μόνον γελοῖον. Ἀλλὰ τὸ κακὸν εἶναι

(1) Ἴδιε ἀνωτερ. σελ. 147, σημ. 2.

ἔτι οἱ καυχώμενοι εὐγενεῖς ἢ εὐπατρίδαι οὗτοι, καταναυτοῦν εἰς ἀληθῆ διαστροφήν τοῦ λογικοῦ των· συλλογιζόμενοι, ὅτι αἱ προγονικαὶ ἀρεταὶ ἀπέλυσαν ἀπὸ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος ὅχι μόνους τοὺς προγόνους, ἀλλ' ἐπλήρωσαν καὶ τῶν ἀπογόνων ἕλα τὰ πρὸς αὐτὴν χρέη, συμπεραίνουσι ἀκολούθως ἔτι ἡ πατρίς ἀντὶ τὴν προσμένην τι πλέον ἀπ' αὐτοῦς, χρεωστῆ νὰ τιμᾷ καὶ τὴν ἀργίαν των, καὶ νὰ τοὺς διακρίνῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους αὐτῶν ἀδελφεοὺς πολίτας διὰ μόνον τὰ προγονικά των ἔργα.

Τὸ κακὸν εἶναι, ἔτι τοιαύτη εἴησις, ἀφ' ἧς μίαν φοράν σαλεύσῃ τὴν ἀσθενῆ των κεφαλὴν, διαστρέφει ἕλα τὰ κοινωνικὰ αἰσθήματα, ἐξαλείφει ἀπὸ τὴν ψυχὴν πᾶσαν στοργὴν πρὸς τοὺς ὁμοίους, καὶ βάλλει εἰς τόπον αὐτῆς τὴν περιφρόνησιν, τὸν τύρον, καὶ αὐτὴν τελευταῖον τὴν τυραννίαν, ἃν ἔχῃσι δύναμιν νὰ τυραννῶσι. Τὰ τοιαῦτα δὲν ἐφάνησαν χθὲς ἢ προχθὲς παντοῦ καὶ πάντοτε ἢ κατὰ μέρος αὕτη πατραγαθικὴ κενοδοξία ἐγέννησε ταραχάς, στάσεις, πολέμους, παντὸς εἴδους δυστυχίας, ἐπειδὴ ἐξέσχισε τὴν πολιτικὴν ἀπὸ τὴν ἠθικὴν. Μεταξὺ τῶν μυριάδων Ῥωμαίων ἡ προνοητὴς τῆς ἰσχυροῦς κοινωνίας, Μάρκος ὁ Λυρῆλιος, μόνους τοὺς εὐγενεῖς δὲν ἐδυνήθη νὰ κάμῃ κοινωνοὺς· εἰς αὐτῶν μόνον τὰς ψυχὰς δὲν ἠμπόρεσε νὰ σταλάξῃ ἐλίγας βανίδας ἀπὸ τὴν ὀπίσθεν ἐπλημμύρει πατρικὴν πρὸς ὅλους τοὺς ὑπηκόους στοργὴν ἢ φιλόανθρωπος ψυχὴν του (1).

Μακάριαι λοιπὸν καὶ τριαμακάριαι αἱ Γραικαὶ ἔτι, ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τῆς ἀνομίας τὸν ζυγόν, δὲν ἐμποδίζονται ἀπὸ ἔθνικὰς ἄλλας ἀνεμίας νὰ συγκροτήσωσι πολιτείαν καὶ παρὰ πολλῶν ἄλλων φωτισμένων ἔθνῶν πολιτείαν εὐνομοτέραν! Τοῦ ἀνόμου τυράννου ὁ ζυγὸς μᾶς ἐξίσωσεν ἕλκον τὰς κεφαλὰς, ἐπειδὴ ἕλκον τὰς κεφαλὰς εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ θερίζῃ, χωρὶς διακρίσιν, γένους, ἡλικίας, ἢ ἐπαγγέλματος, ὡς τὸ ἐδειξεν ἡ παρελθούσα δεσποτεία, καὶ τὸ δείχνει καθαριώτερα σήμερον ἡ θηριώδης μανία του. Ἴσοι πάλιν πρέπει νὰ μείνωμεν, ἀλλ' ὑποταγμένοι εἰς νόμους ἴσους καὶ δικαίους

(1) « Ἐπιστῆσαι, εἴα ἡ τυραννικὴ βασκανία καὶ ποικιλία καὶ ὑπόκρισις, » καὶ ἔτι ὡς ἐπίπυσι αἱ καλούμενοι παρ' ἡμῶν οὗτοι εὐπατρίδαι, ἀστοργότεροί πως εἶσι » Μάρκ. Ἄντων. Α, 14.

οἱ ὅποιοι οὔτε καλᾶζουν πλὴν τοὺς παραβάτας τῶν νόμων, καὶ ἀρκούμενοι νὰ ἀνταμείψωσι τοὺς χρηστὸς πολίτας, κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ μέτρον τῆς ἀπὸ καθένα προξενουμένης ὠφελείας εἰς τὸ κοινόν, δὲν δίδουν εἰς καθένα τὸ προνόμιον νὰ ὑψώσῃ τὴν κεφαλὴν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους. Κατεξουσίαι τῶν μεγάλων κατὰ τῶν μικρῶν, εἶναι ἀνομήματα. Προνόμια μεταξὺ χριστιανῶν, εἶναι μίμησις ΕΘΝΩΝ, (1) στερημένων τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, εἶναι καθαρὰ ἀρνήσις Χριστοῦ.

Τοιαῦτα προνόμια εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη, εἶναι δυστυχῆ λείψανά τῆς ἀρχαίας αὐτῶν βαρβαρότητος, εἶναι παλαιαὶ προλήψεις, τὰς ὁποίας ἐξήλειψεν εἰς τινὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἴσχυον ἀκόμη νὰ ἐξαλείψῃ πανταχόθεν· διότι, ὡς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα, τῶν μακρῶν ἀρρώστημάτων μακρὰ ἐξ ἀνάγκης γίνεται καὶ ἡ θεραπεία.

Ἄλλ' ἡμεῖς τοιούτων προνομίων ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας προγόνους παραδείγματα δὲν ἔχομεν. Ἄν ἐσώζετο τὴν σήμερον τοῦ Ἀρμοδίου, τοῦ Ἀριστογείτονος, ἢ τοῦ Θρασυβούλου κἀνένας ἀπόγονος, τίς παρὰ τούτους (τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι ἠλευθέρωσαν ἀπὸ τυράννων τὴν πατρίδα), ἤθελε τολμήσειν νὰ ὀνομασθῇ εὐγενέστερος; Καὶ ἔμογε ἐν' ἀπὸ τοῦ ἀπογόνου τοῦ Ἀρμοδίου, καὶ ἄλλον, ὅχι πολλὰ μακροσμένον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θρασυβούλου, ἐκόλασαν χωρὶς ἔλεον οἱ Ἀθηναῖοι, διότι παρέβησαν τοὺς νόμους τῆς πόλεως (2). Εἰς ἡμᾶς τὰ προνόμια ἤθελαν εἶσθαι τόσον γελοιώτερα, ὅσον οὐδ' ἔχομεν ἀφορμὴν τοιαύτην οὐδεμίαν προνομίων.

Ἄν εἰς τῶν Γραικορωμαίων Ἀυτοκρατόρων τοὺς χρόνους ἐγεννηθήσαν προνόμια, ἢ Τουρκικὴ τυραννία τὰ ἐξήλειψεν ὁλότελα, ἢ μᾶλλον τὰ περιώρισε καὶ τὰ ἐσώρευσε ὅλα εἰς μίαν μόνην τὴν μακρὰν κεφαλὴν

(1) « Οἴδατε, ἔτι οἱ δοκοῦντες ἀρχαῖοι τῶν ΕΘΝΩΝ κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν, κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ οὕτω » δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, κ. τ. λ. » Μάρκ. 1, 42.

(2) « Καὶ πάλιν πρῶτον Θρασυβούλου, ἐκείνου τοῦ Θρασυβούλου τοῦ δημοτικοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀπὸ φυλῆς καταγαγόντος τὸν δῆμον, τὰ » λαντα δέκα ὠφληκίαι, καὶ τὴν ἀφ' Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος » τῶν τὰ μέγιστα ἀγαθὰ ἐργασασμένων ὑμᾶς... τούτους μὲν πάντας » τὴν ἐν τῶν νόμων δίκην ὑπεσχικέναι, καὶ μήτε συγγνώμην, μήτ' » ἔλεον, μήτε παιδίον κλάοντα ὁμώνυμον τῶν εὐεργετῶν, μήτ' ἄλλο » μηδὲν αὐτοῦς ὠφληκίαι. » Δημοσθέν. Περὶ παραπρισθ. σελ. 431.

τοῦ τυράννου· παρεκτός ἂν κρίνη τις προνόμοια τὰς ὁποίας ἔδιδαν εἰς τοὺς Γραικοὺς δύο τῆς Δακίας ἡγεμονίας, διὰ τοῦτο, ἔτι οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς εἶχον τὸ προνόμιον πρῶτον νὰ παχύνωνται μὲ τοὺς αἱματώδεις ἰδρώτας τῶν τολαιπῶρων Δάκων, ἔπειτα νὰ σφάζωνται, ὡς παχύτεροι, προτιμώτερον καὶ προχειρότερον παρὰ τοὺς ἄλλους. Τοιούτων προνομίων, τὰ ἑπεὶα ὁμοίως ἐλάμβαναν ἀπὸ τῶν μακεδόνων Σουλτάνων διὰ νὰ τὰ ἐνεργῶσιν, ὅχι εἰς τοὺς ἑραδοὺλους καὶ ἰσοδοῦλους τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' εἰς ἔθνη ξένα τοιούτων, λέγω, προνομίων, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπολαύσαντες αὐτὰ, ἂν ἀφῆκεν ἀκόμη τινὰς ζῶντας ἢ μάχιμα τοῦ τυράννου, εὐχοντο σήμερον νὰ ἐξαλειφθῇ παντάπασιν ἡ μνήμη, ὡς μόνον μέσον νὰ τοὺς γνωρίσωσι καὶ νὰ τοὺς ἀγκυπῶσιν ὡς ἀδελφοὺς οἱ ἐμωγενεῖς τῶν Ἑλλήνων. Ἐάν τις ἐξ αὐτῶν ἦναι τόσοσιν ἀτυχῆς (τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύω), ὥστε νὰ διεξάγεται ἀκόμη εἰς αὐτὰ, καὶ νὰ ἐλπίζῃ τιμὴν, ἢ νὰ προσμένῃ ὑπόκλησιν ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς δι' αὐτὰ, πλανᾶται πλάνην πολλὰ γαλοῖαν. Οἱ Γραικοὶ δὲν ἡγεμονεῖσθαι ποτ' ἀπ' αὐτοὺς, ὡς οἱ Δάκες ἀπὸ τῶν Γραικορωμαίων Ἀυτοκρατόρων τὸν ζυγὸν ἐπέρασαν εἰς ζυγὸν ἄλλον βαρύτερον, τὸν Τούρκικόν. Δὲν ἔγιναν ὅμοιος Τούρκοι, καθὼς οὐδὲ Ῥωμαῖοι ἔπρεπε ποτὶ νὰ ὀνομασθῶσιν. Αὐτοὶ κατάγονται ἀπὸ προγόνους, ἐχθροὺς τῶν προνομίων, καὶ ὑπέφεραν μωρία ξεινὰ εἰς τὸν φρικτὸν τοῦτον κατὰ τῶν Θηρίων πόλεμον, καὶ ἔβουψαν μὲ τὸ ἴδιον αὐτῶν αἷμα καὶ τὴν ἑρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν μὲ παράδειξον ἀνδρείαν, ὅχι μόνον διὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν πατρίδα τῶν, ἀπὸ Θηρίας, ἀλλὰ καὶ νὰ συγκροτήσωσι τοιοῦτον εἶδος πολιτείας, ἐκ τῆς ὁποίας νὰ μὴν ἦναι πλέον δυνατὸν νὰ γεννηθῶσι Θηρία.

Ὅτι τοιοῦτος εἶναι σήμερον ὁ σκοπὸς τῶν ἐλευθερωθέντων Ἑλλήνων, φαίνεται ἀπὸ τὸ πρὸ μικροῦ συμφωνηθὲν καὶ δημοσιευθὲν Π ρ ο σ η ρ ι ν ὴ ν Ἑ λ λ ᾶ δ ο ς π ο λ ῖ τ ε υ ρ α· εἰς τὸ ὁποῖον ὅμοιος, ἅς μὲ συγχωρηθῇ νὰ κάμω ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις.

Εἰς αὐτὸ βλέπω (Ἄριθμ. σε καὶ ρσ') ὅτι ἡ Νομοτελεστικὴ ἐξουσία μελετᾷ νὰ προβάλλῃ εἰς τὴν Βουλὴν Νόμον περὶ παρακλήμων τιμῆς καὶ ἀμοιβῶν χρεωστούμενων εἰς τοὺς πολίτας, διὰ τὰ εἰς τὴν πατρίδα ὑπευργήματα. Κάμμία βέβαια πολιτεία, εἰς κἀνὲν ἀκόμη μέρος τοῦ κόσμου δὲν ἐφάνη τόσοσιν ἀχάριστος ἢ μάλλον τόσοσιν τῶν ἰδίων αὐτῆς συμφερόντων ἀπρονοήτος, ὥστε νὰ στερήσῃ τοὺς εὐεργέτας τὴν χρεωστούμενην εἰς αὐτοὺς δημόσιον τιμὴν καὶ αὐτοὶ οἱ πλέον ἄγριοι τύραννοι ἐφρόντισαν πολλὰκις τοῦτο τῆς Πολιτικῆς τὸ παράγγελμα.

Μὴ δὲν ἀντάμειβον οἱ πρόγονοί μας τοὺς εὐεργέτας τῆς πατρίδος; Καὶ μὲ λαμπροτάτας ἀμοιβῆς. Πιστάκις δὲν ἐστεφάνωσαν τὸν Δημοσθένην, καὶ τοὺς ἑκείνους τοῦ Δημοσθένους φιλοπάτριδας πολίτας μὲ χρυσοῦν στέφανον; (1). Ἄλλ' ἡ τιμὴ τοῦ στεφάνου ἐπεριορίζετο εἰς αὐτὴν τῆς στεφανώσεως τὴν ἡμέραν, οὐδὲ κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς στεφανωμένους ἔφερε πάλαι μὲν τὸν στέφανον ἐπὶ κεφαλῆς, τὸν ἐπιλαβὸν τοῦ βίου, ἀνκαταρφεύμενος μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν. Εἰς ὀρθολογίαν καὶ ἰσοπέδον ἀποθέσειν ὅ,τι σημαίνει ἀνισότης γίνεται θέλημα λυπηρόν. Διὰ τοῦτο οἱ σοφὶ νομοθέται ἐπρονόησαν, ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς δι' ἀρετὴν μόνως δικαίας ἀνισότητος νὰ ἐπισκιάζεται μὲ τὴν ματριαρρεσύνην τὰ βίβαν.

Ἐπειτα, τὰ ὕλικὰ καὶ αἰσθητὰ παράσημα ταῦτα εἶσαν ἐξοπῖσιν τῶν φυσικῶν καὶ τοὺς ὀλέτελα ἀσημάντους τίτλους· εἰς ἡμᾶς δὲ καὶ γαλοῖους, ἂν προσκαλληθῶσιν εἰσδόνερατα προγονικά, οἷον Θεμιστοκλεῖην, Ἀριστοκλεῖην, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἑποῖα συνειθίζουσιν σήμερον πολλοὶ ἐξ ἡμῶν, ἢ αὐτοὶ μετουμαζομέναι, ἢ ἀνεμύζοντες τὰ τέκνα τῶν. Πάλιν, παραδείγματα χάριν, σὺνταξις ὀνομάτων καὶ συγνόλησις βιομολογιακῶν δύναται νὰ ἐπινοηθῇ ἄλλα, παρὰ τὸν Κόρητα Θεμιστοκλεῖην, τὸν Βαρῶνον Ἀριστοκλεῖην, τὸν Μακρόβιον Δημοσθένην, τὸν Δεῦκον Φωκίωνα, ἢ τὸν Πέριππον Σουράτην καὶ μάλιστα ἀν' οἱ Κόρητες, οἱ Βαρῶνοι, οἱ Μακρόβιοι, οἱ Δεῦκοι καὶ Πέριπποι Ἑλλήνων· οἱ τοὶ καθίστασι καὶ δικασταὶ εἰς αὐτῶν τὸ Ἄρειον πᾶγον (2); Ῥωμαῖοι ἐπίθετα, ὡς ξένα τῆς Ἑλλάδος, ο.π. Ἑλληνικὸν σῶμα πρέπει νὰ προφέρῃ, οὗτ' Ἑλληνικὴ ἀρετὴ νὰ τὸ ὑποφέρει.

Εἰς τὰ φωτισμένα ὅμοια ἔθνη αὐξάνονται οἱ τιμαὶ τίτλοι, ἢ οἱ εἰπεῖν τι, διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς τίτλους. Ἄλλ' εἰς αὐτοὺς καὶ οἱ τίτλοι, καθὼς

(1) «Νικητικῆς στρατηγῶν, ἐφ' εἰς ἀπὸ τῶν ἰδίων προῖτα, πολλὰκις ἐστεφάνητο ὑφ' ἑμῶν εἰς ὅτι τὰς ἀσπίδας Διότιμος ἔδωκε, καὶ πάλιν Χαρίδημος, ἐστεφανώσυντο εἰς οὗτος Νεοπτόλεμος, πολλῶν ἔργων ἐπιστάτης ὢν, τατίκαται.» Δημοσθ. Παρὶ στυφάν. σελ. αβί.

(2) Ἰδὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἄρειου πᾶγου προσκαλληθένον εἰς τὴν Δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπειτατὸν εἶναι ἡ μίμικσις τῶν προγονικῶν καλῶν· ἀλλ' αὐτὴ στέκει εἰς τὰ πράγματα, καὶ ὅχι εἰς τὰ ὄνοματα. Ἄς σπουδάσωμεν ν' ἀποκτήσωμεν δικαστήρια ἀδίκαστα, ὡς ἦτον ὁ περίφημος Ἄρειος Πάγων, καὶ ἄς ἀφῆσωμεν τὸ ἑπεῖον δὲν ἀρμύζει πλέον εἰς αὐτὰ ὄνομα.

καὶ τὰ λοιπὰ προνόμια, ἔμειναν λαίψανα, ὡς ἔλεγχ., τῆς παλαιᾶς βαρβαρότητας, ὅτε ἡ Εὐρώπη δὲν ἐγνώριζε πλὴν δύο τάξεις ἀνθρώπων, τῶν εὐγενῶν, κυρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν δουλοπαροίκων, καταδικασμένων νὰ τὴν γεωργῶσι διὰ τοὺς εὐγενεῖς. Τέτε καὶ οἱ τίτλοι εἶχαν καὶ σημασίαν, ἐπειδὴ ἀληθῶς οἱ τιτλοφόροι ἦσαν καὶ οἱ δυνατώτεροι. Σήμερον δὲν σημαίνουσι πλέον τίποτε· ταράσσουσι μόνον τὴν Εὐρώπην διὰ τὰς προλήψεις τῶν σπουδαζόντων νὰ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν παλαιὰν σημασίαν, καὶ ἐμποδίζουν ἕσα καλὰ ἐπιθυμῶν οἱ βασιλεῖς νὰ προξενήσωσιν εἰς τοὺς λαοὺς τῶν. Ὅπως ἂν ἦναι, ἂν αὐτοὶ στολιζόνται μὲ τίτλους, ἔχουσι καὶ ἀπαιτοῦσαν τῆς τιτλομανίας, τὴν ἀπὸ προγόνων κληρονομίαν. Ἀλλ' ἡμῶν οἱ πρόγονοι δὲν ἐγνώριζον ἄλλους τίτλους παρὰ τοὺς σημαίνοντας πραγματικῶς τῆς πολιτείας ἐπαγγέλματα. Ἦσαν ἄρχοντας, θεσμοθέται, δικαστῆς, στρατηγοὺς, πολεμάρχους. Εἰς τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα (πρόσκαιρα, ὅχι αἰδίως) ἄλλους ὠνόμαζεν ὁ κληρὸς, ἄλλους ἐχειροτόνει ἢ κοινῆ τῶν πολιτῶν ψήφος, χωρὶς ἄλλην διακρισίαν, παρὰ τὴν ἀναγκαίαν εἰς καθὲν ἐπάγγελμα ἀρετὴν ἢ ἐπιστήμην. Καὶ τοιαύτην ἰσονομίαν καὶ ἀληθῶς ἀνδρωῖδῆ ἀποστροφὴν τῶν τίτλων ἔδειχον οἱ πολῖται ὅχι μόνον ἀναμεταξύ τῶν, ἀλλὰ καὶ λαλοῦντες ἢ γράφοντες πρὸς βασιλεῖς τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Πρὸς τὸν Φίλιππον γράφων ὁ Ἰσικράτης, ἐπιγράφει τὴν ἐπιστολὴν, **ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ ΦΙΛΙΠΠΩΙ ΤΩΙ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙ ΧΑΙΡΕΙΝ** (1)· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξανδρον ἀκόμη ἀπλούστερον, **ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩΙ ΧΑΙΡΕΙΝ**· καὶ γράφει πρὸς τοῦτον, ὅχι διὰ νὰ τὸν κολακεύσῃ, ἀλλὰ νὰ τὸν νοθεύσῃ νὰ σωφρονῇ, ὡς μέλλον νὰ διαδεχθῇ μέγα βᾶρος τὴν βασιλείαν τῆς Μακεδονίας. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ φρονήματα τῶν προγόνων

(1) Τοὺς Καίσαρες τῶν οἱ δουλωθέντες Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον μετὰ θάνατον **ΘΕΟΥΣ** (Divus Caesar). Εἰς δὲ τοὺς διαδόχους αὐτῶν Ἰταλικορωμαίους Ἀυτοκράτορας, καὶ ζῶντας ἔτι, οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνας ἔλεγον λαλοῦντες ἢ γράφοντες, **Η ΓΥΜΕΤΕΡΑ ΘΕΙΟΤΗΣ**. Παρόμοιον ἔγκον εἶχαν καὶ τῶν αὐλικῶν οἱ τίτλοι εἰς ἕξ αὐτῶν ἦτον ὁ Πανυπερσεύσαστος, καὶ ἔτι θυρασιαώτερος ἄλλος, ὁ Πανυπερπρωτοσεβαστεῦπέρτατος (Ἰδ. Δουκᾶγγ. σελ. 1342). Ταλαίπωρον γένος! Τὰ εὐγενικὰ πολυσύλλαβα ταῦτα ἔφεραν τοὺς Τούρκους,

μας· τοιαῦτα πρέπει νὰ ἦναι τῶν γνησίων φίλων τῆς ἐλευθερίας, δεικνύων μάλιστα, ὅσοι καυχῶνται ὅτι εἶναι ἀπόγονοὶ τῶν.

Ἀλλὰ τοιαῦτα φρονήματα νὰ γεννηθῶσιν εἰς ἄλλων ἡμῶν τὰς φθαρμένους ἀπὸ τὴν τυραννίαν κεφαλὰς δὲν ἐμπεροῦν, ἂν δὲν φροντίσωσιν ἀπαρχῆς οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς νέας πολιτείας, νὰ τὴν οἰκοδομήσωσιν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἀποκλείσωσιν ἀπ' αὐτὴν καὶ τίτλους καὶ παράσημα. « Ὅ,τι » χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους (λέγει ἡ φιλοσοφία), ἀντὶ νὰ τοὺς ἐνόη, » εἶναι κακόν· διότι ἐξ ἐνὸς μέρους γεννᾷ τὸν τύφον, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης » τὸν φθόνον, δύο αἰτίας αἰδίου καταδυναστείας, καὶ στάσεων πο- » λιτικῶν. Ὅθεν αἱ κατὰ κληρονομίαν διακρίσεις, τὰ προνόμια, οἱ » τίτλοι, εἶναι ἔθιμα ἐναντία τῆς Ἠθικῆς (1). »

Ἐφ' ἑαυτῶν μίαν φορὰν λάβωσιν εἴσοδον οἱ τίτλοι καὶ τὰ παράσημα, ἢ κατ' ἀνάγκην αὐτῶν γίνεται ἀναπόφευκτος· διότι διεγείρουσι εἰς ἄλλων τὰς ψυχὰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπολαύσεώς των. Ὅστις βλέπει στεφανωμένους ἄλλους, δὲν ὑποφέρει πλέον νὰ μένη εἰς τῶν ἀσταφανῶν τῶν τὴν τάξιν, τὴν ἑποικίαν στοχάζεται ὡς ἐλλοιπία. Τότε καὶ ὁ ἀνάξιος πάσης τιμῆς μεταχειρίζεται παντοῖους δόλους καὶ παντοίας μηχανὰς νὰ στολισθῇ καὶ αὐτὸς μὲ κάμμίαν ἀνάρμοστον εἰς αὐτὸν τιμὴν. Καὶ ἂν δὲν τὴν λάβῃ μὲ ἀπάτην ἀπὸ τοῦ πολίτευμα, τὴν στολιζέται αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ. Τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐκάλον ἐν ἐπίθετον, μία λέξις ἢ συλλαβὴ προσκελλημένη εἰς τὸ ἐπωνύμιον ἀρκεῖ νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του. Οἱ φρόνιμοι τὸν γελοῦν ἄλλ' οἱ φρόνιμοι εἶναι παντοῦ καὶ πάντοτε ὀλίγοι, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτεροι εἰς τὰς πολιτείας, ὅπου συγχωροῦνται τὰ τοιαῦτα. Νέφος φιλοδεσποτικῶν ἀνδραρίων περικυκλῶναι πάραυτα τὸν νέον τοῦτον δεσποτικόν, τὸν σέβεται, τὸν προσκυνεῖ, καὶ τὸν βυπτίζει ἐνδοξότατον, ἐκλαμπρότατον, καὶ μονονόχι θεϊότατον. Ἄν ἔχῃ καὶ μάγιστρον ἐπιδέξιον,

Tout ce qui sépare les hommes, au lieu de le réunir, est un mal, en ce qu'il fait naître d'un côté l'orgueil, et de l'autre l'envie, causes éternelles d'oppression et de révolutions. Sous ce rapport, les distinctions héréditaires, les privilèges, les titres, sont des institutions immorales. E. Jouy, La Morale appliquée à la politique, tom. 1, pag. 70.

καὶ ἀριστητῆριον ἀναικτὸν, δὲν ἀργεῖ νὰ συγκροτήσῃ καὶ παρασίτων στράτευμα, διὰ νὰ πολεμῇ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του.

Ἔνας μόνος τίτλος, τὸ Χρησιμώτατος, ἤϊελ' εἶσθαι συγχωρημένους ἔχει μόνον νὰ δίδεται, ἀλλὰ καὶ εἰς στέφανον ἐπιγραμμένος νὰ βαλλεται εἰς τὴν καρτὴν τοῦ ἀληθῶς χρησίου εἰς τὴν πατρίδα πολίτου· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἢ κατάχρησις τὸν ἐξουσίαν τούτου, ὡστ' οὐδ' αὐτοὶ εἰ ἀχρηστοὶ καταδέχονται πλέον νὰ τὸν φέρωσι σκέπασμα τῆς ἀχρηστίας των. Ἔνας ὅμως ἀληθῶς χρησιμώτατος πολίτης ἀξίζει ὑπὲρ πολλὰς εὐγενιστάτων μυριάδας.

Με κλάδον ἐλαίας ἐστεφάνωσαν οἱ πρόγονοί μας καταρχὰς τοὺς ἀξίους στεφάνου πολίτας· καὶ ἡ ἀκρίβησις τῆς εὐτελεστάτης ἀμοιβῆς ταύτης ἦτα τόσον δύσκολος, ὥστε τὴν ἐστεφάνη αὐτὸς ὁ ἀοίδιμος Μιλτιάδης. Πρὸς τὸν Μιλτιάδην ταῦτα, ὅτε τὴν ἐξήτει, εἶπεν εἰς ἀπὸ τοὺς πολίτας τὰ χρυσᾶ ταῦτα λόγια, « Ὅταν μόνος ἀγωνισάμενος, ὁ Μιλτιάδης, νικήσῃς τοὺς » βικητῆρας, τότε καὶ τιμηθῆσαι μόνος ἀξίω (1). » Ἡ κατάχρησις τοῦ ἐλαϊκοῦ στεφάνου τούτου ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τὸν μεταβάλλωσιν εἰς χρυσοῦν κλυτεῖν στέφανον ἕως ἐκατηντηνέτην τελευταίον καὶ αὐτὸς διὰ τὴν αὐτὴν κατάχρησιν (2). Αὐτὴ ἡ λαμπριτέρα ἔλων ἀμοιβή, ἢ ἐν Πρωτανίῳ αἰτίσις, φηριθεῖται κατ' ἀρχὰς νὰ δίδεται ὀλίγη τιμὴς ὀρισμένης τοῦ ἔτους ἡμέρας, ἔργον μὲ τὸν καιρὸν καθημερινή· καὶ οἱ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος ἐνοικάζοντο ἐπίσημοι Πάρασιτοι (3) τοῦ Πρωτανεῖου, ὡσαύτως καὶ ἐπειτα Ἀείσιτοι (4). Ἀπὸ τὴν

(1) Ἴδε Πλούτ. βιβλ. 5, σ. 24.

(2) « Στεφάνωσθε τοὺς ἀγαθοὺς ἀπὸ τὸν λαόν, ἀλλ' οὐ χρυσῶν. » Ἰδέ μὲν γὰρ ἦν ἡ τοῦ θεοῦ αἰτία ὡς τίμησις, καὶ δεῦ καὶ ὁ χρυσὸς καταπεφρόνεται. » Αἰγύλιος. Εκκ. σ. 1. τ. 1. σ. 24. « Lesquelles couronnes de chêne ou de laurier est le prix des services les plus signalés, ce prix n'est disputé que par les gens de bien... Les décorations, les titres, les pensions et les riches emplois, sont des amorcees qui tentent davantage le vice, etc. E. JOUY, la Morale appliquée à la politique, tom. 1, pag. 91.

(3) « Παρασίτως, τοὺς ἀγαθοὺς αἰτουμένους ἐν τῷ Πρωτανίῳ. » Μαρ. Ἀττικῆς. Ἴδε καὶ Πλούτ. βιβλ. 5, σ. 24.

(4) Ἴδε Πλούτ. βιβλ. 6, κεφ. 5.

κατάχρησιν τούτην ἐξηγεῖται, διὰ τί τὸ τόσον ἐντιμὸν ὄνομα τοῦ Παρασίτου ἐκατηντησεν ἔπειτα εἰς τόσων καταφρόνησιν, ὥστε νὰ σημάνη, ἔτι καὶ σήμερον ἀκόμη σημαίνει, τὸν ἀργῶς τρεφόμενον ἀπὸ τοὺς κόπους τῶν ἄλλων, τὸν ἀναίσχυντον κόλακα.

Ἐἰ συμπεραίνεται ἐκ τούτων; ἔτι παράσημα, τίτλοι, δημόσιαι αἰτίσεις, εἰς ἓνα λόγον, ὅλαί αἱ ἐξωτερικαὶ αἰσθηταὶ τιμῆ, δὲν εἶναι αἱ ἀληθινὰ ἀμοιβαὶ τοῦ χρηστοῦ πολίτου. Δὲν ἀναισθητεῖ βέβαια εἰς τὰς προσφερομένας ἀπὸ τοῦ συμπολίτου τιμᾶς, οὐδ' ἀποβάλλει τὴν δημόσιον μαρτυρίαν τῆς διαγωγῆς του, ἐκφωρουμένην ἀπὸ τὸ στόμα τῆς πατρίδος, σπουδαζέει ὅμως πολὺ πλέον ν' ἀκούῃ τὴν τοιαύτην μαρτυρίαν ἀπ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν συνείδησιν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν θάρσυνόμενος, ἐμπροσθὶ νὰ λέγῃ χωρὶς ἀλαζονείαν, « Δὲν εἶμαι περὶ τὸς εἰς τὴν πατρίδα μου. » Ὁ χρηστὸς πολίτης, ἔτι πρέπει εἰς ὠφέλειαν αὐτῆς, δὲν τὸ πράττει δι' ἀμοιβῆς ἐλπίδα, ἀλλὰ τὸ πληροῖν ὡς χρέος εἰς τὴν πατρίδα (1). Ἡ ἀμοιβή του εἶναι ἡ κοινὴ ἐλευθερία, ἡ εὐνομία, ἡ εἰρήνη, νὰ κυβερνάται ἀπὸ νόμους, καὶ ἔχει ἀπὸ Σουλτάνους, εἰς ἓνα λόγον, ἡ κοινὴ τῆς πατρίδος εὐδαιμονία, τῆς θεοῦ μετέχει καὶ αὐτὸς καὶ ἔλη του ἢ οἰκιστένεια.

Ἐπιθυμοῦμαι παρὰ τούτης ἄλλην ἀμοιβήν; οὐδ' αὐτὴν τρέχει κίνδυνον νὰ στεφθῇ. ἔχει τῆς ἀρετῆς του μαρτυρίαν αὐτὴν τὴν κοινὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν καὶ τιμὴν ἀπὸ τοὺς συμπολίτας. ἔχει (ἔτι δὲν ἠξιώθησιν ν' ἀπολαύσωσι πολλοὶ βουλοῖ;) τὴν γλυκυτάτην ἐπιστροφὴν τῆς ἐψείας ἔλων τῶν συμπολιτῶν εἰς τὸ πρόσωπόν του, ἰσχυρὴ πείρα λόγος περὶ χρηστοῦ πολίτου· αὐτὸς ὁ κατ' αὐτὸ φθόνος, ἢ τὸ μῖσος τῶν ἀχρηστῶν πολιτῶν, μαρτυρεῖ, φωνάζει, ὅτι διὰ τοῦτο τὸν μισοῦν, ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ἐγκλιτικότητα μ' αὐτούς· καὶ παρεξύνει τοὺς χρηστοὺς πολίτας νὰ τὸν ἀγαπῶσι περισσότερον. Καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοία τῆς πατρίδος δὲν στέκει ἕως αὐτοῦ. Αὐτὸν προκρίνοντες εἰς τὰς ἐλοχθὰς οἱ συμπολίται αὐτὸν ἀνταρμείβουν μὲ τὰ ἐντιμότερα πολιτικὰ ὑπουργήματα, ὡς ἰκανότεροι παρὰ τοὺς ἄλλους νὰ τὰ ὑπουργήτῃ, ὡς ἐπιτῆδαιον πλέον νὰ τὰ πορίσῃ μὲ τὴν ἀρετὴν του παρὰ νὰ στολισθῇ ἀπ' ἐπινοῶν.

Αἱ τοιαῦται ὅμως ἀμοιβαὶ, διὰ νὰ τυχαίνωσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν, πρέπει

(1) « Πρὸς αὐτὸ τὸ δέον πραγθῆναι δεδοκότος, οὐ πρὸς τὴν ἐπί τοῖς ἐν πραγμοῖσιν εὐδοξίαν. » Μάρκ. Ἀντων. Α, 15'.

νά ἴναι πρόσκαιροι, ἤγουν νά πληρώνονται εἰς τὸν εὐεργέτην πολίτην συγ-
χρόνως μὲ τὴν εὐεργεσίαν, χωρὶς συνέχειαν τῆς ἀμοιβῆς αἰσθητῆν, ὡς πλη-
ρώνεται καὶ πᾶς ἐργάτης τὸν μισθὸν, ἀφ' οὗ τελειώσει τὸ ἔργον του, οὐδὲ
λαμβάνει πλέον τίποτε μέχρι νέας ἄλλης ἐργασίας. Ἔτις εἶναι τῆς ἀμοιβῆς ὁ
σκοπός; νά θαρρύνῃ τὸν ἀμειβόμενον εἰς νέας ἄλλας κοινωφελεῖς πράξεις,
καὶ νά παρακινή τούτους ἄλλους πολίτας εἰς μίμνησιν ὁμοίων πράξεων. Ἐὰν
παράσημα (1), εἰς μόνον καιρὸν πολέμου, καὶ εἰς μόνην ἐκστρατείαν ἀνα-
γκαῖα εἰς διάκρισιν τοῦ στρατηγοῦ ἀπὸ τούτους ὑπ' αὐτὸν ταξιδάρχους, καὶ
τούτων ἀπὸ τούτους στρατιώτας, ὅταν εἰς καιρὸν εἰρήνης δίδονται εἰς πολί-
τας εἰρηνικοῦς, κάμνουν ἕλον τὸ ἐναντίον τοῦ σκοποῦ τῆς ἀμοιβῆς. Ἐὐὲν δια-
κρινόμενον μὲ τὸ παράσημον ἀπὸ τούτους λοιπούς βάλλουν εἰς κίνδυνον νά φαν-
τασθῇ, ὅτι εἶναι καὶ ὑπὲρ τούτους λοιπούς τὸν βάλλον ἀκόμη εἰς κίνδυνον νά
ἀμελήσῃ τὰ ἐπέκεινα εἰς τὴν πατρίδα ἠπουργήματα, ἐπειδὴ τοῦ ἐπληρώθη
ὁ μισθὸς τῆς ὑπουργίας αἰδίου. Τούτους μὴ στολισθέντας ἀκόμη μὲ παράση-
μον παρακινῶν νά τὸ ζητῶσι πλέον διὰ πολλὰ μικρὰς ὑπουργίας, ἢ καὶ
νά μεταχειρίζωνται τὸν δόλον, νά τὸ λαμβάνωσι καὶ χωρὶς κἀμμίαν
ὑπουργίαν.

Ἔτι ἄλλο ἐνδεξότερον ἐμπορεῖ νά ἐπιθυμήσῃ ὁ πολίτης, παρὰ νά χειρο-
τενηθῇ βουλευτής, δικαστής, ἐπαρχος, πρέσβευς, ἢ ἄλλου τινὸς πολιτικῶ
ὑπουργήματος ἐπιστάτης, ἀπὸ τὰς ἐλευσίους κοινὰς τῶν συμπολιτῶν του
ψήφους, μόνως ἀμοιβῆς, τὰς ὁποίας συγχωρεῖται νά ἐπιθυμῇ ὁ ἀξίος ἀμοιβῆς
πολίτης; Ἔτι ἄλλο αἰσχυρότερον δύναται νά πάθῃ, παρὰ νά σφεραρισθῇ
κἀμμίαν ἀπ' αὐτὰς μὲ δόλον ἢ μὲ βίαν; Καὶ ἰτί ὄνομα πρέπει εἰς τὴν
πολιτείαν ἐκείνην, τῆς ὁποίας οἱ πολῖται δὲν ἔχουν αὐτε δύναμιν ν' ἀντι-
σταθῶσιν εἰς τὴν βίαν, εὔτε φρόνησιν νά φύγωσι τὰς παγίδας τοῦ δόλου;

Ἐὰν δύο ταῦτα μάλιστα χρεωστῆ νά φροντίσῃ ἀπαρχῆς ὁ σοφὸς νομο-
θέτης νά καταστήσῃ καὶ δυνατοῦς καὶ φρονίμους τούτους πολίτας, ἀν-
θέλῃ νά ἐνώσῃ τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἠθικὴν. Ἡ δύναμις γεννᾶται
ἀπὸ τὴν ἰσωνομίαν ἢ φρόνησιν ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν φώτων εἰς

(1) Αὐτὴ ἡ λέξις ἔχει τι ἕξι πολλῆς σπουδῆς ἀξίον ἢ πρώτη καὶ κυρίως
τῆς σημασία εἶναι, κίβδηλα. « Παράσημον, ἀδόκιμον, κίβδηλον. Ἀπὸ
» τούτου καὶ τῶν νομισμάτων τὰ κίβδηλα παράσημα λέγεται. »
Ἡ' οὐχ.

ἕλον τὸ ἔθνος. Ἀπ' αὐτὰ θέλει μάθειν καὶ αὐτὸς τῆς ἐσχάτης τάξεως ὁ
πολίτης τὰ ἀξιολογώτερα τῆς Βοιωτικῆς ἀξιώματα, τὰ ἀληθινὰ του συμ-
φέροντα. ἀπ' αὐτὰ ἔχει νά ὁδηγηθῆται εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν τῶν
ἀρχόντων του. Ἀσυγκρίτως πλειότερους τυράννους ἐγέννησεν ἡ ἀπαιδευσίς
τῶν ἔθνων παρὰ τοὺς τυραννήσαντας ἐξ ἰδίας προαιρέσεως καὶ βίας. Ἐν
ὁ κοινὸς λαὸς ἤξευρε νά διακρίνη τοὺς χρησίμους ἀπὸ τοὺς ἀχρεῖους πο-
λίτας, δὲν ἤθελε τόσο εὐκολ' ἀσωτεύειν τὰς τιμὰς μὲ τὰς ἀπροσβουλεύ-
τους καὶ μωρὰς ἀνευφηρίας (acclamations) Ἐν ὁ κοινὸς λαὸς ἦτο φρονιμώ-
τερος, ἤθελε εὐρεῖν τὰ μέσα νά θεραπεύῃ, χωρὶς ἐμφυλίου παραχῆς μίαν
μετὰ τὴν ἄλλην ἔλας του τὰς δυστυχίας μὲ μόνως τὰς ψήφους τοῦ εἰς
τὰς ἐκλογὰς, ἤσυχά καθήμενος καὶ χωρὶς κἀνένα κόπον, ἐπειδὴ δὲν εἶναι
πρᾶγμα δυσκολώτερον ἢ καλὴ τῆς κακῆς ψήφου, οὐδὲ κόπους πλειότερους
χρειάζεται ἢ φρόνησιν ἐκλογὴ παρὰ τὴν ἀνύπλητον μὲ μόνως του λέγω τὰς
ψήφους, ἤθελε διαρθρῶσιν ἕλας τὰ στρατὰ τῆς πολιτείας καὶ τῆς πατρί-
δος του (1). Ἐν ἤξευρε τ' ἀληθῆ του συμφέροντα, δὲν ἤθελε ἀδιαφορεῖν
οὐδ' εἰς κἀνενὸς ἄλλου ἔθνους δυστυχίας, πληροφορημένος ὅτι κἀμμία
εἰς κἀνὲν ἔθνος ἀδικία δὲν τολμᾶται, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει νά φοβῆται μήποτε
τολμηθῇ καὶ εἰς αὐτόν.

Ἐἰς ποίαν ἄλλην αἰτίαν ἔχομεν ν' ἀποδώσωμεν τὴν ἕως τῶρα πολλὰ
παράξενον ἀδιαφορίαν εἰς τὰς συμφορὰς μας ἐκ μέρους τινῶν ὀνομαζομέ-
νων φωτισμένων τῆς Εὐρώπης ἔθνων παρὰ εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς Πολιτικῆς
ἀπὸ τὴν Ἠθικὴν, τὸν ὁποῖον ἐγέννησε καὶ τρέφει ἡ ἀπαιδευσίς τοῦ κοινοῦ
λαοῦ; Ἐν ὁ κοινὸς Εὐρωπαϊκὸς λαὸς ἐμετεῖχε μικρὰν μερίδα τῆς διδα-
σκομένης εἰς τὰς πολλὰς Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῆς καὶ Πολιτικῆς σοφίας,
τὴν μόνον, ἣση ἀρκεῖ νά ἐξάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς ἀγανάκτησιν κατὰ τῆς
ἀδικίας. ἤθελον καί οἱ κοσμικοὶ καὶ οἱ ἱερωμένοι τῶν ἡγούμενοι, σεβόμενοι
τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ, ὡς φωνὴν Θεοῦ ἢ βροντῆσιν συμφώνως κατὰ τοῦ αἵμο-

(1) « Οὐδὲν ἔστι πραγματωδέστερον, οὐδ' ὀλιγρότερον τὸ καλῶς φρονεῖν
» τοῦ κακῶς. ἀλλ' ἐν τῇ ἰσῳ χρόνῳ νυνὶ καθήμενος ὑμῶν ἕκαστος, ἀν μὲν
» ἂ χρεῖ γιγνώσκῃ περὶ τῶν πραγμάτων καὶ ψηφίζεται, βελτίω τὰ κοινὰ
» ποιήσει τῇ πόλει, καὶ ἀξία τῶν προγόνων πράξει. ἀν δ' ἂ μὴ δεῖ, φου-
» λότερά τε καὶ ἀνάξια τῶν προγόνων ποιήσει. » Δημοσθέν. Περὶ παρα-
πρεσβ. σελ. 427.

Σάρβου τυράννου μας τότεν σφιδρά, ώστε να τοῦ παραλύσωσι τὰς μαιφίδους χεῖρας.

Ἄλλὰ τώρα τί γίνεται; Ὁ ἐπί θρόνου μακελλάριος τοῦ Βυζαντίου, πωλεῖ, ὡς κτήνη εἰς τὴν ἀγορὰν, τὰς γυναῖκας, τὰ τέκνα τῶν ταλαιπώρων Γραικῶν, ληστεύει τὰ ὑπάρχοντά των, κολυμβᾷ ὁ αἰμιθόρος ἀγαλλόμενος εἰς αὐτὰ των τὰ αἵματα, καὶ οἱ φοιτισμένοι τῆς Εὐρώπης ἠγεμόνες δὲν τολμοῦν νὰ βράσιωσι τὸν μακελλάριον! Ὁ Μακελλάριος Σουλτάνος κατασκάπτει τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς, κατακρίνει τὰ ἱερά θυσιαστήρια, καταστράζει τοὺς λειτουργοὺς τῶν θυσιαστηρίων, ἀναγκάζει τὰ ἀνήλικα τῶν χριστιανῶν τέκνα νὰ ἀποτάσσωνται τὸν Χριστὸν, καὶ νὰ συντάσσωνται μὲ τὸν Σατιανὸν καὶ ὁ Μικκρικότατος Πάπας, ὁ ὀνομαζόμενος ἀπὸ τοῦς οἰκείου του κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας καὶ Χριστὸς ἄλλος ἐπὶ γῆς, ὡς κτυπημένος ἀπὸ θανατηφόρον ἀποικλησίαν, ἔχασε τὴν φωνήν, μὲ τὴν ὁποίαν ἄλλοτε οἱ πρεκάτοχαι του ἐτήκοναν τοὺς κοσμικοὺς ἠγεμόνας εἰς τοὺς σταυροφορικοὺς πολέμους!

Ἡ ὁσπὴ ἀδικοφροσύνη εἶναι βέβαια πολλὰ παράξενος· ἀλλ' ὑπερφθαίνει καὶ αὐτὸ τὸ παράξενον ἢ διαγωγὴ τῆς Βουλῆς καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ μόνου ἔθνους, ἀπὸ τὸ ὅποιον οἱ Γραικοὶ εἶχαν δίκαιον νὰ προσμείνωσι χεῖρα βοήθειας. Αὐτοὶ κομπάζουν μὲ πολλὴν κατὰ τῶν ἄλλων ἔθνων ἀλαζονείαν, ὅτι εἶναι τὸ μόνον ἐλεύθερον καὶ φιλελεύθερον ἔθνος· καὶ μ' ὄλον τοῦτο κρίνουν, ὅτι συμφέρει εἰς τὴν ἐλευθερίαν των ἢ σκληρὰ τῶν Γραικῶν δουλεία, καὶ παραξενίζονται, ὅτι οἱ Γραικοὶ δὲν ὑποφέρουν πλέον νὰ δουλεύωσιν! Ἐπὶ τῆς Βουλῆς των ἡ φιλευθροσύνη ἐξεκινώθη (1) διὰ τοὺς Μικρούς τῆς Ἀφρικῆς, καὶ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς ψυχὰς των διὰ τοὺς κατασφαζομένους λευκοὺς οὐδ' ἐπὶ τὴν ἐπιλαγήν, ὅσην αἰσθάνονται διὰ τὰ κτήνη των! Φωνάζουν, ἀγανακτοῦν, σιχίζουσι τὰ φερέματα των, εἰς αὐτὸ τὸ Βουλευτήριον οἱ δημογόροι των

(1) Ἴδα τί λέγει περὶ τῆς φιλευθροσύνης ταύτης, ὁ ἀληθῶς φιλευθροπὸς συγγραφεὺς, Jouy, la Morale appliquée a la politique, tom. 1, pag. 175. Ἴδα καὶ τὴν Γαλλικὴν ἐφημερίδα le constitutionnel, 2 juillet 1822.

κατὰ τῆς ἀνόμου τῶν Ἀφρικανῶν δουλώσεως, καὶ βλέπουν μὲ ἀτάραχον ὄμμα, τὰς αἰγμυλωσίας, τὰς σφαγὰς, τὰς βίας γυναικῶν καὶ Παρθένων τῆς Ἑλλάδος, ὅσαι γίνονται ἐκ προσταγῆς τοῦ ἀνόμου τυράννου. Ἐπεὶ λέγω βλέπουν; Εἴθε μὴν εἶχαν οἱ ταλαιπώροι Γραικοὶ νὰ τοὺς ἐγκαλοῦσιν ἄλλο τι παρὰ τὴν ἀδικοφροσύνην των! Ἀλλὰ... ἐδῶ πλέον μου φεύγει τὰς χεῖρας ὁ κάλαμος.

Ἐνδεχόμενον να συμφέρῃ εἰς αὐτοὺς ἡ διαμονὴ καὶ σωτηρία τοῦ μακελλάρου Σουλτάνου· ἀλλ' εἶναι τάχα καὶ δίκαιον; ἢ ἔδυναται νὰ συμφέρῃ εἰς τὰ ἐννομώμενα ἔθνη ἄλλο τί παρὰ μόνον τὸ δίκαιον; Καὶ ἴσπῃ ἀσφάλειαν ἔχουν νὰ προσμείνωσι τῆς ἰδίας των εὐνομίας, χωρίζοντες τὴν ἠθικὴν ἀπὸ τὴν Πολιτικὴν; Ὁλεθριωτέρα ἄλλη λαιμικὴ δὲν ἤμπορεῖσαι νὰ πέσῃ εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἢ ἡ ἐκ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφου (1), παρὰ τὴν δόξαν ἐκείνων, ὅσαι ἐχώρισαν τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἔλεγεν ἐρθᾶ. Ἰσχυρὸν ἔθνος δὲν ἔμπορεῖ νὰ χαίρῃ, χωρὶς νὰ κλαίωσιν ἄλλοι, οὐδ' ἔχει πόθεν νὰ ποτίσῃ τὴν ἰδίαν του εὐτυχίαν, πλὴν ἀπὸ αἵματα ἄλλων ἔθνων, μὴν ἀμφιβόλη, ὅτι χύσεις αἱμάτων καὶ δακρύων προετοιμάζει εἰς τοὺς ἀπογόνους του.

Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν ἡμεῖς τὰ φοβερίζοντα ταῦτα κατὰ τὰς πολιτείας, ὅσαι χωρίζουν τὴν Πολιτικὴν ἀπὸ τὴν ἠθικὴν, χρειασιῶμεν ἀπαρχῆς νὰ φράξωμεν ἄλλας τῶν κακῶν τὰς πηγὰς ἢ πλέον ἀφθονοῦς· ἐξ αὐτῶν εἶναι τῶν παρασήμων καὶ τῶν τίτλων ἢ παγῆ, περὶ τῆς ὁποίας ἔκαμα τὴν παρατήρησιν εἰς τὸ Προσωρινὸν τῆς Ἑλλάδος Προκείμενον.

Παρατηρῶ δεύτερον ἄλλο, ὅτι εἰς τὸ περὶ Δικαστικῆς ἐξουσίας μέρος (Τίτλ. Β, τμ. 6) ἐσιγήθησαν ἐλότεια οἱ ὁρκοὶ τοῖ κριταί (Jurés). Τοῦτο ὅμως ἦτο φυσικὸν ἀκολουθίωμα τοῦ ἄρθρου (Ἄριθμ. πζ'), εἰς τὸ ὅποιον ἡ Δικαστικὴ ἐξουσία λέγεται ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὰς δύο ἄλλας ἐξουσίας, τὴν Νομοθετικὴν καὶ τὴν Νομοτελεστικὴν, οὐδ' ἔπρεπε νὰ σιωπηθῇ

(1) Ὁ Παναίτιος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος: *Nosae que, nullam postem majorem in vitam hominum invasisse, quam eorum opinionem, qui ista [honestam et utile] distraxerint. Cicero., De offic. 111.*

όλότελα, δια προφκει ότι τὸ Σύνταγμα ὀνομάζεται προσωρινόν. Οὕτ' ἀπὸ τὴν μίαν, οὕτ' ἀπὸ τὴν ἄλλην ἔμπορεῖ νὰ μείνῃ ἀλλοθὺς ἀνεξάρτητος, ἐὰν παρὰ τοὺς συνήθεις κριτὰς, δὲν ἔχει καὶ κριτὸς ἄρκωτός. Εἰς τοὺς πρώτους δὲν πρέπει νὰ συγχωρηθῆται παρὰ μόνῃ ἢ ἀκριβῆς ἔρευνα τοῦ ἐγκλήματος, καὶ ἡ ἐπιβουλή τῆς ἀπὸ τὸν νόμον διορισμένης ποινῆς ἢ ζημίας· ἡ δὲ τελεία ἀπόφρασις τῆς ἐνοχῆς, ἤγουν ἡ κρίσις, ἐν ἧκει ἢ ὅχι ἐνοχος τοῦ ἐγκλήματος ὁ ἐγκαλούμενος, ἀνήκει εἰς ἐξαιρέτους ἄρκωτους κριτὰς.

Ὅπου δὲν εἶναι τοιαῦτοι κριταὶ, ἐκεῖ οἱ κρινόμενοι δὲν ἔχουν τὴν πίστιν καὶ παραγορίαν, ἐτι κρίνονται ἐλευθέρως, ὡς ἐλεύθεροι πολῖται. Πλανᾷται ὅστις φαντάζεται πράγμα εἰκόλον καὶ καθένος νὰ κρίνῃ τὰ δίκαια καὶ τ' ἀδίκια (1). Ὅσον αὐτεξούσιον, ὅσον ἀδέκκωτον, ὅσον ἀπόλυτον ἀπὸ οὐδενὸς ἐξωτερικοῦ καὶ ἐν ὑποθέσει τὸν δικαστήν, αὐτὸς ἔχει παρὰ ταύτας, πολλὰκις νὰ πολεμῇ τὴν ἰδίαν του ἀγνίαν, ἢ τὸν σφοδρότερον ἀπ' ἑαυτοῦ τοὺς δικαστικοὺς τὸν δεκασμὸν τῶν ἰδίων του παθῶν· καὶ εἰς τὸν δεκασμὸν τοῦτον ἐθουσιάζθησαν πολλοὶ πολλὰκις ὀφθαί.

Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι νὰ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς ἄρκωτους κριτὰς, ὅχι ὅμοιως κατὰ τοὺς ἄρκωτους τῶν προγόνων μας. Οἱ ἄρκωτοὶ ἐκείνων ἦσαν αὐτοὶ τοῦ ἐγκλήματος οἱ κριταὶ καὶ ἔρκωτοι τῶν (2) παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ κρίνωσι δικαίως, περιεῖχε πολλὰς ἄλλας ἀλλοτρίας τῆς κρίσεως ὑποσχέσεις. Ἀπὸ τοὺς ὀρκισμένους τῶν δικαστῶν καταδικάσθη ὁ Σωκράτης εἰς θάνατον ὄθιν οὐδ' ἔπραπε νὰ τοὺς παραβῇ ὁ σοφὸς τῆς Περὶ τῶν ἄρκωτων νόμου (3) μὲ τὸς ἄρκωτους τῶν νεωτέρων. Ἐὰν οἱ Ἕλληνας εἶχαν ἄρκωτους ὁμοίους τῶν ἄρκωτῶν τῆς Ἀγγλίας ἢ τῆς Ἀμερικῆς, οὕτ' ὁ Σωκράτης ἠθέλει πίνειν τὸ κώνειον, καὶ ἡ Ἑλλὰς πιθανὸν ὅτι ἠθέλει φυλάξαι τὴν ἐλευθερίαν της.

(1) « Τὸ γινῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀδίκια οὐδὲν εἶναι σφόν εἶναι, ἐτι » περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν οὐ χαλεπὸν ξυμέναι· ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ » δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα, καὶ πῶς νε- » μέμενα, δίκαια. Τοῦτο δὲ πλέον ἔργον ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι. Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομαχ. Β, θ', σελ. 101.

(2) Ἴδε τὸν ὄρκον εἰς τὸν Δημοσθένην (Κατὰ Τιμοκράτ, σελ. 746).
(3) Σισκακ, *histoire du jury, Paris, 1822*.

Κατὰ τῶν νεωτέρων ἐλευθέρων ἔθνων τὴν μέθεδον χρειστούμεν νὰ καταστήσωμεν τοὺς ἄρκωτους, ἐν θέλωμεν νὰ ἀσφαλίσωμεν τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν κτῆσιν τῶν πολιτῶν. Τῶν ἄρκωτῶν ἢ κτῆστας, καὶ ἡ τυπογραφία εἶναι οἱ δύο προμαχῶνες [combats] τῆς ἐλευθερίας. Ὅπου δὲν εὐρίσκοντι τὰ δύο ταῦτα, ὁ πολίτης εἶναι δούλος, πλεῖστον ἴσως ἢ ὀλιγώτερον, δούλος ὅμοιος, καὶ ὅχι ἐλεύθερος. Ἐθέλεις νὰ κάμῃς τὸν πολίτην ἐλεύθερον; πίστωσέ τον, ἐτι καὶ τὰ ἔργα καὶ οἱ λόγοι του δὲν ἔχουν νὰ φοβῶνται ἄλλο παρὰ τοὺς νόμους. Ἐθέλεις νὰ κάμῃς τόσους φύλακας καὶ φίλους τῆς πατρίδος, ὅσοι εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν; πληροφόρησε καθέναν των, ἐτι εἰς κάμειαν ἀπὸ τῆς εὐνομοουμένης πόλεως δὲν θέλει εὐραῖν πλεῖστέρην ἡσυχίαν παρὰ εἰς τὴν πατρίδα του.

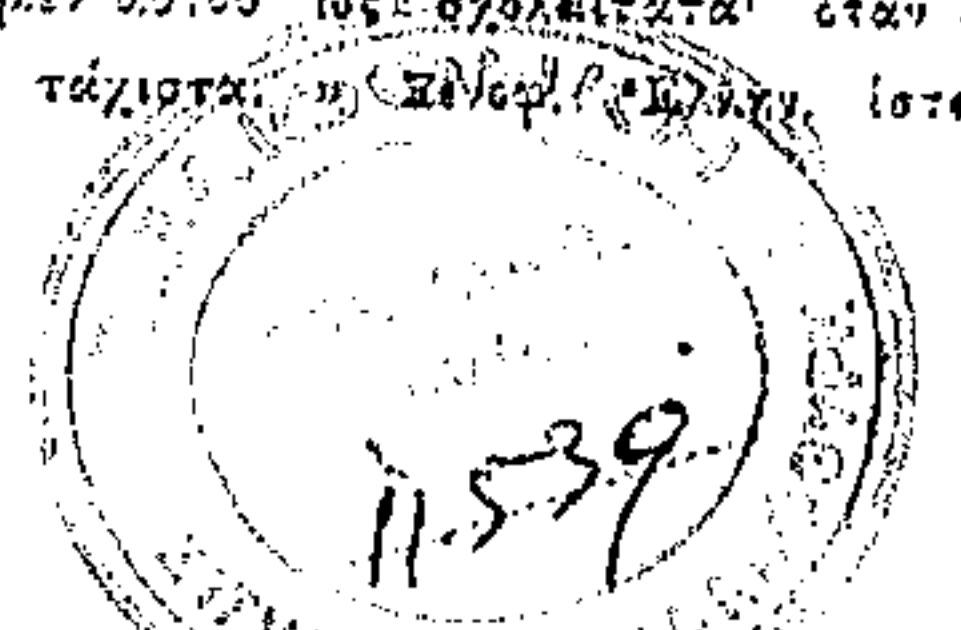
Καὶ δὲν γεννᾷ τοῦτο μόνον τὸ καλὸν ἢ τοιαύτη πληροφρία. Ἐλευθερῶναι ἀκόμη τὸ πολίτευμα ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ δαπανᾷ τὰ δημόσια χρήματα διὰ νὰ τρέφῃ ἄργους εἰς καιρὸν εἰρήνης μισθωτοὺς στρατιώτας [des trou- pes indisciplinées], πλέον ἐπιταχέουσιν νὰ βάλλωσιν εἰς κίνδυνον παρὰ νὰ φυλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν. Εἰς τὰ εὐνομεύμενα ἔθνη ὁ πόλεμος πρέπει νὰ ᾔναι ἔργον τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης, ἐνεργούμενον ἀπ' ὅλους τοὺς ἐπιταχέουσιν εἰς πόλεμον πολίτας, ἔταν ἔλθῃ τῆς ἀνάγκης ὁ καιρὸς, καὶ ὅχι μέρους πολιτῶν ἐξαιρέτων ἐπάγγελμ. Μόνους τοὺς πελεμεῦντας τὴν αὐτόνομον ἐλευθερίαν του συγχωρεῖται εἰς τὸ ἔθνος νὰ ἀντιπολεμῇ καὶ ἐπειδὴ ὅλοι οἱ πολῖται μετέχουν κοινῶς ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας τὰ καλὰ, κοινὸς εἰς ὅλους πρέπει νὰ ᾔναι καὶ ὁ ὑπὲρ αὐτῆς πόλεμος, καὶ κοινὴ ἢ παῦσις τοῦ πολέμου, εὐθὺς ἀποῦ παύση ἢ ἀνάγκη [1].

Εἰς καιρὸν εἰρήνης, πολῖται στρατιῶται ἀναστρεφόμενοι μεταξὺ πολιτῶν ἀσχολουμένων εἰς τέχνας, τέχνην ἔχοντες αὐτοὶ κ' ἐπάγγελμα τὸν πόλεμον, ἐτι ἔχουν νὰ κάμωσι; ἐτι κάμναι καὶ πάσης ἄλλης τέχνης τεχνίτης.

Ἴδωμεν (2), τί ἐπιθυμεῖ, καὶ εἰς τίνα σκοπὸν ἀπαθλέπει ὁ τεχνίτης

(1) « Εἰ δὲ ἄρα ἐν Θεῶν πεποιημένον ἐστὶ, πολέμους ἐν ἀνθρώποις » γίνεσθαι, ἡμεῖς δὲ ἤ γρη ἄρχεσθαι μὲν αὐτοῦ ἴσως ἀσχελίστατα· ἐταν δὲ » γένηται, καταλύεσθαι ἢ δυνατὸν τάχιστα. » Πλάτων, Ἰσοπρ. σ', 3, § 6.

(2) Ἀνωτέρ. σελ. 26'.

εις τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἔργου του, καὶ εἰς τὴν ἐλπίζομένην ἀπ' αὐτοῦ ὠφέλειαν. Ἐπὶ αὐτὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν αὐτὸν σκοπὸν ἔχει καὶ ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιώτης· τελειοποιήσας τοῦ ἔργου του εἶναι, νὰ μὴν πάντοτε ἀνίκητος· τελευταῖός του σκοπός, ν' ἀποκτήσῃ πλοῦτον καὶ τιμὴν. Ὁ ἀπλοῦς στρατιώτης διψᾷ νὰ προέλθῃ εἰς μικροῦ τινὸς τάγματος ἡγεμονίαν· ὁ ἡγεμὼν νὰ καταστῇ στρατηγός· ὁ στρατηγός, ἀρχιστρατήγος. Ἀλλὰ τοιοῦτων ἐπιθυμιῶν πλήρωσις δὲν γίνεται παρά εἰς καιρὸν πολέμου. Πολέμους λοιπὸν φυσικὰ πρέπει νὰ ἐπιθυμῇ ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος πολεμικός· καὶ εἰς πολέμους νὰ διεγείρῃ τὸ ἔθνος του, ἂν εἰσκαύεται ἀπὸ τὴν πολιτεύμα. Ἄν τοῦ λείψωσιν ἐξωτερικοὶ πόλεμοι καὶ νίκαι, φρονηματισμένος (1) ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν ὀπλῶν, ἀνίκητος· θέλει νὰ συνανατρεφῆται καὶ μεταξὺ τῶν εἰρηναίων συμπολιτῶν του. Δὲν τοῦ θεωρεῖ πλέον ὡς ἰσονόμους συμπολίτας, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους χρεῖαν ἔχοντας τῆς προστασίας του· καὶ αὐτοῦ μίαν φερόν καταφρονήσῃ τὴν ἰσονομίαν, δὲν ὑπεφέρει πλέον οὐδὲ τὴν ἰσχυρίαν. Ἐκ τούτου ἐριδαι, φιλονικίαι, ὕβρεις, πλῆγαι, καὶ τὸ χειρότερον, δικίσεις τῶν πολιτῶν εἰς δύο τάξεις, καὶ μῖσος τρεφόμενον κατὰ μικρὸν εἰς τὰς ψυχάς, ἕως ν' αὐξήσῃ καὶ νὰ ἐκτραγῇ εἰς ἐμφύλιον πόλεμον.

Εἰς ὀλίγα λόγια, ἀργεὶ τρεφόμενοι μισοφρόνοι στρατιῶται, ἂν δὲν κατασταθῶσιν τῆς ἰδίας των πατρίδος τύραννοι, ἐξανάγκης δίδουν ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν νὰ φρονηματίζεται, καὶ νὰ τυραννῇ ἄλλα ἔθνη, νὰ κινῇ, διὰ πολλὰ μικρὰς αἰτίας, πολέμους κατ' αὐτῶν, συνωδευμένους μὲ ληστείας καὶ φόνους ἀδίκους. Ἀπὸ τὰ μισοφρονικὰ στρατεύματα ἐγεννήθησαν οἱ πλείστοι πόλεμοι οὐδὲ θέλουσιν παύσειν, ἂν πρῶτον δὲν διεθροῦσιν αἱ πολιτεῖαι καὶ αἱ νόμοι τῶν ἔθνων.

ἔθνος, το δαίμον εἰς καιρὸν εἰρήνης τρέφει πολλὰς χολιάδας ἀνθρώπων τέχνην ἐπαγγελλομένων τὸν πόλεμον, ἵπως θέλεις νὰ ἰσονομῇ καὶ νὰ εἰρηνεύῃ μὲ ἄλλα ἔθνη; πῶς θέλεις νὰ ἐπασθῇ τὴν αὐτονομίαν τῶν ἄλλων ἂν ἔχη πλείετέραν δύναμιν, ἢ νὰ φυλάξῃ τὴν ἰδίαν του, ἂν ᾖ ὀλιγότερον δυνατόν; Τοῦτο εἶναι ἐναντίον τῆς φύσεως (2). Τὰ μεγάλα ἔθνη

(1) « Τὸ γε μὴν φρόνημα αὐτῶν τί ἂν τις λέγει ἢ καὶ γὰρ ἴσως δὲ « Θιὸς ἐποίησεν ἅμα τῷ δύνασθαι καὶ τὰ φρονήματα αὐξῆσαι τῶν ἀνθρώπων » Ξενοφ. Ἑλλην. ἱστορ. 1, 2, §. 18.

(2) « Ἐθιλόνητις ἀποθήσκειν ἐν τῷ πολέμῳ τῶν μισοφρόνων εἰσὶ

κατεδούλωσαν πάντοτε τὰ μικρότερα· ὅσα μικρὰ εὐτύχησαν νὰ φύγωσιν τὴν δούλωσιν, τὴν ἀπέφυγαν μὲ δούλωσιν ἔχει μὲ δύναμιν τακτοῦ στρατιωτικοῦ μέρους τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ μεταβαλλόμενοι εἰς ῥοπήν ἀγθαλμοῦ ὄλοι οἱ πολῖται εἰς στρατιώτας. Καὶ τοῦτο ἀποδείχνει ἀναντιρρήτως ὅτι εἶναι μάταια τὰ τακτὰ στρατεύματα εἰς τὰ μεγάλα ἔθνη, ὅπου δὲ ἐμποροῦν νὰ κατασφάξωσιν, ἀλλ' ἔχει ποτὲ νὰ δουλώσωσιν ὅσα ἔθνη προκρίνουν τὴν ἐλευθερίαν παρά τὴν ζωὴν. Πολὺ ἀκόμη ματαιότερα γίνονται καὶ εἰς τὰ μικρὰ· παρά τὴν ἀδυναμίαν νὰ ὑπερασπίσωσιν τὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν κατ' ἔθνων ἰσχυρωτέρων, εἶναι κίνδυνος μὴ δουλώσωσιν αὐτοὶ τὸ ἔθνος εἰς κἀνέναν ἰσχυρότερον ἢ ξέγον δεσπότην. Εἰς τὰ εὐνομούμενα ἔθνη, καὶ ἐξαιρέτως ἔσων τὸ Σύνταγμα τῆς πολιτείας εἶναι κοινεβουλευτικόν, ὄλοι οἱ πολῖται χρεῖαστοῦν, ὡς εἶπα, εἰς καιρὸν ἀνάγκης νὰ πολεμῶσι, χωρὶς να ἦναι κἀνεὶς ἀπ' αὐτοῦς ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιώτης· ὄλοι πρέπει νὰ ἔχωσιν ὄπλα, χωρὶς νὰ περιέρχωνται εἰς καιρὸν εἰρήνης ὀπλισμένοι (1).

Ἐάν εἰς τὰ φρονισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης τὰ μισοφρονικὰ στρατεύματα ἦναι πολλὰ δύσκολον ἀκόμη νὰ καταργηθῶσι, διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ὑποψίας τῶν ἡγεμόνων, ἕως νὰ ἀναφανῇ κἀνεὶς ἀπ' αὐτοῦς, ἄρκετὸν μεγαλόφρων, νὰ δώσῃ πρῶτος τὸ παράδειγμα, καὶ ἀρκετὰ φίλος τῆς ἀληθινῆς δόξης νὰ ἀθανασίῃ τὸ ὄνομά του μὲ τὸ ἐπίθετον ΒΙΡΗΝΟΚΡΗΤΟΥΡ, καθὼς ἄλλοι ἐνόμισαν μεγάλην δόξαν νὰ ἐνομασθῶσι ΔΩΡΙΚΤΗΤΩΡΕΣ· ἔάν, λέγω, ἦναι δύσκολον εἰς ἐκείνους νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὴν

« πάλαι πολλοὶ ὄν οἱ πλείστοι γίνονται θρασυὶ καὶ ἀδικοὶ καὶ ὕβρισται » ἀφρονέστατοι σχεδὸν ἀπάντων, ἐκτὸς δὲ τινῶν μάλα ὀλίγων » Πλάτων, Νόμ. 4, σελ. 630 « Πάντες οἱ στρατεύματα ἔχοντες οὗτοι, « ὄν ἂν εἰσονται κρείττους ἐσθλαί, ἀγαθοὶ καὶ φέρονται » Δημοσθέν. κατὰ Ἀριστοκράτ. σελ. 639.

(1) Dans les républiques, il serait bien dangereux de faire de la profession des armes un état particulier distingué de celui qui a les fonctions civiles. . . On ne prend les armes dans la république, qu'en qualité de défenseur des lois et de la patrie; c'est parce que l'on est citoyen, qu'on se fait pour un temps soldat. MONTESQUIEU, Espr. des lois liv. v. chap. xix.

ελευθερίαν επιδημικήν ταύτην νόσον (1), εις ἡμᾶς, εἰ ὅποιοι μεταβαίνωμεν ἀπὸ τῆς ἀκραν δουλείαν εἰς ἐλευθερίαν, καὶ συγκρατοῦμεν, πρώτην σήμερον φοράν, πολιτείαν ἰσόμενον, ἢ πρώτην, ἢ κυρίαν, ἢ μόνην μας ἀσχολία πρέπει νὰ ᾔναι τὴν ἰσχυρίαν ταύτην νὰ φυλάξωμεν, διὰ νὰ καθαρισθῶμεν ἀπ' ὅλας τὰς ἀδικίας, μὲ τὰς ὁποίας μᾶς ἐμόλυνεν ὅλους τὸ βάρβαρον ἔθνος. Ἐμὲ τακτὰ στρατεύματα κατατροπώσαμεν ἕως τὴν ὥραν ταύτην καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης τοὺς τυράννους μας; Ὅχι! ἀλλὰ μὲ τὴν ἱεράν ἐντροπήν, ὅτι εἰλωτεύαμεν εἰς βαρβάρους, ἀξίους νὰ δουλεύωσιν αὐτοί, ὡς εἰλωτες, τὰ ἄλλα ἔθνη.

Αἰδώς, Ἀργαῖοι! νῦν ἄρχιον, ἢ ἀπολέοθαι,

ἢ ἐ σωθῆναι, καὶ ἀπέσασθαι κακὰ πάτρις.

Ἀφοῦ διώξωμεν ἐλότελα τὸν τύραννον ἀπὸ τῆν πατρίδα μας, γειτονεύοντες ἔθνη φωτισμένα, κυβερνώμενα ἀπὸ ἡγεμόνας φωτισμένους, τύραννον ἄλλον νὰ φοβώμεθ' ἔξωθεν δὲν ἔχομεν πλέον κἀνένα.

Ἄλλ' ἂς ὑποθέσωμεν καὶ τοῦτο, ἔτι ἠρέγθη κἀνέν ἄλλο ἔθνος νὰ μεταμορφώσῃ, ἢ καὶ νὰ καταργήσῃ τὴν πολιτικὴν μας ὑπαρξιν καὶ αὐτονομίαν, μὲ πρόφασιν ἔτι δὲν συμφέροι εἰς αὐτὸ νὰ κυβερνώνται οἱ Γραικοί, ὡς θέλουσι. Ἐπὶ εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρήσῃτε εἰς τὰς ξένους ἔργον, τὸ ὁποῖόν, ὡς δημῶσιον ἀδικίαν, δὲν ἐσυγχωρήσῃτε οὔτε εἰς τὴν Νομισθετικὴν, οὔτ' εἰς τὴν Νομοταξικὴν ἐξουσίαν; (2) Ἐπὶ εἶναι δυνατὸν, μετὰ τόσους ἀγῶνας ἐνδύσους, ὅσους ἡγωνίσθητε, ἐντροπόμενοι τὴν δουλείαν, νὰ ὑποφέρετε τὴν ἐντροπήν ξένων αὐτοκλήτων νομοθετῶν τῆς πολιτείας σας;

Αἰδώς, Ἀργαῖοι!

Μίαν μόνην φοράν ἔχετε νὰ ἐκφρονήσῃτε δημοφύχως τὸ, Ὅχι! Ἐσεῖς ἐκαταδύετε τὸν πύργον τῆς τυραννίας εἰς ἑσᾶς ἀφίνων καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπιναι νόμοι τὴν ἀνακαλλοστρίπτου ἐξουσίαν νὰ κτίσῃτε τὴν πολιτείαν

(1) Une maladie nouvelle ets répandue en Europe; elle a saisi nos princes, et leur fait entretenir un nombre désordonné de troubles. Elle a ses redoublemens, et elle devient nécessairement contagieuse, etc. ΜΟΚΤΕΣΟΥΤΟΥ, Ε-πρ. des lois, livr. xiiii, chap. xviii.

(2) Ἰδὲ προσωρ. Ἑλλ. πολιτ. ἀριθμ. μὲ καὶ π'.

σας. Ὅμοσθε μόνον νὰ μὴ δεχθῆτε ξένον οἰκοδόμην, καὶ ξένος οἰκοδόμος δὲν θέλει δεῖξεν πρότωπον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἶτ' εἰς τοὺς ἐν Μικραθῶνι, οὔτ' εἰς τοὺς ἐν Σαλαμίῃ: ἔχετε πλέον νὰ ὀμνύετε οἱ λαμπροὶ ἀγῶνές σας ἐγέννησαν νέον ἄλλον ἔρπον, ὄχι ὀλιγώτερον ἱερόν. ΜΑ ΤΟΥΣ ΝΙΚΗΤΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ! Μὴν ἀμφισβᾶλῆτε, ὅτι ὅλα τὰ φωτισμένα ἔθνη θέλουσι σθεναρῶς τὸν ἔρπον τοῦτον ὅλοι θέλουσι σᾶς ἐπαινέσειν, καὶ πολλοὶ ἐξ' αὐτῶν καὶ σᾶς βοηθήσειν νὰ τὸν φυλάξετε.

Ἐπιθέτω καὶ ἄλλο πλέον ἀδύνατον καὶ τὸ ὑποθέτω κινούμενος ἀπὸ τὴν φήμην, ἥτις μεταξὺ πολλῶν ἀτόπων ἐθρύλλησι καὶ ταῦτο: ἔτι μελετοῦν τινὲς νὰ σᾶς προβάλλωσι διαλλαγὰς μὲ τὸν τύραννον, καὶ νὰ μισαιτύτοισι, νὰ σᾶς συγχωρήσῃ ὡς μετανοούντας ἀποστατίας, καὶ νὰ σᾶς ἐξαναδέσῃ πάλιν εἰς τὸν ζυγὸν του. Μὴ πιστεύετε, ἔτι κἀνένος ἀλλογενὲς ἔχει ποτὲ νὰ σᾶς παραδώσῃ εἰς τοῦ λύου τὸ στόμα: ἂν τολμήσῃ τις ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς νὰ σᾶς προβάλλῃ τοιαύτας ἀποστάσεις μὲ τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς Ἑλλάδος, στείλετέ τον εἰς τοὺς κόρακας, ἢ μᾶλλον κλείσατέ τον εἰς νεσοκομαεῖον ὡς μωρὸν. Ἐλευθερίαν ἢ θάνατον, μέτρον τούτων νὰ ἐπιλέξετε τίποτ' ἄλλο δὲν σᾶς ἔμεινε πλέον. Μόνον τῆς δυστυχεστάτης Χίου τὸ παραδειγμα ἄρκαι νὰ σᾶς διδάξῃ, ποῖα θεῖ' εἶσθαι ἢ τύχη σας, ἂν καταδεχθῆτε νὰ ζητήσετε συγχώρησιν ἀπὸ τὸν τύραννον. Ὁ μακελλᾶριος Σουλτᾶνος νὰ συγχωρήσῃ; Ἐποῖους; Ἐτοὺς νικητὰς του; Ἀφοῦ τὸν ἐκατατροπώσατε καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, εἰς αὐτὸν μένει νὰ σᾶς ζητήσῃ συγχώρησιν, ἂν ἢ δικαία τοῦ Θεοῦ ὀργὴ τὸν παραδώσῃ εἰς χεῖράς σας ὁ ληπτης καὶ φονευτὴς τῶν Ἑλλήνων χρωσταῖ νὰ παρακάλῃσῃ ταπεινῶς τοὺς Ἑλληνας νὰ τοῦ χρισώσι τὴν ζωὴν. Ναι! φίλοι ὁμογενεῖς, ἐθυμῆθατε πάλιν τὸν ἔρπον σας ἢ ΜΑ ΤΟΥΣ ΝΙΚΗΤΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ! καὶ δὲν θέλετ' ὑποφέρειν, οὔτε Τυῦρκοι πλέον νὰ σᾶς κυβερνώσιν, οὔτ' ἄλλες τις ἔξωθεν ἀνάλεπτος νὰ σᾶς δώσῃ νόμους κυβερνήσεως.

Ἐπιθέτω καὶ ἄλλο πλέον ἀδύνατον καὶ τὸ ὑποθέτω κινούμενος ἀπὸ τὴν φήμην, ἥτις μεταξὺ πολλῶν ἀτόπων ἐθρύλλησι καὶ ταῦτο: ἔτι μελετοῦν τινὲς νὰ σᾶς προβάλλωσι διαλλαγὰς μὲ τὸν τύραννον, καὶ νὰ μισαιτύτοισι, νὰ σᾶς συγχωρήσῃ ὡς μετανοούντας ἀποστατίας, καὶ νὰ σᾶς ἐξαναδέσῃ πάλιν εἰς τὸν ζυγὸν του. Μὴ πιστεύετε, ἔτι κἀνένος ἀλλογενὲς ἔχει ποτὲ νὰ σᾶς παραδώσῃ εἰς τοῦ λύου τὸ στόμα: ἂν τολμήσῃ τις ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς νὰ σᾶς προβάλλῃ τοιαύτας ἀποστάσεις μὲ τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς Ἑλλάδος, στείλετέ τον εἰς τοὺς κόρακας, ἢ μᾶλλον κλείσατέ τον εἰς νεσοκομαεῖον ὡς μωρὸν. Ἐλευθερίαν ἢ θάνατον, μέτρον τούτων νὰ ἐπιλέξετε τίποτ' ἄλλο δὲν σᾶς ἔμεινε πλέον. Μόνον τῆς δυστυχεστάτης Χίου τὸ παραδειγμα ἄρκαι νὰ σᾶς διδάξῃ, ποῖα θεῖ' εἶσθαι ἢ τύχη σας, ἂν καταδεχθῆτε νὰ ζητήσετε συγχώρησιν ἀπὸ τὸν τύραννον. Ὁ μακελλᾶριος Σουλτᾶνος νὰ συγχωρήσῃ; Ἐποῖους; Ἐτοὺς νικητὰς του; Ἀφοῦ τὸν ἐκατατροπώσατε καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, εἰς αὐτὸν μένει νὰ σᾶς ζητήσῃ συγχώρησιν, ἂν ἢ δικαία τοῦ Θεοῦ ὀργὴ τὸν παραδώσῃ εἰς χεῖράς σας ὁ ληπτης καὶ φονευτὴς τῶν Ἑλλήνων χρωσταῖ νὰ παρακάλῃσῃ ταπεινῶς τοὺς Ἑλληνας νὰ τοῦ χρισώσι τὴν ζωὴν. Ναι! φίλοι ὁμογενεῖς, ἐθυμῆθατε πάλιν τὸν ἔρπον σας ἢ ΜΑ ΤΟΥΣ ΝΙΚΗΤΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ! καὶ δὲν θέλετ' ὑποφέρειν, οὔτε Τυῦρκοι πλέον νὰ σᾶς κυβερνώσιν, οὔτ' ἄλλες τις ἔξωθεν ἀνάλεπτος νὰ σᾶς δώσῃ νόμους κυβερνήσεως.

Ἐπιθέτω καὶ ἄλλο πλέον ἀδύνατον καὶ τὸ ὑποθέτω κινούμενος ἀπὸ τὴν φήμην, ἥτις μεταξὺ πολλῶν ἀτόπων ἐθρύλλησι καὶ ταῦτο: ἔτι μελετοῦν τινὲς νὰ σᾶς προβάλλωσι διαλλαγὰς μὲ τὸν τύραννον, καὶ νὰ μισαιτύτοισι, νὰ σᾶς συγχωρήσῃ ὡς μετανοούντας ἀποστατίας, καὶ νὰ σᾶς ἐξαναδέσῃ πάλιν εἰς τὸν ζυγὸν του. Μὴ πιστεύετε, ἔτι κἀνένος ἀλλογενὲς ἔχει ποτὲ νὰ σᾶς παραδώσῃ εἰς τοῦ λύου τὸ στόμα: ἂν τολμήσῃ τις ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς νὰ σᾶς προβάλλῃ τοιαύτας ἀποστάσεις μὲ τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς Ἑλλάδος, στείλετέ τον εἰς τοὺς κόρακας, ἢ μᾶλλον κλείσατέ τον εἰς νεσοκομαεῖον ὡς μωρὸν. Ἐλευθερίαν ἢ θάνατον, μέτρον τούτων νὰ ἐπιλέξετε τίποτ' ἄλλο δὲν σᾶς ἔμεινε πλέον. Μόνον τῆς δυστυχεστάτης Χίου τὸ παραδειγμα ἄρκαι νὰ σᾶς διδάξῃ, ποῖα θεῖ' εἶσθαι ἢ τύχη σας, ἂν καταδεχθῆτε νὰ ζητήσετε συγχώρησιν ἀπὸ τὸν τύραννον. Ὁ μακελλᾶριος Σουλτᾶνος νὰ συγχωρήσῃ; Ἐποῖους; Ἐτοὺς νικητὰς του; Ἀφοῦ τὸν ἐκατατροπώσατε καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, εἰς αὐτὸν μένει νὰ σᾶς ζητήσῃ συγχώρησιν, ἂν ἢ δικαία τοῦ Θεοῦ ὀργὴ τὸν παραδώσῃ εἰς χεῖράς σας ὁ ληπτης καὶ φονευτὴς τῶν Ἑλλήνων χρωσταῖ νὰ παρακάλῃσῃ ταπεινῶς τοὺς Ἑλληνας νὰ τοῦ χρισώσι τὴν ζωὴν. Ναι! φίλοι ὁμογενεῖς, ἐθυμῆθατε πάλιν τὸν ἔρπον σας ἢ ΜΑ ΤΟΥΣ ΝΙΚΗΤΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ! καὶ δὲν θέλετ' ὑποφέρειν, οὔτε Τυῦρκοι πλέον νὰ σᾶς κυβερνώσιν, οὔτ' ἄλλες τις ἔξωθεν ἀνάλεπτος νὰ σᾶς δώσῃ νόμους κυβερνήσεως.

έχουν να έπαγγέλλωνται και χριστιανοί. Προσέχετε καλά, μήν υποφέρετε ζυγόν όμογενών δεσποτών, οί όποιοι εύκολα θέλουν ένιωθόν με άλλους δεσπότης, άν έλθωσιν εις χρείαν να κρατύνωσι την δεσποτείαν των. Διά να άπορύγετε και τυτο το κακόν, όμύσσετε και πόλιν τον ίερόν έρκον. ΜΑ ΤΟΥΣ ΝΙΚΗΤΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ! και κανείς από ασς δεν θέλει τολμήσειν να διαπόση τους έμογενείς του.

Χωρίς άρχοντας κανέν έθνος βεβιακ δεν έμπορεί να κυβερνάται· αλλά και άρχοντες και άρχόμενοι χρεωστούν να υπακούωσιν εις ένα μόνον, χειροτονημένον με τας ψήφους του έθνους, υπέρτατον άρχοντα, τον νόμον. *Εν από τα κυριώτερη του πολιτικού Συντάγματος άρθρον βλέπετε ότι είναι ή άπ' όλα τα μέρη της 'Ελλάδος έλλογή των Βουλευτών σας. Από την έλλογήν ταύτην κρέμεται ή στερεότης της Πολιτικής οίκοδομής, εάν αληθώς εκλέγετε τους αξίους να διοικώσι τα κοινά· εάν δεν άποκλείετε κανένα πολίτην άπ' άρχοντικόν ή βουλευτικόν κανέν αξίωμα, όταν έχη την έπιστήμην να ενεργήση εις κοινήν ώφέλειαν του έθνους· εάν δεν συγχωρείτε εις κανένα να κρατή πελυργονίως το αυτό αξίωμα.

'Αλλ' οί καλοί έλλογικοί υποθέτουν, ως είπα, και εις τους εκλέγοντας και εις τους εκλεγμένους έμπειρίαν και πρηνήτων και προσώπωι πολλήν, την όποιαν διά να πληθύνωμεν (πάλιν το λέγω) χρεωστώμεν εξ ανάγκης να φροντίσωμεν την εξαπλωσιν των φώτων εις όλον το έθνος, έμποδιζομένην από τον ζυγόν της τυραννίας, ή έμποδιζομένην από την ώρην ταύτην, έωσού να τελειώσωμεν τον κατό το τυράννου πόλεμον.

'Εάν όμως ο πόλεμος γίνεται έμπόδιον της παιδείας, δεν πρέπει διά τοϋτο να την άμελήσωμεν όλότελα. (Ούτ' όλοι μας οί έτι άπκίδευτοι νέοι, ούτ' όλοι οί δυνατοί να τους παιδεύσωσιν, είναι ίκανοί να ένδυσθώσιν όπλα. Είς όλα λοιπόν τα ελευθερωμένα μέρη της 'Ελλάδος πρέπει να κατασταθώσι σχολεία διά τα στοιχειώδη και μαθήματα, έως ή επιθυμητή ειρήνη να μας συγχωρήση ν' άποκαταστήσωμεν εις το τελειότερον την όποιαν και υπό τον ζυγόν έτι στενάζοντες ήρξίωμεν παράδωσιν των έπιστημών και τεχνών. Όταν οί 'Αθηναίοι επελέμουν τους Πέρσας, οί φιλασθησιώτατοι Τροιζήνιοι επλήρωσαν διδασκάλους διά να διδάσκωσι τα τέκνα των παλαιόντων (1)

(1) » Οί πλείστοι των Αθηναίων υπεξέθεντο γονέας και γυαίνας εις

Οί ταλαίπωροι Χίοι ήθελαν είσθαι σήμεραν οί Τροιζήνιοι της 'Ελλάδος, εάν ή μωρία των όμογενών δεν έδιδ' άφορμήν εις τους βαρβαρώτερους των Περσών Τούρκους να άφανίσωσιν την λαμπροτάτην όλων των Νήσων. Οί μωροί οϋτοι ατόκλητοι ελευθερωταί (1) των πόλεων, άδικούντες τους Χίους, ήδίκησαν όλην την 'Ελλάδα· της μόνης πλουσίας των βιβλιοθήκης ο άφανισμός, διά να σιωπήτω στα άλλα πάνδεινα και φρικτά κακά έπαθαν από τους βαρβάρους, βραδύνη διά πολύν καιρόν την εξαπλωσιν των φώτων εις την Ελλάδα.

'Από τα στοιχειώδη ταϋτα μαθήματα, δύο μάλιστα εις την παροϋσαν μας κατάστασιν φαίνονται αναγκαία, και τόσον πλέον εύκολα, όσον έχουν μαθητάς άνήλικα, και άκολούθως άχρηστα εις πόλεμον παιδάρια· πρώτον είναι των κοινών γραμμάτων ή μάθησις διά της αλληλοδιδασκαλικής μεθόδου, και δεύτερον της 'Ελληνικής Γλώσσης ή παράδοσις. Από τους εύρισκομένους έτι εις την φωτισμένην Εύρώπην νέους μας κανείς δεν είναι σχεδόν της 'Ελληνικής Γλώσσης άμαθής, και πολλοί έγνωρίσαν και την αλληλοδιδασκαλικήν μέθοδον. Αϋτους όλους χρεωσταί το πολίτευμα να προσκαλέση και να τους διορίση, άλλους εις διδασκαλικόν επάγγελμα, άλλους εις Ελληνικών και ξένων συγγραμμάτων ώφελίμων μεταφράσεις εκ των όποιων και οί μεταφρασταί θέλουν απολαύσειν με αϋτάρκειαν τα όποια στερεύονται, διά τας παρούσας περιστάσεις, αναγκαία προς ζώην, και το γένος δι

» Τροιζήνα, φιλοτίμως πάνυ των Τροιζηνίων υποδαχομένον· και γάρ τρέφειν
 » έψηφίσαντο δημοσίαι, δύο έθολούς εκάστια διδόντες, και της όπώρας
 » λαμβάνειν τους παιδας εξείναι πανταχόθεν, έτι δ' υπέρ αυτών διδασκά-
 » λους τελείν μισθούς. Το δε ψήφισμα Νικαγόρας έγραψε.» Πλουτάρχ. Θε-
 »μιστοκλ. § 10. Δακρύω, μ' έλεγ' ένας από τους φίλους μου, άπορω, θαυ-
 »μάζω, δεν ήξείρω τί γίνωμαι, όσάκις άναγιώσω το ψήφισμα τοϋτο των
 Τροιζηνίων· δεν με λέγεις, διά τί; Διότι, τον άπεκρίθην, ένωσαν οί κα-
 λοί Τροιζήνιοι την 'Ηθικήν με την Πολιτικήν· εσαι πράξεις γαννώνται από
 την ένωσην ταύτην είναι όλα θαυμασταί. Και ! διά τί (μ' έρώτησε και
 δεύτερον) να μην εύρεθώ και κανέναν Νικαγόρα εις τα βουλευτήρια των
 πολύ σοφωτέρων παρά τους Τροιζηνίους Εύρωπαίων; Είς τοϋτο δεν είχα
 πλέον τί να τον άποκριθώ.

(1) *Ένας από αυτούς επωνομάσθη και Λυκεύργης ! Διά τί όχι Λύκος !

αὐτῶν ὠφελίμους πολλὰς γνώσεις, ἀναγκαίας εἰς εὐνομίαν πολιτείας κατέ-
στασαν.

Ἐπίσης μέγα καλόν, παραδείγματος χάριν, δὲν ἤθελε προξενήταιν εἰς τὴν
πατριδα του, ἀν' ἐπιτάφραζε τίς τὰ Ἱθιακὰ ταῦτα τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ
Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος, τὸν Γοργίαν τοῦ Πλάτωνος, πολλὰ τοῦ
Πλουτάρχου βιβλία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα συγγράμματα, λείψανα τῆς σο-
φίας τῶν ἀειδύμων προγόνων μας, τὰ ἐποίησιν φωτισμένοι τῆς Εὐρώπης
λαοὶ ἠξιώθησαν ν' ἀναγινώσκωσι πρὸ πολλοῦ, καθέννας εἰς τὴν μητρικὴν του
γλῶσσαν; Ἐπίσης καλόν, ἀν' ἐπιτάφραζεν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν, ἢ κἀμμίαν
ἄλλην ξένην γλῶσσαν, ἐν ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα γεωπονικὰ συγγράμματα,
τώρα μάλιστα, ὅτε ἔχομεν χάριν νὰ καλλιεργήσωμεν τὴν ἐρημοθεϊσαν ἀπὸ
τὸν ἀνομιαν τύραννον πολύκαρπον καὶ πύγκαρπον τῆς Ἑλλάδος γῆν;

Τὰ ἀπὸ τῆς γεωργίας καλὰ εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα. Ἀπὸ τὴν αὐξάνει
αὐτῆς αὐξάνουσι αἱ τέχναι καὶ τὸ ἐμπόριον (1). Αὐτὴ πλουτίζει ὅχι μόνον
τοὺς οἴκους τῶν πολιτῶν μὲ τὴν ἀπόλαυσιν ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ
τὰς ψυχὰς τῶν μὲ ἤδη χρηστὰ. Αὐτὴ σώζει τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν,
τὴν ἐλευθερίαν διότι κἀμμιε τοὺς πολίτας φίλους τῆς δικαιοσύνης, φίλους
τῆς εἰρήνης, καὶ δυνατούς ν' ἀντιπολεμῶσι τοὺς πολεμῶντας τὴν εἰρήνην
αὐτῶν (2)· εἰς ἕνα λόγον, αὐτὴ ἀληθῶς ἐνώνει τὴν Ἱθιακὴν μὲ τὴν Πολιτικὴν,
ἀπὸ τῶν ὁπίων τὴν εὐνοίαν μόνον ἔχει πλέον νὰ ἐλπίζῃ τὴν εὐδαιμονίαν
τῆς ἡ Ἑλλάδος, παρὰ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ τυράννου. Ἐπίσης ὠφελ-
εῖ, νὰ ἀποτινάξωμεν τὸν ἀνομιαν αὐτοῦ ζυγόν, ἀν' δὲν φροντίσωμεν νὰ φυ-
λακθῶμεν ἀπὸ νέους ἄλλους ζυγούς, χαλκευμένους ἀπὸ τὰς ἰδίας ἡμῶν
ἀνομίας; Μόνον τούτου προφύλαξις εἶναι, νὰ ὑποκαθῶμεν ὅσοι ἐξίσου εἰς
ζυγόν δικαίων νόμων, ζυγόν ἐλαφρότατον, ἵπαιδὴ δὲν εἶναι διάφορος ἀπὸ

(1) « Ἐφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὴν εἶναι.
» Εὐ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας, ἔφρονται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἀπα-
• σσαι ὅπου δ' ἀν' ἀναγκασθῇ ἢ γῆ χειραεῦσαι, ἀποτίθενται καὶ αἱ ἄλλαι
• τέχναι σχεδὸν τι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. » Ξενοφ. Οἰκο-
νομικ. 1, 17.

(2) « Ὅπως ἐρωτᾷ δριμύνην εἰρήνης ἐνεργάζεται καὶ ταχὺν ὁ ἀπὸ γῆς
• βίος· ἐν ᾧ καὶ τῆς πολεμικῆς εὐτολμίας τὸ μὲν ὑπερμαχητικὸν τοῦ οἰ-

τὸν ζυγόν τοῦ Χριστοῦ. Πάλιν τὸ λέγω (διότι συμφέρει νὰ λέγονται καὶ
νὰ μεταλέγονται συχνὰ τὰ ἀληθινὰ συμφέροντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους)· ὅστις
μετὰ χάριος δὲν ὑποβάλλει τὸν αὐχένα του εἰς τὸν ζυγόν τῆς ἰσονομίας,
ἐκεῖνος μεταπηδᾷ ἀπὸ τὴν πόρνην τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ θηριοτροφεῖον τοῦ
Μωάμεθ.

Ἀπὸ φρικτῆς ἀνομίας σχολεῖον ἐξιπηδήσωμεν ὅλοι, τοῦ ἀγρίου τυράν-
νου τὸ σχολεῖον, μολυσμένοι ὅλοι, ἄλλος πολὺ, ἄλλος ὀλίγον μὲ τῆς φιλαρ-
χίας καὶ τῆς πλεονεξίας τὴν παράνομον βαρῆν (1). Μόνον ἢ μετάνοια δύναται
νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς ἀναγκαίας ἐξιμολογήσεως ταύτης τὴν ἐντροπήν.
Ἄς ληθμονήσωμεν τὸ γρηγορώτερον τῆς παρανομίας τὰ μαθήματα. Μὴν
ἀφήσωμεν μηδὲ τὸ παραμικρὸν λείψανον τῆς μαρᾶς Τουρκικῆς ζύμης εἰς
τὴν νέην μας ταύτην ἀναζύρωσιν. Ἀδελφοί, ἴσοι κατὰ πάντα, πλὴν τῆς
ἐξανάγκης ἀνισότητος, τὴν ὁποῖαν γεννᾷ ἡ ἀρετὴ, δεσπότης ἄλλους μὴ
γνωρίζωμεν παρὰ τοὺς νόμους.

Οἱ δεσπότης μας νόμοι, ἀν' θέλωσι νὰ τοὺς σιθώμεθα, πρέπει νὰ ἴ-
ναι ὀλίγοι, σύνταμοι, σαφεῖς, κοινοὶ δὲ ὅλους τοὺς πολίτας, χωρὶς προνό-
μιαν ἢ ἐξαιρέσιν κἀμμίαν (2), καὶ τοιοῦται, ὅποιοι νὰ διορθῶσιν τὰ ἔθνη,
καὶ ν' ἀναγκάζωσιν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀρετῆς.
Ἡ ἀρετὴ, καθὼς ὅλοι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις, κρέμεται τὸ πλεον ἀπὸ
τὴν συνήθειαν (3), ἣτις κατὰ μικρὸν τὴν μεταβάλλει εἰς ἕξιν. Εἰς πολι-
τείαν, ὅπου βασιλεύει ἡ εὐνομία, ὁ κακὸς πολίτης ἀναγκάζεται τὴν ἀρχὴν

« καίου διαμῆνει καὶ πάρσσει, τὸ δ' εἰς ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν ἀνειμένον
» ἐκκέκοπται. Διὸ καὶ τὴν γεωργίαν ὁ Νομιστὴς, εἶον εἰρήνης φίλτρον ἐνεμί-
• ξητο τοῖς πολίταις, μᾶλλον ὡς ἠθεποιόν, ἢ πλουτοποιόν ἀγαπήσας
» τέχνην. » Πουταρχ. Νομικ. § 16.

(1) « Βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἀδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν πα-
• ράνομοι » Πουταρχ. Σαλομ. κβ', 12.

(2) « Μηδὲ νόμον ἐξεῖναι ἐπ' ἀνδρὶ θεῖναι, ἐὰν μὴ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶ-
• σιν Ἀθηναίαις τιθῇ. » Δημοσθεν. Κατὰ Τιμοκρ. σελ. 719.

(3) Ἴδτε ἀνωτέρω (σελ. κς', σημ. 2), τί λέγει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ
τῆς δυνάμεως τῶν νόμων νὰ γεννῶσι τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς συνήθειας. Ἐν
ἀπὸ τὰ σημεῖα τοῦ καλοῦ νόμου, λέγει καὶ ὁ Βάκκιον, εἶναι νὰ γεννᾷ τὴν

νά αἰσθῆται τοὺς νόμους, διὰ τὸν φόβον μὴ τὸν κολάσασιν οἱ νόμοι· ἀλλ' ἀφοῦ μίαν φοράν συνειθίσῃ εἰς τὸν φυλακὴν τῶν νόμων, ἀφοῦ πληροφρηθῆ, ὅτι εἰς αὐτοὺς εὕρισται τὴν ἡσυχίαν, τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν ἀδειαν νὰ κάμῃ, πλὴν ἀδικίας, ὅ,τι ἀγαπᾷ, μὴν ἀμφιβάλλῃς, ὅτι θέλει ἀγαπήσῃ τοὺς νόμους, ἂν δὲν ἐθρησκώθῃ παντάπασι καὶ τοιαῦτα θηρία, κατ' εὐτυχίαν, δὲν γεννῶνται πλὴν εἰς ἐκεῖνα τὰ ἔθνη, ἕσα κυβερνῶνται, καθὼς οἱ Τούρκοι, ἀπὸ νόμους θηριώδεις. Ὅθεν εἰς τῶν νόμων τὴν σύνταξιν χρεωσταῦμεν νὰ στρέψωμεν ἕλκον μας τὴν προσοχίαν. Τὰ θεμέλιά των, περιεχόμενα εἰς τὸ *Προσωρινὸν τῆς Ἑλλάδος πολιτεύμα*, εἶναι ἀριστὰ ἰσχυρὰ· δὲν εἶναι ὅμως πλὴν θεμέλια, προσμύοντα τὴν λοιπὴν οἰκοδομήν· ἥτις νὰ τελειωθῆ δὲν ἔμπορεῖ, ἂν δὲν διωχθῶσιν ἐλθτεῖλα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος οἱ λησταί.

Εἰς τὸν κατὰ ληστών πόλεμον πρέπει λοιπὸν νὰ ὑσχολεῖσθε νύκτα καὶ ἡμέραν, ἕως νὰ ἐξολοθρεύσῃτε ἐξ αὐτῶν, ὅσους ἀπαντᾷτε ὀπλισμένους μὴ σκοπὸν νὰ ἐξολοθρεύσασιν ἕλκον τὸ Ἑλληνικὸν γένος· τὸν πόλεμον, ὡς μόνην ἐλπίδα καὶ καταφυγὴν σας μεριμνήσατε νὰ ἰσχυροποιήσῃτε· ἢ ἰσχυροποιήσῃς του εἶναι νὰ χράματα, τῶν ὁποίων τὴν ὄραν ταύτην δὲν ἔχετε πρὸς δύο μόνους πηγὰς. Ἡ πρώτη εἶναι οἱ χρεωσταῦμενοι ἀπ' ἕλους ἀναλόγως μὴ καθενὸς τὴν δύναμιν φόροι· τοὺς ὁποίους ἀπροφασίστως χρεωσταί νὰ πληρώσῃ, ὅστις ἀληθῶς ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα. Ἡ δευτέρᾳ πηγὴ τρέφεται ἀπ' ὅσας ἡ πατρίς ἔλαθεν ἢ ἐλπίζει νὰ λάβῃ δωρεὰς ἀπὸ τοὺς πλουσίους μας (τ). Αὐτὸς ὁ πόλεμος ἔρχισεν ν' ἀνοίγῃ πηγὴν χρημά-

ἀρετῆν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων. *Lex bona censori debet, quae sit, generans virtutem in subditis.* Βασικ, *Legum leges, Aphorism. VII.* Ἐξέτασεν ἀκόμη καὶ τὸ σοφὸν συγγραμμάτιον τοῦ *De Tria*, *quae sunt leges populi dicitur in fine la morale d'un peuple;*

(1) Ἀπὸ τοὺς καὶ τὸνομα καὶ τὸ πρᾶγμα Ἑλληνας πλουσίους εἶνα μόνον ἀρκοῦμαι νὰ ὀνομάσω, τὸν Βαρθολέον. Ὑπὲρ τὰς ἐξακοσίας χιλιάδας Ῥουμθλίων ἐδαπάνησαν ἕως τῶρα ὁ γενναῖος αὐτός πολίτης εἰς τὰς χρεῖας τῆς πατρίδος. Ἐποθύμουν νὰ μάθω, ἑποῖος στέφανος, ποῖα ταινία, ποῖον παράσημον ἀρκεῖ νὰ ἀνταμείψῃ τοιαύτους πολίτας; Μίαν ἀμοιβὴν ἀνταξίαν ἐγὼ γνωρίζω, τὴν δικαίαν δὲν εἶναι εἰς κἀνεὸς ἕξουσίαν, οὔτε νὰ δώσῃ οὔτε νὰ σταρῆσῃ τὸν ἀξίον αὐτῆς· τὴν ἀνεκλάλητον ἡδονὴν τῆς

τιων τρίτην, τῶν τυράννων μας τὰ πλούτη· τὴν ἐποῖαν μέλλει νὰ πλατύνη τόσον πλεῖστον, ὅσον ἀνδρειότερα τοὺς πολεμήσατε, καὶ φρονιμώτερα τὰ οἰκονομήσατε. Οἰκονομοῦνται δὲ, ἔχι συγχωρούμενα νὰ γίνωνται ἕλα τῶν στρατευομένων λάφυρα· ἀλλ' ὅταν, ἀφοῦ ὁ δημόσιος θησαυρὸς ἐξαιρέσῃ τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα εἰς τὴν πατρίδα, μαιράζωνται τὰ λοιπὰ μὲ δικαιοσύνην εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Καὶ τὴν πεζικὴν καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν χρεωστεῖτε ν' αὐξήσατε· ἀλλὰ μάλιστα τὴν ναυτικὴν, ἢ ὁποῖα θέλει προξενήσῃ μεγάλα κακὰ εἰς τὸν τύραννον, κ' ἔθωλεν ἐμποδίσῃ ἕσα μᾶς ἐκακοποιήσῃ αὐτός, ἂν ἦτον ἰσχυρωτέρω καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος. Ἡ ναυτικὴ δύναμις ἔσωσε τοὺς προγόνους μας ἀπὸ τὸν βάρβαρον δεσπότην τῆς Περσίας, ὅστις ἦτο πολλὰ δυνατώτερος τοῦ τυράννου μας. Ἐκεῖνος ἐπολέμει ἀνδρείως ὀπλισμένους Ἑλληνας· ὁ ἀνακτορὸς Σουλτάνος σφάζει τοὺς κατὰ πόλεις διατρίβοντας ἀόπλους καὶ ἀθώους ἀνδρας, γυναῖκας, γέροντας, ἀνήλικα παιδιά. Τόσα κακὰ δὲν πρέπει να μείνωσιν ἀνεκδίκητα· ἔγω ἂν μᾶς ἀποδείξωσιν εἰ φίλοι του, ὅτι εἶναι μεγάλη ἀδικία, νὰ πολεμῆ καὶ νὰ φονεύῃ τις τὰς τίγρεις.

Καὶ ἐκδικούμενοι ὅμως, φίλοι ὁμογενεῖς, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι εἴμεθα ἄνθρωποι, καὶ ἄνθρωποι χριστιανοί. Ἡ ἀνθρωπότης μᾶς λέγει ὅτι κατὰ τοῦτο διαφέρομεν ἀπὸ τὰ θηρία, ὅτι ἀρκούμεθα νὰ φονεύωμεν τοὺς φονεῖς, ὅταν ἄλλο μῆσον δὲν ἔχωμεν νὰ φυλάξωμεν τὴν ἰδίαν μας ζωὴν ἀπὸ τὰς φονικὰς των χεῖρας. Ἡ ἰαρὰ ὀρκακεία μᾶς παραγγέλλει τὸ, « Μὴ κακὸν ἀντὶ κακοῦ. » Ἡρὸς θηρία πολεμοῦμεν· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ θηριωθῶμεν διὰ τοῦτο· ἐπαινος ἀνδρείας ἀναμφισβότως χρεωστεῖται εἰς τὸν φονεύοντα τίγρεις· ἀλλ' εἴν' ἀσυγκρίτως ἀξιώτερος ἐπαίνου ὅστις ἔχει τὴν ἐπιστήμην νὰ ἡμερώνῃ τίγρεις· πρὸς Τούρκους εἶναι ἡ πάλῃ μας, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τοὺς παλαίωμεν ὡς Τούρκοι. Βλέπετε, ὅτι καὶ δικαίως παλαίοντες ὑπὲρ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας μας, δὲν ἐδίστασαν ἕμως τινὲς νὰ μᾶς συκοφαντήσασιν ὡς ἀδικητὰς τῶν Τούρκων· δὲν ἐντρέπασαν

συνειδήσειος, ὅτι ἀπλήρωσα τὸ εἰς τὴν πατρίδα χρέος, καὶ τὴν κοινὴν τῆς πατρίδος τὴν εἰς αὐτὸν εὐνοίαν, ὥστε κρῖνει, κηρύττει, καὶ δέχεται τὴν πληρωμὴν ὡς εὐεργεσίαν.

νά κηρύξωσιν ὡς παράδοξον Εὐαγγελίου καὶ αὐτὰς τῶν ἱερέων μας τὰς ὑπὲρ τῆς νίκης δεήσεις, τὰς ὁποίας καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀκέρμη ἀναστεινάζουσα ἡ ἐκκλησία μας δὲν ἔπαυσε νὰ ἀναφέρῃ εἰς τὸν Θεόν. Ἦσας κατηγορίας δὲν θέλουσιν μᾶς κατηγορίσειν, εἰάν ἀληθῶς ἀδικήσωμεν τοὺς Τούρκους; Ὅχι! φίλοι ὁμογενεῖς, ὄχι! Τὴν αὐτὴν δικαιοσύνην, τὴν ὁποίαν καταβάλλομεν θεμέλιον τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας μας, ὡς δείξωμεν καὶ εἰς τοὺς ἐχθροὺς μας. Μακρὸν ἀπὸ τὴν πολιτείαν μας ἡ πηγὴ ὅλων τῶν κακῶν, ἡ ἀδικία αὐτὴ δὲν βλάπτει μόνους τοὺς ἀδικουμένους· πρῶτην ἀρχίζει νὰ σπαράσσῃ τὴν ψυχὴν ἐκείνου, ὅστις ἀνοήτως θάλλπειν τοιοῦτον ἔφιν εἰς τὸν κόλπον του. Ἄς δείξωμεν καὶ εἰς τοὺς τυράννους μας, ὅτι δὲν τοὺς ὁμοιάζωμεν ἐλάττω, καὶ εἰς τοὺς συνηγόρους των, ὅτι μὲ ὀλιγώτερη φῶτα εἶπον αὐτοὶ καυχῶνται ὅτι ἔχουσιν, ἐξεύρωμεν ὁμοίως νὰ ἐνώσωμεν τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἠθικὴν, καὶ ἐπληροφροσώμεν, ὅτι ἀπὸ μόνῃν τὴν ἔνωσιν αὐτῶν ἔχωμεν νὰ προσμένωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν Περικείοις, 3 Ἰουλίου 1842.

Β Α Σ Ι Λ Ε Υ !

Τὸ Νομικὸν καὶ φιλοσοφικὸν τοῦ Βαυαρίας περίφημον Σύγγραμμα, εἰς Ἰταλικὸν ἰδίωμα δημοικυργηθὲν, μεταφράσθη, ὡς εἶναι περὶ γνωστον, εἰς ἕλας τὰς γλώσσας, καὶ μεταγλωττίζεται ἀκέρμη τὴν σήμερον ἐκ δευτέρου καὶ ἐκ τρίτου εἰς τὸ Γερμανικόν, Ἀγγλικὸν καὶ Γαλλικόν, ὡς στήριγμα τῶν Κυβερνήσεων, ὀνηγὸς τῶν Βασιλέων καὶ διδασκαλίας τῶν Λαῶν.

Αἱ Αὐτοκρατορικαὶ Κυβερνήσεις τῆς Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας, ὡς καὶ αἱ Βασιλικαὶ τῆς Πρωσσίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ λοιπαί, κατ' ἐκλογὴν τὸ ἐπρωτίμικον ἐν καιρῷ παρ' ἕλα τ' ἄλλα νομοθετικὰ βιβλία.

Ὁ Δεσπότης τῆς σημερινῆς Αἰγύπτου τὸ μετέφερε, καὶ ἐκεῖνος, εἰς τὴν γλώσσαν τῶν δούλων του· ἐκ τούτου φηίνεται πόσον ὅλου σχεδὸν τοῦ κόσμου αἱ Διοικήσεις ἔχριναν ὠφέλιμον αὐτό.

Πρὶν τῆς ἐπαναστάσεώς μας, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν εἶχεν ὄρκον νὰ ὑπακούσῃ εἰς κἀμμίαν ἀνομον Κυβέρνησιν, ἀλλ' ἐπέθετο μόνον εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν διδασκάλων του.

Ὁ Κοραΐς εἶναι ὁ πρῶτιστος τῶν διδασκάλων τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, αὐτὸς κατὰ τὸ 1802 ἔλαθε πρόνοιαν, ὡς κοινὸς τοῦ ἔθνους τότε πατήρ, νὰ μεταγλωττίσῃ εἰς τὴν καθομιλουμένην τὴν περὶ οὗ ὁ λόγος

Σύγγραμμα, ἀφιερῶσας αὐτὸ εἰς τὴν τότε τῶν ὁμοφύλων ἑπταννησίων συστατημένην Κυβέρνησιν.

Ἄμα εἶδεν ὁμοίως, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπαλλάχθη τῶν δεσμῶν, καὶ ἔδωκ ἐὼς ὄρκον εἰς νόμιμον Διοίκησιν, ἕκαμα δευτέραν τούτου ἐκδοσιν κατὰ τὸ 1823 μὲ σημειώσεις πολυειδεῖς νομικὰς καὶ μὲ προλεγόμενα, τῆς ἐποχῆς ἀνάλογα, διὰ τὴν τελείαν τῆς ἀνεξαρτησίας ἀνάκτησιν καὶ τοῦ Συντάγματος τὴν στρέωσιν.

Καὶ μ' ἕλα ταῦτα, τὸ Σύγγραμμα τοῦτο πολλὰ ὀλίγοι ἐδυνήθησαν ν' ἀποκτήσωσιν ὡς σπάνιον καὶ ἀκριθόν· ἐνεκα τούτου ἀνέλαθεν ὁ ὑποφαινόμενος τὴν μετατύπωσιν αὐτοῦ πανομοιοστύπως, καὶ εὐρίσκειται περὶ τὸ τρίτον τοῦ ὅλου μέρους, ὡς δύναται νὰ πληροφροσῆ ἡ Α. Μ. ἐκ τῆς αὐτοψίας τοῦ βιβλίου, χωρὶς νὰ προσθέσω οὐδ' ἰῶτα, διὰ νὰ μὴ δώσω λάθῃν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὥστε νὰ μὲ διασύρωσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου Σου ὡς σφοδρὸν τῆλα Δημοκράτην, καθὼς ἔπραξαν καὶ εἰς τὴν ἐκδοσίν μου τοῦ Ἰσοκράτους· ἐπρόθεσα μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὸν Βαυαρίας καὶ τὰ Προλεγόμενα τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κοραΐ τῶν 1821, καθὼς καὶ τὰ ἐπὶ τῶν Ἠθικῶν παρὰ τοῦ ἰδίου Κοραΐ τῶν 1822 πρὸς κατάληψιν περισσοτέρην τῶν ἰδίων καὶ γνώσεων τοῦ Συγγραφέως. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον, τὸ βιβλίον γίνεται πληρίστατον, ὠφελιμοτάτον καὶ εὐθηνότατον εἰς Ἰόνιον ἔνα, Δραχ. 5.

Διὰ νὰ μὴ νομισθῶ κερδοσκοπὸς ἀπιφάνεια, Βασιλεῦ! τόσον μικρὴν ἀξίαν! Ἀλλὰ δύναται καὶ οὕτω νὰ ὠφεληθῆ τι τὸ τυπογραφικὸν μου Κατάστημα, ἂν ἐπωλεῖτο ἅπασα ἡ μετατύποισις διὰ μιᾶς καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος.

Ἄν ὁμοίως ἡ Ἑμετέρα Μεγαλειότης εὐδοκίση νὰ διατάξῃ τὸν ἐπὶ τὸν Ἐνωτικῶν Γραμματικῶν νὰ λάβῃ ἀπὸ τὴν μετατύπωσίν μου τυχόν χίλια σόματα διὰ τοὺς Δήμους τοῦ Κράτους καὶ ἄλλα χίλια ὁ ἐπὶ τῆς Παιδείας Ἐπουργὸς διὰ τὰ σχολεῖα καὶ γυμνάσια, τότε εἴμπορῶ καὶ ἐγὼ νὰ ὠφεληθῶ πρεπόντως.

Ἡ ταπεινὴ μου αὕτη αἴτησις, Βασιλεῦ, εἶναι δικαία, ἔπειτα ἀπὸ τόσας ζημίας μ' ἐπροξένησαν κατὰ καιροὺς πάθη τινῶν Ἐπουργῶν! εἶναι δίκαιον τελμῶ νὰ ἐπανορθῶ εὐσεβῶς, ἵνα γίνῃ δεκτὴ ἡ πρότασίς μου αὕτη.

Θέλουσιν ἴσως νομισθῆ πολλὰ δύο χιλιάδες σόματα!

Ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς ἢ πρέπει τις νὰ μὴ ζητῆ οὐδὲν, καὶ νὰ τοῖς λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, ἢ ν' ἀπαίτῃ παρ' αὐτῶν ὅ,τι προξενεῖ ὠφέλειαν εἰς τὸν αἰσῶντα καὶ δόξαν πολλὴν πρὸς αὐτοὺς, χωρὶς ποτὲ νὰ τὴν κρύψῃ ἀπὸ τοῖς ἰδίοις!!!

Τῆ α. Μαρτίου 1842. Ἀθήναι.

Εὐπειθέστατος καὶ Πιστὸς ὑπῆκοος
Ἐπαρίστερα Π. Σοφιανόπουλος.

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Β. Γραμματεῖαν τῆς Ἑπικρατείας.

Ὅλοι κάθονται ἑορμαί ἐπὶ τῶν θυρῶν τοῦ Ἑπουργείου τούτου ἀπαι-
τεῦντες θέσεις διὰ νὰ κηρυνεύσωσιν ἡμεῖς δὲ ἀνάματα ἐφ' ἑρῶς ζωῆς
ἐργάται, χωρὶς νὰ ἐγγίζομεν μηδὲν λεπτὸν ἀπὸ τοῦ πτωχοῦ λαοῦ τὴν
αἰματηρὸν ἰδρώτα, καταγινόμεθα νὰ τοῦ ἀνοίγωμεν εἰρηνικὴν καὶ ἀστασία-
στον ἔδδὸν τεχνῶν, ἐπιστημῶν καὶ ἠθικῆς.

Τὸ τεχνικώτερον, μᾶλλον ἐπιστημονικὸν, Κυβερνητικὸν καὶ πλέον χρηστό-
θες Σύγγραμμα ὑπάρχει ὁ Βεκκάριας τοῦ Κοραῆ, τὰ Προλεγόμενα τοῦ ἰδίου
εἰς τὰ Πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ.

Τὰ Συγγράμματα ταῦτα, ὑπὲρ τῆς 15. δραχ. τιμώμενα πρὸ χρόνων,
μετατυπῶνται σήμερον εἰς ἓνα τόμον μὲ ἑραῖον χαρτίον καὶ λαμπρὸν τύπον
περίπου τριάκοντα κόλλας διὰ μόνον δραχ. πέντε ἀριθ. 5.

Ὡς ἐπιωφελέστατον τὸ βιβλίον τούτο εἰς τοὺς Δήμους τοῦ Βασιλείου,
παρακαλῶ μὲ εἴσας, ὅπως ἐκτελεθῆσιν ἡ Α. Μ. ἐκ μέρους μου, διατάξῃ τὴν
Β. ταύτην Γραμματεῖαν νὰ λάβῃ χίλια σῶματα ἀριθ. 1000 ἐκ τῆς Με-
τατυπώσεώς μου ταύτης.

Μ' ὄλον ὅτι ἀναφέρωμαι κατὰ χρέος πρῶτον πρὸς τὴν Α. Μ., παρα-
καλῶ ἐκ δευτέρου τὴν Β. ταύτην Γραμματεῖαν, ἵνα ὑπευθύνῃ πρὸς τὸν
Βασιλέα τὴν ἐπιωφελεῖ αἰτησίαν μου εὐσεβῶς, ἐπὶ δόξῃ τοῦ Θρόνου τοῦ
καὶ προκοπῇ τῶν ἀπανταχοῦ διατριβόντων Ἑλλήνων.

Ἐν ἡ δικαία, χρησιμωτάτη καὶ εὐσιώδης αὕτη πρόταξις μου ἀποτύχη,
μόνος ὁ Ἑπουργὸς ἔχει νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπαπειλούμενος
τοιούτην προσφορᾶν διότι καὶ ἡ Β. τυπογραφία, ἂν τυπώσῃ τὸ τοιοῦτον
βιβλίον, δὲν δύναται νὰ τὸ πωλήσῃ παρὰ εἰς διπλὴν τιμὴν ἀφ' ὅτι ἐγώ,

Ἐν Ἀθήναις τῇ α. Μαΐου 1842.

Ἐπιθεστάτος
Π. Σοφινάπουλος.

Ε. Γ. Τὸ τρίτον μέρος τῆς μετατυπώσεώς μου ταύτης ἔβαλον σήμερον
ὑπ' ὄψιν τῆς Α. Μ. εἰς βιβλία τρία, ἵνα μὴ νομίσῃ τις ὅτι παίζω ἀναφέ-
ρομαι εἰς τὴν Β. Γραμματεῖαν περὶ τούτου.

Πρὸς τὴν Β. Γραμματεῖαν τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως.

Διὰ τὸ ἀκριβὲν καὶ σπάνιον δὲν δύναται οἱ σπουδαῖοι, οἱ διδασκαλοὶ
καὶ οἱ μαθηταὶ ν' ἀποκτήσωσιν τὴν Βεκκάριαν καὶ τὰ Προλεγόμενα ἐπὶ τῶν
Πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους παρὰ τοῦ Κοραῆ, καὶ τοῖς τὰ μέ-
γιστα χρειαζομένοις ὄντων εἰς ἑαυτούς.

ἵνεκα τούτου μετατυπῶνται ταῦτα πάντα ἀπαραλλάκτως εἰς ἓνα τόμον,
χωρὶς προσῆφαίσεως ἐκ μέρους μου αὐδεμίας, μ' ἑραῖον χαρτίον καὶ
λαμπρὸν τύπον διὰ δραχ. πέντε, ἀριθ. 5, ἀνεγέρθη σήμερον περὶ τούτου
εὐσεβῶς πρὸς τὴν Α. Μ., ἐκτελεθῆσιν ὅπως εὐχεσθηθεῖσα διατάξῃ νὰ
λάβῃ καὶ ἡ Β. αὕτη Γραμματεῖα ἐκ τῆς μετατυπώσεώς μου ταύτης σῶμα-
τα χίλια ἀριθ. 1000.

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΤΥΠΩΣΙΝ ΤΟΥ ΒΕΚΚΑΡΙΑ.

ΑΘΗΝΩΝ.

- Ο Πρόεδρος τῶν ἱστίμων Παναγ. Λαζαράς.
- Γ. Κουντουριώτης.
- Ο ποτὴ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Θεμ. Κ. Ἰατροῦ.
- Π. Μαυρομιχάλης.
- Ο τῆς Συνόδου Νεόφυτος Γεώργιος Σκοδρος.
- Ο τοῦ Ἑπουργείου Παῦλος Σκοδρος.
- Α. Κρεζῆς.
- Α. Ἰατρίδης.
- Ο Ἑπουργὸς τῶν Ἑσωτερ. Αλ. Λάσκουρας.
- Α. Χρηστοῖδης.
- Α. Βενετζανόπουλος.
- Ο τῶν Στρατιωτικῶν Πατριῶς.
- Αλ. Πλαχόπουλος.
- Γ. Δεῖλλες.
- Ο τῆς Δικαιοσύνης Γ. Κ. Περσάκης.
- Γ. Ρύλλης.
- Αχιλ. Κονταράτος.
- Ιω. Κ. Καρατζᾶς.
- Α. Ν. Βαχατόρης
- Ο Ἐξοχώτατος Πρόεδρος (Σμυρναῖος).
- Δε Λαγρεναῖ Μαργαρίτης Σμυρναῖος.
- Ο Ἐξοχώτατος Μουσοῦρης Ανάργυρος Πατράκης.
- Α. Π. Μαυρομιχάλης.
- Απ. Σαλωνιτίδης.
- Αν. Χαντζόπουλος.
- Ν. Κρίστις.
- Κατζάκος Μαυρομιχάλης.
- Π. Σ. Κυριακίδης.
- Κυριακ. Μαυρομιχάλης.
- Μ. Θεοδωροῦ.
- Ιωάννης Λυκοῦργος.
- Π. Σκαπέσος.
- Α. Ζ. Φωκᾶς.
- Αριστίδης Σάββας.
- Ι. Ε. Κυτρίδης.
- Μῆτρης Κ. Κηρύκος
- Π. Χρηστοῖδης.
- Ανθ. Αλ. Ρουζιοῦ.
- Σ. Ἰαζῆς.
- Μ. Μπαλάσκα
- Ανδρ. Λέων.
- Σ. Αθανινός.
- Κ. Φειστοηρόπουλος.
- Μιλτ. Ν. Νεῦτζος.
- Ιωάννης Ζῆτος.
- Γ. Ιωαννίδης (ἐκ Τρικέρ.)
- Α. Ροιζόπουλος.
- Α. Σ. Κονοφάκης.
- Γ. Σπεντζόπουλος
- Γ. Κ. Τσαλιόπουλος.
- (ἐκ Φυλιατρῶν).
- Ι. Σ. Κυριακίς.
- Λέων Σκλαβουνόπουλος
- Β. Πάλλης: Εἰρηνοδίκης.
- (κ Φυλιατρῶν).
- Γ. Γιαννέσος.
- Ν. Γλυκοφρύδης (ἐκ Φυλ.)
- Μιλτ. Παπαγιαννοῦλης.
- Κ. Α. Μεσοῦλης
- Βενέδικτος Γράκος.
- (ἐξ Ἀγουλινίτζης).
- Π. Παπαγιαννοῦλης.
- Α. Π. Παρρασκευόπουλος.
- Κ. Παπαγιαννοῦλης.
- Πυθαγόρας Σ. Ζώρας.
- Α. Βαχατόρης.
- Ιωάννης Βαλωνίτης.
- Αλεῖκος Μ. Ἀννης.

- Αθ. Πατρίδας.
- Μ. Μουσοῦρης.
- Ζ. Λαζαρέτος: Κυθῆριος.
- Α. Κουτσογιαννόπουλος.
- Λεωνίδας Βασιλείου.
- Ο συνταγματάρχης Χ. Χατζηπέτρος
- Χ. Κανελλόπουλος
- Ν. Σακκόπουλος.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

- Ο Ἅγιος Ἀλεξανδρείας.
- Ἄβρ. Χρόνια.
- Ι. Χατζηπαντελεῖ.
- Στέφ. Κάσδαγλης.
- Ν. Κυτρίδης.
- Βημ. Φιλιππίδης.
- Ανδρ. Μεταξᾶς.
- Γ. Δημητρίου.
- Αλ. Μ. Καλογιάννης.
- Λευκ. Τζάκαλης.
- Α. Οικονόμου.
- Κων. Τζάκωνας.
- Στέφ. Αντωνιάδης.
- Σταμ. Π. Τζιτζινίας.
- Αλ. Λούγερινός.
- Νικ. Εὐστρατιάδης.
- Κων. Σαρῆς.
- Φίλ. Γ. Ἀμάραντος.
- Ιωσήφ Βιπαχατόρης.
- Γ. Μηνῶτος.
- Γ. Κοκκιλάνης.
- Ανθ. Φιλιππίδης.
- Ιω. Ἀντωνιάδης.
- Γ. Μωρίδης.
- Γ. Κ. Τζερᾶς.
- Α. Κουβαράς

ΑΝΑΡΟΓ.

Αντ. Καήρης.

11539

Λιων. Χαράλαμπος
Ι. Αθηναίος
Ντιφ. Ραϊκόπουλος
Ιω. Α. Μασκούτης
Α. Κουδύλης
Γ. Καρυτινάκης
Γ. Διαπούλης

ΑΤΤΑΛΑΝΤΗΣ.

Δημ. Πλία
Π. Δ. Ταγιδέπουλος
Α. Κυδωνιάτης
Πέτ. Βακάλογλου
Ηλ. Μιχαηλίδης
Σπ. Παχώμης
Σ. Α. Καρούσης
Αλ. Χαντζίσκος
Ν. Α. Καλογερόπουλος
Ζ. Πελοπίδας

ΑΝΑΤΟΛ. ΕΛΛΑΔΟΣ.

Θεόφ. Γεωργίου
Λεονάρ. Λατσειαδάκης
Παπαθαν. Παπαγεωργίου
Γ. Σ. Καλός
Αναγ. Μ. Δούκας
Παναγ. Καρατζολόπουλος
Αάμπρος Κρέικης
Π. Γ. Καλκανδής
Σπυρ. Γ. Καλκανδής
Γιάννης Παπαλουκᾶ
Αχιλ. Γ. Παπαλουκᾶ
Σωτήρης Ἀθανασίου
(ἐξ Ἀταλάντης)
Ερμ. Αθ. Τζαυτίης
(ἐκ Σαδίου)
Ι. Χ. Γιαντζής
Κ. Παπαδημητριάδης
Θ. Υἱάου Ζοιγράφης
(ἐκ Καστερίου)

ΓΑΛΛΟΕΙΔΙΟΥ.

Ι. Τουρνάκη
Ν. Μ. Οίκοιμίδης
Συρ. Βηλαρᾶς
Αναγ. Νήτας
Σπ. Δογεβατόπουλος

Παπαγεωργόπουλος
(δημοδιδάσκαλος)

ΔΙΑΔΕΚΛΑ. ΑΘΗΝΩΝ.

Ι. Κ. Περίδης
Δημ. Τζαμδόπουλος
Θ. Χ. Πρίμας
Αντ. Αντωνόπουλος
Ιω. Τριαντόπουλος
Ιω. Α. Κούτζελας
Αθ. Μιτρέπουλος
Μαρ. Σοφράτης
Δημ. Μ. Παπαδόπουλος
Ερμ. Παπαδάκης
Ι. Κ. Μαριώτης
Ι. Ερμ. Κοριζής
Α. Γ. Γραφιάδης
Παντ. Ν. Δαλιανίτης
Ν. Ακρονόπουλος
Κ. Αναγνωστόπουλος
Ν. Κοκκίδης
Τρύ. Παπασωτηριάδης
Φραγ. Αντωνιάδης

ΔΙΩΡΗΣ ΠΑΙΑΣ.

Αύγ. Α. Πατραλιάς
Σ. Χ. Στεφανόπουλος
Α. Χ. Γιανναρόπουλος
Σ. Αθ. Λεκατζᾶς
Ιω. Αλμπανόπουλος

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ.

Σπυρ. Ν. Ανταπόρτας
Α. Η. Βαθρατός
Γ. Κρασσᾶς ὑποσυνήγ.
Σπ. Ασάνης Γερσαήμου
Ν. Κ. Μιλιάρης
Γερμ. Αντίπας ποτέ Σπυρ.
Ηλ. Αντίπας ποτέ Σπυρ.
Π. Ραυτόπουλος ποτέ Νικ.
Ι. Γ. Γαλάτης
Π. Σταμ. Ραυτόπουλος
Σπ. Ραφ. ποτέ Ανασσα.

Γ. Ιερέυς Λεβαθενόπουλος
(Παπαδάτος ποτέ Η.)

Στελ. Ηλ. Αντίπας Μουσ. Ερμ. Αύτρας
Α. Αντίπας ποτέ Στέλιου Η. Γ. Παπαδημητριάδης

Α. Αντίπας Γεωργίου
Ανδ. Βοτιτζιάνος
(ποτέ Ιερ. Εύσταθίου)

— Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΕΦ.

Ιω. Ιερέυς (ὁ Διακρέουσης)
Χρ. Ιερέυς (ὁ Ραζῆς)
Γεώ. Ιερέυς (χωροφᾶς
Ρακατζῆ)

Π. Ιερέυς (ὁ Βλάχος)

Ι. Ιεροδιάκονος (Κασσιμάτ.)

Παν. Κόμης Λοβέρδος

Ιω. Μικελακάτος

Νικολ. Μικρῆς

(ποτέ Κωνσταντίνου)

Σπ. Ν. Φωκᾶς Τζανετάτ.

Χαρ. Φωκᾶς

Ανδ. Β. Κατζαίτης

Ανδ. Φωκᾶς Ιωαννίδης

Κ. Κορψιάτης τοῦ Θανάση

Γερμ. Κορδάκης δοτοράτος

Α. Καρ. Κωνσταντάτος Γ.

Κέρλ. Κωνσταντάτος

(Καρδάκης ποτέ Δημ.)

Ν. Νικολετάτος Καρδάμ.

Ν. Ανδρ. Μαρκαντωνάτος

Κ. Καρδάκ. Σωμμάτος

Γερμ. Ζαχορίτης Φαραντάτ.

Γερμ. Φωκᾶς (τοῦ Νικολ.)

Ι. Κλημάκης δημοδιδάσκ.

Ο εὐλαβῆς. Εὐσταθ. Ιερέυς

Φωκᾶς Κ. Θ. Ν. Β. Α.

Μαρίνης Βίκτορος Φωκᾶ

Ἄγγελ. Ιω. Φωκᾶς

Σταύρ. Φωκᾶς Ἰωαννίδης

Παναγ. Φωκαπάκης

Χαρ. Νικῆλα Πανᾶς

Στ. λ. Δασῆς (Στορῆνες)

Γεώργιος Κρασσᾶς

Ιωάννης Κονδάρης

Σπ. Κομπολίτσης Ἰωαννίδ.

Κ. Τρωϊάνος Χαράλαμπος

Γεράσιμος Μουραϊωάννης

Γεράσιμος Ζήγειρος

Παναγ. Ανδ. Περισιάνος

ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ.

Αλ. Νικολόπουλος

Στελ. Ηλ. Αντίπας Μουσ. Ερμ. Αύτρας

Α. Αντίπας ποτέ Στέλιου Η. Γ. Παπαδημητριάδης

Φωκᾶς
Χ. Μαρκαντωνάτος

11539

Handwritten notes and signatures at the bottom right of the page.